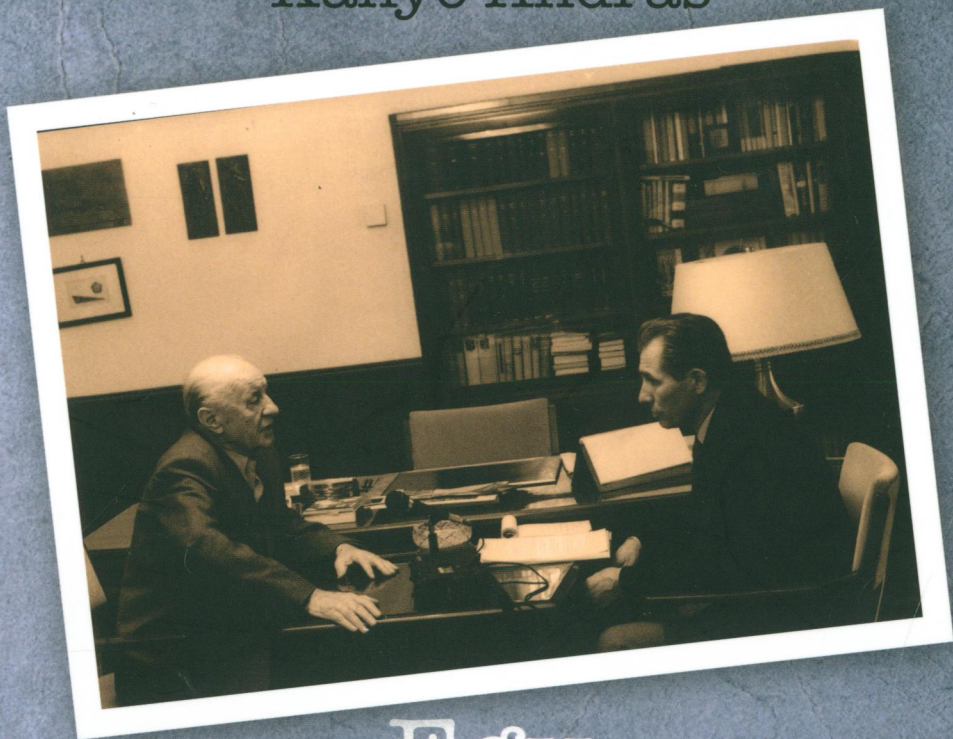

Kanyó András

Egy kirúgott hírszerző emlékei

Miként szippantott be az ÁVH?

Fedésben Londonban

A Kádár-interjú igaz története

A Személyes Történelem kiadó célja a sokféleképpen megélt magántörténelmek megőrkítése. Meggyőződésünk: a múlt személyes élményeinek közkinccsé kell válniuk, nehogy az előző korok elenyésszenek azokkal együtt, akik azokat átérték.

A visszaemlékezések megjelentetése nem jelenti azt, hogy a kiadó azonosulna a szerző állításaival, nézeteivel, véleményével.

A magyar hírszerzés érdekeire való tekintettel a kötetben szereplő nevek egy részét a szerző megváltoztatta.

Kanyó András

Egy kirúgott hírszerző emlékei

Miként szippantott be az ÁVH?

Fedésben Londonban

A Kádár-interjú igaz története.

SZEMÉLYES TÖRTÉNELEM

ISBN 978-615-5110-96-2

© 2016 Kanyó András

Címfotó: Rédei Ferenc

Minden jog fenntartva. Jelen könyvet, illetve annak részeit a kiadó előzetes írásos engedélye nélkül tilos reprodukálni, adatrögzítő rendszerben tárolni, bármilyen formában vagy eszközzel – elektronikus vagy más módon – közölni.

A Személyes Történelem az Ad Librum Kft. kiadói márkanéve.

© Ad Librum Kft.

info@adlibrum.hu

www.adlibrum.hu

facebook.com/szemelyestortenelem

Szerkesztette: Illényi Balázs

Korrektúra: Kótai Kata

Tördelés: eClassic

Nyomda: Kapitális Kft.

2

350
K14

Somogyi-könyvtár, Szeged

S000610407

1. Bevezető

A penyigei szegényparaszti környezetben, mezítlásos fiúként felcseperedve, s annál többre vágyva, nyakamba vettem a világot. Meg sem álltam a Váci Öntőipari Iskoláig. Egy csomagolásra használt újságpapírdarabkán találtam rá az ingyenes kollégiumi ellátást és szakmát kínáló toborzóra. Két év után, immár segédlevéllel a tarsolyomban, Kecskemétre irányítottak. A Ságvári Endréről elnevezett Szakérettségis Kollégiumban érettségiztem. Azt ígérték, hogy utána a magnitogorszki, kohómérnököt képző főiskolára küldenek. Abból azonban semmi sem lett. Elszipkázott a Magyar Dolgozók Pártja (MDP) káderosztálya, s negyedmagammal az akkor induló, hírszerzőket képző iskolára irányított. Másfél évtizedet töltöttem a pályán, mielőtt szakítottam. A hírszerzés tiszteletre méltó szakma, s egyáltalán nem veszélytelen. Nem ezért, hanem az egymást követő, hozzá nem értő vezetők, s a két árulást okozó, rossz döntéseik miatti viták után döntöttem. Felmondásomat nem fogadták el, majd kis idő múlva egyszerűen kirúgtak, amit ők „a polgári életbe való áthelyezésnek” neveztek. Valójában sehova sem helyeztek át, munkanélküli lettem, fordítással kerestem pénzt.

Egy Londonban megismert jó barát, a TV egyik vezető munkatársa irányított a *Híradó*hoz. Onnan hívtak a *Magyar Hírlaphoz*, majd a *Népszabadsághoz*, s lettem berlini, moszkvai majd bonni tudósító. Újságíróként közelebb kerültem a napi valósághoz, s a politikához. Egyes vezető politikusokhoz, köztük Kádár Jánoshoz. Így született a róla szóló, *Végakarát* című kötet. Megismerhettem Grósz Károlyt, felemelkedésének és bukásának történetét. Ő emelt a *Magyarország* című hetilap főszerkesztői székébe. Onnan aztán kisodort a rendszerváltás forgószele. Ez kényszerített a végül is sikeressé lett, sok élményt – a Budapesti Tavasz Fesztivál reklám- és PR-munkáját – és anyagi függetlenséget nyújtó vállalkozásba.

Az anyagi függetlenség tette lehetővé a Horthy- és a Mindszenty-kötet megírását. Azokkal magamra vontam a jobboldali sajtó igaztalan, hamis vádak tartalmazó állításait. A Kádár-interjú miatt

pedig a kétkötetes Kádár-könyv szerzője támadott meg. Most ezekre a vádakra is válaszolni szeretnék. A formát kiadómmal egyeztetve választottuk: memoár.

Ami a hírszerzést illeti, a huszadik század több példával is szolgál a jól szervezett, sikeresen végrehajtott, néha meg bukáshoz vezető akciókra. Közéjük tartozik a „Cambridge-i Ötök” néven elhíresült ügy. A szovjet hírszerzés a harmincas években kapcsolatot teremtett a híres angol egyetemen működő, Apostolok nevet viselő, tanulmányaik mellett Marx tanaival is foglalkozó csoporttal. Ez a kapcsolat aztán több beszerzéshez vezetett. A jó családból származó, liberális fiatalemberek az egyetem elvégzése után utat találtak fontos állami hivatalokhoz. Ki a Külügyminisztériumban, ki meg egyenesen a hírszerzéshez (MI6) vagy a kémelhárításhoz (MI5) került. Idealizmusuk is szerepet játszott abban, hogy a második világháború idején, de még később is, fontos információkat szolgáltattak a szovjet hírszerzésnek. Végül a csoport tagjai szovjet hírszerzőtisztok árulása nyomán, egymás után lebuktak. Philby a Szovjetunióban talált menedéket. Tábornoki rangú tanácsadó lett. Arcképével az orosz posta még bélyeget is forgalmazott.

Századunk eddigi legnagyobb akciója és bukása szinte a szemünk előtt játszódott le, s talán még nincs is vége. A CIA nem hírszerzőket telepített a kiszemelt célpontok vagy célszemélyek mellé. Korunk állandóan fejlődő technikai vívmányainak felhasználásával nagyszabású lehallgatóakciókat szervezett. S nemcsak az ellenfélnek tekinthető országok, de

Kim Philby képmása bélyegen

saját szövetségesei ellen is. Lehallgatta például Angela Merkel német kancellár telefonját. Minden bizonnyal másokét, köztük, ha csak tehette, Putyint és a magyar miniszterelnökét is. A lebukást a CIA egyik vezető beosztású munkatársa okozta. Edward Snowden nem tartotta fairnek ezt az eljárást. Beosztásánál fogva hozzáférhetett az ügy dokumentációjához. Azt lemásolva s magához véve, külföldre távozott és kitalált.

A hírszerzés alapszabálya, hogy mindenről tudni akar. Ez a magyar hírszerzésre is érvényes. Remélhetőleg az Alkotmányvédő Hivatal részeként működő jelenlegi szervezet rendelkezik a fontos információk megszerzéséhez szükséges készségekkel – tőke, technika, tapasztalat –, nem utolsósorban pedig a műveletekhez szükséges, jól képzett személyi állománnyal. Az iszlám terroristák súlyos emberáldozatokat követelő akciói figyelmeztetnek. Az ellenük végzendő felderítésre komoly erőket kellene bevetni. Rossz ómen, hogy a terrorakciók egyik szervezője állítólag Budapesten is járt. Párizs és Brüsszel után Németországot is elérték a terrorakciók. Portugália és Magyarország is a célpontok közé került. Fel lett adva a lecke.

A II. világháború utáni magyar hírszerzés már újjászületésekor hendikeppel indult a versenyben. Az elődszervezetet irányítók egy része odaveszett, mások Nyugatra menekültek. Akik maradtak, azokat elvitték az oroszok, s nem mindenki tért vissza. Újszászy István vezérőrnagynak, a hírszerzés (VKF 2), majd az 1942-ben alapított Államvédelmi Központ (ÁVK) vezetőjének, nem tudni, milyen áron, de sikerült. Őt 1948 augusztusában adták át a magyar hatóságoknak. Kesztyűs kézzel bántak vele. Egy zugló lakásban helyezték el, személyzetet kapott. Alapos kihallgatások után mindent leírtak vele a VKF 2 és az Államvédelmi Központ működéséről, módszereiről.

Újszászy szerint az ÁVK szoros belső hálózatot épített ki a Horthy-rendszerrel szembenállók felderítésére, ellenőrzésére. A hálózat tagjai között egyaránt jelen voltak arisztokraták, üzletemberek, újságírók, színészek, szállodatulajdonosok és alkalmazottak. A tábornok külön szemináriumot tartott Péter Gábornak. Tanácsokat adott az éppen alakulóban lévő biztonsági szolgálat szervezésére és a munkamódszerekre. Az induláskor a BM kebelében alakult Államvédelmi Osztály egyszer csak, az Újszászy vezette

Államvédelmi Központ mintájára, Államvédelmi Hatósággá (ÁVH) lépett elő. Magába olvasztotta a kémelhárítást és a hírszerzést is. Ez utóbbi súlyos hibának bizonyult. Az akkori két hivatal volt munkatársaira azóta is a gyűlölt ÁVH árnya vetül. Meg lettek bélyegezve. Pedig a hírszerzés titkos állományában dolgozók nem vettek részt az ÁVH-ra rossz fényt vető ügyekben, vizsgálatokban. A velem együtt dolgozó munkatársak biztosan nem. Kivételek persze voltak. Például Farkas Vladimir. Ő egy időben a Hivatal vezetőjeként koncepciók ügyek – Kádár János – vizsgálója is volt.

A rossz helyre került, gyermekcipőben járó magyar hírszerzésnek, az Újszászy által felvázolt előzmények ismerete és a szovjet segítség ellenére, mindent a nulláról kellett kezdenie. Szegényes büdzsével rendelkezett. Nem volt múltja, se tapasztalt állománya. Az is előfordult, hogy az egyik célországba kihelyezett, fél tucat munkatárs közül egy sem beszélt az illető ország nyelvét. A felvétel legfontosabb kritériumát nem a képzettség és a nyelvtudás, hanem a megbízhatóság képezte.

A magyar hírszerzés állományában is akadtak árulók. Közülük egy Angliába, egy másik Amerikába dezertált, súlyos károkat okozva. A rendszerváltás után az árulókból hősöket kreáltak. Csakhogy a kémelhárító és a hírszerző nem pártot és rendszert, hanem a hazáját szolgálja, vagy mint az adott esetben, elárulja.

A jelen kötet szerzőjének szemére vethetik, hogy szakmai titkokat is felfedve ír majd háromnegyed évszázad történeteiről. Csakhogy a titoktartási kötelezettséget nem én szegtem meg elsőként. A rendszerváltás óta bárki belelapozhat a hírszerzés és az elhárítás azt megelőzően keletkezett dokumentumaiba. Amit megtud, egykori hírszerzőtiszteket is néven nevezve, kedve szerint kitergetheti a sajtóban. Ez velem is megtörtént. Az egyik hetilapunkban megjelent írás részletesen taglalta londoni munkám egyik epizódját. Ez a szabadoság csábítóan hat az ellenfelekre. Az amerikaiak is azt hitték, szabad a gazda. Boross Péter belügyminisztert megkereste egy megbízott. Azt kérte, adják ki nekik az ellenük dolgozó ügynökök listáját. A konzervatív beállítottságú miniszter azonban, jó hazafiként, ebben az ügyben nem pártja, hanem a nemzet érdekeit szolgálta. Jó érzékkel azt ajánlotta, cseréljék ki a dokumentumokat. Mire az amerikai megbízott elállt a kéréstől.

Ezek után lássuk, miből lett a cserebogár.

2. Atyai pofon búcsúzóul

Ujjaim elgémberedtek, csupasz kezem szinte ráfagyott a fűrész, majd a fejsze nyelére. Immár másodszor kellett megküzdenem a tűzfának silány, haszonfának meg nem alkalmas égerfarönkökkel. Először akkor, amikor apámmal kettesben irtottuk a földosztáskor kapott, kis darab erdőrészt. Ott legalább tüzet lehetett rakni. Igaz, otthon meg be lehetett menni a házba melegedni. Nem akartam élni a lehetőséggel. Ha bemegyek, nevelőanyám megint megpróbál lebeszélni a tervemről. Egyszer már előhozakodott velem, mielőtt kimentem fát aprítani. Azzal érvelt, hogy az idősebb Miklós az előző évben otthagyta a családot. Ha én is követem a példáját, apánk magára marad. Mit kezd apátok egyedül a tíz hold földdel, kérdezte, miközben köténye sarkával a szeméből kicsorduló könnyeket törölgette.

Miklós az Ózdi Vasgyárba jelentkezett tűzoltónak. Azért hagyta el a családot és a falut, mert szabadulni akart a falusi létől. Meg azért is, mert elvitték az orra elől szerelmét, Bihari Ilonkát. A sors kifürkészhetetlen akaratából Ózdra került. Oda, ahol egyszer már apánk is megpróbált új életet kezdeni. Bátyám azonban nem segéd munkásként, hanem egy tanfolyam elvégzése után gyári tűzoltóként kezdte. Tanulni vágyása és szorgalma révén került aztán Budapestre, a Tass Vezér utcai Tűzoltó Tisztiiskolára. Akkor már én is pesti lakos voltam, többször is találkoztunk. Alighogy felvarrhatta az első csillagokat az új egyenruhájára, a Szovjetunióba akarták küldeni továbbképzésre. Nem vállalta. Amikor erről beszélgettünk, a miért felőli érdeklődésemre kérdéssel felelt: talán ők nem vízzel oltják a tüzet? Néhány évi szolgálat után felajánlották neki a Nyíregyházán megüresedett, megyei parancsnoki állást. Azt sem fogadta el. Jól érezte magát a fehérgyarmati járás tűzoltóparancsnokaként. Ott épített családi házat. Járt a falvakat. Mindenkit ismert, őt is mindenki ismerte. Ha valamilyen ügyben itt vagy ott megjelent, annyian invitálták, hogy ha elfogadja, egy hétig sem szabadul. Fehérgyarmaton érte a nyugdíjba vonulás. Nem sokáig

Apám és nevelő anyám

élvezhette. Elvitte korunk rettegett betegsége – a rák.

A köznyelv szerint a környéken jelentkező rákos megbetegedések előidézője csakis a csernobili atomreaktor katasztrófája lehet. Fehérgyarmat ugyan elég távol esik Csernobiltól, de miért ne juthatott volna el odáig, vagy még távolabbra is, a radioaktív szennyeződés. Például Nyíregyházáig. Ott letelepült unokahúgom férje is rákban halt meg. Aztán, nem is olyan régen, az egyik német TV-csatorna műsorából kiderült, hogy még a bajor tartomány egyes keleti részei is fertőzöttek.

Mindenesetre egy vizsgálat során azt tapasztalták, hogy az ottani erdőkben kilőtt vagy másképpen elpusztult vaddisznók tetemében jelentős a radioaktív szennyeződés. E jelenség oka az lehet, hogy az állatok előszeretettel fogyasztják az erdei gombákat. Meg tudják különböztetni az ehetőt a mérgeستől. A radioaktív szennyeződést viszont még az ő érzékeny szaglásuk sem jelzi. Azóta a területen kilőtt vaddisznók húsa csak szigorú ellenőrzés után kerülhet az üzletekbe.

Miklósnak – apánk után a másik fontos munkaerőnek – a távozását valahogy még kiheverték a szülők. Amikor azonban kiderült, hogy én is el akarom hagyni őket, az végleg kiverte a biztosítékot. Január vége felé érkezett Vácra a jelentkezésemet visszaigazoló formalevél.

Állami Öntőipari Iskola Vác

ad 218/1948-49.

F. hó 17-én kelt levelére válaszolva értesítem, hogy felvétel iránti kérelmét még elfogadjuk, s a felvételi vizsga időpontjáról annak idején értesítést kap (kb. 2 hét múlva). Meg kell azonban jegyeznem, hogy a nagyszámú jelentkező miatt, átlag csak minden hatodik tanuló felvételére kerül sor, akik a felvételi vizsgán a legjobb eredményt érik el.

Vác, 1948. január 21.

Herendi Ödön, igazgató h.

Apámnak tudomása volt a jelentkezésről. Az elhatározás komolyságára abból is következtethetett, hogy eladtam az erdei tuskózással gyűjtött pénzből vásárolt kerékpárt. Azzal jártam Penyigérről a szomszédos Fehérgyarmatra esti gimnáziumba. Amikor megérkezett Vácra a visszaigazolás, majd a február 12-i felvételre hívó levél, apám megpróbált maradásra bírni. Egy este, a tejföls-túros puliszkából álló vacsora után, megszokott helyére, a csikótűzhely melletti kis székre telepedett. Kukoricacsutkával táplálta a tüzet. Közben cseréppipáját megtömve, a tűzből kikapart parazsat két ujjja közé csippentve a dohányra helyezte. Csak ezután szólalt meg. Nemtetszését vagy helyeslését mindig csöndes szóval tudatta. Most is halkan idézte fel, mire jutottunk, már a földosztást követő, önálló gazdálkodás második évében. Csak búzából 52 mázsa termett. Mindamellet futotta ígás jószágra, megvannak a legfontosabb gazdasági felszerelések. Ezután már könnyebb lesz gazdálkodni, ecsetelte. Érveivel csak annyit tudtam szembeszegezni: szeretnék továbbtanulni. Ő meg mondhatta volna, hisz most is gimnáziumba járok Gyarmatra. Az igaz, csak hogy munka mellett és télvíz idején nagyon fárasztó volt. A Váci Öntőipari Iskola viszont bentlakásos kollégiumot, teljes ellátást és még egy kis ösztöndíjat is ígért. Ezért döntöttünk úgy Hadi Jóskaival és Kardos Gyulával, hogy ezt választjuk.

Az utolsó napot töltöttem otthon. Igyekeztem hasznossá tenni magam, s persze könnyíteni a lelkiismeretemen. Úgy akartam elmenni, hogy az öregnek legalább néhány napig ne legyen gondja

a tűzfára. Amit felaprítottam, azt a fedett tornácon gúlába raktam. Hadd száradjon. Mire elkészültem, késő délután lett. Már mozgolódott a két tehén, visított az anyakoca, jelezve, hogy elérkezett az etetés ideje. Ki kellett cserélni alattuk az almot, és ellátni őket. Aztán gyorsan eltakarítottam a napközben esett havat a háztól a kapubejáratig. Apám ebéd után ment fel a Községházára. A legelőtársulás, aztán meg az előljáróság ülésén kellett részt vennie. Úgy látszik, mind a kettő elhúzódott. Sötétedni kezdett, és közeledett az indulás ideje. Gyorsan rendbe hoztam magam, vállra vettem az előírás szerinti két rend alsóneművel, két pár kapcával s útravaló elemózsiával megrakott vászontarisznyát. Elkészöntem nevelőanyámtól, az iskolából éppen hazatérő lányoktól. Nem bántam, hogy apám még nem érkezett haza. Szerettem volna elkerülni a találkozást. Ám amikor kiléptem a házból, ő jelent meg a kapunál. Félúton találkoztunk.

Hát mégis elmész? – kérdezte. Az igen választ hatalmas pofon követte. Az ütés erejétől megtántorodtam, s a fejemről messze repült a kucsma. A szokatlan jelenet meglepte a magas hóban szinte úszva közeledő nagy termetű, fehér szőrű kuvaszt. Bodri ijedten ugrott félre. Feszülten figyelte, mi történik. Próbáltam elrejtetni a kibuggyanni készülő könnyeket.

Ez volt az első eset, hogy megütött. A tény jobban fájt, mint maga az ütés. Apám mozdult meg először. Hátat fordított, és szó nélkül indult a ház felé. A kuvasz körötte ugrándozva, csaholva követte. Apám dühösen feléje rúgott. Félreugorva értetlenül bámult gazdája után. Aztán visszaoldalgott hozzám. A lábamhoz simult, mintha vigasztalni akarna, s maga is vigasztalást várna.

Felvettem a kucsmát, levertem róla a havat, s a fejemre igazítottam. Igyekezni kellett, hogy időben érjek az állomásra. Úgy beszéltük még Kardos Gyulával és Hadi Jóskával, hogy fél órával a vonatindulás előtt találkozunk. A Kossuth Lajos nevét viselő főutcán, az első kanyarhoz érve, egy pillanatra megálltam a töpörödött, szalmatetős ház előtt. Ismerős házaspár lakott ott. Az előző év őszén, betakarítás után kötöttek házasságot, az én legnagyobb bánatomra. Halálosan szerelmes voltam a harangozó lányába. Gizi a Szenke-tó partján ülve, az előző év nyarának egyik, csillagok mirádjaival beragyogott ege alatt jelentette ki: senki másé, csakis az én feleségem akar lenni. A tóparton elhangzott fogadalmat nem

sok idő múlva követte a sokkoló hír. Első szerelmem más felesége lesz. Úgy éreztem, rám szakad az ég. De semmi ilyesmi nem történt. Illetve annyi mégis, hogy egyik este, a Szenke-tó partján, a megszokott helyünkön búslakodva, váratlanul mellém telepedett Gizi. Könnyek között vallotta, nem ő választotta Bertit. Meg sem kérdezték. Tiltakozott, hogy nem akar férjhez menni, hiszen még tizennyolc éves sincs. Mire anyja odavágta neki: a te Bandid egy rendes fiú, de még taknyos kölyök. Berti viszont katonaviselt, huszonöt éves meglett férfi, akinek háza és földje van. Egy ilyen kérőt nem szabad elszalasztani. Mindketten sírtunk. Az elválást percekig tartó ölelések és ügyetlen, sós ízű csókok pecsételték meg.

Azon a tájon nem volt ritkaság a 3-4 gyerek egy fészekaljában. A vőjelölt családjában még ennél is gazdagabb volt a gyermekáldás. Amikor már sokadszor szállt le a házuk kéményén rakott fészke a golya, Horthy Miklós kormányzót kérték fel, legyen az újszülött keresztapja. Ő az ilyen felkéréseknek általában eleget tett, s némi adománnyal támogatta az érintett családot. Sokan fordultak hozzá. Így aztán számtalan keresztgyereke és komája lehetett az országban. Ebben az esetben azonban, a gyermek korai halála miatt, hamar vége lett a keresztapaságnak. A helybéliek szavajárásával: meghalt a pulya, oda a komaság.

Az ifjú pár házában már petróleumlámpa pislákol. A hideget és a szakadó havat feledve ácsorogtam a ház előtt. Látni véltem a páras ablakon átsejlő, mozgó alakokat, de nem lehetett eldönteni, melyik a Gizié. A mocorgásra bösz csaholással ugrott a kerítésnek a házörző. Nyílt a bejárati ajtó, s Berti lépett ki rajta. Ki az? – kérdezte, miközben a kutyát csitította. Feleletet nem kapott. Ha látta is a lépteit szaporázó járókelőt, a sötétben aligha ismerte fel felesége egykori udvarlóját.

Pár házzal odébb a Jármyak hatalmas portája terpeszkedett. Rajta Jármy Gusztáv háza, vele szemben testvére, Jármy Zoltán kisebb kúriára hajazó lakóépülete állott. Tulajdonosa emberemlékezet óta viselte a falubíró tisztét. A Jármyak szegről-végről a Horthy-nemzetséggel is rokonságban álltak. Horthy László, Szabolcs vármegye táblabírája a nemesi rangú családból származó, Jármi Jármy Annával kötött házasságot. A leányzó hozománya az a Jármy család tulajdonát képező község lett, amely a Mátészalkához vezető 49-es út mentén található, nevét azonban „y” nélkül írják

– Jármí. Egyszóval a penyigei Jármíak a magyar történelemben fontos szerepet játszó őssökkel rendelkeztek.

Úgy kerültem velük személyes ismeretségbe, hogy mielőtt, a földosztás révén, magunk is birtokosok lettünk, a nyári szünidőben Jármí Gusztáv kiscselédként alkalmazott. Reggel elláttam az ökröket, teheneket és a disznókat. Utóbbiakat kiengedtem, amikor megszólalt a csordás, majd a kanász kürtje. Kiganéztem az istállót, elvittem a tejet a közeli tejcsarnokba.

Csak ezután jutottam reggelihez, amit a cselédlánnyal együtt fogyasztottunk el, a különálló nyári konyhán. Aztán be kellett fogni a két villásszarvú ökröt a szekérbe, s irány a határ. Míg a gazda a napszámosokat ellenőrizte, kifogtam, s az árok mentén legeltettem az igavonó jószágot. Mielőtt a nap túl magasra hágott volna, hazaszekerezünk. Ebéd után kis nyugalom adódott, mert a gazda ilyenkor lepihent.

Tovább haladva még egy, addigi életemhez kötődő háztól kellett búcsút venni, mielőtt befordultam volna a vasútállomáshoz vezető sötét sikátorba. Onnan nem messze, egy szerényen meghúzódo kis sárga házban lakott az idős Salamon Gyula és felesége. Nyáridőben péntek esténként gyertyát gyújtottam náluk. Ha a szükség úgy hozta, elvégeztem a kisebb ház körüli munkákat. Télen havat lapátoltam, fát aprítottam és begyújtottam a cserépkályhába. Szebb volt, mint amelyik az iskolánkat fűtötte. Ahhoz egyébként télen nekünk kellett vinni a tűzifát. Minden reggel két hasábot.

Az öreg Salamonék barátságos emberek voltak. Akárcsak Ernő nevű fiuk, az utca túloldalán, velük szemben lévő szatócsüzlet tulajdonosa és a felesége. Ott hitelbe lehetett vásárolni. Az adósságot egy kockás füzetbe írták. S ha a cédulára felírt árukért – só, gyufa, paprika, petroléum, élesztő és más apróságok – a gyereket küldték, az egy szem cukrot vagy egy szelet Szent János-kenyeret kapott.

Az öregek nem csak tisztas zsebpénzt adtak. Olykor egy csésze igazi tealevélből készült teával, vagy kakaóval és kaláccsal kínáltak. Ez aztán később gyakorlattá vált, aminek én, a mindig éhes kamasz nagyon örültem. Míg a konyhaasztalnál ülve fogyasztottam az „uzsonnát,” odatelepedett az ősz hajú Eszter néni is. Szótlanul nézte, ahogy a fiú, aki unokája lehetett volna, kicsiket harap a kalácsból, s aprókat kortyol a kakaóból. Csak hogy minél tovább tartson. A tényérről felcsipegeti a kalács morzsáit. A hatás nem maradt

el. Eszter néni biztatta, vegyen még egy szelet kalácsot a kis kosárból, s töltsé újra a csészéjét.

Akkor is szívesen jártam volna hozzájuk, ha nem fizetnek semmit a munkáért, csak kalácsot és kakaót kapok. A csekélyke jövedelem azonban jól jött. Azzal együtt, s a kellemes légkörű uzsonnák mellett, volt még valami, ami miatt szerettem oda járni. Eszter néni minden hozzám intézett szavából, s különösen a távozáskor időnként megeső simogatásából, egy számomra addig ismeretlen melegség áradt. Hazafelé bandukolva az jutott eszembe, talán ilyen lehetett az anyai kéz simogatása. Az anyáé, akit nem ismertem. Még csak egy fénykép sem maradt róla. Így hát nem idézhettem fel az alakját, arcát, szemének és hajának színét. A hangjáról nem is beszélve. De ha behunytam a szemem, a téli fagyos szélben is érezni véltem egy puha, könnyű kéz simogatását. Ilyenkor összeszorult a torkom, könnybe lábadt a szemem. Az öreg Salamonéknál töltött idő jó hangulata szomorúsággá változott, ami egészen hazáig kísért. Az otthoniak nem értették, miért vagyok oly hallgatag. Okát azonban nem lehetett elmondani. Sohasem beszéltem róla.

Ez a kapcsolat 1944 tavaszán szörnyű véget ért. A faluban több zsidó család élt. A már említett idős házaspáron és a szatócsbolt tulajdonló fiukon, Salamon Ernőn és családján kívül, tőlük talán százméternyire, a „nagyiskola” mellett lakott a Fényes család.

Penyigei emlékmű

A családfő néhány hold saját és kevéske bérelt földön gazdálkodott. Három gyerekük volt. Ernő a legidősebb, őt követte a fekete hajkoszorút viselő Elza, és Zoli a legfiatalabb. Ő velem egyidős volt, egy osztályba jártunk. Tőlük nem messze, az út túloldalán lakott Mózes Antal és felesége Magda lányukkal. Kicsit odébb Salamon Márton és felesége.

Talán április közepe lehetett. Megjelent a faluban a fehérgyarmati őrsről két, kakastollas csákót viselő csendőr. Egyenesen Jármay Zoltán falubíró házához, majd az ő kíséretében a zsidó családokhoz mentek. A bírót által kirendelt lovas szekerekre felpakolták az öreg Salamon házaspárt, a fiatal Salamon apró gyerekeit az anyjukkal, csomagjaikkal, Mózes és Fényes feleségét. Ők a Fényesék szekeren ültek, amelyet a két szürke húzott, de már nem Fényes Májer hajtott. A férfiak és a nagyobb gyerekek gyalog követték a szekereket. Ignác Gyuláné, a kocsmáros felesége, a menetet szemlélve állítólag azt kiabálta: vigyék, csak vigyék őket. Úgy menjenek el, ahogy idejöttek, a pusztá fenekükkel.

Az alvégen lakók a kapuk elé kiállva, döbbenet nézték a menetet. Néhányan integettek, az asszonyok arcukat kötényükbe rejtve sírtak. Egyesek búcsúzkodni akartak, csak a kezüket megszorítani, de a csendőrök elhajtották őket. Fényes Zolinak, Kardos Pistával, Kondor Árpáddal – mindhárman osztálytársai – integettünk. Zoli azonban nem nézett ránk. Lehajtott fejjel bandukolt a szekér után. Lábán fekete, száras fűzős cipő, térdig érő zokni. Fején szürke simléderes sapka. Öltözte pontosan olyan volt, mint a „nagyiskola” udvarán alig egy hónappal azelőtt rendezett március 15-i ünnepségen. Bócsy József tanító úr, mint minden évben, akkor is megtartotta a megemlékezést. A szabadságharcról ő maga beszélt. Azután következett a Nemzeti dal. Mint rendesen, most is Sződényi Zoli, az osztály legjobb tanulója szavalta. Majd mindannyian együtt a Hiszekegy első strófáját.

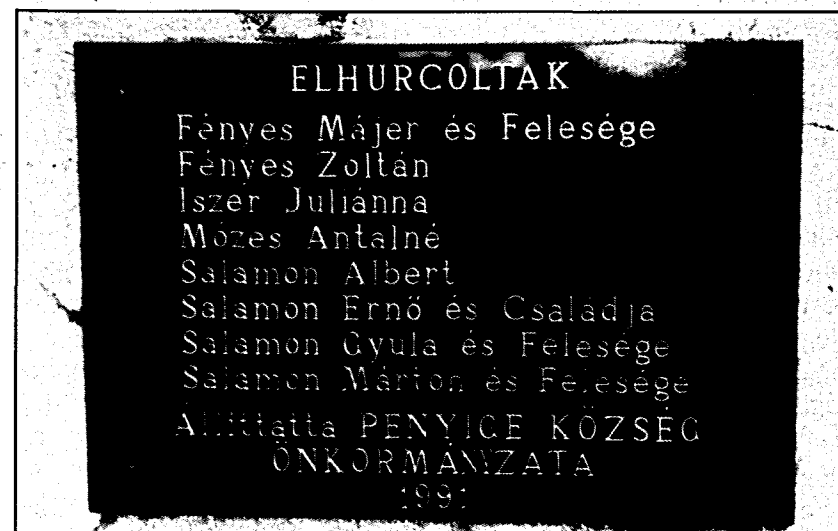
*Hiszek egy Istenben, hiszek egy hazában,
Hiszek egy isteni örök igazságban,
Hiszek Magyarország feltámadásában.*

Az ünnepség alatt tekintetem többször is Zoli lábára tévedt. Száras cipő és térdzokni védte a csípős tavaszi szélről, miközben

velem együtt többen mezítláb, lábainkat váltogatva álltunk a fagtól még alig felengedett nedves földön. Mindezt magam elé idézve, most szégyenkeztem. Szégyelltem, hogy az iskolaudvaron rendezett márciusi ünnepségen irigyeltem őt a száras cipőért, a meleg térdzokniért. Most meg szuronyos csendőrök kíséretében bandukolt. Pedig ő is énekelt, ő is mondta a Hiszekegyet. Akkor hát miért kísérik, és hová hajtják a csendőrök? Erről csak annyit lehetett hallani, hogy Németországba viszik őket munkára. De hát az öreg Salamont és feleségét, Eszter nénit, aki menni is alig bírt? No és Salamon Ernő még csak nem is iskoláskorú gyerekeit? Tragédiájukra emlékeztet a református templom kertjében látható kis emlékmű, amelyet a falu önkormányzata állíttatott: „A II. világháború áldozatainak emlékére.”

Külön táblán, az *Elesettek* felirat alatt sorakoznak azoknak a falubeli férfiaknak a nevei, akiket az ezer kilométernél is távolabbi, orosz hómezőkre vezényeltek, úgymond a haza védelmére. Agárdi István, Balku András, Bodnár Ignác, Kondor Lajos, Szabó Bernát, Székely Árpád, Székely Lajos, Varga Bertalan.

Egy másikon az *Elhurcoltak* nevei olvashatók. Fényes Májer és felesége, Fényes Zoltán, Iszer Juliánna, Mózes Antalné, Salamon

Az Auschwitzba hurcoltak névsora

Albert, Salamon Ernő és családja, Salamon Gyula és felesége, Salamon Márton és felesége. A névsor nem teljes. Hiányzik róla Mózes Antal, akit már korábban elvittek munkaszolgálatra, és odaveszett. Lányuk, az 1933-as születésű Mózes Magda, az 1935-ös Salamon Izabella, az 1936-ban született Salamon László. Mire az emlékmű elkészült, őket már kitörölte a falubeliek emlékezetéből a múlt idő. A fiatalok nevét azonban megőrizte az 1943-44-es iskolai évkönyv. Azóta Penyigének nincsenek zsidó lakosai.

A Lélekharang kilenc penyigei, napszámos kislány 1905. évi tragédiájára emlékeztet. Csónakkal akartak átkelni a Szenke tó túlsó partjára. A túlterhelt ladik felborult, s kilenc kislány odaveszett. (Kormány Margit nyugdíjas tanítónő gyűjteményéből.)

A nap egész hátralévő része és az éjszaka utazással telt el. Reggel lett, mire a vonat befutott a Nyugati pályaudvarra, s a sín pár végén lévő baknak ütközve, ideges rángatózás után megtorpant. A hosszú szerelvényből kirajzó embertömeg hol erre, hol arra sodort bennünket. A csarnok órája szerint reggel nyolcra járt az idő. Megkérdeztünk egy forgalmistát, mikor és melyik vágányról indul legközelebbi vonat Vácra. Legközelebb 10 órakor, a külső hatodik vágányról, felelte. Úgyhogy bőven van idő, ne ácsorogjanak a hideg csarnokban, menjenek be a váróterembe. Figyeljék a bemondót, az majd közli, mikor lehet beszállni a Vác felé menő vonatra.

A kinti hideghez képest a váróban szinte meleg volt. A levegőben mindenféle illatok, vagy inkább szagok keveredtek. Különös elegyet alkotott a viseltes ruhadarabok kipárolgása, a falatozók

környékén terjengő tömény fokhagyma- és pálinkaillat. Az egyik emberkupacban fekete főkötőt és sok rétegből álló, színes bő szoknyát viselő asszonyokat fedeztünk fel. A csípőtől lefelé, harangszerűen szélesedő, minden kis mozdulatra jobbra-balra libbenő szoknyák látványa szokatlan élményt jelentett. Az asszonyok mintha nem magyarul beszéltek volna. Bár ha erősen figyeltem, egy-egy magyar szót véltem kihallani a társalgásból. A mondatok redékekből annyit sikerült kihámozni, hogy kofaasszonyok. Tejfölt, túrót, házi készítésű sajtot vittek a Lehel téri piacra. Egyszer aztán a recsegő hangszóróból elhangzottak a Vác, Nagymaros és Szob helységnevek. A kofaasszonyok a lábuknál heverő puttongyűrű alkalmatosságot a hátukra kanyarítva, a kijárat felé tódultak. Önkéntelenül követtük őket, s nem csalódtunk. A külső hatodik vágányon, a mozdony után egy postakocsival, egy személykocsival és három közönséges marhavagonnal, ott állt a vonatunk. Az asszonyokat megelőzve, a személykocsi felé igyekeztünk. Lábunk már a lépcsőn volt, amikor az egyik asszony ránk szólt.

– Né odá, gyárárek! Ott nincsán fűtés. Idá gyártek, itt máleg lesz.

Szót fogadva csatlakoztunk az egyik marhavagonhoz igyekvő asszonycsoporthoz. Meglepve tapasztaltuk, hogy a vagonban kétoldalt elhelyezett padok szolgáltak ülőhelyként. Középen viszont egy dobkályhában égett a tűz. A kályha ajtajának hézagain át vibráló lángnyelvek tűntek fel. Fény-árnyék játékuk inkább elnyomta, sejtelmessé tette a vasráccsal védett ablakokon át beszűrődő reggeli fényt. Amíg bámészkodtam, a társaság elhelyezkedett. Az egyik pad közepe táján az asszonyok, a terebélyes szoknyákat összefogva, nekem is helyet szorítottak. Egy idő után már nemcsak a dobkályha melegét, de az engem két oldalról közrefogó, asszonyok testéből sugárzó hőt is érezni véltem. Ez azonban csupán érzéki csalódás lehetett. Hiszen a többretegű szoknyán keresztül nem érezhettem viselője testmelegét.

Az asszonyok szokatlan hangzású szóképzését lassan kiismerve, válaszolgattam az úti célunk felől érdeklődő kérdésekre. Tőlük kaptunk eligazítást, hogyan juthatunk el az iskolához. A vonatról leszállva, a pálya túlsó oldalán, egy vörös téglából készült emeletes épület látható. Az lesz, amit keresnek. Ha kimennek a pályaudvarról, bal kéz felől egy keresztutcához érnek. Balra fordulva, a vasúti pálya alatti kis alagúton keresztül jutnak a túloldalra. Ott az iskola.

vette a lovak takaróját, s felment a szénapadlásra. Bevackolta magát, s hamar mély álomba merült.

Még éppen csak pitymallott, amikor a lovakat és teheneket el-látó apja köhécselése ébresztette. Az öreg nagyot nézett, amikor meglátta a padlásfeljáróhoz szolgáló létrán lefelé kecmergő fiát. Apám elmondása szerint a köztük lezajló, kurta dialógusban ilyes-mik hangzottak el.

– Hát te hogy kerülsz ide? – koppant a villájára támaszkodó apa meglepett kérdése.

– Nem nekem való a villamosvezetés. Nem tudnám megszokni. Se azt, se a várost.

– És mihez kezdesz itthon?

– Segíthetnék a gazdaságban.

– Azzal magam is elbírok – hangzott a nem sok jót sejtető válasz.

Az elutasításként hangzó szavak mellbe vághatták. Nem tartotta helyénvalónak, hogy ott és akkor vitába szálljon apjával. Inkább maga is munkához látott. Amíg rendbe rakták az istállót, több szó nem esett. A kútnál végzett reggeli tisztálkodás közben sem beszéltek. A tűzhely körül foglalatосkodó anyja nagyot nézett, hogy férje után Pesten tudott fia is megjelent.

– Üljetek asztalhoz, mindjárt kész a reggeli – szólt, miközben még egy tányért tett az asztalra. Amíg az apróra vágott szalonna kiengedte a zsíráját, kenyeret szelt, leszűrte a szárított hársfalevél-ből készült teát, majd négy tojást ütött a serpenyőben sercegő szalonnára. A rántottát kétfelé osztotta, teát öntött a csészékbe, aztán maga is leült. Nem vett magához ételt, csak az üres teát szüröcsölgette. Nézte a jóízűen falatozó két férfit. Urát az őszbehajló fejével, s a vele szemben ülő másikat, a jó kötésű, cserzett arcú fiút. Maga elé képzelte, amint bokáig érő vászoningben szaládgált az udvaron. S azt is, ahogy már kétévesen, naponta többször is fogta a kis széket, vitte a mosóteknő, máskor a gyúródeszka mellett álló anyjához. Leültette, s kikövetelte, hogy szophasson. Néha már zavarta, de nem bánta. Teje még mindig volt bőven. Anyjától meg azt tanulta, hogy amíg a gyerek szopik, az anya nem esik teherbe. Lehetett benne valami. Talán ezért jöttek csak háromévente: András, Ida, Ferenc, Emília, Teréz és Jóska, a legkisebb. A nyughatatlan, aki most sincs otthon, azt sem tudni, merre jár.

Azt is mondták, hogy az anyatej védi a gyermeket a betegségek

ellen. Andrást és Emíliát mégis korán elvitte valamilyen gyermek-betegség. Ami igaz, az igaz, Ferit elkerülték. Szép szál, erős fiatal-ember lett belőle. A falubeli lányok kedvence. Bármelyik szívesen lenne a felesége. Túl van a katonaságon, itt lenne az ideje, hogy megházasodjon. Csak hát nincs mire családot alapítani. Nehéz idők járnak. Gondolataiból felriadva azon kapta magát, egyedül maradt az asztalnál. A férfiak, befejezve a reggelit, a kemence pad-kájára telepedtek. Férje éppen hosszú szárú cseréppipájával bab-rált. A cirokseprűből egy szálat kitépve, a pipaszárban oda-vissza húzogatva tisztogatta. Végül belefújva kipróbálta, jól szelel-e. A szár végére kis papírt tekert, hogy szorosan zárjon. Miután visz-szaillesztette, előkerült a dohányzacskó. Komótosan tömködté a pipát a maga termelte, sárgára érlelt levelekből vágott szűzdohány-nyal. Elkészülve, a zacskót odakínálta fiának. Amikor a pipában ke-ményre tömött dohány tüzet fogott, néhányszor megszívja, bodor-füstfelhőket eregetett a levegőbe. Aztán az istállóban félbemaradt beszélgetést folytatta.

– És most mi lesz veled?

– Mondtam, segíthetnék édesapámnak a gazdaságban.

– Azt a néhány hold földet ketten megesszük früstökre.

Az akadozó beszélgetés sehova sem vezetett. Máshonnan jött a megoldás.

Apja, több más falubeli férfival együtt, Amerikába ment. Hogy miért nem a fiát küldte, az sem akkor, sem később nem derült ki. Az Amerikában keresett, megtakarított pénzből földet vásárolt. Egyszerre a falu módosabb gazdái közé emelkedett. Felesége azon-ban megsínylette azt a két évet. A háztartás mellett igyekezett segí-teni fiának a mezei munkában. Nem kímélte magát. Legyengülve ágynak dőlt. Nem sokkal élte túl ura hazatérését. Elvitte a kor ret-tegett kórja, a tüdővész. Míg betegeskedett, férje igyekezett kímél-ni. A megesett Kincs Ilka személyében segítőt fogadott. Az aztán a feleség halála után hamarosan oda is költözött.

A tizennégy évvel fiatalabb új asszony egy-kettőre befészkelte magát. Úgy viselkedett, mintha Balog Emília soha nem is létezett volna. Az özvegyet talán már korábban, anyjuk betegsége alatt ha-talmába kerítette. Beköltözése után nem sokkal egybekeltek. Attól kezdve úgy rendelkezett, mintha mindig ő lett volna a ház asszonya. Ezt a hatalomátvételt, s apjuk beletörődését mindkét fiú nehezen

viselte. A lázadó természetű Jóska egy éles vita után szedte a cók-mókját, és elhagyta a szülői házat. Cselédnek állt a szomszéd faluban. (Teréz már korábban távozott. Szobalány lett Mátészalkán, ahol aztán gyökeret eresztett.)

A katonaviselt, tapasztaltabb Ferenc még túrt egy darabig, de belátta, előbb-utóbb neki is távoznia kell. Érlelődő elhatározását megerősítette egy váratlan esemény. A közeli Tunyogon augusztus utolsó vasárnapján aratóbált rendeztek. Ferenc és barátai úgy döntöttek, átruccannak. Nem volt idegen számukra az akkor még külön életet élő Tunyog és Matolcs. Jártak ott máskor is. Odaérkezésükkor már javában állt a bál. A terem bejárata fölött nemzeti színű szalagokkal díszített, óriás búzakoszorú díszelgett. Belül, mindjárt az ajtó mellett, hosszú terített asztal. Rajta malomkerék nagyságú, új lisztből sült kenyér, fonott kalács és többféle sütemény. Az érkezőket egy kupica szatmári szilvával, szalonnával dúsított kenyérfalatkákkal, süteménnyel traktálták az asztal mögött serénykedő lányok-asszonyok. Ferencnek megakadt a szeme egy karcsú teremtű, kék szemű, szőke hajú lányon. Miközben átvette kezéből, amit odakínált, incselkedve megjegyezte.

– Kíváncsi lennék, vajon olyan jó táncos-e, mint amilyen szorgos.

– Próbálja ki, ha van bátorsága – replikázott az asztal mögött sűrő-forgó lány.

Így kezdődött az ismeretség Kelemen Máriával. Mint később kiderült, a falu módosabb gazdái közé tartozó Kelemen Károly szemrevaló, jó táncos lányával. Áttáncolták az éjszakát, ritkulni kezdett a közönség. Megkérdezte táncosát, hazakísérheti-e. Mária testvérei, Berta és Sándor már a kijáratnál vártak rájuk. Útközben szóba hozta, megengedik e, hogy tiszteletét tegye náluk a következő vasárnap. Nem ellenezték. Azt a látogatást újabbak követték. Minél jobban megismerte Máriát, annál inkább érlelődött benne az elhatározás, megkéri a lány kezét.

Azon a vasárnap délutánon, leendő apósa már a tornácon várta, s helyet mutatott neki a maga mellé készített széken. Kettesben akart lenni az udvarlóval. Készült a beszélgetésre, és akkurátusan kikérdezte. A válaszokból megtudta, amire kíváncsi volt. Hány hold földön gazdálkodnak, hányan vannak testvérek, és így tovább. Miután minden tisztázódott, Kelemen Károly kibökte. Szóval, ha öröklésre kerül a sor, nem sok föld jut egy főre. Arra a kevésre

pedig, amit te kaphatsz majd, nem lehet családot alapítani. Arról nem beszélve, hogy mint mondtad, az anyád halála után hozzátok került új asszony nem sokkal idősebb, mint te magad. Amíg ő él, aligha juthattok hozzá az örökséghez. Aztán hozzátette, Mária még be sem töltötte a tizennyolcadik évét. Különben is, előtte van, Berta, ő következik.

Értett a szóból. Esze ágában sem volt ilyen hangulatban előhozakodni a lánykéréssel. Az akadozó beszélgetésnek Berta, Emília és Mária megjelenése vetett véget. A lányok a délutáni istentiszteletre készültek, s invitálták Ferencet, tartson velük. Örülve, hogy megszabadulhat a kellemesnek nem mondható szituációból, késéggel csatlakozott. A kapun kilépve, s a háztól hallótávolságon kívülre kerülve, Berta törte meg a közük telepedett zavart csendet.

– Úgy látom, édesapám szavai nem vidították fel húgom udvarlóját. Nem lehetett kellemes beszélgetés.

– Károly bácsi beszélt, én hallgattam – válaszolta.

Témát váltva Mária odaszólt Bertának: akkor, ahogy megbeszéltük. Mi sétálunk egyet a Szamos-parton. Ha házaértek, ezt mondjátok apáméknak. Azt nem kell említeni, hogy nem voltunk a templomban.

Ezzel a kis csoport kettévált. Bertáék a templom, ők pedig a Szamos-part felé irányították lépteiket. Mária meg akarta mutatni, hol volt a Petőfi-versben szereplő kurta kocsmá. Tanítójuk szerint a név onnan származik, hogy annak idején nem egész évre, hanem csak Szent Mihálytól Szent György napjáig kapott működési engedélyt. Felidézte a nemzedékről nemzedékre öröklődő szájhagyományt. Azt, hogy Petőfi Luby Zsigmond nagyságos úrnál vendégeskedett Magyarban. Barangolás közben jutott el a Túr és a Tisza találkozását övező vadregényes tájra. Az ihlette őt *A Tisza* című vers megírására. S már idézte is az első sorokat.

*Nyári napnak alkonyulatánál
Megállék a kanyargó Tiszánál,
Ott, hol a kis Túr siet beléje,
Mint a gyermek anyja kebelére.*

Ferenc álmélkodva hallgatta. Hangot is adott röstelkedésének, mondván, a költő neve ugyan nem idegen számára, de a

Tiszáról írott versét nem ismerte. Mária azzal nyugtatta, hogy nem Szamosújlakon járt Petőfi. Ott nem is találkozhatott volna a Tiszával. A kurta kocsmá sem ott, hanem az itteni Szamos-parton működött. Ezért ismerjük mi jobban annak a történetét. Állítólag Petőfi úgy került ide, hogy Luby nagyságos úr meg akarta mutatni neki a közelben épülő új kastélyát. Csakhogy útjukat állta volna a Szamos, ha az akadály áthidalására nem működik itt egy komp. Aligha lehetett véletlen, hogy a kurta kocsmát a vízi alkalmatosság kikötője előtti partoldalra telepítették. Ha ugyanis a komp a túloldalon vesztegelt, a rá várakozók a kocsmában mulatták az időt. Így született a *Falu végén kurta kocsmá* című vers.

Az első strofa idézése közben már meg is érkeztek. A komp és kikötője még létezett, a kocsmának viszont akkorra már csak hült helye maradt. A szeszfőzde melletti üres telek jelezte, azon állhatott valamikor. A révvél szemben a parton egy öreg lóca állott. Azon pihenhetek meg a kompra várók. Arra telepedtek le ők is. A Mária múltidézése által keltett hangulatot kihasználva, Ferenc előhozakodott az őt leginkább foglalkoztató kérdéssel.

– Az én szándékaim komolyak. Ha te is úgy gondolod, összeházasondhatnánk. De apád éppen most mondta, hogy fiatal vagy még a házasságra. Ezt úgy is érthetem, hogy ha megkérném a kezedet, nemet mondana.

Mária erre azt felelte, ismeri apja álláspontját. Bizonyosnak látszik, hogy a lánykérésre nemet mondana. Ám azt mégis meg kell ejteni. Ha apja, mint várható, ellenáll, akkor más megoldást kell választani.

– Mi lenne az a más? – kérdezte Ferenc, bár sejtette, mire akar kedvese kilyukadni. Neki is ilyesmi jutott az eszébe, amikor a család fő jelezte, hogy a lány nem eladó. Akkor megszöknek. Erre utalhatott Mária. A helyzet megítélésében nem tévedtek. A lánykérés eredménytelenül végződött.

4. Három árva

A Kelemen és a Szűcs család – az utóbbiból származott Kelemen Károly felesége – Tunyog meghatározó, módos gazdái közé tartozott. Ez lehetett az oka, hogy Károly bácsi nem akarta férjhez adni kisebbik lányát a szamosújlaki fiúhoz. Nem tartotta jó partinak. Ferenc és Mária azonban elhatározták, hogy a szülők ellenkezése dacára egybekelnek. A házasságkötésre 1923. november 2-án, a szomszédos Győrtelek körjegyzőségén került sor. Azért ott, mert szerencsájukra Tunyogon nem működött ilyen hivatal. A vőlegény elmúlt huszonöt éves, a menyasszony viszont még nem töltötte be tizennyolcadik életévét. Kiskorú lévén, a házasságkötéshez szülői hozzájárulásra lett volna szükség. Rejtély, miként sikerült kijátszani a jogszabályt.

A „nászút” Ózdra vezetett. Az újdonsült férj ugyanis, egyik katonacimborája segítségével, az ottani vasgyárban kapott munkát. Ő szerzett nekik albérletet is. Semmijük se volt, de boldogok voltak. Boldogságukat csak fokozta a közös életük tizenhatodik hónapjában világra keredzkező elsőszülött gyermekük – Emma. Az újrakezdesnek, s az első gyermek érkezése feletti örömüknek hamar véget vetett a közelgő világgazdasági válság Ózdig érő szele. Odalett a biztosnak látszó megélhetés alapja, a munka, s a vele járó fizetés. A kiutat keresve két lehetőségük volt. Vissza Tunyogra, vagy Szamosújlakra. Az utóbbit választották. Megjelenésükkel nem kis meglepetést okoztak.

– Mi szél hozott benneteket ebben a csúnya időben? – kérdezte az apja, mintha csak tegnap váltak volna el. – Napok óta esik, fúj, a kutyát kár kihajtani. Szántani, vetni kéne, de a földekre nem lehet rámenni.

Miközben beszélt, kíváncsiságát alig leplezve Máriához fordult. Tetőtől talpig mustrálta először látott menyét, aki mindjárt egy csecsemővel a karján jelent meg előtte. A látvánnyal betelve, kezét menyé vállára téve, a barátságos meleget árasztó búbos kemence

felé terelte. Közben biztatta, vegyék le magukról a vizes göncöt, te-
rítsék oda, hadd száradjon.

– Ilka, adj valami száraz ruhát ennek a lánynak – szólt oda asz-
szonyának.

Az azonban a füle botját sem mozdította. Egy-két tétova lépés
után Mária megfordult, és a nyöszörgő göngyöleget apósa felé
nyújtotta. Abban még a szó is benn akadt. A váratlan ráruházott
terhet magától eltartva, moccanni se mert. Láthatóan megköny-
nyebbült, amikor Mária, vizes kendőjétől és főkötőjétől megválva,
visszatért hozzá. Fellélegzett, hogy megszabadulhatott a törekeny
csomagtól. Mária a kemence padkáján lefejtette Emmáról a fölös-
leget. Csak a kis inget és a főkötőt, no meg a vászon pelenkát hagyta
rajta. Ez a könnyített szerelés elégedett gögicsélést váltott ki a ki-
csiből. Nagypapa kis ideig szótlanul szemlélte a gyermeket, közben
érdes mutatoujjával óvatosan megérintette az arcát. Ettől az meg-
szeppenve elhallgatott, s el is pityeredett.

A zajra, vagy talán a számára ismeretlen gyermekhangra esz-
mélt fel a már lefektetett, de még el nem aludt hatéves Etelka. Ha
aludt volna is, a gögicsélő baba jelenléte kiverne volna szeméből
az álmot. Anyjával ellentétben őt nagyon is érdekelte a kis jöve-
vény. Mindenáron játszani akart vele. Visszaszaladt a szobába, és
egy rongybabával tért vissza. Talán azzal, amelyikkel éppen aludni
készült. A kicsi ökölbe fogott kezének ujjait szétfeszítve, markába
nyomta a babát. Mire az, a szájában lévő, rongyba kötött kömény-
magos gombócot kiköpve, az új játékszert vette a szájába. Etelka
harsány kacajra fakadt. A babát a kicsi szájából kifejtve, újra a ke-
zébe adta, mire a jelent megismétlődött. Mária és apósa derűsen fi-
gyelték az egymásra talált két kis rokon önfeledt játékát. Aminek
rögvest véget vetett Kincs Ilka. Ráparancsolt lányára, hogy azonnal
feküdjön le. Reggel iskolába kell mennie.

Esdeklően nézett apjára, de az csak hallgatott. Erre pityereg-
ve elhagyta a pítvart, a felnőttek meg asztalhoz ültek. Vacsora
közben el kellett mondani, mi történt azután, hogy megszöktek.
Apám a nehezen szerzett, majd elvesztett ózdi munkával fejezte
be a beszámolót. Mint mondta, a kényszer hozta őket haza. Nem
akarnak a terhükre lenni, mégis azt kéri, tekintettel a kicsire, fo-
gadják be őket, amíg szállást találnak. Kincs Ilka hallani sem akart
rőla. Egy időre csönd telepedett közéjük. Hiába várta, hogy apja

megszólaljon. Ő, akárcsak Etelka esdeklő tekintetét, fia kérését is
szó nélkül hagyva, hangtalanul bámult a semmibe.

Ezt a Kincs Ilka döntéseibe való beletörődést majd én is megta-
pasztalom. 1943 őszén Miklóssal Szamosújlakra, Farkas Adolf al-
máskertjébe mentünk almát szedni. A gondozott almáskertet két
fajta, a jonatán és a London pepin uralta. Utóbbi édesebb, mint
a jonatán. A más faluból érkező nagyobb fiúk a pajtában éjsza-
kázhattak. Miklós azt akarta, hogy én aludjak a nagyapáknál.
Odakísért, de nem jött be velem.

A pítvarajtón belépve illendően köszöntem, és elmondtam, ki-
csoda és mi járatban vagyok Szamosújlakon. Nagypám a kezében
lévő szalonnadarabot és a kést letéve, két kézzel az asztal lapjára
támaszkodva felegyenesedett. Mozgásán látszott, neheze érik a
felállás. Ami nem csoda, hisz akkor már hetvenhat év súlya nyom-
ta a vállait. Pár pillanatig összehúzott szemmel nézett először lá-
tott unokájára. Aztán egy bizonytalan kézmozdulattal az asztalhoz
invitált. Kincs Ilka azonban nem engedett oda ülni. Egy karéj ke-
nyeret nyomott a kezembe. Egy csuporból tejet öntött a stelázsi
polcáról leemelt findzsába, majd a kemence padkájához terelt.
Mint valami idegen vándort.

A kenyeret majszolva a tejet csak kortyolgattam. Nem esett jól
a napközben elfogyasztott sok almára. Közben szemügyre vettem
először látott nagyapámat. A székére visszaereszkedő szikár, haj-
lott hátú ősz ember a kenyeret és szalonnát apró katonákra aprít-
va emelte foghíjas szájához. Minden falattal sokáig nyammogott.
Vacsora közben egyetlen szó sem esett. Nagypám nem érdeklő-
dött sem apámról, sem a család felől. Miközben Kincs Ilka az asztal
lerámolásával foglalatосkodott, megszólalt.

– Biztosan fáradt vagy, le kellene feküdni.

Feleletet nem várva, kérte feleségét, ágyazzon meg nekem a kis-
szobában.

– Jó lesz neki az istállóban – hangzott a válasz.

A dolog ezzel el volt döntve. Az öregember az istállóba vezette
épphogy megismert unokáját. Ott, a jószág alá alomnak bekészített
szalmára egy elnyűtt pokrócot terített. Talán éppen egyet abból,
amit már apám is használt takarónak, amikor Pestről váratlanul
hazaérkezve a szénapadláson töltötte az éjszakát. Vánkosnak a fal-
ba vert szögön lógó, alighanem csak munka közben viselt, rossz

szagú kabátját adta oda. Aztán a fejemet megsimogatva, jó éjszakát kívánva magamra hagyott. Akkor láttuk egymást először és utoljára. Nem így képzeltem el a nagyapámmal a várva várt találkozást.

Az almaszedésnek aztán vége lett. Otthon, a történekről beszélgetve, apám felidézte, mi történt velük az után az este után, amikor a mostohája elhajtotta őket. Unokatestvére fogadta be. Az ő javaslatára jelentkezett másnap Pécsi Manó birtokán a gazdatiszt-nél. Szerencséje volt. Munkát kapott, s meghúzhatták magukat az egyik cselédalakásban.

A viszonylagos biztonságban a család szaporodott. Emi után két fiú született, Miklós bátyám és én. Addigra a Kelemen család beletörődött a házasságukba. Így történt, hogy anyám részt vehetett testvére, Berta kései lakodalmán. Bár ne tette volna. A násznépet meglepte egy nyári zápor. Mindenki bőrig ázott. Hiába biztatták, cserélje le átázott ruháját szárazra, nem élt vele. Tüdőgyulladást kapott. Amikor kiderült, hogy gyógyíthatatlan, és nincs sok ideje hátra, hazakíváncozott szülőfalujába. A kérést teljesítve, apám kocsit szerzett, és hazavitte Tunyogra. A tuberkulózisos beteget azonban családja nem tudta, vagy nem akarta befogadni. A temető szomszédságában lakó nagynénje, Husztiné Szűcs Júlia vette magához, s ápolta 1934 szeptemberében bekövetkezett haláláig. Csak a tornácon jutott neki hely. Ez nem kitesztés, inkább óvintézkedés volt, nehogy megfertőzze a családot. Szegény anyám, szakadt ki belőlem a sóhaj. Felpattantam, és kirohantam a konyhából. Nem akartam, hogy lássák kibuggyanó könnyeimet. Semmi emlékem nem volt róla. Kétéves voltam, amikor meghalt.

Anyánk halála új irányt szabott az életünknek. Pécsi Manó segíteni akart. Nem volt saját gyerekük. Szívesen örökbe fogadták volna Emmát. A nagyságos úr azt is közölte, hogy azonnal a nevére íratja a porcsalmi határban lévő birtokrészt. Az apa nem tudta, mitévő legyen. Nem akarta elveszíteni elsőszülött gyermekét. Ekkor lépett színre a Fehérgyarmaton lakó katolikus, vagy a Szamosújlaki református pap rokon. Talán mindkettő. Egyszerrel ők segítettek elhelyezni bennünket a debreceni árvaházban. Az gondoskodott róla, hogy ne szakadjunk el teljesen egymástól. Így esett, hogy mindhárman Vámospércsen kötöttünk ki. Emmát az idős Vizi, Miklóst az Aszalai házaspár, engem a gyermektelen Erdei Sándor és felesége fogadott be.

Egyszer aztán Szamosújlakra is elért a híre, hogy Komáromy László nagyságos úr 1200 holdas penyigei birtokán megüresedett a gazdatiszti állás. Az ahhoz szükséges végzettséggel apánk nem rendelkezett. Ám úgy vélhette, eleget tud a gazdálkodásról ahhoz, hogy megpróbálja a lehetetlent. Ha sikerülne, az állással járó magasabb javadalmazás talán lehetővé tenné, hogy a gyerekeket magához vegye. Jótevőjéhez fordult, s arra kérte, adjon ajánlólevelet a penyigei földbirtokoshoz. Pécsi Manó ugyan sajnálta volna, ha elveszítené egyik legjobb alkalmazottját, de ismerve a családi tragédiát, kész volt segíteni. Az aranyat érő levél már megvolt. Komáromyhoz azonban nem lehetett csak úgy beállítani. Ahhoz, hogy személyesen adhassa át az ajánlólevelet, a református paprokon, Bakó tiszteletes segítségével kellett. Ő is írt egy levelet, mégpedig Sarkadi Ferencnek, a Penyigei Református Egyházközség papjának. Arra kérte, segítsen, hogy a gazdatiszti állásra jelentkező rokon a földbirtokos színe elé járulhasson.

Apám visszaemlékezése szerint 1934 októberében vigasztalan, esős őszt köszöntött a tájra. A falvakon átvezető út nyáron poros, tavasszal és ősszel meg mindig sáros volt. A penyigei is. A főút felől fenyőfák takarták és védték a kis parkban meghúzódó, fehérre meszelt földszintes, szerény kúriát. Az oszlopokkal alátámasztott, előreálló tető védelmében megbúvó ámbitusához nem vezetett járda. Kerülgetni kellett a tócsákat. A lépcső mellett egy U betűre hasonlító, fémből formázott, ismerős alkalmatosságot talált. Ennek segítségével lehetett megszabadítani a lábbelit a ráragadt sárkiloncoktól. Amint fel akart lépni az ámbitusra, a nyitott ajtón át valódi ráripakodott.

– Azonnal menjen vissza. Csutakolja le a csizmáját. Így nem jöhet be. Különben is ki maga, mit keres itt? – kérdezte a hang életnagyságban is megjelenő tulajdonosa. Fehér köténye rögvest eláruolta, hogy a szobalány áll előtte.

– Szamosújlakról jöttem. Levelet hoztam Komáromy László nagyságos úrnak.

– Majd én átadom – csattant fel a kardos menyecske, s már nyúlt is a levél után.

– Azt nem lehet. Küldője a lelkemre kötötte, csakis a nagyságos úr saját kezébe adhatom.

– Na, jó, akkor meg pláne hozza rendbe magát – visszakozott

most már szelídebb hangon a szobalány. Aztán eltűnt az előtérből nyíló ajtók egyike mögött.

Miután csizmáját úgy-ahogy megtisztította, ismét fellépett az ámbitusra, majd beóvakodott az előtérbe. A bóbítás, állig begombolt, térd alá érő ruhát s fehér kötényt viselő lány egyszer egy billivel, majd egy mosdótállal a kezében jelent meg. Annak tartalmát, az ámbitusról le sem lépve, egyszerűen kilötytyintette a rózsabokrok irányába. Ám hogy az éjjeliedénnyel hova tűnt el, s miként szabadult meg tartalmától, fel nem foghatta. Visszatérve megint rászólt.

– Ne tébláboljon itt. Üljön le oda – mutatott a sarokban álló, kisasztal melletti székekre. – Várnia kell, mert a nagyságos úr nemrég kelt fel. Csak most kapta a reggelit. Amíg nem végez, úgysem hívja. Egyébként sincs jó kedvében. Úgy látszik, megint sokat vesztett Gyarmaton.

Ezt hallván eszébe jutott, jó lesz vigyázni, mit mond, miket válaszol a kérdéseire, ha elibe kerül. Gondolataiba merülve, észre sem vette, amikor kinyílt egy ajtó. Csak a hangra kapta fel a fejét.

– Mi járatban van? – kérdezte a hang lovaglósizmás, enyhén pocakos tulajdonosa. Vastag nyakán kopaszra borotvált fej ült, s egy kialvatlan szempár vizslatta a jövevényt.

Miközben felállt a székről, köszönni is elfelejtett. A kérdésre válaszolva csak annyit tudott kinyögni: Pécsi Manó nagyságos úr levelét hozta. Komáromy nem vette el a feléje nyújtott borítékot. A nyitva maradt ajtón át a szobába hátrálva intett, kövesse. Az ajtót maga után becsukva, teremnek beillő tágas, ódon bútorzatú, dohos szagú szobában találta magát, s mozdulatlanra merevedett.

– Sarkadi tiszteletes jelezte, hogy fel fog keresni – szólalt meg Komáromy, miközben az íróasztal mögé telepedett, s kérte a levelet.

A felszólításra, lábujjhegyen közeledve, átnyújtotta a borítékot. Az őrnagy rá sem nézve feltépte, aztán az ablakon át beszűrődő fény felé fordulva, hunyorogva, mint a rövidlátók, olvasni kezdett. Az olvasást befejezve, a levelet az asztalra dobva megszólalt.

– Melyik fronton szolgált kegyelmed, s hogy történt a sebesülés?

– Az olasz fronton, a 11. lovashadosztály kötelékébe tartozó 5. huszárezredben szolgáltam. Egy napon az ezred azt a parancsot kapta, hogy a Piavén átkelve, indítson támadást a folyó túloldalán

fekvő, Montebelluna irányába. Szorítsa ki onnan a várost védő olaszokat. A támadásban ugyancsak részt vevő 9. gyalogezred sikeresen átkelt a vonalunkkal szemben lévő hídon. Az olaszok tűzérési tüze miatt azonban az 5. ezredből csak a mi századunknak sikerült a túlpartra érni. Közben a megrongált híd egy részét a magas vízállású sebes folyó elsodorta. A támadást a megfogyatkozott erő ellenére végrehajtottuk. Az olasz vonalat áttörve a várost birtokba vettük. Megtartása azonban támogatás és utánpótlás hiányában lehetetlenné vált. Visszavonulás közben egy közelben becsapódó, tűzérési gránát szilánkjára fűródott a bal combomba. Ekkor estem az ellentámadásba lendült olaszok fogságába. Még aznap éjszaka sikerült megszökni, és a folyón átúszva, csapattestemhez visszatérni. Századunk nagyobb része azonban odaveszett.

A válaszokat elégedetten nyugtázó Komáromy felállt, s az asztalt megkerülve, az ajtó melletti fogashoz lépdelt. Magára öltötte bőrzekéjét, leakasztotta lovaglópalcáját, s az ajtó felé indulva intett, hogy kövesse. A sáros udvaron át az istállók felé vette útját. Amikor beléptek, az első bokszban felnyerített egy szép tartású mén. Az istállófiú az urat meglátva már futott is a nyeregért. A bokszhoz közeledve az őrnagy – merthogy Komáromy tartalékos őrnagy volt – a vendéghez intézve szavait, megszólalt:

– Tessék, nyergelje fel Vércsét!

Szóval Vércsének hívják a hátast, állapította meg, miközben átvette, s a boksz válaszfalára emelte a nyeret. Megfordult, s egy darabig helyben maradván szemügyre vette az állatot. A herélt mén fejét magasan tartva, füleit hegyezve, bal lábával időnként türelmetlenül kapálva figyelt. Nyakát sötétszürke sörény takarta. Fehér testét ugyanolyan foltok fedték. Lábán, a csüdtől lefelé, a szőrzet egységesen sötétszürke, onnan a boka, a viaszsárga patáig, tiszta fehér. Tetszett neki a szemre szép, jó tartású, gondozott ló. Nem bámészkodhatott sokáig. Teljesítenie kellett az őrnagy kérésként hangzó, parancsnak is felfogható szavait. Nyergelje fel Vércsét. Végül is egy tartalékos huszár őrnagy és a 11. lovas hadosztály 5. ezredének kiszolgált tizedese állt szemben egymással. Nem a ló farához, hanem oldalra kerülve, lassú léptekkel a fejéhez közeledett, s halkán beszélni kezdett hozzá.

– Pompás paripa vagy. Unalmas lehet itt neked, hiszen egyedül vagy. Szeretnél kimenni a friss levegőre, vágtazni?

Vércse, mintha csak értené, bal lábával kapáló mozdulatokat tett. Majd fejét oldalt fordítva, fülét hegyezve, a hozzá mind közelebb kerülő idegent figyelte. Az pedig, miközben halkán tovább beszélt, bal kezének tenyerét felfelé fordítva, mintha valamit adni akarna, egyre közeledett. Amikor karnyújtásnyira volt, jobb kezét óvatosan a ló nyakára tette. Az állat teste megremegett. A vakaró mozdulatok közben, bal kezével az orrát simogatva, a fejéhez dörögöldött, és suttogva beszélt hozzá. Vércse, gurgulázó hangokat hallatva, tűrte a simogatást. Teljesen megnyugodott. Ekkor a hátán végigsimítva, farát megpaskolva, ellépett mellőle. A nyereg alá való kis takaróval tért vissza, amit a ló hátára terített. Aztán a nyeret a palánkról leemelve, s azt maga előtt tartva közeledett ismét. Ekkorra már benne is feloldódott a kezdeti feszültség. A nyeret a ló hátára téve, ügyelt rá, hogy a takaró ne gyűrődjön össze, aztán meghúzta a hevedereket. Következett a kantár. Vércse szinte belefészkelődött a fejével, majd a zablát is elfogadta.

Ezután a kötőfékről eloldva, a szárat lazán kézben tartva, komótos léptekkel vezette ki a bokszból és az istállóból. Pár lépés után megállt. Komáromy csak ekkor lépett Vércséhez. Megpaskolta az állat nyakát, s kézbe vette a szárat. Aztán látogatója két összecsukott tenyerébe lépve, gyakorlott lovasként, egyetlen mozdulattal pattant a nyeregbe. Vércse ágaskodva türelmetlenkedett, de lovasa még féken tartotta, s közben odaszólt neki:

– Adja át üdvözlétemet Pécsi nagyságos úrnak. Magát pedig hétfőn délben várom.

Azzal szabadjára engedte az addig visszafogott, türelmetlenkedő mént.

Egy darabig mozdulatlanul állt. Arra gondolt, vajon megnyílik-e előtte a gazdatiszti álláshoz vezető út. Azt jelentené, hogy hétfőre magához kérte? Október utolsó péntekje volt. A nap már leáldozóban. Úgy döntött, Fehérgyarmaton át egyenesen Tunyogra megy a temetőbe. Onnan, ha jól kilép, s nem a köves úton, hanem mint legénykorában, a Szamos töltésén indul Szamosújlakra, este hazaér. Noha nincs miért sietni. Nem várja senki. Gyarmaton vett egy veknit, s egy darab lókolbászt. Útközben eszegetve csilapította éhségét, s közben felidézte házasságuk történetét. A sírt rendben találta. Valaki nemrég járhatott ott. Talán éppen a temető szomszédságában lakó Husztiné. A nagynéni, aki befogadta

Máriát. A kopaszodó koszorúk mellett, egy cserépkorsóban, csokor friss krizantém virított. A tölgyfából ácsolt fejfa előtt állva az „élt 28 évet” szavakkal végződő felirat láttán könny szökött a szemébe. Térdre ereszkedett, s a fejfát átölelve, percekig rázta a zokogás. Eszébe jutott a gyászbeszéd végszava: Az Úr adta, az Úr elvette, legyen áldott az Úr neve.

– N e e e m... – szakadt ki belőle a temető csöndjében messze hangzó kiáltás. Nem hitte, hogy az a szerinte nem létező égi hatalom vette el tőle élete virágjában lévő asszonyát. A fejfát megsimogatva búcsúzott. Utoljára járt Tunyogon.

Hazaérve Szamosújlakra, a cselédház szobakonyhás lakásában az egyetlen, szalmazsákkal bélelt, dikónak nevezett alkatosságára heveredett. Az egész napi jövés-menéstől fáradtan hamar elalhatott. Szombaton korán kelt, megmosakodott, s evett pár falatot a maradék kenyérből és kolbászból. Igyekeznie kellett, hogy befejezhessék a maradék cukorrépa felszedését és szekerekre rakását. A rakományt hétfőn reggel a fehérgyarmati vasútállomásra kellett szállítani. Munka közben megjelent Pécsi Manó. Nem akart leszállni a lóról, az előző napi esőtől felázott földre. Csak futtában érdeklődött, hogy végződött a találkozó Komáromyval. Pár szóval beszámolt róla, mire Pécsi azt válaszolta, hogy hétfőn a körjegyzőhöz megy Fehérgyarmatra. Csatlakozzon hozzá, s útközben beszámolhat a részletekről. Aztán míg ő tárgyal, a kocsit kiviheti Penyigére.

Hétfőn reggel egyenesen a tisztartó irodájába ment, hogy rendezzék az előző heti napszámot. Ott érte el a szobalány. Azzal topant be, hogy a nagyságos úr reggelizik, s azt üzeni, Ferenc menjen be hozzá. Az úr a télikertként is használt, csukott verandán reggelizett. A köszönést egy fejbólintással viszonzta, s a szájában lévő falatot lenyelve hozzátette:

– Gondolom, nem volt ideje reggelizni. Menjen, mosson kezet, és üljön asztalhoz, egyen valamit, mielőtt elindulunk.

Tétovázását látva rászólt a szobalányra:

– Vigye a mosdóba, adjon neki szappant, törölközőt. Igyekezzen, Ferenc. Időre kell Gyarmatra érnem, nem akarok elkésni.

Mi tagadás, jól jött a bőséges reggeli. Alighogy befejezték, máris indultak. Útközben töviről hegyire beszámolt a Komáromyval való

megismerkedésről. Gyarmatra beérve, Pécsi a járási főjegyző hivatala előtt állította meg a kocsit.

– Vigye ki Ferencet Penyigére. Ha visszajött, ne itt, hanem a Kaszinó udvarán várakozzon, ott ebédelek – szolt a kocsisnak.

Az öt kilométer hamar elfogyott. A templom előtti téren szállt le. Nem akarta, hogy lássák, parádés kocsival érkezett. Az uradalom központjához érve, a fenyőfák közötti résen megpillantotta a hűvös idő ellenére az ámbitus oszlopsora mögötti asztal mellett ülő őrnagyot. A kis parkon át közeledve már azt is látta, hogy szivarjából bodor füstfelhőket eregetve, papírokkal bíbelődik. Hallótávolságba érve, kucsmáját levéve ráköszönt.

– Jöjjön csak, jöjjön, Ferenc. Üljön le – mutatott a vele szemben lévő székre az őrnagy. – Most, hogy túl vagyunk a betakarításon, a gazdaság működéséről készült beszámolót nézegetem. Azt, amelyet az elődje állított össze. Amennyire meg tudom ítélni, benne van minden – mondta, miközben az írásos beszámolókat egyenként tolta a vele szemben ülő elé.

A közben óvatos léptekkel közeledő szobalányhoz fordulva:

– Kicsit hűvös van, de azért itt terítsenek, és két személyre. – Aztán még hozzátette: – És nézzon utána, rendbe hozták-e a kiürült lakást, hogy Ferencnek legyen hol meghúznia magát, míg minden elrendeződik. És nem kell napjában többször pukedlizni.

Böcsi egy igenis nagyságos úrral és egy pukedlivel válaszolt.

Egy kis szatmári, egészen pontosan penyigei szilvapálinkával fordult a vendégéhez az őrnagy. A Tunyogi szeszfőzdében készült. Miközben beszélt, két kupicát teletöltött, s az egyiket odakínálta leendő tisztartójának. A kupica szilvapálinkát az őrnagy egészségére és arra üritette, hogy ha az addig elhangzottakat nem értette félre, mátol a Komáromy uradalom tisztartójának tekintheti magát.

– Jól értette, emelte rá poharát az őrnagy, s egy hajtásra magába döntötte a tartalmát.

– Mi lesz a fizetség, nagyságos úr? – kérdezte, amikor az erős szilvapálinkától szóhoz jutott.

Komáromy felsorolta a járandóságokat.

– Lakás a cselédházban, havi hetven pengő készpénz, évi 12 mázsa búza, egy vágásra érett sertés, egy birka, négy öl tűzifa, s ha szüksége van rá, ingyen fuvar. Választhat egy hátaslovat, a Vércsét

ugyanis csak én lovagolhatom. Vagy igénybe veheti a bricskát a háttárjáráshoz. Megfelel?

– Köszönettel elfogadom, nagyságos úr.

– Akkor töltsön – mutatott Komáromy a butéliára. Aztán poharát ráemelve, majd kiürítve, mintegy megpecsételve az egyezséget, kezét nyújtott.

Mire idáig jutottak, a szobalány jelezte, kész az ebéd. Ha a nagyságos úr kívánja, tálalhatnak. Kívánta, mert megéhezett. Az ebéd végeztével szólította Böcsit. Rábízva az új gazdatisztet kérte, vezesse át az ideiglenes szállásra. Segítsen, ha hiányozna valami. Hacsak Ferenc nem fészkelte már be magát valahova, hiszen éppen elég eladólány, sőt özvegyasszony is van a faluban. Az incselkedő megjegyzésre a szobalány elpirult. Nem csitri volt már, s mégis hajadon, úgyhogy az őrnagy akár rá is gondolhatott.

A cselédházi lakás megtekintése után felkereste a pár házzal odébb lévő parókiát, hogy megköszönje a lelkész segítségét. Sarkadi tiszteletes úr nem csak a Komáromyval való találkozó előkészítésével segített egyházközsége reménybeli új tagjának. Megismervén családi helyzetét, elmondta neki, hogy él a faluban egy jóra való, korban hozzáillő özvegyasszony. Elmagyarázta, hol lakik, s biztatva, ismerkedjen meg vele.

Özvegy Ignác Lajosné, lánynevéen Ficze Erzsébet, azután maradt egyedül, hogy az italt kedvelő, kötekedő természetű férje egy bálban kitört verekedés áldozata lett. A házasságból gyermek nem született. Évek óta egyedül élt. Egy olyan kis faluban, mint Penyige, nem sok esély volt rá, hogy valaki másodszor is társra találjon. Kissé meglepődött, amikor egy nap, talán szombat volt, egy idegen férfi köszönt rá. Éppen a kertben termett télire való krumpli és zöldség elvermelésével foglalatzkodott. Elindult a kapu felé, hogy megkérdezze, mi járatban van. A férfi azonban már belülré került, és határozott léptekkel közeledett feléje. Még mielőtt megkérdezhetette volna, hogy mi szél hozta erre, megszólalt.

Ő az új gazdatiszt a Komáromy-uradalomban. A faluvég alatti birtokrészt járta be. Gondolta, hogy ha már itt, az alvégen lyukadt ki, akkor nem a kertek alatt, hanem a köves úton tér vissza. Legalább ismerkedik a faluval. Látja, mivel foglalatkosodik, mutatott a félig kész gödörre. Szívesen segítene, mondta, s levette ujjasát, azt a kerítésre akasztotta. Az asszony kezéből az ásót kivéve

hozzálátott. A kimélyített gödör alját szalmával fedve, elhelyezték benne a tornácról lehordott krumplit és zöldséget. Amikor a verem elkészült, az asszony, még mindig a férfi határozott fellépésének hatása alatt, egy alig hallható köszönömöt préselt ki magából. Aztán bátorságát összeszedve ajánlotta, hogy jöjjön, mosson kezet. Amíg a kéretlen vendég a csizmáját pucolta, ő a tornácon a kis székre helyezte a lavórt. A vödörből vizet öntött bele, és egy darab szappant tett mellé, s bentről egy maga szötte, vászontörölközőt hozott ki. A férfi, miközben a kezét szappanozta, majd lemosta és törölgette, a szemé sarkából figyelte a térülő-forduló asszonyt. Jó természetű, barna bőrű, szinte fekete hajú és egyszerű ruhájában, kontyba tűzött hajával, szemre való teremtesnek találta. A kézmóaszt befejezve, ujjasát magára kanyarítva távozni készült.

Ekkor szólalt meg az asszony másodszor. Sütött egy kis krumpilis pogácsát, szívesen megkínálná, ha elfogadja. Kerüljön beljebb. Nem kérte magát, hiszen éppen azért jött, hogy megismerkedjen vele. A pitvarba vezető ajtón belépve, egyetlen pillantással felmérte a nem túl nagy helyiséget. A jobb oldali fal mellett, színes rongyokból szőtt pokróccal takart kis ágy. Ez szolgálhatott nyáridőben fekhelyül, gondolta. Balra, a szobába vezető ajtó és a stelázsi közötti fal mellett egy csikótűzhely. Fölötte az obligát falvédő. A rajta lévő mondás láttán – „Akármilyen kedves vendég, három napig untig elég” – elnevette magát.

Az asszony rosszalló felhanggal kérdezte:

– Min mulat olyan jól?

A falvédőre mutatva megjegyezte, nem készült rá, hogy mindjárt az első alkalommal három napig maradjon. Hiszen nem is kapott meghívást. A válasz hallatán az asszony felengedett. Kinyitva a szobába vezető ajtót invitálta, fáradjon beljebb. Szabadkozott, hogy nem akarja bekoszolni a tisztaszobát, de az asszony most először karját megérintve, gyengéd mozdulattal befelé tuszkolta. Ő pedig éppen erre várt. Szerette volna a házat belülről is látni, s az asszonnyal egy kicsit közelebbről ismerkedni.

A küszöböt átlépve rögtön szembetűnt neki, hogy a legalább négyszáz négyszögöles kerthez képest milyen szűkkeblűen mérték ki a ház alapját. A konyha alig lehetett több 16 négyzetméternél, s a szoba sem több 30-nál. A kis házban minden a háziasszony rendszeretéről tanúskodott, aki szemlélődése közben többször is

helyel kínálta. Észre sem vette, mikor került az asztalra a kendővel letakart tál meg a kancsó víz. Leült az egyik székre, és a kínálást elfogadva kivett a tálból egy pogácsát, aztán még egyet. A beszélgetés akadozott. Ezen úgy próbált segíteni, hogy néhány szóval ecseeltelte, hogyan lett Komáromy gazdatisztje. Most a cselédház egyik lakásában lakik.

Mire az asszony megkérdezte, mikor hozza a családot Penyigére. Éppen erre várt, hogy elmondhassa, özvegyember, felesége meghalt, három gyermeke a debreceni árvaházban. Tehát egyedül van, ami nem kellemes állapot. Napközben az idő csak úgy repül, este meg ólomlábakon jár. Örül a találkozásnak. S máskor is szívesen eljönne, ha nincs ellenére. Elkelne egy férfikéz, szívesen segítene.

Az özvegy leszegett fejjel, ölbe tett kézzel ült székén. S ha néha felemelte a fejét, akkor a beszélő mellett elnézve figyelt annak vallomására. Magában azt gondolhatta, az ismeretlen jóra való embernek látszik. Komáromy nagyságos úr jóvoltából biztos egzisztenciával rendelkezik. De mégiscsak idegen. Most látja először. Meg aztán három pulya. Az ajánlatra reflektálva csak egy elhárító fél mondattal válaszolt. Köszöni a segítségét. Ha nincs ellenére, jövő vasárnapra meghívna ebédre. A meghívást köszönettel elfogadta. Az első találkozót és a vasárnapi ebédet újabb látogatások és hosszabb beszélgetések követték. Azok egyikén szóba került az is, összekössék-e az életüket. Arra gondolva, hogy ha nem fogadja el ennek az embernek az ajánlatát, talán egyedül is marad. Esetleg élete végéig. Azt nem szeretné. Ezért a következő találkozásjukon beleegyezett a házasságba, ha az árvákat nem veszik magukhoz. A kérő elkomorult. De úgy vélhette, hogy a gyerekek most biztonságban vannak. Az idő majd meghozza a megoldást. A megismerkedésüket követő áprilisban, a szomszédos Kömörő Körjegyzői Hivatalában, alkalmi tanúk jelenlétében, házasságot kötöttek.

5. Felemás család

Apánk a Komáromy birtok gazdatiszti állását elnyerve biztos jövedelemhez jutott, második házassága révén új otthonra talált. A váltással – azzal és ezzel is – elégedett lehetett. Csak az árvák sorsa nyugtalanította. Ahogy rendeződtek körülötte a dolgok, egyre gyakrabban gondolt rájuk. Ilyenkor azonban az is eszébe jutott, hogy új felesége a házasságuk feltételül szabtta: az árvákat nem hozhatja Penyigére. Nevelésüket nem vállalja. Azzal nyugtatgatta magát, hogy ezt a gondot is megoldja az idő. Az valóban neki és az árváknak dolgozott. Segítőre talált ugyanis Toldi Károlynéban, felesége féltestvérében. Prisztina néni is özvegyasszony volt. A vasúthoz vezető sikátor végén, az állomás közelében lévő házban lakott két gyerekével és élettársával, a MÁV-nyugdíjas Erdős Károllyal.

Nem tudható, vajon Prisztina győzködése vagy a saját gyerek érkezése gyengítette az árvákkal szembeni ellenállást. Mindenesetre nem sokkal ez után hozzájárult a három árva Penyigére költöztetéséhez. Azért kis ideig még lamentált azon, hogy az apa utazása oda-vissza, és a gyerekek vonatjegye tetemes kiadással jár. De ez már csak amolyan utóvédharc volt, nem a korábbi, visszavonhatatlannak tűnő NEM. Amikor Prisztina előtt felemlítette a várható költségeket, az elengedte a füle mellett. Pár nap múlva viszont közölte, Erdős vállalja, hogy leutazik a román határ melletti Vámospércsre, s elhozza a három gyereket. Ezt könnyen megtehetette. MÁV-nyugdíjasként szabad jeggyel utazhatott. Elhárultak hát az utolsó akadályok is.

A „Tormaország” fővárosának becézett Vámospércs takaros község volt. Erdei Sándor a jobb módú gazdálkodók közé tartozott. Erről tanúskodott a református templom közelében lévő ház. Sándor bácsit édesapámnak, feleségét édesanyámnak szólítottam, ők pedig engem András fiamnak. Amikor Erdős úr a levélben jelzett időpontban megérkezett, nagy bánat telepedett a ház lakóira. Piroska mama sírva pakolta össze a holmimat. A rövid nadrágos

ünnepelő ruhámat adta rám. Készített egy elemőzsiás csomagot is. Sírt, miközben az állomásra kísérték, ahol találkoztunk Emivel és Miklóssal.

Aszalai néni is szipogott, sűrűn törölgette a szemét. Emi egyedül, Viziék nélkül érkezett. A vonat befutott, s felszálláshoz készülődtünk. Piroska mama szorosan magához ölelt, s el sem akart engedni. Sándor papának kellett bennünket szétválasztani. Piroska mama nagyon sajnálta, hogy el kellett válnunk. Én sem értettem, miért kell elhagyni a megszokott otthont, s a szüleimként tisztelt házaspárt. Bánatomat az utazás fokozatosan háttérbe szorította. Debrecenben gyorsvonatra váltottunk, s kísérőnknek köszönhetően az első osztályú vagon egyik kabinjában foglalhattunk helyet. Rögtön az ablakhoz tapadtam. Kisvártatva a szerelvény alig érezhetően megrándult, aztán egyre gyorsulva kihúzott az állomásról.

Megigézve szemléltem az egymást keresztező, pókhálóhoz hasonlító vágánypárokat, a tovasuhanó épületeket. A várost elhagyva egyhangú táj következett. Alig különbözött attól, amit Vámospércs környékén láthattam, amikor a tavaszi munkák kezdetekor kitelepültünk a földekre. Az ökrös szekér bakján ülve figyelhettem az ébredező tájat. Az út menti fákön már fészkeltek a madarak, zsákmányra lesett a levegőben keringő sólyom és a réti sas. Szántásvetés idején madarak lepték el a barázdákat. Kukacot, bogarat kerestek az eke által kifordított földben és a barázdában. Néha egy-egy gólya is megjelent. A földek végén húzódó árokban békára vadásztak. De ha elmaradtak a tavaszi esők, víz híján béka se nagyon volt. Ilyenkor a gólyák is a barázdákban lépkedve keresgéltek. Ebből arra következtettem, hogy az eső hozza a békákat. Az ebéd-szünetben megosztottam észrevételemet Piroska mamával, aki jót nevetett. Majd felvilágosított a békák és a gólyák életéről, szokásairól. Szívesen hallgattam, s egyszer csak megkérdeztem, vajon engem is a gólya hozott-e. S ha igen, hol tett le? Talán a házunk kéményén lévő fészkekre?

Piroska mama nem felelt rögtön. Egyik kezével a fejemet simogatta, szemeivel meg a fölöttünk tovasuhanó felhőket követte. Aztán arról kezdett beszélni, hogy a gólyák, akárcsak a darvak, költöző madarak. A tél elől, a déli földrészek melegebb tájaira repülnek. Oda, ahol soha nincs tél. Mert amikor Magyarországon leesik a hó, s a föld kopogósra fagy, a gólyák nem találnak eledelt.

Tavasszal aztán mindig hazatérnek. Fészkét csak itt raknak, fiókat is csak itt költenek. Vannak olyan gólyapárok, amelyek évről évre, az egyszer már nagy gonddal megépített fészükre térnek vissza. Minden évben ugyanoda. A napokig tartó oda- és visszaúton többször megpihennek.

Ilyen az a gólyapár is, amelyik az ő házukon fészkel. Egyszer hazafelé tartva, egy ilyen pihenő alkalmával talált rá a gólyapár egy pólyás csecsemőre. Senki sem vigyázott rá. Egyedül volt és sírdogált. Sokáig tanakodtak, mitévők legyenek. Aztán úgy döntöttek, hogy nem hagyhatják ott, magukkal viszik. Kissé nehéznek bizonyult. Ezért a pólya egyik sarkát a gólyapapa, a másikat meg a gólyamama fogta a csőrébe. Így repültek vele, kis pihenőket tartva, egészen addig, amíg el nem érték a saját fészüket.

Ő éppen a verandán ülve, krumplit hámozott az asznapi ebédhez, amikor a gólyapár megérkezett. Nem a fészükre szálltak először, hanem a tornác karfájára telepedtek, s rábízták a pólyában lévő kisgyereket. Aztán egy sort kelepelték, s bólogattak hozzá. Gólyanyelven azt is elmondták, hogy a Szamos folyó közelében, egy réten találtak rá. Úgy gondolták, hazahozzák, és nekiajándékozzák. Ezután felszálltak a kémény tetején lévő fészükre. Ott is hangosan és vidáman kelepelték. Így adták tudtára mindenkinek, megérkeztek. Örültek, hogy hazaértek, s hogy a kis pólyást sikerült oda juttatni, ahol biztosan jó helye lesz. Efelől semmi kétségük nem lehet. Hiszen egy ideje a sárgarigó azt fütyörészte, a kis cinke arról cseverészett, hogy a ház lakói nagyon örülnek. Régóta vágytak már egy ilyen kis gyerekre. Hát így lettél te a mi fiunk, és nagyon örülünk neked, fejezte be a történetet könnyeivel küszködve Piroska mama. Megigézve hallgattam, s két karommal átölelve hozzábújtam. Sokáig maradhattam így, s a puha fészekben alighanem elszenderedtem. Amikor szemeimet dörzsölgetve ébredtem, magam sem tudtam, vajon nem álmodtam-e az egészet. Mindenesetre boldognak éreztem magamat.

Míg így merengtem, alig figyeltem barátságos kísérőnk magyarázatára. Néha egy-egy szó azért megütötte a fületem, s felkeltette az érdeklődésemet. Ilyenkor jobban odafigyeltem. Különösen, amikor arról beszélt, hogy anyánk halála miatt kerültünk árvaházba, majd a nevelőszülőkhöz. Így tudtam meg azt is, hogy apánk elköltözött Szamosújlakról, s újra családot alapított. Most oda tartunk,

ahol apánk és új felesége, leendő nevelőanyánk, no meg egy kis leánytestvér vár ránk. Mindez csupa újdonság volt. Nem emlékeztem rá, hogy valaha is szó lett volna a korábban történekről. Anyánk haláláról, s arról, hogy hol volt, és mit csinált eddig az, akit kísérőnk az apánkként emlegetett. Nem emlékeztem arra sem, hogy kaptunk volna tőle levelet. Az is lehet persze, hogy Emi meg Miklós kaptak, csak nem beszéltek róla. A Vámospércs előtti időről semmit sem tudtam. Egy idő után a szomorúságot kiváltó gondolatokat elnyomta, engem meg álomba ringatott a vonat kerekeinek egyenletes zakatolása. Arra riadtam fel, hogy Emi ébresztget.

Azt súgta a fülembe, hogy megérkeztünk Nyíregyházára. Segített felhúzni a lerúgott cipőmet, s rám adta a kabátot. Itt nem kellett a váróterembe menni. Erdős egyenesen egy másik vágányon álló kisebb szerelvényhez kalauzolt bennünket. Feltűnt, hogy ennek a vonatnak nem volt 1-es számú vagonja. Egy 2-es számmal jelölt kocsiba kapaszkodtunk fel. Alighogy elhelyezkedtünk, már indult is a vonat. Míg a Debrecentől Nyíregyházáig tartó úton a szerelvény szinte telis-tele volt utasokkal, ebben alig lézengtek. Mátészalkán újabb átszállás következett. Ott sem kellett sokat várakozni. Indulásra készen várt bennünket az utolsó stáción közlekedő, mindössze pár kopottas kocsiból álló vonat. Az elején az addigiakhoz képest kicsi mozdony pőfékelt. Rajtunk kívül egy hosszú fekete szoknyát viselő férfi és egy nála jóval idősebb, fejkendő asszony telepedett le a kocsiban.

Utóbbi Benkő atyának szólította furcsa öltözékű útítársát. Hangomat lehalkítva meg is kérdeztem Erdőt. Miért visel szoknyát az a bácsi, miért szólítja őt atyának a néni, hiszen ő jóval idősebbnek látszik? Erdős ugyanolyan halkan válaszolva világosított fel, hogy a bácsi katolikus pap, akit a hívek tisztelendő atyának vagy plébános úrnak szólítanak. Ruházata nem szoknya, hanem a katolikus papok viselete. Reverendának hívják. Penyigén illet nem fogok látni, mert a faluban nincs katolikus templom, csak református. A papot Sarkadi Ferencnek hívják, és egyszerűen tiszteletes úrnak szólítjuk – magyarázta. Miközben erről beszélgettünk, a vonat befutott Fehérgyarmatra. A reverendás és a vele utazó asszony lezálltak. Egyedül maradtunk.

Csak nyúl farknyi idő telt el, amikor a vonat, a vasúti pályát szegélyező két fasor közül kifutva, lassított. Egy vasszerkezetű, félelmetes

dübürgő hangot adó hídon zötyögött. Közben a pálya bal oldalán elterülő, nádassal szegélyezett, hatalmas tó mellé ért. Nekem legalábbis hatalmasnak tűnt. Ilyet addig még nem láttam. Vizét enyhe szellő borzolta; s a leszálló nap fénye csillámokat varázsolt a fodrozó víztükörré. A látványtól elragadtatva hívtam Miklóst, nézze ő is a hatalmas vizet. Mire azonban bátyám az ablakhoz férközhetett, a varázslatos látvány szertefoszlott. Csodálkozásomat hallva Erdős felvilágosított. Az a nagy víz a Szenke-tó. Nagyobbik fele éppen ott található, ahol lakni fogunk. Közben a vonat befutott a penyigei vasútállomásra. A peronon a tányérsapkás, kezében tárcsát lóbáló férfin kívül csak egy apró termetű asszony tartózkodott. Hozzánk csatlakozva, egyenként mindnyájunkat magához ölelt.

Hiszen te már nagylány vagy, szólt kissé selypítő orrhagon Emihez. Fejét két kezébe fogva simogatta, s pusztit nyomott mindkét orcájára. Majd Miklóshoz fordult, aki kissé elhúzódottnak tűnt. A néni aztán hozzám lépett. Leguggolva, az én arcomat is két kezébe fogva azt mondta: Engem Prizti néninek hívnak, és anyátok testvére vagyok. Miközben beszélt, szeméből könnycseppek gördültek végig az arcán. A jelenetet szótlanul figyelő Erdős lépett hozzánk. A néni guggoló helyzetéből felemelve, a karjaiban tartott fiúval együtt magához ölelte. Aztán elindultunk új otthonunk felé.

A megérkezés. Erdeiék Vámspércs egyik csendes mellékútján található takaros portája után ez a penyigei nemcsak kicsinek, de rozogának és szegényesnek tűnt. A látvány elkedvetlenített. Bevonulásunk csendjét csak a kert felől felénk rohanó, fekete korcs csaholása törte meg. Picinek szólítva parancsolta őt vissza a tornácon álló, fekete ruhát viselő, fekete hajú asszony. Első gondolatom az volt: hol alszik majd ennyi ember ebben a kis házban? Hol lesz az én szobám? Merthogy Vámspércsen külön szobám volt. Igazság szerint örülnöm kellett volna, hogy végre együtt lehetek az „apámmal” és az „anyámmal”. Csakhogy ezt az engem magához ölelő bajszos embert nem ismertem. Idegen volt számomra. Akárcsak az asszony, aki mozdulatlanul állt a tornácon, s riadtan szemlélt bennünket.

Mellette, a földre terített pokrócon ült egy kisdéd. Tágra nyílt szemekkel, megilletődve bámult ránk. A felnőtteket otthagya, a csöndben szemlélődő baba mellé telepedtem. Meg akartam ismerkedni vele. Jó szándékom jeléül megsimogattam. Magamhoz

akartam ölelni, de az visítani kezdett, és beleharapott a kezembe. A fekete hajú asszony rögtön ott termett. Felrántott a kislány mellől, és odébb penderített. Az új otthonba érkezésről ezt a képet őriztem meg emlékezetemben. És még azt, hogy este Miklóssal együtt a konyhában lévő kis ágyra feküdtünk le. Sírdogálva, bátyámat átölelve aludtam el.

Az új asszony idegenkedése a három árva befogadásától nem volt alaptalan. Először is, a szobakonyhás ház szűknek bizonyult az immár hattagú családnak. Ezt még valahogy megoldották. Ennél nagyobb gondot okozott a számára idegen három gyerek, s a hozzájuk való viszony. Hogy bánjon velük? Úgy, mint a sajátjával?

Az apa sem volt könnyű helyzetben. Amíg gyerekei távol voltak, egyszer sem találkozott velük, nem látogatta meg őket. Néha úgy érezte, hogy ha tehetnék, gyerekei azonnal visszamennének Vámspércsre. Jól gondolta. Ugyanis ha magunkban voltunk, szóba került, hogy sokkal jobb volt nekünk Vámspércsen.

Az apa helyzetét súlyosbította Emi lánya és a felesége közötti, gyakran semmiségeken kiobbant civódás. A megnyugvás árát Emi fizette meg. Mielőtt megmelegedett volna, el kellett hagynia új otthonát. A kérdés csupán az volt: hová legyen? Az apa egyik távoli rokona, a szomszédos Fehérgyarmat határában lévő Károlyi-birtok kocsisa szerzett neki helyet. Ő is örült, hogy kiszabadulhatott Penyigéről. Hálából segített a házi munkában, szabad idejében pedig játszótársa lett a grófi család házi tanítónője alig hároméves kislányának. A gyerek mellé egyébként pesztra kellett volna, így hát az anya maga mellé vette Emit. Amikor az ideje kitelt, visszaköltözött a fővárosba. Magával vitte Emit is, aki így falusi kislányból egyszerre pesti lakos lett.

A testvérek eltávolodtak egymástól. Sok év után létrejött ugyan egy rövid találkozó, de az is szomorú véget ért, és sokáig emlékezetes maradt. A budapesti házat, amelyben Emi lakott, 1944 őszén bombatalálat érte. A többi lakóval együtt hajléktalanná vált. A hatóságok, a frontviszonyok figyelmen kívül hagyásával, Baját jelölték ki számukra tartózkodási helyül. Emi tudta, hogy oda már nem mehetnek, hiszen a környéken harcok dúltak. Ezért inkább a távolabbi Penyigét választotta. Abban reménykedett, hogy annyi év után a régi dolgok feledésbe merültek, s apjában támaszra találhat. Egy napon, januárban született kislányával a karján jelent

meg Penyigén. Azt kérte, hogy legalább néhány napra fogadják be. Addig, amíg munkát és helyet talál, ahol a gyerekkel meghúzhatja magát a háború végéig, amely már nem tűnt túl távolinak. Ugyanaz történt vele, mint az apjával, amikor feleségével és az akkor egyéves Emivel megjelent Szamosújlakon.

Apja nem vállalta magára a döntést. Azt válaszolta:

– Beszéld meg a dolgot anyáddal. Ebben neki kell döntenie, az ő házában lakunk.

Azzal kellett volna tehát szót érteni, akivel korábban sem jöttek ki. Ráadásul most karján egy csecsemővel jelent meg. Ez csak növelte az ellenállást. Abban szerepet játszhatott az is, hogy 1942 májusában megérkezett a második, Irénke névre hallgató gyermek. Emivel és a kis Edittel a család nyolcfősre bővült volna.

Aznap éjjelre valahogy helyet szorítottak Eminek. Másnap azonban karján a kisgyerekekkel és a batyuval útnak eredt. Meg sem állt Tunyogig. Azt a temető melletti utolsó házban lakó nagynénjét, Husztinét Szűcs Juliannát kereste fel, aki annak idején halálos beteg anyánkat befogadta. Ő is ott lelt menedékre, amíg a világégést okozó vihar el nem csendesült. Emi megjelenése és váratlan távozása ismét felbolygatta a kedélyeket. Legalábbis a miénket. Nehezen értettük meg, miért nem maradhatott nővérünk egy kis időre velünk. Legalább addig, amíg talál valami megoldást maga és karon ülő kislánya számára. Erről azonban csak egymás között beszélhetünk. A családi vihar keltette feszültség egy idő után oldódott, s lassan feledésbe merült. Ami elől meg a Budapesten kibombázott Emi

menekült, a háború, legalábbis annak a szele, elérte Penyigét.

Balról jobbra:
Irénke, Miklós,
Emi nővérem, én
és Bözső. A középső
három az első, a két
szélső a második
fészekaljából

6. Frontvonalban

A német katonák egy kisebb tüzéregységgel és egy tábori pékséggel tették tiszteletüket. Az ágyúikat a falu közepén, a Balog család tekintélyes méretű portáján helyezték állásba. A parancsnok bekvártélyozta magát a ház egyik szobájába, a legénység meg a pajtába. Már az érkezésük is nagy érdeklődést keltett. Penyigén azelőtt senki sem látott német katonát, a félelmetes ágyúkról nem is beszélve. A kíváncsi gyerekhad a ház előtt csoportosulva bámulta a nagy sürgésforgást. Leginkább persze az ágyúkat. Amikor aztán azok lövésre készen álltak, az egyik katona a kapuhoz menve, két kezével a füleit takarva, figyelmeztette a bámészkodókat, dugják be a füleket. A dörrenéseket így is hallani lehetett, de senkinek sem esett baja. Rosszul jártak viszont a környező házak ablakai. A lakókat ugyanis nem figyelmeztették, hogy tájrák ki őket, különben fuccs az üvegtábláknak. Ez történt.

Ennél is érdekesebbnek bizonyult, a református templom mellett lévő, „kis iskola” udvarára települt tábori pékség. A hír, szájról szájra járva, hamar elért az alvégre. Úgyhogy barátaimmal együtt hamar ott termettünk. Már messziről érezni lehetett a friss kenyér ínycsiklandozó illatát. Az iskola udvarára beoldalogva, a sötétzöld színű teherautóhoz araszolva, közelről figyelhattuk a pékség működését. Egy idő után már nemcsak az illatot éreztük, hanem megpillantottuk a barnára sült, téglafomájú, még szinte párolgó vekniket is.

Látva, hogy a gyerekeknek szinte csorog a nyáluk a friss kenyér után, az egyik katona felsorakoztatott bennünket az udvar végében lévő budival szemben. Kézbe vett egy kenyeret, s a sor élére állva, bal kezét felemelve számolni kezdett: ein, zwei, drei. Megcélózta az árnyékszékét, s eldobta a kenyeret. Az nagyot csattant a fehérre meszelt deszkafalon. A kis csapat erre nem volt felkészülve. Csak ketten-hárman rohantak a porba hulló, darabokra tört kenyérért. A fél siker láttán a katona újra felsorakoztatta a csapatot. Kézbe vett egy újabb veknit, és számolt, majd eldobta a kenyeret. Ekkor

már vagy nyolc-tíz gyerek futott a zsákmányért. Addigra a többi katona is odasereglett. A térdüket csapkodva hahotáztak a látványon. A deszkafalra csapódó kenyerek puffanása kicsalta az iskola épületében lévő lakásának fedezékéből Katica nénit. A tanítónő az épület bejáratához vezető lépcsősor tetején elképedve figyelte, mi zajlik iskolája udvarán. Aztán odament a csoporthoz. A katonák felé fordulva kétségbeesetten kiabálni kezdet. Schluss, schluss, schweinerei, vagyis elég volt, elég volt, disznóság. A kiabálást abahagyva, a hozzá közelebb álló gyerekeket magához ölelve, sírva fakadt.

Fellépése zavarba hozta a katonákat. Az egyik fehér köpenyt viselő a kisült kenyereket tartalmazó rekeszhez lépett. Néhányat ölbe vett, s minden gyereknek adott egyet. Az utolsóként megajándékozott kislánynak a fejét is megsimogatva, Katica nénihez fordulva magyarázott valamit. Lehet, hogy elnézést kért a megalázó jelenetért. Talán sejtette, hogy abban a környezetben, ahol minden a szegénységről árulkodott, nagy becsben tartják a kenyeret. Annyira, hogy a „Mindennapi kenyerrünket add meg nekünk ma” szavakkal imába is foglalják. Ősi szokás szerint a nem vallásos emberek is keresztet rajzolnak rá a késsel, mielőtt megszegik.

Az alvégi kis akácosban a németek előőrse vert táborot. Az egyik tisztáson sátrat emeltek, s amellé telepítették a gulyásagyút. Jól választották meg a helyet. Az akácos takarta őket az avatatlan szemek elől. Velük szemben meg ott volt a Szenke. Vízében moshattak, s ha nem októberre járt volna az idő, akár fürödhetek volna. A szakács az ír gulyáshoz hasonló Eintopf – egytálétel – készítésével bíbelődött. A birkát alighanem Komáromy nyájából rekvirálták. Annak a húsa került a kondérba, krumplival és sok zöldséggel. Utóbbiak a szomszédos Pindzsuek kertjéből származtak. Húskonzervvel fizettek értük. Kis idő múlva kellemes illat lengte be a környéket. Ez is hozzájárulhatott, hogy az alvég, teke és bige versenyeiről híres két csapata, most nem a megszokott helyen, hanem az akáccsal szemben jelölte ki a bige játékerét.

A csatakiáltásokra felfigyelő katonák egymás után oda szalngóztak. Aztán amikor a fiúk a játékot befejezték, kézzel-lábbal kezdték magyarázni, hogy szeretnék kipróbálni. Alakítsanak egy magyar és egy német csapatot. Amint az előre látható volt, a játéktéchnikáját nem ismerő, egyenruhát, csizmát vagy bakancsot

viselő, nehézkesen mozgó katonák nem tudták felvenni a versenyt a mezítlábás fiúkkal. Győztek a magyarok. Legalább ott és akkor győztek. Épp hogy véget ért a játék, az akácosból felhangzott az ebédre hívás. Kommt, kommt, Essen ist fertig. A katonák után a fiúk is beoldalogtak. Csoportba verődve bámulták a jóízűen falatozókat. Egyikük aztán megelégtelte a kéréstlen vendégek jelenlétét. Kerített egy lábast, azt telemerte gulyással, s a köves út felé indulva intett a fiúknak, hogy kövessék. Kiérve az útra szétnézett, s a közeli kőrákához lépdelt. Bakancsa sarkával fészket csinált, abba beleültette az edényt. A kőrákással szemben kimért vagy harminc lépést. A bigézésnél használt bottal az úton keresztbe vonalat húzott. Ott sorakoztatta fel a csoport tagjait. Aztán, akárcsak a pék az iskola udvarán, számolni kezdett: ein, zwei, drei, los. A roham élén célba érőknek még sikerült belemarkolni a tálba. Az utánuk érkezők nyomása azonban olyan nagy volt, hogy a tálat nem lehetett a helyén tartani. Az étel kiömlött. Aki mégis hozzájutott, kezét-arcát és ruházatát is összekelve került ki az ütközetből. A körük sereglett németek előbb döbbsen figyeltek a jelenetet, aztán kirobbant a nevetés. A fiúk megszágyenülve meredtek egymásra, s mintegy vezényszóra a tóhoz oldalogtak. Megmosakodtak, és szó nélkül magukra hagyták a katonákat.

Másnap a németek továbbvonultak. Pár nap múlva megérkeztek a visszavonulásukat fedező magyarok. Ők is okoztak némi meglepetést. Szüleink aznap a szokásosnál is korábban keltek. Apánk a kert végén lévő kemence befűtésével, anyánk meg az előző este előkészített, kenyérnek való tészta dagasztásával, majd kosárba porciózásával foglalatzkodott. Aztán megszoptatta Irénkét, kései terhességének gyümölcsét. Apánk végszóra toppant be, s jelezte, hogy a kemence be van fűtve. Két kosarat apám, egyet anyám, egyet Miklós, egyet én öleltem magamhoz. A sort a nyolcéves Bözsi zárta. Ő vitte a cipónak valót. A kemencéhez érve apánk a tűztér szélén, egyenletesen elosztotta a parazsat, s a pizskafával megkotorta a téglából készült aljat. Szikrázott, mint egy csillagszóró, jelezve, jól sikerült a befűtés. A kosarak tartalmát egyenként a sütőlapátra borította, s a tűztérben óvatosan egymás mellé helyezte. A cipó az ajtó közelébe került. Azt kell majd elsőként kivenni, nehogy túl keményre süljön, vagy megégjen. A kemence száját egy

vaslemezzel befedte, s kérébe kötött vesszővel takarta. Az egészet megtámasztotta a pizskafával.

Visszatérve a szülők is haraptak valamit, s közben eligazították Miklóst, figyeljen a kemencére. A cipót időben vegye ki, a kemence ajtaját jól takarja be, nehogy sületlenül maradjanak a kenyerek. Apánk aztán sietett a falu másik végén lévő uradalomba, anyánk meg a gyarmati vásárra. Egy libát és két tyúkot vitt eladni. Sót, cukrot, élesztőt, petróleumot akart vásárolni. Salamonék elhurcolása óta az ilyesmit csak Gyarmaton lehetett beszerezni. Ott se mindig. A kicsit Bözsire bízta. Arra kérte, ha felébred, egy kis teával itassa meg, azzal ellesz, míg ő hazaér. Ne vegye ki a bölcsőből, ne peszt-rálja fölöslegesen.

En azzal igyekeztem hasznossá tenni magamat, hogy levakartam a teknő falán maradt apró tésztacsomókat. A vakarékból lán-gost süttünk, egy marékra valót azonban megtartottam. Úgy terveztem, hogy lemegyek a tóra horgászni. Már éppen előkészítettem a horgászfelszerelést, amikor arra figyeltem fel, hogy az utcán katonák vonulnak. Magyar katonák. Szóltam a többieknek, s kitelepedtünk a kapu elé. Figyelmünket teljesen lekötötte a falun átvonuló csapat. Csak amikor az utolsó katona is elhagyta az alv-
get, akkor kapott észbe Miklós. A cipót már ki kellett volna venni. Uccu neki, már rohant is a kert végébe, mi meg utána. A kemence közelébe érve földbe gyökerezett a lábunk. Annak szája sötéten tá-
tongott, belül meg teljesen üres volt. Lába kelt az öt kenyérnek és a cipónak. A család kétheti kenyéradagja veszett oda.

A front közeledtét nem csak a német, majd a magyar katonák átvonulása jelezte. Erre lehetett következtetni abból is, hogy még egyszer sem hangzott fel az őszi időben menetrendszerűen érkező drótos tótok éneke.

*Túl a Nagy Kriványon, a zólyomi határon,
Erdős-bérces völgy elébe, ott van szép hazám,
Onnan indul útnak, jazdrótos tarisznya,
Hegyet-völgyet bejárogat jazdrótos fiú,
Drótováj, drótováj,
Kricmanyucki irányucki, herski drátye drótováj.*

A drótos tótok tehát elmaradtak, közeledett viszont a front.

Ignác Gyula kocsmájában, a falu egyetlen rádióján, mind gyak-
rabban hangzott fel: Figyelem, figyelem! Légi veszély! Ungvár,
Kassa berepülés! Ezekben a napokban a kocsmá a szokásosnál na-
gyobb forgalmat bonyolított le. Az otthon maradtak ilyenkor igye-
keztek a kert végében, bírói rendelettel létesített óvóhelyre. Akkor
is ez történt, amikor velünk volt a Kremónak becézett osztálytár-
sam. Őt a lelkesi hivatal anyakönyvében Horváth Géza néven je-
gyezték be. Azt is, hogy 1933. augusztus 1-jén született. Anyja Tejfel
Erzsébet, apja Horváth Károly, sármunkás. Más szóval vályogvető.
A keresztszülők rubrikában Sarkadi Ferenc református tiszteletes
és felesége, Szeles Zsuzsanna neve szerepel.

Nem sokkal ezután Komáromy arra kérte apánkat, hogy rakas-
son meg két szekeret szénával, egyet a lovaknak való abrakkal
és élelemmel. Egy harmadikat készítsen magának és a családjá-
nak. Pakoljon rá mindent, amire szükségük lehet. Az orosz előőr-
sök már a közelben vannak. Apánk az ajánlatot elfogadta volna,
anyánk azonban kijelentette, hogy ő nem megy neki a vakvilágnak,
itt marad a két kislánnyal. Ki tudja, mi várna a családra az úton.
Maradjanak, s várják be az oroszokat. Így történt.

Komáromy jókor hagyta el a falut. A távozását követő második
napon, déli harangszóra, bevonultak Penyigére az oroszok. Igaz,
csak egy előőr. Mokány kis lovakon vágatott végig a falun egy
tucatnyi, hosszú köpenyt, asztrahán kucsmát, mellükön kereszt-
be vetett dobtáras géppisztolyt viselő katona. A lovak alighanem
a Kárpátokból valók voltak. Ott már beköszöntött a tél, ami ellen
hosszú szőrt növesztettek. Sörényük a nyakuk alá, a rajtuk ülők
lába meg a lovak hasa alá lógott. Nyereg nélkül ültek a lovon, s
miközben vágtaztak, jobbra s balra tekingetve kiabáltak: Nyemci
jeszty, nyemci jeszty? Aztán hole ruki, dole pusku, reccsent a kapu
előtt báméskodókra a felszólítás. Azonban látva, hogy a főként
asszonyokból és gyerekekből álló csapat nem úgy néz ki, mint ame-
lyik rájuk akarna támadni, puskájuk meg egyáltalán nincs, lassan
megnyugodtak.

Anyám egy csupor vízért szalasztott, s azt odakínálta a hozzá
legközelebb megálló katonának. Az jól meghúzta, aztán továbbad-
ta. A gémes kutat felfedezve, lovát kantárszáron vezetve, bement
az udvarra. Vízet húzott, s a sajátját megitatva, intett a többieknek.
Miután minden lovat megittattak, felkerekedtek, és elporoszkáltak

a felvég felé. A több rakás lószar láttán anyánk megjegyezte: jöhetek volna hamarabb is. Akkor nem kellett volna a mázolóshoz való lószar után caplatni. Ezek helybe hozták. De mit csináljon vele, mégsem őrizheti tavaszig.

Este a család a történeteket megtárgyalva már éppen nyugovóra készült, amikor valaki dörömbölt a pitvarajtón. Akár egyenesen is beléphetett volna, hiszen az a megszállás ellenére sem volt kulcsra zárva. Apánk feltápáskodott a tűzhely melletti kis székről, kiment megnézni, ki az, és mit akar. S láss csodát, a már aznap megismert katonával tért vissza. A szobába belépve, géppisztolyát az ajtó mögötti sarokba állította, köpenyét levette ránk terítette. S mintha csak otthon lenne, letelepedett a csikótűzhely mellé. Gimnasztyorkája zsebéből egy darab újságpapírt, a másikkól mahorkát kotort elő, amit a házigazdának is odakínált. Ő azonban nem nyúlt a mahorka után, hanem a kostökből készült, szűzdohánnyal töltött zacskót kínálta a kései látogatónak. A katona a zacskót átvéve, megforgatta, kinyitotta, s beleszippantha elismerően csettintett. Most már nem mahorkával, hanem a finomra vágott szűzdohánnyal töltötte meg az újságpapírdarabot, úgy sodort magának egy szivarnak is beillő, jó vastag cigarettát. Apánk egy fidibusszal tüzet kínált neki. Aztán maga is megtömte pipáját, majd egy parazsat kotort ki a tűzhelyről. Azt két ujjá közé csippentve, komótosan a pipára illesztette. Amikor a dohány izzani kezdett, a parazsat levéve, a sparhelt nyitott ajtaján át, visszadobta a tüztérbe. Ez olyan kunszt volt, amit mi is gyakran megcsodáltunk. A katona meg egy újabb csettintéssel, és a „bozse te moj”, meg a „malagyec” – te jószágos isten, ügyes vagy bátor – szavakkal nyugtázott.

Joszf aztán többször mutogatott a nagyágyban fekvő anyjukra és a kis Irénkére. Egyszer csak fel is állt, és az ágy felé araszolt. Apánk ekkor pipáját félretéve, keze ügyébe vette a sparhelt alatti fáskosár mellett heverő kisbaltát. Mi a fejünkre húzott takaró alól kikandikálva, rettegve figyeltük, mi fog történni. Joszf pár pillanatra szótlanul szemlélődött, majd megfordult. A tűzhely felé lépkedve, mondókájából a „Bábuska” meg a „Málcsik” szavak rögződtek. Apánk megfeszült teste elernyedett. Kiengedte az izgalmaiban viszatartott levegőt, s a kisbaltát visszatolta a fáskosár mögé. A hirtelen támadt feszültséget enyhítendő, elővette a gyékénykosárból a vászonkendőbe takart kenyeret. Körbeszelte, vágott egy darabot

a konyha mennyezeti gerendáján függő szalonnából. A sarokban bugyborékoló hordóból pedig a már javában érő, télire szánt savanyú káposztából is vett egy marékka, hozzátett egy cső erős paprikát. Az egészet a szoba közepén az asztalra helyezte. Tányért tett mellé, s intett Joszifnak, foglaljon helyet, és fogjon hozzá. Nem szabadkozott, de Ti kusáj, Ti tozse kusáj szavakkal biztatta, hogy ő is egyen vele. A feszültség végleg feloldódott. Közben valószínűleg elaludtunk, mert a folytatásról csak apánk beszámolójából értesültünk. A kései vacsora után ismét a tűzhely mellé telepedtek, rágyújtottak és jókat beszélgettek. Pontosabban Joszf beszélt. Aztán az ajtó mögötti sarokba telepedve, géppisztolyát ölelve elaludt. Néha apánk is elszundított. Így telt az éjszaka.

Mielőtt távozott, Joszf leakasztotta a tűzhely fölött lógó Kincses Kalendáriumot. Előkotort egy ceruzacsonkot, s ezt írta az egyik lap margójára: Joszf Szakaasvili – Grúzia. Külön nagy betűkkel – SZTÁLIN! Aztán a házigazdát megölelve, háromszor arcon csókolva, kilépett a konyhából és az életükből. Szüleink sokáig őrizték a Kincses Kalendáriumot. Az 1970-es árvízkor azonban, a házzal és annak minden berendezésével, elsodorta a Tisza Penyigén is végig söprő áradata.

Mint utóbb kiderült, Komáromy csak Mátészalkáig jutott. Ott érte be a visszavonuló katonákat, s azok mindent elvettek tőle. Ami a falubelieket illeti, nyugodtan vissza is térhetett volna. Amíg ott élt, nem sok vizet zavart. A református papon kívül senkivel sem tartott kapcsolatot. Nem állt jó gazda hírében, mert nem törekedett, nem áldozott a gazdaság modernizálására. Azt rábízta a mindenkori gazdatisztre. Csak pénzt nem adott hozzá. Nem avatkozott bele, kit vettek fel, kit bocsátottak el. Erre csak egyszer került sor. Történt ugyanis, hogy megbetegedett a parádés kocsis, aki első volt a cselédek között. Magasabb javadalmazás járt neki, s illő ruházat, a hozzávaló bokszcizmával. A beteg helyettesítésével a gazdatiszt az egyik fogatost bízta meg. Márton János csendes ember, jó munkaerő volt. Ezért is esett rá a választás.

A parádés kocsis bizalmi ember, se lát se hall. Bízni lehetett benne, hogy amíg szükség lesz rá, jól látja el a feladatot. Ezzel nem is volt semmi gond. A bajt a bokszcizma okozta. A parádés kocsis már lábadozott, s úgy tűnt, hogy munkába állhat. Ekkor a gazdatiszt közölte Mártonnal, hogy az őrnagy utasítására az öltözet

ruhát, amit az alkalomra kapott, megtarthatja. A parádés kocsi-
tól kölcsön kapott csizmát azonban vissza kell adnia. Csakhogy az
már nem volt meg. Valószínű pénzzé tették, mert annak mindig
szűkében voltak. Komáromy erre úgy döntött, hogy Mártont el kell
bocsátani. A gazdatiszt szolt neki, hogy kerítse elő a csizmát, kü-
lönben másnap utoljára ül a parádés kocsi bakján.

A kocsi minden bizonnyal tájékoztatta feleségét arról is, hogy
másnap Gyarmatra viszi az uraságot. A megjelölt időben Mártonné
kiállt a cselédház elé. Amikor a kocsi, hátsó ülésén az őrnagy-
gyal, kifordult az uradalom kapuján, a kocsi mellé sorolva, két ke-
zét összekulcsolva könyörgött az őrnagyhoz, ne küldje el a férjét.
Bocsánatért esedezett, mondván, egy hétagú család marad ellá-
tás nélkül. Ígérte, megtérítik a kárt. Az őrnagy egy darabig egyked-
vűen hallgatta a kétségbeesett asszony könyörgését. Aztán kocsisa
kezeiből kiragadta az ostort, s azzal ütlegelve próbálta elhajtani az
asszonyt. Márton közben kocogásra ösztönözte a lovakat, hogy mi-
nél hamarabb vége legyen a vesszőfutásnak. A testes asszony egy
darabig még zihálva futott a kocsi mellett, mögött, nem törődve
a szűnni nem akaró ostorcsapásokkal. Végül nem bírta szusszal.
Nem Komáromy, a lovak győzték le.

Anna asszony a háborút követő nagy változások közben kapott
nem is akármilyen elégtételt. A Tanácstörvény nyomán bevezetett
első választáson ő lett a községi Tanács elnöke. Noha egy falubeli
szemtanú szerint se írni, se olvasni nem tudott.

7. Öntő Ipariskola

A Váci Öntő Ipariskola nem a semmiből jött létre. Már a huszadik
század első éveiben működött ott egy cipőgyár, de nem bizonyult
életképesnek. Aztán jelentkezett Bódenlősz József, aki az Aba-
új-Torna megyei Mecenzéfen öntödét és gépgyárat működtetett.
Egy 3-4000 négyszögöl nagyságú területet kért, 80-100 főt foglal-
koztató vasöntőde építésére. Három koronát ajánlott négyszögölé-
ért, „állami, városi pótdómentességet” kért 15 évre. A gyáralapító,
neve – „Bodenlos” – német szó. Sok egyéb jelentése mellett föld-
nélkülinek is fordítható. Ami illik is ide, hiszen éppen földet akart
szerezni.

A kért támogatást megkapta. Két fiával, Józseffel és Jenővel azon
nyomban – 1914 tavaszán – hozzáláttak az építkezéshez. Azonban
alig jutottak túl az alapok lerakásán, kitört az I. világháború.
Mindkét fiúnak be kellett vonulni, hogy „megbüntessék a kutya
szerbet”. Egyik sem tért vissza. Apjuk magára maradván folytat-
ta az öntőde építését és 1922-ben, 20 alkalmazottal, végre indulha-
tott a munka. Kezdetben egyszerű öntvényeket, majd a fejlesztések
nyomán, a központi fűtés terjedésével már radiátorokat és kazá-
nokokat is gyártottak. A gyár fejlődését azonban megakasztotta az
újabb háború. Egy orosz tüzérezred katonái rendezkedtek be az
öntődéhez tartozó épületekben. Csak két év múlva adták át a váro-
si előljárásnak.

Akkortájt született a Gazdasági Főtanácsnak a nehézipar fej-
lesztéséről szóló határozata. Azzal összhangban, Váci székhellyel,
bentlakásos Öntő Ipariskola létrehozását rendelte el. A megvalósi-
táshoz rendelkezésre állt a Bódenlősz és fiai által alapított, időköz-
ben azonban Kékessy Rudolf tulajdonává lett, majd államosított
öntőde, és az egykori Kobrak cipőgyár iskolaépülete. Nevet is ad-
tak neki: Kilián György Állami Öntő Ipariskola.

Ide kellett hát bevonulnunk. A felvételi bizottság a bokáig érő
irhabundába burkolódzó Burger Miklós és Wortmann Dezső ta-
nárokból és az ősz hajú Király Endre, öntődei főmérnökből állott.

Burger vitte a szót. A kérdések formálisak voltak. Nem úgy a főmérnöké. Azzal kezdte, tudom-e mi az a vasöntés. A válasz valahogy így hangzott: nem, de ha muszáj, majd megtanulom. Még néhány kérdés, aztán összenéztek és bólintottak. Erre a kockás füzetébe jegyzetelő hölgy adott egy kartonlapot, rajta egy számmal. Az a második emeleti hálóterem egyikét jelölte. Azzal lehetett az étterembe menni, ahol enni adtak. Ugyancsak azzal a számmal kellett jelentkezni az alagsorban, ahol ágyneműt és ruhát vételezhettem.

Az alagsorban az egész épület alját behálózó termek sorakoztak. Egyikben lepedőt, párnát és takarót, a másikban kék kezeslábas munkaruhát, a harmadikban bakancsot osztogattak a kék köpenyes asszonyok, lányok. Az irodában kapott ívre beírták a nevet, a hálóterem számát és a kiosztott javakat. Hadi Jóskaival a számunkra kijelölt hálóterem Naszály-hegyre néző, szép kilátást biztosító ablaksora mentén sorakozó ágyak közül választottunk. Pechünkre. Február volt és hideg. A teremben egyetlen, szénnel fűtött vas-kályha duruzsolt. A nagy hodályt – a belmagasság alighanem meghaladta a három métert – képtelen volt befűteni. A méretekre jellemző, hogy kétoldalt a falak mentén összesen vagy negyven vaságy sorakozott. A rosszul záródó ablakok nyílásain át szél

A képen látható modern épület, az egykori öntőde utóda, a Kereskedelmi Szakiskola

süvített az amúgy sem meleg terembe. Az ablak mellett alvók egy reggel arra ébredtek, hogy takarójukat szűz hó borítja.

Amikor először vittek le bennünket az öntődébe, zavarba jöttünk. Nagy zaj, por és füst fogadta az újoncokat. Öntöttvas szekrények és homokkupacok között kellett lavírozni. Fölöttünk, a gerendákból ácsolt nyikorgó pályán, öreg daru araszolt. Drótkötélén folyékony vasat tartalmazó üstöt, vagy öntésre előkészített szekrényt egyensúlyozott. A daru nyergében sokszoknyás, főkötős asszony trónolt. Néha „vigyáztam” kiáltással, és a berregő hangot adó riasztóval figyelmeztette az útjába kerülőket. Odébb kézi fándliból éppen folyékony vasat csorgattak egy formaszekrény, német nyelvből – Einguss – átvett, enguszra magyaráított nyílásába.

A kúpolókemence közelébe Király főmérnök kalauzolt bennünket. A mellette állóknak felajánlotta, hogy az ő sötét szemüvegét használva nézzenek be a kemence ablakán. Vessenek egy pillantást az 1500 fokon fortyogó, lávafolyamnak tűnő masszára. Kevesen éltek a lehetőséggel. Nem mertek testközelbe kerülni a nagy forróságot árasztó szörnyeteggel. Az, a levegőt befűvő, nagy robajjal működő generátor hangja miatt, még ijesztőbbnek hatott. Mindez olyan hatást váltott ki belőlünk, hogy a legszívesebben azonnal vonatra ültünk volna. Visszakíváncsoztunk a meggondolatlanul elhagyott falunkba. Oda, ahol nem leselkednek ránk a Bódenlőszban várható veszélyek, ahol mindenkit és minden zugot ismertünk, s ahol csend és nyugalom honolt. Igaz, robot, szegénység és kilátástalanság is.

Aznap este megbeszéltük a látottakat. A szökés, vagyis a hazamenetel csak az egyik alternatívaként merült fel. Felvetődött ugyanis a kérdés: mit szólnának az otthoniak? S mi mivel indokolnánk visszatérésünket? Akármit mondanak, gyávának fognak tartani bennünket. Nem tudtuk eldönteni, mitévők legyünk. Miközben a szabadulás lehetőségeit latolgattuk, egyik este a vacsoránál Dezső bá' érdekes bejelentést tett. Az alagsorban működő varrodának varrni tudó segítőkre lenne szüksége. Nem győzik a munkát. Önként jelentkezőket kérnek. Egy kéz sem lendült a magasba. Barátommal egymásra néztünk, és felálltunk.

– Ti tudtok varrni? – hangzott a kételkedő felhangú kérdés.

– Igen – vágtuk rá habozás nélkül.

– Na, jó, akkor holnap reggeli után jelentkeztek a varroda vezetőjénél.

A társaság hangos kacajra fakadt. Dezső bá' intésére ugyan lecsendesedtek, de egy-két asztaltól még egy ideig kárörvendő kuncogás hallatszott. A varrodában kiderült, hogy a feladatok között egyaránt akadt a mosodából kikerült ágynemű mángorlása, gombvarrás, szakadt alsónemű és munkaruhaként használt kezeslábas javíthatása. Ami a gombvarrást vagy a mángorlást illeti, azzal nem lett volna semmi baj. A szakadt ruhaneműk javítása azonban meghaladta otthonról hozott ismereteinket. A varrodában dolgozó lányok, asszonyok időnként összesúgtak mögöttünk. Semmi kétség, rajtunk köszörülték a nyelvüket. A társaink is állandóan ugrattak, Mariskának és Juliskának szólítottak bennünket. Egyszóval jól szórakoztak rajtunk, mi pedig mind jobban szenvedtünk. Attól is, hogy gyűszű hiányában már az első munkanap után vérző ujjbegygel hagytuk el a varrodát. Néhány napi kínlás után beláttuk, ez sem jó megoldás. Nyomorúságos helyzetünknek az vetett véget, hogy kiderült, amit vállaltunk, csak pár napra szólt. Amikor visszaállt a megszokott napirend, már szinte örültünk neki. Nem voltunk többé kirekesztve, megszűnt a csúfolódás. Sőt, mintha növelte volna tekintélyünket, hogy olyasmit vállaltunk, amihez senki másnak nem volt mersze.

Az 1949/50-es, immár rendes tanév a II. osztályban talált bennünket. Itt már csak két nap jutott az elméleti oktatásra és négy a műhelymunkára. S a hangsúly ezúttal a munka szón van. A brigádokba szerveződött tanulók forintban kifejezhető, értékes termelőmunkát végeztek. Oktatóik, mint például a hetvenedik évéhez közeledő Táti bá', Murányi Sándor, azaz Sanyi bá', és a hórihorgas, hatalmas ádámcsutkával megáldott Robi bá', szakmájuk kitűnő mesterei voltak. A másodéves öntőkből több brigád is alakult. Mi ketten a húsz év fölötti, öregfiúnak számító Nagy Zoltán csapatába kerültünk. Oktatónk Sanyi bá' lett. Az összeszokott csapat egyre komolyabb feladatokat kapott, s azokat jól oldottuk meg. Ez is hozzájárult ahhoz, hogy a mi brigádunkat nevezték be az öntőtanulók országos versenyébe, amit megnyertünk.

Nyáridőben a város lakosainak vasárnapi szórakozásához tartozott az ebéd utáni Duna-parti korzózás. A nyüzsgő élet odacsalta a kollégium lakóit is. Az éttermek és kocsmák nem vonzották őket.

A cukrászdákat viszont nem kerülték el. A kompállomás közelében különösen jó fagyaltot mértek. Néha a pult mögött egy szemrevérlő, hosszú szőke haját viselő lány szolgált ki. Ilyenkor mindig be-
tértem egy fagyira. Ebből aztán közelebbi ismeretség lett, ami a Duna-parti közös sétákhoz vezetett. Egyszer csak meghívást kaptam a családhoz, délutáni teára. Ica megkérdezte, van-e más ruhám is, mint az általa ismert kék egyenruha. Mert ha van, jobb lenne, ha abban jelennék meg náluk. Azt a SZIT feliratos, vörös csillagos sapkát meg jó lenne elhagyni.

Öltönyt kellett vásárolni, s Icát kértem, hogy segítsen. Egy addig számomra ismeretlen élménnyel gazdagodtam. Először próbáltam új öltönyöket. Icának meg az okozott örömet, hogy segíthetett civilbe öltöztetni, a mindig csak egyenruhában látott barátját. Azon a vasárnap délutánon, a szobatársak nem kis meglepetésére, nagy készülődés közben civilbe öltöztem. Nem csináltam belőle titkot, hogy randevúra készülök. Amikor hozzátettem, hogy teadélután lesz Icával, szülei jelenlétében, az irigykedő megjegyzések alábbhagytak. A legmegértőbbnek a Budapestről való Vlacsil testvérpár bizonyult. Praktikus tanácsokat adtak. Legyen nálam zsebkendő, de ne fűjjam az orrom az asztalnál. Ne zabáljak, akármennyi süteményt raknak elélem. Ne szürcsöljem a teát. Ilyesmiket mondtak. Tibi, az idősebb azt is javasolta, vegyek pár szál virágot. Fehér vagy sárga rózsát. Különben még vidéki parasztnak néznek azok a finom városi népek. Valójában az is vagy, vidéki parasztivadék. De nem kell úgy viselkedni, dobta oda kis fricskáját a schlagfertig Tibi. Javasolta, hogy kössek nyakkendőt. Adott volna szívesen a magából. A tanácsokat megfogadtam, de nyakkendőt nem kötöttem.

Három szál sárga rózsával érkeztem a kertvárosi, Hunyadi utcai családi házhoz. Ica már a kiskapun belül várt. Izgatott volt. Azok voltunk mind a ketten, akárcsak a körülöttünk ugrándozó heves vérű, támadó kedvű tacsók. Mi a folytatás miatt, a tacsók meg azért, mert nem tudta, hogy most mi a teendője. Támadni kell a jövevényt vagy üdvözölni. Dilemmáját csak fokozta, hogy a családtag, meglátva a hátam mögül elővarázsolt kis csokrot, a nyakamba borulva, puszikkal honorálta a figyelmességet. Aztán hátralépve, tetőtől talpig végigmért. Az üzletben már látott az új öltönyömben, de ez mégis más volt. A mustrát befejezve kijelentette: egészen csinos és jóképű fiú vagy. A szüleim már alig várják, hogy megismerjék azt,

akivel egy szem lányuk randevúzat. Kézen fogva vezetett, a gondozott kerten át, egészen a ház bejáratáig.

Belépve, már az előtérben szembe találtuk magunkat a szülőkkel. Alighanem figyeltek bennünket a teraszra nyíló, üvegezett ajtón át. Az intelmekhez igazodva, anélkül estem át a bemutatkozáson, hogy valami galibát csináltam volna. Közben a háziasszony bevezetett bennünket a tágas nappaliba. Elhelyezkedve, örömet fejezte ki, hogy házukban üdvözölhetik lányuk udvarlóját. Szeretnék közelebbről megismerni. Icától már hallottak egyet s mást róla és a családjáról. Azt is tudják, hogy az öntőipari szakiskolába jár. Aztán azt kezdte feszegetni: milyen az az öntőszakma, meg lehet abból élni? Az lesz a hivatása?

Érdeklődéssel hallgatták, hogy az Öntő Ipariskola befejezése után szeretnék leérettségizni, aztán főiskolára, egyetemre menni. Kohómérnök akarok lenni, olyan, mint főmérnökünk, Király Endre. Az iskola igazgatósága támogatja a tervemet. Az iskolát befejezve szakérettségis kollégiumba küldenek, s annak sikeres elvégzése után tagja lehetek a Szovjetunióbeli Magnyitogorszk Kohászati Főiskolájára készülő csoportnak.

A szülők érdeklődése nyomán kialakult beszélgetéssel, jó hangulatban telt a délután. A szakmámat aligha tartották biztos megélhetési forrásnak. Az sem volt mindegy, kivel tölti szabadidejét a lányuk, s milyen hatások érik. Aligha kerülte el a figyelmüket, hogy a Mindszenty-per idején egy délután az iskola száznál több tanulója a városon át a Dóm térre vonulva tüntetett a püspöki palota előtt. A nevelőtanár vezényletével a „Péter Jóska gyere ki, vár a tömeg ideki” rigmust skandáltuk. Pétery (nem Péter) Józsefnek, az egyházmegye püspökének persze esze ágában sem volt megjelenni a téren. Ica családja református volt, de azért a katolikus főpap elleni per aligha hagyta őket érintetlenül. Minket, az iskola tanulóit viszont nemigen foglalkoztatott. Emlékezetem szerint a tüntetésre történt kivonulás előtt a sportpályán sorakoztunk. Az egyik nevelőtanár mondott pár szót a perről. Arról, hogy a főpap államellenes tevékenységet folytatott, kémkedett és valutázott. Nótaszóval vonultunk a püspöki palota előtti tüntetésre.

A beszélgetést utólag felidézve úgy gondoltam, megnyugtatta a szülőket, hogy ha valóban Magnyitogorszkban kötök ki, távol kerülnek egymástól a fiatalok. A kapcsolat aztán majd úgyis elsorvad.

A látogatás utáni Duna-parti sétán Icával meg éppen azt tervezgettük, hogy ha távol leszünk is egymástól, hetente – Ica szerint naponta – váltunk levelet. A nyári szünidőt meg együtt töltjük.

A második év karácsonyi szünidejét tervezgetve, a velem egy szobában lakó Polgár Gyurival beszélgetve kiderült, ő Vámspércsről származik. A helység nevének említése gyerekkori emlékeket idézett fel bennem. Hálával gondoltam az Erdei házaspárra, a velük töltött évekre. Arra kértem barátomat, hogy hazautazásakor vigye el köszönő leveletem egykori nevelőszüleimnek. A szünetről visszatérő Gyuri egy hatalmas csomagot és levelet hozott Erdeiéktől. A csomag tartalmából szobánk minden lakójának jutott egy falat. A levél meg arról tudósított, hogy a Vámspércsről való távozásomat követően mégiscsak megszületett a korábban hiába várt saját gyermek. Ráadásul fiú, aki a keresztségben a Gyula nevet kapta. Az örömteli hír közlése után arra biztattak, látogassam meg őket. Bármikor érkezem, szívesen látnak. Szégyellem, hogy akkor nem, csak évtizedekkel később tettem eleget a meghívásnak. Nevelőszüleim azonban akkor már nem éltek. Gyula nevű fiuk sem. Csak a feleségével és Erzsike lányukkal találkozhattam.

A váci iskola

8. Újra Penyigén

Két esztendő telt el azóta, hogy a fájó emlékü atyai pofon kíséretében elhagytam a Szenke-parti kis szatmári falut. Most pedig öntőipari segédlevéllel a tarsolyomban látogatok haza, s találkozhatok apámmal. A távollétem alatti néhány levélváltásból nem derült ki, vajon megemésztette-e, hogy akarata ellenére távoztam. Tulajdonképpen cserbenhagytam. Tart-e még a harag, amely azt a pofont kiváltotta. Nem akar-e rábeszélni, hogy maradjak otthon. Ahhoz ugyanis semmi kedvem nem lett volna. Ráadásul ott volt Ica, akivel egymásba szerettünk. Azt nehezen tudtam elképzelni, hogy követne Penyigére. Ilyen gondolatok foglalkoztattak, miközben a Mátészalkától Penyigéig tartó, utolsó stáción zötyögött velünk a vonat.

Az állomásról kísétálva s a főútra érve elköszöntünk egymástól. Jóska jobbra fordult. Házuk a főútnak azon az oldalán, Ignác Gyuláék sarkon lévő kocsmája, és az egykori Salamon-porta után következett. Ő tehát pár lépés után már otthon volt. Elválásunk véglegesnek bizonyult. Őt ugyanis nem a Kecskeméti, hanem a Kiskőrösi Szakérettségis Kollégiumba irányították. A főutcán haladva Kondor Bertiek töpörödött, szalmatetős házához érve megtorpantam. Az udvaron álló, mezítlábas asszony jól ismert hangján a káráló-kapirgáló tyúkokat szólongatta. Magot szórt eléjük a kezében lévő kosárból. Mellette fehér vászon pendelyt viselő, bal kezének hüvelykujját a szájában tartó, jobb kezével anyja szoknyájába csimpaszkodó, maszatos gyermek. Nem lehetett megállapítani, fiú-e vagy lány.

– Jó napot, Gizi – köszöntem rá az asszonyra.

A magot szóró kéz félúton megállt a levegőben. Az etetést abba hagyva, pár pillanatig szótlánul nézett rám. Aztán a köszöntést kísé bizonytalanul viszonzva, sarkon fordult. A gyereket maga után húzva eltűnt a ház ajtaja mögött. Megszaporázva lépteimet arra gondoltam, hogy akit láttam, nem hasonlít arra a kedves lányra,

akibe szerelmes voltam. Az egykor pirospozsgás kerek arc nyüzött-nak tűnt. Fáradt parasztasszony benyomását keltette.

Megérkezve a saját házunkhoz, apámat munka közben találtam. Háttal felém, az udvar végében söprögetett. Bodri csaholására megfordult. Felocsúdva, a kezében lévő vessző seprűt a földre engedve, elindult. Testközelbe érve megtorpant. Az előtte magasodó, kék egyenruhában feszítő fiát végigmérve, magához ölelte. Percekig szorította, mintha el sem akarná engedni. Amikor kibontakoztam az ölelésből, vagy talán apám tartott el magától, olyan hadd lássalak mozdulattal, megrendülve vettem észre a szeméből kibuggyanó könnyeket. Ez volt az első alkalom, hogy könnyezni láttam. A bennünket körülugráló Bodri keltette zajra nevelő anyám is megjelent. Közelébe érve „jó napot édesanyámmal” köszöntöttem, és megöleltem. Noha nem a szülőanyánk volt, Miklóssal együtt mégis édesanyámnak szólítottuk. Ő az ölelést nem viszonzva, kezét eltartva szabadkozott, mondván, csupa liszt, mert éppen tésztaátgyúr. Kötött tésztalevest főz ebédre. A konyhába belépve szembe találtam magam a két húgommal. A már szinte nagylánnyá cseperedett, 14 éves Bözszivel és a 8 éves Irénkével. A lányok úgy üdvözöltek, mintha csak tegnap hagytam volna el a házat. Abban egyébként szinte semmi sem változott. A konyhában a csikótűzhely a régi helyén állt. Fölötte kézzel hímzett, házi szőttes vászonból varrott falvédő hirdette: „Hol béke, ott áldás, hol áldás, ott Isten, hol Isten, ott szükség nincsen.” Ez új volt.

Ebéd után a tornácon üldögélve be kellett számolnom az Öntő Ipariskoláról, meg arról, hogy’ lesz ezután. Mi az a szakérettségi, ami miatt Kecskemétre kell költözni. Hol fogok lakni, miből fizetem az iskolát, a szállást, meg egyebeket. Apám megnyugvással hallgatta, hogy Kollégiumban fogok lakni, teljes ellátást és egy kis ösztöndíjat kapok. A továbbtanulás tehát nem terheli a családot. Az amúgy sem lenne képes támogatni. Kis hallgatás után megkérdezte, mégis mit akarok azzal a sok tanulással. Mi lesz annak a vége? Érdeklődéssel hallgatta, hogy az érettségi után a Szovjetunióba készülök. Magnytogorszkba megyek, a Kohászati Főiskolára. Ha végzek, kohómérnök leszek.

– Szóval mérnök leszel – konstataulta némi büszkeséggel a hangjában. A témát lezárva végül csak annyit mondott: – Jól tetted, hogy elmentél. Itt csak küzdelem az élet.

Aztán mesélni kezdte, milyen. Alakult itt egy TSZCS. (Termelőszövetkezeti Csoport.) Bajcsy-Zsilinszky Endréről nevezték el. Az emberek csak kolhoznak mondják. Azt híresztelik, hogy a tagság csajkából eszik, meg aztán minden közös lesz. Még az ember asszonya is. Szerintem ez egy nagy marhaság. Hiszen már túl vannak az első éven, de se csajka nincsen, se az asszonyokat nem cserélgetik. Még szerencse.

– A TSZCS talán vagy 30 tagot számlál. Olyanok álltak össze, akik azzal a pár hold juttatott földdel sem tudtak mit kezdeni. Nem volt hozzá tehetségük, mármint igavonó állat meg felszerelés. Az is baj, hogy a szántók szét vannak szórva a határban. Így aztán gépi művelésről szó sem lehet. Igaz, még egy traktoruk sincs. Hívtak, hogy lépjek be, és legyek én az elnök. Azzal győzködtek, hogy ha a Komáromy birtokát el tudtam igazgatni, ezzel a jóval kisebb közös gazdasággal könnyen megbirkózok. Nem vállaltam. Igaz, egyéni gazdának lenni sem könnyű manapság. Nem jutunk ötről a hatra. Ennek csak egyik oka, hogy fogy a munkaerő. A másik a gazdákat nyúzó intézkedések, a beszolgáltatás és egyebek. Amikor a földosztást követő második évben 52 mázsa búzánk termett, nem gondoltam, hogy egyszer idejutunk.

Azon az éjszakán alig hunytam le a szememet. Szokatlan volt a fekhely a szalmazsákkal, de annál is jobban zavartak az apám által elmondottak. Nyugtalanított, hogy miközben az új rendszer engem segít, hogy tanulhassak, s kiemelkedjek a biztos jövővel nem kecsegtető paraszti sorsból, a kormány apámat és a többi hozzá hasonlót a gazdálkodást és az életüket nehezítő intézkedésekkel sújtja. Pedig az még csak a kezdet volt. Elérkezett az a pillanat is, amikor Fehérgyarmatra kellett járniuk kenyérért. Aztán kiderült, hogy a következő télre nem tudnak disznót vágni. Nincs miből megvenni a hízonak valót. Az ösztöndíjból megtakarított pénzből küldtem, nemcsak a rávalót, hanem az újabb levélváltás után a hizlaláshoz szükséges takarmány árát is. Amikor aztán Pestre kerültem, s rendszeres havi fizetést kaptam, a támogatás is rendszeressé vált, az összeg megemelkedett. El lehet képzelni, milyen állapotok uralkodtak, ha a tíz hold föld hozadékából még ezekre sem tellett. Volt idő, amikor a tízholdas gazdának a szomszédos Gyarmatra kellett járni kenyérért.

A nehéz éjszaka után, vasárnap délután, átmentem a második

szomszédba. Kardos Pista az iskolában osztálytársam és barátom volt. Míg otthon laktam, sülve-főve együtt voltunk. A tanulás nem tartozott kedvenc foglalkozásai közé. Ha csak tehettem, kerültem az iskolát. Reggelente késleltette az indulást. Emiatt gyakran elkésett, amit Bócsy tanító úr nem hagyott megtorlás nélkül. Ezért aztán anyja arra kért, hogy reggelente menjek át hozzájuk, akkor talán Pista nem késik el. Eszembe jutott egy ilyen alkalommal lejátszódó, majdnem tragédiával végződő jelenet.

Kemény tél volt, napok óta havazott. Amikor a térdig érő havat törve megjelentem Pistáéknál, barátom még a dunyhát magára húzva hevert a konyhai ágyban. Az anyja egyre csak kérlelte, kelj fel gyorsan. Lásd, a barátod már útra kész. Kelj fel, az isten szerelmére, mert megint elkéssel, rimázkodott Róza néni. Apja eközben az övékéhez hasonló, de zománczott sparhelt előtt ülve táplálta a tüzet. A platnin kenyér pirult. A konyhát elárasztotta a serpenyőben sülő szalonna és kolbász ínycsiklandozó illata. A saját tarisznyámban csak két szelet zsíros kenyér lapult. Viszont Róza néni rendszerint annyit pakolt a fiának, hogy abból a pajtásnak is jutott. Anyjára rá sem hederítve, Pista alvást színélve kucorgott a dunyha alatt. Egyszer csak apja, a kis székről feltápáskodva, az ágyhoz lépett, s lerántotta fiáról a dunyhát. Ölbe kapta, s kilépve a konyhából, a magas havon átgázolva, a gémes kút felé indult. Közben azt mondogatta: beledoblak a kútba. Elég volt, nem bajlódunk veled tovább.

Az anya jajveszékelve, a hóval nem törődve, mezítláb, pendelyben rohant utánuk. Közben könyörgő hangon, egyre csak azt hajtogatta: ne öld meg a fiunkat. Jaj istenem, ne öld meg az egyetlen gyermekünket! Célhoz érve, az apa megpróbálta a kút kávján át, a sötéten tátongó mélység fölé emelni terhét. Pista lábaival apja derekát átkulcsolva, két kézzel a nyakába kapaszkodva igyekezett ellenállni. Az apa és fia párharcát a tornácról figyelemmel kísérőre dermesztően hatott ez a szürreális jelenet. A kívülállónak olybá tűnhetett, hogy a felbőszült apa befejezi, amit elkezdett. Pedig alighanem csak rá akart ijeszteni a fiára. De ha komolyan gondolta volna is, a makacsul védekező fiúnak és az őket utolérő anyának együttes erővel sikerült elejét venni egy esetleges katasztrófának. Az apa végül a kúttól elfordulva, a magas hóba ejtette terhét. Pista, meztelen lábait kapkodva, iszkolt vissza a meleg konyhába.

A jelenet után több szó nem esett. Csak Róza néni hüppögött, míg az elemózsiát készítette. Pista egy gyors cicamosdást mímelve magára kapkodta a ruhadarabokat, és csizmát húzott. Nyakába kanyarította tarisznyáját, majd mintha mi sem történt volna, egy „Na, mire várunk” felkiáltással fordult hozzám.

A történet felidézése közben a kertajtóhoz értem. Belülre kerülve, a szőlőlugas hézagain át láttam, hogy barátom és az anyja az árnyékot adó tornácon tartózkodnak. Mindketten meglepődtek, amikor a lugas takarásából kilépve elébük toppantam. Róza néni ocsúdott fel először. Köszönésemet fogadva megjegyezte: te jó isten, de megnőttél, Bandi. A kezében lévő kézimunkát letéve, hozzám lépve megölelt. Kedvelte fia barátját, korábban házuk gyakori vendégét. Közben Pista is letette a gyékénykosarat, amelynek a fülét próbálta megreparálni. Tetőtől talpig végigmért. A vörös csillaggal díszített sapkán megakadva szaladt ki a száján a kérdés: mi az, csak nem kommunista lettél?

Róza néni ránk szólt: ne politizáljatok, inkább mesélj magadról. Hol voltál eddig, mit jelent ez a rajtad lévő egyenruha? A választ meg sem várva, térült-fordult, s egy tálca tarkedlivel és szilvalekvárral tért vissza a konyhából. Tudta, hogy szeretem, anyám meg nem szokott ilyet sütni. Hiányzott a hozzá való alkalmatosság.

A politikát Róza néni intő szava ellenére sem lehetett elkerülni. Érdeklődéssel hallgatták ugyan beszámolómat a távozásom óta eltelt két esztendőről. Arról, hogy Vácon szakmát tanultam, megvan a segédlevelem. Elhelyezkedhetnek valamelyik pesti vagy vidéki öntödében. Csakhogy kohómérnök szeretnék lenni. Előbb ugyan Kecskemétre megyek, hogy leérettségizzek. Aztán, ha minden igaz, a Magnyitogorszki Kohászati Főiskolára küldenek, ott szerzem meg a mérnöki diplomát.

– Hol van az a Magnigorszk vagy micsoda, talán csak nem Oroszországban? – kérdezte Pista. Hanglejtése némi rosszallást sejtetett.

– A város M a g n y i t o g o r s z k, és a Szovjetunióban van – feleltem.

– Nekem csak Oroszország – horgadt fel Pista.

Róza néni, el akarván terelni a figyelmet, megjegyezte.

– Ha nem utáltad volna annyira a tanulást, neked se kellene robotolni. Nem járnának a nyakadra, hogy lépjél be a TSZ-be.

A végszóba kapaszkodva Pista közölte, agitálták őket, hogy lépjenek be.

Nem megyünk – emelte fel a hangját. – Nem adjuk oda azt a pár hold földet, nem visszük a közösbe az igavonó jószágot. Ott csak ebek harmincadjára jutna. Senki se fogja úgy gondozni, mintha a sajátja lenne. Meg aztán, amit egyszer beadtunk, attól nekünk mindörökre coki.

Pista szülei valóban nem léptek be a TSZ-be. Barátom viszont amolyan külső munkatárs lett. Olyan jól keresett, hogy abból építette a Szenke-tó partján a falu alighanem első emeletes családi házat. Mint mondta, nem magának, hanem a fiának. Zoltán viszont nem penyigei lányt vett feleségül. A Kölcséből való menyasszony a Mándi Községi Tanács hivatalában dolgozott, úgyhogy ott telepedtek le. Apám sírját látogatva gyakran megfordultam Penyigén. Olyankor barátom sírjára is tettem egy szál virágot. Egyszer csak eladásra kínáló táblát fedeztem fel a házon. Nem is olyan régen, házi telefonkönyvemben megkerestem a tábláról lejegyzett számot. Egy kedves női hang jelentkezett. Azt hittem, a hirdetést feladó cég munkatársa. Azonban kiderült, hogy elhunyt barátom menyével beszélek. Aztán István fia, Zoltán vette át a telefont. Tőle tudtam meg, hogy időközben, 12 millió forintért, gazdára talált a ház.

Egyik nap, a felvégen járva, az állomáshoz vezető síkátorhoz érve, annak közepe táján, egy hetykén lépdelő katonára lettem figyelmes. A közelebb érő, peckesen járó egyenruhásban barátomra, Kardos Gyulára ismertem. Nagyon jól állt rajta a piros parolis, tűzértishti egyenruha. A váll-lapon lévő három csillag viselője főhadnagyi rangját jelezte. Fényesre suvickolt fekete bokszcizma és fehér kesztyű egészítette ki az öltözetet. Mintha csak a Tolnai Világlapja címloldaláról lépett volna le. Miután tisztázódott, hogy barátom az alvégen lakó Kardos Jánosékhoz, vagyis nagyapjáékhoz készülődött, elindultunk. Útközben Gyula beszámolt róla, hogyan jutott az angyalbőrhöz és a három csillaghoz. Nem sokkal azután, hogy én meg Hadi elutaztunk Vácra, bevonult a Várpalotán létrehozott tűzértishtképző táborba. Ott, meg a Hajmáskéri és Jutasi gyakorlótéren töltött idő alatt, nem csak a tűzértisztek számára fontos ismereteket, egyebek között a löelemképzést sajátították el. Igen kemény fizikai kiképzésben részesültek. Elmondása szerint naponta több órán át a Horthy-hadsereg egykori őrmesterei

csuklóstatták a tisztjelölteket. A tanfolyam végeztével az újjáalakult Magyar Honvédség első tüzértisztjeiként avatták fel őket. A többség alhadnagyként, Gyula hadnagyként végzett. A harmadik csillagot találkozásunk évében, április 4-én, a felszabadulás ünnepén varrhatta fel váll-lapjára. Egysége a jugoszláv határ közelében állomásozott. Mint mondta, a Rajk-per óta állandó készenlétben voltak, lövegeik a határ túloldalán lévő célpontokra irányozva.

Gyula mindössze párnapos eltávozást kapott, s másnap már jelentkeznie kellett a déli határszakaszon lévő egységénél. Ahhoz, hogy időben visszaérjen, még aznap, az utolsó vonattal el kellett indulnia. Megígértem, hogy kikísérem a vonathoz. Az állomáson lezajlott búcsú véglegesnek bizonyult. A Rajk-ügybe belekevert Jugoszláviával kialakult feszültség szerencsére nem vezetett fegyveres összetűzéshez. Gyula mégis az egyenruha iránti rajongásának lett az áldozata. Az elaknásított határszakaszon, a közel felderítők állásához tartott. Ellenőrizni akarta a tüzérségi bemérők adatait. A hivatalos jelentés szerint a kijelölt útról letérve, felrobbant alatta egy tányérakna. Szolgálati helyének közelében temették el.

9. Szerelemsziget

Gyula elutazása után nekem is csupán pár napom maradt Kecskemétig. Amikor erről beszélgettünk, apám kimondta, ami alighanem napok óta motoszkált a fejében.

– Talán fel sem vesznek. Akkor mihez kezdesz, elmész dolgozni valamelyik gyárba?

Ez a „talán fel sem vesznek” halvány reménysugár lehetett számára. Úgy vélhette, sikertelen felvételi esetén talán mégis visszakaphatja egyik fiát. Nagy segítség lett volna a gazdaságban. Nem akartam összetörni az apám szavai mögött rejtő reményt. A hátralévő napokban segítettem neki, amiben csak tudtam. Közben levelet írtam váci barátnőmnek. Tudattam vele, hogy a következő vasárnap délelőtt tíz órakor, szokott helyünkön, a Dóm téri padnál szeretnék vele találkozni. Ha az időpont neki is megfelel, és jó idő lesz, esetleg kirándulhatnánk. Táviratban érkezett a válasz: Várlak! Ica

Majd egy egész napi, Budapestig tartó utazással, épphogy sikerült elérnem a Szobig közlekedő vicinálit. A két évvel korábbi, első odaérkezéskor, a kofaasszonyoktól kapott útbaigazítás segítségével, talán már behunyt szemmel is rátaláltam volna az Öntő Ipariskolára. A vasúti pálya másik oldalán, az utcafrontot szegélyező fasor mögött trónolt a komor, vörös téglapépület. Sehonnan, még a portásfülkéből sem szűrődött ki fény. Az alighanem szunyókáló portást a Betyár névre hallgató farkaskutya élénk csaholása riasztotta fel. Álmából felocsúdva, riadt tekintettel meredt rám. Aztán kézbe véve a Wortmann Dezső által aláírt táviratot, amelyben engedélyezte az egy éjszakai szállást, magához tért. Némi keresgélés után végre rátalált a vendégszoba kulcsára. Azzal együtt átadott egy névre szóló, postabélyeg és feladó nélküli borítékot. Aztán nagyot ásítva jó éjszakát kívánt.

Az emeletre vezető lépcsőfokokat kettesével véve, lihegve értem a vendégszobához. A csomagtól megszabadulva, megpróbáltam felbontani a levelet. Olló híján, ujjamat a hiányos ragasztásnál

kínálkozó szűk részbe dugva, egyszerűen feltéptem a rostos papírból készült borítékot. A kockás füzetlapon csak annyi állott: *Vasárnap reggel tízkor várlak, a Dóm téri padunknál, Ica.* Örömben majdnem táncra perdültem. Ica okos lány, semmit sem bíz a véletlenre. Jobbnak látta megerősíteni a találkozó helyét és időpontját. Az üzenettől megnyugodva, s az utazástól elfáradva lezuhanyoztam és ágyba bújtam.

Reggel a szomszédos pályaudvar zaja ébresztett. Szerelvényt rendező-tolató mozdony füttyjelei, az útközök tompa csattanásai, a vagonokat összekapcsoló vasutas kiáltásai szolgáltatták a reggeli zenét. Az ablakon kinézve konstatáltam, sokáig alhattam. A napot nem láttam, mert az az iskola mögött kelt fel, s egyelőre csak a Naszály-hegy csúcsát ragyogta be. Öltözködés közben megszólalt a közeli templom csilingelő, majd a távolabbi Dóm toronyórájának mélyebb hangú harangja. Kilencet ütött. A tíz órára tervezett találkozóig tehát még bőven volt idő. Lesétáltam a portára, s elkértem a vasúti menetrendet. Tisztázni akartam, mikor indulnak vonatok Pestre, milyen a csatlakozás Kecskemét felé.

Találtam a menetrendben egy Szob felől érkező, Vácról este hatkor továbbmenő vonatot. Annak Pesten megfelelő csatlakozása volt a Kecskeméten áthaladó személyvonathoz. Lementem az állomásra, és megvettem a jegyeket. Aztán vissza a Kollégiumba. Reggelire megettem az egyik csirkecombot, a hozzávaló kovászos uborkával, s desszertnek egy túrós buktát. Bár a találkozóiig még volt idő, úgy gondoltam, jobb, ha korábban érek oda, ne Icának kelljen várnia.

A Dóm térhez közeledve, a minden irányból érkező embercsoportok láttán eszembe jutott, tíz órakor kezdődik a vasárnapi nagymise. A nyár végi kellemes napsütésben a misére várók sétálgattak, vagy a padokon üldögéltek. Minden pad foglalt volt. Az is, amely mellett találkozni akartunk. Az egész teret betöltő embercsoportokat kerülgetve, a püspöki palota előtti sétányon figyelőállásba helyezkedtem. A hársfák árnyékából az egész teret szemmel lehetett tartani. Nem sokat kellett várni, hogy a Dóm mögül feltűnjön Ica. Vállig érő hosszú szőke hajával, bő aljú, virágmintás szoknyájával, amely ringó járását követve, harangként libegte körül nyúlánk alakját, kirítt a misére gyülekező, korosabb nők és férfiak közül.

A hársak alól kilépve, szapora léptekkel indultam a térre kiérő,

s a sokaság láttán megtorpanó lány felé. Ő a Dóm előtti, pár lépcsővel magasabban fekvő előtéren állva az egész parkot áttekinthette. Megpillantva az egyenesen feléje igyekvőt, határozott léptekkel indult feléje. A találkozás pillanatában Ica mellé lépve, s annak ritmusát s a szatyrot átvéve, most már együtt meneteltünk. Egymást csak a kezek érintésével köszöntve, lépteinket a Duna-part felé irányítva, igyekeztünk elhagyni a teret. Csak amikor a püspöki palota melletti sikátoron át a szinte még üres parti sétányhoz értünk, akkor borultunk egymásra. Az ölelésből kibontakozva Ica szólalt meg először.

– Ezt jól megszerveztem. A miséről elfeledkeztem. Nem csoda, nem vagyunk katolikusok, s nem járunk a Dómba vasárnapi misére. Örülök, hogy reformátusnak születtem. Szerintem az a vallás megengedőbb. Mi a terved, mikor kell elutaznod?

– Csak estefelé, tehát miénk az egész nap. Azt javaslom, hogy a komppal menjünk át a Pokol-szigetre. Keresünk egy alkalmas helyet, ahol letelepedhetünk.

– Én is erre gondoltam. Szép az idő, akár még fürödhetünk is. Hoztam fürdőruhát.

– Az enyém is itt van, hiszen úgy közlekedek, mint a csiga. Hátamon cipelem a házamat. Ebben a hátizsákban van minden vagyonom. Most jut eszembe, a komphoz menve a cukrászdátok előtt kell elhaladni. Tudják a szüleid, hogy együtt töltjük a napot?

– Nyár végén csak vasárnap délután nyitunk ki. Azonkívül, az elemőzsiás csomagot anyám állította össze. Amikor eljöttem, kikísért a kerti kis kapuig. Ott megmondtam neki, amit a leveledet látva már alighanem sejtett. Nem a barátnőmmel, veled találkozom. Megöleltés azt mondta: vigyázz magadra. Ez neked is szól. Légy szíves, vigyázz rám.

A kezdeti izgalom után kéz a kézben lépdeltünk a kikötő irányába. Ám séta helyett szaporázni kellett lépteinket, mert a komp épp induláshoz készülődött. Csak annyi idő maradt, hogy a köteleket oldozó matróz mellett fellépjünk a platóra. Rajtunk kívül egy négytagú család, a szülők és két nagyobbacska fiú utazott a kompon. Mint elejtett szavaikból kiderült, ők nem kirándulni, rokonlátogatóba indultak Tahitótfaluba. Szóval a sziget, legalábbis egyelőre, csak kettőnkre várt. A kompot elhagyva, Icát kézen fogva, a kikötőtől és a közelében lévő, éppen nyitni készülő, de még néptelen Pokol

csárdától távolodva, lépteinket a partnak egy jól ismert szakaszához irányítottam. Oda, ahol a kellemes főveny, s a folyó lassan mélyülő vize fogadta a strandolni vágyókat. A háttérben bokrokkal körülvett kis tisztás. Idilli környezet pihenni vágyóknak, szerelmes pároknak.

Ica a helyzetet felmérve, támaszpontul a tisztás egyik szélén álló természetes tölgyfát választotta. Szatyrából egy plédet varázsolt elő, s a fűre terítette, aztán valami színes ruhadarabbal a kezében eltűnt a tölgy mögött. Amikor előkerült, szoknya helyett sort volt rajta, felsőtestét rövid ujjú inggalléros blúz takarta. Melltartót nem viselt, nem volt rá szüksége. Körte alakú mellei, mint két kis hegy, majd kibökték a blúz finom szövetét. A mellbimbók sötétebb gombjai a világos anyagon átsütve jelezték a hegycsúcsok tetejét. A látványtól lúdbőrös lett a hátam. Merengésemből Ica semmit sem vett észre. Cipőjét lerúgva a plédre telepedett. Lábait maga alá húzva intett a látványtól még mindig megbabonázva állónak, üljön mellé. Egy pillanatra csend telepedett közénk. Zavaromat leplezni akarván, arról kezdtem beszélni, hogy jövőre mindketten érettségizünk. Arról már volt szó, hogy velem mi lesz, de arról nem, hogy barát-nőm mit tervez.

Válaszát azzal kezdte, hogy apja azt szeretné, ha kitanulná a cukrászmesterséget, és később átvinné tőle az üzletet. Csak hogy neki ehhez semmi kedve. Nem akar egy életen át süteményeket készíteni, fagyaltot keverni, aztán a pult mögött állva eladogatni. Nem ígérkezik rózsás jövőnek. Tanár akar lenni, történelmet és földrajzot tanítani. Szeret gyerekekkel foglalkozni. Ha férjhez megy, gyerekeket szeretne, legalább kettőt, de lehet három is. És te? – kérdezte, miközben kék szemével az arcomat fürkészte.

Időm sem volt válaszolni, mert Ica közelebb húzódva, s a kérdésnek nyomatékot adva, karjait a nyakam köré fonta. Miközben az ölelést és a csókokat viszonztam, páromat az addiginál kényelmesebb, fekvő helyzetbe segítettem. Ica nem ellenkezett. Felbátorodva, a mind hevesebbé váló csókok közben egyik kezemmel a dereka alá furakodva, a másikkal kipattintottam az öv nélküli sort egyetlen gombját. A cipzárt lehúzva, ujjaim a nadrág szövete alá óvakodtak. A finom alsónemű érintése csak fokozta az izgalmat. Miután nem találtam ellenállásra, a felhevült testet simogatva

megpróbáltam lefejtetni róla a sortot. Ica alsóteste kissé megemelkedett, így segítve az akadályt jelentő ruhadarab eltávolítását. Aztán a selymes érintésű alsó következett. Kedvesem mindvégig csukott szemmel, a szinte már fölébe kerülő párjának nadrágját segített lehámozni. Az kissé nehezebbnek bizonyult. Amikor végre az alsótól is sikerült megszabadulni, a két tüzelő test egymásba fonódott. A szerelmi játékban mindketten tapasztalatlanok voltunk. Vigyázz rám, súgta forró lehelettel a fülembe, miközben ölet felkínálva segített célba érni. A sikert egy halk sikoly kísérte. Az immár eggyé váló két test egymásra felelő ritmusát s a szapora levegővételt az első csúcsra érés követte. Alig tudtunk betelni egymással.

Amikor végre csapzottan és kimerülten szétváltunk, a pléd szabadon maradt darabját a csukott szemmel fekvő kedves meztelen alsótestére emeltem. Kis ideig szótlanul, kéz a kézben hevertünk egymás mellett. Aztán Ica felpattanva, alsóteste köré egy törölközőt tekerve futott a Dunához. Útközben a blúzt kigombolva, a törölközővel együtt a fűre dobva, elmerült a frissítő habokban. Példáját én is követtem. Úszás után most már nem külön-külön, hanem együtt vonultunk a tölgy mögé. Testét szárítgatva, s csókokkal borítva, gyönyörködtem pompás alakjában.

– Köszönöm neked ezt a gyönyörű napot, s a feledhetetlen élményt – fordítottam magam felé a háttal álló lányt. Az pedig, egyik kezében nedves törölközőjét tartva, a szabadon maradt magához ölelt. S mintha attól tartana, hogy valaki meghallja, halkan súgta a fülembe:

– Neked ajándékoztam a lányságomat. Vágytam rá, kicsit mégis félttem tőle. De minden úgy történt, ahogy az utóbbi időben többször is elképzeltem, s ahogy reméltem. Most boldog vagyok és farkaséhes. Öltözzünk fel, és harapjunk valamit.

Amíg Ica terített, elszaladtam a Csárdához, ahonnan egy üveg pezsgővel és két pohárral tértem vissza. A pincér oda se akarta adni a poharakat, hiába ígértem becsszóra, hogy visszaviszem. Csak akkor állt rá az alkura, amikor az ígéretnek tisztes borrhavalóval is nyomatékot adtam. A poharak ugyancsak magasra taksált árát persze ki kellett fizetni. Mire visszaértem, az „asztal” már terítve volt. Kinyitottam a pezsgőt, s öntöttem a poharakba.

– Igyunk a szerelmünkre – mondtam, miközben az egyiket Icának nyújtottam.

– És arra, hogy örökké tartson – toldotta meg a kedves.

Az asztalkendőn kenyérszeletek, rántott csirke, apró fasírtgombócok és savanyú uborka várta az éhezőket. A finom falatokról az jutott eszembe, hogy nekem is csirkecombot készítettek az útra, s mellé kovászos uborkát. Ki akartam pakolni, de Ica nem engedte. Mondván, az még jó lehet vacsorára, de a kovászos uborkát szívesen megkóstolná. Anyja ilyen nem szokott eltenni, amit meg néha az üzletben vesznek, az neki nem ízlik. A penyigei kovászos uborkát meg a desszertnek felkínált túrós buktát finomnak találta. A lakmározást befejezve, a maradékot egybe csomagolta.

Közben megjegyezte, kár, hogy ez a rövid együttlét a vége felé jár. Aztán pillanatnyi szünet után arról lamentált, ki tudja, mi lesz holnap, meg azután? A bizonytalan jövőre utaló kérdés választ várt. Azzal kezdtem, hogy most egy év Kecskemét következik. A két város közötti távolság nem a világ. Egy kis vonatozással könnyen legyőzhető. Olyan gyakran fogunk találkozni, amennyire csak lehet. Ami pedig a folytatást, a Szovjetunióban töltendő főiskolás éveket illeti, arra most még nem akarok gondolni. Lehet, hogy el sem jutok odáig. Szerettem volna elkerülni, hogy ezt a kellemes napot ilyen dolgok megzavarják. Ám be kellett látnom, hogy bárátnóm kérdéseit nem csupán a kíváncsiság motiválja. Amikor az iránt érdeklődik, hogy lesz ezután, akkor a jövőnkről szeretne valami biztatót hallani. Mától fogva több joggal, mint annak előtte.

Hezitálásomat látva, Ica megszólalt.

– Anyám arra tanított, kertelés nélkül mindig az igazat kell mondani. Akkor sose jövünk zavarba. Te mérnök szeretnél lenni, annak készülsz. Akkor majd naponta szembe kell nézned az igazsággal. Akkor is, ha a válasz, amit adni tudsz, vagy adnod kell, nem kellemes. Az sem szégyen, ha beismered, hogy nem tudod a helyes választ.

Aztán elhangzott a magától értetődő kérdés. Miért nem mehetek itthon egyetemre? Vagy nincs kohómérnökképzés Magyarországon? A logikus kérdésre választ sem várva, azzal folytatta, hogy mióta ismerjük egymást, valamivel többet tud a kohászatról, mint a hozzá hasonló lányok. Azt gondolja, hogy mérnököket eddig is képeztek valahol. Talán a Műszaki Egyetemen. Oda nem mehetnél – firtatta. A kérdésben rejtőző gondolatot úgy is lehetett értelmezni: Engem választasz, vagy Magányitogorszkot?

Ica figyelmesen hallgatta kissé hosszúra nyúlt fejtegetésemet. Szoknyáját igazgatva, fejét fél sem emelve, választ azzal kezdte:

– Nehéz utat választottál. Most még nem tudhatjuk, vajon azt fogod-e végigjárni, vagy egy másikat. Ezért ne mélyedjünk bele az eshetőségek latolgatásába, ne húzzunk sötét felhőket magunkra ezen a szép nyárutói vasárnapon. Élvezzük a szabadságot, az együttlétet, amíg lehet.

Amikor végre felnézett, kék szemében elszabadulni készülő könnyecsek csillogtak. A kitörni készülődő sírást megelőzendő azt ajánlottam, ússzunk még egyet. Kézen fogva vezettem a hőmpölygő Dunához. A nap már a Naszály csúcsa mögé került, s a levegő és a víz is hűvösebb lett. Mielőbb úszni kellett, ha nem akartunk megfázni. Lefelé nem nagyon kellett úszni, vitt bennünket a bársonyos vízfolyam. Visszafordulva azonban már keményen tempóztunk. Örültünk, amikor táborhelyünkhöz érve talajt foghattunk.

Mára ennyi elég volt. Meg aztán igyekeznünk kell, ha el akarod érni a hatórás vonatot, szólalt meg Ica, miközben kifelé lábalunk. A szárazra érve lerázta magáról a vizet, aztán a szatyorból száraz ruhadarabokat és két törölközőt varázsolt elő. Egyikkel a tölgyfa mögé, ahogy ő fogalmazott, a kabinba vonult. Amikor előkerült, már ismét a virágmintás szoknyát és a hozzávaló, hosszú ujjú blúzt viselte.

Te következel, szólt rám. Gyorsan lehúztam magamról a fürdőnadrágot, szárazra dörzsöltem magam, aztán felöltöztem. Amikor kiléptem a fa mögül, Ica még mindig a pléd mellett állt, kezében a vizes fürdőruhával, s kezét felém nyújtva kérte az enyémet. A folyóban mindkettőt leöblítve s kicsavarva, sajátját a szatyrába csomagolta. Az enyémet egy törölközőbe tekerve adta oda, azt ajánlva, így tegyem a hátizsákba, ne legyen tőle nedves a többi ruha. Aztán hozzátette:

– Nem tudom, miért hívják ezt a helyet Pokolszigetnek. Mától legyen a neve Szerelemsziget.

Az átkeresztelést a maradék pezsgővel szentesítettük.

10. Érettségi Kecskeméten

Már megint egy árvaház – gondoltam, miközben megnyomtam a csengő gombját. A bejárat bal oldalán lévő márványtábla ugyanis azt hirdette, hogy azon a címen a Faragó Béla nevét viselő árvaház leledzik. A márványtábla alá biggyesztett, kartonlapra rajzolt Ságvári Endre Szakérettségis Kollégium felirat láttán megnyugodtam. Az első csöngetésre semmi sem történt. Kis várakozás után még egyszer, de hosszabban nyomtam a csengő gombját. Az éles berregő hang nyomán, az ajtó cizellált vasráccsal védett ablakán át, tompa fény derengett fel. Aztán egy rekedtes férfihang mordult: Jövök már, mit türelmetlenkedik. Az ajtónyílásban előbb csak egy szemüveges, morcos arc jelent meg. Pizsamás alakját a sebtében magára kapott, bordó színű, elnyűtt frottírköntös takarta. Egyik kezével a kulcsomót markolva, másikkal az ajtószárnyba kapaszkodva, kérdezte: mi járatban vagyok, mit keresek ott ilyen késői órán.

Válasz helyett átnyújtottam a felvételre invitáló levelet. A bélyegzővel megerősített aláírásokhoz érve megnyugodott, s bebozsátott. Miután a kaput bezárta, az épület belsejébe vezető, gyéren világított folyosó felé terelt. Az üvegezett portásfülke előtt megállva útba igazított. A második és harmadik emeleten vannak a hálótermek. A másodikon az első három már megtelt. A többiek még üresek, akármelyikben letelepedhetek. Még morgott egy jó éjszákát, hozzátéve, hogy mindjárt felkapcsolja a lépcsőházi és az emeleti világítást.

Párosával vettem a lépcsőket. Attól tartottam, túl korán alszik ki a fény, és ott maradok a sötétben. A hálóterem folyosójára érve, orromat megcsapta a friss meszelés nyers illata. Éppen a négyes számú hálóteremhez értem, amikor elsötétült a folyosó. Óvatosan belülrre kerülve, az ajtó melletti falrészén tapogatózva, rátaláltam a kapcsolóra és felkattintottam.

– Apuskám – dörrent rám egy rekedt hang. – Mellőzzük a bemutatkozást. Majd holnap pótolhatod. Azt is elmesélheted, vajh

kedves hazánknak mely távoli sarkából keltél útra. S talán, mert vonatra nem volt pénzed, gyalog jöttél, ezért értél ide éjnek idején.

A szokatlan szöveg váratlanul ért. Nemcsak az, a látvány is meglepett. Az öblös hang tulajdonosa bár összegörnyedve feküdt, lábai mégis kilógtak a takaró alól, s le az ágyról.

Tulajdonosa ismét megszólalt.

– Ne bámészkodj, tedd le a cókmókod, öltö magadra pizsamát. Aztán kattints egyet azon a nyavalyás kapcsolón, s pattanj a mellettem lévő ágyra. Remélem, nem horkolsz, mert azt nehezen viselném.

A felszólításnak engedelmeskedve, gyorsan ágyba bújtam.

Másnap a reggelinél együtt álltunk be a sorba, hogy megkapjuk a darabka főtt kolbászt, a hozzá való szelet kenyérrel és a tejeskávéval. Miközben az egyik üres asztalhoz telepedtünk, a szobatárs bemutatkozott.

– Óvári vagyok. Egerből jöttem. Abból a csodás kis városból, ahol – talán hallottál már róla – a törökök által hiába ostromlott vár látható. Na és ahol Dobó Katicák termettek. Ha róluk nem is hallottál, Eger – és vidéke – borainak híre talán eljutott hozzád. Ha egyszer arra vetődnél, borkóstolásra az Isten Lábát ajánlom. Könnyen rátalálhatsz, a dómhoz vezető lépcsősor mellett várja a szomszédokat. Mellesleg ott készül a vidék legfinomabb, borkorcsolyának való pásztortarhonyája.

Az utolsó szavakra reflektálva csak annyit mondtam: Mád, Tállya, Tarcál kitűnő bortermő helyek. Szobatársam felhúzott szemöldöke és kérdő arckifejezése láttán hozzátettem: Bócsy tanító úr többször is beszélt róluk a földrajzórán. Sárospatakon járt tanítóképzőbe. Alighanem kedvelte a Tokaj környéki borokat.

Óvári erre azt felelte, hogy a felsorolt települések szőlőiben valóban kitűnő nedűt érlelnek a nap sugarai. Viszont olyan ízes, „é” betűs szavak, amelyeket tőlem hallott, s amelyeket csakis az anyatejjel szívhattam magamba, a hajdú-bihari, na meg a szabolcs-szatmári tájon teremnek.

– Áruld már el, honnan szalajtottak?

– Három helységnevet említhetek. Elsőként a Szamos folyó élő és holt ágával körbezárt Szamosújlakot. Aztán a Tormaország fővárosának becézett Vámospércset. Végül a kilenc kislányt magába záró Szenke-tó miatt híressé vált Penyigét. Az elsőben születtem, a

másodikban árvaként nevelőszülőknél nevelkedtem. A harmadikban eddigi életem leghosszabb idejét töltöttem. Az utóbbi két évre, százánál is több hozzám hasonlóval együtt, Vác fogadott be. Ne ijedj meg, nem a híres hírhedett fegyház lakója voltam. Az öntőszakmával ismerkedtem. Segédlevéllel a tarsolyomban, s azzal a megbízással jöttem ide, hogy érettségizzek le. Aztán irány az egyetem. Kohómérnök szeretnék lenni.

– Tegnap éjjel nem voltál ilyen bőbeszédű. Igaz, nem engedtelek szóhoz jutni. Látom, van mondanivalód, talán még csipetnyi humorod is. Azt hiszem, jó barátok leszünk. Feltéve, ha te is akarod – zárta le az ismerkedő diskurzust Óvári.

Persze hogy akartam. A rajtam kívül még 299 tanulót számláló Kollégium lakóiból addig csak a Vácról velem együtt odairányított Gelencsér Lajost, a portást és őt ismertem. S ez a szekrény méretű, nagyszájú, de igen jámbor fiú jó pajtásnak ígérkezett.

Miközben a felvételin vizsgáztattak, a kollégium Heltai névre hallgató igazgatója egy-egy biztató mosolyt küldött felém. Társa, Oláh József a Budapesti Műszaki Egyetem tanársegédéből lett tanulmányi igazgató. Neki köszönhattuk, hogy az országban működő szakérettségis kollégiumok közül egyedül a Kecskemétinek lett fizikaszertára. Heltainak, az eredetileg csepeli asztalosból lett igazgatónak szokatlan lehetett az új munkakör, s a vele járó sok papírmunka. Ha csak tehette, ráhagyta Vica nevű titkárnőjére. Ő pedig járta a terepet. Így fedezte fel, hogy fiai háló nélkül röplabdáznak. Pár nap múlva az ebéd utáni szünidőben pályára vonulók meglepődtek. A pálya keretei mésszel voltak kijelölve, középen két vasoszlop között vadonatúj háló feszült.

Természetes észjárására jellemző a TSZ-szervezéssel kapcsolatos eset. A városi pártbizottság kollégistákat kért a környező falvakban való agitációra. Amikor Heltai az egyik ebéd vagy vacsora alkalmával szóba hozta a dolgot, és önként jelentkezőket kért, szinte minden kéz magasba lendült. Köszöni, mondta, de ennyi emberre nincs szükség. Csak olyanok jelentkezzenek, akik paraszti környezetből valók. A gazdákhöz nem kopogtathatnak be olyanok, akik nem tudják megkülönböztetni a búzát a konkolytól, a tököt a dinnyétől. Végül kéttucatnyi kollégistából állt össze az agitációs csapat.

Naplemente után honvédségi teherautó vitt bennünket az egyik

közei faluba. A teherautó a templom mellett állt meg. Kísérőnk, a pártbizottság munkatársa rövid eligazítást tartott. Azzal fejezte be, hogy alkossunk párokat. Én a vas megyei Kámból származó Gelencsér Lajossal álltam össze. Vácon egy brigádban dolgoztunk, összebarátkoztunk. Penyige helyett náluk töltöttem a karácsonyi szünetet. Az első házaknál elriasztottak bennünket a vadul csaholó kutyák. Aztán a negyediknél sikerrel jártunk. Már ami a kertkapun belültre kerülést jelentette. A gazda, nyilván a falut felverő ricsajra felfigyelve, fehér vászoningben-gatyában állt a tornácán. Parasztivadékok lévén, tisztában voltunk vele, hogy a pokolba kívánja a kései látogatókat. Az egész napi munka után aludni szeretne, s nem kíváncsi a TSZ előnyeit ecsetelő szövegünkre. Először azt kell elérni, hogy szóba álljon velünk. Ezért aztán óvatosságból azzal indítottunk, hogy parasztszaládban nőttünk fel. Vácon szakmát szereztünk, most pedig Kecskeméten tanulunk, s érettségi előtt állunk. Sajnáljuk, ha megzavartuk a nyugalma. Tapasztalatból tudjuk, aratás idején a család hajnalban kél, s napnyugtáig dolgozik.

A gazda ekkor szó nélkül hátat fordítva, belépett a pitvar ajtaján. Lajossal összenézve már éppen el akartunk oldalogni, amikor ismét megjelent. Egyik kezében egy butéliát, a másikban poharakat tartott. Gatyája korcából dohányzacskó és pipaszár lógott ki. A kezében lévő butéliának és a poharaknak a tornácot szegélyező korlát széles fedőlapján, a muskátlis cserepek között helyet keresett. S miközben a poharakat megtöltötte, intett, kerüljünk beljebb. Az egyik poharat ránk emelve, biztatott bennünket, kóstoljuk meg. Maga is kortyolt a borból, csak azután szólalt meg újra.

– Az itt élők többsége gyümölcs- és szőlőtermesztéssel foglalkozik. Ennek a tájjelleg meg a filoxéra az oka. Apámtól hallottam, hogy a század elején ez a veszedelmes betegség pusztította országszerte a hegyvidéki szőlőket. Ez alól kivételt csak az olyan homokos vidék képezett, mint amilyen a miénk. Kecskemét akkori polgármesterének, Kada Eleknek támadt az ötlete, hogy ebből a szerencsétlenségből hasznot lehetne húzni. Országgyűlési képviselőként állami támogatást szerzett szőlőkertek létrehozására. Ötven sokgyermekes, nincstelen családot telepített le. Házhelyet és két hold földet kaptak, hosszú lejáratú hitelre. Ez a kezdeményezés olyan sikeres volt, hogy további házhelyeket kellett kialakítani az újabb telepéseknek.

Miközben erről beszélt, pendelyben s vállára vetett kendőben megjelent az asszonya. Rosszallását nem leplezve, fojtott hangon szólt az urára, küldené már el őket, hiszen reggel korán kell kelni.

– Menj csak be nyugodtan, mindjárt jövök én is – szólta a gazda. S mintha mi sem történt volna, pipáját megszívva folytatta. – Szóval a betelepülőkből alakultak ki aztán a szőlőtermelő családok. A mienk nem tartozik közéjük. Igaz, örököltünk egy kis szőlőt. Annak a borát isszák most. De pár hold földön növényt természetünk. Kapálunk, vetünk, aratunk. Most például gabonát. Az jobban megél ezen a talajon, mint a búza. Még másfél hold van lábon. Úgyhogy holnap is megyünk a feleségemmel és a lányommal. Nem nekik való, de hát mit tehetünk. Ami pedig a szövetkezetet illeti, azal itt nem érdemes próbálkozni.

Erre egymás szavába vágva ajánlottuk, hogy holnap reggel eljönne segíteni, levágni a maradék gabonát. A gazda szabadkozott, mondván, az nem ilyen iskolapadhoz szokott, fiataluraknak való munka. Meg aztán nem szívesen adná kezünkbe a szerszámot, még eltörnének. Igaz, van még egy apjáról maradt kaszája, de azért is kár lenne. Menjünk isten hírével, hagyjuk őt lepihenni.

A gyülekezőhelyre bandukolva, a történeteket megbeszélve mégis úgy döntöttünk, a gazda ellenkezése dacára holnap újra eljövünk. Visszaérkezve a kollégiumba, első utunk Heltaihoz vezetett. Előadtuk neki a történeteket. Már csak azért is ki kellene menni, segíteni a gazdának, hogy védjük a mundér, vagyis a kollégium becsületét. Igazat adott. De hogy jutunk ki oda? Két főnek mégsem kérhet egy teherautót. Miközben így morfondírozott, megtalálta a megoldást. Az ügyintézők számára beszerzett kerékpárokból ajánlott fel kettőt.

Másnap korán reggel kikerekeztünk az alapítója után Kadafalva nevet viselő faluba. A gazda éppen a szekeret készítette elő. Felesége az elemózsiás kosarat és a vizes korsót helyezte el a szekéren egy pokróc alatt, hogy ne süsse a nap. Megjelenésünk meglepetést keltett. A gazda ódzkodott, de aztán megadta magát. Végzőra jelent meg a Piroska névre hallgató lányuk.

A gazda csak annyit mondott:

– A fiatalurak voltak a tegnapi látogatók. A fejükbe vették, segítenek levágni a maradék gabonát. Hát, ha már itt vannak, lássuk, mire megyünk együtt.

A gabonatáblához érve, s letáborozva, a gazda megkérdezte, hogy akarunk dolgozni. Azt javasoltuk, hogy a gazda után én szedem a markot, és kötöm a kévét. A második kaszás Lajos mögött meg a feleség szedje a markot, Piroska kösse a kévét. Két kaszással és három marokszedővel jól haladtunk. Délután megpihelve a gazda úgy látta, estére akkor is végeznek, ha az asszonya haza megy. Otthon is van elég dolog. Az árokparton vágott egy kis zöldet, felrakta a szekérre a fölösleges batyukat, és útnak indította asszonyát. A két kaszás után dőltek a rendek, s a maradék két marokszedővel is szaporodtak a kévék. Azokat összehordtuk, és keresztbe raktuk. A gazda elégedetten nézett végig a takaros rendben álló keresztsonon. Kezet nyújtva csak annyit mondott: jó munka volt, köszönöm. Dagadt a keblünk a büszkeségtől.

Hazaérve terített asztal várt ránk. A vacsora végén a gazda megköszönte a segítséget. Hozzátette, bármikor szívesen látnak bennünket. Ha hamarabb nem, hát szüreteléskor. Ezt nem ígérhettük meg. Addigra már elhagyjuk Kecskemétet. Lajos azért az érettségig hátralévő időben többször kikerekezett Piroskához. Egymásra találásukat látva fájó szívvel gondoltam Icéra, s kettőnk hervadozó kapcsolatára. A szakérettségis év alatt talán kétszer-háromszor ha találkoztunk. Abból egyszer Vácon, Ica kétszer látogatott Kecskemétre. A nap nagyobb része azonban az oda-vissza utazással telt. S ezek a találkozók másképpen zajlottak, mint a korábbiak. Egyre kevésbé emlékeztettek a Vácon együtt töltött vasárnap délutánokra.

Az érettségi vizsgák előtti hetekben meg már a hétvégék is közös foglalkozással teltek. Ezek közül emlékezetes maradt az, amelyet Orosz László, magyar-történelem szakos tanár vezetett. Éppen Petőfinek Az Alföld című verse volt terítéken. Azt kérte, jelentkezzen valaki, aki elszavalja. Több kéz lendült magasba. A Bocsárlapujtőről származó Polawicky Pistára, a mérnök „A” osztály hórighorgas hallgatójára esett a választás. El lehet képzelni, amint ízes palóc tájszólásban előadta az első két versszakot. A tanár megköszönte a produkciót, s éppen tovább akart lépni, de abban a pillanatban nyílt az ajtó. Heltai igazgató titkárnője, Vica óvakodott be a terembe. A katedrához tipegve mondott valamit, s átadott egy cédulát a tanárnak. Aztán ugyanolyan pipiskedő

léptekkel, mint ahogy jött, távozott. Amikor becsukódott mögötte az ajtó, hozzám fordulva a tanár így szólt:

– Te és a magyar-történelem szakos Forbáth Jóska meg Fóti Laci, szedjétek a holmitokat, és menjetek le az igazgató elvtárshoz. Remélem, nem valami rossz fát tettetek a tűzre éppen az érettségi vizsgák előtt.

Az igazgatói titkárság előtt már ácsorgott egy, csak látásból ismert fiú, a jogász osztályból. A folyosó végén két mankójára támaszkodva megjelent Schneider Ferenc, a tanulói pártszervezet titkára. Ő, Forbáth és Fóti jól ismerték egymást. Debreceniek voltak. Schneider, arcán sejtelmes mosollyal, éppen csak üdvözölt bennünket, s már ment is be az irodába. Egy bő negyedórás várakozás után Vica jött ki. Elsőként engem szólított. Négyen ülték körül az íróasztalt. Egyik végén maga Heltai, jobbján Schneider, a másikon Oláh, a tanulmányi igazgató, középen egy ismeretlen nő. Köszönésemre felállt, s kezet nyújtva bemutatkozott: Galasi Józsefné, az MDP káderosztályának munkatársa. Hellyel kínált, s maga is leült. Belelapozott az előtte lévő mappába, s a már Vácon, majd Kecskeméten, a felvételik alkalmával feltett obligát kérdések

Ságvári

következtek. Azokkal végezve, egy másik mappából előhúzott egy kérdőívet. Azt átnyújtva csak annyit mondott, küldje be a következőt. Aztán üljön le a titkárságon, és töltsse ki.

Vica gépipíróasztalához telepedve szemügyre vettem a négyoldalas kérdőívet. Oda-vissza átlapozva, fura kérdések köszöntek viszsza a szálkás papírlapokról. Családi állapota, vagyoni helyzete, vannak-e testvérei? Nem volt-e apja csendőr, rendőr, katonatiszt? Közvetlen hozzátartozója vagy ő maga a Nyilas Párt tagja, részt vett-e az ellenállási mozgalomban, tagja-e a pártnak. Vannak-e rokonai nyugati országokban, volt-e amerikai vagy angol fogságban, melyik egyházhoz tartozik, gyakorolja-e vallását, és így tovább. Az utolsó oldalon, a lap jobb sarkában: MDP Központi Bizottság, Káder Osztály. Az alatt pedig egy nyomtatott név: Ságvári Ágnes. Azt hittem, káprázik a szemem. Becsuktam, aztán újra kinyitottam. Semmi kétség, egyezik a kollégium névadójával.

Ebédidőre mind a négyünkkel lezajlott a beszélgetés. Ám hiába dugtuk össze a fejünket, s latolgattuk az esélyeket, egyetlen értelmes magyarázatot találtunk. A kérdőíveken az MDP Központi Bizottságának egyik munkatársa is szerepel. Lehetséges, hogy pártmunkást akarnak faragni belőlünk? Idáig jutottunk, amikor Schneider csatlakozott hozzánk. Párttitkárként vett részt a beszélgetésen, tehát többet kellett tudnia. De hiába faggattuk. Csak egyetlen sejtelmes mondat hagyta el a száját. Azt mondta, nem lenne meglepődve, ha egyszer csak valamelyiküinktől Rio de Janeiróból kapna egy képeslapot. Idáig jutottunk, amikor Vica lépett az asztalunkhoz. Azt az üzenetet hozta, hogy ha befejeztük az ebédet, 2 órakor jelentkezünk az igazgatói irodában. Ott Heltai és Galasiné várt ránk. Utóbbi csak annyit mondott, nagyon örül, hogy megismerkedhettünk. Azt kéri, hogy két nap múlva csütörtökön, 10 órakor jelentkezünk az MDP Akadémia utca 13. szám alatti központjában. Megnézték a menetrendet, van olyan vonat, amellyel időben felérünk Budapestre. Retúrjegyet váltunk, mert még aznap visszajöhetünk. Az útiköltséget megtérítik. Heltai mindehhez csak annyit fűzött hozzá: Oláh igazgató tud az utazásunkról.

Galasiné útbaigazítása után nem volt nehéz rátalálni az MDP Akadémia utcai központjára. A kapuban kék parolis kiskatona állt. Belülre kerülve, egy íróasztal mögött civil ruhás férfi várt ránk. Elkérte a papírjainkat, majd telefonálni kezdett. Nem sokkal azután,

hogyan befejezte, a lépcső tetején megjelent Galasiné. Csevegés közben – jól utaztak, könnyen idetaláltak, meg ilyesmi – mindenkivel kezet fogott. Aztán közölte, hogy most átmegyünk az Akadémia utcán feljebb lévő másik épületbe. Annak a kapuja előtt is kék parolis kiskatona állt, aki magát kihúzva tisztelgett. Kísérőnk azonban nem a kapuhoz, hanem a Steindl Imre utcába befordulva, az épület oldalán lévő, pincelejárathoz tartott. Lent egy irodában találtuk magunkat, ahol mindnyájunkról kartont állítottak ki. Aztán vissza az Akadémia utcára.

Kísérőnk a Margit híd lábánál álló mészkőborítású épülethez vezette a csoportot. Már meg sem lepődtünk, hogy annak bejáratánál is kék parolis, fegyveres kiskatona őrködött. Galasiné ott is egy mellékbejárathoz irányította lépteit. A lépcsők nem felfelé, lefelé vezettek. Keskeny, rövid folyosón találtuk magunkat. A végén vasajtó. Azon túl egy előtér, egyetlen íróasztallal, s a mögötte ülő hölgyel. Kísérőnkkel pár szót váltva, beteretelt bennünket egy tágas terembe. Közepét hatalmas perzsaszőnyeg fedte, annak végén íróasztal. Mögötte a falon, Lenin és Sztálin között, Rákosi Mátyás azokénál kisebb portréja díszelgett. Az asztal mögött ülő, egyenruhát viselő férfi felállt, kezet fogott Galasinéval, majd a kíséretében lévőkkel, akiket egymás mellé állított. Visszalépve fejére tette tányérsapkáját, megigazította derékszíját. Íróasztaláról egy papírlapot felvéve felolvasta egy eskü szövegét, amit utána kellett mondani. Emlékezetem szerint abban ilyesmik szerepeltek: Én, XY esküszöm, hogy a magyar dolgozó népet és a pártot híven szolgálom. Hazámat minden ellenséggel szemben, életem árán is megvédem, törvényeit betartom. Ha eskümet megszegném, sújtson le rám a dolgozó nép ökle.

Az eskü után alá kellett írni a nyomtatott szöveget, s kaptunk egy borítékot. Az épülethől kilépve Galasiné azzal búcsúzott, hogy ő visszamegy a munkahelyére. Nekünk még van időnk vonatindulásig, úgyhogy nyugodtan megebédelhetünk. Azt javasolta, hogy a híd folytatását követő úton menjünk a Nyugati pályaudvarig. Azzal szemben a téren van egy étterem. Ilkovicznak hívják, olcsó, és jó a konyhája. Kezet nyújtva még annyit mondott, hogy a Pesten történekről ne beszéljünk se kollégiumi barátainknak, se a rokonoknak. A továbbiakról majd értesítést kapunk. Azzal sarkon fordult,

és kilépett az életünkből. Hátrahagyott viszont egy nagy kérdőjelet. Tulajdonképpen mi történt velünk?

A híd lába és az épület közötti kis téren letelepedve, felnyitottuk a borítékot. Egy Államvédelmi Hatóság fejlécű papírra gépelt szöveg szerint az addig csak hírből ismert intézmény állományába kerültünk. A nem kis meglepetést közlő papír mellett ott volt az 1951. július hóra esedékes fizetésünk, ezerkétszáz forint. Ezen kicsit elcsodálkoztunk. Forbáth Jóska meg is jegyezte, meg sem kérdezték, hogy akarunk-e elszegődni hozzájuk. Amíg ez meg nem történt, abban a hitben voltunk, hogy talán pártmunkást vagy diplomát akarnak nevelni belőlünk. Eszünkbe jutott, mit mondott párttitkárunk, Schneider Feri, amikor a káderezés után arról faggattuk, mi vár ránk. Ha nem az általa sejtetett diplomáciai pálya, akkor talán a hírszerzés, hiszen annak külföldön is vannak munkatársai, morfondírozott Forbáth. Ez csalódást okozott, de nem sokat bíbelődtünk a változással. Ahogy kísérőnk ajánlotta, elmentünk Ilkovicshoz. Nem sajnáltuk a pénzt, jól megebédeltünk. Közben arról beszélgettünk, ki mit csinál azzal a sok pénzzel. Én úgy döntöttem, a felét hazaküldöm a szüleimnek. Forbáth is azt tervezte, hogy csak egy keveset tart meg belőle, a többi egyedül élő anyjának küldi Debrecenbe. Másik két társunk szüleit sem vetette fel a pénz, úgy ők is nekik szánták az összeg egy részét.

Az ígért értesítést hamarosan megkaptuk. Augusztus 1-jén jelentkezzünk az alább megadott címen, ahol Hári József elvtárs vár, és tájékoztat bennünket a továbbiakról. Sok idő nem maradt hátra. Az írásbeliken túl voltunk, már csak a szóbeli vizsgára vártunk. Engem július 27-re írtak ki. Az aznapi dátummal kiadott érettségi bizonyítvány szerint a vizsgák jól mentek. Azon a titokzatos szeánszon velem együtt részt vevő másik három fiú a következő napokon került sorra. Mindnyájan jeles eredménnyel végeztünk.

11. Kolostorba zárva

A Moszkva térről induló 22-es autóbusz fújtatva kapaszkodott az emelkedő pályán. A kalauztól megkérdeztük, hol kellene leszállni a megadott címhez. Az a fejét vakarva azzal válaszolt, hogy a megállóhelyeket tudja, de hogy azok közül melyik esik közel a keresett házszámhoz, annak megsaccolására nem vállalkozna. Azt javasolta, hogy a Ságvári-liget megállónál szálljunk le. Az már csak két megálló, s onnan induljunk lefelé. A páros számok a bal oldalon lesznek. A kalauz tanácsát követve már vagy száz métert gyalogoltunk visszafele. Az addig megtett távon lakóháznak se híre, se hamva. Egy kutyáját sétáltató embertől kértünk segítséget. Szerinte, amit keresünk, az a Karmelita Rend kolostora lehet. Azt az állam nemrég elkommunizálta. Ott mintha látott volna már valami mozgást, de az épület az utcáról nem látható. Próbáljuk meg, hátha az lesz, amit keresünk.

A kutyás ember leírása szerinti helyhez érve megálltunk a két-szárnyú vasrácsos kapu előtt. A személyi bejáró mellett piros csengőgomb virított. Éppen azon tanakodtunk, megnyomjuk-e, amikor nyílt a kis házikó ajtaja. Egy jól megtermett farkaskutya szökkent ki rajta, nyomában egy civil ruhás férfi. A kerítés felé rohanó, élénken csaholó négylábút egyetlen szóval vissza, aztán maga mellé parancsolta. A kutya farkát behúzza engedelmeskedett. Arra a kérdésére, hogy kit keresünk, Forbáth elővette a Galasiné által írt levelet, és átadta az őrnek. Azt elolvastva, bebocsátott bennünket, s közölte, hogy az út végén jobbra, az épület földszintjén lévő irodában, Vágó elvtársnál jelentkezzünk. Útközben arra lettünk figyelmesek, hogy a hegyoldalba vágott platón néhány hozzánk hasonló korú fiatalember kergeti a labdát.

A tornyos épület bejáratánál, egy tagbaszakadt, középkorú férfi várt ránk, s bevezetett bennünket az előtérbe. Én álltam hozzá a legközelebb, engem tessékelt be elsőként az irodába. Íróasztala mögé kerülve kérte a „beutalót”. Elolvastván, az előtte álló mappák között keresgélve, egyet maga elé emelt. Egyeztessünk, mondta,

miközben kinyitotta és sorolni kezdte a személyi adatokat, mondván, szóljak, ha valami nem stimmelne. Nem kellett közbeszólni, minden megfelelt a tényeknek. A végére érve kiemelt a mappából egy A/4-es lapot. Kérte, figyelmesen olvassam el. Ő meg közben egy kis kartondobozt, egy borítékot és szürke vászonborítású igazolványfélét helyezett az asztalra. A Nyilatkozat fejlécű gépelt szöveg általános titoktartásra kötelezte az aláírókat, beleértve az objektum címét, az ott folyó munkát, s a résztvevőket. Az egyes tételek, úgymint a sorszámozott igazolvány, a buszbérlet és a kartondobozban rejtőző Zbrojovka pisztoly külön sorokban szerepeltek, s azokat egyenként kellett aláírni.

Ezután egy tucatnyi nevet tartalmazó másik ívet meg egy borítékot tett elém. Mint mondta, utóbbi az augusztus havi fizetést tartalmazza. Ellenőrizsem a nevem mellett szereplő összeget, s ha stimmel, aláírással igazoljam az átvételt. Ellenőriztem. Annyi volt, mint amit a júliusi budapesti eskütétel alkalmával kaptunk. Ennek egy részét aztán kosztra és kvártélyra levonták, de még így is csinos összeg maradt. Az adminisztrációval végezve arról tájékoztatott, hogy a levelezést leginkább a szülőkre és a legközelebbi hozzátartozókra kell korlátozni. Adott egy cetlit, amin egy budapesti postafiók száma volt olvasható. Mint mondta, az szolgál levélcímként. A kimenő leveleket nála kell leadni. Hetente egyszer viszik feladni, s akkor ürítik a fiókot. Az iskoláról csak annyit írtunk, hogy egyetemi előkészítőn vagyunk.

Semmilyen egyéb tanácsot nem kaptunk, hogyan hárítsuk el a hozzátartozók titoktartási kötelezettséget sértő érdeklődését. Ilyesmiről később sem esett szó. Pedig az emeleti hálószobák felé tartva az jutott eszembe: mi lesz Icával? Aki bár nagyon közel áll hozzám, ezek aligha tekintenék közvetlen hozzátartozónak. Az is megfordult a fejemben, talán jobb is, hogy nem Magnyitogorszkba megyek, mert akkor Icát csak egy évben egyszer láthatnám. Így meg gyakrabban találkozhatunk. A hétvégeken bármikor, akár Vácon vagy Pesten. Az emeletre felérve kerestem egy szabad hálót. Két fekhely, nem vaságy, mint Kecskeméten, hanem heverő, éjjeliszekrény lámpával, két ruhásszekrény, egy kis asztal és két szék. Az ajtó mellett kézmosó, fölötté borotválkozótükör, a másik oldalon fogas. Egyszerű, de kényelmesen berendezett, s ráadásul az erdőre néző ablakával csendesnek ígérkező szállás.

Aznap az előírástól eltérően 14 órakor volt az ebéd. Vágó az ebéd-lő bejáratú ajtajánál állva mindenkit kézfogással üdvözölt. Amikor elhelyezkedtünk, kiment, majd pár perc múlva, immár harmadmagával, ismét megjelent. Elöl egy kissé kopaszodó, tagbaszakadt középkorú, utána egy két fejjel magasabb, nálunk talán csak pár évvel idősebb, mosolygós fiatalember.

– Hári vagyok, az Államvédelmi Hatóság Hírszerző iskolájának a vezetője. (Végre megtudtuk, hová is kerültünk.) Helyettesem Rozgonyi elvtárs – mutatott a mellette állóra. – Minden személyes jellegű problémával hozzá kell fordulni. Vágó elvtárs pedig, akit már mindannyian ismernek, az iskola gazdasági vezetője.

E rövid bemutatkozás után megállapította, hogy az aznap érkezettekkel 11 főre gyarapodott, és teljes a létszám. Egy komplett futballcsapat, gondoltam, s rögtön az jutott eszembe: vajon kikből áll az ellenfél? Ebéd után egyedül akartam maradni a gondolataimmal, amelyek Ica körül forogtak. Meg fel akartam deríteni az ismeretlen terepet. Először körbejártam a villaszerű épületet, aztán szemügyre vettem a többi. Az először látott üvegházra voltam kíváncsi. A nyitott ajtón belépve szembe találtam magam az ott dolgozóval. A nálam idősebb férfi barátságosan fogadott, s bemutatta a birodalmát. Büszkén magyarázott a néhány tő rózsáról, amelyet ő tenyésztett. Egyébként meg az üvegház a zöldségpalánták nevelését szolgálta. A kertész egy idő után kifogyott a szóból. Nem akartam feltartani a munkájában, meg aztán folytatni szerettem volna a cserkészést, úgyhogy elköszöntem tőle. Újdonsült ismerősöm felhívta a figyelmemet, hogy a park magas drótkerítéssel van körülvéve. Örök vigyáznak a körlet nyugalmára. Éjjel-nappal a kerítések mentén cirkálnak. Idomított farkaskutyák segítik őket. Közlését akár figyelmeztetésnek is vehettem, nem érdemes szökéssel próbálkozni.

Miért is akartam volna megszökni? Igaz, a hely enyhén szólva szokatlan volt. Hári is, aki civil öltözete ellenére olyan katonásan viselkedett, mintha laktanyában lettünk volna. Márpedig itt mindenki civil volt, s nekünk sem adtak egyenruhát. Annak nem is örültünk volna. A kastélyszerű épületre, új lakóotthonunkra sem illett a laktanya kifejezés. De például az a pisztoly, amit a kis kartondobozban tolt elém Vágó, mégiscsak katonás dolog. Idegenkedtem tőle. Fönt a hálóban, rendezkedés közben nyitottam ki a Zbrojovka

feliratú dobozt. A hideg vas érintésétől, meg attól a gondolattól, hogy azzal a markomban szinte elvesző kis vacakkal egy ember életét is ki lehet oltani, lúdbőrös lett a hátam. Találtam még két kisebb kartondobozt. Azokban voltak a töltények. Összesen 24 db. Visszapakoltam mindent, aztán az egészet a szekrény aljára, az Icával együtt vásárolt, első rendes cipóm mellé tettem. A pisztolyról eszembe jutott, amit a kertész mondott a kerítések mentén cirkáló örökről meg a farkaskutyákról. Talán már megéreztek az idegenszagot.

A kertész jóval idősebb volt nálam, akár a fia lehettem volna. Ilyen jellegű barátság szövődött köztünk. Ennek lett az eredménye, hogy rábízta egy Icának szóló levelet. Ez volt a második, amit a kolostorból küldtem neki. Az elsőben azt írtam, amit Vágó tanácsolt, vagyis hogy egyetemi előkészítőn vagyok, s nyelvet tanulok. Oroszt és angolt. Ez egyébként igaz volt. Ica a megadott postafiók címre küldte a választ. Beszámolt a sikeres érettségiről, meg a sikertelen egyetemi felvételiéről. Nem azért maradt ki, mert nem készült fel. A felvételizőknek egy kérdőívet kellett kitölteni. Azon a származásra vonatkozó kérdések is szerepeltek. A munkás, paraszt vagy az egyéb rubrikába kellett beírni a megfelelő választ. Apja se munkás, se paraszt nem volt. Így ő az egyéb kategóriába sorolta magát. A személyes beszélgetésen aztán rákérdeztek apja foglalkozására. Amikor elmondta, hogy cukrász, s van egy kis cukrászdájuk a váci Duna-parton, a felvételi bizottság gyorsan befejezte a vizsgáztatást. Aztán megkapta az értesítést, hogy létszám feletti lett. A valóság azonban az, hogy a felvételinél a munkás és parasztszármazású jelentkezőket részesítették előnyben. Az olyanokat, mint ő, aki osztályidegennek számít, mellőzték. Sajnálta, hogy nem vették fel, de nem volt elkeseredve. Mint írta, most legalább kedvében járhat apjának. A nap egy részét a cukrászdájukban tölti, segít, amiben tud. Közben készül a következő felvételire. Részletes beszámolót sürgetett, s az iránt érdeklődött, mikor találkozhatnánk. Jöjjön-e Budapestre, vagy inkább én megyek Vádra?

Ica felvételi ügye ismét eszembe juttatta, hogy ez a háború utáni új rendszer engem felkarol, a két hozzám legközelebb állót – apámat és Icát – viszont víz alá nyomja. Ráadásul semmit sem tehetek ellene.

Ica kérdéseire sem adhatok egyenes választ. A marxizmus meg

a történelem és a földrajz tárgyakról, a nyelvórákról nyugodtan beszámolhatok. De mit írhatok neki arról, hogy miért tanulok gépkozsivezetést? Az olyan technikai trükkökről már nem is szólva, mint a titkosírás, az ahhoz szükséges tinta készítése a természetben előforduló anyagokból, vagy a levélbontás. Ez utóbbi adta az ötletet, hogy meg kell szervezni az Icával való levelezést. Még hozzá úgy, hogy ne férhessenek hozzá azok, akik ismerik, s minden bizonnyal használják is ezt a technikát. A kertészt szemeltem ki segítőtársul. Beszámoltam neki a levelezéssel kapcsolatos szabályról. Meg arról, hogy legutóbb is sérülten kaptam meg barátnőm levelét. Így akár ki elolvashatja, s azt nem szeretném. Még jóformán be sem fejeztem, a kertész maga ajánlotta, hogy ő kiviheti a levelet, és bedobja az útjába eső első postaládába. Megadhatja az ő címét a barátnőjének, aki aztán oda küldi a választ. Mint mondta, ezzel a lehetőséggel azonban nem lehet gyakran élni. Mert minél több ilyen levél fordul meg az ő kezén, annál nagyobb az esélye annak, hogy kiderül a turpisság.

A rendszer működésbe lépett, de megfeledeztem az óvintézkedésről. Ez rögtön kiderült, amikor az iskola helyettes vezetője arra kért, ebéd után keressem fel az irodájában. Az örökké mosolygó Rozgonyi barátságosan fogadott. Arról érdeklődött, hogy érzem magam, nincs-e valami gondom, amiben segíthet. A beszélgetés végül eljutott a kényes ponthoz. Rozgonyi megjegyezte, hogy az irodán leadott levelek listájából ítélve ritkán írok a barátnőmnek. Talán megromlott a kapcsolat? Miután nem kapott kielégítő választ, az asztalfiókjából előhúzott egy levelet. Mint mondta, azt a 72-es posta juttatta el hozzájuk mint fiókbérlőhöz. Közlésük szerint a levél sérülten érkezett a szortírozóba, s így nem lehetett továbbítani. A címzett a barátnője, a feladó meg ő maga. Igaz, elfelejtette ráírni a postafiók számát.

Erre azt válaszoltam, hogy a levelet az előző vasárnap írtam, s a városban járva bedobtam egy postaládába. Nem akartam megvárni, amíg leadhatom az irodán. Úgy látszik, elfelejtettem ráírni a postafiók számát. Rozgonyi ezután elmondta, hogy az ügyet az igazgatóval megbeszélve arra a következtetésre jutottak, jó konspirációs érzékkel rendelkezem. Később még lesz alkalmam kamatoztatni. Velük szemben azonban nem kell ilyesmihez folyamodni. Magamban ezt úgy fordítottam le, hogy ne próbáljam átvérni a

kolostor vezérkarát, s a mögöttük álló gépezetet, úgysem sikerül. Gondolataimból Rozgonyi hangja riasztott fel. Azzal a megjegyzéssel adta vissza a levelet, hogy tegyem új borítékba, s adjam le Vágónak, ő majd továbbítja. Megkönnyebbültem, hogy nem került szóba a kertész.

Alig vártam, hogy találkozassunk. Érdeklődéssel hallgatta a beszámolót, de semmi jelét nem adta, hogy tudna a történetekről. Ezért azt kértem, hogy a „baleset” ellenére is élhessek a felkínált lehetőséggel. A „postás” nem tiltakozott. Így aztán a kolostorban töltött hátralévő időben továbbra is az ő címe működött „postaládaként”. Annak védelmére azonban óvintézkedésekre volt szükség, s azokat egy Vácon tett látogatáson Icával megbeszéltem. Ezek közé tartozott, hogy viszonylagos rendszerességgel kellett olyan levelet írni a szülőknek és Icának, amit Vágó irodájában adtam le, s amelyre szüleim és Ica a postafiókcímre válaszoltak. Kettőnk bizalmas levelezését csak a kertészen át bonyolítottuk. Kapcsolatunkat azonban a konspiráció nem javította. Ellenkezőleg. Míg korábban mindent meg tudtunk beszélni, ami velünk történt, most sok minden tabu lett.

Barátnőm joggal gondolhatta, hogy a Szezelemszigeten történetek után nem lehetnek titkaink egymás előtt. Egyik budapesti találkozónkon, a Duna-parton sétálgatva, az iránt érdeklődött, vajon szertefoszlottak-e korábbi terveim. Csakis erre gondolhat abból, hogy az utóbbi időben szó sincs Magnytogorszkról. Önként feladtam a tervet, hogy kohómérnök leszek? Vagy talán mások döntöttek helyettem, és vakon engedelmeskedtem? Neki pedig semmit se mondok arról, mit tanulok most, s mire készülök, sorjázta a kérdések. Kérdések, amelyekre nem lehetett egyenes választ adni. Hazudozni meg nem akartam. Ezért aztán csak annyit válaszoltam, megértem a türelmetlenségét. A hamarosan véget érő tanfolyamról nem beszélhetek, mert aláírtam egy titoktartási nyilatkozatot. Ha vége lesz, mindent megbeszélünk.

Nem sokkal ezután következett Ica újabb budapesti látogatása. Kellemes nyári vasárnap délelőtt volt. Előbb hosszú sétát tettünk a pesti Duna-parton, s amikor elfáradtunk, leültünk a Gerbeaud cukrászda teraszára fagyaltozni. Ica megjegyezte, semmivel sem jobb a fagyaltjuk, mint amit ők készítenek a cukrászdájukban. A Vörösmarty térről a földalatti villamossal a Vidámparkba

indultunk. Ica egyik ámulatból a másikba esett. Mindenre kíváncsi volt, mindent tudni akart. Szerencsére, amikor a találkozó programját terveztem, alaposan felkészültem. Így pontos felvilágosítást adhattam a földalattira s a látottakra vonatkozó más kérdésekre. Először járt Budapesten. Megilletődve, belém kapaszkodva lépett be a földalatti egyik kocsijába. Amikor a szerelvénnyel kihúzott az állomásról, a sötét alagútban szorosan hozzám bújott. A földalattiban támadt szorongása egykettőre elpárolgott, amikor ismét a felszínre jutottunk. Első utunk a Vidámparkba vezetett. Előbb egy kis kör-sétát tettünk, hogy ismerkedjünk a kínálattal.

A dodzsem nagyon tetszett neki, az elvarázsolt kastélyban meg a hullámvasúton együtt sikongatott a többiekkel. Az óriáskeréken szorosan hozzám simulva, önféledten csodálta a város eleje táru-
ló panorámáját. Aztán megint a földön járva, kipróbáltuk a céllövöl-dét. Csak hosszas rábeszélés után vette kezébe a légpuskát. Egyszer sem talált célba. Én viszont, hála a kolostorbeli lögyakorlatoknak, egymás után szedtem le a felbukkanó alakokat. Az így nyert aján-dékok közül Ica egy plüssmacit választott. A Vidámpark után az Állatkert következett.

Az órák óta tartó jövés-menésben elfáradtunk, s megéhezünk. A kései ebédet a Gundel étterem sörözőjében fogyasztottuk el. Az ebéd utáni beszélgetés közben Ica visszatért az előző találko-zón és az aznapi, Duna-parti séta közben is feszegetett témához. Az iránt érdeklődött, milyen munka az, amit még el sem kezdtem, s mégis ilyen jól megfizetnek. Mint mondta, a cukrászda jövedel-me tisztességes megélhetést biztosít a családnak. Ám ilyen, nem csekély kiadással járó programot, mint ez a mai, nem gyakran engedhet-ne meg magának. S a viszonylagos jólétért nagyon meg kell küzde-ni. Apja mellett kisegítőként dolgozva, napi 12-14 órákat vannak talpon. S nemcsak hét közben, vásár- és ünnepnapokon is helyt kell állniuk. Sőt akkor igazán. Most is csak úgy tudott eljönni, hogy az anyja helyettesíti. Apja nem vesz fel tanulót, segédet. Fél, hogy elveszíti a cukrászdát. Egy új törvény ugyanis lehetővé teszi a tíz főnél kevesebbet foglalkoztató műhelyek, kiskereskedések államo-sítását is. Apja azt szeretné, ha ő állna be mellé. A családtag ugyan-is nem alkalmazott.

A kedves, munkám utáni érdeklődésére adott, elhárító válasz után percekig szótlanság uralkodott. Aztán Ica asztalt bontott, mondván,

nem akarja lekésni a vonatot. Most visszafelé utaztunk a kisköld-alattin. Majd a sokszor nevet változtatott, akkor éppen November 7-ének nevezett téren átszálltunk a 6-os villamosra. A Nyugatiig egymás kezét fogva, szótlanság álltunk a peronon. Jó időben ér-keztünk. Talán tíz perc volt hátra a Vácra tartó vonat indulásáig. Icanak retúrjegye volt, így nem kellett időt töltenie a jegyváltással. A vonathoz érve a nyakamba borulva, hosszan ölelt. Az ölelésből a kalauz sípszavára ocsúdva, mintha nem is a kedvese, hanem jó is-merőse lennék, mindkét arcomra puszt nyomva búcsúzott. Aztán már fent a vonaton, a kabin ablakát leengedve, a magához szo-rított plüssmacira mutatott. Az arcán alágördülő könnycseppeket morzsolva azt mondta: Bandinak fogom hívni. Ha őt látom, mindíg rád gondolok majd.

Szavai szíven ütöttek. Addig integettem a lassan kihúzó szerel-vénnyel, míg az el nem tűnt a kanyarban. Sokáig állhattam a peronon, mert amikor felocsúdtam, már teljesen egyedül voltam. Ica kivonatozott az életemből. Ezt az érzést erősítette a találkozót követő levélváltás. Abban egyebek mellett azt is megkérdeztem, találkozhatnánk-e a következő vasárnap Vácon. Ica pársoros vála-szában azt írta, hogy akkor nem ér rá. Kitért az azt követő levélben javasolt találkozó elől is. Az volt az érzésem, hogy kapcsolatunkat, a titkolózást megbeszélte szüleivel. Azok meg alighanem azt taná-csolhatták egyetlen lányuknak, fontolja meg, a történetek ellenére is kitart-e mellettem. Magnyitogorszkba készültem, s helyette vala-miféle titokzatos helyre kerültem, amit nagyon jól fizetnek, de ami-ről nem vagyok hajlandó beszélni.

Két levélváltás után a kapcsolat megszakadt. Elvesztettem fel-nőtkorom első, igazi szerelmét.

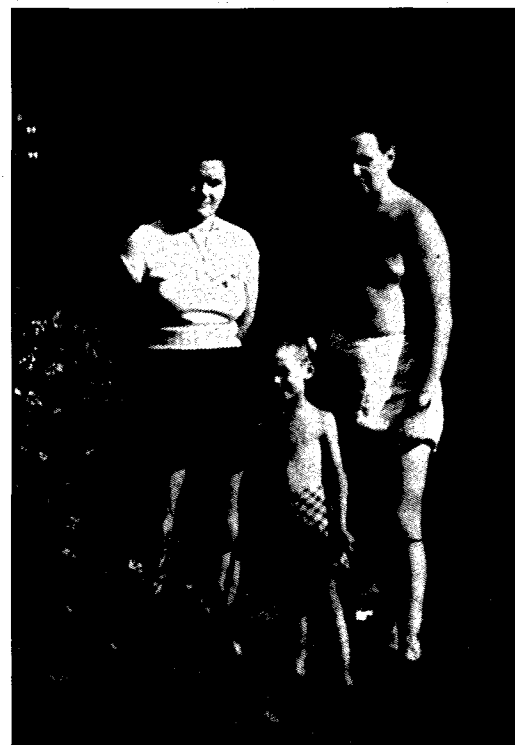
12. Válságos évek

Az elválás nagyon fájt, üres lett az életem. Azon a hamarosan bekövetkezett változás sem segített. Véget ért a tíz hónapos tanfolyam. Ki kellett költözni a kolostorból, amelyet pedig már kezdtünk megszokni. Egy időre néhányan a Hősök teréhez közeli, Lendvai utcai pedagógusotthonban kaptunk szobát. A beköltözés másnapján kezdődtek a „munkás” hétköznapiak. Ki-ki elfoglalta a számára kijelölt helyet, a hírszerzés Csengeri utcai központjában, amit magunk között csak Hivatalként emlegettünk. Hozzá lehetett kezdeni a kijelölt terület tanulmányozásához. Számomra ez az angol nyelvterületet, Amerikát és Angliát, azon belül is elsősorban az ottani magyar emigrációt, régieket és a negyvenöt utániakat jelentette. Ami azt illeti, ha választhattam volna, nem Amerikát és pláne nem az emigrációt, hanem Angliát választom. Vonzott, amit a nyelvtanulás közben megtudtam róla. Aztán később, a tanároktól vett különórák hatására, ez az érzés csak erősödött bennem. (A tanfolyamon elsőként végző Forbáth nem kapott területet, ő Farkas Vladimir adjutánsa lett. Nem kellett legényszállóra költöznie, hanem a II. kerületi Margit utcában kapott saját lakást.)

Közvetlen főnököm, H. Fehér István azzal fogadott, hogy mindent tud rólam. Szükség van a hozzám hasonlókra, mert neki például nincs érettségije, nem beszél nyelveket. Ha jól emlékszem, hentes volt az eredeti mestersége. A vágóhídon dolgozott, a higiéne részlegén, onnan került a hírszerzéshez. Nem a szakmája, hanem az illegális KP-ban viselt tagsága, vagyis a megbízhatósága miatt. Futballrajongó volt és Fradi-drukker. Mégpedig Fenyvesi Máté, az FTC kitűnő játékosa miatt. Évekkel később, immár állatorvosként, ő lett H. Fehér egykori munkahelyének, a higiéne részlegének a vezetője. Főnököm sajnálta, hogy nem hamarabb került oda. Szívesen dolgozott volna a keze alatt. Miközben erről mesélt, arra is figyelmeztetett, hogy kössük fel a gatyát, mert utánunk már az egyetemekről jönnek majd az újak. Azok aztán nemcsak a hozzá hasonlókat, de az érettségizetteket is kiszorítják. Na de most még

nem tartunk ott. Mindjárt megismertet a csoportunk tagjaival. Egy kivételével, aki már családos, mind hozzám hasonló fiatalember. Azzal kiszólt a titkárnőnek, küldje be az elvtársakat. Az elsőként bemutatkozó Eskulits József nálam idősebbnek látszott. Ő lehetett a családos. Aztán következtek a többiek, összesen öten.

Minden nap a Szabad Nép-félórával kezdődött. A csoport soron lévő tagja addigra már elolvasta a lap aznapi számát. Röviden beszámolt a tartalomról. Egy-egy fontosabb témát meg kellett vitatni. Elvben. A beszámoló elhangzása után ugyanis H. Fehér feltette a kérdést: van-e hozzászólás? A választ meg sem várva folytatta, ha nincs, hát akkor ideje lesz megreggelizni. A csoportvezetőt követve a Nagykörút és az Aradi utca sarkán lévő hentesüzletbe vonultunk. Ott frissen sült oldalast, fejhúst, kolbászt, hozzá friss puha kenyeret és savanyúságot is kínáltak.

Skuli és családja

Csak az ott elköltött reggeli után vette kezdetét a munka. Az pedig jó ideig a célszöveget ismertető, továbbá a régi és az új emigráció kialakulásáról, hozzáértő külső szerzők által készített, s a Hivatal által gyűjtött anyagok tanulmányozásából állt. Ezt kiegészítette a háború előtti, majd az azután létrejött pártok története, a parlamentben és az ország életében betöltött szerepük. Abban első helyen szerepelt a kormánykoalícióban részt vevő Kisgazdapárt.

A kormányból történt kibuktatásának történetéről az újság-cikkek alapján voltak

ismereteim. Az elem kerülő anyag azonban sokkal részletesebben tájékoztatott. A hatalmi vetélkedésben Rákosi kezére játszott egy furcsa szerveződés, a Magyar Testvéri Közösség.

A romániai Székelyföldről a két világháború között áttelepült magyar értelmiségiek kis csoportja hozta magával egy ott már működő mozgalom magyarországi meghonosításának ötletét. Honszeretet fedőnéven jegyeztették be, s népszerűsítésére, *Magyar Élet* címmel, folyóiratot adtak ki. Abból nőtt ki a Magyar Élet Mozgalom, s lett később a Magyar Élet Pártja és kormánytényező. (Ha az olvasónak ismerősnek tűnik a párt neve, az nem véletlen. Erősen szélsőjobb felé húzó magatartása és antiszemita megnyilvánulásai miatt a Magyar Demokrata Fórum (MDF) elhatárolódott Csurka Istvántól, a párt egyik alelnökétől. Aztán megszüntették a pártban az alelnöki funkciót, így távolították el őt a vezetésből. Az MDF-ből távozni kényszerülő Csurka saját pártot alapított. Ekkor támasztotta fel a Horthy-korszakban működő, antiszemita Magyar Élet Pártját. Igaz ugyan, hogy más néven, az Igazság szóval megtoldva, lett belőle az Antall József kormányával szembehelyezkedő, Magyar Igazság és Élet Pártja.)

Az Erdélyből átszármaztatott egyesület döntése szerint tag csak olyan férfi lehetett, akinek az apja és nagyapja is magyar volt. Nők nem lehettek tagok. Úgy ítélték meg, hogy az államszervezet, a hivatalok magasabb posztjain kisebbségben vannak az igaz magyarok. Nem elég öntudatosak, és nem elég szervezettek. Ezen változtatni akartak. A szervezet célkitűzései közé sorolták a trianoni béke revízióját. A cél elérését pártoló értelmiségiek közül – orvosok, katonatisztek, pártpolitikusok – sokan csatlakoztak az egyesülethez. Az pedig nem volt mentes az országban terjedő antiszemitizmustól, amely segített megágyazni a zsidótörvényeknek.

A II. világháború megtépázta a sorokat. A vihar elültével az életben maradtak kezdték keresni a kapcsolatot egymással. Előbb Csicsery-Rónay István, a Kiszgazdapárt külügyi osztálya vezetőjének a lakásán találkoztak. Ott volt Szent-Iványi Domokos, aki a hamvába holt Horthy-féle kiugrási kísérlet előkészítésében segédkezett, Saláta Kálmán kiszgazda képviselő, Nagy Ferenc bizalmasa, Arany Bálint, a párt budapesti szervezőtitkára. Csatlakozott a társasághoz a Horthy-hadseregben vezérkari beosztásban szolgáló s az új hadsereg szervezésében is részt vevő András Sándor vezérőrnagy,

továbbá Szent-Miklós István vezérkari őrnagy, akit igazoltak, de egyelőre nem kapott beosztást. Szerepet vállalt dr. Donáth György is. Ő 1943-ban alelnöke volt annak a Magyar Élet Pártnak, amely megszavazta a második zsidótörvényt. (Ide kívánczok egy megjegyzés. Ő az, akinek a jobboldal, arra hivatkozva, hogy koncepció per áldozata lett, nem is olyan régen, szobrot akart állítani. Az ellenzéki tábor azonban, legalábbis egyelőre, megakadályozta.)

A fegyveres testületek, a honvédség és a rendőrség élére állítandó személyek kiválasztásának előkészítésével Donáthot és Szent-Miklósyt bízták meg. A titkos szervezetnek már a léte is sértette a fegyverszüneti megállapodást. Az 1946. évi tc. pedig kimondta: „...aki a demokratikus állam elleni tevékenységről tudomást szerez, s azt nem jelenti, maga is bűncselekményt követ el...” Az idézett törvényhely alapján akár jogszerű eljárást lehetett volna indítani a szervezkedők ellen. De nem ez történt.

A Magyar Testvéri Közösségre egy apróság hívta fel a figyelmet. Szent-Miklós Csehszlovákiába akart utazni, s útlevélért folyamodott a BM Útlevélosztályához. Annak viszont jelentenie kellett a HM Katonapolitikai Osztálya felé minden olyan esetet, amikor katonatiszt kért útlevelet. A köznyelvben csak Katpol-nak nevezett kémelhárítás figyelni kezdte Szent-Miklósyt. Kiterjedt kapcsolatai között nyugatos katonatiszt, kiszgazdapárti politikus és gazdasági szakértő egyaránt szerepelt. Akkor vált igazán gyanússá, amikor a háborús bűnösként nyilvántartott, Ausztria nyugati megszállási övezetében tartózkodó Pünkösti László vezérkari százados megjelent Magyarországon, és kapcsolatba lépett vele. Arra kérte, hozza össze Nagy Ferenc miniszterelnökkel, de ő ettől elzárkózott. A Dálnoki Veress Lajos vezérezredessel való találkozó megszervezésére viszont vállalkozott. A tábornok azonban provokátornak tartotta Pünkösit, akivel nem óhajtott találkozni. A háború vége felé a Koronatanács Horthy utódául jelölte Dálnokit, arra az esetre, ha a kormányzó akadályoztatva lenne hivatala ellátásában. Ez is szerepet játszhatott abban, hogy a Nyugaton működő emigráns szervezetek keresték vele a kapcsolatot.

Beindult a gépezet. „Kiszgazdapárti képviselők az összeesküvők között” – ezzel a harsány címmel tudatta a Szabad Nép, a Kiszgazdapárt ellen indított általános támadást. Munkához látott a Katpol is. Egyes gyanúsítottakat őrizetbe vettek, s a tőlük kicsikart

vallomások és a házkutatások során szerzett bizonyítékok alátámasztani látszottak az összeesküvés-elméletet. Akárcsak a Szent-Miklós által szerkesztett, s a lakásán tartott házkutatás során megtalált **Hadparancs**.

„A magyar földalatti fegyveres erők fővezérsege megalakult, a parancsnokságot a mai nappal átvettem. A földalatti fegyveres erők részei: a jelenlegi honvédség és a rendőrség, a volt honvédség, rendőrség és csendőrség tagjai, a honvédség még Nyugaton lévő részei. Az idegen megszálló erők által megdöntött jogfolytonosságot helyreállítom. A rangsorban és a szolgálati szabályzatban az 1944. március 19-i helyzet az irányadó, az 1944 óta történt kinevezéseket felül fogom bírálni.”

Már javában tartottak a per előkészületei, amikor Nagy Ferenc miniszterelnök, feleségével és lányával, hivatalosnak is mondható szabadságra Svájcba utazott. Útját egyeztette a koalíciós partnerekkel, személy szerint Rákosi Mátyással, aki távollétében helyettesítette. Az pedig felhasználva a kínálkozó lehetőséget, lehetetlenné tette a Kiszgadzapártot. Elnökét, a koalíciós kormány miniszterelnökét, az itthon hagyott kisfiával zsarolva, lemondásra kényszerítette. Miután ez megtörtént, s kiengedték hozzá kisfiát, Amerikába emigrált. Talán azért oda, mert a washingtoni követségen szolgált nagyobbik fia, a történetek hatására, Szegedy-Maszák Aladár követ-tel együtt dezertált.

A Magyar Testvéri Közösség elleni perben több halálos ítélet született, de másodfokon csak Donáthot ítélték halálra. A szerencsésebbek megúszták súlyos börtönbüntetésekkel. Közéjük tartozott Dálnoki Veress Lajos is, aki aztán 1956-ban kiszabadult, és Angliába távozott. Az efféle előtanulmányok a kolostorban megkezdett kiképzés folytatását, a majdani munkára történő felkészülést jelentették.

Közben egyszer csak a Lendvai utcából át kellett költözni a Szüret utca 19. szám alatti villába. Korábban ott Szakasits Árpád köztársasági elnök lakott, ám még 1950 nyarán családját kiköltöztették, őt magát pedig bilincsben vitték el. Háborús bűntettel és

kémkedéssel vádolták. Nem ő volt az egyetlen, akit hamis váddal bíróság elé állítottak és életfogytiglanra ítélték. Addigra már börtönben ült Mindszenty bíboros, esztergomi érsek. Utána következett Rajk László, a párt egyik ismert vezetője, akit halálra ítélték és kivégeztek. Feleségét letartóztatták, kisfiát, idegen néven, intézetbe dugták. A két párt egyesülésénél bábáskodó Marosán György, az MDP budapesti titkára, később könnyűipari miniszter sem úszta meg. A jelentős, párt- és állami tisztségeket betöltőkből álló sort Kádár János zárta. Ezzel Rákosi eltakarította az útból mindazokat, akiket riválisainak tekintett, akiktől a hatalmát féltette.

A Szüret utcában valamilyen műszaki hiba miatt nem működött a fűtés, nem volt meleg víz sem. Egy hideg vizes zuhanyozás után megfáztam és belázasodtam. Főnököm orvoshoz küldött, aki mandulagyulladás konstatait, s tiltakozásom ellenére kórházba utalt. A 19. század végén Fásor Szanatórium néven alapított, beköltözésekkor Korvin Kórház néven ismert intézmény néhány napi pihenésre kellemes helynek ígérkezett. A felvételi procedura után a sebészeti osztály egyik háromágyas, teraszos, parkra néző szobájába kerültem. Annak már volt két lakója. Az ablak közelében Scherer dr. – maga is orvos –, mellette Józsa határőr százados feködt. Aztán következett a saját ágyam.

A másnapi vizit idején háromfős orvoscsoport jelent meg a szobánkban. Egyik tagja, Major doktor sebész, az én ágyamhoz érve, mandulaműtétet javasolt. Az később is gondot okozhat, ha begyűlad. Jobb lenne megszabadulni tőle. A kíséret hölgytagja a vizsgálat eredményeire hivatkozva – enyhén gennyes vizelet – vesetűkrözéshez kért hozzájárulást. A kissé korpulens, ötvenes éveiben járó Siklós főorvos teljesen kopasz, haj nélküli fejbőrén táncot jártak a terasz nyitott ajtaján beáramló tavaszi napsugarak. Egész lényéből áradt a jóindulat, ami nemcsak osztályának betegeire, de munkatársaira is kisugárzott. A mandulaműtétet logikusnak találta, de úgy rendelkezett, hogy a műtét előtt antibiotikumadagolással meg kell szüntetni a gyulladást. Ami pedig a vesetűkrözést illeti, legyen meg az is, mondta megengedően. Arra azonban csak azután kerülhet sor, ha a beteg a mandulaműtét után három napon át panaszmentes.

A főorvosi döntés mindjárt meghosszabbította az eredetileg mindössze pár naposnak ígérkező kórházi tartózkodást. Műtetre

várva a nap egy részét a teraszról már ismert, ápolt parkban töltöttem. Sétáltam, vagy csak egy padon üldögélve élveztem a tavaszi nap sugarait, gyönyörködtem a rendezett park növényzetében. Egy ilyen alkalommal találkoztam össze hivatalbeli kolléganőmmel. Gacsályi Zsuzsa nem volt egyedül. A társaságában lévő, ragyogó barna szemeivel is mosolygó, s amennyire a kórházi köpeny láttatni engedte, csinosnak mondható szobatársa így mutatkozott be: Magda vagyok. Róla kiderült, hogy szintén mandulaműtetre vár. Egyébként a Vörösmarty utcai könyvtárban dolgozik, szabad idejében meg a Honvéd Művészegyüttes népi táncosa. A következő alkalommal már csak kettesben találkoztunk. Zsuzsa ugyanis gyogyultan távozott.

Magda kellemes társalgónak bizonyult. Sokat olvasó, s nem csak a magyar irodalom iránt érdeklődő lánnyal hozott össze a sors. Most is egy könyvet szorongatott a hóna alatt, Móricz Zsigmond Rokonok című kötetét. Érdeklődésemet látva felajánlotta, hogy ha befejezte, szívesen kölcsönadja. Neki holnap kiveszik a manduláját, aztán két-három nap múlva hazamehet. Ha addigra nem olvasnám ki a könyvet, akkor majd vigyem vissza a könyvtárba. Akkor is leadhatom, ha ő nem lenne ott, csak hivatkozzak rá, hogy tőle kaptam. Így kerültem kapcsolatba a Vörösmarty utcai könyvtárral, amelynek aztán gyakori látogatója lettem. S nem csak a könyvek miatt.

Magda pár nap múlva valóban távozott. A saját mandulaműtetem meg a vesetükrözés is rendben lezajlott. Nem volt kellemes, de nem is olyan borzasztó, mint ahogy szobatársaim lefestették. Nem sokkal azután, hogy elhagyhattam a kórházat, hónom alatt a Móricz-kötettel felkerestem a könyvtárat. Szerencsémre ott találtam Magdát, aki újabb szépirodalmi kötetet ajánlott olvasásra. Én azonban mást szerettem volna. Olyan kiadványok érdekelték, amelyek az utóbbi idők nagy pereivel foglalkoznak. Magda, a hangját lehalkítva, arról informált, hogy tudomása szerint könyv formában csak a Mindszenty-per anyagát adták ki. Ha nagyon akarom, kikérheti a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárból. Aztán megjegyeztem, a Rajk-pert és a többi ügyet jobb nem bolygatni. Apja szerint azokról másokkal nem tanácsos beszélni. Abból csak baj lehet. A Mindszenty-ügynél azonban akkor sokkal jobban foglalkoztattak

a párt vezetőiként ismert személyek elleni perek. Az egyikről aztán első kézből, Eskulitstól kaptam részletes beszámolót.

Marosán György, ellentétben a pártelnök Szakasitscsal, Kéthly Annával és Szélig Imrével, támogatta a két munkáspárt egyesülését, részt vett annak előkészítésében. Az egyesüléskor a Magyar Dolgozók Pártja (MDP) budapesti titkára, később könnyűipari miniszter lett. Alig egy évet töltött a miniszteri székben, amikor őrizetbe vették. Szokása szerint azon az ominózus napon is a margitszigeti uszodából érkezett munkahelyére. Éppen a reggeli kávéját iszogatva hallgatta titkára, Skuli beszámolóját a rá váró napi programról. Eközben rontott rájuk egy civil ruhás csoport. A Bajszos néven bemutatkozó vezetőjük közölte, hogy államellenes bűncselekmény vádjával őrizetbe veszik a minisztert. Marosán telefonálni akart Rákosinak. Annak semmi értelme, jelentette ki a Bajszos. Ekkor kérte, hogy legalább a feleségét hadd hívja fel. Ahhoz sem járult hozzá. A házkutatáshoz elkérte az íróasztal és a páncélszekrény kulcsát. Csakhogy a páncélszekrény két kulcsra járt.

– Hol a másik kulcs? – kérdezte. Skuli hallgatott.

– Semmi értelme, add át a kulcsokat – szólt rá Marosán.

– Nincs nálam, a saját páncélomban van – felelte.

– Akkor menj, és hozd ide – csattant fel Marosán.

– Kísérd ki – mordult Bajszos a mellette állóra.

Visszatérve mindkét kulcsot átadta. Mást úgysem tehetett volna, hacsak nem akart főnöke sorsára jutni. Személyes sorsán túl gondolnia kellett feleségére, két kicsi gyerekére.

A két páncélszekrény átvizsgálásáról, a magukhoz vett iratokról jegyzőkönyvet vettek fel. Dolguk végeztével Bajszos, a miniszter asztalához ülve, táskájából egy jegyzetömböt vett elő. Annak egyik lapját kitöltve kitepte, s azzal a megjegyzéssel adta át Skulinak, hogy másnap reggel 8 és 10 között jelentkezzen a tér túl oldalán lévő Gyorskocsi utcai vörös téglás épületben. Aztán, mint akik jól végezték dolgukat, nagy felfordulást hagyva maguk után, a megbílselt Marosánnal távoztak. Skuli meg lehuppant főnöke székébe. Fogalma sem volt, mitévő legyen. Zavaros gondolataiból titkárnője léptei riasztották fel. Ica kisírt szemmel, könnyeit törölgetve kérdezte:

– És most mi lesz?

– Nem tudom – hangzott a lakonikus válasz. Majd gondolatnyi szünet után: – Először is, tegyük rendbe a főnök szobáját.

Nekiálltak, s összeszedték az el nem vitt, szanaszét heverő iratokat, bezárták egy szekrénybe. Befejezve a rendcsinálást, azt mondták:

– Te most menj szépen haza. Holnap jelentkezz a személyzeti főosztály vezetőjénél, és kérj új beosztást. Arról, ami itt történt, csak annyit mondatsz, amit láttál. Házkutatást tartottak a miniszteri szobában és a titkárságon, a páncélszekrényeket lepecsételték, a főnököt elvitték. Ennél többet a férjednek se.

Ica egy szót sem szólt, s mint egy alvajáró, kitámolygott a szobából.

Egyedül maradván első gondolata az volt, hogy fel kell hívni a főnök feleségét. A K-vonal a lakásukra is be volt vezetve. Azzal próbálkozott. Csakhogy nem volt vonal. Aztán a városival kísérletezett, de az sem működött. Talán jobb is így, gondolta, legalább nem árulhatja el magát. Úgy döntött, minthogy a történetek után semmi dolga nincs, a legjobb, ha ő is hazamegy. Gyalog indult el a Fő utcán. A Clark Ádám téren buszra ült. Dél körül járt, kevesen voltak rajta. Lehuppant az egyik ablak melletti ülőhelyre. Gondolatai egyre csak a történetek körül kavargtak. Arra riadt fel, hogy már a végálmáson áll a busz, s egyedül van. A vezető és a kalauz is leszállt, a nyitott ajtó mellett beszélgettek. Noha melegen sütött a júliusi nap, mégis jólesett a gyaloglás. Kissé megizzadt, míg az enyhén emelkedő Stromfeld Aurélon haladva a Levendula utcához ért. Már csak pár lépést kellett megtennie a házukig.

Eszébe jutott, hogy amikor kiutalták nekik ezt a kellemes környezetben lévő tágas lakást, felesége aggódott. A gondozott kert közepén álló emeletes villát a Fogaskerekűt tulajdonló Budapest Székesfőváros Közlekedési Részvénytársaság igazgatója építtette. A front közeledtével, családjával együtt Nyugatra települt. Bözsike amiatt aggályoskodott: mi lesz, ha a tulajdonos visszatér? Akkor újra költözhetnek. Akkor kapták a Levendula utcai villa emeleti lakrészét, amikor őt, a Kőbányai Textilművek technikusát kiemelték. Kinevezték a Könnyűipari Minisztérium főosztályvezetőjévé. (Marosán kérte ki a Szociáldemokrata Pártban megismert, agilis fiatalembert, s maga mellé vette. Tőle származott a Skuli becenév.)

A földszinti lakrészt egy hozzá hasonló vezető beosztású férfi

családja kapta. A szuterénben már odaköltözésükkor ott lakott egy náluk idősebb házaspár. Azelőtt a tulajdonosnál szolgáltak. A férfi, szakmájára nézve lakatos, a közelben lévő Magyar Optikai Művek dolgozója. A villában a ház körüli teendőket látta el. A háború után ott maradtak, s miután a házat államosították, a férfi az IKV alkalmazottja, házmester lett. Bányai éppen a virágágyások körül piszmogott, amikor a kertkapu nyikorgását hallva felnézett, s meglátta őt.

– Ilyen korán, Eskulits elvtárs? Csak nincs valami baj?

– Á semmi különös. Péntek van, s a főnök lement Aligára a családdal. Engem elengedett – válaszolta nyugalmat erőltetve magára.

A villa bejáratán túljutva kettesével vette a lépcsőket. Emiatt aztán kifulladt, mire az emeletre ért. Csöngetnie kellett, mert a zárban benne volt a kulcs. Még kapkodta a levegőt, amikor lépteket hallott. Bözsike tágra nyílt szemmel meredt rá, s a félig nyitott ajtóban állva kérdezte: Hát te? Válasz helyett gyengéden félretolta, s belépett a félhomályos előszobába. Az ajtót maga után becsukva, kézen fogva vezette a konyhába, s kérte, üljenek le. Egy pillanatig a gyerekszobából kiszűrődő hangokra figyelt. Felesége nyugtatta. Tamás és az alattuk lakók gyereke játszik. Aztán rosszat sejtve kérdezte:

– Mondd már, mi történt?

Kért egy pohár vizet, aztán töviről hegyire mindent elmondott. Befejezve figyelmeztette, hogy amit most hallott, arról senkinek egy szót se.

– Veled és velünk mi lesz? – kérdezett vissza asszonya.

Válasz helyett megmutatta neki a zakója zsebéből előhalászott, másnapra szóló idézést.

– Téged is lefognak – mondta síró-remegő hangon.

– Már ma megtehették volna, ha ezt akarnák – hangzott a nyugtatásnak szánt válasz.

Másnap reggel, nem sokkal nyolc óra után csöngetett a Fő utcai, vörös téglás épület kapuján. Az elektromos zár berregő hangjára betaszította a hatalmas tölgyfa ajtót. A gyengén világított előtérben fegyveres őr állt, egy üvegkalickában egyenruhás férfi ült. A kis ablakon át benyújtotta a Bajszostól kapott írást. A férfi becsukta az ablakot, s telefonálni kezdett. Amikor befejezte, kiszólt, mindjárt jön valaki, hogy felkísérje. A harmadik emeleti szoba mélyén, az

írásztal mögött, egy hozzá hasonló korú férfi ült civilben. Oldalt készenlétben a gépíró. A férfi elébe ment, kézfogással üdvözölte, s kérte, foglaljon helyet. Közölte, hogy ez nem kihallgatás. Csak szeretne néhány dolgot tisztázni, s örülni, ha segítségére lenne.

Skuli csak egy biccentéssel jelezte, áll rendelkezésére. A jelzést tudomásul véve a férfi a gépírót kérdezte: indulhatunk, Irénke? Az igenlő válasza be kellett diktálni a személyi adatokat, kezdve a szülőkkel, azok vagyoni helyzetével.

Nem hallgatta el, hogy szülei Olaszországból bevándorolt, Sós-kút környéken a szőlőtermelést meghonosító ősök leszármazottai voltak. Eredeti nevük Escolani, amely az évszázadok során a szláv környezethez igazodva változott, s lett Eskulits. A vele szemben ülő láthatóan érdeklődve hallgatta, s intett, hogy folytassa. A biztatásra válaszul elmondta, hogy apja egyszerű parasztember volt, kevés földdel és jövedelemmel. A háború alatt a BBC híreit hallgatta, de egyik szomszédjuk besúgta. Elvitték a csendőrök. Sohasem került elő.

A kihallgató rákérdezett:

- A három zsidó fiú megmentéséről miért hallgatott?
- Nem akartam vele dicsekedni.
- Pedig az életével játszott.
- Nem gondoltam rá.
- Tudja legalább, kiket mentett meg?
- Tudtam, hogy zsidók, s ha elviszik őket, aligha ússzák meg élve.
- Az egyiket közülük Bächer Mihálynak hívják. Ismert zongoraművész.
- Akkor ezt nem tudtam.

Aztán témát váltva megkérdezte, hogy is lett a miniszter titkára. A történetet töviről hegyire elmondva azzal fejezte be, hogy szeretne visszamenni a textilgyárba, ahonnan kiemelték. A kihallgatást vezető – mert azért az mégiscsak egy kihallgatás volt – azt felelte: az nem lenne szerencsés. Aztán egy nevet és címet tartalmazó cédulát nyomott a kezébe. Ott már várják, meg fogja kapni új beosztását. Fogadja el, az mindenkinek jobb lesz, mondta jelentőségteljes hangszíjjal a kihallgató, miközben kezét nyújtva útjára bocsátotta.

Rossz érzésekkel lépett be a Jászai Mari téri épületbe. Attól kezdve minden úgy zajlott le, ahogy azt mi is megtapasztaltuk.

A ceremónia Skuli esetében is az esküszöveg aláírásával és két boríték nyugta ellenében történő átvételével ért véget. Az egyik boríték a kinevezését és a vele járó igazolványt, buszbérletet, a másik egyhavi fizetését tartalmazta. Miután a papírokat aláírta, s a borítékokat átvette, kísérője visszakalauzolta a főbejáráthoz. Nemcsak a forgóajtó, de az egész világ forgott vele. A Körúton keresett egy telefonfülkét, és felhívta a lakásukat. A telefon sokáig csöngött, de nem vette fel senki. Talán félrekapcsolt, gondolta, s újabb érmet bedobva ismét tárcsázott. Semmi. Nyugtalanság vett erőt rajta. Nagy nehezen sikerült egy szabad taxit találnia. Bevágódott, és bemondta a címet. A Levendula utcába érve könnyű szökött a szemébe. Felesége velük szemben, Tamást kézen fogva araszolt a házuk felé. A taxis meghökkenve konstataulta a szokatlanul magas borrávalót. Utasa könnyes szemeit látva nem akarta elfogadni. Skuli azonban faképnél hagyta. Futva igyekezett az övéihez. Bözsike megtorpant. Még soha sem látta futni a férjét, aki most tőle szokatlan heves-séggel ölelte magához a kis Tamást. Aztán a gyereket még mindig karjában tartva, másik kezével feleségét átkarolva, pár pillanatig szótlankul álltak a ház kapujában. A kertben szöszmötölő, minden lében kanál házmester köszönésnek szánt szavaira ocsúdtak fel.

- Ilyen korán sem láttam még hazajönni az elvtársat – mondta nyájaskodva.

- Nem éreztem jól magam, s elkérezkedtem – füllentett Skuli. Nyugodtan tehetett, hiszen főnökének őrizetbevételét még nem hozták nyilvánosságra. Arra majd csak később, augusztus 16-a után került sor. Az MDP Központi Vezetősége is csak előző nap, Rákosi bejelentéséből szerzett tudomást róla.

Fönt a lakásban előbb a melegtől s a sétától elbágyadt gyereket fektették le. A mindkettőjüket foglalkoztató dologról csak azután, a konyha asztalhoz ülve kezdtek beszélni. Aprólékosan beszámolt a vele történetekről. Rátérve a kérdés nélkül kapott új állásra, felesége elé tette a Jászai Mari téri épületben kapott borítékot. Bözsike a vastag pénzköteget meg sem számolva félretolta. A kinevezési okmányt viszont többször elolvasta.

- Ezt miért vállaltad el?

- Ez az ára annak, hogy szabadon maradhassak, s hogy titeket semmi bántódás ne érjen. Ők meg biztosak lehetnek benne, hogy

tartom a számat. Hát ezért. Meg azért, mert sok választásom nem volt.

Bözsike megadóan bólintott.

Másnap jelentkezett a Csengeri utca 48-ban. Farkas Vladimir nyájasan üdvözölte.

– Úgy hírlík, neked különösen jó az emlékezőtehetséged, nyelveket is beszélsz. Igaz, a szlovákra itt nem lesz szükséged, de a németnek hasznát veszed – mondta, miközben helyet kínált. Rövid beszélgetés következett, amelyben szó sem esett Marosán letartóztatásáról. Közben kiszólt a titkárnőnek, küldje be H. Fehért. Amikor az megjelent, bemutatta neki Skulit, mondván, az ő részlegében fog dolgozni. Beszéljék meg a teendőket, s lássanak munkához. – Ha valami gondod lenne, engem mindig megtalálsz – fordult Skulihoz, miközben kitessekelte őket a szobából.

Marosánt nem sokkal ezután koholt vádak alapján halálra ítélték, de az ítéletet végül életfogytiglanra változtatták. (Farkas Vladimir Kassán született. Apja az illegalitásban működő Kommunista Párt tagjaként lebukott, bebörtönözték. Anyja Franciaországba emigrált, fiát a nagyjára hagyta, az nevelte. Kiszabadulása után apja a Szovjetunióba került, s egy idő után fiát is magához vette. Más magyar emigránsokkal együtt a Luxor Szállóban laktak. Moszkvában végezte tanulmányait. A magyar mellett jól beszélt szlovákul és oroszul. A háború alatt rádió technikusik kiképzésben részesült. Hazatérésük után az alakulóban lévő ÁVO-hoz került, a technikai részleg vezetője, majd a Péter Gáborral kialakult jó kapcsolatának köszönhetően az Államvédelmi Hatóság kebelében létrehozott, határon túli felderítés helyettes vezetője lett. Amikor Skuli találkozott vele, akkor már alezredesi rangban ő volt a hírszerzés vezetője.)

Rajk, Szakasits és Marosán után Kádár János következett. Letartóztatásában közreműködött a házassági tanú, Kovács István KB-titkár. Kádár mindig otthon ebédel. Egy ilyen alkalommal hívta fel Kovács, s az iránt érdeklődött, mit csinál ebéd után. Mit csinálnék, megyek vissza dolgozni – válaszolta. Meglepődött, amikor a Cserje utcából kifordulva két keresztbe fordított kocsi állta el az útjukat. Az egyikben házasságuk másik tanúja, Péter Gábor ült. Felszólította, üljön át hozzá, Rákosi utasítására letartóztatja.

Kádár másfél évet ült a Conti utcai börtönben, tárgyalás és ítélet nélkül. Aztán a következő év decemberében, koholt vádak alapján,

életfogytiglani fegyházra ítélték. Nagy Imre miniszterelnöksége idején szabadult. (Évtizedekkel később, a Magyarország című hetilap számára többrészes interjút készítettem vele. Abból született a Kádár János – Végakarát című kötet. A maga helyén majd még szó lesz a Kádár egész életét felölelő interjúról és születésének körülményeiről.)

A súlyos ügyekről elsősorban Skulival lehetett nyíltan beszélni. A kettőnk között kialakult baráti kapcsolatra főnökünk is felfigyelt. Egy közös ebéd után, az utcán sétálva közölte, nem tartja szerencsésnek az ilyen ügyek iránti fokozott érdeklődést. „A bajbajutotakon nem segíthetnek, akkor meg minek hívnák ki maguk ellen a sorsot. Törődjön többet a munkájával.”

Megfogadtam a tanácsát, de attól kezdve a nyelvtanulásra is több időt szenteltem. A kolostorban rám osztott, kötelező angol és orosz mellé felvettem a németet is. Ez heti háromszor két óra kellemes és hasznos kikapcsolódást jelentett. Nagy szükségem volt rá.

Szerencsémre az orosz és a német nyelvet Steinmetz Aurórától tanulhattam. Egy németórán megjegyezte, lassabban haladok, mint az oroszsal. Nem szeretem a németeket? – kérdezte. Válaszul elmondtam a visszavonuló német katonákkal történeteket, s a falu zsidó lakosainak elhurcolását. A következő németórára Anna Seghers A hetedik kereszt című regényét hozta magával. Az események a náci Németországban játszódnak. A westhofeni koncentrációs táborból megszökik hét fogoly. Elfogásukra a táborparancsnok SS-különítményt hoz létre, s az Appelplatzon felállítat hét keresztet. A menekülők közül hatot elfognak. Ők Jézus Krisztus sorsára jutnak. A regényben Georg Heisler néven szereplő hetedik ezalatt tovább menekül. A versenyfutás az üldöző és az üldözött közötti különös párharccá alakul. Az írás az államapparátus, az árulók és gyávák, illetve az igazságban és a győzelemben hívő, névtelen kisemberek egymással szemben álló két táborát jeleníti meg. Heisler Hollandiában talált menedéket, és életben maradt.

Angolórára Klein Tamásnéhoz, annak zuglói lakására kellett járni. Egyedül élt, akárcsak Steinmetz Auróra. Férje munkaszolgálatosként vonult a keleti frontra, ahonnan nem tért vissza. Ha az óra után nem várt új tanulót, Sára asszony szívesen beszélgetett tanítványával. Ilyenkor főzött egy teát. Miután feltette a vizet, tért-fordult, s bögrékkel, kis cukortartóval és egy csőrös szájú csanakkal

tért vissza. Majd hamutartót szerzett. Mire mindennel elkészült, addigra a víz forni kezdett. A kannát a tűzhelyről levéve, két teáskanál teát tett a vízbe, s lefedve az asztalra állította. Ekkor elővette ezüst cigarettatárcáját, abból kihalászott egy füstszűrő nélküli Munkás cigarettát. Azt ollóval óvatosan kettévágta. A fél cigarettát akkurátusan kis csontszipkába illesztve rágyújtott. A teához csak azután nyúlt.

Az órák alatt vagy az azt követő társalgás közben szívesen mesélt a középkori Angliáról, az angol irodalom és költészet nagyjairól. Shakespeare, Robert Burns skót költő, a 18. századiak közül talán a legjelesebb. A költők között első helyen említette Walter Scottot. Hozzátette, hogy Szerb Antal szerint Shakespeare után talán ő volt a legnagyobb hatással az egyetemes irodalomra.

Ezek az órák, a nyelv mellett, sok új dologra, történelemre és irodalomra is tanítottak. Azonkívül üdítő színfoltot jelentettek a mindennapok egyhangúságában. Ha csak néhány órára is, de kiszabadítottak a bennünket körülvevő, zaklatott világból.

13. Esküvő virslivel

Abban az embert próbáló időszakban éreztem leginkább a családi háttér hiányát. Utóbbit a Magdával alakuló kapcsolat segített pótolni. A kezdeti, könyvtári futó találkozókat felváltották a hétvégi együttlétek. Leginkább a Kálvária téren. Ők ugyanis az abból nyíló Csobánc utcában laktak. Magda szerint a téren mindig otthonos légkör uralkodott. A felnőttek kártyáztak, sakkoztak, vagy éppen csak beszélgettek. A családi hangulatot a gyereksereg zsidongása erősítette. Nekik való játszótér – hinta, mászóka, csúszda, homokozó – nem létezett. Nem is volt rá szükségük. Maguk találták ki és szervezték játékaikat. Ők sokat köszönhetnek szüleiknek, mert felébresztették bennük a film, a színház és a könyvek iránti érdeklődést. Szerették volna, ha Gyula névre hallgató elsőszülött fiuk, s akár az utána következő Magda is kapcsolatba kerül a film vagy a színház világával.

– Lett-e folytatása a szülők álmodozásának?

– Hát persze – mondta kis iróniával a hangjában. – Úgy emlékszem, a bátyám egy ideig szorgalmasan járt Lakner Artúr színitánodájába. Szteppelni tanult, Fred Astaire volt a bálványa. Aztán egyszer csak abbahagyta. Ejtőernyős tanfolyamra jelentkezett, amit sikeresen be is fejezett. Ám amikor önkéntesként bevonult, bánatára nem az ejtőernyősökhöz osztották be. Most meg már két éve, két másik fiúval együtt, valamilyen katonai akadémián tanul a Szovjetunióban. A bátyám nagyon klassz fiú. Szeretném, ha majd megismerkednétek, s jó barátok lennétek.

– Te voltál a sorban a következő, de magadról szinte semmit sem mondasz.

– Mert nincs mivel dicsekednem. Az vagyok, akinek megismertél. Ha azt szeretnéd tudni, én nem próbálkoztam-e Lakner bácsi színitánodájával, a válaszom az, hogy de igen. Csakhogy belőlem alighanem hiányzik az a valami, ami ahhoz kell, hogy valaki színész legyen. Viszont vonzott a népi tánc. De fenn akadtam egy kontrollvizsgálaton. Az orvos valami rendellenességet talált a szívemben.

Mi tagadás, észrevettem, hogy a próbák meg a fellépések fárasztanak. Néha elfogy a levegőm. Úgyhogy, bár sajnálom abbahagyni, azt hiszem, szót kell fogadnom.

Valójában én nem a családkat, hanem Lakner bácsit és gyerekszínházát akartam neked bemutatni. Apától tudom, hogy Capitol moziban volt gépész. Nagyon szerette a gyerekeket. Ha nekik való filmet vetítettek, előtte vagy a szünetben, talán csak azért, hogy lefoglalja a zsibongó sokaságot, foglalkozni kezdett velük. Labdázott, beszélgetett, találós kérdéseket adott fel, s az előbb még zajongó gyerekek szájátva figyelték. Egy alkalommal aztán maga mellé vette lányát, a hároméves Noémit, s vele jeleneteket rögtönzött. A játékba egyre több gyereket bevonva, szinte észrevétlenül alakult ki a gyermekszínház. Akkor már nem érte be a rögtönzésekkel. Kis operettet és színdarabot írt. Nagy sikert aratott az Édes mostoha című könyve, amelyet megfilmesítettek.

Lakner bácsi színitanodájának tagjai közül többen ismert színészek, énekesek lettek. Most hirtelen családkunk barátja, Kishegyi Árpád operaénekes, aztán a híres színésznők, Lakatos Gabriella, Zsolnai Hédi, Ferrari Violetta és Russ, azaz Ruttkai Éva jutnak eszembe. Úgy tudom, neki Lakner bácsi adta a művésznevet, mondván, színésznek az jobb, mint a Russ. Lakner bácsi színházát elsodorta a háború forgószele. Őt magát is. Egy Auschwitzba tartó halálvonat vitte el.

Mi is rettegtünk apáért, akit munkaszolgálatosként hívtak be. Azt sem tudtuk, hogy hová. Anya nem vallásos, de abban az időben gyakran hallottam a Jóistenhez fohászolni. Arra kérte, segítsen haza apát, akiről azt sem tudtuk, él-e, hal-e. Egyszer egy ilyen fohászolás közben megfogadta, szül neki még egy gyereket, ha élve hazasegíti. Egyszer csak vége lett a háborúnak, s megjelent apa. Rongyosan, lesóványodva, de egy csomó konzervvel a hátizsákjában. Anya vizet forralt a mosófazékban, s a konyha közepére állított nagy lavórban, úgy, ahogy minket szokott, tetőtől talpig lecsutakolta, és ágyba dugta. Két napig aludt. A következő évben, fogadalmát beváltva, anyánk megszülte Jenő öcsénket.

A család számára happy enddel végződő történet felidézése közben észre sem vettük, hogy besötétedett. Elhalt a gyerekzsivaj, a tér szinte elnéptelenedett. Bátorságomat összeszedve megöleltem, és ismeretségünk óta először megcsókoltam. Puszik megestek

korábban is. De ez most más volt. Az ölelő karok gyengéd szorításának engedve Magda hozzám simult. A térről kéz a kézben bandukoltunk a Csobánc utca hetes számú házának kapujáig, mintha már régóta összetartoznánk. Azon a számomra akkor otthonosnak tűnő téren töltött esték egyikén Magda jelezte, hogy bátyja és a vele tanuló két vidéki fiú a napokban jön haza szabadságra. Érkezőkor és visszainduláskor mindig náluk találkoznak. Szinte már családtagnak számítanak. Gyuszi lecsót rendelt ebédre. Anyjával megbeszélte, hogy engem is meghív.

Aznap először léptem át a Csobánc utcai lakás küszöbét. Egyenesen a konyhában találtam magam, merthogy azokban a lakásokban előszoba, fürdőszoba és WC sem volt. Utóbbit a folyosó végén lévő, rajtuk kívül még egy család által használt budi helyettesítette. A ház asszonya, akit Rózsi néninek kellett szólítani, a tűzhely körül foglalatzkodott. Az előtte lévő hatalmas piros lábasban már sercegett a füstölt szalonna, azt kavargatta, nehogy odaégjen. Egy tálcán felszeletelt lecsókolbász tornyosult. Magda, aki a fiúk érkezésének napjára szabadságot vett ki, paradicsomot aprított egy vándlingba. Csak akkor vettek észre, amikor rájuk köszöntem.

– Anya, ő Bandi, akiről már beszéltem neked, s akit meghívtunk ebédre és a fiúkkal való találkozóra – hadarta Magda szinte egy szuszra.

– Kerülj beljebb – szólalt meg a tűzhely mellett álló, középkorú, takaros nő. – Hadd lássam, valóban olyan derék és fess fiú-e a lányom udvarlója, mint amilyennek lefesti. A szerelmesek persze mind vakok egy kicsit, de úgy látom, Magda nem nagyon túlzott.

A keresetlen szavakat alighanem bátorításnak szánta, mégis úgy éreztem, fülig pirulok. Magda meg közben mellém lépve, paradicsomos kezeit maga mögé rejtve, pusztit lehelt az arcomra. Zavaromat az anya oldotta fel. Rám szólt, mossak kezet a falikútnál, és álljak oda az asztalhoz. Míg Magda a paradicsomot szeleteli, pucoljam meg azt a kiló hagymát. Aztán aprítsam fel, hogy a szalonna zsíráján megdinsztelhesse. Aztán ha kész vagyok, segítek felaprítani a paprikát. Közben ne nyúljak a szememhez. Az ugyan is mind méregerős bogyzslói. Azt szeretik a fiúk.

Dolgunk végeztével úgy döntöttünk, hogy bár még van idő a vonat érkezéséig, de elindulunk. Sétálunk egyet a Körútig.

Ahogy az anya elnézte a kéz a kézben távozókat, eszébe jutott a

Magdával folytatott legutóbbi beszélgetésük. Egy ideje már tudott a kapcsolatról. Lányai nem titkolóztak előtte. Mindent megbeszéltek vele, beleértve az alkalmi fiúismerőseket. Rica is beszámolt neki Vadasiról, a tánckar koreográfusáról. Egyszer aztán elhozta hozzájuk. Rögtön látta, hogy bele van zúgva abba a szép szál fekete szemű, fekete hajú fiúba. Kérdés, meddig tart egy ilyen fellángolás. A fiatalokról elmélkedve az is eszébe jutott, lehet, hogy Magda elsőként hagyja el a családot. Legutóbb, a kapcsolat komolyságát firtató kérdésére válaszolva, lángoló arccal mondta, szerelmes a fiúba, s úgy érzi, az is öbelé. Talán már több is volt, mint azok az ügyetlen csókok, amiket említettél? – kérdezett rá. Mire lánya nevetve válaszolta: Ugyan, anya, talán a Kálvária teret alkalmasnak találnád erre? A kérdésben benne rejtett, nem lenne ellenére, ha az is megtörténne. De nem egy padon, valamely porban úszó tér sarkában. Aztán komolyra fordítva a szót, azt mondta, el tudná képzelni vele az életét.

A fiatalok eközben, kiérve a Nagykörútra, felszálltak a hatos villamosra. Éppen jókor értek a Nyugati pályaudvarra. Szinte percnyi késés nélkül gördült be a moszkvai gyors az első vágányra. Az egyik hálókocsiból három, rangjelzés nélküli egyenruhát viselő fiú került elő. A lépcsőről elsőként lehuppanó szőke legény, a kezében lévő csomagokat ledobva, karjaiba kapta Magdát, s úgy forgatta maga körül, mintha ringlispílen ülne.

– Engedj el, te bolond, engedj el, mert mindjárt elszédülök – sikongott a lány. Amikor kiszabadult bátyja karjaiból, bemutatott bennünket egymásnak. Gyuszi, fürkésző kék szemével tetőtől talpig végig mért.

– Szóval te vagy az? – kérdezte, miközben kezet nyújtott.

Aztán még egy szőke, Bencsik névre hallgató, s végül egy mokány barna hajú, sötét bőrű fiú, a Micunak becézett zárta a sort. Utóbbi csak futólag kezelt velem, s rögtön Magdához csapódott. A villamoson a peron sarkába terelte, s úgy kapaszkodott, hogy két karjával karanténba zárta. A Baross utcai megállóig szóval tartotta. Ugyanez ismétlődött a trolibuszon.

Ebéd közben is úgy intézte, hogy az asztalnál Magda mellé kerülhessen. Rögtön arra gondoltam, alighanem ő lesz a rivális. A jó hangulatú ebéd közben egymás után érkezett haza a család másik két ékessége, Marica és Zsuzsa. Egyik szebb, mint a másik. Noha

még kiskorúak, mégis szinte már nő mind a kettő. Az egy esztendeje nem látott bátyjuk üdvözlése után a vendég fiúkra vetették magukat. A nagyobbik Bencsikbe, a kisebbik a termetre hozzá jobban illő Micuba kapaszkodott. Azoknak meg hízelgett, hogy körülrajongják őket. De hát ez amolyan ártatlan flörtölés volt. Maricának ott volt már a koreográfus Vadasi. A nővéreihez hasonlóan szép arcú, nyúlánk Zsuzsa meg még csak a karmait élesítette.

Még az elején tartottunk az ebédnek, amikor nagy dérral-dúrral berobbant az anya fogadalmának gyümölcse. A nyúlánk termetű, enyhén vörösés hajú Jenő sűrű ajtócsapkodással jelezte érkezését. Csapzottan vágatott át a konyhán. Iskolatáskáját a sarokba vágva, először rég látott bátyja nyakába ugrott.

– Mi ez a csupasz váll-lap? Sehol egy csillag, még mindig nincs semmi rangod.

Csak miután jól megszorongatták egymást, fordult a többiek felé. Sorban köszönt anyjának, nővéreinek, és persze a bátyja barátainak. A számára még ismeretlen fiút azonban figyelemre sem méltatta. Anyja figyelmeztette, mosson kezet, aztán üljön asztalhoz a lányok mellé. Rögtön jövök – válaszolta, s ahogy jött, ugyanolyan széleseben elviharzott.

Attól a naptól kezdve mindennapos vendég lettem a Csobánc utcai lakásban. Egy ilyen alkalommal Béla bácsi arról beszélt, hogy sok hozzá hasonló fiatal először nem a klubokban, hanem a Munkás Testedző Egyesületben (MTE), vagy a Természetbarátok Turista Egyesületében (TTE) talált otthonra. Ő maga az előbbihez, a gödi Duna-parton tanyát vert MTE-hez csatlakozott. Egy árnyat adó fákkal körülvett, elhagyott homokbányára leltek. A Dunára nézett, s a kellemes homokos talaj a vízpartig fokozatosan lejtett, mignem belesimult a folyóba. Előttük a víz, hátuk mögött a homokfalban fészkelő fecskék szolgáltatták a zenét. Valaki mindjárt nevet is adott a helynek: **Fészek**. Egyszer ti is elmehetnétek Gödre, legalább látnátok, miről meséltem – fejezte be a történetet.

Tanácsát megfogadva a következő kirándulás célpontjával a gödi Fészket választottuk. Nem csalódtunk. A Duna-part ideális pihenőhelynek bizonyult. Kerestünk egy zugot, ahol kényelmesen berendezkedhettünk. Gödnél a folyó kissé elterül. A part menti öblökben, a sekély víz irama megszeli. Magda ugyan tudott úszni, de látva, hogy már a térdig érő vízben is fél, nem erőltettem, hogy velem

együtt beljebb merészkedjen. Miután egy darabig a sekély vízben pancsoltunk, kézen fogva kivezettem a partra. Magda a kezembe nyomott egy törölközőt, hogy töröljem meg a hátát. Örömmel tettem eleget a kérésnek. Miközben a hátáról és gömbölyű vállairól a vízcseppeket szárígtattam, jólesett legeltetni szemeimet formás alakján. Amikor aztán szembekerültem vele, magamhoz ölelve csókolni kezdtem. Kedvesem nem igyekezett kitörni az ölelésből, de aztán tettetett szemrehányással – most megint vizes lettem – gyengéden eltolt magától. Ideje volt szétválni, mert az öleléstől és a csókoktól forróság öntött el. A Duna hús hullámaiban kerestem menedéket.

Ebéd után, az árnyékban elhelyezett pléden elheveredve, a magunkkal vitt könyv olvasásába merültünk. Egy ideig próbáltam az olvasásra koncentrálni. Gondolataim azonban a mellettem két könyökre támaszkodó, könyvébe feledkező kedves körül kalandoztak. Aztán a könyvet becsukva közelebb húzódtam, mire Magda is abbahagyta az olvasást. Átengedte magát az öleléseknek és csókoknak. A mind hevesebbé váló ölekezés közben egyszer csak megremevedett, s fulladozni kezdett. Rémületemben először segítségért kiáltottam, de senki nem volt a közelben. Aztán ráeszméltem, hogy részt vettem a Hivatal minden munkatársára kötelező elsősegélynyújtó tanfolyamon. Minden bátorságomat összeszedve, megpróbáltam alkalmazni a tanultakat. Pár kísérlet után a pattanásig feszült tüdőből szinte kirobbant a benn szorult levegő. Magda elernyedve ismét lélegezni kezdett. Az egyik törölközőt a Duna hús vizébe mártva, homlokát s arcát törölgetve igyekeztem megnyugtatni. A rosszullét mindössze pár percig tartott. Ahogy elmúlt az ijedség, azt javasoltam, menjünk haza. Magda azonban hallani sem akart róla. Nem szeretné, hogy ez a kis rosszullét véget vessen a kirándulásuknak. Máskor azért óvakodjak a heves rohamoktól.

A kirándulást követő vasárnapon házon kívüli ebédre határozták el magukat a szülők. Ez mindenkinek örömet okozott. Nyár lévén, a Honvédség Stefánia úti klubháza volt a cél.

Oda, akárcsak a Duna-parti Tiszti Házba, katona fiuk révén belépővel rendelkeztek. A második fogásnál Magda bejelentette, nem érzi jól magát. Nem várja meg a desszertet. Valamit sugott a mellette ülő anyja fülébe, aki hangosan csak annyit mondott: menj csak nyugodtan haza, pihenjél. Bandi majd hazakísér. Mi ebéd után a

Hauerhez megyünk süteményért, mert délután vendégek jönnek hozzánk. Elhangzott még, hogy Zsuzsi és Jenő moziba mennek. Marica ott se volt, Vadasival töltötte a napot.

A Csobánc utcai lakásba belépve, s az ajtót kulcsra zárva Magda azt mondta, ne sajnáljam a somlói galuskát. Kárpótol az elvesztésért. Azzal átkarolt, ajkát az ajkamra tapasztotta. Percekig tartó csókolódzás következett, miközben a konyhából a nappalin át oldalazva, egy-egy lépéssel mindig közelebb jutottunk a négy testvér kis szobájának ajtajához. Amikor belülré kerültünk, annak ajtaját is bezárta. Arcomat két kezébe fogva, hangját lehalkítva, mintha bárki meghallhatná, amit mond, szelíden figyelmeztetett. Ha óvatosan közelítesz a várhoz, megkíméled a heves rohamoktól és a fölösleges rombolástól, úrnője megnyitja előtted a kaput. Szót fogadtam, nem rohantam ajtóstul a házba. Az élmény közös életünk végéig elkísért bennünket.

A nyár hamar elröppent. Elfújta az őszi szél. Vége szakadt a hétfégi kirándulásoknak. Ha találkozni akartunk, beszorultunk a négy fal közé. Egy idő után úgy döntöttünk, hogy összeházasodunk. Ahhoz kézzel írott kérelmet kellett benyújtani a Hivatal vezetőjéhez. Megnevezni a jelöltet, megadni a származására, szülei és saját vagyoni helyzetére vonatkozó adatokat. A jelölt megfelelt az elvárásoknak, megadták az engedélyt. Ekkor azt is kértem, hogy a házasságkötés után feleségem is beköltözhessen a Szüret utcai villába. Volt már rá precedens. A legényszálló egyik lakója, Lelkes Lajos, aki a Közgazdasági Egyetem elvégzése után került a Hivatalba, a szintén egyetemista, Szósz névre hallgató, barátnőjét vette feleségül. Ő kért és kapott elsőként engedélyt a házastárs beköltözésére. Miután a tárgyi feltételek adva voltak, előzetes bejelentkezés után, 1952. december 13-án, szombaton, a VIII. kerületi Tanács hivatalában találkoztunk Magdával és a „násznéppel”. A ceremónia 11-órakor kezdődött, s alig negyedóra múlva már házastársakként léptünk ki a Baross utcára. A szombat munkanap volt, vissza kellett menni a munkahelyre. Így aztán a körút sarkán lévő étteremben kaptunk egy virslit, ittunk egy pohár pezsgőt. Magda szülei meg vacsorára várták az ifjú párt és a tanúkat. A Magdái nagybátyja, az enyém Forbáth volt.

A jó hangulatban elköltött vacsora után útnak indultunk új otthonunk felé. Magda egy kis kezításkával, én meg az anyós

Az ifjú pár

által összekészített csomaggal szálltam fel a szomszédos épület kapujában megálló trolibuszra. Aztán a 6-os, majd a Moszkva téren a 61-es villamos következett. Annak Villányi úti megállójától gyalogolni kellett a Szület utca-Ménesi út sarkán lévő villáig. A házmester engedett be bennünket, s előzékenyen kinyitotta a bejáratú ajtót is. Belülre kerülve meglepve hallottuk, hogy szól a kapucsengő. Először azt hittük, valaki jött utánunk. Miután meggyőződünk róla, hogy senki sem vár bebocsátásra, csakis arról lehetett szó, hogy a csengő beragadt. Azt pedig olyan magasra, közel a plafonhoz

helyezték el, hogy csak létráról lehetett elérni. Szerencsére a kamrában volt egy kis kétágú létra. Arra fellepve megkísértem elhallgattatni a csengőt. Közben egyik kezemmel a fálón futó gázcsőbe kapaszkodtam, és áramütés ért. Egyensúlyomat veszítve a létra kicdőlt alólam, én pedig lezuhantam. Szerencsére. Különben Magda egy napon lett volna ifiasszony és özvegy.

Mi tagadás, nem így képzeltek el a nászéjszakát, pedig egy kétszobás, berendezett lakrész várt ránk. Apósom, a Bizományi Áruház bútorosztályának vezetője, a becsüsök által felhajtott kínálatból egy komplett lányszobát vásárolt nekünk. A kemény, alighanem bükk- vagy kőrisfából készült, fehérre lakozott ágyak támláját, a fésülködő asztal ovális tükrének keretét, a ruhásszekrény tetejét faragott rózsákból font girlandok díszítették. Csakhogy volt egy szépséghibájuk. A virágszirmokba, s a csavarodó girlandok fonaiba, a rovátkákba, bevette magát az évek évtizedek alatt lerakódó por. Azt előbb el kellett távolítani. A bútor így már jól mutatott,

s addig szolgált, amíg a villát elhagyva egy önálló két szoba hallos lakásba nem költözhattunk.

Ahhoz a főnyereményhez teljesen váratlanul jutottunk hozzá. A villa megtetszett a Fővárosi Tanács VB titkárának. Teknős elvtárs és családja alig pár házzal odébb, a Szület utca Ménesi út fölötti részén, egy jóval nagyobb, emeletes villában lakott. Mint utóbb kiderült, nem egyedül, hanem a sógora családjával együtt. Egy hétfélig pihenőnapon becsöngetett.

Bemutatkozás után rögtön a tárgyra tért. Cserét ajánlott. Vagyis azt, hogy költözzünk át az ő emeletes villájukba. Annak földszinti és emeleti lakása összkomfortos, tehát előnyösebb lenne, mint az egy konyhás, egy fürdőszobás kis villa. Az ajánlatot nem utasítottuk el. Mindenekelőtt meg akartunk ismerkedni a felajánlott objektummal. Azt megtekintve, Szöszivel és Lajossal egyetértve úgy döntöttünk, hogy ami őket illeti, hajlandók vagyunk tárgyalni a cseréről, de külön lakásokat kérnek. A VB-titkár gondolkodás nélkül válaszolta, hogy az is megoldható. A Fővárosi Tanács lakásügyi osztályától mindnyájan ajánlatot fognak kapni. Ha sikerült választani, az osztály rendezi a kiutalásokat, és megszervezi a cserét a hivatalal. Így kapott Lajos és Szöszi a Fehérvári út elején egy Bauhaus stílusú épület első emeletén szoba hallos cseléd-szobás lakást. Örömmel fogadták. Lajost nagyon fiatalon elvitte egy szívinfarktus. Szöszi egyedül maradt a fiukkal. Évtizedek múltán ugyanabban a lakásban találkoztunk, hogy felidézzük a Szület utcai villában töltött éveket.

Minket, az éppen csak egybekelt házaspárt, nehezebb volt kielégíteni. Nemcsak magunkra, hanem immár a lakást gögicsélésével betöltő,

Az első gyerekek

elsőszülött fiunkra, Lacira is gondolni kellett. Bölcsőde, óvoda, aztán iskola kell neki. A lakás ne legyen se túl kicsi, se túl nagy, központi fűtéses, lehetőleg jó közlekedéssel. A Vörösmarty téren felajánlott három szoba hall cselédszobás lakást végigjárva Magda azt kérdezte: minek nekünk egy ekkora lakás? Kísérőnk, akinek nyilván az volt a feladata, hogy minél hamarabb oldja meg az utolsó család lakásgondját, megkérdezte, mégis mit szeretnénk. A lamentálás közben elhangzottak a már említett kritériumok, mire a fővárosi ember azt felelte, segít megtalálni a megfelelőt. S láss csodát. A következő ajánlat az óbudai Lajos utca egyik modern lakóházának első emeletén lévő lakás volt. A lebonyolító étvágycsinálóként már a telefonbeszélgetés közben sorolta: a 6-os busz a ház előtt áll meg; villamosmegálló százméternyi távolságban a Bécsi úton. Pár percre van a Goldberger szövő-fonó üzem bölcsődéje és óvodája. Gondoskodni fognak róla, hogy felvegyék a gyereket. Végül, a háztól egy sarokra van az iskola.

A Sipos Vendéglővel szemben lévő ház első emeleti, utcára néző két szoba hall, személyzeti szobás összkomfortos lakása azonnal megnyerte tetszésünket. A lakást körbejárva tettünk néhány megjegyzést. Ráférne egy festés, az utcára néző két szoba redőnye megjavításra szorul. A Fővárosi Tanács munkatársa erre azt felelte, megjavíttatják a redőnyöket, és kifestetik a lakást. Aztán feltette a kérdést: mikor akarunk költözni? Amikor kész vannak, feleltük kórusban.

Így lettünk óbudai lakosok. Lacika meg a köznyelvben csak Goli becenéven emlegetett üzem óvodájában kezdte a társadalmi életet. Aztán a Hivatal Rózsadombon lévő óvodájába költözött. Hol én cipeltem, hol az anyja, reggel oda, este vissza. Ez sem neki, sem a szülőknek nem tett jót. A gyereket szinte hajnalban kellett kivenni az ágyból, aztán villamosozni, buszozni, este ugyanez a tortúra, fordított menetben. Az intézet vezetője aztán egyszer csak azt javasolta, tegyük át a gyereket a hetes részlegbe. Akkor csak hétfőn kell odavinni, hétfégen meg haza. A kényelemért azonban drága árat kellett fizetni. Lacika már nem a Lajos utcai kényelmes lakásban érezte jól magát, ahol saját szobája volt, hanem a rózsadombi otthonban. Ott, ahol gyerektársai körében több időt töltött, mint a családi fészekben. S ha valamiért az anyja megintette, az volt a válasz: megmondalak a Kati néninek. Vagyis annak az óvónőnek, aki

az ő csoportját gondozta, s akihez alighanem nagyon közel kerülhetett. Közelebb, mint az anyjához meg az apjához. Súlyos áldozat a viszonylagos kényelemért.

Az Ungvár család (balra fenn én és Magda)

14. Moszkva előszőr

A Hivatal több munkatársát, köztük engem is, az a megtiszteltetés ért, hogy egy moszkvai továbbképző tanfolyamra jelöltek. A tizenkét fős csoportnak tartott első eligazításon megismerkedhettünk a részletekkel. Például azzal, hogy a kiküldetés két évre szól. Akik vállalják, azok egy három hónapos orosz nyelvtanfolyamon vesznek részt. Azt követően döntenek el, ki marad a kiutazócsoport tagja. Megtudtuk azt is, hogy a nők nem vihetik ki a családot. Az itthon maradó feleség megkapja a teljes fizetést és minden más járandóságot. Ez vonatkozik a nőtlenek szüleire is. Az első évben egyszer jöhetünk haza, egy hónap szabadságra. A második év végén végleg, akkor tehát nincs év közbeni szabadság.

A közlés mellbe vágott. Főként az zavart, hogy a két év alatt egyszer találkozhatom a feleségemmel és kisfiammal. A családdal kapcsolatos további kérdéseket az előadó azzal vágta el, hogy így szól a kormányközi megállapodás, amin nem lehet változtatni. A csoport tagjai közötti pusmogásra reagálva, az elhangzottakat azzal toldotta meg, hogy két nap gondolkodási időt kapunk. Egyébként nem kötelező kimenni. Aki nem vállalja, döntését és annak okait írásban jelezze. Ezt az egészet kissé furcsának tartottam. Hogy lehet ilyen egyoldalú megállapodást aláírni, tettem fel magamban a kérdést. Köztudott volt ugyanis, hogy az itt dolgozó szovjet állampolgárok meg az orosz csapatok tisztjei családotul élnek nálunk. Számukra külön lakónegyedeket építettek. Az óbudai temetővel szemben is volt egy ilyen. Ezek jártak a fejemben, miközben az eligazításról a szobám felé baktattam.

H. Fehér éppen akkor lépett ki a folyosóra. Meglátva intett, s beterelt a saját szobájába. Maga mögött az ajtót becsukva, nekem szegezte a kérdést:

– Föladták a leckét, mi? – Aztán feleletet sem várva folytatta. – Nagyon savanyú képet vágasz. Az arcodra van írva, hogy nem ízlik, amivel megkínáltak. Be kell vallanom, én javasoltalak. Te vagy a

csoport legfiatalabb tagja. Ha a pályán akarsz maradni, ez a moszkvai tanfolyam jót tenne az előmenetelednek.

Amikor befejezte, előadtam aggályaimat, nem felejtve ki, hogy nem vihetem magammal a családot. H. Fehér erre azt válaszolta, hogy ezt neki nyugodtan elmondhatom. De magam alatt vágom a fát, ha másokkal is megosztom a véleményemet. Azt sem ajánlaná, hogy nemet mondjak. Beszéljem meg a feleségemmel. Aludjunk rá egyet, és aztán döntsünk.

Otthon Magdával meghányva-vetve az előnyöket és a hátrányokat, hajlottam rá, hogy nemet mondjak. A legfontosabb érvem az volt, hogy ha elmennék, rá hárulna minden. Hétfőn reggel a gyereket az óvodába vinni, egész héten dolgozni, szombat délután a gyereket hazahozni, aztán mosni, takarítani, a fennmaradó kevés szabad időt Lacikával tölteni. Amit eddig együtt csináltunk, mostantól csak órá várna. Örökös rohanás és hajsza lenne az élete. Nem tenne jót az egészségének.

Magda türelmesen végighallgatott. Amikor megszólalt, azzal kezdte, hogy ha jól értette, a lemondást és annak okait írásban kell közölni. Ez zsarolás. Mi másra kell nekik az írás, hacsak nem arra, hogy alkalmadtán felhasználják ellened? – kérdezte. De azt is felidézte, hogy a Magnyitogorszki Kohászati Főiskolára készültem, amikor kész helyzet elé állítva a Hivatal munkatársa lettem. Ha már így adódott, talán nem kellene szakításig vinni a dolgot. Nem dőlne ugyan össze a világ, de megkérdezi. Ha nemet mondanék, és esetleg elbocsátának, akkor mihez kezdenék? Az érettségi sem mire sem elég. Legfeljebb visszamehetnék a szakmámba, valamilyik öntödébe. Azt azonban alighanem megbánnám, hiszen annál többre vágytam. Ha tényleg megkapja a havi fizetést és az egyéb járandóságokat, akkor nem repes ugyan az örömtől, hogy ilyen hosszú időre el kell válni, de vállalja. Ez esetben otthon marad a gyerekekkel. Éppen ideje lenne visszaszoktatni a családba. Neki tehát itt lesz Lacika, nem lesz egyedül. Három éve vagyunk házасok, úgy gondolja, megbízhatunk egymásban.

– Csak te ne hogy beleszeress valami csinos bárisnyába, és végleg ottmaradj.

Incelkedésnek tűnt, amit mondott, de a szándékoltnál kissé komolyabbra sikeredett felhanggal. A dolgot Magda szüleivel is megbeszéltük. A családi kupaktanács érvei az ajánlat elfogadása

mellett szóltak. Bennem ennek ellenére maradtak kételyek, még is igent mondtam.

Következett a nyelvtanulás és három kellemes hónap. A legjobb az egészben a rövidített munkanap volt. Szinte mindig előbb értem haza, mint Magda. Így aztán volt időm, hogy a reggel néha sebtében otthagytam lakásban rendet csináljak. Ha szükség volt rá, a Kolosy téri piacon bevásároltam. Alkalomadtán elvittem a Patyolatba a mosnivalót, kiváltottam a tiszta ruhát. Magda egyszer megjegyezte, sokkal jobb lenne, ha azt a moszkvai tanfolyamot át helyeznék Budapestre. Akkor neki aranyélete lenne. Az aranyélet azonban hamar véget ért.

A nyelvtanfolyam után a csoport mindössze néhány napot kapott arra, hogy az útra felkészüljön, aztán irány Moszkva. A Nyugati pályaudvarról induló szerelvényhez a családtagok nem mehettek ki. Fiamtól sem vehettem búcsút. Megpróbáltam ugyan bemenni a rózsadombi hetes óvodába, de annak vezetője nem járult hozzá. Szerinte a látogatás csak megzavarná a gyereket. S ebben alighanem igaza volt. Magda is csak a Kolosy téri buszmegállóiig kísérhetett, ott váltunk el, mintha csak egy reggeli munkába indulásról lett volna szó. A pályaudvaron a Hivatal vezetője és papolcsi párttitkár búcsúztatott bennünket.

A hálókocsik egyikében kizárólag a csoport tagjai kaptak helyet. A kabinok kényelmesek és jól karbantartottak voltak. Az előző évben a Közgazdasági Egyetemről hozzánk kerülő, korban is hozzám illő, German Jánossal közös kabinban helyezkedtünk el. A Moszkváig tartó úton volt idő közelebbi ismeretséget kötni, ami aztán majd Bykovóban tartós, sűrű tartó barátsággá fejlődött. János sírjáig. Még alig múlt negyvenéves, amikor elvitte egy szívinfarktus. Az első meglepetés akkor ért, amikor a határállomáson mindenkit leszállítottak a vonatról. A szerelvényt ugyanis hozzá kellett igazítani a széles nyomtávú, szovjet vasútvonalhoz.

Ez volt a majd kétnapos vonatozás közben szerzett egyik élményem. A másik a Kijev utáni szakasz, amely az Oblaszty – magyarul terület – központjáról, Brjanszk városáról kapta a nevét. A II. világháború alatt a dunántúli kiterjedésű, erdős terület lett a támaszpontja két nagy partizánhadsergnek. Az egyik Kolpak, a másik Fjodorov tábornok parancsnoksága alatt működött. A német hadvezetés nagy súlyt helyezett az erdőségbe befészkelődött

partizáncsapatok kifüstölésére. Ezekbe az akciókba az elfoglalt területek ellenőrzésére alkalmazott magyar megszálló erőket is bevonták. A német parancsnokság szerint a partizánokat a környező falvak lakossága támogatta. Ezért a falvakat felégették és lerombolták. Lakosait úgynevezett gyűjtőtáborokba szállították, a férfiakat kivégezték. A harcmodort jól jellemzi a Keleti Megszálló Csoport magyar parancsnokának a 32. gyalogezred parancsnokához intézett, a hadtörténeti levéltárban fellelhető utasítása. Eszerint: „...a partizánok egy része a falvakban lakik. Ezért Jazygno, Cserepovo, Ivanovszkij, Szeszjulin és a 32. gyalogezred által meghatározandó környező falvak felégetendők, teljes férfi lakosságuk 15 és 60 között kiirtandó. Az ezekből a helységekből származó és már Putyivlbe szállított összes férfi és kommunista jelvénnel ellátott nő (szovjet csillag a mell alatt) kivégzendő. Novaja Szloboda felégetendő. A legkisebb ellenállás esetén a teljes férfi lakosságot ki kell irtani.” Aláírás: Bogányi Károly vezérőrnagy, a Keleti Megszálló Csoport parancsnoka.

A parancsot minden biztonnyal végrehajtották.

Magdának írott első levelében megkíséreltem leírni az utat.

Magduskám!

Megpróbálok röviden beszámolni a Budapest és Moszkva közötti, szokatlanul hosszú vonatozásról. Legalábbis egyik-másik epizódjáról. A határállomáson több mint két órát kellett várakozni. Ezalatt történt a szerelvény átállítása a széles nyomtávú vágányra. A tengelyeket kerekektől kicserélik, így mehet a vonat az orosz pályára. Egyik ámulatból a másikba estünk, amikor a szerelvényt úgyszólván feldarabolták. Vagyis a kocsikat szétkapcsolták, majd egyenként rágurították a szerelő pályaszakaszra. Ott mindkét oldalán emelő körmöket helyeztek alájuk, a kocsi belsejében kiemelték a tengelyt rögzítő király csapszeget, s a kocsiszelekrényt megemelték. Aztán következett a zsámolynak a levegőben libegő kocsiszelekrény alóli eltávolítása és beszámozása, hogy a visszaszerelésnél ismét a megfelelő helyre kerülhessen. A szerelő pályaszakasz úgynevezett fonódó sínparú, vagyis egyszerre megtalálható rajta

a normál és a széles nyomtávú vágánypár. A művelet során következő lépéseként a széles nyomtávú tengelyt a rajta lévő kerekkel és a forgó számollyal a kocs alá illesztették, s a csapszeggel rögzítették. Amikor ezt minden kocsival elvégezték, újra összeállították a szerelvényt, megtartották a fékpróbát. Ezután az utasok, akik időközben átestek az útlevél- és vámvizsgálaton, visszaszállhattak. Indulhatott a vonat a nagyjából félúton lévő Kijev, és aztán tovább, Moszkva felé.

Miután otthonról késő délután indultunk, este lett, mire folytathattuk az utat. Másnap délelőtt értünk Kijevbe, az ősi ukrán fővárosba. Mindnyájunkat meglepett a hatalmas pályaudvar. A peront ellepő árusok nyüzsgése, az ismétlődő harsány „Kipjatok!” kiáltás. Balázs mindjárt hasznosíthatta nyelvtudását és az orosz szokásokban való jártasságát. (Szüleivel hosszú ideig Moszkvában élt, ott járt iskolába. Anyanyelvi szinten beszélt oroszul.) Mint mondta, a Kipjatok forró vizet jelent, amit teakészítésre használnak. Aki nem akart fizetni a vonaton felszolgált teaért, azt maga is elkészíthette, ha egyébként megvolt a többi hozzávaló.

A nap nagy részét beszélgetéssel, kártyázással, olvasással töltöttük. Hol az egyik, hol a másik kabinban csoportosultunk, nem unatkoztunk. A naplementéből semmit sem láthattunk. A vonat északkelet felé robogott velünk, a nap meg mögénk került. Csak azt érzékeltük, hogy az előbb még olvasni is engedő fényt hirtelen szinte esti sötétség váltotta fel. A száguldó vonat belecsapódott a brjanszki erdő sűrűjébe, s mint egy alagútban robogott tova. A szerelvényt közrefogó fény- és nyírfarengeteg alkotta fal egyszerre volt lenyűgöző és félelmetes. Az ember önkéntelenül arra gondolt, mi történik, ha kifogy a vasparipa szuflája, s utasai ott maradnak, elvágva a külvilágtól. Vajon meddig tartana ki az étkezőkocsi számára vételezett élelem, s az ivóvíz. Mennyi idő múlva kapnának segítséget. Mi történne, ha nem jönne a segítség, és az utasok ki akarnának szabadulni az erdő fogságából. Hány napig kellene

gyalogolni, és milyen irányban, hogy lakott településre találjanak. Botor gondolatok.

A sötétség beálltával érkezett a vacsoraidő. Az ablak melletti kis asztalkán terítettünk, s egymást kínálgatva falatozgattunk. János csomagjából finom hazai kolbász és fasírt került elő. Én pedig az általad sültöt, ugyancsak finom rántott csirkével viszonztam, amit János szívesen fogadott, és megdicsért. Megállapítottam, hogy Zalában is készítenek jó kolbászt. Az ugyanis nagyon hasonlított ahhoz, amit édesapám csinált Penyigén. Miközben falatoztunk, a vonat egyenletes tempóban száguldott a mind sűrűbbé váló éjszakában. Jánost már előző este rábeszéltem, hogy vállalja a fenti fekhelyet. Mint tudod, az utóbbi időben rossz alvó lettem, s nem akartam őt zavarni az örökös forgolódással. Jóformán az ablak mellett ülve, ébren töltöttem az éjszakát. A brjanszki erdő sűrűjében száguldó vonat dízelmozdonyának egyhangú dohogása, a kerekcsattogása lett az utitársam, s rátok gondoltam. Megpróbáltam felidézni az elutazás előtti, éjszakába nyúló beszélgetésünket. A könnyező, magadra erőltetett mosolygós arcodat. S közben még engem biztattál, menjek csak nyugodtan, nem lesz semmi baj. Az utolsó ölelésekre gondolva szinte fizikai fájdalmat éreztem. S akkor is, amikor megpróbáltam felidézni a Lacikával együtt töltött hétvégét. A kirándulást az állatkertbe, önfeledt kacagását a ketrechen ugráló majmok, hűledezését az elefánt láttán.

– Nézd, apa, nézd, milyen nagy fülei vannak és mekkora ormánya!

Amikor hol hozzád, hol pedig hozzám búj, ahogy az addig csak a mesekönyvből ismert zsiráf, a másik helyen pedig a zebracsapat közeledett a korlátokhoz. Csak akkor nyugodott meg, amikor látta, hogy a mellettünk álldogáló nagyobb gyerekek nem félnek. Sőt közelebb csalogatják az állatokat a korláthoz, s kenyérdarabokat dobnak nekik.

Könny szökött a szemembe. Fogalmam sem volt, hol

járhattunk, s hány óra lehetett. Nagyon nyomorultul éreztem magam. Végül aztán ülve elaludtam. Arra ocsúdтам, hogy szinte minden átmenet nélkül vége szakadt a nyírfarengeteknek. Megszűnt a szerelvényt közrefogó, élő növényfal. Az éj sötétje átadta helyét a hajnalhasadásnak. Aki már ébren volt, gyönyörködhetett a horizonton megjelenő, egyre feljebb kúszó tűzgolyó sokszínűségében. Az árnyalatok – bíborvörös, halványkék és sárga – szinte percről percre változtak, mígnem nappali fény árasztotta el az elénk táruló tájat. A távolban szalmatetős házcsoportok, falvak tűntek fel kicsiny, hagymakupolás templomokkal. Embernek nyomát se láttuk. Aztán sokáig csak a puszta, majd megint ugyanazok a házak. Imitt-amott egy életjelre utaló, füstölő kémény. Kicsit olyan, mint az én szülőföldem, a szabolcs-szatmári táj, legalábbis ahhoz hasonló.

Erről meg az apám jutott eszembe. Nem tudja, mert nem írtam meg neki, hogy egy időre elhagyom az országot, s benne kis családomat. Meg őt is. Nem érdemelte meg. Azt sem, hogy nem hívtam az esküvőnkre. Aztán csak beállítottunk hozzájuk. Téged akkor látott először. Emlékszel, milyen szeretettel fogadtak? Mintha régi kedves ismerősük, nem, inkább mintha édes gyermekük lennél. S még csak szemrehányást sem tett, egy rosszalló megjegyzés sem hagyta el a száját. Emlékszel, hogy a rokonság egyik-másik tagja mindjárt megjelent. Szerették volna megismerni a pesti asszonykát. Nevelőanyám testvére, Zsuzsika néni is átsántikált. Egy darabig csak ült a kis ágy szélén a konyhában, hallgatta beszélgetésünket. S amikor eleget látott és hallott, botjára támaszkodva feltápáskodott. Hozzám fordulva, búcsúzóul csak annyit mondott: helyes asszonykád van, hallod-e, csak igen kicsike. Ami azt illeti, hozzá képest az is vagy. De hát ő még görnyedten is magasabb volt nálam. Fájt minden felidézett emlék. Sokáig ültem az ablak mellett. A bámészkodásnak a lassan ébredező János vetett véget. Csodálkozó arcot vágott, hogy

barátja és útitársa már felöltözve, a messzeségbe révedő tekintettel, az ablak mellett kuporog.

– Mi nézni való van ott? – kérdezte.

– A táj – feleltem.

Mint tudod, János egy kis zalai faluban született, de Pesten nőtt fel. Őt aligha vonzotta a magyar alföldhöz hasonló táj. Mire rendbe szedte magát, már hallani lehetett a kalauznő éles hangját. Reggelihez invitálta az utasokat az étkezőkocsiba. Visszaadta az útleveleket, s jelezte, hogy mindjárt – szicsász – befut a vonat Moszkvába. Na, azért arra még várni kellett pár órát. Hozzá kell szokni, hogy itt más léptékkal mérik az időt, mások a távolságok.

Most mindenesetre befejezem. Amint lehet, hívni foglak. Azért az más. Legalább hallhatjuk egymás hangját. Sok puszi neked és Lackónak.

Moszkva–Bykovo 1956. április

Bandi

15. Bykovo

A cirill betűs, Kijevszkij Vokzal felirat jelezte, megérkeztünk a sokat emlegetett, hatalmas ország fővárosába. Lekászálódva a vagonból, a peronon egy magas, szőke, korán kopaszodó, Sumilinként bemutatkozó, magyarul beszélő fiatalember várt ránk. Ő lesz a tanfolyam orosz nyelvű hivatalos tolmácsa, közölte. A vele lévő, tatárkinézetű társát csak Szergejként mutatta be. Sumilin magyarul szinte hibátlanul, kis akcentussal beszélt. Kárpátalján született, anyja magyar, apja ukrán. A háború alatt önkéntesként szolgált a hadseregben. Aztán a Lomonoszov nevét viselő moszkvai egyetemen, magyar nyelv és történelem szakon szerzett diplomát. Az egyetem után már nem tért vissza szülőföldjére. A Magyarországgal szoros kapcsolatban álló belügyminisztériumban kapott állást mint fordító és tolmács. Mialatt erről beszélt, Szergej és a hordárok ügyesen elrendezték a csomagokat a VAZ gyártmányú kisbuszban.

Még nekünk is maradt hely. Igaz, hogy a hálókocsi kényelme után úgy ültünk egymáshoz préselődve, mint a szardíniák a dobozban. Aztán megkezdődött a valamivel több mint egy óra hosszát tartó utazás. Szergej tudását csillogtatva vezetett. A várost átszelő, irányonként többsávos pályán, a budapestinél jóval sűrűbb forgalomban, a sávok között ide-oda cikázott. Mindenesetre hamarosan kijutottunk a Kalcóra, vagyis a Moszkvát körülölelő pályára. Néhány kilométer megtétele után a VAZ éles kanyarral letért a körgyűrűről. Onnan kezdve egy darabig a kétsávos úton szinte egyedül voltunk, szembejövő forgalommal alig találkoztunk. Aztán azt is elhagyva, immár földúton, a tempót lassítva haladtunk. Az addigi sebességet már csak azért sem lehetett tartani, mert hamarosan egy Bykovo nevű lakott településhez értünk. Az út minősége azonban semmit sem változott. Állandóan kerülgetni kellett a kisebb-nagyobb kátyúkat. Meg aztán a homokos talajon a kocsi, a lassítás ellenére is, nagy port kavart. Azt pedig az enyhe szél az út mentén sorakozó fából épült, színes ablakkeretű, bádogtetős házak felé sodorta.

Amikor feltűnt a jellegzetes hagymakupolás templom, a busz leért a település központja felé vezető útról. Az egymást keresztező mellékutak egyikének a végén a VAZ orrát egy magas palánkkerítéssel takart objektum kapujának fordította. Szergej három rövid kürtszóval jelezte, megérkeztek. A kapu rögtön kitért. A portás mellett megjelenő fejlett farkaskutya nagy csaholással és ugrándozással köszöntötte az érkezőket. Vagyis Szergejt. Az rögtön kiderült, amikor a busz a kisebb kastélynak beillő, emeletes épület előtt megtorpant, Szergej meg kikászálódott a vezetőüléshöz. A René névre hallgató házörző egyenesen nekirontott. Két lábát a vállára téve, kezét s arcát nyalogatva juttatta kifejezésre örömét. Később mi is megismerkedtünk vele. Gyakran csatlakozott hozzánk a hatalmas parkban, futóedzés közben, vagy amikor sétálgatva, hangosan magoltuk az oroszlecke szavait. Velünk tartott a fűtésre szolgáló fenyőrönkök testedzésként gyakorolt aprításánál is. Szívesen rohangu a fejsze csapása alól néha messze röppenő hasábokért. Ő volt a nézője a csoport röplabdajátékának. Boldogan száguldott az időnként elguruló labda után. Csakhogy nem tudta felvenni. Így aztán a mancsával pofozgatva igyekezett visszaterelni.

A csoportot persze nem a labdajátékokkal való ismerkedésre, tűzifaaprításra, és nem René szórakoztatására küldték oda. A tanfolyam személyzete összesen ha tucatnyi főből állott. Az igazgató, vagyis az iskola vezetője, Jevgenyij Ignatyevics ötvenes, szimpatikus férfi. Egy személyben igazgató és történelemtanár. Helyettese egy türkmén származású, Nyijazov névre hallgató, Isztambulból kémkedés vádjával kiutasított diplomata. Így mutatkozott be, aztán hozzátette, hogy a protokollnak az ókortól a huszadik századig tartó fejlődéstörténetét és a rejtjelezés módszertanát fogja oktatni. Aztán voltak még nyelvtanárok és szakmai ismereteket oktató, nem állandó előadók.

Hamar megismerkedtünk az úgynevezett matrózdominó szabályaival. Az egymást váltó portások, Szergej, a kertész és Aljosa, a szakács szabadidejükben a portásfülkében dominóztak. Ha hiányzott valaki a partiból, bevették Tyina Mihajlovna-t, aki Aljosa mellett dolgozott a konyhán, s ő szolgált fel az étteremben. Eleinte csak néztük a szórakoztató játékot. A partik számunkra szokatlan véget értek. A vesztesnek át kellett bújni az asztal alatt, míg a többiek nagyokat csaptak a fenekére. Meglepődve tapasztaltuk, hogy ez alól

Tyina Mihajlovna sem volt kivétel. Jevgenyij Ignátyevics sem, aki időnként szívesen bekapcsolódott a játékba. Akkor történt egy kis fennakadás, ha ő végzett a vesztes oldalon, s már készülődött át-bújni az asztal alatt. Mire megszólalt a kórus, nye náda, nye náda, vagyis nem kell, nincs erre szükség. Ő azonban, a tiltakozást meg sem hallva, már az asztal alatt volt. Onnan szólt vissza, hogy olyan nincs, a szabály az szabály. És a többiek ezt akár parancsnak is vehették, úgyhogy jókat sóztak a fenekére.

János barátommal egy ideig csak nézők voltunk. Aztán ha úgy adódott, s nem volt ki a csapat, mi is bekapcsolódtunk. Nemcsak kellemes időtöltésben volt részünk, hasznos leckéket vettünk orosz nyelvből is. Egy idő után már az órákon is ízes szófordulatokkal fűszereztük a mondatokat, amivel tanárainkat is megleptük. Csoportunk vezetője, Ikládi, és a száz kilója miatt Pohosnak becézett tagja még hónapok múltán is küzdött az orosz nyelvvel. Előttünk ült a padban. Egyszer-kétszer, felelés közbeni nyögdécselésében „segítségként”, a dominózás közben felszedett, oda nem illő csacskaságokat súgtunk neki, amit megismételt. A tanár, vérmérsékletétől függően, vagy megbotránkozott, vagy mint orosz tanárnőnk, kacajra fakadt, s ujjával fenyegetett bennünket.

A tanári kar állandó tagjai: a már említett Jevgenyij Ignátyevics, helyettese Nyijazov, aztán az angoltanár Vera Morozova, harmincas éveie elején járó, teltkarcsú orosz szépség, özvegyasszony. Férje tengerésztiszt volt, hősi halált halt.

Némettanár Inesza Vasziljevna. Hasonló korú, de más típus. Olyan, amilyenből tizenkettő egy tucat. Nem szép, nem csúnya, nyúlánk, karcsú szőke nő, özvegy. Férje tüzértisztként a Moszkva alatti harcokban vesztette életét.

Orosztanár Jekatyerina Mihajlovna. Ő a tanári kar legfiatalabb tagja, független. Magas, csinos, kisportolt nő, koszorúba font dús szőke hajjal. Valamikor szép arcú lehetett. Azokat a már csak sejtethető, szép arcvonásokat azonban elcsúfították a közvetlen közelében robbanó gránát szilánkjai. Még tizennyolc éves sem volt, amikor önként jelentkezett a frontra. A háború végéig szanitéként szolgált. A voronyezsi harcokban sebesült meg. Miután felépült, a front mögöttes területein szolgált a háború végéig. Aztán elvégezte a Lomonoszov Egyetem orosz nyelv és irodalom szakát.

Az angol- és némettanárnőt körülzsongták a fiúk, vele azonban

senki sem barátkozott. Alighanem ez okozta az egyik óráján megsett kitorést. Az oroszórákon nem remekelő Ikládi egyik szereplése után Jekatyerina kifakadt: azért nem boldogultok a nyelvünkkel, mert nem szeretitek az orosz népet. Nem szerettek engem sem. Vérig volt sértve. S talán nem annyira az orosz nép, mint a saját névében. Azt sérelmezte, hogy neki senki sem teszi a szépet. Az aznapi oroszóra után, az udvaron sétálgatva, a csoport egyik nőtlen tagját arra biztattuk, barátkozzon Kátyával. Oszlassa el azt a tévhitét, hogy a magyarok ellenszenvvel viseltetnek az orosz nép, ők pedig személyesen a tanárnő iránt.

Miért pont én? – kérdezte a vodkát kedvelő, ám józan észjárású Sándor. A választás kézenfekvő volt. Nemcsak hogy nőtlen és jóképű, de testi felépítésben méltó párja lehetett a sportos megjelenésű tanárnőnek. Meg aztán nem volt titok, hogy a hétvégi moszkvai kirándulásokon sikerei voltak az Arbaton sétáló lányok körében. Egy alkalommal, amikor már rendszeresen bejárhattunk Moszkvába, Jevgenyij Ignátyevics ebéd után kis megbeszélésre hívta össze a társaságot. A tanulmányi eredményeket méltató felvezetés után atyai hangnemben folytatta. Én is voltam fiatal, megértelek benneteket. Számotokra idegen környezetbe kerületek, hiányzik a család. Kinek a felesége és gyermeke, kinek a barátnője. Barátnőre itt is szert lehet tenni. Moszkva tele van csinos lányokkal, asszonyokkal. A férfiakat, s különösen a fiatalabb korosztályt nagyon megtizedelte a háború. Van tehát kivel ismerkedni, s nem is tilos. Azonban az, akivel te a múlt szombaton megismerkedtél, mondta Sándorhoz intézve szavait, nem hozzád való. (Szemmel tartottak bennünket, vagy csak Sándorra figyeltek fel?) Az egy cuka, bljagy. Miattuk még bajba kerülhetsz. Azt javaslom, kerüld az ilyen, önként felajánlkozó nők társaságát. (Az orosz nyelvben az itt fonetikusán írott cuka és bljagy a magyar szajha, ribanc, mind közönségesen a kurva, finomabban a prostituált megfelelője.)

A jóslat hamarabb beteljesedett, mint bárki gondolhatta volna. A baj alighanem már az atyai jótanács elhangzása előtt bekövetkezett. A rendszeres orvosi vizsgálatok egyikén Sándornál nemi betegséget diagnosztizált az orvos. Asszisztense attól kezdve hetente kétszer jelent meg, injekciót adni. Az ügy gyorsan elrendeződött. Az igazgatón és a csoport tagjain kívül aligha tudott róla a személyzetből bárki is. Sándor megfogadta az igazgató tanácsát, s miután

bajából kigyógyult, hamarosan szárba szökken a Kátyával kötött barátság. Nem volt több panasz a magyarok orosz nép iránti érzéseire.

A női személyzethez tartozott még a már említett Tyina Mihajlovna. Ő amolyan mindenese volt. Segített karbantartani a házat, keze alá dolgozott a szakácsnak, ő tálalt az étkezéseknél.

Közel a negyvenhez, telt idomú, de korántsem kövér, vonzó nőszemély. Hogyan is lehetne másként – özvegyasszony. Férje, akárcsak Morozováé, tengerésztisztként szolgált. Hősi halált halt a háború első éveiben. Vele János barátkozott össze. Ő volt az, aki először ismerte meg a moszkvai lakásviszonyokat. Tyina ugyanis egyszer csak meghívta magához. Moszkva központjában, egy több emeletes régi építésű házban lakott. Miután az elhunyt férj katonatiszt volt, János egy méretes lakásra számított. Olyanra, amelyben a hétvégi kiruccanáskor kellemes órákat tölthet barátnőjével. A kellemes órák nem maradtak el. De a körülmények! Tyina ugyan előre figyelmeztette, hogy a moszkvai lakásviszonyok aligha hasonlítanak ahhoz, amit otthon megszokott. Ő ugyanis társbérletben lakik. Ez Pesten sem újdonság, nyugtatta meg János. Amivel azonban a harmadik emeleti lakásba benyitva szembesült, az minden képzeletet felülmúlt.

Tyinának ugyan saját szobája volt a nagyméretű négyszobás lakásban. A konyhán és a fürdőszobán, no meg a WC-n azonban még másik hat lakóval kellett osztoznia. Vagyis párosával laktak a szobákban. Nem férj és feleség, netán testvér, hanem két vadidegen ember. Ők a szobát egy függönnyel választották ketté.

Aztán ott volt még Aljosa, a szakács, kiszolgált katona. Kétszer sebesült meg a Leníngrádot kilencszáz napig ostromló németekkel vívott harcokban. Leszerelése után tanulta ki a szakácsmesterséget. Jól megtermett, két méter körüli férfi, saját szobával a dácában. Jó orosz ételeket főzött. Levesei, mint a scsi vagy a szoljanka, aztán az ukrán borscs közkedveltek voltak. S az egyéb, különösen a krumplival készült ételek ellen sem lehetett panasz. Baj csak akkor volt, ha mondjuk a menüben húsfétel szerepelt, még hozzá sertés- vagy marhahússal. A konyhának szállított áru ugyanis nem volt feldolgozva. Vagyis igen, de nem magyar módra. Nem voltak különválasztva az egyes alkatrészek. Nem ismerték a karajt, a tarját, az oldalast, a lábszárat. A fiúk szerint azokat a jószágokat,

amelyekből a dácában étel készült, nem a vágóhídon darabolták, vonat ütötte el őket.

A század elején fából épült, emeletes dácának volt egy nagy hiánya. Hiányzott belőle egy rendes fürdőszoba, vagy akár csak egy zuhanyozó. Az iskola vezetése gondoskodott róla, hogy hetente egyszer mindenki rendesen tisztálkodhasson. Erre szolgált a falu központjában működő bánja, vagyis a közfürdő. A bánjának neveztet orosz fürdő középkori eredetű, vagy még régebbi találmány. A 12. századból ismert első, vesszőből font fallal körülkerített elődje, a cár utasítására, a Kreml szomszédságában a folyópartra épült. Mondani sem kell, hogy bykovói megfelelője sokkal modernebb volt. Abban mégis hasonlított őseire, hogy ebben sem volt se zuhanyozó, se úszásra alkalmas medence, de még csak egy lubickoló sem.

Igaz, Bykovo nem város, inkább falusias jellegű település. A fürdésre használt építmény egyetlen nagy teremből állt. A falon körbefutó vezetékek szolgáltatták a hideg és a meleg vizet. A terem közepén fenyő deszkából ácsolt hosszú pad. Azon sorakoztak a méretes alumínium vándlingok, mellettük nyírfavesszőkötegek. Miután az ember vizet vett a vándlingba, s azzal visszatért a padhoz, kezdődhetett a fürdőzés. Ez leginkább abból állt, hogy lelocsolta magát meleg vízzel, testét leszappanozta, majd magára borította a maradék vizet. Ezután, ha kedve volt hozzá, a nyírfavesszővel megcsapkodta magát. Ezt a műveletet a csapatot első alkalommal elkísérő Sumilin és Szergej mutatta be. Hozzájárult a felfrissüléshez. Különösen, ha kísérik példáját követve, a vesszőzés után magukra borítottak egy újabb vándling hideg vizet. Amikor lejárt a fürdőzésre szánt idő, mindenki hatalmas, vászonból való lepedőket kapott az itthoni kabinosnak megfelelő, nőnemű gyezsurnájától.

A Moszkvával való ismerkedés a berendezkedést követő második héten kezdődött. Bykovából Moszkvába a magyar Hévhez minden tekintetben, még színében is hasonlító, helyközi elektricska közlekedett. A hasonlóság nem véletlen, hiszen a Hév-kocsikat meg az első metrószerelvényeket ugyanott gyártották, ahol az elektricskát. Az utazáshoz mindenki fényképes igazolványt kapott. Ennek több előnye volt. Nemcsak az elektricskán, de a moszkvai metrón sem kellett jegyet váltani. Az igazolványhoz szükséges fényképeket

egy Moszkvából kiutazó fényképész készítette a dácában. Ahhoz fel kellett venni egy tiszti rangjelzéssel felszerelt zubbonyt. Ezt azal magyarázták, hogy az ilyen igazolvány felmutatóját nem igazoltatják. Szerintem inkább a KGB albuma számára gyűjtötték őket, gondolván, egyszer még hasznát vehetik.

Renével

16. Történelemóra

Az első hónapokban a nyelvtanulást, azon belül is elsősorban az orosz nyelvet helyezték előtérbe. A hallgatóknak tolmácsolás nélkül is érteniük kellett a hírszerzéssel kapcsolatos elméleti és a szaktárgyak óráin elhangzottakat. A nyelvórákkal párhuzamosan csak a kevés orosz tudással is elvégezhető feladatok szerepeltek a tantervben. Például az ügynökökkel való találkozó megszervezése, az általa megszerzett titkos anyag továbbítására szolgáló tárgyi postaláda létesítése. Az ezekről tartott előadásokat éles gyakorlatok követték.

A találkozó szervezéséhez minden hallgató megkapta a testre szabott feladatot. Abban megjelölték a találkozó helyszínét. Az akcióban párok vettek részt. Egyik a hírszerző, a másik az ügynök szerepében. Az őket figyelőknek csak a számát és nemét jelölték meg, leírást nem adtak róluk. A megoldáshoz kaptunk egy helyszínt és a környezetét ábrázoló sorszámozott térképvázlatot. Azt a gyakorlat után vissza kellett adni. (Abban az időben Moszkvában nem lehetett térképet és útikalauzt vásárolni. Ilyesmi nem volt forgalomban.) A gyakorlathoz fűzött eligazítás részeként közölték, hogy egy adott ponttól az elhárítás emberei követnek bennünket. Azokat fel kell ismernünk, s a találkozó időpontjáig le kell ráznunk. Akinek ez elsőre nem sikerül, egyszer ismételhet. A találkozó előkészítésére két hetet kaptunk. Az a két hét a feladatban megjelölt találkozóhely és környékének tanulmányozását, vagyis a felkészülést szolgálta.

Az ügynök írásos anyagának továbbítására alkalmas tárgyi postaláda felderítése, használatának kidolgozása hasonlóan történt. Postaládának tetszés szerint bármit lehetett választani. Adtak hozzá ötleteket. Nyilvános helyek, például éttermek WC-jében az öblítőtartály. Parkok öreg fáinak odva, ha nem fészkelte éppen benne valamilyen madár. Fészekrakás és költés idején erre figyelni kellett. Az elhárítók figyelésével ebben az esetben is számolni kellett. Ha nem tudtuk felderíteni és lerázni őket, azok jelentésükben

megadták a személyleírást, a postaládának kiszemelt helyszín és objektum adatait. Vagyis a hírszerző lebukott. Vele együtt az is, aki ügynökként vett részt a találkozón, vagy ürítette a postaládát.

A kétévesre tervezett tanfolyam első éve a hazai, 1956-os események miatt mindössze nyolc hónapig tartott. Azalatt, a már ismertetett szakmainak számító gyakorlat mellett, főként a nyelvtanulás volt előtérben. Kezdetben elsősorban az orosz, mellette az angol és a német. A nyelvnek megfelelő országismeret nem szerepelt az órarendben. Arra nem is lett volna szükség, azt ugyanis a ráosztott terület szerint mindenki megszerezhetette otthon.

Ismerkedhettünk viszont az orosz történelemmel. Azt az iskola igazgatója, Jevgenyij Ignátyevics adta elő. Emlékezetem szerint egyik első előadásában beszélt az első orosz–magyar kapcsolatokról. Julianus barát látogatását említette. Nem hivatalos követként, saját elhatározásából kelt útra. Fel akarta keresni a Moszkvától északkeletre eső, Magna Hungariának nevezett őshazát, s az ott ragadt magyarokat. Ő hozta az első hírt a nyugat felé nyomuló mongol és a hozzájuk szegődő tatár hordák pusztításairól. Útját 1237-ben megismételte. Ekkor azonban csak Moszkváig jutott el. Addigra ugyanis a mongolok a magyarok őshazájának vélt térséget feldúlták. Lakosságát, s ha valóban éltek ott magyarok, azokkal együtt lemészárolták, vagy rabigába hajtották. Julianus barát útjának mégis volt valami haszna. Batu kán magyar királynak szóló levelét hozhatta magával. Az előadó szerint ahhoz úgy jutott hozzá, hogy a szuzdali fejedelemség emberei elfogták Batu kán küldöncét. Elvették tőle a levelet, amit átadtak Juliánus barátnak, a futárt meg felkoncolták.

Batu kán fennhéjázó levele:

Én, a Kán, az Égi Király küldöttje, kinek hatalmat adott a földön, hogy a meghódolókat a maguk viszonyai között fenntartsam, az ellenszegülőket pedig eltiporjam. Csodálkozom rajtad, magyarok királyocskája, hogy amikor már harmincadszor küldök hozzád követeket, vajon miért nem küldesz vissza egyet sem hozzám? Sem levelet, sem követet nem küldtél hozzám. Tudom, hogy gazdag és hatalmas király vagy, hogy sok az alattvaló katonád, és hogy egyedül uralkodsz egy nagy királyságban,

és éppen ezért saját jószántadból nehezen hódolsz meg előttem. Pedig jobb és üdvösebb lesz reád nézve is, ha önként hódolsz meg előttem. Értésültem arról is, hogy a kunokat, az én szolgálóimat, pártfogásodba vetted. Ezért meghagyom neked, ne tartsd őket továbbra is magadnál, hogy ellenségeddé ne legyek miattuk. Könnyebb ugyanis a kunoknak továbbvándorolniuk, mint neked, minthogy azok ház híján sátraikkal ide-oda vándorolnak, talán elkerülhetnek engem, de te házakban lakozol, neked váraid és városaid vannak, hogy menekülsz meg hát a kezemből?

IV. Béla azonban nem akart behódolni. A következmények közismertek.

A következő órákon Nagy Péterről és koráról, majd az őt követő század női uralkodóiról tartott előadásokat. A cárnőket, noha az európai hangulatot árasztó Szentpéterváron éltek, kivétel nélkül a moszkvai Uszpenszkij-székesegyházban koronázták meg. I. Erzsébet gyakran és szívesen időzött Moszkvában, amely megőrizte egyediségét s a „ruszkaja dusaként” emlegetett orosz lelkületet. Noha Nagy Péter megtiltotta, hogy Szentpéterváron kívül más városokban is épüljenek kőházak, apja ukázat figyelmen kívül hagyva, paloták építését szorgalmazta. Kezdeményezésére épült Oroszország első, természetesen kőből való egyeteme, mégpedig Mihail Lomonoszov reneszánsz költő és tudós irányításával. Az ő nevét most a Veréb-, korábban Lenin-hegynek nevezett, alig 80 méter magas dombon, Sztálin megrendelésére épített 36 emeletes Moszkvai Állami Egyetem viseli. I. Erzsébet nevéhez fűződik a svédek elleni sikeres hadjárat is. Annak eredményeként elfoglalta és Oroszországhoz csatolta Finnországot, majd Poroszország egyes részeit Königsberggel.

Nála is nagyobb hírnévre tett szert a zavaros körülmények között trónra lépő II. azaz Nagy Katalin, III. Péter német hercegnőből lett felesége. Jevgenyij Ignátyevics szerint az Erzsébet halála után trónra lépő III. Péter nemcsak gyengekezű uralkodó, de férfinak is pipogya lehetett. Betegesen vonzódott az egyenruhához, a katonasághoz. Vonzalma azonban kimerült az ólomkatonákkal, terepasztalon vívott gyerekes csatákban. Állítólag az esküvő után hosszú

ideig nem hálta el nászukat. Az utókorra maradt festményekről s a kort felidéző filmekben egy feltűnően csinos nőszemély tekint a szemlélődőre. Katalin szépsége és delejes vonzása mégsem hatott az ifjú cárra. Férji kötelességének teljesítésére végül Katalin vette rá. Attól tartott, hogy ha nem szül neki utódot, elveszíti az uralkodóház kegyét. Az előadás erről szóló részéhez magánvéleményként hozzáfűzte, egyáltalán nem biztos benne, hogy a házasságból született első gyereket Péter nemzette. Szerinte az nagy valószínűséggel Katalin valamelyik szeretőjétől származott.

Mindenesetre igazolt tény, hogy Katalin először Grigorij Orlovban, a daliás testőrkapitányban lelt méltó társra, vágyainak titkos kielégítőjére. Az már szinte bizonyosra vehető, hogy ebből a kapcsolatból született a második fiúgyermek. Péter, akit hidegen hagyott hites felesége, a szépséges Katalin, Jelizaveta Voroncova udvarhölgy személyében talált szexpartnerre. Csak azt nem érti, mondta, miért nem feleségében, a szép és csinos Katalinban, hanem abban a lotyóban lelte meg partnerét. A legendák szerint Katalin nem türtőztette magát, tucatnyi szeretője volt. Úgyesen kellett menedzselnie ezeket a kapcsolatokat, hiszen a cári titkos rendőrség éberrel vigyázta minden lépését. Erre persze nincsenek hiteles adatok. Annál többet találhat az érdeklődő arról a két férfiről, akiket a III. Péter titokkal körüllegő halála után cárnővé lett Katalin szerelemmel szeretett. Jevgenyij Ignátjevics szerint Pétert nem felesége ölette meg, hanem egy kardvívóedzés közben szerzett, elmérgesedett sebébe halt bele.

II. Katalin nagy szerelme végül is nem Orlov, hanem Grigorij Patyomkin herceg, a cárnő testőrségének másik tagja lett. Legalábbis ez derült ki az igazgató-tanár által idézett, Vjacseszlav Lopatin művén alapuló, *Love and Conquest – Szerelem és hódítás* – című kötetből. Abban a cárnő, jegyzetekkel és magyarázatokkal ellátott, több mint 400 levele olvasható. A Patyomkinhoz intézetekben egyszer politikáról, hódító hadjáratokról van szó, máskor egy szerelmes asszony magas hőfokú érzelmei áradnak az imádott férfi felé. Állítólag titokban házasságot kötöttek, erre nézve azonban nincsenek bizonyítékok. A kapcsolat aligha maradhatott titokban, így aztán Patyomkin ellenfelei egyre szaporodtak. Tőlük származhat az állítás, miszerint amikor a cárnő a sikeres krími hadjáratban meghódított területre látogatott, az útjába eső falvakban

Patyomkin falusi házak imitált homlokzatait állíttatta fel. A valóság azonban az, hangsúlyozta történelemtanárunk, hogy a herceg a törökök elleni hadjáratban visszahódította a Krím-félszigetet. Valódi településeket alapított, és erődöket építtetett. A magyar köznyelvben ennek ellenére máig él a „Patyomkin-falu” kifejezés.

A történelemórán ugyan nem esett róla szó, de köztudott tény. A törökökkel vívott háborúban visszahódított, hadászati jelentőségű Krím-félszigetet Nyikita Szergejevics Hruscsov, az SZKP KB főtitkára, nem sokkal Moszkvába kerülésünk előtt, a Szovjetunió egyik tagállamának, Ukrajnának ajándékozta. Aztán fél évszázaddal később, az Ukrajnában kitört válság közepette, Putyin visszaszerezte, ami nemcsak az orosz-ukrán, de a kelet-nyugati kapcsolatokra is mérgezően hatott.

17. Ismerkedés

A történelemórák felkeltették az orosz kultúra iránti érdeklődésemet. Szerencsém volt. Az angoltanár nő segítségével ismerkedhettem az egyes korszakokat jelképező építészeti alkotásokkal, a festészet nagyjait és műveikkel. Véletlenül alakult így. Szombatonként a tanfolyamon csak délig tartott a foglalkozás. Ilyenkor az utolsó órákat adó tanárok velünk együtt ebédeltek. Azon a bizonyos szombaton angol volt az utolsó két óra. Ebéd után egyedül indultam Moszkvába, mert János barátom Tyina Mihajlovnára várt. Még az elektricska állomása előtt beértem a német- és az angoltanár nőt. Útközben mindketten Magyarországról, s főként Budapestről érdeklődtek. Szívesen meséltem nekik a Duna két partján elterülő

A Vörös téren

város szépségéről. A hidakról, a Parlamentről. Azzal is eldicsekedtem, hogy megkezdődött az első metróvonal építése, méghozzá szovjet szakemberek segítségével. Beszélgetés közben gyorsan telt az idő, s azt vettük észre, hogy már beértünk Moszkvába. A végállomáson metróra váltottunk, de Inesza Vasziljevna két megálló után leszállt. Miután kettesben maradtunk, a tanár nő az iránt érdeklődött, hová tartok, mi lesz a program. A Kremlben szeretnék szétnézni, mert még csak kívülről láttam – feleltem.

A tanár nő helyeselte a tervet, mondván, a Kreml falain belül sok érdekes, történelmi nevezetességű látnivaló akad, s mindjárt idegenvezetőnek ajánlkozott. Úgy sincs különösebb dolga, felelte arra a megjegyzésemre, hogy szívesen szaván fognám, de nem akarom fárasztani. Szabadkozásomat azzal hárította el, hogy egyáltalán nem fárasztaná egy kis séta. Az egész heti munka után neki sem ártana egy kis kikapcsolódás, és addig sem lesz egyedül. Otthon csak a heti takarítás várna rá. Arra meg lesz ideje vasárnap. Az ajánlatnak több okból is örültem. Egyrészt nem egyedül kellett bejárni a falak közé zárt hatalmas területet, ahol az idegen nem könnyen igazodik el. Másrészt kísérőm bizonyára jó ismerője az ottani látnivalóknak, s értő kalauzom lesz.

A Vörös térhez érve az idegenvezetővé szegődött tanár nő a GUM Áruház árkádjai alá terelt. Nemcsak azért, mert a kora délutáni órákban még tűzött a nap, hanem mert onnan pazar rálátás nyílik a vörös téglafallal körbekerített, csillogó aranykupolákkal tűzdelt épületegyüttesre. Ismertetőjéből kiderült, hogy a húsz bástyával szabdalts falak egy 28 hektáros területet fognak közre. A híres toronyórával díszített, Szpaszkaja Bástya alatt képezték ki a Kreml főbejáratát. A turisták azonban azt nem használhatják.

Úgy tudja, hogy a Szpaszkaja Bástyát a 17. század elején átépítették, akkor nyerte el mai formáját, a sátor alakú kő felsőrésszel. Akkor szerelték fel a Christopher Galloway skót órás mester szerkesztette toronyórát. Csakhogy az két tűzvészt is megélt, s tönkrement. Akárcsak a következő. Az újjáépített órába a Butenop-fivérek építették be az új harangjátékot. Reggel a Preobrazsenszkij-ezred indulóját, este pedig Bornyanszkij zeneszerző egyik század eleji művének a melódiáját játszotta.

Aztán 1917 októberében, a vörösgárdisták Kreml ellen indított rohamát megelőző tűzészeti előkészítés közben a Szpaszkaja

belövést kapott. Az óra elhallgatott, s csak egy év múlva szólalt meg ismét. Az 1920-as években egy rádióamatőr folyóirat felvette, jó lenne, ha a harangjátékot a rádió közvetítené, hogy mindenki hallhassa. Egy szombati napon aztán a rádió bejelentette, hogy éjjel tizenkét órakor új műsort sugároznak. Addig Verdi *Aida* című operáját közvetítették. Az utolsó szólam után csend lett, majd megszólalt a Kreml toronyórája. Ettől kezdve a rádió mindennap közvetítette az éjfél jelző ütéseit, délben pedig az Internacionálé dallamát.

Aztán belülrre kerülve, s a falak között sétálva kiderült, szerencse, hogy nem egyedül vállalkoztam a látogatásra. Napokat kellett volna ott tölteni, hogy a fontosabb részeket bejárhassam. Így viszont a tanárnő értő kalauzolásával néhány óra alatt megismerkedhettem a legfontosabb látnivalókkal. Szokatlan látvány volt a Nagy Iván-harangtorony. Magassága a Borisz Godunov által emeltetett hagymakupolás bástyával és a kereszttel meghaladja a 80 métert.

A torony tövében terpeszkedik a világ talán legnagyobb harangja, az úgynevezett Cár Kolokol. Noha eredeti szakmám szerint vasöntő, pontosabban formázó voltam, fel nem foghattam, hogyan tudták a 18. század elején kiönteni ezt a kísérőm szerint több tonnát nyomó kolosszust. Ekkora öntőszekrények semmiképpen sem létezhetek, az öntőforma elkészítéséről már nem is beszélve. Kétkedésemet hallva a tanárnő arról tájékoztattott, hogy a harangot egy hatalmas gödörben mintázták meg, s ott öntötték ki. Amikor az öntvény kihűlt, a kiemelés közben letört belőle egy jókora darab. Ezért nem került a toronyba, és soha senki sem hallhatta megszólalni.

A tanárnő ezután lépteinket a Kreml középpontja felé irányította. A teret három katedrális fogja közre, az orosz építészet remekei. Az Uszpenszkij-székesegyház a 15. század utolsó harmadában épült, s lett a cárok koronázó temploma. A belépőt Rettegott Ivánnak a főbejárattól jobbra álló, fából faragott díszes trónja fogadja. A következő a Blagoveszenszkij-székesegyház, amely a 16. század közepén leégett. Az újjáépítéskor kapta aranyozott hagymakupoláit. A harmadik az Arhangelszkij-székesegyház, az egykori orosz uralkodók temetkezési helye. A közelben lévő több kis templom mellett elsétálva a cárok magánlakosztályait befogadó palotához jutottunk. Az eredeti építményt később két emelettel

megfejezték, s abban rendezkedett be a Legfelsőbb Tanács hivatala. A látogatást befejezve visszatértünk a Vörös térre. A GUM melletti étterem teraszán telepedtünk le, s meghívtam kísérőmet egy kávéra vagy teára. A tanárnő elfogadta a meghívást, s megjegyezte, orosz ember kávé helyett teázik. Azt az odaérkező felszolgálótól mindjárt meg is rendelte.

Teázás közben a szokás oroszországi elterjedésére terelte a szót. Annak előtörténete arról szól, hogy a cár Mongóliába, Ubra kánhoz küldte követségbe egyik bizalmi emberét, egy bizonyos Sztrakov nevű bojárt. A kánnak a szibériai tajga nagy vadjainak kikészített bőrből küldött egy kollekciót. Cserébe teát kapott, aminek elkészítési módjára és fogyasztására a mongolok tanították meg a követet. A tea mindenkinek ízlett, s attól kezdve jött szokásba a teázás. Egyébként a teát jelölő szavunk, a csáj kínai eredetű. Ilyen a szamovár is, amelyet pedig alighanem a mongolból vettünk át. Valamelyik orosz fejedelem tőlük kapta az első mintadarabot. Egy ügyes mesterember, a Mongóliából származó minta alapján kezdte gyártani a szamovárt. Amikor az üzlet beindult, gyárat épített Tulában. A szamovárok azóta ott készülnek. Ehhez kapcsolódik a népi mondás: „Szamovárt szállít Tulába.” (Magyar megfelelője alighanem a vizet hord a Dunába lenne.)

– Remélem, nem untattam ezzel a csájás történettel.

– Egyáltalán nem. Nagyon érdekes, amit a teázás oroszországi elterjedéséről mondott. Ami pedig a mai napot illeti, szeretném megköszönni, hogy segített megismerkedni a Kreml falain belül található nevezetességekkel. Viszonozni csak egy hasonló pesti idegenvezetéssel tudnám, ha egyszer ellátogatna hozzánk.

– Bizonyára tudja, hogy mi még a baráti országokba, így Magyarországra is csak akkor utazhatunk, ha onnan meghívólevelet kapunk. S még abban az esetben sem biztos, hogy engedélyt kapnék. Úgyhogy jobb, ha nem álmodozunk. Itt van nekünk a valóság. Velünk szemben, szinte a Kreml falához simulva, a vörös márványból épült, eredetileg csak Lenin nevét viselő, ma már Lenin–Sztálin Mauzóleum. Abban őrzik mindkettejük bebalzsamozott porhüvelyét. Az a hosszan kígyózó sor előtte oda igyekszik. (A XX. kongresszus határozata alapján, Sztálin bebalzsamozott holttestét onnan kitelepítették, és titokban a Kreml falánál újratemették.) Szeretném felhívni figyelmét a tér nekünk bal kézre eső szélén

lévő Blazsennij-székesegyházra. Ez Oroszország kőbe vésett történelmének jelentős darabja, a tér ékessége. Ha érdekelné, a belsejét is szívesen megmutatnám.

– Nagyon érdekelne.

– Akkor azt javaslom, hogy egy másik hétvégén, de ne szombaton, hanem vasárnap találkozzunk újra itt, s nézzük meg együtt a Blazsennijt. Nekem sem ártana, régen jártam benne. Mit szól hozzá?

– Nagyon kedves, hogy szabadidejének egy részét rám áldozza. Avatottabb és kedvesebb idegenvezetőt aligha találhatnék.

– Köszönöm a bókot. Akkor majd egyeztetünk egy időpontot.

A végszóra Vera szedelődzködni kezdett, s kezét nyújtott. Anélkül, hogy gondoltam volna rá, automatikusan arcomhoz emelve, csókot leheltem rá.

– A magyar férfiak mind ilyen gálánsak? A nő iránti tisztelet kifejezésének ezt a formáját ismerjük, de nálunk nem gyakorolják, mert burzsuj szokásnak tartják.

A hangsúly arról árulkodott, nem rosszallja, hogy vele ez most megesett. Kezét kiszabadítva búcsút intett, és elindult a közeli metrómegálló felé.

Egy darabig szemmel követtem a könnyed léptekkel távolodó alakot. Az pedig, mintha csak megérezte volna, hogy figyelik, megfordult, és kissé tétován visszaintett. Amikor ismét elindult, visszamentem az asztalunkhoz, és rendeztem a számlát. Hat órát jelzett a Kreml toronyórája, de a júliusi verőfényes nap sugarai még beragyogták a nyüzsgő teret.

18. Pesten zajlik az élet

Ideje „haza”menni, gondoltam. De aztán mégis úgy döntöttem, ahogy eredetileg terveztem, előbb felhívom Magdát és harmadik évében járó Laci fiamat. S ha nem találnám otthon őket, hiszen csak vasárnapra várják a hívást, akkor legfeljebb másnap újra bejövök. A postahivatalban ezúttal nem voltak sokan. A hívást felvevő hölgy ismerősnek tűnt. Úgy látszik, én is neki. Amikor ugyanis a pulthoz lépve ráköszöntem, csak bólintott, és már mondta is: „Vám Budapest, kakoj nómer?” Önnek Budapest lesz, ugye, mi a telefonszám? Mint egy automata, úgy köptem ki a számokat: hat-nyolcvanhét-kettő-negyvenhárom. A hölgy az előtte lévő füzetbe bekönyvelte a hívó nevét, aztán a telefonszámokat, s közben fel sem nézve, gépiesen mondta: foglaljon helyet, kicsit várni kell.

Ahhoz képest, a hangszóróban hamar felhangzott – Budapest, hatos kabin. A kagylóval a kezemben hallgattam az otthoni készülék hosszan tartó csöngését. Már majdnem letettem, gondolván, mégsincsenek otthon, amikor a vonal túlsó végén, levegőt kapkodva megszólalt Magda.

– Halló, kivel beszélek? Jaj Istenem, Bandikám, te vagy az? Bocsáss meg, Lacikát fürdetem, élvezi a pancsolást. Tartsd egy kicsit, hadd menjek vissza érte, nehogy bajt csináljon.

Percekig tartott, mire visszaért, megint lihegve.

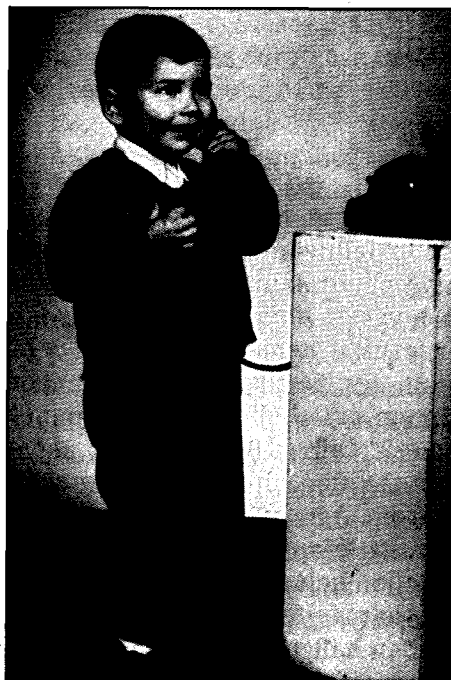
– Na, itt vagyok, vagyis vagyunk, mert velem van Lacika is. Kiemeltem a kádból, és bebugyoláltam egy fürdőlepedőbe. Olyan nehéz, mint egy sózsák. Most itt ül az ölemben, és a telefon után nyúlkal. Vasárnapra vártalak. Mi történt, hogy mégis ma hívtál?

– Bent voltam a városban, ismerkedtem a Kreml látnivalóival. Gondoltam, megpróbálom, hátha otthon találalak benneteket. Örülök, hogy sikerült.

– Na, Lacika, maradj nyugton egy kicsit, a papával beszélek.

– Én is akarok – erősködött a csengő gyerekhang, miközben Magda csitíttgatta.

– Várj egy kicsit – szólt a telefonba –, mindjárt megnyugtatom.

Telefonálok

Közben megszáradt, adok rá valamit, meg odaadom neki a barna macit, amit küldtél. Nagyon kedveli, azzal szokott lefeküdni. Vinné magával az oviba is, de azt nem lehet. Emiatt hétfőn reggel mindig balhézik.

Aztán csönd, majd egy koppanás, elhaló léptek és gyekekhang. Kisvártatva ismét Magda.

– Na, csak egy kismadrágot adtam rá, mert meleg van. Megkapta a macit, most talán nyugton marad kicsit. Szóval a Kremlben jártál, és sok érdekeset láttál. Szívesen megnézném én is. A Vörös tér nagyon szépnek látszik a fotón, amit legutóbb küldtél. Tudod, amin egyedül sétálsz a téren. Most is egyedül voltál?

- Nem, az angoltanárnő kalauzolt.
- Csinos?
- Azt hiszem, igen.
- Na, csak vigyázz. Nehogy elcsábítson ő, vagy egy másik szemrevaló nő, és végleg ott ragadj.
- Attól nem kell tartanod. Sokat gondolok rád. Hiányzol. Sőt, nagyon hiányzol.
- Nekem is. Szívesen kimennék pár napra.
- Tudod, hogy nem lehet.
- Tudom, de azért álmodozhatok, nem?
- Talán majd egyszer együtt is eljöhettek. Annyi látnivaló van. Elmehetnének a Bolsojba egy balettelőadásra, ami neked biztosan nagyon tetszene.
- Annak nagyon örülnék. Odaadom a kagylót Lacinak. Beszélj hozzá. Ha sokáig leszel oda, még teljesen elfelejt. Néha mesélek

neki rólad, ilyenkor csak bámul rám, és egyre csak azt kérdezi: hol van, hol van apa? Na, most itt van az apa, beszélj vele.

- Halló Lacika...
- Hol vagy apa, a dolgozóba?
- Nem, most nem a dolgozóban vagyok, hanem Moszkvában.
- Az mi?
- Az egy nagyváros, nagyobb, mint Budapest, és nagyon messze van.
- Akkor minek mentél oda? Miért nem jössz értem az oviba?
- Egy darabig nem lehet, de ha hazajövök, mindig együtt megyünk az oviba. Jó lesz?
- Az jó lesz. Voltam a parkban anyával, és játszottam a szomszédék kutyusával. Nagyon aranyos. Neked is van kutyád. Láttam a képen, amit küldtél. Szép nagy kutya. Mi a neve?
- René.
- Az milyen név?
- Hát, olyan lánykutyanev.
- Anya azt mondja, nemsokára hazajössz.
- Igen, de addig még sokat kell aludni. Légy jó kisfiú, fogadj szót a mamának.
- Meg az óvó néninek?
- Annak is. De most köszönjünk el. Sok puszi meg ölelés, és add vissza a mamát.
- Nem kell visszaadni, eddig is én fogtam a kagylót, nehogy elejtse. Félig-meddig hallottam, mit beszéltek. A kölyök nagyon aranyos. Amikor a hetes óvodából hazahozom, repülnek a napok. De a hétköznapiak csak vánszorognak. Még sokat kell várni, hogy találkozhassunk. Tudod, milyen az, nap mint nap egyedül feküdni és ébredni? Nagyon, de nagyon hiányzol.
- Te is nekem, kedvesem. Lehet, hogy mégsem kellett volna.
- Erről ne beszéljünk. Nem akartalak nyugtalanítani. Ha levelet kapok tőled, az kicsit olyan, mintha beszélgetnék. Akkor megnyugszom. Csak elég ritkán írsz, s a levél meg sokára ér ide. Két hétig is eltart. Nem gondoltam, hogy ilyen messze van az a Moszkva.
- Hát, lehet, hogy gyalogos postás hozza-viszi.
- Válasz helyett csilingelő kacagás jelezte, érti, mire gondolok.
- Mielőtt befejeznék, vagy megszakadna a vonal, otthon mi újság? Az öregek jól vannak?

– Hála istennek. Hétvégeken szoktunk menni hozzájuk. Imádják egy szem fiúunokájukat. Ha sokat lennének vele, biztos elkényeztetnék. Ja, és az itthoni dolgok. Pár nappal ezelőtt a Petőfi Kör nyilvános vitát rendezett a Váci utcai Honvéd Tiszti Házban. Tudod, ott, ahol többször ebédeltünk anyáékkel vasárnaponként. Már a vita témája, a sajtószabadság, s a rendezvény beharangozása is felkavarta az állóvizet. A Szabad Nép például, ha jól emlékszem, valami olyasmit írt, hogy a DISZ Petőfi Körének hétről hétre ismétlődő vitáin a szellem napvilága ragyog fel. Talán ez a cikk is hozzájárult, hogy annyian mentek el a találkozóra, hogy a tömeg egy része az udvarra, aztán az épület előtti térre szorult. Amit olvasni lehetett, meg ami szájról szájra terjedt, arról most csak két dolgot említenék. Az egyik, hogy több felszólaló, köztük Méray Tibor, a Szabad Nép volt munkatársa, a pártból kizárt volt miniszterelnöknek, Nagy Imrének a politikai életbe való visszatérését követelte. A tömeg helyeselte. Azt is, amit Déry Tibor a szabadság hiányáról és az elkövetett hibákról mondott. Hangoztatta, hogy amíg a hibák elkövetői a helyükön maradnak, addig nem lesz változás. Két nap múlva aztán a pártvezetés, a poznani felkelésre hivatkozva, elítélte a Petőfi Kör rendezvényén elhangzottakat, és gyakorlatilag betiltotta a további összejöveteleket.

– Ha úgy van, ahogy mondod, Déry a felső vezetés egyes tagjainak távozását követelte. Senki sem emelte fel a szavát, vagyis a jelenlévők egyetértettek vele?

– Azt hiszem, ez történt.

– Mi van még?

– Ez nem elég?

– Ezekről mi itt semmit sem tudunk.

– Mindez csak pár napja történt. Én meg nem tudlak téged hívni. Tényleg, miért nem hívhatlak?

– Ez egy másik történet, amit most nem tudunk megbeszélni. Ami a friss hírt illeti, arról jó lenne többet tudni. De hozzánk nem járnak hazai lapok, azokat a követségen keresztül kápjuk. Általában nagy késéssel, kimaradásokkal. Így nehéz követni a hazai eseményeket.

– Na, jó, akkor megpróbálok gyakrabban írni, s nem csak akkor, amikor a leveledre válaszolok. Ez talán majd segít kapcsolatban maradni a hazai dolgokkal. Bár a posta lassúsága miatt

mindig késésben leszünk. Ez a rendszer, vagyis a szervezés hibája. A Külügyben leadom a levelet, aztán ők továbbítják, majd ugyan-ezen az úton kapom a választ, szóval ez nem jó megoldás. Nem adhatnál mégis egy moszkvai címet, ahová írhatok?

– Ez sajnos lehetetlen. Már azt is szóvá tették, hogy többen megemlégtünk a hazaiaknak küldött levélben Bykovot. A többit a fantáziadra bízom.

– Nem kell sokat törnöm a fejemet. De most talán fejezzük be. Lacikát le kellene fektetnem, hogy kialudja magát. Neked meg már így is sokba kerül ez a beszélgetés.

– Nem olyan sokba, mint gondolnád. Meg aztán nincs is mire költeni az ösztöndíjat.

– Akkor sok puszi, és vigyázz magadra.

– Lackótól is hadd köszönjek el.

– A nappali szőnyegén játszik a macival. Neki is hiányzol, s a telefonhívásod mindig felkavarja egy kicsit.

– Jó, akkor hagyjuk. Még egyszer sok puszi, neki is. Neked eggyel több. Tedd le, kedvesem.

– Te hívtál, neked kell letenni...

Magda és Laci Pesten

Aztán az éteren át már csak a szapora levegővétel hallatszik. Látni vélem, amint könnyeivel küszködik. Nekem meg nehezemre esik letenni a kagylót. Csak állok, magam elé meredve a fülkében, amíg a vonal meg nem szakad.

A dácsába visszatérve János barátomat ágyán, gatyában heverve találtam. Olvasott valamit. A Magdától kapott információk hallatán nem lepődött meg, hogy a Petőfi Körben megjelenő értelmiségiek, Rákosival szemben, Nagy Imre pártján állnak. Mert szerinte a Magda által elmondottak erről szóltak. Ezt Rákosi pontosan érzékelte, ezért íteltette el a pártvezetéssel, ami alighanem a Petőfi Kör végét jelenti. Hacsak nem történik valami...

Az újabb telefonbeszélgetés közben, a családi vonatkozású ügyek után, Magda meglepő hírrel szolgált. Virágnyelven azt közölte, hogy állítólag ott járt valaki a Nagy Testvérek közül, aki segített átszervezni a Szövetkezetet. Új vezetőséget választottak. Abba, a munkások képviselőjének erősítésére, bekerült egy kádár és egy pékmester, meg a gyufa is. Jó hír, hogy a Szövetkezet vezetőjét meg leváltották. Ő gyógykezelésre megy a Szovjetunióba. Egyesek szerint rossz hír viszont, hogy utóda a hídverő lett, aki nem sokban különbözik tőle.

Mindezt csak úgy lehetett értelmezni, hogy a Szövetkezet, vagyis az MDP Központi Vezetősége, Moszkva intenciójára, felmentette Rákosit. Megromlott egészségi állapotára hivatkozva, gyógykezelés ürügyén eltávolítják az országból. Helyét a hídverőnek becézett Gerő Ernő vette át. Becenevét onnan kapta, hogy a háború alatt lerombolt Duna-hidak pótlására, a Batthyány tér és a Parlament között emelt, Kossuth névre keresztelt ideiglenes híd építése az ő nevéhez fűződött. Ő volt ugyanis akkor a közlekedési miniszter. Viszont bekerült a vezetésbe a kádár mester, vagyis Kádár János, meg a pék, azaz Marosán György, aki eredeti foglalkozására nézve valóban pékmester volt, s a Gyufa becenevű Kállai Gyula. Mindhárman koncepció per áldozatai voltak. A Nagy Imre miniszterelnöksége alatt bekövetkezett enyhülés nyomán kerültek szabadlábra.

A nem mindennapi információt a dácsa parkjában megbeszélve, Jánossal arra a következtetésre jutottunk, hogy otthon elindult valami. Kimenetele, ismerve az előzményeket, meglehetősen bizonytalan.

Mint kiderült, a csoport több tagja is értesült az otthon történetéről. A témát már nem lehetett megkerülni, beszélni kellett róla. A csoport vezetője és a pártbizalmi azon a véleményen volt, hogy mielőtt vitát nyitnának az ügyről, hivatalos információt kell kérni a követségtől, vagy az iskola vezetőitől. Ők bizonyára tájékozottabbak. Ezzel azonban nem jutottunk semmire. A csoportvezető és a pártbizalmi a hivatalos verzió kívül semmilyen érdemleges információt nem tudott szerezni. Jevgenyij Ignátjevics is csak a Pravda közleményét ismertette, amit mi magunk is olvashattunk. A témáról folyó beszélgetések, olykor éles vitatkozások közben a csoport három részre szakadt. Voltak, akik megpróbálták védelmükbe venni Rákosit. Mások kevesellték a leváltást, és helyénvalónak tartották volna a bíróság előtti felelősségre vonást. Közéjük tartoztam én és János barátom is. Pár kívülálló nem csatlakozott egyik oldalhoz sem. Tiszták akartak maradni.

Aznap este, amikor a csoport tagjai ismét összejöhöztek, a témát már nem lehetett megkerülni. A csoportvezető és a pártbizalmi azon a véleményen volt, hogy mielőtt vitát nyitnának az ügyről, hivatalos információt kell kérni a követségtől, vagy az iskola vezetőitől. Ők bizonyára tájékozottabbak. Ezzel azonban nem jutottunk semmire. A csoportvezető és a pártbizalmi a hivatalos verzió kívül semmilyen érdemleges információt nem tudott szerezni. Jevgenyij Ignátjevics is csak a Pravda közleményét ismertette, amit mi magunk is olvashattunk. A témáról folyó beszélgetések, olykor éles vitatkozások közben a csoport három részre szakadt. Voltak, akik megpróbálták védelmükbe venni Rákosit. Mások kevesellték a leváltást, és helyénvalónak tartották volna a bíróság előtti felelősségre vonást. Közéjük tartoztam én és János barátom is. Pár kívülálló nem csatlakozott egyik oldalhoz sem. Tiszták akartak maradni.

19. A tanárnő is nő

A Kremlben tett közös látogatás óta más szemmel néztem az angol-tanárnőre. Amit addig észre sem vettem, most feltűnt, milyen egyszerűen, mégis csinosan hordja magát. Nem lehetett valami gazdag ruhatára, de az egyes darabokat ügyesen váltogatta és kombinálta. Bármilyen volt rajta, minden jól állt neki. Megjelenésével nyugtalanságot kelthetett a közelébe kerülő férfiakban. Velem mindenestre ez történt. Aztán az egyik szombati angolóra után Vera előhozakodott a Blazsennij meglátogatásával.

Azt javasolta, találkozzunk másnap, vasárnap háromkor a GUM előtt, ha megfelel. Persze hogy megfelelt. Egy idő óta már vártam erre a kilátásba helyezett találkozóra, bár én nem merem volna kezdeményezni. A megbeszéltnél hamarabb érkeztem. Körülsétáltam a Vörös teret, aztán a GUM kirakatai előtt bémészkodtam. Amikor meguntam, ismét kiléptem a térre. Éppen jókor. A Történeti Múzeum felől közeledő nőben Verát véltem felismerni. Ő is észrevehetett, mert kezét magasba emelve jelzett. Visszaintettem, s elindultam feléje.

Testközelbe érve, tetőtől talpig végig mértem. Jól állt neki a vonalait kiemelő fehér blúz, s az épphogy csak térd alá érő, sárgabarnak színezett szoknya. A csinos felsőtest formás lábakban folytatódott, s egy vajszerű, alacsony sarkú cipőben ért véget. Tekintetem az aszszony szépnek mondható arcát fürkészte. Azzal a fitos orral s a magas homlok alatti, mélyen ülő fekete szemekkel vonzónak találtam. Fejét sötétbarna, vállig érő haj koronázza. Arcán sminknek semmi nyoma, rúzszt nem használ. Az üdvözlésül felém nyújtott kéz próbált kiszabadulni a fenyőörökök aprításában edzett markom szorításából. Igyekezetének nyomatékot adva, megszólalt.

– Jó lenne elindulni. Amint látom, éppen egy csoport készülődik a Blazsennijbe. Csatlakozni kellene hozzájuk. Ha jó az idegenvezető, szakszerű magyarázatokat hallhat a látnivalókról. De ha már bent vagyunk, akár külön is válhatunk.

A felszólítás magához térített. Ujjaim szétnyíltak, az addig fogva tartott kezét elengedve jeleztem, indulhatunk.

Az idegenvezető még a benti viselkedés szabályait magyarázta, amikor csatlakoztunk az öltözőkükből ítélve vidékről érkezett orosz csoporthoz. Megvártuk, míg távolabb kerülnek, aztán Vera az építmény közepére, a központi kápolnába kalauzolt. Elmondta, hogy a székesegyház egy főtemplomból és a hozzá kapcsolódó nyolc mellékkápolnából áll. Építéséhez Rettegett Iván parancsára fogtak hozzá. Az ukáz pedig úgy szólt, hogy a mongolok által megszállva tartott Kazany visszafoglalásáért vívott kilenc csata emlékére épüljön egy-egy, összesen tehát kilenc templom. A tervek elkészítésével egy Posztnyik nevű építész bízta meg, aki a feladat teljesítésére igen elmés megoldást választott. Nem kilenc különálló templomot tervezett, hanem egy épületegyüttest, amely a főtemplomból és a hozzá csatlakozó nyolc kápolnából áll. Így épült fel hat év alatt a Blazsennij-székesegyház. Amikor felavatták, még az Istenanya Oltalma (Pokrovszkij Szobor) nevet kapta. Blazsennijnek aztán nevezték el, hogy ott helyezték örök nyugalomra a moszkvaiak kedvelt szent bolondját, „Áldott Vazult”, rendes nevén Vaszilij Blazsennijt. A foglalkozására nézve egyszerű csizmadia egyszer csak felhagyott a mesterséggel. Vándorprédikátor lett. A moszkvaiak egyszerűen „szent bolondnak” nevezték, de tisztelték. Halála után nagy temetést rendeztek neki. Állítólag a szertartáson Rettegett Iván és egész udvartartása megjelent.

E kis bevezető után a főtemplom legfontosabb látványosságára, az ikonosztázra hívta fel a figyelmemet. Az ikonok többsége a 19. századból származik, egyes darabok azonban jóval korábban készültek – jegyezte meg, aztán hagyott nézelődni.

A csendes szemlélődés után végigvezetett a nyolc mellékkápolnán. Azok közül kettő maradt meg emlékezetemben. Az egyik a Szent Vaszilij nevét viselő, abban helyezték el a névadó földi maradványait. A másik a Krisztus bevonulása Jeruzsálembe-kápolna. A nézelődést befejezve Vera megjegyezte, ha még van időm és kedvem, ellátogathatunk a Puskin Múzeumba, vagy a Tretyakov-keptárba.

Az ajánlatra azt válaszoltam, hogy az orosz festők és munkáik számomra ismeretlenek, minden javaslatot köszönettel fogadok.

– Akkor hát irány a Tretyakov. Míg odaérünk, megpróbálom

összefoglalni, amit a képtárról tudni illik. Ha túl gyorsan beszélnék, szóljon rám. Bár Jekatyerina Mihajlovná azt hallom, szépen halad az orosz nyelv elsajátításában. Mellesleg ezt magam is tapasztalom. Szóval a képtár. A Tretyakov-fivérek gazdag gyárosok és kereskedők voltak, s a természet szépérzéssel áldotta meg őket. Nagy szerencsénkre. Egyes kutatók szerint az idősebb Pavelt a gazdasági ügyeknél jobban érdekelte a művészet. Kedvelte az orosz festők képeit, s a 19. század derekán elkezdte vásárolni őket. Az akkor még csak házi képtár anyaga a század hatvanos éveiben kezdett igazán gyarapodni. Azért, hogy a képekben lelt örömet másokkal is megoszthassa, megnyitotta házát az érdeklődő közönség előtt. Ahogy mind jobban belemerült a gyűjtésbe, rájött, hogy az orosz festőművészet nem a 19. századdal kezdődött. Érdeklődni kezdett hát a korábbi századok művei iránt. A válogatásban ismert festők, köztük Ilja Repin is segítettek. Aztán öccse, Szergej is műgyűjtő lett. Ő azonban elsősorban nyugat-európai festők művei iránt érdeklődött. A képek kezdetben házuk termeit díszítették. Egy idő után a gyűjtemény kinőtte a családi házat. Ezért átépítették, majd újabb és újabb termekkel bővítették. Csak így tudtak megfelelő helyet biztosítani például Verescsagin Turkesztáni sorozatának, vagy Alekszandr Ivanov *Krisztus megjelenik a nép előtt*, monumentális alkotásának.

A fivérénel korábban elhunyt ifjabb Tretyakov végrendeletében Moszkva városára hagyta a saját gazdag kollekcióját. Bátyja még ugyanabban az évben, gyűjteményével együtt a Tretyakov-házat is a városnak adományozta. Példájukat követve, több gyűjtő adományozott képeket. Közülük mind a mennyiség, mind a művészi érték tekintetében kiemelkedett a dúsgazdag Mihail Morozov hagyatéka.

– Akkor önben egy gazdag rokon egyik leszármazottját tisztelhetem?

– A válasz – nem.

A következő órákban Vera kalauzolása mellett ismerkedhettem a híres orosz festők alkotásaival. Figyelmeztetett, hogy valamilyen megtekintése még többszöri látogatással is lehetetlen vállalkozás lenne. Ezért csak néhány remekműre hívná fel a figyelmemet. Aztán kedvemre nézegethetek. Van mit, hiszen a termekben ezernél több ikon és értékes festmény látható. A 12–17. századi művek közül kiemelkednek Feofan Grek képei, Andrej Rubljov ikonjai.

A mester munkái közül külön is említést érdemel a 15. század derekán készült, *Szentháromság* című alkotás. Miközben erről beszélt, kézen fogva vezetett a korszak műveit bemutató következő terembe, egyenesen az említett alkotáshoz, aztán azt kérdezte:

– Mit lát a képen?

– Három nőalakot.

– Pedig azok nem nők, hiszen a Szentháromságot – atya, fiú, szentlélek – jelképezik. A bal oldali alak maga az Atya, vagyis az Isten. A fölötte látható ház az ő országának szimbóluma. Középen Jézus foglal helyet. Az alak mögött látható fa a keresztfára utal, amelyen megfeszítették. A jobb oldali alak a Szentlélek. Az ő jelképe a mögötte látható szikla, az Újszövetség kösziklája.

A képhez fűzött egyháztörténeti magyarázatok szerint jelképes az egyes alakok ruházata is. A bal oldali alak alsó ruhájának színe kék, de abból keveset látni, mert takarja a tunika. Ám a ráncairól visszaverődő fény áttetszik a köpeny rózsaszín-vörös árnyalatain. Sejtetni engedi az alatta lévő ruhát. Az egész együtt az istenséget jelképezi. A középső alak ruházata bíbor és kék színű. A kék ebben az esetben is az istenségre, a bíbor pedig a mártíromságra utal. A jobb oldali alak ruházatának nagyobbik felét elfedi a zöld tunika. Egyházi értelmezésben a zöld a Szentlélek színe.

Nem ismerem az okot, amiért a festő női alakokkal ábrázolta a Szentháromságot. Kérdéses, vajon a ruházatok színválasztásával ugyanarra gondolt-e, mint az egyháztörténet magyarázóit. Mi csak azt látjuk, hogy az alakok és a környezet ábrázolása, továbbá a színek tökéletes harmóniát alkotnak.

A 18. századi festészetet bemutató termeken Vera egyszerűen átsétált, mondván, gyorsan múlik az idő. Mielőtt rájuk csukják a kapukat, szeretne még bemutatni néhányat kedvencei közül. A 19. század második felének festészetét felölelő anyag a múzeum legteljesebb gyűjteménye. Köszönhetően Tretyakovnak, aki nemcsak vásárolt, hanem rendelt is képeket. S hogy ez nem túlzás, azt tanúsítja, hogy a kétezernyi festményből 1200, s az ismert 140 Rjepin képből több mint ötven az alapító gyűjteményéből való. E kis bevezető után bemutatta Alekszandr Ivanov fő művét, a *Krisztus megjelenik a nép előtt* és Ilja Jefimovics Repin, *A zaporozsjei kozákok levelet írnak a szultánnak* című alkotásokat.

Ami az utóbbit illeti, azt nem tudom pár mondattal elintézni.

A művész egy 17. századi történetet dolgozott fel. Lényege, hogy IV. Mohamed török szultán, a kor szokása szerint, levelet írt a meghódításra kiszemelt ukrajnai terület lakóihoz, a zaporozsjei kozákokhoz. A fellengzős hangvételű, a szultán titulusait hosszan soroló levél arra szólítja fel a kozákokat, hogy hódoljanak be neki, különben hadat indít ellenük.

A kozák atamánok gyülekezete méltó választ adott. Levelük kifigurázta a nagy hatalmú szultán hosszan sorolt titulusait, minden címre és rangra megadva a megfelelő választ. A goromba hangvételű, válogatott sértésekkel tűzdelt levelet aztán elküldték a szultánnak. Hogy erre érkezett-e válasz, azt nem tudni, azt viszont igen, hogy IV. Mohamed akkor nem támadt rá a zaporozsjei kozákok földjére. Ha közelebbről érdekli a történet, van egy kötetem, amelyben erről olvashat.

A festményen a kozákok egy asztal körül ülve vagy állva tömörülnek az íródeák körül. Neki diktálják a levelet. A látvány azt az érzetet kelti a szemlélőben, hogy a csoport minden tagja részt vesz a fogalmazásban. Harsány kacajok kíséretében, kemény kifejezések és azok még durvább változatai röpködnek a levegőben. Egyszóval az alakok élnek a vásznon. A festmény művészi kifejezője a tekintélyt és hatalmat nem tisztelő kozákok féktelenségének, szabadságának, fejezte be Vera a mű értékelését. (A tőle kapott kötetben leírt történeten, ha kissé nehezen is, de átrágtam magam. A levelek magyar nyelvű változatával csak később, Ráth-Végh Istvánnak *A könyv komédiája* című kötetét olvasva ismerkedtem meg. Írója jelezte, hogy a leveleket Fritz Reck Malleczewen német szerző, *Der Grobe Brief – A durva levél* című munkájából vette át.)

Ami azt illeti, a zaporozsjei kozákok nem finomkodtak. A szultán fennhéjázó, megalázó levelére imigyen válaszoltak.

Te török sátán, az átkozott ördög testvére és rablótársa, magának Lucifernek a titkára! Az ördögbe is, hát milyen lovag vagy te, ha csupasz seggel még egy sünt sem bírsz agyoncsapni? Az ördög kiszarja, a segged meg felzabálja. Nem vagy te jó arra, hogy keresztény fiak éljenek alattad. A seregedtől nem félünk, földön és vízben megütközünk veled. Te babilóniai szakács, makedóniai kerékbe törő, jeruzsálemi serfőző, alekszandriai kecskebaszó, a Nagy

és Kis Egyiptom disznópásztora, örmény disznó, tatár tegez, kamenyecki hóhér, podolszkiji kancasegg, te hentes kutyája, te keresztleetlen tökfő, hogy baszom az anyádat. No, imigyen szóltak hozzád a zaporozsjeiek, te takony. Még a keresztények disznajait sem fogod te terelgetni. Most befejezzük, mivel a dátumot nem tudjuk, kalendáriumunk nincs. A Hold az égen, az év az évkönyvben, a Nap meg ugyanaz, mint nálatok. Ezért seggbe is csókolhatsz minket.
Aláírók: Iván Szmirkó ezred atamán és az egész zaporozsjei sereg.

A Tretyakov-képtárban tett látogatást befejezve felajánlottam Verának, hogy elkísérem a legközelebbi metrómegállóig. Erre ő azt felelte, a kíséretet elfogadja, viszont szeretne meghívni egy igazi orosz teára. De nem egy Sztalovajába – étterembe –, hanem a saját házába. Legalább megtapasztalom, hogy él egy orosz értelmiségi, aki nem ragaszkodik Moszkvához, ahol mindig is nehéz volt önálló lakáshoz jutni. Az ajánlat nem lepett meg. Szinte vártam és reméltem, hogy valami hasonló történik. Az első, Kremlben tett látogatás óta vonzalmat éreztem Vera iránt. Ezt a több órás együttlét, a testi közelség csak erősítette.

Egy rövid metrózás, majd 15-20 perc utazás az elektricskával, és megérkeztünk Vera lakhelyére. Putyilkovo hasonló település, mint Bykovo. Az egyetlen, szilárd burkolatú főutcán gyalogolva percek alatt a fából épült, hagymakupolás kis templomhoz, vagyis a település központjához érkeztünk. Az onnan kiinduló egyik mellékutcán jutottunk el Vera házához. Ez az én birodalmam, mutatott körbe, majd a bejárati ajtót kinyitva betessékelt. Az előtérben kicsit már sötét volt, úgyhogy villanyt kellett gyújtani. Az ajtónál fogas, középen a födémet alátámasztó gerendákon virágtartók. A hátsó fal mellett egy kékre festett öreg szekrény egészítette ki a berendezést. Az előtérből jobbra nyílt a nappali. Vera ott is villanyt gyújtott, s invitált, kerüljek beljebb. Helyezzem magam kényelembe, mutatott körbe, aztán kipenderült a szobából. Ez volt az első eset, hogy ilyen közelségbe kerültem egy orosz ember mindennapi életével, lakásviszonyaival. Vera azonban nem tartozott,

az orosz átlagember kategóriájába. A deszkapadlós szoba közepét egy bokharai szőnyeg takarta. A jó méretű szoba falait deszkaborítás és tapéta fedte, eltakarva a gerendák közötti rést kitöltő, kívül jól látható csepűtömést.

A bejárati ajtótól jobbra a magyar paraszti konyhákból jól ismert csikótűzhely. Amit azonban itt összekombináltak egy búbos kemenceszerű építménnyel. Szamosújlakon, nagyapám házában láttam ahhoz hasonlót. A megoldás előnye, hogy a sparhelten főzni lehetett. A kemence viszont még akkor is tartotta a meleget, amikor a tűz már kialudt. A ház lakójának előrelátásáról tanúskodott a kosárban odakészített aprított fa. Már az érkezéskor feltűnt, hogy az eresz alatt embermagasságban állt a téli tüzelőnek szánt aprított fa, s az előtérbe is be volt készítve pár napra való. Az ajtó melletti falrészre függesztett színes kalendáriumot tanulmányoztam, amikor Vera, kezében tányérokkal és poharakkal megrakott tálcát egyensúlyozva, visszatért. A ház falánál feltornyozott s az előtérbe bekészített tűzifa említésére előbb a kezében lévő terítékeket az asztalra helyezte, csak aztán válaszolt.

– Itt más az időjárás, mint Budapesten. Nemsokára jönnek a szeptemberi és októberi esték. Azok már egyre hűvösebbek lesznek. Nem ritka, hogy éjszakára nulla fok alá süllyed a hőmérséklet. Októberben akár már havazhat is. Ezt majd tapasztalni fogja. Egyébként meg az akkurátusan felpúpozott tűzifa nem az én érdemem. A szomszéd Kolja bácsi gondoskodik róla. Ő szokta felásni a kertet, télen meg elsöpri a havat, ha túl sok találna esni. Segít másoknak is. Elfoglalja magát, és keres pár rubelt. Kiegészíti kevéske nyugdíját. Háborús veterán – fejezte be a felvilágosítást, majd ismét a konyha felé vette útját.

Egyedül maradván, folytattam a nézelődést. A falon elhelyezett fotók közül egy középkorú házaspár tekintett le rám.

– Ők a szüleim voltak – szólalt meg mögöttem a közben visszatérő Vera.

– Hogyhogy voltak? Hiszen fiatalnak látszanak.

– Igen, amikor ez a kép készült, még fiatalok lehettek. Leningrádban laktunk, apám angol nyelv és irodalom szakos gimnáziumi tanár, anyám ugyanott énektanár. Én még kislány voltam, amikor ez a másik családi kép készült, amelyen már én is jelen vagyok. Akkortájt helyezték apámat a londoni követségre, valamilyen

diplomáciai beosztásba. Azokról az évekről nincsenek képeim – folytatta Vera. – Az meg ott már az érettségi tabló. Kíváncsi lennék, megismer-e?

A csoportkép első két sorában lányok álltak, mögöttük sorakoztak a fiúk. Ahogy egyenként szemügyre vettem előbb az első, majd a második sorban állókat, kis hezitálás után ráböktem az első sor bal szélén álló lányra.

– Talált – hangzott a verdikt, aztán hozzátette, érettségi után a Moszkvai Állami Egyetemen angol nyelv és irodalom szakon folytatta tanulmányait. Azzal a következő képhez lépett, amelyről egy fess mosolygós tengerésztiszt tekintett ránk. – Az akadémia elvégzését követő avatás után készült – folytatta a családi háttér bemutatását. – Évfolyamelsőként végzett, s bevitték az admirálisra. Pár évvel később ismerkedtünk meg. Szerelem első látásra. Hamar összeházasodtunk, amit szüleim nem helyeseltek, mert korainak tartották. Én utolsó éves egyetemista voltam, Szása meg jó pár évvel idősebb. Minden olyan szépen indult. Megkaptuk ezt a kis házat, amiből kihalt a tulajdonosa. Férjemnek nem fűlt a foga az irodai munkához. Mindenáron hajóra szeretett volna kerülni. Sajnos ezt el is érte, mert a háború kitörését követően, kérésének eleget téve, hajóra vezényelték. Nagyon örült, én viszont nem. Féltettem, és mert gyerekünk nem volt, egyedül maradtam. Csak néha került elő egy-két napra. Utoljára 1944 nyarán láttuk egymást. Aztán már csak egy értesítést kaptam. Hajóját, amely a Murmanszkba tartó amerikai fegyverszállító konvojok útját biztosította, egy német tengeralattjáró torpedója elsüllyesztette. Mindenki odaveszett. Azóta egyedül élek.

– És a szülei?

– Amikor felvették az egyetemre, megpróbálták ők is Moszkvába jönni, hogy együtt legyen a család. De nem sikerült. A háborús években, Leningrád ostromakor bombatalálat érte a házukat. Mindketten odavesztek. A piszkarjovói temető valamelyik tömegsírijában nyugszanak. Most már mindent, szinte mindent tud rólam és a családomról. Készítettem egy kis harapnivalót – mondta, s kezét a karomra téve az étkezősarok felé kormányozott.

A terített asztalon ínycsiklandozó étek sorakoztak. Kétféle hal, piros kaviár, vaj, barna kenyér és az oroszok kedvencének számító uborka. A könyvespolc alatti szekrényéből egy üveg vodka és

két kis pohár került elő. Miután teletöltötte, s az egyiket átnyújtotta, felállva tósztot mondott az ismeretségre. Koccintás után fenéig ürítette a sajátját, s hozzám lépve, orosz szokás szerint, háromszor pusztit nyomott az arcomra. A meglepetésnél csak a kísértés volt nagyobb, hogy magamhoz öleljem. Ám gyorsan elhessegettem a gondolatot. Vera meg, mintha mi sem történt volna, székére visszaülve biztatott. Lássak hozzá, hiszen rég volt az ebéd. Aztán azt ajánlotta, hogy az egyszerűség kedvéért itt most hagyjuk el a magázást. A többiek előtt azonban tartsuk magunkat a kialakult gyakorlathoz. A kellemes falatozás után szamovárban készített, igazi orosz teát ittunk. Eközben kiderült, hogy orosz szokás szerint nem vacsora közben, hanem az előtt, vagy éppen, mint most, vacsora után teáznak, s közben felidéznek az aznap látottakat.

Mire a végére értünk, jócskán előrehaladt az idő. Másnap hétfő lévén, Verának reggel nyolckor Bykovóban kell lennie, s az egész napi strapa után ráférne a pihenés. Ezért a Blazsennij bemutatását, a Tretyakovban tett látogatást és a szíves vendéglátást megköszönve, távozni készültem. Vera az asztaltól felállva elibém került, átölelt, és csókolni kezdett. S ezek nem búcsúpuszik, hanem maradásra ösztönöző forró csókok voltak. Egy csapásra feledtették a korábbi, tartózkodásra ösztönző gondolatokat. Önfeledten magamhoz ölelve viszonoztam. Immár felszabadulva, percekig ölelkeztünk s csókolóztunk.

Azt sem tudtam, hogy kerültünk a hálósobába. Egyszer csak azt vettem észre, hogy már a dupla kereveten ölelkezünk. Két csók között, suta mozdulatokkal igyekszünk megszabadulni a fölösleges ruhadaraboktól. Az akadályokat elhárítva a két tüzelő test hamar egymásra találva egybeolvadt. Mindketten ki voltunk éhezve. A gyönyör percei egyszer mégis véget értek. Vera fülébe sűgtam: köszönöm neked ezt a csodálatos napot. Én pedig a gyönyörű, megismételhetetlen estét. Erre emlékezve akarok elbúcsúzni tőled. A mondatot egy hosszú csók követte. Aztán lepattant a kerevetről, belebújt házi köntösébe, és kipenderült a hálóból.

Egyedül maradva felidéztem, hogy Vera mily könnyedén vezetett be az orosz festészet nagyjainak világába. Oly otthonosan mozgott a témában, mintha nem angol nyelvet, hanem művészettörténetet tanítana. Az együtt töltött nap méltó befejezése lett az önfeledt egymásra találás. Bizonyítékául annak, hogy arra

nemcsak én vágytam, hanem Vera is. Odaadó, jó partnernek bizonyult. Egymást múltuk felül, s rég nem tapasztalt gyönyörrel ajándékoztuk meg a másikat. Gondolataimból felriadva azon kaptam magam, hogy fázom. Takaró nélkül feküdtem az előbb még heves öleléseknek helyt adó kereveten. Magamra kaptam valamit, s a sötét előtérbe kilépve a fürdőszobát kerestem. Emlékeztem rá, hogy amikor megérkeztünk, a bejárati ajtóval szemben láttam a bánja feliratot. A fürdőszobában azonban csak egy mosdó és zuhanyzó volt. Nekem pedig, az est folyamán elfogyasztott több csésze tea után, WC-re lett volna szükségem. A fürdőszobából kilépve egy friss törölközővel felém igyekvő Verával találtam szembe magam. Hallván, hogy mit keresek, közölte, hogy a legkisebb helyiség az udvaron, a ház hátuljához ragasztva található. De ha csak kis dolgomat akarom elintézni, az előtér végében találok egy vödröt. Ne zavartassam magam, éjjel ő is azt használja.

A vödörbe pisilés után már nem vártam meleg vizet. Márpedig az záporozott a testemre a zuhanyrózsából. A konyhába telepített bojler gondoskodik róla, válaszolt észrevételemre Vera, amikor felöltözve csatlakoztam hozzá a nappaliban. Az asztalon két kis pohár vodka várt. Paszasok – magyarul búcsúital. Vera hozzám simulva, forró csókokkal búcsúztatott, s egymást átkarolva léptünk ki az előtérbe. A bejárati ajtót kinyitva azzal köszönt el, nem kíséri ki, mert hívós van. Egyébként is kitalálok, s a kapu nincs becsukva.

Kissé kábultan hátráltam ki a házból. Mielőtt kiléptem a kapun, visszatekintve látni véltem Vera arcát a sötét háttérben. Bár lehet, hogy tévedtem. A ház ajtaja ugyanis, kettőnk titkát magába zárva, addigra már becsukódott.

A következő angolórák alatt kissé kínosan éreztem magam. Nehéz volt közömbösséget erőltetni magamra. Vera magatartásán viszont semmit sem vettem észre. Egy idő után aztán rájöttem, mit kell érteni, az emlékezetes estén, Vera szájából elhangzó „ismételhetetlen” szón. Nem lehet több putyilkovói látogatás. Vera az maradt számomra, aki volt. Az angol nyelv tanára.

20. Újra itthon

Az iskola vezetése érzékelhette, hogy a hazai fejlemények nyugtalanítják a csoportot. S hogy eltereljék a figyelmünket, egy párnapos leningrádi kirándulást szerveztek. Nagyvonalúak voltak, első osztályon, hálókocsikban utaztunk, és minden kiadást magukra vállaltak.

A kirándulás jól sikerült, s rengeteg élményben volt részünk. Carszkoje Szelo, a cárok rezidenciájának épült gyönyörű paloták, a Palota tér az Ermitázzsal, a gazdag képgyűjtemény. Az Izsák-székesegyház a Foucault-ingával. Nem maradhatott ki a piszkarjovói temető, amelyben a 900 napos ostrom áldozatai nyugszanak. Nevüket egy végláthatatlan márványtábla őrzi. Talán nem mindegy, hiszen az áldozatok milliónál is többet számlálnak. Ott nyugszanak valamely tömegsírbán Vera Morozova szülei is. A temető középpontjában áll az áldozatokra is emlékeztető Haza Anyácska gránitból emelt szobra. Annak talapzatára tettük le mi is a magunkkal vitt kis virágcsokrot.

A látogatásról Magdának írott beszámolóra érkezett az alábbi válasz. Ez lett az utolsó levélváltásunk.

Bandikám!

Leningrádi beszámolód szokatlanul gyorsan érkezett el hozzánk. Talán három nap alatt. Igaz, budapesti postabélyegzővanaborítékon. Ez mindent megmagyaráz. Írásod csak fokozza kíváncsiságomat az iránt a szépséges város iránt, meg a reményt is, hogy egyszer majd én is láthatom, s gyönyörködhetek az Ermitázs híres festményeiben. A cárok palotái lenyűgözőek lehetnek. Még akkor is, ha az ember tudja, hogy az orosz nép fizette meg az árát, s nem csak pénzben. Úgy tudom, hogy az építkezés súlyos emberáldozatokkal is járt.

Az itthoni dolgokról. Azóta, hogy a Kopasz oda ment gyógykezelésre, történt egy és más. Noha a Petőfi Kört

gyakorlatilag betiltották, mégis újjáéledni látszik. De ettől függetlenül, az emberek kezdenek nyíltan beszélni olyan dolgokról, amik korábban tabunak számítottak. Az újságok másképpen írnak, még a Szabad Nép is. A legfeltűnőbb az Irodalmi Újság Miért nem szeretem Kucsera elvtársat? című írása. A szerző Háy Gyula. Világjáró, elismert és megbecsült drámaíró, Kossuth-díjas. Szerintem a szocializmus híve. Ezért keltett nagy figyelmet ez az írása. Arról elmélkedik, hogy vannak az ő szomszédjaihoz hasonló hétköznapi emberek, mint amilyen a Takács Jóska meg a Nemere Lujza. Ők egész nap robotolnak, gyerekeket nevelnek, szóval egyszerű rendes emberek. Őket szereti. És van Kucsera Dezső, vannak a Kucserák, őt, illetve őket nem szereti. Miért nem szereti a szerző a Kucserákat? Mindenekelőtt azt teszi szóvá, hogy például az ő területét – film, színház, irodalom – felügyelő Művelődési Minisztérium bürokratái, ahelyett hogy segítenék, akadályozzák őket a munkájukban. Vagyis a bürokráciát csepelti.

Kifogásolja, hogy a Kucserák visszaélnék a hatalmukkal. Őket, akárcsak annak idején a római hatalmasságokat „liktorok”, izmos fiatal emberek hada kíséri. S akárcsak ott, alacsony rang, kevés liktor, magas rang, sok liktor. Elmeneteled előtt nem sokkal láttuk a Bánk bán kitűnő előadását a Nemzetiben. Abból idézi Tiborc szavait a szerző: „...éppenséggel mintha minden hajszála egy őrzőt kívánna,... olykor azt hinné az ember, hogy tán akasztani viszik, úgy körül van véve...”

Még hosszan sorolja, miért nem szereti Kucserát, de most már befejezem. Csak még két dolgot emelnék ki az írásból. Az egyik, hogy Háy szerint Takáccsal és Nemerével fel lehetne építeni a szocializmust. De amit Kucsera akar, az nem szocializmus, az valami más. Szerinte ha demokráciát, szocializmust akarunk, akkor meg kell szabadulni Kucserától.

Ez világos beszéd. De szerintem Kucserától már megszabadítottak bennünket. Akkor hát a cikk nemcsak Kucsera Dezsőről, hanem az őt körülvevő többi

Kucseráról is szól. Vagy nem?

Én azt gondolom, hogy igen. Ez pedig azt jelzi, hogy Kucsera távozása aligha elégíti ki a változást sürgetőket. Legalábbis ezt tükrözte Rajk László október 6-i újratemetése. Most látom, hogy az Irodalmi Újság Kucsera-cikket tartalmazó száma október 6-ra datálva jelent meg. A temetésen több mint százezer ember vett részt. A Kerepesi temetőbe tartók egy csoportja itt vonult el előttünk. Minket nem engedtek el. Kint ácsorogtunk az utcán. Sokan sírtak. Én is.

Magunkról most csak annyit, hogy jól vagyunk. Lacika egészséges, nincs vele semmi baj. Az óvoda működik. Mindig zavart, hogy egész héten nincs velem. De most direkt jó ez a hetes rendszer. Jó helyen van ott fenn a hegyen. Nyugtalanító ez a zaklatott állapot, amiben most élünk. S nincs kivel megbeszélni a dolgokat. Olyan jó lenne, ha mellettem lehetnél. Nem nyavalygok tovább, befejezem. De tudd, hogy sokat gondolok rád.

Magda

Mialatt otthon fontos események zajlottak, Gerő Ernő a Szovjetunióban tartózkodott. De Moszkvában volt Kádár János is, aki a Kínai Kommunista Párt kongresszusáról hazafelé utazva szakította meg útját. A Rajk-temetéssel átszakadt a gát. Az október 23-ra szervezett, békésnek ígérkező tüntetés fegyveres felkelésbe torkollott.

Egyik nap, orosz kísérettel, megjelent az iskolában Piros László, akkor még belügyminiszter. Többedmagával, köztük Kovács István KB-titkárral, Hegedűs András miniszterelnökkel és másokkal néhány napja már ők is Moszkvában tartózkodtak. Záporoztak a hallgatók kérdései, amelyekre a miniszter nem tudott kielégítő válaszokat adni. Hogy is tudott volna, hiszen a napról napra súlyosbodó események közben hagyta el az országot. Szóval nem állt a helyzet magaslatán. Mégis azzal hozakodott elő, hogy a tanfolyam hallgatóinak haza kell menniük. Otthon minden megbízható emberre szükség van. Ha kell, ejtőernyővel dobják le őket, hogy segítsenek az ellenforradalom leverésében. Közlését döbbent csend

fogadta. Arról szó sem volt, hogy önként jelentkezőket kér, vagy ilyesmi. Amit mondott, úgy hangzott, mint ami előre elrendeltetett.

Távozásukkor Piros és a vele lévőket Jevgenyij Ignátjevics a ka-puig kísérte. Visszatérve a csoportot hangos vitatkozás közepette találta. A vita tárgyát az képezte, vajon Pirosnak van-e joga ilyen döntést hozni. Az iskola igazgatója egy darabig szótlanul hallgatta a vitát. Balázs tolmácsolt neki, mert Sumilin Piros kísért. Aztán mikor az amúgy is terméketlen vita kifulladásban volt, megszólalt. Igyekezett lecsillapítani a felzaklatott csoportot. Közölte, hogy a Piros-féle elgondolást nem támogatja.

Másnap aztán, mint ígérte, viszonylag friss hírekkel szolgált, de azok semmi jóval nem biztattak. Beszámolt a Budapesti Pártbizottság Köztársaság téri épülete elleni támadásról. A fehér zászlóval kilépő két tárgyalni akaró parlamentert lesorozták. Hasonló sorsra jutottak az épületet őrző, magukat feltartott kézzel megadó államvédelmis kiskatonák. A „bűnük” az volt, hogy munkás vagy paraszt családba születtek. Megbízhatónak számítottak, ezért a hadsereg helyett a Határőrséghez – zöld paroli – vagy az objektumok védelmére – kék paroli – osztották be őket. Mindezek után a Parlament előtt tartott beszédében a miniszterelnök bejelentette, kezdeményezni fogják a Varsói Szerződésből való kilépést. Másnap ezt már az új kormány döntéseként deklarálták. Az igazgató szerint ez az egyoldalú lépés rossz előjel.

Ami pedig a hazamenetelt illeti, az már az iskola vezetésében is felmerült. De mérlegelve a hazai állapotokat, úgy gondolják, hogy annak még nincs itt az ideje. Csak veszélynek tennénk ki magunkat, a hozzátartozókon pedig nem segítenénk. Aztán egyszer csak, november harmadik hetében, bejelentették, hogy most már alkalmasnak látszik az időpont a hazautazásra. Az előkészületek részeként megkaptuk a november havi ösztöndíjunkat, s lehetőséget arra, hogy elköltsük. Azazhogy ajándékokat vehessünk az otthoniaknak. A következő napok egyikén, alighanem november 20-a volt, két kis busz parkolt le a dácsa udvarán. Az egyik a már ismerős, Szergej vezette VAZ, amely a tanári kart hozta, a másik meg annak hasonszőrű párja, ismeretlen sofőrrel.

Az ebéd nyomott hangulatban zajlott. Az iskola igazgatója és a tanárok külön asztalnál ültek. Tyina Mihajlovna komor arccal szolgálta fel az aznapi kiadós menüt. Akárhogy igyekezett titkolni,

hogy mit érez, amikor a mi asztalunkhoz érve János elé tette a tányért, kibuggyantak a könnyei. Siratta a köztük véget érő kapcsolatot, de a könnyek talán ennél többet jelenthettek. Amint az ebédvel végeztek, bepakolták a csomagokat, aztán következett a személyzettől való búcsúzkodás. Ez viszonylag gyorsan ment. A házban, illetve a dácásban csak Aljosa és Tyina Mihajlovna maradt, meg a kertész.

Alig egy óra alatt megint a Kijevszkij vokzálon voltunk, csak most elutazóban. Miután a csomagokat bepakolták, és lefoglaltuk a számunkra kijelölt helyeket a hálókocsiban, leszálltunk, és a peronon álló kísérettől kezdtünk búcsúzkodni.

Máig előttem van Vera, jól szabott, rókaprémgalléros télikabátjában, fején kis szőrmekucsmával. Amint közeledek hozzá, már jó előre nyújtja a kezét, mintegy hivatalos jelleget adva a tanár-diák búcsújának. Mosolyog, s kibuggyanni készülő könnyeit próbálja visszatartani. Megelőzendő, hogy a nyílt színen elsírja magát, kezénél fogva gyengéden magamhoz húzom. Nem ellenkezik. Átölelve eltakarom, amit a többieknek nem kellene látniuk. „Baráti” csókot lehelek könnytől maszatos arcára, ő meg közben kabátja zsebéből előhalássza a zsebkendőt. Úgy tesz, mintha az orrát fújná, s letörli a könnyeit. Szétválunk, továbblépek Inesza Vasziljevnaéhoz s a mellette álló Jekatyerina Mihajlovnaéhoz. S hogy a Verával való búcsúzkodást fedezzem, őket is megölelem, és orosz módra, puszt nyomok az arcukra.

Sumilin következik, mire nevetve közli, tőle nem kell búcsúzni. Ő lesz a kíséronk. A mellette álló Jevgenyij Ignátyevics szabadkozik. Elfelejtette közölni az ebédnél, hogy Sumilin Kijevig együtt utazik velünk. S ha minden rendben lesz, és közben nem kap más utasítást, Kijevben marad, meglátogatja a szüleit. Minket meg már a sajátjaink várnak Pesten, a repülőtéren. Az időpontok egyeztetve vannak. Abban legfeljebb annyi változás lehet, amennyit a vonat késne Kijevig. Ez azonban nem szokott előfordulni. S ha késne, annak sem lenne jelentősége. A gépen csak mi utazunk. Rajtunk kívül a személyzet és egy magyarul jól tudó steward. Nem lány, fiú – tette hozzá nevetve.

Mire mondandója végére ért, az egész csoport ott állt körülötte. Már csak pár perc van az indulásig. A hangos bemondó, sürgeti is az utazókat, fejezzék be a beszállást. Ez véget vet a további

beszélgetésnek, felszállunk. Az ablakot lehúzva még váltunk pár szót a peronon állókkal, aztán megrándul a szerelvény. Szememmel Verát keresem, tekintetünk találkozik. Integetünk, miközben a peronon maradók egyre távolabb kerülnek, majd az állomásépülettel együtt elnyeli őket a korai szürkület. Már csak havas háztetőket, s egyre távolodó, pislákoló fényeket látni. Moszkvában beállt a tél.

Az éjszaka ismét kevés alvással telt. A Moszkva–Kaluga–Brjanszk–Kijev vonalon egyenletesen száguld a vonat a havas tájban. Kalugát még átaludtam. Brjanszknál a pályaudvar zaja ébresztett. Onnan Kijevig már nincs alvás. A brjanszki erdő most új arcát mutatja. Mintha egy hófalba vágott alagútban vágatna a szerelvény. A kijevi pályaudvar képe is más. A havas peronon kevés az ember, de ott vannak a kipjatoskárusok. Csakhogy most téli kabátban, kucsmában, a nők vastag fejkendőben, a lábakon halinacsizma. Sumilin sürgető hangja: kiszállás, kiszállás. Nem olyan egyszerű. Az odaúton csak egy bőröndre kellett figyelni, most meg már kettővel huzakodok a szűk folyosón.

A pályaudvar előtt busz várja a csoportot. A repülőtér kapujánál őrség. A busz megállás nélkül hajt be, s leparkol az egyedül álló emeletes épület előtt. Az elsőként kiszálló Sumilint és a csoportot kapitányi rangjelzést viselő tiszt üdvözlí. Közli, hogy a csomagok a buszon maradnak, aztán betérel bennünket az épületbe. Terített asztal vár ránk. A reggeliidőn túl, az ebédidőn innen. Most egy füst alatt mindkettőt letudhatjuk. A teát hatalmas számovárból adagolja a fehér kötényes, természetes asszony. Se virsli, se rántotta, blincsikinek nyoma sincs. Kíséronk feláll, körülnézve közli, a gép útra kész.

A busz a repülőtér sarkában, járó motorral, magányosan álló, sötétzöld színű Il-14-eshez kanyarodik. A gép ajtaja nyitva, a lépcső odakészítve, mellette két kiskatona. Az ajtóban a „stewardess”, egy szőke fiatalember, hibátlan magyarsággal üdvözlí. Miután mindenki helyet foglal, becsukják az ajtót, s megszólal a pilóta. Az út valamivel több mint két óra. Szembeszél fúj.

Budapest csak akkor tűnik fel, amikor a gép, néha egyet-egyet liftezve, szinte kipottyán az alacsony felhőzethől. Földet érés után sokáig gurul, s az egyébként üres repülőtér távoli, Vecsés felőli sarkában leparkol. A Hivatal egyik helyettes vezetője, meg H. Fehér és három páncélaútó vár ránk. A hangulat komor, alig esik pár

szó. Néhány kiskatona és a „stewardess” leszedi a csomagokat. Mindenki kiválasztja a magáét, aztán H. Fehér az elsőbe tuszkolja a csoportvezető Ikládit és Guller pártcsoportbizalmit. Aztán kikapja kezemből az egyik bőröndöt, s azzal együtt engem is melléjük lódít. A többieket a maradék két páncélautóba tessékeli, aztán főnökével együtt beszállnak az elsőbe, és indulás.

A Nagyvárad térnél a konvoj balra fordulva, elhagyja az Üllői utat. A Haller utcán végig, le a Soroksári útra, majd tovább a rakparton. A Lánchíd előtt felkanyarodunk a Rooseveltnévre hallgató térre. A páncélautó az épület oldalsó bejárata előtt leparkol. Kiszállás. H. Fehér betereli a csoportot a tágas előtérbe. Az első néhány embert és csomagjaikat betuszkolja a liftbe, közölve, hogy az első emeleten szálljanak ki. Még két menet, s mindenki megérkezik. A csomagokat egy kupacba rakva, a lifttel szemben nyíló tanácssterembe megyünk. Bévül a miniszterhelyettesként bemutatkozó Hárs István, a Kössuth Rádió későbbi elnöke üdvözli a társaságot. Mindenkiel kezét fog, aztán int, foglaljunk helyet.

Megvárja, míg elhelyezkedünk, aztán rövid tájékoztatót tart. Az október 23-án kezdődött harcok a Corvin köz és környékén,

A Köztársaság téren

továbbá a Széna téren voltak a leghevesebbek. Ezeket a gócpontokat csak a szovjet hadsereg november 4-én kezdődő akciójával lehetett felszámolni. De még mindig sok fegyver lehet magánkézben. A fegyveres felkelésnek holnap, azaz november 23-án lesz egy hónapja. Röpcédulák jelentek meg. Arra szólítják fel a város lakosságát, hogy a szovjet fegyveres beavatkozás és az új kormány elleni tiltakozásként maradjanak otthon. A felhívás azzal fenyeget, hogy aki mégis az utcára merészkedik, veszélynek teszi ki magát. Ezért hozták ide páncélkocsikkal a csoportot. Itt biztonságban tölthetik az éjszakát, s holnap mindenkit hazaszállítanak. A munkahelyüket

Köztársaság tériek kivégzése

egyelőre ne keressék. Értesíteni fogják őket, mikor és hol kell munkára jelentkezni, fejezte be a rövidre fogott tájékoztatót, s magunkra hagyott bennünket.

Alighogy elment, két fiatalember matracokat és takarókat kezdett behordani a terembe. Ott persze nem jutott mindnyájunknak hely, még két irodahelyiséget kellett hálóhellyé alakítani. Jánossal mi is letelepszünk az egyikben. Aztán rögtön a telefont kerestem. Szerettem volna felhívni Magdát. A fekete bakelitkészülékre a szoba sarkában, egy kis asztalkán találtam rá. Felemeltem a kagylót, süket csend. A villát újra lenyomva próbálkoztam. Mindhiába. Arra gondolva, hogy csak ki van húzva, megkerestem a bekötést. Minden a helyén volt. Erre átmentem egy másik szobába, aztán még egybe. Működő telefont sehol sem találtam.

Visszatérve „hálószobánkba”, János már éppen fekvéshez készülődött. Példáját követve én is „megágyaztam”. Pulóveremből fejpárnát csináltam, s azonmód ruhástul nyúltam el a matracra. Egyrészt nem volt kedvem a pizsama után kutatni, másrészt nem lett volna célszerű abban lefeküdni. A matracokat nyilván mások is használták. Hol egyik, hol másik oldalukkal kerültek a padlóra, tiszták tehát nem lehettek. Meg aztán a szobában nem volt meleg.

Noha az épületben síri csend honolt, sokáig nem tudtunk elaludni. Törődötten, fáradtan ébredtünk. Tisztálkodásra a folyosón egy férfi és egy női WC állt rendelkezésre. Kéz- és arcmosás. Másra nem volt lehetőség. Az épület teljesen kihalt. Már kilencre járt, amikor megjelent az előző napi két fiatalember. Szendvicseket és teát hoztak, meg azt az információt, hogy rövidesen megérkeznek a páncélcsovisok, velük a miniszterhelyettes is. Addig ne akarjunk kimenni az épületből, mert az őrségnek parancsa van, hogy senkit se engedjenek ki. A tétlen várakozás nagyon hosszúnak tűnt. Végre megérkezett, akire várni kellett. Intézkedett, hogy egymás között állítsuk össze a menetrendet úgy, hogy az egy irányba tartók kerüljenek egy kocsiba. Jánossal egymásra néztünk, s közöltük, nem vesszük igénybe a felajánlott lehetőséget. Hárs a kezét széttárva jelezte, tudomásul vette. Aztán kérte a szendvicses fiúkat, kísérik le, és indítsák el a csoportot. Minden kocsiban legyen egy fegyveres őr. Az eligazítást befejezve, mindenkivel lekezelt, s elkészült. Az aulában még pár percig tanakodtunk, milyen útvonalat választunk. János szülei a Németvölgyi úton laktak. Neki tehát adva volt

az útirány. A Lánchídon és az Alagúton át, a Mészáros utcán végig, aztán az Alkotás utat keresztezve, mindjárt ott a Németvölgyi.

Én úgy gondoltam, hogy a 2-es villamos Akadémia előtti megállójánál várakozom egy darabig, hátha mégis jár. Azzal elmehetnék a Margit hídig. A budai hídfőnél van a Bécsi úton közlekedő villamos végállomása. Ha szerencsém van, és az is jár, akkor azzal egészen hazáig, vagyis a Kolosy térig mehetek. Onnan már csak pár lépés a házunk. Amikor az épülethöz kiléptünk a térre, s a többiekkel elbúcsúzva nem szálltunk be a páncélcsovisba, a két kísérő egyike ránk szólt. Csak nem gyalog akarunk hazamenni? Hallván, hogy márpedig mi úgy döntöttünk, azt ajánlotta, kerüljük a nyílt tereket. Arra a kérdésre, hogy vajon jár-e a 2-es, azt felelte, ma biztosan nem.

Ezért aztán Jánostól elköszönve, az épülettömböt megkerülve, a Mérleg utcán át az Október 6. utcáig menve, azon balra fordultam. Azért döntöttem így, mert a Szabadság tér sarkán lévő egyik házban laktak Magda szülei. Úgy okoskodtam, hogy ha nem lát-nám biztonságosnak a terepet, akkor felmegyek hozzájuk. De ha nincs semmi gond, akkor a Szabadság téren át, s a Honvéd utcán végig. Reméltem, hogy a téren lévő amerikai követséget, a Nemzeti Bankot és a Honvédelmi Minisztériumot őrzik. Az útvonal biztonságosnak ígérkezett.

A Szabadság térig senkivel sem találkoztam. Az utcán egy lélek sem járt. Az Október 6. utca sarkán álló, 23-as számú házhoz érve, letettem a két bőröndöt. A hatalmas tölgyfa kaput zárva találtam. Csengő sehol. A szemben lévő sarok épület előtt két, puffkás fegyveres őr toporgott. Eszembe jutott, hogy az a Kohó- és Gépipari Minisztérium, azt őrizték. Ez megnyugtató. Úgy tettem, mintha csak pihenni álltam volna meg, s megragadva a két bőröndöt továbbmentem. Az Alkotmány utcát keresztezve kinéztem a Parlamentre. Ott páncélosok őrködtek. Az egyik ágyúcsőve egyenesen az Alkotmány utcára irányozva. Körülötte katonák. Egyszerre volt félelmetes és megnyugtató.

A Nagykörúthoz érve megálltam a sarokház takarásában. A bőröndöket letéve kikandikáltam jobbra a Nyugati pályaudvar felé, aztán balra a Margit híd irányába. Senki a láthatáron. Visszamentem a bőröndökért, s elindultam a híd felé. Egyszer csak az egyik ház kapujából kinyúlt egy kéz, és berántott. Igaza volt a

miniszterhelyettesnek, villant át az agyamon. Nem hallgattam rá, s most a felkelők kezére kerültem. Amikor felocsúdtam, és visszanyertem egyensúlyomat, nagyot néztem. A Hivatal egykori, igen rövid ideig regnáló főnöke, Gazdik Gyula állt velem szemben.

– Mit keres itt egyedül az utcán, nem tudja, milyen nap van ma? – kérdezte félreismerhetetlen akcentussal. Gyerekkorában, szüleivel együtt került ki Moszkvába, ott nevelkedett, ott járt egyetemre. Az oroszok szemében megbízható embernek számított, talán ezért lett a Hivatal vezetője. Nem sokáig koptatta az alája tolt széket. Elkéredzkedett. Mint mondta, ő mérnökember, a szakmájában szeretne dolgozni. Meglepődött, amikor elmondtam neki, hogy tegnap érkeztem haza Moszkvából. Az éjszakát a BM Roosevelti téri épületében töltöttem, s hazafelé tartok.

– Hát hol lakik maga?

– Óbudán a Lajos utcában.

– És odáig gyalog akar menni? Mint látja, se busz, se villamos nem jár. Na, elkísérem egy darabig – mondta, s azzal megragadta az egyik csomagot. Megemelve rákérdezett, mit cipelek abban a bőröndben. Hallván, hogy abban egy Rakéta porszívó van, meg más apróságok, kifakadt. – Nemhogy valami ennyivalót hozott volna. Arra most nagyobb szükség van, mint porszívóra – csóválta a fejét. De azért csak cipelte a bőröndöt, ráadásul az volt a nehezebb. Útközben semleges dolgokról, Moszkváról aztán a család felől érdeklődött. A budai hídfőhöz érve letette a bőröndöt, mondván, neki másfelé van dolga. Búcsúzás közben figyelmeztetett, vigyázzak magamra.

A villamos végállomása néptelen volt. A híd lábánál lementem az alsó rakpartra. Úgy okoskodtam, hogy ott a Duna és az Árpád fededelem út felől is védve vagyok. Így aztán a rakparti úton gyalogoltam a Szépvölgyi útig, azon föl a Kolosy téri piacig. Onnan már csak pár háznyira voltam a lakásunktól. Péntek volt, délfelé járt az idő. A péknél és a hentesnél sorban álltak az emberek. A zöldséges standon egy-két kofa ácsorgott. Hiányzott a megszokott nyüzsgés. A sarkon a Csilla presszó és a fodrászüzlet zárva.

Házunk a II. világháború alatt, 1942-43-ban épült. A négyemeletes lakóházat jól tervezték, és a háborús viszonyok ellenére jól építették. Minden emeleten három lakás. Két darab két szoba hall,

köztük egy garzon. Az első emeleten velünk szemben laktak Lányi Gyuriék.

Ők az elsők között költöztek be, meg aztán nem sokkal később ki. Svéd menlevéllel a Pozsonyi úti védett házba. Így menekültek meg a gettótól, s a még rosszabbtól, a végzetet jelentő deportálástól. Mezei néni később, már a háború és a férje halála után költözött hozzájuk Vásárosnaményból.

A garzonban egy gyermektelen házaspár lakott. Korcsák János és felesége, Mancika. János a háború alatt Lengyelországból, a németek elől menekülve került Magyarországra, s itt ragadt. Bűvészként kereste a kenyerre valót, ami nem lehetett valami vastag. Nem volt befutott bűvész, főként közösségi, üzemi rendezvényeken lépett fel. Napközben, ha nem otthon gyakorolt, szabadidejét a sarki Csilla presszóban töltötte. Nyáridőben a teraszon üldögélt, s mutatványaival szórakoztatta a vendégeket és a személyzetet. Törzsvendégnek, a presszóhoz tartozónak számított. A kávé tiszta grátisz kapta. Nem volt menő művész, s annak megfelelő lehetett a jövedelme. Amire az akkori viszonyok közötti, tisztes megélhetéshez még szükség volt, azt Mancika kereste meg. A Goldbergerben a szövőgép mellett. Ha ő szóba került, János így jellemezte: Máncika egy szimpla nő. Aztán mindig hozzá tette: De nágyon arányos.

Lányi Gyuri a háború előtt egy szövetnagykereskedésben volt eladó. Megismerkedésünk idején a Bizományi Áruház ruházati és kelmeosztályának vezetője, apósom kollégája. Hamar összehátrákoztunk. A ház lakói közül a televízió után elsőként vásároltak kocsit is. Egy kávészínű Moszkvicot vettek. Hétvégeken kirándultak. Egyszer minket is meghívtak, s a Pokolszigetre vittek. Oda, ahol barátaimmal, a Vácon töltött évek alatt, gyakran megfordultam. A hely más ifjúkori emlékeket is felidézett bennem. Az Icéval ott töltött két feledhetetlen vasárnapot azonban meg sem említettem. Most meg már a Lajos utcai lakásunk ajtaja előtt állok, ahol mit sem sejtő feleségem és fiam vár. A bőröndöket a fal mellé állítva, fületem az ajtóra tapasztva hallgatóztam. A konyha felől az anyjával feleselő Lacika hangját, aztán a Magdáét lehetett hallani. Valamiért csendesen korholta a fiút, de nem értettem, miről van szó. Megnyomtam a csengő gombját. Két rövid, egy hosszú. Ez volt a közös jelünk. Erről lehetett tudni, családtag kér bebocsátást. Már hallom is a gyerek trappolását, feleségem puha lépteit.

Az ajtó helyett azonban csak a szellőzőablak nyílik. Keretében Magda, félig oldalt, félig előtte, ruhájába kapaszkodva, Lacika. Mindketten földbe gyökerezett lábakkal s tágra nyílt szemekkel, hitetlenkedve bámulnak rám. A meglepetésből felocsúdva, Magda szólal meg.

– Istenem, Bandikám, hát itthon vagy? Miért nem jelezted, hogy jössz?

Aztán kissé oldalra lépve, de félig az ablak nyílásában maradva, keresi az ajtó melletti kis táblára akasztott kulcsokat. Végre megtalálja a megfelelőt. Előbb a felső biztonsági zárat nyitja a kéttollúval, aztán kettőt fordul az alsó zárban a kulcs, s végre nyílik az ajtó. Egyik lábbal kint, a másikkal már bent az előszobában, öleljük egymást. Magda szeméből patakzik a könny. Azzal mit sem törődve, könnytől áztatott arcát csókolom, ahol csak érem, s szorítom, szorítom magamhoz. A kicsi tágra nyílt szemekkel bámulja a jelenetet.

A zajra nyílik a szemben lévő lakás ajtaja. Mezei néni néz ki, aztán megjelenik Gyuri és a felesége, Magda. Átjönnek, üdvözlések. Közben Lacika még mindig az előszoba közepén áll. Felocsúdva, hogy a gyerekről szinte megfeledkeztem, karjaimat széttárva hozzálépek, magamhoz akarom ölelni. Lacika egy lépést hátrál, aztán engem kikerülve Gyurihoz szalad. Két kis karjával combját átölelve hozzábújik. Az apának szívszorító látvány.

Leguggolok mellé, s beszélni kezdek hozzá. Lacika, apa van itt, én küldtem neked a macit. Nemrég beszélünk telefonon, s hívtál, jöjjenek haza. Megígértem, hogy nemsokára jövök. Látod, itt vagyok, és most már itt is maradok. A maci említésére Gyuri lábát elengedve a kishálóba fut. S már szalad is vissza, kezében a macival. Hadd simogassam meg, nyúlók a maci felé, miközben másik kezemmel a gyerekekhez közelítek. Nem húzódik el. Hagyja, hogy megsimogassam. Óvatosan magamhoz ölelem. Nem ellenkezik. Sőt, két kis karjával a nyakamba csimpaszkodik. Könny szökik a szemembe. Magda és Gyuriék döbbszerűen szemlélik a jelenetet. Ugyanarra gondolhatnak, mint én. Noha mindössze nyolc hónapig voltam távol, a két és fél éves gyerek nem ismert fel. Hiába beszélünk többször telefonon. Első látásra idegen voltam számára, s amikor közeledtem hozzá, a neki ismerős Gyurihoz menekült. Ekkor szilárdult meg bennem a már Moszkvában formálódó elhatározás. Ha nem vihetem magammal a családot, nem megyek vissza.

21. Moszkva után London

A család körében eltöltött néhány nap után meguntam a semmittevést. A Hivatal nem jelentkezett. Azt sem tudtam, kit és hol keressek. Megpróbáltam ugyan, de a régi számon senki se jelentkezett. Egyik nap a városban járva találkoztam Tihanyi Sándorral, aki pártmunkásként került a Hivatalba. Még meg sem melegedett igazán, kérte, engedjék el, nem neki való az a munka. Akkor lett a budapesti rendőrfőkapitány egyik helyettese. Most éppen embereket keresett a szétesett kapitányságokra. Hallván, hogy a levegőben lógok, azt ajánlotta, hogy átmenetileg vállaljam el a helyettesi beosztást valamelyik kerületi kapitányságon. Másnap keressem fel a hivatalban, s megbeszéljük a részleteket. Így lettem a XX. kerületi kapitányság helyettes vezetője. Akkor derült ki, hogy Guller, a csoport pártbizalmija, a XVIII. kerületben lett helyettes. Miután German János barátomnak beszámoltam, ő is felkereste Tihanyit, s a XIX. kerületbe kapott ugyanolyan beosztást.

Magda nem repesett az örömtől, amikor meghallotta, mit vállaltam. Azt ajánlotta, ha lehet, ne ragadjak ott. Ígérjem meg, hogy ha helyreáll a rend, keresek valami rendesebb civil elfoglaltságot. Megígértem. Másnap kiutaztam Erzsébetre. A Hév-megállótól a Kossuth Lajos utcán végiggyalogolva jutottam el az Erzsébet térre. Már messziről láttam a teret uraló katolikus templomot. Vele szemben találtam rá a kapitányság szürkére mázolt, redves épületére. A bejáratához pár lépcső vezetett, ami egy pihenőben végződött. Ott toporgott, mellén keresztbe vetett géppisztollyal, Torma II., az ismert bokszbajnok. Szigorú arcot vágva kérdezte:

– Hová, hová, fiatalember?

– A kapitány elvtárshoz – válaszoltam, miközben átnyújtottam neki a magyar és orosz nyelvű igazolványt. Előre-hátra forgatta, aztán hüvelykujjával felfelé bökkve közölte, első emelet.

A kapitány – Révész Imre alezredes – nem látszott nagyon boldognak, hogy helyetteset küldtek a nyakára. Hol a kinevezésről szóló papírt, hol meg az előtte állót mustrálva, furcsa gondolatai

lehetek. Például, hogy ez még tisztelegni sem tud. Úgy áll előtte, mintha kenyérért állna sorban a péknél. A rendőri munkáról meg nyilván fogalma sincs. Mindegy, emberhiány van, még jól jöhet ez a nagyon civilnek látszó fiatalember is. Különösen ha, mint Tihanyi mondta, a rendfenntartó feladathoz a helyettesnek kell embereket toborozni. A mustrálást befejezve, új helyettesét rábízta a titkárnőre.

Anna átkísért a volt helyettes szobájába. Míg néhány fontos dolgról informált, körülnéztem. Az ablak melletti sarokban álló kis asztalkán lévő írógépről levettem a vászonborítót. Egy öreg Remington rejtőzött alatta. Hiányzott a szalag, amit a titkárnő is észrevett. Jelezte, hogy van tartalék, mindjárt felszereli. Étkezni a Csili éttermébe járnak. Egy hétre előre szoktak befizetni. A jövő heti rendelést már leadták, de el tudja intézni, hogy engem is felvegyenek a listára. Ennyit előjáróban. Ha menet közben bármi gondom lenne, forduljak hozzá bizalommal.

Ami elsőre olyan lehetetlennek látszott, a következő napokban sorra elrendeződött. Egyszer csak a semmiből tűntek fel emberek. Köztük a mérnök Kudela János és a Mezőgazdasági Minisztérium Adamkó István nevű főosztályvezetője. Kevés toborzómunkával hamar összeállt egy nyolcfős csoport. Az első megbeszélésen abban állapodtunk meg, hogy a törekeny Emőke, a Székesfehérvári kapitányság volt munkatársa lesz a részleg titkárnője.

A többiek járőrpárokat alkotnak, 24 óra szolgálat, 24 szabad. A kapitánnyal megbeszélve, a nappali szolgálat egy egyenruhás rendőrrel egészült ki. A csoport tagjai megkapták az éjjel-nappal szabad mozgást biztosító, kétnyelvű igazolást. Egyenruhát nem kértünk. A kapitányság a honvédségi raktárból igényelt számunkra pufajkát, nadrágot, kucsmát, kesztyűt és bakañcsot. A meleg ruhára szükség volt, hiszen a hőmérő már napközben is mínuszt mutatott.

A kerületi pártbizottságra Révész bejelentkezése után együtt mentünk el. A találkozó fagyos légkörben kezdődött. Veres József, a pártbizottság titkára, szabályosan vizsgáztatott. Mindent tudni akart rólam. Amikor az is kiderült, hogy röviddel azelőtt tértem vissza egy moszkvai tanfolyamról, barátságosabb lett. Búcsúzáskor biztatott, szóljak, ha segítségre van szükségem.

A közbiztonsági részleg munkája gyakorlatilag az éjjel-nappali

járőrözésből állt. Akadtak persze más jellegű feladatok is. Olyan soroksári lakosokat kellett felkutatni, akik szemtanúi voltak a fővárosba bevonuló szovjetek és a Juta-dombon védelemre berendezkedett, magyar honvédek és civil felkelők közötti összecsapásnak. Azt kellett kideríteni, mi történt a kilőtt páncélos és a másik jármű eltűnt civil utasaival. A helyi lakosok szerint az égő járművekből menekülők közül néhányan a Duna-part nádasában kerestek menedéket. Volt, aki a folyóba vetette magát. Az egyik civil áldozat – Lóránd György tolmács – holttestét a nádasban elásva találtuk meg. Az előzetes vizsgálatról készített jelentést Révész a budapesti főkapitányságra továbbította. Az ügyet hadbíróági eljárás zárta le.

Az elítéltek között több honvédtiszt is szerepelt. Köztük volt Paska Elemér tüzértiszt. Ő a Juta-dombi összecsapás után hazatért Dunaszekcsőre, majd parancsra bevonult egységéhez Esztergomba. Onnan Kalocsára vezényelték, ahol az ezred 2. zászlóalja páncéltörő ütegének szolgálatvezetője lett. Az ezredet aztán Budapestre irányították, s átkeresztelték. Új elnevezése 37. *Budapesti Forradalmi Ezred*. Az egység tisztjei és tiszthelyettesei 1957. július 29-én megkapták a *Munkás-paraszt Hatalomért Emlékérmét*. Paska is.

A Juta-dombi ügyben előbb tanúként idézték be, majd ő is vádlott lett. Letartóztatták, és tíz társával együtt halálra ítélték, de kegyelmet kapott. Amikor 1970-ben kiszabadult, a börtönben kitanult ácsmesterséget folytatta. Nyugdíjba vonulva, kitüntetésére hivatkozva nyugdíjkiegészítésért folyamodott, amit meg is kapott. A rendszerváltás után visszavonták tőle.

Talán február lehetett, amikor egy hármashban folytatott beszélgetésen Veres közölte, nagygyűlést szerveznek a Csilinek nevezett kultúrházba. Marosán György lesz az előadó. Nem akarja igénybe venni a kormányórság védelmét. „Nem szereti, ha állandóan koslatnak utána”, idézte Veres a politikust. Aztán azzal folytatta, hogy a pártbizottság ilyen feladatokra nincs felkészülve, ezért a kapitány segítségét kérte. Az meg rögtön rám testálta a megbízást. Igyekezett megnyugtatni. A kapitányság minden mozgatható embere rendelkezésemre áll.

A kormányórság emberei, Jamrich ezredes vezetésével, attól függetlenül megjelentek, hogy Marosán nem kérte a védelmüket. Velük közösen szerveztük meg a biztosítást. Mindenre gondoltunk, csak arra nem, hogy Marosán nem kocsival érkezik.

A kerületi pártbizottság közeli székházától, Veressel karonfogva, sétálva tették meg a Csiliig tartó utat. Útközben integetett a velük szembejövőeknek, egyik-másikkal kezet fogott, diskurált. Így vonult be a zsúfolásig megtelt kultúrterembe. A színpadra fellépve, kezét hátrátéve, szétterpesztett lábakkal lecövekelte a pódium szélén. Tekintetét körbehordozta a földszinti széksorokon és a karzaton. A terem elcsendesedett, s akkor belekezdett. Ostorozta Rákosit, a háborút követő demokratikus kibontakozás eltiprásáért. A szabad választásokon a parlamentbe jutott pártok, köztük a sok becsületes munkásembernek reményt adó egykori otthona, a Szociáldemokrata Párt felszámolásáért. Hibáztatta az erőltetett iparosításért, s az annak nyomán kialakult súlyos gazdasági helyzetért, a parasztok TSZ-be kényszerítéséért, ami élelmiszerhiányhoz vezetett, a kulákliságért, a koncepciós perekért. Aztán hangsúlyozta, hogy a nép joggal lázadt fel a nem érte, hanem elle ne dolgozó hatalommal szemben. De azoknak, akik most a MUK-kal – Márciusban Újra Kezdjük – ijesztgetik a lakosságot, nekik azt üzeni, próbálják meg! Aztán egy lélegzetvételnyi szünetet tartva, folytatta.

– Sokan kérdezik, ki hívta be a szovjet hadsereget. Megmondom, én hívtam be. Az ország helyzetét egyre súlyosbító káosznak, az esztelen vérontásnak véget kellett vetni.

Ez a bejelentés ostorcsapásként hatott, az emberek felmorajlottak. Marosán kivárt, s amikor ismét csend lett, az új kezdetről, az újjáépítésről, a demokratikus viszonyok helyreállításáról szóno kolt. Beszédét azzal fejezte be, az új kormány nem ígérhet mást, csak azt, mindent megtesz, hogy a múlt hibái ne ismétlődhessenek meg. Aki segíteni akar a rend helyreállításában, a termelés beindításában, jöjjön velünk. Nehéz idők várnak ránk. Kérem, segítsenek! A taps jelezte, a hívó szó célba talált. Marosán leugrott a színpadról, s az első sorokhoz lépve, kézfogással búcsúzott a hozzá legközelebb állóktól.

Még egy eset tette emlékezetessé erzsébeti pályafutásomat. A Marosán által is említett MUK, azaz március 23-a előtt pár nappal, a főkapitányságról parancs érkezett. Az utasítás név szerint je lőlte meg a kerületi munkástanács vezetőjét, a katolikus plébánost és még néhány személyt, akiket 23-a előtt védőőrizetbe kell venni. A kerületi kapitány a közbiztonsági csoportra testálta a feladatot.

A megjelölt nap estéjén előbb a munkástanács elnökét, majd a katolikus plébánost kerestük fel. Ismertettük velük az őrizetbe vételi határozatot, amely ellen ki-ki vérmérséklete szerint tiltakozott. A munkástanács elnöke vehemensen, a plébános megadóan. A védőőrizet pár napra szólt, ennek megfelelően kevés holmit, egy váltás fehérneműt és tisztálkodószereket vihetek magukkal. Mindkettőjüket a kapitányság gépkocsiján szállítottuk a Kozma utcai gyűjtőfogházba, ahol az őrizeteket bekönyvelték, átvételük-ről írásos elismervényt adtak.

Másnap a titkárnő azzal rontott be hozzám, hogy azonnal menjek a kapitány elvtárs szobájába. Telefonhoz kérnek a főkapitányságról. Amikor beléptem, Révész az íróasztalánál állt, kezében a telefonnal. Máris adom, vezérőrnagy elvtárs mondta, s kezembe nyomta a kagylót.

Köszönésemre Horváth főkapitány helyettes, mert ő volt a telefonáló, magából kikelve, nyomdafestéket nem tűró káromkodások közepette, a sárga földig lehordott. Szóhasználatában a legeny hébb kifejezések: maga apolitikus, hülye, érzéketlen barom. Hogy jutott eszébe őrizetbe venni a katolikus plébánost, aki mellelleg békepap?

– Az őrizetbevételi parancs a főkapitányságról érkezett – válaszoltam, amikor végre szóhoz jutottam. Közöltem az aláíró nevét és rangját. A vonal másik végén, pillanatnyi csönd után, koppant az utasítás.

– A plébánost azonnal hozza ki, kérjen tőle bocsánatot a nevemben – azzal lecsapta a kagylót.

A mellettem álló Révésznek csak a tiráda befejező mondatát ismételt meg.

– Mikor akarod kihozni a papot?

– Azonnal, ha megkapom a kocsit.

– Máris viheted – válaszolta s behívta a titkárnőt. Lediktálta neki a gyűjtőfogház parancsnokához címzett, a plébános nevére szóló kikerőt. Aláírta, és már mehettem is.

A fogház irodájában kiállították a plébános nevére szóló elbocsátócédulát, s adtak mellém egy fegyőrt. Meglepődtem, amikor kísérőm nem egy zárkához, hanem a folyosóra nyitott, ráccsal védett teremhez vezetett. Nem mindennapi látványban volt részem. Az emberek a zsúfolt terem padlóján ültek, vagy a falnak

támaszkodva álltak, köztük papi viseletben a plébános. Nevének hallatára csak kiegyenesedett, de nem mozdult.

– Na, lépjen már közelebb, vagy talán kérvényt nyújtssak be? – szólt a fegyőr.

Erre a plébános felvette a lába előtt heverő, az éjjel sebtében összekészített kis csomagját, s bizonytalan léptekkel, a földön ülőket kerülgetve elindult. Amikor közelünkbe ért, gyorsan elibe léptem, nehogy a durva bánásmódhoz szokott fegyőr inzultálja. Kezet nyújtva közöltem vele, hogy szabad, s hazaviszem. A plébános egy pillanat töredékéig hezitálni látszott, de aztán elfogadta a feléje nyújtott kezet. A fegyőr ámulva nézte ezt az őrizetessel való parolázást, de aztán szó nélkül kikísért bennünket a kapuig. Az elbocsátócédulát a kapuőrnek leadva, szabaddá vált az út. A gépkocsihoz menet sajnálkozásomat fejeztem ki a félreértésért.

– Az Úr mindnyájunknak megbocsát, ha bűneinket megvalljuk és megbánjuk. Nekünk is meg kell hát bocsátanunk az ellenünk vétőknek. Felejtssuk el – válaszolta a plébános. Erről több szó nem esett. Nem is eshetett, mert az átvirrasztott éjszaka után hamarosan elszenderült. Csak akkor riadt fel, amikor a kocsni nagyot zökkenve megállt az Erzsébeti plébánia előtt. Kikászálódva most ő nyújtott kezet.

Munka közben átalakult a kezdetben gyanakvó kapitányhoz való viszony. Ezt jelezte, hogy egyszer csak azt javasolta, a Csili helyett menjünk be a városba ebédelni. A Körúton lévő Erzsébet étterem vezetője a barátja, s jó konyhájuk van. Így történt, hogy hármasan – a meghívást Veres József is elfogadta – a kapitány kocsiján ebédelni mentünk.

Az étterem vezetője, Róna Ottó, köpcös, jovialis, ötven körüli férfiú, nagy örömmel fogadta a vendégeket. Révész és Verest megölelve, régi ismerősként köszöntötte. Engem Révész mint helyettesét mutatott be, így hát Róna engem is barátként üdvözölt. Aztán a kirakat melletti asztalról levette a „Foglalt” táblácskát, s intett a pincérnek, hozzon étlapot, és terítsen meg. Mint kiderült, az a főnök asztala, oda csak az ülhetett, akit vagy akiket ő odainvitált. Az asztal előnyét s egyben hátrányát a kirakat jelentette. Előnye, hogy az ott ülő szinte moziban érezhette magát, előtte zajlott az utcai élet. Hátránya, hogy a járókelők a függöny nélküli ablakon át a vendég tányérjába láthattak. A látvány bizonyára irritáló

lehetett azok számára, akik legfeljebb a Nyugatival szemben lévő Ilkovichhoz térhettek be egy tál ételre. Legénykoromban én is megfordultam ott néhányszor. Ha nyáridőben tértem be, a mindössze pár forintba kerülő kedvencemet, tökfőzeléket rendeltem, a rádobott kanál pörkölttel. Kértem hozzá két szelet kenyeret, meg egy málnaszörpöt. Kerestem egy szabad helyet a talponálló asztaloknál, s a már ott lévőkhöz csatlakozva elfogyasztottam.

Nem álltam meg, hogy el ne mondjam, ami egy ilyen alkalommal történt velem. A főzelékhez kért kenyér hamar elfogyott. Tányéromat és italomat otthagya visszamentem egy újabb szeletért. Visszatérve az asztalhoz, tányérom fölül egy idegen szempár tekintett rám. Az ismeretlen ugyancsak megdöbben arcot vágott, amikor az asztalon lévő, pohárba állított evőeszközökből egyet kiemelve, én is kanalizni kezdtem a főzeléket. A férfi csak akkor szólt meg, amikor már a zafatot tunkoltuk.

– Két embernek kevés egy adag. Látom, maga is éhen maradt. Hozzak még egyet?

A kérdés meglepett. A velem együtt kosztoló ugyanis úgy lépett fel, mint aki vendégül látott. Én pedig éppen az ellenkezőjét gondoltam. Már éppen arra készültem, hogy felvilágosítom. A megfelelő szavakat keresve oldalt pillantottam.

Pár lépésre, az egyik asztalon ott volt a félbehagyott tányér főzelék, mellette a félig telt pohár málnaszörp. Magyarázkodás helyett a kérdésre azt feleletem, két embernek valóban kevés egy adag. Úgyhogy most én fizetek. Ugyanaz, vagy valami más legyen? Asztaltársam egy pillanatig hezitált. Arckifejezése meglepetésről árulkodott, de aztán határozottan felelte: Jó lesz, amit eddig ettünk.

Sorba álltam, rendeltem egy újabb adag tökfőzeléket, dupla adag pörkölttel, s hozzá egy stíriai metéltet. Falatozás közben, bátorságomat összeszedve elmondtam, hogy mi történt velem. Asztaltársam jót nevetett, s csak annyit mondott: én is azt gondoltam, maga nagyon éhes lehet, ha még csak nem is kéredezkedik, hanem szó nélkül ideáll a tányéromhoz.

A társaság jót mulatott a történeten, s Ottó megjegyezte, nyáron majd hozzájuk is mehetünk tökfőzeléket enni. Most azonban még hiányzik a hozzávaló, úgyhogy valami mást kell rendelni. Az ebéd jó hangulatban telt, s egyszer-máskor megismételtük. Egy idő után családilag is összejártunk. A sort Ottó nyitotta meg egy

meghívással. Bródy Sándor utcai, nagyméretű lakásuknak egyik szobájában a férfiak ultiztak, az asszonyok meg egy másikban tereferáltak. Aztán Révészék Pozsonyi úti, majd Veresék Szent István parki, Dunára néző lakásában, végül a mi szerényebb, Lajos utcai otthonukban folytatódott az összejövetel.

Egy ilyen alkalommal, 1957 augusztusában, Ottó napokkal előbb jelezte, hogy huszadikára tervezik a következő találkozót. Meglepetés is lesz, tette hozzá sejtelmes mosolyával. A meghívás este 7 órára szólt. A 6-os busszal a Nyugatiig, onnan a 49-es villamossal a Kálvin térig utaztunk. Kellemes este volt, s az ajánlott időponthoz kicsit még korán, nem kellett sietni. Andalogva közelítettük meg a Bródy Sándor utca 35/B számú házat. Útközben kapualjban várakozó civil nyomozók igazoltattak bennünket. Csöngetésünkre Ottó nyitott ajtót. Magda az üdvözlések közben megkérdezte a már jelenlévő Vereséket és Révészéket: titeket is igazoltattak? Mindnyájan Ottóra néztek, aki nem késlekedett a magyarázattal: ide várjuk Jánosékat, ezért a nagy felhajtás.

Magda csodálkozó arcot vághatott, mire Ottó a mondatot kiegészítve közölte: Kádárék is jönnek. Aztán „hagyjuk az asszonyokat tereferélni, mi meg ne lopjuk a napot, lássunk munkához” felkiáltással a férfiakat a kártyasztalhoz terelte. Alig néhány partit játszottunk le, amikor megszólalt a csengő. A háziak ajtót nyitottak, a kártyázók meg a nappaliba sereglettek. Elsőnek Kádárné lépett be. Vereséket mindketten régi ismerősként üdvözölték, Ottó pedig bemutatta nekik a két másik házaspárt. Mária vagyok, ismételte Kádárné, miközben a számára addig ismeretlen asszonyoknak pusztát adott, a férfiaknak pedig kezet nyújtott. Kézfogása határozott, szinte férfias volt. Kissé komikusnak találtam, hogy kézfogás közben Kádár nekem is, meg Révésznek is bemutatkozott.

Foglaljatok helyet, Mária, szólalt meg Ottó, aztán feleségéhez fordulva, Csulikám, gondoskodj róluk, mi meg folytassuk, amit elkezdtünk. Azzal az új vendéget Jánoskámnak szólítva, karon fogta, s a kártyaszoba felé kalauzolta. Miután elhelyezkedtünk, Ottó jelezte, hogy neki mint házigazdának teendői lesznek, ezért kimarad a játékból. Tudván, hogy szenvedélyes ultis, közöltem, hogy mivel én vagyok a legfiatalabb és kezdő játékos, szívesen kimaradok. Kibicként, székkemmel hátrébb húzódtam, így kissé a játékosok

mögé kerültem. Előttem az egyik oldalon Ottó, a másikon Kádár. Általában az ő játékát figyeltem.

Aztán egyszer csak Veres valamilyen politikai természetű kérdéssel fordult hozzá. Kádár visszakérdezett: most kártyázunk, vagy politizálunk?

A kártyaparti hátralévő részében több politikai témájú kérdés nem hangzott el. Aztán a játékot abbahagyva, eszegetés közben, lehetett politizálni. Az étkezőasztal mellett hangzott el, hogy az oroszul és angolul beszélő fiatalember Londonba készül. Ottó újságot el. Szerencsére ebből nem lett hosszabb diskurzus.

A falatozás és beszélgetés után Kádár azzal állt fel az asztaltól: kártyáztunk, eszegettünk, meg beszélgettünk, nem kellene egy kicsit mozogni is? Az ötletnek mindenki örült. Így aztán felkerekedve elindultunk. Az utcára kiérve, a kapu előtt azon tanakodtunk, merre legyen a séta. Menjünk ki a Körútra, s ott gyalogoljunk egy kicsit, ajánlotta Kádár. A közös séta a Blahánál ért véget. Amíg kocsijuk megérkezett, még egy kis beszélgetés arról, hogy a kései időpont ellenére mennyi ember jár az utcán, s milyen barátságosan üdvözölték Kádárt.

Az meg se nyikkant. Tőlünk pár lépésnyire eltávolodva, a Nemzeti Színház épületén legeltette a szemét. Nem tudhatta, hogy egyszer majd a metró építésére hivatkozva felrobbantják. S ahhoz az ő szavazatára is szükség lesz, amikor a Politikai Bizottság elfogadja az eléje tett határozati javaslatot. A szakértők arra hivatkoztak, hogy az épület nem fogja kibírni a 2-es metró vonala és a Blaha Lujza téri megálló építése miatt szükségessé váló föld alatti fúrásokat. A közhiedelemmel ellentétben nem 1965. március 15-én, hanem április 23-án robbantották fel. A társulat az EMKE emeletéről sírva nézte végig, hogy romba döntik otthonukat, az első magyar nyelvű színházat.

Amikor Kádár ismét csatlakozott hozzánk, kezdődött a búcsúzkodás. Az asszonyok puszkival, a férfiak kézfogással. A sorban én voltam az utolsó. Hozzám lépve, Kádár valami olyasmit mondott, hogy mostanában nem könnyű külföldön képviselni az országot. Sok sikert kívánt, aztán útravalóul hozzátette: ne hozzon ránk szégyent.

A Londonba menésnek előzményei voltak. Nem is kellemesek. Már kezdtem megszokni Erzsébeten, ahol több állást kínáltak.

Veres a kerületi pártbizottságra csábított, de a pártmunka ismeretlen volt számomra. Megköszöntem, hogy segíteni akar, s azt is, hogy felterjesztett a *Munkás-paraszt Hatalomért Emlékéremre*. Márpedig, annak indoklását olvasva – az ellenforradalom leverésében és a rend helyreállításában való részvételéért – úgy véltem, hogy az rám nem vonatkozik. A felkelést szovjet segítséggel már leverték, mire Moszkvából hazaérkeztem. Utólag az is eszembe jutott, hogy az ugyancsak kitüntetett Paska főhadnagy és az egysége éppen hogy a felkelést segítette. Az ő esetükben már csak azért sem passzolt az indoklás.

Meglepődtem, hogy egyszer csak jelentkezett a Hivatal. Moszkvából történt hazatérésünk óta először. Az éppen soros vezető óhajtott velem beszélni. Azon a posztjon ugyanis úgy cserélgettek a vezetőket, mint rendes ember a gatyáját. Alig melegegett meg az egyik, már jött a következő. Ebben szerepet játszhatott, hogy egy kivételével nem voltak szakmabeliek. A pártapparátusból ejtőernyőztek oda, vagy máshonnan protezsálták. Rövid idő után továbbküldték, vagy odébbállt.

Tömpe András minden elődjét felülmúlta. Egyedül értett ahhoz, amit vállalt. Hosszú utat tett meg, amíg oda jutott. Polgári családba született, fiatalon csatlakozott a baloldali ifjúsági mozgalomhoz. Összeütközésbe került a rendőrséggel, de megúsza. Brünnben szerzett gépészmérnöki oklevelet, részt vett a spanyol polgárháborúban. Aztán internálás Franciaországban, majd hazatérve bekapcsolódott az illegális munkába.

Letartóztatás után büntetőszázaddal a frontra küldték. Átszökött, részt vett egy partizánképzésben, és Nógrádi Sándor csapatával került vissza Magyarországra. A háború után az újjászervező rendőrségben kapott vezető állást. A szovjetek, a háború alatti veszteség pótlására, hírszerző munkára alkalmas, spanyolul beszélő fiatal nős embereket kértek a szocialista országok kormányaitól. Magyar részről Tömpét ajánlották. Kiképzése után 12 évet töltött Argentínában és Mexikóban. Gazdag kereskedőnek álcázva kiépítette és működtette az ottani szovjet hírszerző hálózatot.

Amikor 1959-ben visszatért Magyarországra, a hírszerzés élére állították. Nem csekély tapasztalattal a háta mögött kezdett munkába. Vitába szállt a szovjet tanácsadókkal és a fölötte álló minisztériális és pártemberekkel. Pár év után felfelé buktatták. Az MSZMP

KB adminisztratív osztályának élére került. Vagyis a párthierarchiában a HM és a BM felügyelője lett. Nyíltsága, szókimondása ismét megbosszulta magát. Leváltották, és berlini nagykövetet csináltak belőle. Ebben a minőségében érte a Csehszlovákia elleni katonai akció. Nem értett vele egyet. Ellenérveit megírta a Központi Bizottságnak, jelezve, hogy a megszálláshoz vezető politikával nem tud azonosulni, s azt nem vállalja. Vagyis lemondott.

Hazatérése után a Könyvkiadók Egyesületének vezetőjeként összekülönbözött az intézmény korábbi párttitkárával, aki szakmai munkáját rosszul végezte, emiatt felmondott neki. Ebből többszöri pártvizsgálat lett. Tömpét az MSZMP fővárosi bizottsága által végzett vizsgálat is elmarasztalta. Ezt az általa vezetett intézmény párttagsága előtt akarták ismertetni.

Miközben a tagság gyülekezett, Tömpe felment a szobájába. Kiküldte a két vele szomszédos szobából az ott dolgozókat, akik csak egy dörrenést hallottak. Tömpe főbe lőtte magát.

Ő volt az egyetlen, aki vezetőként egyik szabadságom alatt magához kéretett. Elismeréssel szólt az addig végzett munkámról, s arról is, hogy jól teljesítem a külügyi feladatokat. Közben érdekes szakmai dolgokról, meg Londonról beszélt. Jó helyismerete azt sugallotta, hogy ott is megfordulhatott.

Az éppen a Hivatal élén álló a nyomába sem érhetett. Úgy esett be oda, mint Pilátus a krédóba. A neve után ítélve – az a Vörös Brigádok által meggyilkolt olasz politikus nevére hajazott – valamilyen felmenője Olaszországból vándorolhatott be Magyarországra. Moszkvába küldésem előtt már találkoztunk. Barátságosan fogadott, hogylétem és a család felől érdeklődött, majd rátért a lényegre. Közölte, hogy erzsébeti munkálkodásomat kényszerű kitérőnek tekintik. Az élet lassan visszatér a rendes kerékvágásba. A Hivatalnak is rendeznie kell a sorait. Ezek közé tartozik a moszkvai tanfolyam ügye. A csoportnak vissza kell mennie, és befejezni, amit elkezdtek.

Nem kerülgettem a forró kását. Megmondtam, ha nem vihetem a családot, nincs szándékomban visszamenni. Az okokat firtató kérdésre megmondtam, hogy a Moszkvában töltött időnek egyetlen haszna volt. Gyarapítottam orosz és angol nyelvtudásomat. Az országról, lakóiról és kultúrájáról hasznos ismereteket szereztem. A lényegyet illetően azonban semmivel sem tudok többet, mint

a kiutazás előtt. Aztán, nem természetes állapot, hogy a férjet és feleséget, a gyereket és az apát évekre elszakítják egymástól. A hosszú távollét óhatatlanul lazítja a családi köteléket, akár szakításhoz vezethet. Az előző csoportban ez is előfordult. A Vera-ügyet nem akartam kiteregetni. Ellenben beszámoltam a hazatérésakor lejátszódó jelenetről. Arról, hogy Laci fiam a szomszéd család férfitagjához menekült előlem. Nem ismert fel, eltávolodott tőlem. Ezt túl nagy áldozatnak tartom. Ha a családot kivihetjük, visszamegyek, de ha nem, akkor nem folytatom. A beszélgetés azzal zárult, gondolkozzam a dolgon, beszéljem meg a feleségemmel. Pár napon belül jelentkezzem a döntéssel.

Magdával már éppen arról tanakodtunk, hogy ott kellene hagyni az erzsébeti kapitányságot és keresni valami rendes munkát. Ekkor jött a Hivatal ajánlata. Egy nap H. Fehér keresett telefonon. Jelezte, hogy beszélni szeretne velem, de nem a hivatalban. A Hold utcai piac közelében lévő pincekocsmában találkoztunk. Rögtön a tárgyra térve közölte, hogy a moszkvai ügy miatt neheztel rám a vezetés. Felmerült, hogy elbocsátanak. Amikor a minap rólam beszéltek, ő azt mondta a hivatal vezetőjének, hogy a moszkvai kiküldetés kizökkentett. Időt és lehetőséget kellene adni, hogy visszatálaljak. Megemlítette, hogy a külügy sok embert veszített. Külföldön dolgozó munkatársai közül egyesek disszidáltak, mások ugyan maradtak, de nem állták meg a helyüket, haza kellett őket rendelni. A megüresedett helyekre volt pártmunkásokat, nyelveket beszélő, megbízható fiatalokat keresnek. Több nyugat-európai országban és a tengerentúl is, újra kell építeni a rezidentúrát. Pótolni kell a lebukott, visszahívott saját embereket. Ezért azt javasolta, kínálják fel nekem, hogy egy időre, külügyi fedéssel kiküldenek külföldre. A Hivatal vezetője nem zárkózott el. Abban maradtak, hogy ha a megállapodásuk szerint jelentkezem, s fenntartom a moszkvai kiküldetéssel kapcsolatos döntésem, ezt a megoldást fogja nekem felajánlani. H. Fehér azt javasolta, ha ez bekövetkezik, fogadjam el az ajánlatot. Így történt, csak nem egészen úgy, ahogy gondoltam.

A Külügyminisztérium Bem rakparti épületében Durainé, a személyzeti főnök fogadott. Közölte velem, hogy a londoni követségre kellene nyelvet beszélő munkatárs. Pillanatnyilag betöltetlen a gépkocsivezetői poszt. Vagyis a jelenlegi még a helyén van, de már hat éve szolgál kint, ami hosszú idő. Ellenkezik a szabállyal.

Dörömbözi meg családi okok miatt sürgeti a váltást. Sajnos, mondta, más posztot most nem tud ajánlani. Az ötvenhatos események miatt nem szakadtak meg a diplomáciai kapcsolatok, de alacsonyabb szintre kerültek. Tanácsosi rangú, ideiglenes ügyvivő vezeti az alig néhány munkatárssal működő követséget. Sajnálja, de most nem tud jobb posztot ajánlani. A közlés mellbe vágott. H. Fehér intelmekre hallgatva, fortyogó dühömet lenyelve, gondolkodási időt kértem.

Első utam H. Fehérhez vezetett. Megint a pincekocsmában találkoztunk. Felháborodásomat egyáltalán nem leplezve, beszámoltam a Külügyben tett látogatásról. Mondandómat azzal fejeztem be, hogy szerintem a Hivatal büntetni akar. Gépkocsivezetőként, diplomáciai védettség nélkül küld Londonba. Volt – vagy még mindig – főnököm kezét a karomra téve csillapítani próbált. Megérti a dühömet. Durainéval nem ő, hanem a Hivatal vezetője tárgyalt. Vele nem közölték, miben állapodtak meg. Aztán rákérdezett, hány éves vagyok. Mindjárt huszonöt, válaszoltam.

Na, látod. Időd, mint a tenger. Vedd úgy, hogy számodra ez életed és pályafutásod egyik, nem kedvedre való, de nem haszontalan kitérője. Isten bizony, ha fiatalabb lennék, és nyelveket beszelnék, nem haboznék elvállalni egy ilyen külföldi kiküldetést. Még sok víz folyik le a Dunán, mire pályádat befutod. Ez a londoni kitérő arra nagyon jó lesz, hogy csiszold angoltudásodat, ismerkedj az országgal. És itt nem csak rólad van szó. Gondolj a családra. Együtt lehettek, s ha kibírod néhány évig, a feleséged és a fiad is megtanul angolul. Fogadd meg a tanácsom, vállald el. Az az erzsébeti kitérő semmit se jelent. Még állományban vagy. Ne hívd ki magad ellen a sorsot, mert te húzod a rövidebbet. Beszélj rá a feleségedet, és minél előbb közöld, hogy vállalod.

Magdával már meghánytuk-vetettük a dolgokat. Ő azt mondta, a világ végére is velem jön, ha együtt lehet a család.

Okos asszony. Akkor hát: „Ez van megírva, így legyen” – idézte a fáraóknak tulajdonított mondást.

22. Garden party

A Külügyminisztérium állományába való átigazolás viszonylag gyorsan ment. Az első munkanap azzal kezdődött, hogy a személyzeti osztály munkatársa lekísért a gépkocsivezetők Ganz utca-Fő utca sarkán lévő tanyájára, a „bűnbarlangba”. A jelzőhöz nem fűzött magyarázatot. Annyit azonban előrebocsátott, hogy a gépkocsivezetők, mielőtt a Külügybe kerültek, valamilyen miniszteriallis főnököt, ha nem magát a minisztert fuvarozták. Kicsit el vannak kaptatva. Vonatkozik ez a csoport vezetőjére, Borbásra is, aki a kormányórségtől került ide. Belépve a „bűnbarlangba” éppen egy utcácska közepébe csöppentünk. Julikát – így hívták a kísért – az éppen nem kártyázók nagy üdvözléssel fogadták, és rögtön körüldönték. Láthatóan élvezte az iránta megnyilvánuló figyelmet, s az ártalmatlan csipkelődést. Valaki megkérdezte:

– Mi jót hozott nekünk, Julika?

– Egy új munkatársat – hangzott a felelet, mire hirtelen csend lett. Ezt kihasználva, mindjárt elkezdett bemutatni. A parti félbeszakadt, s a játékosok csatlakoztak hozzánk. A kártyaasztal melől felállók közül megjelenésével is kiemelkedett az, akit kísérője a csoport vezetőjeként mutatott be.

– És hová tendál a kolléga? – kérdezte Borbás, miközben kezét nyújtva, kitartóan nézett a szemembe. Mielőtt megszólalhattam volna, Julika már kimondta a varázsszót: Londonba.

– Már megint – szól be valaki a csoport külső köréből.

– Új kollégájuk életrajzában az szerepel, hogy nyelvtudása orosz és angol. A minisztérium nyelvvizsgabizottsága mindkét nyelvből levizsgáztatta. Az eredménnyel meg voltak elégedve. Ezután egyébként ez lesz a rend. Aki külszolgálatra jelentkezik, annak a választott ország nyelvét legalább alapfokon beszélnie kell. Aki tanulni akar, minden segítséget megkap a személyzeti osztálytól. Kezeket fel, lehet jelentkezni.

Konstatálva, hogy egy kéz sem emelkedik magasba, engem

Borbásra bízva, búcsút intett. Mielőtt kilibbent az áporodott levegőjű füstös szobából, az ajtóból még visszaszólt.

– Ugye nem haragszanak, ha kicsit nyitva hagyom? Nem ártana ide egy kis friss levegő.

Hamarosan megtapasztaltam, kollégáim mindent elkövetnek, hogy elvegyék a kedvemet az élettől. Azzal kezdődött, hogy egy kiöregedett Tátraplánt adtak alám. Sok baj volt vele. Aztán ha csak tehették, bekényszerítettek egy ultipartiba. Olyankor mindenki ellenem játszott. Akármilyen jó lapom volt, csak veszíthettem. Rám járt a rúd a hétvégi ügyeleti beosztással is. Borbás mindig talált valamilyen magyarázatot, miért nekem kell két egymást követő vasárnap vagy szombaton ügyeletet tartani. S ez így ment mindaddig, míg végre megérkezett az angol vízum.

Magdával úgy állapodtunk meg, hogy egyedül megyek ki, s ők csak akkor követnek, ha már megvan a lakás. A gép este szállt le London Heathrow repülőtérén, ahol a Dömbinek becézett előd várt rám. Nem szállodába, hanem a saját lakására vitt. Hideg vacsorát készített, és sörrel kínált. Falatozás közben informált a munkakörrel járó feladatokról. Elmondta azt is, mi játszódott le a követségen az ötvenhatos események idején. Egyesek ingadoztak, kitartásnak-e, vagy búcsút mondanak. A leghatározottabban az első titkár kardoskodott a távozás mellett. Az ő ötlete volt az is, hogy a követség kasszájában és bankszámlájában lévő nem kevés pénzt a beosztás és a fizetések arányában szét kell osztani. Aztán mindenki azt csinál, amit akar. Ő Kanadában szeretne letelepedni. A többség azonban lehurrogta. Álláspontjuk az volt, hogy ő mehet, de a kasszáját nem engedik felosztani. Az egyenlő lenne a sikkasztással.

– A folytatást ismered. Mindenki a helyén maradt. Most már csak az van hátra, hogy megmutassam a lakást, ahol, amíg még itt vagyok, átmenetileg meghúzhatod magad. A számvevő, vagyis a pénztáros Nagy Rezső és családja szabadságon van. Elutazásuk előtt Nagyné feltöltötte a jégszekrényt élelmiszerrel. A számlát majd rendezed, ha visszajönnek.

A lakást bemutatva elmagyarázta, mi hogy működik, aztán magamra hagyott.

Az ügyvivővel való másnapi bemutatkozáson Nyéki barátságosan fogadott, helyet és kávéval kínált. Közben a család felől érdeklődött, meg azt tudakolta, beszélek-e angolul. Megnyugtattam,

hogy otthon már nemcsak tanultam, hanem vizsgát is tettem. Itt persze azért majd folytatni szeretném.

Dicséretes, dicséretes, mondta az ügyvivő, majd megkérdezte, mikor érkezik a család. Mire azt válaszoltam, majd ha lesz egy rendes lakás. Nem szeretnék a követségi konyha melletti szobakonyhás lakásban lakni. Nem is értem, hogy bírta ki ott az előd családja hat évig.

Ez így nem lesz jó, szolt az ügyvivő. Kis gondolkodás után azt javasolta, írjak egy kérvényt a kinti lakás bérlésére, amit ő felterjeszt. Addig is, jöjjön ki a család, foglalják el az üresen maradt lakást. A kérvényt megírtam, de ragaszkodtam hozzá, hogy a család csak akkor érkezik ki, ha meglesz a lakás. Addig én elleszek a régiben.

Az ügyvivő jó indulatú, kissé nehézkes ember volt, és hiányzott az időérzéke. Ha nem vigyázok, mindenhol elcsúszok. Soha sem felejttem el azt a napot, amikor a parlament soron lévő ülészakájának 11 órakor kezdődő megnyitójára kellett őt vinni. Szokás szerint késve indultunk. A forgalmas főutvonalat mellőzve, a megengedettnél gyorsabban, időnként a forgalommal szembehajtván közlekedtem. A Victoria Streeten aztán két motoros rendőr vett üldözőbe. Amikor beértek, az egyik a kocsi elé, a másik szorosan mellé sorolva felszólított, hogy azonnal álljak be a sorba, de legjobb lenne, ha félreállnék. Azt válaszoltam, hogy nem tehetem. Ugyanis az ambassadort viszem a parlamenti megnyitóra, és késésben vagyunk. A parlamentig most már rendőri felvezetéssel haladtunk. A bejárat elé kanyarodva kíségtettem az ügyvivőt, aztán a kocsi előtt motorját keresztbe állító rendőrhöz lépve, átnyújtottam az útlevelet és a honosított jogosítványt.

A bobby mutatójával sisakjához pöccintve egy „good morning, Sir”-rel köszöntött, majd így folytatta: „Do you know, what have you done” – tisztában van vele, mit követett el? Aztán emlékeztetett rá, hogy a közlekedési szabályok ilyen drasztikus megsértését a diplomáciai testületek tagjai sem engedhetik meg maguknak. A történeteknek tehát következményei lesznek. Sajnálom, uram, de fel kell jelentenem.

Tartottam tőle, hogy a „következmények” a lakásügyre is kihatnak. De semmi ilyesmi nem történt. Minden ment a maga útján. A minisztérium megadta az engedélyt. Az ingatlanközvetítő, Mr. King segítségével, a követségtől egy köpésre, az Eaton Place végén sikerült lakást szerezni. Havi 86 fontért. Annyiért, mint a havi

fizetésem. Csakhogy a lakbért – a rezsi kivételével – a követség fizette.

A lakásügy épphogy elintéződött, és nemcsak a saját családom, hanem Földes Pál személyében az új követ is megérkezett. A fogadására megjelent ügyvivővel együtt a Chevrolet-ba beszállva jelezte, hogy egyenesen a szállodába szeretne menni, lepihenni. S ha a gépkocsivezetőnek nincs más dolga, este úgy hat óra tájban menjen vissza hozzá. Nyéki rendelkezésére bocsátotta a kocsit. Este, a szállodába érve, a követet már a szalonban találtam. Előtte az asztalon egy teáskészlet, meg a reggeli és a délutáni lapok. Olvasgatott. Amikor ráköszöntem, a kezében lévő újságot félretéve az egyik üres fotelra mutatva megkérdezte, hogy szólítanak a családban meg a barátaim.

– Leginkább Bandinak – feleltem a szokatlan nyitástól kissé meglepődve.

– Koromnál fogva az apád lehetnék, ezért engedelmeddel tegeznem foglak, és Bandinak szólítalak – mondta, majd jött a következő kérdés. – Ki fia-borja vagy, és honnan szalajtottak? A beszéd után ítélve akár földiek is lehetnének.

Nagyot csapott a térdére, s jóízűen nevetett, amikor közöltem, hogy Szabolcs-Szatmár a szűkebb hazám, s megjelöltem a Szamosmenti szülőfalumat és Penyigét, ahol gyerekkoromat töltöttem.

Ha jól emlékszik, az a falu a fehérgyarmati járáshoz tartozik. Az meg egy ugrásra van Mátészalkától, az ő szülővárosától. Tulajdonképpen földiek vagyunk. Reméli, jó barátok leszünk. Mostantól szólítsam csak Pali bácsinak.

Jóízű beszélgetés következett. Leginkább ő beszélt. Feltárta egész addigi életét. Műgyesemi hallgató, csatlakozás a baloldali ifikhez, a polgári demokratikus forradalom idején a Mátészalkai Munkástanács politikai megbízottja, a bukás után menekülés külföldre. Brünnben elvégezte a Textilipari Főiskolát. Dolgozott Csehszlovákiában, később Ausztriában. Hazatérve a Csepeli Posztógyár műszaki igazgatója. Segített előállítani és terjeszteni az illegális KMP röpcéduláit. Lebukott, s tíz évet töltött börtönben. Csereakció révén került Moszkvába. Ott is egy textilgyárban dolgozott. A háború kitörésekor fegyveres szolgálatra jelentkezett. Egy partizáncsoport parancsnoka, majd a hadifoglyok átnevelésére létesített Krasznogorszki antifasiszta iskola

egyik előadója lett. Hazatérése után az általa szervezett Textilipari Kutatóintézetet vezette.

– Most pedig itt ülök veled egy londoni szállodában, mint az 1956 utáni első magyar követ. Ha azt kérdeznéd tőlem, hogy lettem diplomata, csak azt tudnám válaszolni, akaratom ellenére. Egy nap hívatott a Politikai Bizottság egyik tagja, aki egy személyben KB-titkár is. Mindenféléről beszélgettünk. Marosánnak sok mondanivalója volt a könnyűipar fejlesztéséről, amelyet egy időben miniszterként felügyelt, nekem meg a szépen fejlődő textiliparról. Amikor a beszélgetésben idáig jutottunk, lecsapott rám.

– Látnod, pajtikám, ezért kérettelek. Londonban nincs követ, csak ügyvivő. De lassan lecsillapodnak a kedélyek. A külügyesek szerint az angolok is hajlanak az '56 miatt megromlott kapcsolatok rendezésére, az üresen álló követi posztok betöltésére. Rád esett a választás, merthogy textiles vagy. Anglia meg a textilipar fellelvára.

– Hagyjanak engem békén. Jól érzem magam a helyemen. Arról nem beszélve, hogy alighanem rossz diplomata lennék – válaszoltam.

– Elkéstél, barátocskám – replikázott a KB-titkár. – Már megvan a Politikai Bizottság határozata, apelláta tehát nincs.

Mit tehettem? Megadtam magam, de megmondtam, ne engem hibáztassanak, ha nem bizonyulok jó diplomatának. Ő erre azt felelte, emiatt ne fájjon a fejem. Azonban hozzátette, hogy azért van egy kis bökkenő. Egyedül nem utazhatok ki, meg kell nősnülni.

Mondtam neki, annak semmi akadálya, összeházasodunk Marikával.

– Az meg kicsoda? – kérdezte.

– A kislányom anyja, egyébként az intézetben a titkárnőm, böktem ki én balga. Még pontot sem tettem a mondat végére, már belém nyilallott. Azt, hogy Marika a titkárnőm, nem kellett volna kikottyantani. De már megtörtént. Ő meg rögtön lecsapott rá. Csak nem képzem, hogy a titkárnőmet veszem feleségül, s azal megyek ki Londonba? Azt már nem, csattant fel. Aztán kissé megenyhülten hozzátette. Nincs semmi baj, mert már van egy diplomatafeleségnek való jelölt. Az illető huszonhét éves hajadon, csinos és okos nő. A Csepel Művek csőgyárának mérnök-közgazdásza, párttag. S ami szintén nem mellékes, beszél angolul és németül. Házasodjatok össze minél hamarabb, s aztán irány London. Hát

mit mondjak, a közlés fejbe kólintott. Előbb csak szabadkoztam, aztán mindenféle kifogásokkal álltam elő. A nő még nem volt férjnél, azt sem tudja, mi a házasság. A korát tekintve akár a lányom lehetne. Én ötven fölött, ő meg huszonhét éves. Egyszerűen össze akarunk boronálni két embert, akik még látásból sem ismerik egymást. Megkérdeztem, hogy ő legalább tudja-e, mibe akarják belerángatni. A válasz az volt, hogy a dolog már el van intézve. A jelölt fegyelemzett párttag, tudja, kihez megy férjhez, s nincs kifogása ellene.

Nem hagytam annyiban, tovább soroltam az ellenérveket. Ő azonban nem tárgított. Egyre csak a párthatározatra hivatkozott. Mit tehettem, végül beadtam a derekam. Nem is kérdeztem: te nős vagy?

– Igen, és van egy fiunk.

– El tudod képzelni, hogy párthatározattal elszakítanak az aszszonytól, akit szeretsz? Aki ráadásul a gyermeked anyja? Elvetetnek veled valakit, akit addig még csak nem is láttál? Azt sem tudod, szőke-e vagy barna, esetleg fél szemére vak, netán fél lábára sánta. Mondd, el tudod képzelni?

Őszinte megnyilatkozására csak őszintén lehetett válaszolni. Bevallottam, hogy nem párthatározattal, de valami olyasfélével, két évre Moszkvába küldtek továbbképzésre. Nem hagytam ki semmit a történetből. Verát sem. Ettől kezdve minden úgy folytatódott,

A londoni követség fogadásán

mintha már réges-rég ismernénk egymást. Pali bácsi egyszer csak kijelentette, hogy farkaséhes. Reggel óta még nem evett egy falatot sem. Ajánlotta, menjünk el valahova vacsorázni, de ne valami flancos étterembe. Inkább egy kis kocsmába, s jó lenne, ha előtte sétálnánk egy kicsit, hogy kiszellőztesse a fejét. Meg aztán szeretné érezni a várost. Az első benyomások mindig fontosak. Előreláthatólag éveket fog ott tölteni. Meg akar barátkozni vele.

A kocsit a szálloda előtt hagyva, gyalog vágtunk neki a Citynek. A Piccadilly Circus környékére, a Leicester Square-re és a Sohóba kalauzoltam. Oda, ahol a lányok lépten-nyomon leszólítják a facér férfiakat. Mulatott rajta, hogy nemcsak engem, de még őt, az ősz hajú öregembert is megkörnyékezik. Élvezte a város esti nyüzsgését. Nem zavarták a Pesten akkor még ismeretlen fényreklámok, például a Coca-Cola villódzó, kemény vörös fénye keltette effektus. Figyelte az emberforgatagot, a járókelők csevegését, amelybe időnként a számára ismeretlen cockney, a kelet-londoniak szlengje vegyült. Olyan, vagy még olyanabb volt az újságot kínáló rikkan-csok szövege. „Evening Standard, Evening News, taps en e hépny.” Az egész olyan hangulatot árasztott, mintha a szereplők Bernard Shaw drámája, a Pygmalion alapján készült *My Fair Lady* című musicalből léptek volna elő.

Rögtön rá is kérdezett: Mit jelent az a „taps en e hépny”? Az újságok címét nem kellett neki lefordítani. Délután már lapozgatta őket. Nem is arra, a kísértőszövegre volt kíváncsi. Annak az árat közlő, rendes angol nyelvű változata így szólhatott volna: „Two and a half pence.” Vagyis két és fél pennybe került egy lappéldány.

Barangolás közben az éttermek felől áradó ínycsiklandozó illatok emlékeztettek bennünket, hogy vacsorázni indultunk. Kérdezte, mi készül az utcai grillsütőkön. Természetesen hot dog, mégpedig az igazi. A grillsütő egyik végében hagyma, a másikon virsli pirul. Rendeléskor az árus egy papírdobozból vajas kiflit vesz elő. A hosszában kettéhasított, de nem teljesen átvágott kiflit széthajtja. Párolt hagymával gazdagon megszórja, és a forró virsli belehelyezve, kívánság szerint mustárral, majonézzel vagy ketchuppal ízesíti. Az egészet egy papírszalvétával nyújtja át a vevőnek. Pali bácsi már az első falatok után kijelentette, hogy olyan finomat már rég nem evett. Ezért, meg aztán azért is, mert egy hot dog kevés

lett volna vacsorára, még egyet elfogyasztottunk. Aztán a Leicester Square egyik éttermének teraszán ittunk is rá egyet.

A kirándulás éjjel felé ért véget. Amikor a szálloda előtt kiszálltunk a taxiból, Pali bácsi azzal búcsúzott, reméli, hogy ma jól fog aludni. Úgyhogy ne menjek érte reggel korán. Majd telefonálni fog, ha kéri a kocsit. De ha az ügyvivőnek szüksége van rá, akkor taxit rendel.

Örültem, hogy a követ bizalmába fogadott. Ezt jelezte az is, hogy kérte, segítsék neki megfelelő lakást szerezni. Azt mondta, ebbe nem akar mást beavatni. Mr. King nagy örömmel fogadta, amikor közöltem vele, hogy az új követ részére egyedül álló házra, vagy jó környéken lévő, magas színvonalú, tágas lakásra lenne szükség. Több ajánlat megtekintése után rátalált az igazira. Most már jöhetett a család. A repülőtéri protokollváróban Pali bácsin kívül több diplomata feleségeikkel, s egyikük kislánya, Szolnok Edit, virágcsokorral várta az érkezőket. Amint azok a külügyi tisztviselő kíséretében beléptek a váróba, Marika nevű kislánya a karjaiba vetette magát. Az apa szorosan magához ölelve csókolta, ahol érte. Közben a feleség egyik lábáról a másikra állva várta, hogy rá is sor kerüljön. Az apa aztán lefejtette magáról a gyerek karjait, s feleségéhez lépve, fél kézzel magához ölelve, pusztit nyomott mindkét arcára.

A jelenetet figyelve nehéz volt nem észrevenni, hogy az asszony, noha lapos sarkú cipőt viselt, egy fejjel magasabb, mint a férj. S míg utóbbi köpcös, a feleség sudár természetével tűnt fel. Alakját testre szabott kiskosztüm takarta. Rothschild Klára Váci utcai szalonjában készülhetett. A hússzínű, elegáns viseletben a hölgy csinosnak mondható, megnyerő jelenség volt. Barna haj, smink nélküli napbarnított arc, rúzszt nem használt. Ha mosolygott, megvillant egészséges fogsora. Az üdvözléskor kinyújtott kéz ujjain festetlen körmök. Látszólag minden hibátlan. Együtt volt a család, Pali bácsi belevethette magát a munkába. Ezt annál inkább megtehetette, mert már túl volt a megbízólevél átadásán. Igaz, addig is dolgozhatott, de mégiscsak más az, ha már levizitelt a királynőnél.

A bemutatkozás kissé szokatlan és váratlan, ám kedvező fordulatát a követ teljes sikerként könyvelhette el. A történet akkor válik igazán érthetővé, ha ismerjük a megbízólevél átadásának protokollját. Lássuk, miként zajlott le barátunk, Antalpéter Tibor

nagykövet bő három évtizeddel későbbi bemutatkozása. Az azt leíró dokumentumot a felesége, Csibi bocsátotta rendelkezésemre.

A követségnek megküldött, nem szó szerint ismertetett, angol nyelvű menetrend mindenről pontosan rendelkezett. Így kezdődött. A ceremóniára 1990. november 2-án 12 órakor kerül sor. A hintók 11.40-kor érkeznek a rezidencia vagy a követség elé. Én azonban – írja a levél szerzője, az udvari protokoll egyik képviselője – 20 perccel előbb leszek ott, hogy megbeszéljük az esetleg felmerülő kérdéseket. A Diplomáciai Testület Marshallja, Sir John Richards, hintóval érkezik és bemegy a követségre, hogy üdvözölhesse a nagykövetet és feleségét. Ezután megkéri a ceremónián részt vevő diplomatákat, szálljanak be a számukra kijelölt hintókba. Ő a nagykövettel együtt, a konvoj élén haladóval utazik. Következnek a diplomatákat szállító hintók. A sort a nagykövet feleségének gépkocsija zárja. Megérkezve a Buckingham-palotába, a nagykövetet és a kíséretében lévő Marshallt valamint a diplomatákat a Vice Marshall és az udvar más magas rangú képviselői fogadják, és felkísérik a palotába. Ott csatlakozik hozzájuk a külügyminiszter-helyettes. Együtt felsorakoznak a fogadóterem ajtaja előtt. Amikor a csengő megszólal, s a szárnyas ajtó kitárul, a nagykövet, a Marshall és az udvar egy másik magas rangú képviselője belépnek. Bal lábbal egy lépést tesznek előre és meghajolnak. Aztán még egy lépést tesznek előre, ismét meghajolnak. Ezt követően a Marshall e szavakkal jelenti be a bemutatkozásra várót: Felség, Magyarország nagykövete.

A bemutatás után a Marshall és a vele együtt lévő udvari méltóság meghajlik, és kihátrál a teremből. Az ajtók bezárulnak.

Ekkor a nagykövet közelebb lép a királynőhöz. Harmadszor is meghajlik, bal kezében tartva a megbízólevelet, hogy jobb keze szabad legyen, amikor a királynő kézfogással üdvözlí. Mire a nagykövet: nagy megtiszteltetés számomra, hogy átadhatom Felségednek az elődöm visszahívását és a saját kinevezésemet tartalmazó okmányokat.

A királynő ezután megkéri, mutassa be munkatársait. A nagykövet ekkor a királynő mellé lépve, annak bal oldalán foglal helyet. A csengő ismét megszólal, s az előtérben a Vice Marshall által libasorba állított diplomaták egyenként belépnek a terembe, és minden ismétlődik. Meghajlanak, közelebb lépnek, másodszor is

meghajlanak. A királynő kézfogással üdvözlí, s közben a nagykövet nevük és rangjuk közlésével bemutatja őket. A királynő egy-két szóval üdvözlí a diplomatát, aki ezután hátrább lép, meghajlik, megfordul, és távozik. A sort záró diplomata az ajtóhoz érve visszafordul, és még egyszer meghajlik a királynő előtt.

A nagykövet feleségének bemutatkozása hasonló körülmények között zajlik, azonban egy s másban mégis különbözik. Azzal kezdődik, hogy ő nem a férjével együtt, a királyi udvar hintóján utazik. A konvojjal együtt, de annak utolsó tagjaként, a követség hivatalos kocsiján, egy udvari méltóság társaságában érkezik a palotához. Meg kell várnia, amíg férjét és a diplomatákat felkísérik a lépcsőkhöz, kocsija csak ekkor gördülhet a vörös szőnyeghez. Ott egy udvarhölgy – esetünkben Mrs. Dugdale – fogadja, és felkíséri a 1844-es terem előtti hallba, ahol már a többiek várakoznak. Őrá az után kerül sor, amikor a nagykövet és a diplomaták bemutatkoztak.

Amikor az utolsó diplomata is elhagyja a termet, a Marshallal együtt lépnek be. Egy lépést tesznek előre, majd a Marshall „Mrs. Antalpéter, Felség” szavakkal bejelenti, s rögtön utána elhagyja a termet. A vendég ekkor a királynőhöz közelít, elébe érve térdet hajt, s miközben megtörténik a kézfogás, a „How do you do, Your Majesty” szavakkal köszönti a királynőt. Ezután a férje mellé áll, s a királynő szokás szerint pár szót vált velük. Elmélyült beszélgetésről szó sem lehet. Amikor pedig befejezettnek tekinti az audienciát, „goodbye, Mr. Ambassador, goodbye Mrs. Antalpeter” szavakkal és kézfogással bocsátja el őket. A diplomata házaspár a királynőnek hátat fordítva megy a kijárat ajtóig, ott megfordul, a nagykövet meghajlik, a feleség térdet hajt, és kilépnek az ajtón.

Ezek után lássuk, miként zajlott le az ötvenhat utáni első magyar követ megbízólevelének átadása. Nem tévedés, akkor még csak követ képviselte az országot Londonban. Kezdjük azzal, hogy az 56 utáni első magyar követért nem érkezett díszes hintó. A feleség meg még nem is volt Londonban.

Pali bácsi a rég cserére érett, MGY 9 rendszámmal jelölt Chevrolet gépkocsin, óraműpontossággal érkezett a Buckingham-palotához. A kocsit futását lelassítva, begördültünk a vezényszóra nyíló, vasrácsos kapun. A palota oldalbejáratához kellett hajtani. Az épület közepe táján, egy alul szélesen elterülő, felfelé keskenyedő lépcsősor vezetett a bejáratához. A lépcső aljában egy őszülő hajú szikár

úr, talán a már idézett protokollban jelzett Marshall vagy a helyetese üdvözölte a kocsiból kiszálló követet, és felkísérte az épületbe.

Nem kis időbe telt, míg a kissé korpulens követ, testének súlya miatt bizonyára lihegve, felkaptatott az emeletnyinél is magasabb lépcsősoron. Fölérve alighanem szüksége volt néhány percre, hogy kifújja magát, mielőtt a királynő elé kerül. S ahogy telt-múlt az idő, már arra gondoltam, csak nem valami baj történt.

Megviselte a lépcsőn való felkapaszkodás, ápolásra szorul. Aztán végre kinyílt az a hatalmas, kapunak is beillő ajtó, s kilépett rajta a követ és kísérője. Felnézve azt láttam, hogy azok ott ketten a lépcsősor tetején megállnak és tereferélnek. Aztán kezet fognak, a kísérő hátat fordít, és eltűnik a bezáruló ajtó mögött. Pali bácsi meg még ott áll egyedül. Aztán egy tőle szokatlan heves mozdulattal, egyik kezében a cylinderrel, két karját széttárva, a palotát körülvevő csendet megtörve, felkiált.

– Bandikám, ilyen még nem volt. A királynő egy csodálatos aszszony. Majd mindent elmesélek.

Azzal nem éppen követhet illően, korát és természetét meghazudtolva, fürgén, szinte szökdécselve tette meg a lépcsősor aljáig tartó távolságot. Attól kellett tartani, hogy egyensúlyát veszítve mindjárt lebukfencezik. Őrzőangyalai azonban vigyáztak rá. Nem várta meg, hogy hazaérjünk. Alighogy elindultunk, máris elkezdte mondani, miért tartott olyan szokatlanul hosszú ideig az audiencia.

Nos, az elején minden a szokásos rendben, a protokoll szerint zajlott. A megbízólevél átadása után a királynő egy kérdéssel nyitotta az ilyenkor szokásos, szűkre szabott beszélgetést.

– Hogy érzi magát Londonban, követ úr, és hogy van a kedves kislánya? Marikának hívják, nemde?

Őfelsége nem tudhatta, hogy ezzel a vele szemben álló ember elevenére tapintott. A követ számára a korához képest kicsit talán későn született, neki nagyon kedves és egyetlen gyermeke, Marika volt a legszentebb lény a világon. A királynő még be sem fejezhette a mondatot, a talpig klakkba-frakkba öltözött követ belső zsebéből előhúzott egy tömött levéltárcát, s így válaszolt a hozzá intézett formális kérdésre.

– Köszönöm kérdését, Felség, véletlenül van nálam egy pár fotó.

Azzal az első, kezébe akadó fényképet átnyújtotta a királynőnek. Aztán még egyet és még egyet. A királynő meglepődhetett, de aztán

őszinte érdeklődéssel nézegette a kezébe nyomott képeket. Majd mint-ha a világ legtermészetesebb dolga lenne, jó háziasszonyként egy ülőgarnitúrához kalauzolta vendégét. Miközben helyet foglaltak, szólt a megkövülten álldogáló, a helyzettel kezdeni mit sem tudó kamarásnak.

– Kérem, hozza ide a családi albumot.

A kamarás sietős léptekkel távozott, s hamarosan megjelent egy bőrkötéses díszes albummal. A brit birodalom uralkodója egy kis időre családanyává változott. Büszkén mutogatta elsőszülött fiáról, az akkor tízéves Károly hercegről és a hétéves Anna hercegnőről készült képeket, s kommentálta is őket. Az „édeskettesnek” a háttérben meghúzódó protokollós következő programra utaló, óvatos jelzései vetettek véget. Máskülönben talán még együtt is ebédeltek volna. Ez persze botor gondolat, a képzelet játéka csupán.

A két ország közötti kapcsolatok újjáépítésében jeleskedő követ nem tölthette ki az idejét. Diplomáciai pályafutása egy felturbózott családi bonyodalom miatt tört derékba. Az évi rendes szabadságra készülve még nem sejtette, hogy a tiltakozása ellenére ráruházott, egy nem kívánt házassággal megterhelt, de időközben megkedvelt követi posztra nem térhet vissza, csak magánemberként, személyes dolgainak rendezésére utazhat Londonba. Nem tarthatott búcsúfogadást, nem köszönhetett el a kapcsolataitól. Én segítettem neki felszámolni a lakást, összezsomagolni a család személyes holmiját, s meghívtam ebédre. Magda kitett magáért, s a többfogatásos ebéd jól sikerült. Az ebéd utáni beszélgetésen mondta el váratlan hazarendelésének történetét.

Engedelmeskedett a nem kívánt követi kinevezésnek. Tudomásul vette, hogy feleséget választottak neki, de a kapcsolatot nem szakította meg a gyerek anyjával. A tőle kapott leveleket éjjeliszekrénye fiókjában tárolta. A feleség alighanem sejthetett valamit, s miután rátalált a levelekre, azokat bizonyára el is olvasta. Aztán kérdőre vonta őt. A levélváltásokat könnyű lett volna megmagyarázni, ha nem lettek volna bennük a két ember kapcsolatának mélységéről árulkodó, érzelmdús részletek.

Az asszony becsapottnak érezve magát, válással fenyegetőzött. Pali bácsi azt javasolta, hogy most már járják végig a megkezdett utat. Végső érvként arra hivatkozott, hogy mindketten kvázi pártmegbízatásként vállalták a londoni kiküldetést, s az ahhoz kötődő házasságot. Szerelemről szó sem volt, ilyesmit egyikük sem ígért.

Mielőtt összeházasodtak, informálta a gyerek anyjához fűződő kapcsolatról. Annak ismeretében vállalta a házasságot, amit aztán az esküvő után, a hálószobában szentesítettek. Ő azonban kész lemondani férji jogairól. S ha megnyugtatja, a gyerek érdekében ugyan nem szakítja meg, de korlátozza az anyával való kapcsolattartást.

E beszélgetés után mintha elcsendesült volna a hirtelen támadt vihar. Még akkor sem gyanított semmit, amikor az éves szabadságra hazautazva, a Külügyminisztériumban lezajlott, ilyenkor szokásos beszámolója után az illetékes miniszterhelyettes átadta neki a kinevezése körül bábáskodó KB-titkár meghívását. A pártközpont-beli találkozó rosszul kezdődött. Vendéglátója felállt ugyan, de a kézfogás után hivatalos pózba helyezte magát. Visszaült íróasztala mögé, neki pedig helyet mutatott a két fotel egyikén. Aztán az asztalról felemelt és elébe dobott egy levélköteget. Rá se nézett a címzésre. Biztos volt benne, hogy a gyerek anyjával váltott levelek hevernek előtte. A KB-titkár, visszaemelve a hozzá legközelebb álló bőrítékot, fennhangon olvasni kezdte:

- Drága Marikám, egyetlenem!
- Ne folytasd, tudom, mi a teendőm, felajánlom a lemondásomat.
- Elkéstél, barátocskám, már megszületett a határozat. Nem mersz vissza Londonba.

Csak annyit kért, hogy a diplomáciai szokásokhoz igazodva, elbúcsúzhasson követként megismert kapcsolataitól. De ehhez sem járultak hozzá. Abban a percben megszületett benne az elhatározás, hogy annak a látszatházasságnak vége. Nincs többé bujkálás. Egyenesen a gyerek szintén Marika névre hallgató anyjához sietett. Beszámolt neki a történetekről, az meg a karjaiba vetette magát. Így adta tudtára, hogy köztük semmi sem változott. A történet végére érve kért, hívjak egy taxit, mert különben lekési a repülőt. Nem hívtam, én vittem ki a repülőtérre. Ott elbúcsúzva megígértük egymásnak, tartjuk a kapcsolatot.

Pali bácsinak köszönhetően, abban az évben, akkor már konzuli munkatárssá előléptetve, először vehettünk részt a királynő szokásos garden partyján. Őfelsége kíséretével sétálgatott, időnként meg-megállt, pár szót váltott a vendéggel. Előttünk is elhaladt, de Magda legnagyobb bánatára, nem állt meg. Talán, ha Pali bácsi ott lett volna.

23. Az élet nem áll meg

Pali bácsi visszahívása meglepte azokat, akik nem ismerték az események háttérét. Sajnálták, hogy idő előtt kellett elhagynia Londont. Amilyen idegenkedve fogadták újításait, s azt, hogy felforgatta a követség addigi langyos életét, annyira megkedvelték munkastílusát és közvetlen modora miatt. Mindenkihez egyforma barátsággal közeledett, lett légyen az illető diplomata, vagy hivatalsegéd.

Nekünk meg lejárt az Eaton Place végén lévő lakás bérlete. Cserére szántuk el magunkat. Megtehettük, mert a konzulátusi besorúthoz magasabb fizetés, és az ahhoz mérhető jobb lakás is járt. A közkedvelt Chelsea negyedben, a Cadogan Gardens nevű utcában sikerült egy kis önálló házat bérelni. Miután átköltöztünk, úgy döntöttünk, hogy mivel az éves szabadság még messze van, egy kicsit kikapcsolódunk. Újdonsült ismerősünkkel, a nemrég kiérkezett Nyúl Istvánnal és Kati nevű feleségével beszélgetve szóba került, hogy párnapos kirándulást tervezünk. Szívesen csatlakoznának, mondták, legalább ismerkednének az országgal.

A kérdés az volt, hogy hová menjünk. Magda azt szerette volna, ha ellátogatunk Nottinghambe, Yorkba és Windermere-be, a Tóköltők vidékének központjába. Nyelvtanárától kapott egy könyvet, amelyben az angol költészet nagyjairól olvasott. Robert Burns-ról, Walter Scott-ról és a Tóvidék – angol nevén Lake District – környékén letelepülő társaikról. Szeretné megismerni a tájat, ahol éltek, ahol a versek és írások születtek, s amelyek révén a világirodalom nagyjaivá váltak. Nottingham és a sherwoodi erdő, Robin Hood világa útba esik. Annak Lacika is biztosan örülne. Az utazáshoz megkaptuk a követség bogárhátú Volkswagenjét.

A kocsis érdekes szituációt teremtett. Az öt főből háromnak a hátsó ülésen kellett volna utazni. Sem Kati, sem Magda nem volt termetes nő. Azért Lacikával együtt nehezen fértek volna el a hátsó ülésen. Így aztán ő a hátsó ülés és a motortér közötti résben helyezkedett el. Ezt ki is próbáltuk, mielőtt elindultunk. Mint kiderült, még élvezte is, hogy neki milyen extra hely jutott.

Az első megálló az ősi egyetemi város, Cambridge volt. Egy kis pihentető séta után, a Nottinghamig tartó úton volt rá idő, hogy Magda emlékeztesse barátainkat: a környéken ugyan minden Robin Hoodról szól, ám illik szót ejteni a városhoz kötődő, az angol irodalomban jelentős szerepet játszó George Byronról és David H. Lawrence-ről. Ő a közeli Eastwoodban látta meg a napvilágot. Számos munkája közül talán a legsikeresebb a *Lady Chatterley szeretője* című kötet. A történet szerint Clifford Chatterley súlyos sérüléssel, deréktól lefelé lebénulva tér meg az első világháborúból. Fiatal és szép felesége odaadón ápolja. Kész tudomásul venni, hogy hitvese állapota miatt le kell mondania a testi örömeiről. Egyszer aztán, a birtokukon céltalanul bolyongva, belebotlik az addig számára ismeretlen vadőrbe. Mellors éppen a kunyhója előtt tisztálkodik, meztelenül. A látványtól felforr az asszony vére. S mintha csak a férj belelátna gondolataiba, arra biztatja, miután ő nem tudja kielégíteni szexuális vágyait, tartson szeretőt. De bizonyára nem a vadőrre gondolt. Vele viszont Constance többször is találkozik, s egyre rokonszenvesebbnek találja. Az arisztokrata környezetből származó fiatalasszony és az egyszerű munkásnak számító vadőr egymásra talál. Megtörténik, amire mindketten vágnak. A spárta berendezésű kunyhó falai vad szerelmi jelenetek tanúi lettek. Akárcsak az olvasók, ha hozzájuthattak a könyvhöz.

A kötet először 1928-ban Firenzében jelent meg. Angliában a hatóságok, a korabeli angol társadalom prudériája miatt, megcsonkították, majd pornográfia vádjával elkobozták. Három évtizedet kellett várni, mire – éppen kirándulásunk évében – a Penguin Books Kiadó vállalta a kötet változatlan szövegű kiadását. A kiadót perbe fogták. Két dolgot kifogásolhattak.

Az egyik az arisztokrata hölgy és a munkásnak számító vadőr szerelme. Egy ilyen kapcsolat szentségtörésnek számított a korabeli angol társadalomban. A másik ok az, ahogyan Lawrence a szerelmi jeleneteket, minden köntörfalazás nélkül, a maguk teljes valóságában ábrázolja. Ez utóbbi miatt érte a pornográfia vádját. Most folyik a per, kíváncsian várom, mi lesz a vége – fejezte be Magda a kis irodalmi órát.

A kirándulás idején a per vége még nem látszott, de novemberre megszületett az ítélet. A kiadó elleni vádat a bíróság elejtette. Jó harminc évvel az első, tiltó ítélet után, immár hozzá lehetett férni

a csonkítatlan szövegű kötethez. Egyébként az első rövidített változat, 1933-ban, Magyarországon is megjelent. Azonban még ötven évnek kellett eltelnie, hogy csonkítatlanul is kézbe vehessék a magyar olvasók. A könyv alapján készült filmet 1984-ben mutatták be először Budapesten.

Négy év alatt egyszer esett a hó

– Hol vagyunk? – kérdezte Lacika, akit alighanem a motorzaj megszűnése ébresztett fel. Megnyugtattam, hogy már Nottingham főterén, a városháza előtt állunk. A helyszínen ismerkedhet Robin Hood, mesekönyvből már jól ismert történetével. Szerette volna látni a várat, amelyet a hős és követői megostromoltak, legyőzve a gonosz nottinghami seriffet. Csakhogy annak már híre-hamva sem volt. Helyén, a domb tetején egy kastély állt, amelyet a 18. század végén építtetett Newcastle hercege. Kárpótlásul, a kastély termeiben meg lehetett tekinteni az életnagyságú, korhű öltözetet és fegyverzetet viselő harcos mását és a lovát. Laci szerette volna megsimogatni őket, de nem lehetett. Őt Robin Hood otthona, az erdő is vonzotta. Megcsodálta a hatalmas matuzsálemi korú fát. Anyja mesélte neki, hogy annak árnya alatt pihent meg a hős, ha

fárasztó és nem veszélytelen portyájáról megtért. Egymás kezét fogva körülöleltük. Épp hogy csak átértük a hatalmas fa törzsét.

Következett York. Az Ouse folyó két partján elterülő várost a rómaiak alapították. Ékessége, az 1220–1480 között, vagyis 260 évig épült katedrális. Észak-Európa alighanem legnagyobb gótikus temploma. Méretei lenyűgözőek. Hossza 150, a kereszthajó 69, a belmagassága 35 méter. A belső látvány is lenyűgöző. A hatalmas falakat 111 festett ablak szabdalja. Az oltár mögötti a világ terem-tését és a végítéletet ábrázolja. Az utazás és a városbeli séta mind-nyájunkat kifárasztott. Estére járt, meg is éhezünk. Éhünket egy igazi angol pubban csillapítottuk. Aztán kerestünk egy szállodát, s lepihentünk.

Másnap, reggeli után, a Magda által annyira áhított Tóköltők világa következett. A hegyekkel és tavakkal tűzdelt környék köz-pontja az egykori vasútállomásból kinőtt város, Windermere. Nem tévedés. Nem a város kapott vasútállomást. Ott ez fordítva történt. A vasút a 19. század közepe táján jutott el a tó vidékére. Akkortájt létesült ott az állomás, és a hozzá tartozó első három lakóépület,

Látogatás a Kew Gardensben

az állomásfőnök és a kiszolgáló személyzet számára. Azok lettek Windermere első házai. Az idők folyamán takaros várossá nőtte ki magát, hála a vasútnak és a szép környezetnek.

A tópartra érve kerestünk egy megfelelő helyet, ahol leteleped-hettünk elkölteni szerény ebédünket. Az azt követő tóparti, pihen-tető séta közben Magda elmondta, mi az, amiért szeretett volna eljutni erre a vidékre. Az angol nyelvórákon Mrs. Simpson sokat mesélt neki a Tóköltőkről. Elsősorban Robert Burns-ről, Walter Scott-ról, William Blake-ről, William és Dorothy Wordsworth-ről. Utóbbi házat is vásárolt a tó fölötti egyik dombon, s ott írta műveit. Sajnáltuk, hogy nem mehettünk tovább északra, hogy Edinburghot is megnézhessük. De hétfőn Magdának jelentkeznie kellett a nő-gyógyász orvosánál. A harmadik hónapban járt.

Az állomásfőnök és a kiszolgáló személyzet számára. Azok lettek Windermere első házai. Az idők folyamán takaros várossá nőtte ki magát, hála a vasútnak és a szép környezetnek.

24. Korda nem utazik Pestre

Nem sokáig maradt betöltetlen a Pali bácsi kényszerű távozásával megüresedett poszt. A külkereskedelmi tapasztalatokkal rendelkező, diplomáciában is jártas, Szilágyi Béla töltötte be. Amit elődje a kapcsolatépítés terén elkezdett, azt új elemekkel gazdagítva folytatta, s kiterjesztette a magyar kultúra megismertetésére. Segítségére volt felesége Éva asszony, aki otthon a milliós példányszámú Nők Lapja munkatársaként hívta fel magára a figyelmet. A kulturális területtel korábban attasé rangú diplomata foglalkozott. A váltáskor erre a posztra az új követnek sikerült megnyerni, s tanácsosi rangban maga mellé venni Báthy László egyetemi oktatót, a Báthy-Véges angol-magyar szótár és más nyelvkönyvek társszerzőjét.

A szervezőmunka eredményeként lépett fel Londonban Fischer Annie zongoraművész. Két egymást követő este, egyszemélyes hangversennyel kápráztatta el a koncert közönségét. Aztán érkezett egy válogatott művészekből álló csoport: Honthy Hanna, Sinkovits Imre, Domahidy László, Melis György, Baksai Árpád. Műsoraik – s a Londonban élő magyaroknak rendezett est is – nagy sikert arattak.

Következett a Lakatos zenekar. Felejtethetetlen fellépésükön a Royal Albert Hall közönsége kikényszerítette a ráadást. A rövid cimbalomszóló után szünet következett volna. Ám a közönség még mindig nem mozdult. Ekkor az „öreg” Lakatos a még tinédzserkorban lévő fiát állította a zenekar elé, s valamit súgott a fülébe. A kis primás hegedűjén megszólalt Grigoras Dinicu világhírű *Pacsirtája*. Lélegzet-visszafojtva hallgattuk. A szóló végén a fiú, hegedűjét leengedve, meghajolt. A hallgatóság tapsviharral nyugtázta a virtuóz hegedűszólót. Most már következhetett a szünet.

Az első sorokban magas rangú angol kormánytisztviselők, diplomaták és azok hozzátartozói ültek. Ott foglalt helyet a magyar követ és felesége, a zenekar gardírozója és a követ segítőjeként én is. A közönség még tapsolt és éljenzett, amikor a tekintélyes szakállt,

zöld színű, mesterien fej köré font turbánszerű fejdísz viselő pakisztáni követ felállt. Az őt követni akaró, könnyes szemű lányát gyengéden visszataszkolva, Szilágyihoz lépett. Gratulált a remek műsorhoz, s azzal folytatta, lányának annyira megtetszett a produkció és előadója, hogy szeretné, ha elvihetnék magukkal a fiút.

A követnek elállt a lélegzete. Lélekjelenlétét visszanyerve azt felelte, hogy a zenekar még pár napig Londonban marad. Turnéikat az otthoni koncertiroda szervezi. Esetleg meg lehet kérdezni, mikor tudnának beiktatni egy turnét az ő hazájában. A lány apja erre azzal folytatta, hogy ő nem a zenekarra gondolt. A fiút szeretnék magukkal vinni, s nem számít, mibe kerül. Ekkor már félreértésről szó sem lehetett. Erre Szilágyi közölte, hogy a továbbiakat munkatársa fogja intézni. Magyarra váltva, arra kért, rendezzem el valahogy, s ne legyen belőle sértődés. Azzal a kérőtől elkészönve, magunkra hagyott bennünket.

Kettesben maradván, azt ajánlottam a vendégnek, hogy a szünetet kihasználva, beszéljek a fiú apjával, aztán tájékoztatom az eredményről. Amikor elmondtam Lakatosnak, milyen ajánlatot kapott a fia, meglepetésében szóhoz sem tudott jutni. Leccsillapodva fiához fordult. Hallod-e, Sanyi, mivel kínáltak meg bennünket. Anyád el is veszejtene engem, ha a szeme fényét odaadnám idegenbe.

Visszatérve az ázsiai ország követéhez, az bemutatta a még tinédzser, keleti szépségű lányát. Lakatos válaszát nem tolmácsolhattam. Ehelyett azt mondtam, hogy a zenekar vezetője köszöni, és nagy megtiszteltetésnek tartja az ajánlatot. Azt meg kell beszélniük otthon a gyerek anyjával. Ezt a követ méltányolta. Átadott egy névjegyet, kérve, hogy továbbítsam Lakatosnak. Mondjam meg neki azt is, hogy meghívják a családot, látogassanak el hozzájuk, hogy megbeszélhessék a továbbiakat. Ebből persze semmi sem lett. Az ügyet sikerült elaltatni.

Az 56-os események miatt megromlott országimázs javítását szolgáló kulturális programok sikerén felbátorodva, a Külügyminisztérium szokatlan feladattal bízta meg a követséget. Az Angliában élő, régebbi időkben kivándorolt, majd később a zsidótörvények idején odamenekült jeles magyarokat igyekezzenek rábeszélteni, látogassanak el Magyarországra. Az 56-ban emigráltaknak meg javasolják, hogy ha nem találták meg számításukat, térjenek haza. A kormány segíteni fogja őket, hogy otthonra és

munkára találjanak. Ezek a feladatok a Konzulátusra, azon belül meg személyesen rám hárultak.

A hazacsábítandók közé tartozott Aczél Tamás, Kossuth- és Sztálin-díjas költő. Ismertem pályafutását. Az 1956-os eseményeket megelőző időben az Írószövetség titkára volt. A szövetség lapja, az *Irodalmi Újság* keményen ostromozta a rendszert. Kiábrándultsága is szerepet játszhatott abban, hogy amikor lehetett, elhagyta az országot. Tagja lett az emigrációban megjelenő *Irodalmi Újság* szerkesztőségének, s másodszor is megnősült. A melbourne-i olimpia után Angliába emigráló Gyarmati Olga olimpikont vette feleségül.

Ezt a házaspárt kellett volna hát rábeszélni, hogy a bizonytalan emigrációs életet cseréljék fel a biztonságosnak ígért hazaival. Az otthonról kapott telefonszámon jelentkezve, találkoztam Aczéltől, aki hezitált, de végül ráállt. Annak helyét London egyik külső kerületében lévő lakásukhoz közeli, indiai étteremben jelöltem meg. Amikor megérkeztem, ő és felesége már az étterem teraszán ültek. A közelükben lévő egyik asztalnál a baráti körükhöz tartozó Faludy György és egy számomra ismeretlen magyar emigráns foglalt helyet. Aczél nem titkolta, azért kérték meg barátait, legyenek jelen a találkozón, mert attól tartottak, a magyar követ-ség el akarja raboltatni őket.

Láthatóan megnyugodtak, hogy egyedül érkeztem. A meghívás ebédre szült. Étkezés közben semleges témákról beszélgettünk. A lényegre csak azután tértünk rá, méghozzá Aczél kezdeményezésére. Az ajánlatot meghallgatva, kemény szavakkal illette a kormányt és intézkedéseit, különös tekintettel a megtorlásokra. Azok közül csak a Nagy Imre és társai elleni perre és a halálos ítéletekre hivatkozott. Nem térhet vissza abba az országba, amelyben így bánnak el azokkal, akik változtatni akartak a Rákosi-éra szörnyűségein. Egyszerűen egy jobb és élhetőbb, demokratikus országot akartak.

Aczél tehát nem élt a felkínált lehetőséggel. Annak ellenére, hogy, mint maga mondta, a túlnyomórészt ázsiai bevándoroltak lakta negyedben szerény körülmények között éltek. Ezért akarta értékesíteni a Sztálin-díjat. Faludy kísérté el egy ékszerkereskedésbe. Az ékszerész öt fontot ajánlott érte. Az ugyanis nem arany, csak aranyozott volt.

Másként végződött az egyik hazatérésre önként jelentkező esete.

A kérelem aláírójával együtt tanultunk a kecskeméti Ságvári Endre Szakérettségis Kollégium mérnök osztályában. A csak névrokon Kanyó Imre a soproni Erdőmérnöki Főiskolán folytatta tanulmányait. Onnan 1956-ban, osztályfőnökük vezetésével, az egész osztály nyugatra távozott, s meg sem álltak Kanadáig. Tanulmányait befejezve állást kapott egy erdészetben, az ország északi részében, távol a világtól. Osztálytársai szétszóródtak, a kapcsolatok megszakadtak. A számára idegen környezetben nem tudott gyökeret verni, gyötörte a honvágy. Azért települt át Londonba, hogy közelebb legyen, s ott adja be hazatérési kérelmét. Kiderült, hogy a Kanadában szerzett mérnöki végzettsége ellenére képtelen a képesítésének megfelelő állást találni. Miután megtakarított pénzt felélte, a munkaközvetítő által kínált bármilyen állást el kellett vállalnia. Neki a londoni köztisztasági hivatal jutott. Búcsúzáskor megígértem Imrének, hogy támogatom, és soron kívül terjesztem fel a kérelmét. Azt azonban Budapest elutasította, s biztonsági okokra hivatkozva, a fellebbezést ugyanúgy.

Az elutasítás okát nem részletezték, csak annyit közöltek, hogy a döntés biztonsági megfontolásból született. Ezek szerint a döntéshozók úgy okoskodhattak, hogy Imre, aki erdőmérnöki képesítéssel rendelkezett, s Kanada a jó befogadó országok közé tartozott, nem saját szándékából jelentkezett hazatérésre. Talán a nem nagyon aktív kanadai, vagy még inkább az amerikai hírszerzés küldte. S vajon mit akarthattak az erdőmérnök beszerzésével elérni? A magyar erdőgazdaság titkainak kikutatását? Milyen titkokra bukkanhatott volna a világhírű kanadai erdőgazdaságon nevelkedő mérnök? Az nyilvánvaló, hogy a magyar kormány által meghirdetett hazatérési lehetőség a nyugati hírszerző szervezetek fantáziáját is megmozgatta. Én jól ismertem Imrét. Jótálltam érte, mert nem tartottam valószínűnek, hogy beszervezték.

Nem sokkal azután, az angol hatóságok hivatalból értesítették a Konzulátust. A mindössze néhány soros, szűkszavú levél arról tudósított: Kanyó Imre, 28 éves magyar állampolgár, Ipswich, Sunrise Way 23. alatti lakos, 1960. szeptember 30-án, önkézzel vetett véget életének. A holttestet államköltségen elhamvasztották. Imre elviselte a megaláztatást, hogy mérnökember létére egy számára idegen ország fővárosában, utcaseprőként kellett tengetnie életét. Ha nehezen tűrte is, de elviselte, hogy megalázkodva kilincselnie

kellett az elhagyott hazába való visszatérés lehetőségéért. Azt már nem tudta elviselni, hogy ezt megtagadták tőle.

Az egyik fogadóórán, a hivatalsegédet félretolva, egy rövidre nyírt őszülő hajú, ötvenesnek látszó köpcös férfi robbant be az irodába. Szája sarkában füstölgő szivar, egyik kezében a házalóügy-nökökéhez hasonló, kofferszerű fekete táská.

Köszönés helyett bemutatkozott: Alexander Paál filmrendező. Az égő szivart nyelvél szája egyik sarkából a másikba tolva, kis kofferjét ledobva befészkelte magát az egyik viseltes fotelbe. Félreismerhetetlen akcentussal fűszerezett, amerikai angollal kezdte, aztán magyarra váltva, kissé raccsolva folytatta. Készülő filmjéhez keres szereplőket, ezért akar Budapestre utazni. Ruttkai Évát szeretné felkérni, legyen a film női főszereplője. Mielőtt elindult Amerikából, jelezte érkezését a művésznőnek, s visz neki néhány ajándékot. Azzal kinyitotta a koffert, s annak egyik rekeszéből különböző, első ránézésre drága ékszernek tűnő, ám valójában filléres bizsukat, körömlakkot, rúzsot és nejlonharisnyákat varázsolt elő. Reméli, mondta, hogy az ajándékok elnyerik a művésznő tetszését. Őt nemcsak a női főszerepre, hanem magának is szeretné megnyerni. Ahogy ő fogalmazott – megdönteni. Még hosszasan mesélt baráti kapcsolatairól. Említette a Korda testvéreket, Paul Robsont, Sam Goldwynt, a Metro Goldwyn Mayer filmgyártó óriás egyik névadóját, és más hírességeket.

Öntelt fecsegése kezdett kellemetlenné válni. A beszélgetést lezárva ígéretet tettem a vízumkérelem soron kívüli felterjesztésére. Nem vettem mindent készpénznek, amit mondott. Mégis úgy gondoltam, hátha tényleg van esélye egy amerikai-magyar koprodukciós film magyarországi forgatásának. Paál névjegyét hátrahagyva, a segítségért hálálkodva távozott. Alig telt el pár nap, telefonált. Nem a vízum iránt érdeklődött, ebédre invitált a Soho egyik éttermébe. A sok munkára hivatkozva szabadkozni próbáltam. Paál azzal hárított, hogy a diplomatának az is munka. Különben meg érdekes emberekkel találkozhatok. Ott lesz például Korda Vince is. A név hallatán mégis igent mondtam. Amikor a megadott időben megérkeztem, s a pincér az asztalhoz vezetett, ott már a meghívóval együtt hatan ültek. A bemutatkozásnál kiderült, hogy valóban illusztris társaságba kerültem. A jelenlévők egyike az evangélikus egyház püspöke, a másik a Foreign Office európai ügyek

osztályának munkatársa, a harmadik az Elstree Filmstúdió igazgatója, a negyedik Kazimir Wishnevsky, az előkelő Ambassadors Club igazgatójaként mutatkozott be, az ötödik csak annyit mondott: Vincent Korda.

Az ebéd jó hangulatban telt, s Paál vitte a szót. Filmes sztorikat adott elő, mire az Elstree stúdió igazgatója megkérdezte, Paálón és Kordán kívül látott-e már valaki filmforgatást közelről? Miután kiderült, hogy a megnevezetteken kívül senki, meghívta a társaságot Elstreebe. Korda rögtön jelezte, hogy miután a filmkészítés tölti ki az életét, nem tart velük. A többiek azonban lelkesedtek az ötletért. Én sem akartam kimaradni. Kíváncsi voltam, hogy készülnek a mozivásznon látható filmek. Felhívtam Magdát, s tudattam vele, miért érek később haza.

Közben valaki rendezte a számlát. Korda elbúcsúzott, a többiek meg beszálltak az Elstree Filmstúdió igazgatójának Ford és Kazimir Bentley kocsijába. A stúdió talán húszpercnyi autózásra lehetett Londontól. A Borehamwood nevű városka mellett elhajtva, egy külső forgatási helyre érkezett a társaság. Az éppen soron lévő westernfilm egyik jelenetét próbálták. Hasonlót ahhoz, mint amilyenben John Wayne gyakran szerepelt, s amilyenekben, színészkorában, Ronald Reagan is játszott. Kedvelte a westerneket. Állítólag, ha ki akart kapcsolódni, elnökkorában is ilyen filmeket nézett.

A szemünk előtt lejátszódó jelenet legfontosabb kelléke egy postakocsi, tetején a csomagok, a bakon a négy lovat hajtó kocsis, mellette winchesterrel az ölében a kísérő. A postakocsit tarkára festett lovaikat szőrén megülő, indiánnak öltözött statiszták rohamozzák, s a bakról a kísérő sűrűn lövöldöz rájuk, és így tovább. Közben az igazgató mondja alá vendégeinek a szöveget. Azt is, hogy a film háttere az amerikai Rocky Mountains letört hegyekkel tarkított tája lesz. Arra montírozzák rá a most látott felvételeket. Ennyi.

Londonba Kazimir vitt vissza. Útközben második világháborús élményeiről mesélt. Arról, hogy hazája lerohanása után Franciaországba ment, majd amikor az is elesett, csatlakozva a visszavonuló angol egységekhez, Londonban kötött ki. Pilóta volt, önként jelentkezett a Royal Air Force-ba, s végigharcolta a háborút. Londonba érve meghívott egy teára az általa vezetett Ambassadors Clubba. Nem lehetett visszautasítani. Teázás után végigvezetve az

épületen, mindent megmutatott. A szépségszalomban azt ajánlotta, fogadjak el egy arcmassázst. A csinos nők közül kettő is invitált, de nem vállalkoztam rá. Végül Kazimir felvitt az irodájába, s a PR-es munkatársnőt magához szólítva kérte, hogy léptessen be a Klub tagjai közé. A hölgy kitöltötte a 143. számú tagsági igazolványt, s mellétette a saját névjegyet, mondván, ha a látogatás során bármi gondom adódna, például készpénzre lenne szükségem, ő intézkedik, s házi bankjuk készsággal áll rendelkezésemre. S mint mondta, az otthoni számán is hívhatom. Kazimir hozzátette, hogy a Klub vendége vagyok, tehát nem kell tagsági díjat fizetnem, s minden szolgáltatás a rendelkezésemre áll, a tagoknak járó engedménnyel. Kalandomat otthon Magdának elmesélve, jól szórakozott rajta. Hamiskás mosoly kíséretében meg is fenyegetett. Kijelentette, hogy a klubba, ahol annyi csinos nő van, csak vele együtt mehetek. Erre persze nem került sor.

Az ebédéről és az Elstreeben tett látogatásról írott feljegyzésem, a Korda testvérek egyikének jelenléte felvillanyozta a követet. Azt kérte, hívjam meg az ő nevében egy ebédre vagy vacsorára. Nem volt könnyű telefonvégre kapni. Amikor végre sikerült, a meghívást köszönte, de nem akart kötélni állni. Arra hivatkozott, nagyon leköti a munkája. Nem engedhet meg magának olyan időrabló ebédeket, mint amilyen az a Soho-beli. Vacsorázni meg általában otthon szokott. Ám nem akar udvariatlan lenni, s nem szeretné, ha a követ azt gondolná, hogy nem kíván vele találkozni. Ezért egy teára szívesen eljönne. A követ sem bánta, hogy ebéd helyett egy délutáni tea – five o'clock tea – lett belőle. Étkezés közben úgyszólván nehéz érdemi beszélgetést folytatni.

Ahogy a találkozót sikerült egyeztetni, megpróbáltam informálódni a Korda-fivérek előéletéről. A magyar lexikonok szűkeblűen bántak velük. Az egyik például az Oscar-díjas Vincentet meg sem említette. Azért néhány dolgot sikerült kideríteni. A családfő, Kellner Henrik, a Túrkeve melletti Pusztatúrszánton a Salgóuradalmat igazgatta. Gazdatiszt volt, akárcsak a saját apám. Talán nagyobb birtokon, s jobb fizetéssel. Ott született a két idősebb fiú, a legkisebb meg Túrkevéen. A szülők azt szerették volna, ha fiaik ki-törnek a vidéki bezártságból. A tervet keresztülhúzta apjuknak egy orvosi műhiba miatti, korai halála.

A továbbiakról a teadélutánon lezajlott beszélgetés közben, első

kézből kaphattunk felvilágosítást. Tea helyett Vincent bort kért. Ízelt neki az Egri bikavér. Beszélt az apjuk halálát követő nehéz évekről, testvérbátyját a filmrendezők élvonalába repítő munkásságáról. A katolikus liturgiából ismert „sursum corda” szófordulatot felhasználva vette fel a Korda nevet. Kérésére ők is követték. Baloldali érzelmei vitték a politika közelébe. A Tanácsköztársaság idején a direktórium tagja, a filmgyártás művészeti vezetője lett. A bukás után Horthy rendcsinálói lefogatták. Az Antant brit összekötője, Maurice dandártábornok szabadította ki. Útlevelet szerzett neki és feleségének, s felültette őket a bécsi gyorsra. Azt tanácsolta, meg se álljanak Londonig. Bátyja azonban akkor még csak Bécsig ment. Ott készült a *Sámson és Delila*. Következett Berlin, ahol megrendezte a Rudolf trónörökös tragédiáját feldolgozó filmet, feleségére osztva Vetsera Mária grófnő szerepét.

Arra Los Angelesben is felfigyeltek, s egyszer csak megérkezett a First National Film Company meghívása. Feleségét rögtön szerződtették. Sztár lett Amerikában. De a hangosfilm megjelenésekor, hiányos angoltudása miatt, kiszorult a pályáról. Sándor is csalódott. Nem találta helyét a Twentieth Century Foxnál. Elszegődött a Paramount Pictures párizsi kirendeltségéhez. Amikor felkínálták neki, legyen a londoni stúdiójuk vezetője, eszébe jutott az angol dandártábornok javaslata. Nemcsak áttelepült Londonba, hanem Zoli bátyámat és engem is odarendelt. Felesége viszont nem követte. Az elhidegülés végül váláshoz vezetett.

Londonban felvirágoztatta a rábízott vállalkozást, s közben kitűnő filmeket is rendezett. Nem akart többé alkalmazott lenni. Megalapította a saját, London Films Production filmgyártó és forgalmazó cégét. Már a *VIII. Henrik magánélete* is ott készült, s az forgalmazta Amerikában. Jó társasági ember volt. Ennek köszönhető, hogy kapcsolatba került olyanokkal, mint Graham Green, Charles Laughton, Laurence Olivier, Orson Welles, Peter Usztyinov. Winston Churchill maga kereste a kapcsolatot. Azt rebesgették, neki köszönhető lovaggá avatását, amit hivatalosan az angol filmipar felvirágoztatásával indokoltak. A mendemonda szerint azonban szerepet játszott ebben a háború alatti, előttem ismeretlen tevékenysége is.

Magáról csak némi ösztönzés után kezdett beszélni. Azzal kezdte, hogy anyja azt szeretete volna, ha patikusi pályára lép. Azért, hogy

legalább az egyik Kordának legyen miből eltartani a családját. Ettől bátyja mentette meg, s így lett az Iparművészeti Főiskola hallgatója. Közben a Művészház szabad iskolájában Rippl-Rónai, Iványi-Grünwald Béla és Kernstock Károly keze alatt képezhette magát. S hogy egy kis pénzt is keressen, időnként kőművesek mellett dolgozott. Belemelegedve aztán szívesen beszélt utazásairól, Bécsről, Firenzéről, Párizsról. Arról, hogy abban a korban az természetes volt. Az utazások révén tapasztalatokat szereztek, gyarapították a szakmai tudásukat. Mondandóját azzal zárta, hogy sajnos a második, szörnyűséges világégés ennek végét vetett. Tömbökre szakadt Európa. Egyes határok lezárultak, azokon át ma se ki, se be. Akik mégis megpróbálják, azokat elfogják és börtönbe csukják. Mintha valami főbenjáró bűnt követnének el. Nem jól van ez így.

A követ a vég szóhoz kapcsolódva előhozakodott azzal, amiért tulajdonképpen meghívta. Megkérdezte, mikor járt utoljára Magyarországon. A válasz kitérő volt. Arról beszélt, hogy annyi minden történt vele azután, hogy elhagyta az országot. Annyira leköötötte a munkája, hogy nem nagyon volt ideje utazgatni. A követ ekkor egyenesen a tárgyra tért. Azt ajánlotta, hogy a kormány vendégeként látogasson el Budapestre. A távozása óta eltelt évtizedek alatt sok minden változott. Amikor fivérei után ő is elhagyta az országot, a magyar filmgyártás gyerekcipőben járt. Ám azóta sokat fejlődött. A megtett utat több figyelemre méltó film jelzi.

A közlést kis csend követte. A vendég ivott egy kortyot. A bort ízlelgetve, az ablakon túli világot szemlélve, kicsit elmélázott. Talán azon töprengett, mit válaszoljon. Azzal kezdte, hogy az ajánlat eszébe juttatta, a harmincas évek derekán egyszer járt otthon. Ez meg úgy történt, hogy az akkori magyar követ, úgy emlékszik, valami gróf, meghívta egy teára. Talán éppen itt ültek, ebben a földszinti kis szalonban, a kandalló előtt. Rémlik, mintha a berendezés, benne a fotel, amelyben ül, azonos lenne azzal a régivel. Ám lehet, hogy megcsalja az emlékezete, hiszen sok idő telt el az óta. Itt ültek, teáztak, és mindenféléről beszélgettek. A követ az éppen készülő filmmel kapcsolatos munkája felől érdeklődött. Ez után a felvezetés után előjött a farbával. Azt mondta, hogy az ifjú Horthy Miklós, aki a magyar filmművészet nagy barátja, meghívja, hogy a kormány vendégeként látogasson el Budapestre. Sándor, a bátyja bizonytalan volt, vajon helyesen cselekszik-e. Intelmei ellenére

elutazott. Pesten bátyja egykori kedvenc szállodájában, a Royalban szállt meg.

Ami ez után történt, az minden képzeletet felülmúlt. A magyar filmesekkel, akik közül egyeseket még korábbról ismert, kellemes órákat töltöttek együtt. Meglátogatta a fivére elgondolásai és Moholy-Nagy tervei szerint épített Filmstúdiókat, s tett néhány észrevételt. Aztán egy nap rendőrtiszt jelent meg a szállodában. Azzal a közléssel lepte meg, hogy a kormányzó úr kéri; délután öt órakor jelenjen meg nála teára. Szeretne vele megismerkedni. Kocsit küldenek érte. Erre a meghívásra kevésbé, inkább a felszólításra hasonló üzenetre azonnal megszólalt benne a vészcsengő. A meghívást illően megköszönte és ígérte; ott lesz a megjelölt időben. A rendőr tisztelgett és távozott, ő meg fel a szobájába. Azonnal elkezdett csomagolni. Leszolt a portásnak, s kérte, rendeljen neki egy első osztályú jegyet, a következő Bécsbe tartó vonatra. Kiderült, hogy csak másodosztályú kapható. Az is megfelelt.

Idáig érve, kis szünetet tartva, előbb belekortyolt borába, csak aztán folytatta. A pályaudvarra érve, a jegyét és csomagját átadta a hordárnak. Ahogy a szerelvényhez közeledtek, feltűnt neki, hogy odébb a peronon egy csapat rendőr álldogál, s mintha a kupac közepén az ifjú Horthyt látta volna. Igyekezett felszállni, mielőtt észrevennék. Még jóformán el sem helyezkedett, egy rendőrtiszt jelent meg a kabin ajtajában. Arra kérte, legyen szíves leszállni. Első gondolata az volt, hogy letartóztatják. Ahhoz azonban az ezredes túlságosan barátságos hangot használt. Nem volt mit tenni, engedelmeskedett. A peronon Niki, azaz ifjú Horthy Miklós várta. Igyekezett lebeszélni az elutazásról. Ő azonban nem tágitott. Ekkor az súgott valamit az ezredes fülébe, aki gyors léptekkel távozott, majd egy első osztályú kabinba szóló jeggyel tért vissza. Azt Niki adta át neki azzal a megjegyzéssel, hogy egy Korda mégsem utazhat másodosztályon. Már Tatabányához közeledett az expressz, amikor a kalauz megjelent a kabinjában. Miközben átadta neki a jegyét, megkérdezte, miként lehetséges, hogy a szálloda csak másodosztályú jegyet tudott szerezni, aztán mégis lett első osztályú?

Egyszerű. Az ezredes úr elkérte és átnézte az első osztályú utasok listáját. Az első zsidó poggyászát a rendőrök kidobálták, s ráparancsoltak, várja meg a következő Bécsbe induló vonatot. Egyébként, ha a méltósága óhajtana valamit, csak csöngessen. Azzal kezét

sapkájához emelve távozott. Nos, ez volt az első, s alighanem az utolsó magyarországi látogatása, fejezte be a nem mindennapi történetet.

A követet nem tántorította el, amit hallott. Mintha a példabeszéd el sem hangzott volna. Mondókáját azzal kezdte, hogy ma már nem kell napokat úton tölteni, ha az ember el akar jutni a földgolyó egyik pontjáról a másikra. A repülő gyors, kényelmes és biztonságos. Ezt ő is megtapasztalhatta, hiszen míg bátyja Hollywoodban dolgozott, gyakran kellett oda-vissza repülnie. Londonból Budapestre még alig több mint két óra alatt el lehet jutni.

Mire a válasz.

– Valóban sokat utaztam ide-oda. London és Los Angeles között is, amit nagyon utáltam. Hosszú az út, s az ember tétlenségre van kárhoztatva. Ráadásul alatta az a nagy víz, szárazföld meg sehol. Szóval nem kellemes érzés. Azonkívül, a sok repülés ellenére, máig nehezen tudom elképzelni, hogy tud fönn maradni az a fémből készült nehéz szerkezet. Mi tartja fenn? Egyszóval köszönöm a megtisztelő meghívást, de én már nem vállalkozom ilyen hosszú útra. Repülőre meg újabban nem ülök.

A követ erre azt felelte, ha mégis meggondolná magát, bármikor élhet az ajánlattal. Örült, hogy megismerhette, s reméli, nem utoljára találkoztak.

Lehetséges, hogy nem tudta, mit művelt még bátyja a filmezésen kívül, vagy annak leple alatt. Ám az is lehet, hogy nem szívesen beszélt volna az Alexander Korda–Churchill kapcsolat különleges voltáról. Arról a fia, Michael lebbentette fel a fátylat. Egy alkalmas pillanatban feltette a kérdést nagybátyjának: igaz-e, hogy annak idején elkötelezte magát a brit hírszerzésnek? (Amit megtudott, csak évtizedekkel később, a *Charmed Lives* című, Londonban megjelent könyvében hozta nyilvánosságra. A kötet rövidített változata, az Európa Kiadó gondozásában *A szerencs fiai* címen magyarul is megjelent.)

A kérdésre válaszolva nagybátyja azzal kezdte, hogy Churchill egyszer csak azt kérte, nyisson irodát New Yorkban és Los Angelesben. Tegye lehetővé, hogy azokat a brit hírszerzés bázisul használhassa. Korda megfontoltan lépett. Felesége, Merle Oberon, egy ideje már a Warner Brothers Co.-val kötött szerződése miatt Los Angelesben élt. Bár válni készültek, a kapcsolat még nem szakadt

meg, s ez kapóra jött. Odaköltözött, s Churchill kérésének eleget téve, irodát nyitott a pezsgő üzleti élet egyik központjának számító Las Palmas Avenue-n, aztán a New York-i Rockefeller Centerben. Az egyébként is ott élő Zoltán testvérevel és a Los Angelesbe rendelt Vincenttel azonnal hozzálátott a félbemaradt *A bagdadi tolvaj* forgatásához. A film minden szempontból sikernek bizonyult. A közönség jól fogadta, csengett a kassza. A szakma elismerését jelezte, hogy a díszleteket tervező Vincent is Oscar-díjat kapott. A követel folytatott beszélgetés közben azonban ezt szerényen elhallgatta.

25. Londoni Magyar Kultúrkör

A követ sajnálkozva vette tudomásul, hogy próbálkozásunk sem Aczél Tamással, sem Kordával nem járt sikerrel. Aztán egy másik ügyben a szerencse a kezünkre játszott. Hivatali kötelességeim közé tartozott, hogy eljárjak az Angol–Magyar Baráti Társaság összejöveteleire. Ott ismerkedtem meg Rosner Árpáddal, aki mindjárt meghívott, látogassunk el hozzájuk egy teára. A következő hétfvét, vasárnap délutánt ajánlotta. Ők a harmincas évek végén hagyták el a Csehszlovákiához tartozó felvidéki otthonukat. Angliát választották új hazájuknak, s mindent újra kellett kezdeniük. Ügyvédi vizsgálja, Lily pedagógusi képesítése, legalábbis egyelőre, használatatlannak bizonyult.

Nehéz évek következtek. Lily házakhoz járt takarítani, ő pedig talált egy ügyvédi irodát, ahol nem a saját neve alatt, de dolgozhatott. Aztán átképezte magát adószakértővé. Saját irodát, Lily pedig egy kis varrodát nyitott, amely megismerkedésünkkor már több tucat embert foglalkoztatott. Közben jól jövedelmező praxisa fejlődött a Cityben nyitott adótanácsadó iroda is. Az 1956 után Londonban és környékén letelepedett emigránsok körében hamar elterjedt a magyar származású adószakértő híre. Jövedelmét nem a hozzá forduló emigránsoktól, hanem angol ügyfeleitől szerezte. Viszont sok magyar ismerősre tett szert. Amikor megtapasztalta, hogy különösen az 56-osok körében, nagy az éhség a magyar kultúrára, a közösségi kapcsolatokra, ebben is segítségükre akart lenni. Találkozásaink egyikén felvetette, létre kellene hozni valamilyen egyesületet. Az lehetőséget adna a magyaroknak az egymás közötti érintkezésre. Nem élnének légüres térben. Gondoskodni kellene egy kis könyvtárról, ahol hozzájuthatnának magyar irodalmi termékekhez, folyóiratokhoz. Ebben a követség segíthetne.

Az erről szóló feljegyzést olvasva, a követ felkarolta Árpád ötletét. Elkészült a felterjesztés. Azt javasolta, hogy a Külügyminisztérium, a Magyarok Világszövetségén keresztül, könyvadománnyal segítse a megvalósítást. A magyar hatóságok tehetetlenkedése és az

ötvenhatos emigránsok közötti széthúzás miatt az ötlet csak hosszú vajúdas után öltött testet. Végül azonban mégiscsak létrejött a Londoni Magyar Kultúrkör, amelynek első elnöke Rosner Árpád lett. Szívesen és sokat dolgozott azért, hogy az egyesület betöltsé hivatását. Írókat, előadóművészeket hívott meg, magyar filmbemutatókat rendezett. S közben maga is verselt. A követség javaslatára a Magyarok Világszövetsége hozzásegítette két verseskötete – a *Levágott ág* és a *Gyűjts lámpát a holnapoknak* – magyarországi megjelentetéséhez. Én meg kormánykitüntetést kaptam. (Annak jobban örültem, mint a Munkás-paraszt Hatalomért Emlékéremnek.)

Az 1956 miatt megromlott országimázs, továbbá az emigrációban élő magyarokkal való kapcsolatok normalizálására tett kezdeményezések éreztették hatásukat. A kormányt azonban ennek ellenére nyugtalanították az ellenséges magatartást tanúsító emigráns szervezetek. Közéjük tartozott a Dálnoki Veress Lajos vezette Magyar Szabadságharcos Világszövetség, s a müncheni központtal működő Magyar Harcosok Bajtársi Közössége (MHBK).

Dálnoki és szervezete fontosságát növelte, hogy az 1944. októberi kiugrási kísérlet közben a magyar hadsereg rangidős parancsnokát a koronatanács a kormányzó helyettesévé emelte. Csak részben teljesítette az ellentmondásos, kormányzói proklamációból rá háruló kötelességet. Csapatai a keleti fronton beszüntették a harcot, s megkezdték a visszavonulást. Emiatt a Gestapo őrizetbe vette. A Sopronkőhidán, Kisbarnaki Farkas Ferenc vezérezredes elnökletével működő nyilas hadbíróóság lefokozta, 15 évi fegyházra ítélte. Sikerült megszöknie. 1946-ban nyugdíjazták, majd egy évvel később, az elhíresült Magyar Közösség ügyben, államellenes összeesküvés vádjával halálra ítélték, amit aztán életfogytiglanra változtattak. 1956-ban szabadult, és Angliába távozott.

A korabeli dokumentumokból kiderül, hogy Dálnoki nem vett részt a Magyar Közösség hatalomátvételt célzó összeesküvésének előkészítésében. Elítélni az 1946. I. tc. alapján lehetett volna, de semmi esetre sem halálra. Viszont elmondhatta magáról, hogy őt a nyilasok és a kommunisták is elítélték, ami kétségtelenül növelte ázsioját az emigrációban. Ez is szerepet játszhatott abban, hogy ő lett a Szabadságharcos Világszövetség elnöke.

A sopronkőhidai nyilas bírósági ítélet miatt ellentétek feszültek a Kisbarnaki Farkas Ferenc és Zákó András vezérőrnagy vezetése

alatt álló MHBK és a Dálnoki vezette szervezet között. E tények ismeretében érkezett az utasítás. A Dálnoki vezette szervezettel kapcsolatos további teendők meghatározásához tisztázni kell céljukat és az emigrációban betöltött szerepüket. Ezt a tábornok mellett amolyan titkári teendőket ellátó „Ministráns” fedőnevű ügynök segítségével sikerült megoldani. A fedőnév onnan ered, hogy iskoláskorában egy zalai kisváros templomában ministránsként segédkezett. Felnőve is szoros kapcsolatot tartott a helyi katolikus közösséggel. Az elhárítás szervezte be, s a pap figyelését kapta feladatul. Mellesleg az igen költséges postagalambtenyésztéssel kezdett foglalkozni. Annak finanszírozásához kapott segítséget az elhárítástól.

Az 1956-os felkelést követően a hírszerzés megbízásából hagyta el az országot, s telepedett le Angliában. A kapcsolatot az után vettük fel vele, hogy a megbízásnak megfelelően, a szüleinek írott leveleiben virágnyelven bejelentkezett. Így tudtuk meg, hogy hol dolgozik, s hogy Dálnoki mellett, akinek a seregében szolgált, amolyan titkári feladatokat lát el. Alkalmas pillanatban – Dálnoki távollétében – egy napra, tanulmányozásra megszereztük a szervezet iratanyagát. Az akciót egy hétvégi napra, az esti órák idejére szerveztük. Úgy zajlott le, mint egy James Bond-film jelenete. A megbeszélt időpontban, a csendes kertvárosi környezet kijelölt utcáján, szembementünk egymással. Amikor összetalálkoztunk, megszólítottam és tüzet kértem tőle. Ehhez mindkettőnknek lábhoz kellett helyezni az azonos méretű csomagot. Miután rágyújtottunk, felvettük a másik csomagját, s mintha mi sem történt volna, továbbmentünk. Engem a következő sarkon várt a Tapsinak becézett rezidens a kis Volkswagennel.

Baj nélkül értünk be a követségre, ahol egy munkatársunk már felkészülve várt bennünket. Az iratanyagot válogatás nélkül lefotóztuk. Másnap a megbeszélt találkozóhelyen, ugyanazt a módszert alkalmazva, visszaadtam az ügynöknek. Az iratanyagról készült, előhívatlan filmtekercseket a következő napok egyikén, a London–Moszkva között közlekedő, Budapestet is érintő, szovjet légitársaság akkor még újdonságszámba menő Tu–104-es gépén hoztam haza. Az akció sikeresnek bizonyult. Az ügynök kormánykitüntetést kapott, amit kiküldtek, s meg kellett neki mutatni. Bornírt ötlet.

Veszélyt jelentett rám és a kapcsolatra is. Ő mindenesetre jobban járt volna, ha egy megfelelő összeggel honoráljuk a segítségét.

Am nem ez volt a korabeli magyar hírszerzés teljesítményének csúcspontja. Azt alighanem a II. Vatikáni Zsinat ideje alatt, az oda történt beépüléssel, az ott szerzett információkkal érte el. XXIII. János pápa 1959 januárjában jelentette be, hogy össze kívánja hívni a II. Vatikáni Zsinatot. Úgy vélte, hogy az 1860 és 1870 között tartott, I. Vatikáni Zsinatban felvetett kérdéseken – a hit problémái a modern világban, az egyház és a fejlődő világ viszonya – tovább kell lépni. Ennek megfelelően az 1962. október 11. és 1965. december 8. között megrendezett II. Vatikáni Zsinat napirendjén az egyház belső életének megújítása, az elszakadt keresztények visszahívása, továbbá a modernizálódó világgal folytatott párbeszéd szerepelt.

A zsinattal kapcsolatos, magyar vonatkozású dokumentumok rávilágítanak arra is, milyen mélységig épült be az egyházba az elhárítás. Ügynökei között püspökök és más magas egyházi tisztséget betöltő személyek egyaránt szerepeltek. Ők szolgáltatták az információkat az egyház belső életéről, a zsinat eseményeiről, a Szentszék és a magyar állam közötti kapcsolatok, azon belül a Mindszenty-üggyel összefüggő vatikáni álláspont alakulásáról.

Az MSZMP KB illetékes osztálya, az Állami Egyházügyi Hivatallal egyetértésben, már 1962 augusztusában, közös előterjesztésben javasolta katolikus püspökök kiküldését a zsinatra. A javaslatot a Politikai Bizottság jóváhagyta. Azt is, hogy Hamvas Endre csanádi püspök, Kovács Sándor szombathelyi megyéspüspök, Brezanóczy Pál egeri apostoli kormányzó utazzon Rómába. A főpapok mellett, a küldöttségben kísérőként helyet kapott: Esty Miklós, a Szent István Társulat elnöke, Hamvas István káplán (Hamvas Endre unokaöccse), Mihelics Vid, a Vigilia főszerkesztője, Radó Polikárp, a katolikus akadémia professzora, Semptey László, a központi szeminárium rektorhelyettese, Timkó Imre, akadémiai professzor. Összesen kilenc fő, kettő kivételével valamennyien az állambiztonsági szolgálatok ügynökei. A Zsinat négy ülészakára minden alkalommal változó összetételű, főként ügynökökből álló küldöttséget utaztattak ki.

A kétségtelenül sikeres akció tanulságokkal is járt. Túl sok volt a delegációba telepített ügynök, egymást keresztezték, s akadályozták

a munkában. A vatikáni illetékesek figyelmét nem kerülte el a küldöttek túlzott ügybuzgósága. Egyéni beszélgetéseken, még inkább a gyónásokon, információkat szerezhettek a magyar hírszerzés érdeklődési köréről, az ügynököknek adott megbízásokról. Erre utalt az egyik, a Vatikánban doktori disszertációjára készülő pap. Egy beszélgetés során kijelentette: a Vatikánban úgy vélik, hogy a Rómába kiutazó papok nagy része a hazai biztonsági szervek ügynöke.

A játék két kapura folyt. Ezt is figyelembe véve, az akció sikerrel járt. Egyrészt fontos információkhoz jutottunk a Vatikán belső életéről, az erőviszonyokról, a Magyarországgal szembeni politika mozgatórugóiról. Ennek az akciónak is köszönhető, hogy ki-mozdult a holtpontról a Mindszenty-ügy. A Vatikán, talán éppen az egyik-másik küldött révén eljuttatott információk ismeretében, tárgyalásokra invitálta a magyar kormány képviselőit. Isten és a Vatikán malmai azonban lassan örölnék. Még két esztendőnek kellett eltelni a hivatalos magyar-vatikáni tárgyalások megkezdéséig. A malmok azonban, ha lassan is, de itt és ott is öröltek, s 1971 szeptemberében Mindszenty távozásához vezettek.

A II. Vatikáni Zsinat kezdetén már otthon voltam. Az előző évben járt le a londoni kiküldetés. Elérkezett a hazaköltözés ideje. Az előkészületek alatt több hiba történt. Az egyik a kocsivásárlás. Úgy okoskodtam, nem veszek nyugati gyártmányú kocsit, mert ahhoz otthon nem lehet majd alkatrészt kapni. Szóval egy Moszkvicot rendeltem, amit Londonban vettünk át. Úgy terveztük, hogy azzal utazunk haza, hogy lássunk valamit Európából. A terv szerint útközben érintettük Brüsszelt, Párizst, Münchent és Bécsset. Ez amolyan kései nászút akart lenni. Igen ám, de a kis Moszkvics szűk lett volna négyünknek, meg aztán milyen nászút lett volna az, két gyerekkel. Ezt is megoldottuk, s ebből származott a másik baj.

Jancsi elhelyezése nem okozott gondot, őt szívesen vállalta Magda kisebbik húga. Zsuzsa szerint a nyolc hónapos Jancsi nagyon jól ellesz az ő hasonló korú Tomijával. Ami Lacit illeti, őt atyai jó barátunk, az időközben főpolgármesterré lett Veres József segítette elhelyezni. A Húvösvölgyi úton működött a Fővárosi Tanács Gyermekeotthona. Oda szállásolták be a szülők hazaérkezéséig.

A londoni háztartást felszámolva, jegyet rendeltünk a csatornán közlekedő komphajóra. Az átkelésre a késő esti indulást

választottuk. Talán már tíz óra is elmúlt, mire a Dover–Ostende között közlekedő kompra feljutottunk. A Dover–Calais útvonal rövidebb lett volna, de Ostende jobban passzolt az útitervhez. Az élelmesebbek előre foglaltak kabint. Nekünk már csak az étteremben jutott hely.

Alvás nélkül, pitymallatkor értünk a túlpartra. Alighogy elhagytuk a kikötőt és kiértünk az országútra, Magdát elringatta az egyenletes motorzaj. Úgy éreztem, én is mindjárt elalszom. Ezért jobbnak láttam, ha egy alkalmas helyen félreállok, s megpróbálok aludni egy kicsit. Magdának a hátsó ülésen megágyaztam, ő összekucorodva, szinte azonnal visszaaludt. Az ülést hátradöntve szintén nyugovóra tértem. Egy-két órát aludhattunk, ami ugyan nem pótolta a hiányzó éjjeli alvást, de most már mertem továbbvezetni. Miközben indulni készülődtünk, feltűnt a mögöttünk tisztas távolságban parkoló fekete Citroën. Miután az első, mosdóval és étkezővel felszerelt benzinkútnál megálltunk, a Citroën is leparkolt. Az volt a benyomásom, díszkíséretben részesülünk. A szép kis Brugge és Gent érintésével déltájban értünk Brüsszelbe. A Citroën és két utasa egész nap velünk tartott. Így aztán együtt sétáltunk a városközpontban, közösen csodáltuk a Manneken Pist. Együtt néztük meg az 1958-as világi kiállításra épített Atomiumot. Annak idején beszéltem róla Magdának, ugyanis a kiállítás megnyitójára, egy másik követségi munkatárssal, Brüsszelbe szállítottuk Kisfaludy Stróbl Zsigmond két értékes szobrocskáját. A magyar pavilont díszítették vele.

Párizs felé tartva, a határ átlépésekor egy másik, francia rendszámú Citroën csatlakozott hozzánk. Abban már nem ketten, hanem négyen ültek. Három férfi és egy nő. S ez így ment egészen Hegyeshalomig.

A kék-fehér színűre festett, fehér betétes gumikkal felszerelt kocsit nemcsak Párizsban, de Pesten is sokan megnézték. Amikor nem használtuk, Lajos utcai lakásunkkal szemben, a Sípos házskert előtt parkolt. Valószínű ott találkozhatott vele egy vendég, akinek bizonyára megtetszett. Cédulát tűzött az ablaktörő alá. „Megvenném a kocsit, ha eladó”, név és telefonszám. Egy kis családi házra vágytunk. Indulásként jól jött volna a Moszkvics ára. Az üzenethagyó örömmel vette a telefonhívást, s a megbeszélrt időben

megjelent. Tett egy próbautat, s 45 ezret ígért. Ötvenet kértem, 47-ben megállapodtunk.

Sok évtizeddel később, az időközben megszüntetett Szabolcs utcai kórház sebész főorvosával kerültünk kapcsolatba. Második feleségem, Zsizi pajzsmirigyműtétje után Ender főorvos úr a szobájába kért bennünket. Eligazította a nejemet, hogy mihez tartsa magát. Aztán megjegyezte, ismerős neki a név. Megkérdezte, nem volt-e egy kék-fehér színű Moszkvics kocsim. Az igenlő válasz után közölte, azt a kocsit az ő apja vette meg, aki akkor a Magyar Nemzeti Bank osztályvezetője volt. Megkérdeztem, nem volt-e vele bajuk.

– Emlékezetem szerint soha – felelte a főorvos.

Nekünk viszont bajunk volt Lacikával. Amikor érte mentünk a Hűvösvölgyi Gyermekotthonba, a mindig vidám fiú helyett egy búskomor gyereket találtunk. Nem mutatta, hogy örülne a találkozásnak. A kérdésekre csak igennel és nemmel válaszolt. Az intézet vezetőnője szerint nagyon jól viselkedett, de nem barátkozott senkivel. Órákat töltött a vasrácsos kapuba kapaszkodva, az utcát bámulva. Ha ilyenkor megkérdezte tőle, miért áll ott egyedül, miért nem játszik a többiekkel, mindig csak azt felelte: várom a szüleimet.

Nem mondta, de sokáig érzékeltette, fáj neki, hogy magára hagyták. Nem volt okos döntés.

26. Vámos Imre beszerzése

A szabadságot letöltve szolgálatátételre kellett jelentkeznem a Hivatalban. Négy év London, az élesben, de viszonylagos önállósággal végzett munka után nem volt zökkenőmentes a hazai viszonyokhoz való alkalmazkodás. Nem sok jót vártam a hivatalba való betagozódástól sem, de kellemes meglepetések értek.

Az ilyenkor szokásos, a Hivatal főnökénél, az emigrációs részleg vezetőjének jelenlétében létrejött beszámoló után közölték velem: kineveztek csoportvezetővé. Az előd külföldi kiküldetésre készült, az ő munkakörét kellett átvennem. Még csak ismerkedtem az új munkakörrel, amikor jött a másik meglepetés. Delegáltak a párhatározattal létrehozott, Hazatelepítési Kormánybizottságba. Vezetője Tatai József alezredes, a Külföldiek Ellenőrző Országos Hivatal (KEOKH) főnöke. Tagjai: Durai Józsefné, a Külügyminisztérium Személyzeti Osztályának vezetője, Esztergályos Ferenc, a Magyarok Világszövetségének főtitkára és szerénységem.

A Kormánybizottság feladata lett volna lakásról gondoskodni a hazatérőknek, segíteni a munkába állásban és ügyes-bajos dolgok elintézésében. A bizottságot a Bem rakpart egyik – a mai Francia Intézettel szemben lévő – épületében helyezték el. Két szobát kaptunk. Se büdzsé, se kisegítő személyzet, se hatáskör. Egy hazatérő család lakásproblémájának megoldása nagy nehézségekbe ütközött. A bizottságnak nem volt kiutalási joga. Az érintett tanácsnál kellett kilíncselni. S még jó, ha sikerült célt érni. Még a munkába helyezés ment a legkönnyebben. Egy idő után kiderült, hogy ez így nem működik.

A bizottságot megszüntették, aminek nagyon örültem. A természetlen és lehangoló bizottságosdinál érdekesebb dolgok vártak rám. Amit néhány munkatárssal együtt rám bízta, az elsősorban az Anglia, Ausztria, Svájc és az NSZK területén működő emigrációs szervezetek elleni felderítő, bomlasztó munkát jelentette. Az NSZK területén, müncheni székhellyel működő, az amerikaiak

által alapított és finanszírozott Szabad Európa Rádió (SZER), aztán a Nyugatos emigráció talán legaktívabb szervezete, a MHBK. Ez a szervezet elsősorban a II. világháború végén Nyugatra szorult katonatiszteket, csendőröket és rendőröket tömörítette magába. Vezetőjük Zákó András, a Horthy-hadsereg vezérőrnagya, a háború utolsó napjaiban az Államvédelmi Központ és az annak alá rendelt, VKF 2 hírszerzőrészleg vezetője. A szervezet legfőbb céljának az ország szovjet megszállás alóli felszabadítását és az azzal járó rendszerváltást tekintete. Ügynököket küldött Magyarországra, a helyzet felmérésére. Állítólag Zákó maga is járt itthon, illegálisan. Az 56-os felkelés támogatására állítólag fegyveres csoportokat is küldött. Erre vonatkozó bizonyítékokkal nem találkoztam.

Mindenesetre az MHBK és vezetője a kiemelt célpontok közé tartozott. Olyannyira, hogy a szocialista országok hírszerzéseinek 1955 márciusában rendezett moszkvai tanácskozásán külön napi-rendi pontként szerepelt Zákó kiemelése és hazaszállítása. Az ottani döntés alapján látott hozzá a Hivatal a terv megvalósításához. A kivitelezéshez külön csoportot hoztak létre, Mészáros József őrnagy vezetésével. A körülmények alapos tanulmányozása után azonban elálltak a terv megvalósításától. Zákó elrablása talán még sikerülhetett volna, de a Münchenből, két határon át történő hazaszállítása kivitelezhetetlennek látszott. A tervet ad acta tették.

A Zákó-üggyel egy időben kezdett hozzá az immár hozzám tartozó csoport a „Kerekes János” fedőnevet viselő személy beszervezésének előkészítéséhez. Az egy évtizeden át tartó munka gyümölcse akkorra kezdett beérni. Én már csak a végkifejletben vehettem részt. Az utolsó műveleteket munkatársam, Virányos Ferenc készítette elő, és felső jóváhagyás után együtt vezényeltük a megvalósításukat.

A fedőnév Vámos Imrét takarta. A felszabadulás idején családja Ürömnön élt, ő is ott töltötte fiatal éveit. Ott lépett be a Nemzeti Parasztpártba. Ő alapította meg annak helyi szervezetét. Így került kapcsolatba a párt vezető politikusaival, köztük Kovács Imrével, Veres Péterrel. Részt vett a helyi földosztásban. Pártjába csábította a Kommunista Párt helyi szervezetének tagjait. Emiatt izgatásért feljelentették. A bírósági eljárás alatt, 1948 őszén, illegálisan hagyta el az országot.

Bécsen át Svájcba távozott. Előbb Davosban, majd Zürichben

telepedett le. Ott alapította meg Borbándi Gyulával, Borsos Sándorral és Molnár Józseffel a *Látóhatár* című, politikai-kulturális folyóiratot. A külföldön élő, népies vonalhoz tartozó és kezdő írók – Márton László – írásai jelentek meg benne. A svájci törvények miatt az emigránsok nem folytathattak politikai és újságírói tevékenységet. Ezért a Svájcban szerkesztett *Látóhatárt* Párizsban nyomtatták. Az ott élő Borsos Sándor saját magát tüntette fel tulajdonosként, ami miatt elmérgesedett a viszonya Vámostal. Útjaik elváltak. Vámos közben, külső munkatársként, csatlakozott a lapot támogató SZER magyar részlegéhez. Dolgozott nekik, s így rendszeres jövedelemhez jutott.

Ekkortájt figyelt fel rá a magyar hírszerzés. Kezdetét vette az emigrációban egyre ismertebbé, s a *Látóhatár* révén befolyásossá váló Vámos tanulmányozása, beszervezésének előkészítése. Ez a tíz éven át tartó sziszifuszi munka felölelte az itthon maradt szülők és testvérek tanulmányozását. Ebbe beletartozott életviszonyaik és munkakörülményeik felderítése, a családtagok és Vámos levelezésének szigorú ellenőrzése. A tanulmányozás során arra a következtetésre jutottak, hogy a jelölthöz leginkább az anyján keresztül juthatnak közelebb. Ezért az anyát beszervezték, s a munkahelyén, a közvetlen környezetében dolgozók megfigyelésével bízták meg. Az ugyan vállalta az együttműködést, de nem dolgozott. Arra hivatkozott, hogy ő nem árulkodik másokra, s nem tud rosszat mondani a vele dolgozókra. A végén Kistarcsára internálták. A Nagy Imre-kormány liberalizálási intézkedései nyomán szabadult. (Akkor szüntették meg az ÁVH-t is, és beolvasztották a Belügyminisztériumba.)

Miután az anya, fia megközelítéséhez, használhatatlanná vált, beszervezték Vámos egyik, majd a másik sógorát. Utóbbi a Tüzéptelegen dolgozott gépkocsivezetőként. Megállapodtak vele, hogy kiutaztatják Münchenbe, hogy találkozzon Vámostal, és próbálja beszervezni. Az akció nagyon nyögvenyelősen alakult. A Tüzéppárttitkára és a személyzetis nem írta alá az útlevélkérélmeket, amelyet az ügynök a Münchenben élő rokon meglátogatására készült benyújtani. A Hivatal így is elintézte az útlevélyügyet, s a sógor 1956 februárjában kiutazhatott. Találkozott Vámostal, de dolgvégezetlenül tért vissza. Vámos viszont megtudta, hogy a magyar hírszerzés célkeresztjébe került.

Következett 1956, a fegyveres felkelés, a kudarc és a megtorlások. A felkelés bukása az emigrációban őket elkeserítette. Felvetődött a SZER felelőssége. A rádió ugyanis óráról órára követte az eseményeket, tanácsokat adott, fegyveres segítséget ígért. A bűnbakkérés elért az amerikai kormányig. Felelősnek tartották a bukásért. Azért, hogy nem adta meg a rádió adásaiban megígért segítséget. Alighanem ezzel függött össze, hogy az amerikaiak több munkatársat, köztük Vámost és a vele együttműködő katolikus újságírót, Horváth Bélát is elbocsátották. Erről egy keserű hangvétellű levélben számolt be apjának. Nemcsak a biztos jövedelme veszett oda, de el kellett hagynia a SZER által rendelkezésére bocsátott lakást is.

Vámos magatartásán jelentkeztek a kiábrándulás első jelei. Leveleiben bírálni kezdte a Nyugat magatartását, ellentétbe került közvetlen környezetével, a *Látóhatár* szerkesztésében vele együttműködő társakkal. Azok pedig, Borbándi, Molnár József és mások, megszakították vele a kapcsolatot. Az ellentéteket mélyítették a pénzügyi viták. Vámos, aki akkor már nem rendelkezett más bevétellel, a *Látóhatár* jövedelmének egy részét a saját létfenntartására fordította. Az őt elhagyók *Új Látóhatár* címen ellenlapot adtak ki. Az eredeti *Látóhatár* továbbra is megjelent, de Vámos anyagilag és lelkileg is válságba került.

Ezek a jelek aktivizálták a hírszerzést. Mit sem törődve az addigi, bekerítésére szervezett, kudarcba fulladt akciókkal, megkörnyékezték és szervezték az apát. Akivel egyébként a fia – anyjával és két nővérével ellentétben – nem tartott szoros kapcsolatot. Ez arra az időre esett, amikor az MSZMP Politikai Bizottsága határozatot hozott a hazatérni szándékozók támogatásáról. Ekkor már Vámos szervezése mellett a hazacsábítása is napirendre került. Az apa vállalta, hogy meglátogatja a fiát, és segít rábírni, hogy térjen haza. Így került sor – 1959 decemberében – az apa és fia müncheni találkozójára.

Azon a találkozón Vámos átállt. Vállalta, hogy együttműködik a magyar hírszerzéssel. Segít lejáratni a Magyar Írók Szövetsége Külföldön emigráns szervezetet, és az *Irodalmi Újság* szerkesztőit. A *Látóhatár* című folyóiratot az együttműködés szolgálatába állítja. Cserébe azt kérte, hogy segítsék hazajuttatni az emigrációs évek alatt felgyülemlett, számára értékes és használható iratait, továbbá hogy a megbeszélte feladatok után, a mellette kitartó és vele

azonosan gondolkodó barátjával, Horváth Bélával együtt hazatérhessen. Kész volt találkozni a hírszerzés munkatársával. Arra, több sikertelen kísérlet után, Salzburgban került sor. Ott megerősítették a megállapodást, s ezzel Vámos szervezése hivatalossá vált.

A hírszerzés, saját céljai elérésére, vállalta a *Látóhatár* finanszírozását. Annak fejében elvárták, hogy a folyóirat a magyar érdekeket szolgálja. Ennek jegyében szerkesztődött a *Látóhatár* következő néhány száma. Az 1961 januárjában megjelent számot Magyarországon is terjesztették. A hangváltás jegyében íródott cikkek nem maradtak hatástalanok. Felbomlott a Magyar Írók Szövetsége külföldön. Mindez azonban Vámos helyzetét is nehezítette. Időszzerűvé vált a kivonása, vagyis a hazahozatala. Kellő előkészületek után 1962 februárjában, barátjával együtt hazatértek.

A *Látóhatárt*, velünk egyeztetett tartalommal, itthon is megjelentették. Őt szám után azonban abban kellett hagyni, mert érdektelenségbe fulladt. Vámos a *Magyar Nemzet* munkatársa lett, s 1964-ben kizártuk a hálózathoz. Hatvanhat évesen, 1993-ban halt meg.

27. Afrika, Afrika...

Az 1963-as év októberének egyik borongós reggelén fekete limuzin jött értem. Utazott már Csajkán? – kérdezte a Pataki néven bemutatkozó gépkocsivezető. Nemleges válaszmra azzal folytatta, hogy az egy nagyon jó és kényelmes kocsi. Kétszáz lóerős, nyolchengeres V motor hajtja. Hallja, mégis milyen halkan duruzsol? Kényelmes tempóban viszi ezt a húszmázsás karosszériát. Lám, az Árpád híd emelkedőjén sem esik vissza a sebesség. Az automata váltó magától visszakapcsol, szinte észre sem lehet venni. Most nem akarunk sietni, csak lépésben gurulunk tovább. Azért, hogy a főnök hadd gyalogoljon át a hídon. A pesti oldalra érve majd felvesszük. Egyébként a Római-parton lévő házuktól gyalogol idáig minden reggel. Orvosi tanácsra. Érszükületesek a lábai.

Somogyi Miklós, az MSZMP Politikai Bizottságának tagja, s nem mellékesen a Szakszervezetek Országos Tanácsának elnöke. Pár nappal azelőtt, az Afrikába készülő delegáció megbeszélésén ismerkedtünk meg. Az utat a Politikai Bizottság hagyta jóvá, elfogadva a javaslatban szereplő indoklást: segíteni kell a gyarmati rendszerből szabadult országok szakszervezeti mozgalmait. Somogyin kívül a héttagú küldöttséghez tartozott: a Mezőgazdasági és Erdészeti Dolgozók Szakszervezetének (MEDOSZ) főtitkára, a Központi Bizottság tagja; a Magyar Nők Országos Tanácsának elnöke, ugyancsak Központi Bizottsági tag; a SZOT Nemzetközi Osztályának vezetője; a Népszava és a Nők Lapja egy-egy franciául tudó munkatársa. Ők majd lapjukban számolnak be az útról. Nem ez a fő feladatuk, tolmácsként működnek. Rám osztották a delegáció vezetőjének titkári és testőri tisztségét. Amellett, nekem kellett ellátni az angol és orosz nyelvű tolmácsolást. A testőri feladatról a kormányórság egyik magas rangú tisztje tartott eligazítást. Közölte, hogy pisztolyt kell vinnem magammal. Válasszak, TT-t vagy Zbrojovkát akarok. Az utóbbit választottam. Kisebb és könnyebb volt, meg azt már ismerem.

– Mit akarsz ezzel a játékszerrel? – kérdezte Gyuszi, a HM

vezérkaránál szolgáló sógorom, amikor az útról és a fegyverviselésről beszélgettünk. – Ha mindenáron fegyvert kell vinned, kölcsönadom neked a saját 9 mm-es Parabellumomat. Ez ugyan nagyobb, mint a Zbrojovka, de kisebb és könnyebb, mint a TT. Viszont pontosabb és hatásosabb mindkettőnél. Bár ha kíváncsi vagy a véleményemre, egyik sem ér egy fabatkát sem. Ha netán olyan helyzetbe kerülnétek, hogy a delegáció vezetőjének védelmére fegyvert kellene használni, már régen rossz nektek. Egy szál pisztollyal semmire sem mész, de előidézheted vele, hogy mindnyájatokat lekaszaboljanak.

Most aztán a válltáskában lévő, öt országra szóló munkaterv, a Szent László Kórházban kapott két főre való gyógyszerek és fertőtlenítők mellett, ott lapult a Parabellum is. Az útitervben Ghána, Guinea, Mali, Marokkó és Algéria szerepelt. A SZOT elnökével egy nappal korábban keltünk útra. Somogyi ugyanis, Kádár János megbízásából, Belgrádban tett villámlátogatást. A Jugoszláv Kommunista Szövetségének (JKSZ) a szakszervezeteket felügyelő egyik vezetőjével kellett találkoznia. Gépkocsival utaztunk, s a határon belgrádi követünk csatlakozott hozzánk. Az ő kocsija vezetett fel bennünket a mi Gellért-hegyünkhöz hasonló Avalára. Az ottani étteremben jött létre a találkozó. Az orosz nyelven folyó megbeszélés a Rajk-ügy miatt befagyott kapcsolatok újjáélesztését szolgálta. A két politikus egyetértett abban, hogy a megromlott kapcsolatot állami és pártvonalon is normalizálni kell. (A következő évben létre is jött Joszip Broz Titó és felesége, Jovanka budapesti látogatása.)

A Belgrádban töltött éjszaka után másnap a repülőtéren találkoztunk a küldöttség többi tagjával, s együtt utaztunk Zürichbe. Az onnan induló közvetlen járattal, a késő délutáni órákban érkezünk az út első állomására.

Accra repülőtérén a magyar követ és felesége, valamint a vendéglátók népes fogadóbizottsága várta a csoportot. A város központjában, az angol gyarmatosítók által hátrahagyott, Victoria korabeli, St. George Hotelben helyezték el a küldöttséget. Somogyi egy VIP-vendégnek kijáró lakosztályt kapott. A titkár-tolmács-testőrnek is oda kellett beköltöznie. Állandó kísérőnk, a ghánai SZOT nemzetközi osztályának vezetője, Steven Balugun segítette az elhelyezkedést. Mindent rendben találva, magára hagyott bennünket,

hogy pihenhessünk. Ígérte, hogy a vacsoránál ő is jelen lesz, s akkor majd egyeztetik az egy hétre tervezett programot.

Somogyi számára a napi program reggel hat órakor kezdődött. Orvosa tanácsát követve a kiadós sétát, az öt hétig tartó út alatt, egyetlenegyszer sem hagyta ki. A hajnali bolyongások közben hamar rátaláltunk a Makala nevű piacra. Somogyi kedvtelve nézegette a földre terített gyékényre vagy csak egy darab rongyra kirakott kínálatot. Az őserdők nemes fáiból készült faragások, a Magyarországon jórészt ismeretlen, sokféle trópusi zöldség és gyümölcs vevőre várt. Mindent tudni akart róluk. Kézbe véve egyik-másik ismeretlen gyümölcsöt, kérdéseket tett fel. Az angol szó hallatán az asszonyok egyre csak azt kiabálták: buy fruit please, buy some fruit!

A banánt és a narancsot ismertem, mangóval viszont ott találkoztam először. Úgy döntöttem, hogy mindegyikből veszek, de nem egy árustól. Másnak is hadd jusson az értük járó pár fillérből. Akkor még az angol font volt a hivatalos pénznem. A Cedit névre keresztelt, saját, ghánai fizetőeszközt csak később vezették be. Az egyik asszony, látva, hogy nem tudom hova tenni a gyümölcsöket, faháncsból font kis kosárkát nyújtott felém. Pénzt nem akart érte elfogadni, erőszakkal tukmálta rám. Végül a kosárka fölöslegessé vált. Alighogy megpakoltuk, tartalmát a főnök már osztogatta is a köréjük sereglett gyerekeknek. A kosarat meg vissza akarta adni a tulajdonosának. Az meg két kézzel igyekezett elhessegetni magától, mint otthon anyám az aprójószágot. Attól tarthatott, hogy az érte kapott pénzt vissza kell adnia. Megnyugodott, amikor a főnök odaajándékozta az egyik szép arcú, kezében mangót szorongató, éjfekete szemű kislánynak. A kosarat elfogadva, a mangót belé helyezve, kézen fogta a távozni készülő Somogyit. A jelenetet a földön ülő árusok tapsa kísérte, majd felharsant egy számunkra ismeretlen, de kellemes hangzású afrikai ének.

A hivatalos program részeként megtekintettük a Volta folyóra tervezett vízi erőmű építkezését. Ellátogattunk a Koforiudában működő, Nyugat-Afrikai Kakaókutató Intézetbe, s annak táfói kakaóbab-ültetvényére. A faluba beérve, Somogyi megállította a kocsit. Gyalogosan akart végigmenni a településen. Az egyik ház előtt, a nyitott tűzhely mellett guggoló, ráncos arcú öregasszony főzött valamit. Odasétált hozzá. Adjon Isten, jó napot, köszönt rá,

és bemutatkozott. Az anyóka, oda sem figyelve, egykedvűen kavargatta a kormos edényben rotyogó ételt. Balugun sietett segítségünkre. Ő a lakosság többsége által beszélt akan nyelven próbált közvetíteni. Semmi reakció. Ekkor az asanti nyelvjárással próbálkozott, mindhiába. Addigra már egész embergyűrű vett körül bennünket. Egy botjára támaszkodó öregember közölte, beszél az asantit, és a helyiek által használt ewe nyelvjárást. Az asszony csak az utóbbit érti. Ha akarják, megpróbál segíteni.

A „beszélgetés” valahogy így zajlott. Somogyi újra köszöntötte az öregasszonyt. Bemutatkozott, elmondta, honnan jönnek, s mi járatban vannak. A terjengős szöveget tömörítve, angolra fordítottam. Balugun asantin adta tovább az önkéntes segítőnek, aki aztán ewére fordította. Amikor a többszörös tolmácsolás a végére ért, a fazék fölé hajló asszony fogatlan szája mosolyra húzódott. Mondott is valamit. Mire válasza, sok áttétellel, elért hozzánk, abból csak annyi maradt – üdvözlí a magyar vendégeket.

Somogyit érdekelte volna, mi fő a fazékban. Válasz helyett az asszony belekavart, kanálával kimerített egy keveset. Az enyhén vöröses levét leszűrve, pár szem nokedlihez hasonló valami maradt a kanálon, amit odanyújtott a vendégnek. Somogyi a kanalat kézbe véve, két ujjal kihalászott belőle egy szemet, s a körül állók felé fordulva a szájába vette. Majd megevett még egyet. Az utolsó szem nokedlinek látszó valamit pedig nekem kínálta oda. Nem lelkesedtem érte, de szégyelltem volna visszautasítani. Miközben a számba vettem és elcsócsáltam a nokedlihez hasonló valamit, a körülöttünk álló helyiek tapsoltak. Somogyi azt is szerette volna tudni, miből készül, amit megkóstoltunk. A kérdésre Balugun válaszolt.

A papaya nevű gyümölcsöt és a maniókagumókat meghámozzák, összezúzzák, és a kettőt összekeverve egybegyúrák. Az így nyert masszát szaggatják a levesbe. A papaya fán termő gyümölcs, fűrtökben lóg a törzs koronája körül, akár csak a kókusz. A gyümölcs vitaminokban gazdag, sokféle elkészítési módja létezik. A maniókagyökér ugyancsak szabadon, de a földben terem. Meghámozva hasonlít a krumplihoz. Igen magas a keményítőtartalma. Lereszelve, megszáritva lisztszerű alakot ölt, kenyeret is készítenek belőle. Az őserdők lakói a meghámozott maniókából reszeléket készítenek. Azt összepréselik, majd hevítik, s kivonják

belőle a cianidot. Az így nyert gyorsan ölő mérget a dárdák és nyilak hegyének bevonására használják.

A program nagy részét már teljesítettük, mire létrejöhetett a találkozó a Ghánai Szakszervezeti Kongresszus főtitkárával. John Tettegah harmincas éveiben járó, ambiciózus ember benyomását keltette. Saját közlése szerint az elnök, Kwame Nkrumah egyik bizalmasa. A rövidre fogott találkozó végén négyszemközti beszélgetésre invitálta Somogyit.

Mondja meg neki, hogy velem nem fog négyszemközt beszélni. Nem tudok angolul, ő meg nem beszél magyarul. A beszélgetés akkor is négyszemközti, ha azon jelen van egy tolmács. Ő ugyanis nem számít – riposztózott a vendéglátó. Másnap délután a megbeszélrt időben egy lefüggönyözött, arrafelé ritkaságszámba menő Buick vitt bennünket Accra kertvárosi negyedébe. A kocsit az egyik, gondozott park mélyén álló villa kapuja elé kanyarodott. A vasrácsos kaput fegyveres őrt nyitotta, s bent az épület körül is őrsztrázsáltak. A kocsit a kert közepén, a szivárvány szinte minden árnyalatát megjelenítő trópusi virágokkal, kúszónövényekkel futtatott lugas előtt parkolt le. Ott várt bennünket a házigazda. Kora délután volt, uzsonnaidő. Az asztal roskadozott a süteményektől és gyümölcsöktől. A kristályüvegkancsó fala gyöngyözött a jeges italtól. Somogyi csak egy pohár narancsszörpöt kért.

A főtitkár rögtön a tárgyra tért. Szerinte a kormány belső ellenzéke csak a kedvező alkalomra vár, hogy megbuktathassa az elnököt, és átvegye a hatalmat. Azt szeretné kérni, hogy a magyar illetékesek tegyék lehetővé Balugun Budapestre utazását. Magával vinné az erről szóló, írásos beszámolót. Kérte továbbá, hogy segítsenek munkatársának Budapesten át Moszkvába utazni. Úgy, hogy ez az út ne szerepeljen az útlevelében. A szovjet vezetőket is szeretné tájékoztatni. (Tettegah jól érzékelte az ország politikai és gazdasági életében zajló folyamatokat. A voltai erőmű építésére felvett külföldi kölcsön törlesztése miatt a kormány súlyos adókat vetett ki. Azok a lakosság alsóbb rétegeit is sújtották. Nkrumah vietnami és kínai látogatását kihasználva, 1966 februárjában, egy katonatisztek által szervezett puccs valóban megbuktatta.)

Hazatérésünk után beszámol a kérésről, s a döntésről tájékoztatni fogják, válaszolta Somogyi. Estére aztán szállodai lakosztályába összehívta a delegáció tagjait, és odakérette a követet is. Kis

bevezető után hozzáfogott, hogy emlékezetből beszámoljon a kapott információkról. Ahogy belekezdett, rögtön jeleztem, hogy a találkozón elhangzottakról nem a szállodai lakosztályban kellene beszélni. Fel akartam hívni a figyelmét, hogy a falnak is füle van.

A főnök értetlenül reagált, sőt mondókáját folytatva közölte, hogy amiről most beszámol, azt a tolmács, saját jegyzetei felhasználásával, írásba foglalja, s magukkal viszik haza. Ezt megint nem hagyhattam szó nélkül. Javasoltam, hogy a feljegyzést elkészítem, de azt a követség terjessze fel. Készüljön egy rövid kivonat, amit más utas táviratként továbbíthatnak Budapestre. Javaslatomat figyelmen kívül hagyva, Somogyi kijelentette, úgy kell eljárni, ahogy mondta. A melléte ült követet meg felszólította, hogy miután a titkár akadályozza a munkáját, szerezzenek neki helyet a legelső gépre, hogy hazautazhasson. A követ az utasítást tudomásul vette. A delegáció tagjai – köztük a két központi bizottsági tag és a SZOT nemzetközi osztályának vezetője – hallgattak.

Az ezt követő vacsora meglehetősen nyomott hangulatban zajlott. Amikor a társaság szétszéledt, felkísértem Somogyit a szobájába. Elláttam a karján lévő, lassan csillapodó gyulladást. Az ápolást befejezve megkérdeztem, van-e még valamire szüksége. A nemleges válasz után, jó éjszakát kívánva, magára hagytam.

Nem tehettem mást, csomagolni kezdtem. Azzal végezve, lefekvés helyett a bárba mentem. Egy dupla whiskyt kértem, sok jéggel. Italomat szopogatva magányosan üldögéltem, s hallgattam a zenét. A háromtagú zenekar hol különleges ritmusú afrikait, hol pedig latinót játszott. Jól illett hangulatomhoz a szaxofonos melankolikus hangvételű rögtönzése. Az járt a fejemben, mit fogok otthon mondani. Hiszen engem afféle biztonságitanácsadó-szereppel is felruháztak. Kötelességem volt figyelmeztetni Somogyit.

Másnap reggel, az addigra már megszokott rend szerint, ébresztettem volna a főnököt, de amikor bekopogtam hozzá, már a nappaliban ülve várt. A közel kétórás séta alatt egyetlen szó sem esett köztünk. A reggeli a szokásos rituálé szerint zajlott: Somogyi az első naptól kezdve csak egy nagyfröccsöt rendelt. Vörösborból. A reggelije azonban nem vészett kárba. Azt ugyanis felajánlotta a társaságnak. Más jelentkező nem lévén, elfogadtam. Londonban szoktam rá a „ham and eggs”-re. A szálloda konyhája is kitűnően készítette. Nem tudtam ellenállni neki. Kíváncsian vártam, vajon

aznap is felajánlja-e a reggelijét. Miközben a pincér felvette a rendelést, megkérdezett, akarom-e az ő adagját is. Akartam. Reggeli után aztán arra kérte a közben odaérkező követet és a titkár-tolmácsot, csatlakozzanak hozzá egy kis sétára.

Az asztalunktól eltávolodva, egy rózsalugas alatt megállva, a következőket mondta: álmatlan éjszakát okoztak neki a tegnapi történetek. Be kell látnia, hibát követett el. Nem hallgatott a titkár jóhiszemű figyelmeztetésére. Csak tetézné a hibát, ha ragaszkodna döntéséhez. Ezért arra az elhatározásra jutott, hogy visszavonja a követnek adott megbízást. Elfogadja a jelentés megírására és hazajuttatására tett javaslatomat. Egyben elnézést kér, s ha elfogadom, adjak kezet rá, s borítsunk fátlat a történetekre. Erre a fordulatra nem számítottam, de kellemesen érintett. Az ajánlatot elfogadtam. Visszatérve az asztalhoz, a többiekkel Somogyi csak annyit közölt, tegnapi döntését megváltoztatta. A titkár nem utazik haza.

A ghánai látogatást befejezve, a szomszédos Mali következett. Az alig több mint tízmillió lakost számláló ország tizennégyszer akkora, mint Magyarország. Klímája enyhén szólva nem embernek való. Az ország északi részén, a szaharai körzetben, 35–50 fok közötti hőmérséklet. Kevés a csapadék. Az ország kétharmada a szaharai övezethez tartozik, s mindössze 1,6 százaléka vízfelület. Azt a Niger, és annak két mellékfolyója, a Bano és a Szenegal adja. A Niger folyó két partjára települt fővárosa Bamako. A bambara törzs nyelvén azt jelenti: város a krokodil folyón. Még a város címerében is látható belőlük egy.

A Maliban tett egyhetes látogatás alatt több olyan, inkább csak épülőfélben lévő objektumot mutattak be a delegációnak, amelyeket szocialista országok finanszíroztak, szakembereik irányították a munkálatokat. Ezek közé tartozott a szovjet segítséggel épülő sportkombinát. Tulajdonképpen footballstadionnak készült, de nagyobb társadalmi események, nagygyűlések rendezésére is alkalmas lehet, magyarázta a szovjet mérnök. A vele folytatott beszélgetéskor hangzott el Somogyi legrövidebb bemutatkozása: én vagyok a magyar Grisin.

Meglátogattuk a fővárostól 240 kilométerre lévő Ségou közelében ugyancsak szovjet segítséggel épülő duzzasztógátat. Ekkor tettük szövő a delegáció férfitagjai mellé rendelt fiatal hölgyek jelenlétét. A Volga gépkocsikba a vezetőn kívül négy utas fért el,

vagyis hátul hárman ültek. Ez, a 30-35 fokos melegben nagyon kényelmetlennek bizonyult. Mindenkiről szakadt a víz. A Nőtanács elnökét kértük meg, beszéljen a kísérelővel. Ne fárasszák a lányokat. Sisokut meglepte a kérés. Mint mondta, azokat a küldöttség férfitagjai mellé delegálták. Az ő rendelkezésükre állnak, s nem csak a vidéki utazásokon. Főnökei és a lányok sértésnek vennék, ha elutasítanák őket. A kérést nem is továbbítja. A lányok maradtak. Sisoku választát nem lehetett másként értékelni, mint hogy a hölgyek az ágyban is kiszolgálják a csoport férfitagjait, ha igényt tartanak rá.

A séták Bamakóban sem kerülhették el a piacot. Oda tartottunk. Nem messze előttünk gyalogolt egy férfi, szembe vele és velünk, kerékpáron jött egy másik. A testüket bokáig takaró fehér galabia, s a fejükre csavart turbán már messziről világított. Amikor a kerékpáros közel ért a gyaloglóhoz, érdekes párbeszéd tanúi lehettünk. A franciául elhangzó kérdéseket és a válaszokat, emlékezetből megismételve, az egyik franciatolmács magyarrá fordította.

- Hogy vagy?
- Jól.
- És az asszony?
- Ő is jól.
- Hát a kutya?
- Az is jól.
- A jégsekrény?
- Az nem működik.

Egy másik reggeli séta közben a Niger folyó partján lyukadtunk ki. A horizonton épp hogy csak felsejlett a nap még vöröses korongja, de már világosodott. A parti sétányon velünk szemben kerékpáros közeledett. Lassú tempóban, jobbra-balra dülöngélve tekerte a kétkerekűt, mintha hegynek fel hajtana. Mielőtt összetalálkozhattunk volna, egyik lábát letéve, oldalára fektette a kerékpárt, s ott hagyta. Autógumiból készült papucsában, kényelmes léptekkel sétált a folyóhoz. Testét derékban stórával átfogott reverenda fedte, fején süveg.

A folyó zavaros vizéhez közel érve megállt. A stórá megoldva, a süveget levéve, a reverendát fején át lehúzva, akkurátusan összehajtogatva a földre rakta, aztán a stórá és a süveget ráhelyezte. Pár pillanatig anyaszült meztelenül állt. Arccal az immár teljes nagyságában felbukkanó, sugarait szerteszóró nap felé fordulva, kezét

égnek tartva nyújtózkodott. A magasba emelt karok, akárcsak a napsugarakban fürdőző törzs, mozdulatlan maradtak. Mintha csak a piacok földjére terített, színes ruhadarabokon látott faragványok egyike lett volna. Aztán a kezek ernyedten aláhullva imára kulcsolódtak. Talán csak egy fohász a Mindenhatóhoz, aki aznap is megadta neki azt a csodás reggelt.

Aztán minden sietség nélkül a folyóhoz lépdelt. Belegázolva addig ment, míg a víz kötésen felül nem ért. Akkor kétszer-háromszor megmártózott, majd két kezével tölcseért formálva belemerített, s alapos mosakodásba kezdett. Végül egy merítés vizet a szájába vett, s a sétányig hallatszó hangos gurgulázással öblögetett, s elvégezte a fogmosást is. A reggeli tisztálkodást befejezván, az ébenfekete bőrű, gyöngyöző vízcseppekkel tarkított alak visszalépdelt a fővenyre. Százszor és ezerszer begyakorolt mozdulatokkal, vizes testére öltötte az előbb lefejtett egyetlen ruhadarabot. A reverendát a stólával átkötötte, aztán fejére tette a süveget. Lábát beleegyengette az egyujjas szandálba. Méltóságot sugárzó, lassú léptekkel kaptatott felfelé a sétányon hagyott kerékpárjához. Az ütött-kopott kétkerekűt a földről felemelve, féloldalt fordítva, ruházatát

Búcsúfotó kísérőinkkel Maliban

eligazgatva ráült. Mielőtt elindult volna, fejével felénk biccentett. A köszöntésfelét, reggeli toalettijének szemtanúiként, viszonzottuk. Ő pedig, ahogy érkezett, jobbra-balra dülöngélő mozdulatokkal tekerve, tovahajtott.

Az öthetes út újabb állomása következett. Guinea és népének sorsa egyvalamiben azonos jegyeket mutat az előző kettőével. Akárcsak Ghána és Mali, egykor ez a náluk jóval kisebb területű ország is egy gyarmathierarchia részét képezte. A függetlenségi mozgalmat a madinka törzsből származó postai alkalmazott, szakszervezetük egyik alapítója, a francia egyetemen pallérozott Sékou Touré szervezte. A függetlenséget nem kellett kiharcolni, az szinte az ölükbe hullott. De Gaulle kezdeményezésére 1958 szeptemberében referendumot rendeztek a francia gyarmatokon. A szavazás az új alkotmányról, az Ötödik Köztársaságról és a gyarmatok függetlenségéről szólt. Algéria kivételével. Az ugyanis a francia törvények szerint az ország részének, külbirtokának számított.

Guinea népe a függetlenségre szavazott. Első elnökévé Sékou Tourét választották. Egy szegény ország lett az öröksége. Conakryt ma Afrika Párizsaként is emlegetik. A delegáció azonban nem ebbe városba érkezett. Guineában főként a Szovjetunió, az NDK, Csehszlovákia és Kína jelenléte volt érzékelhető. A Szovjetunió egy szálloda, 1500 hallgató befogadására alkalmas egyetem, egy 25 000 férőhelyes stadion építésében volt érintett. Kína éppen akkortájt kezdett egy gyufa- és cigarettagyár építésébe. Működés közben tekinthettük meg az NDK támogatással felszerelt, az akkori idők műszaki színvonalát képviselő nyomdát. A nyomógépsor éppen nem működött, csak a kötészetben dolgoztak. A német mérnök tájékoztatója szerint nem géphiba, hanem munkahiány miatt állnak. A kapacitás nemcsak Guinea, hanem Mali és a többi szomszédos ország igényeit is képes kielégíteni. Szerinte túlméretezett, s mire elérhetné a teljes kapacitás kihasználását, addigra a gépei elavulnak.

Csehszlovák mérnökök tervei alapján, az ő irányításukkal, a jelentős bauxitvagyonra alapozva, Kasza szigetén épült az ugyancsak nagy kapacitásúra méretezett alumíniumkohó. Annak látogatása is szerepelt a programban, de azt ki kellett hagyni. A miértre a Sékou Touréval való találkozó alkalmával derült fény. Az aznapi, reggeli séta közben Somogyi barátkozó természetének köszönhetően megismerkedtünk valakivel, akiről kiderült, hogy miniszterhelyettes a

Mezőgazdasági Minisztériumban. Meghívott bennünket reggelire, s egy kis tereferére. Abból tudtuk meg, hogy három felesége van. Kettő az asztalnál ült, a harmadik készítette és tálalta reggelit. A szállásunk felé tartva Somogyi erről hosszan lamentált.

Az elnöki hivatalhoz időben érkezünk, s éppen a Minisztertanács ülésére cseppentünk be. A hatalmas tárgyalóasztal körül egyesek európai öltözetben, mások színes népi viseletben, akárcsak az asztalfőn helyet foglaló elnök. Ő azzal tűnt ki miniszterei közül, hogy fején asztrahán kucsmát, mezítelen lábán nyitott sarut viselt. Az addig jobbján ülő minisztert felállítva, Somogyit az így szabaddá váló székre, maga mellé ültette. A követnek a balján csinált helyet. A többiek a hosszú, ovális asztal végén helyezkedtek el.

Sékou Touré pár keresetlen szóval üdvözölte a vendéget. A tiszteletkör után az iránt érdeklődött, hol jártak, kikkel találkoztak, s milyen benyomásokat szereztek. Somogyi röviden beszámolt az addig teljesített programpontról. Kiemelte az aznap reggeli érdekes találkozót a mezőgazdasági miniszter helyettesével. Aztán minden kertelés nélkül szóba hozta a többnejűséget, s azt is, hogy a miniszterhelyettesnek három felesége van.

Válaszát az elnök azzal kezdte, hogy a népességen belül nagyobb számban vannak a nők, mint a férfiak. Ennek okán, ősidők óta, dívik a többnejűség. Elmagyarázta, hogy amint azt a vendég tapasztalhatta, a feleségek között észszerű és hasznos munkamegosztás alakul ki. Ez a többnejűség modern változata. A logikusan hangzó okfejtés után szólt arról, hogy nemcsak a többnejűség, a kannibalizmus miatt is fő a kormány feje. Azt sem sikerült még felszámolni. Hallom, mondta az elnök, kihagyták a programban szereplő, Kasza szigetén épülő alumíniumkombinát meglátogatását. Bizonyára elriasztotta önöket az ott történt szerencsétlen eset. A minap megölték, feldarabolták, megfőzték és megették az építkezést irányító egyik mérnököt.

A bejelentést döbrent csend követte. Aztán Somogyi magyarázni kezdte, hogy egy másik programponthoz elhúzódnak miatt mondtunk le a szigetre tervezett látogatásról, amit még pótolhatunk. Sékou Touré megértő mosollyal hallgatta a magyarázatot. Arcmimikája azt sugallta: hiszi a piszi. De csak annyit mondott, a történetek után jobb, ha elmarad a látogatás. Ott most nagy a felfordulás. Nagy

erőkkel folyik a tettesek felkutatása, amelyben katonák és rendőrök is részt vesznek.

– Mi történik azokkal, akik ezt a barbár tettet elkövették? – kérdezte Somogyi.

– Természetesen halálra ítélik és kivégzik őket – válaszolta az elnök.

Még szerencse, hogy Algériában nincsenek kannibálok – jegyezte meg a küldöttség egyik tagja, már az épületen kívül, miközben azon tanakodtunk, törölni kellene a másnapi programot. Az is egy vidéki út lett volna. Utána éjszakába nyúló búcsúparti várt ránk. A gépünk viszont kora reggel indul Algírba. Somogyi egy darabig ellenállt, de megadta magát.

A delegáció november 1-jén érkezett Algírba. Fogadására, a Nemzeti Felszabadítási Front képviselői mellett, jelen volt a teljes magyar követség. A fellobogózott repülőtér, a házakra kihelyezett zászlók, az utcákat, tereket díszítő színes girlandok, az esti kivilágításra szánt lámpafüzérek nem a magyar szakszervezeti delegációt, hanem az ország állami ünnepét köszöntötték. 1954-ben ezen a napon vette kezdetét a gyarmatosítók ellen vívott, majd egy évtizedig tartó fegyveres harc. Az ország a függetlenség napját ünnepelte.

A szálláshelyére tartó konvojt elől és hátul két-két motoros rendőr kísérte. Az első kettő néha egy rövid szirénajelzéssel kért utat az előttünk haladóktól. Aki nem akart kitérni, a mellé a rendőr oda-sorolt, sarkantyús csizmájával egyszer-kétszer oldalba rúgta a kocsit. Aztán előrenyargalt a következő kereszteződésig. Ott a motort keresztbe fordítva, a keresztirányú forgalmat leállítva, szabad utat biztosított a kocsisornak.

A szállodába érve, s a csomagokra várva kísérőnk, Juszuif Hamdi kis tájékoztatót tartott. Az országot a középkorban a spanyolok szállták meg, majd a hatalma teljében lévő Török Birodalom követte. A törököket kiűző, francia expedíciós hadsereg nyomában megjelentek a telepések, akik jelentős földterületeket kaptak. Őket a bennszülöttek a csizmájuk színe után pied-noirnak, azaz „fekete lábúnak” nevezték. Rájuk a francia, az őslakosokra meg a gyarmati igazgatás törvényei vonatkoztak. A független Algériáért vívott küzdelem újult erővel lángolt fel a II. világháború után. A fegyveres ellenállás szervezői alapították meg a Nemzeti Felszabadítási Frontot

(FLN), majd Kairóban megalakították az Algériai Köztársaság Ideiglenes Kormányát.

Az FLN fegyveres szárnyát a harci tapasztalatokkal bíró Ben Bella vezette. A II. világháború alatt a francia hadseregben harcolt, s vitézségét kitüntetéssel honorálták. A függetlenségért vívott harchoz fegyverekre, azok beszerzéséhez meg pénzre volt szükség. Ben Bella attól sem riadt vissza, hogy a francia tulajdonú bankok kifosztásával szerezzék meg a fegyvervásárláshoz szükséges pénzt.

A hatalomra kerülő De Gaulle is erővel akarta megoldani a válságot. Az eredménytelen katonai akciók után azonban belátta, az ország függetlenné válását már nem lehet megakadályozni. A francia politikai elit – s nemcsak a konzervatívok, hanem a liberálisok, sőt egyes baloldaliak, például Francois Mitterand – is úgy vélekedett, hogy Algéria nem válhat függetlenné. Tőle ered a mondás: Algéria egyenlő Franciaországgal.

De Gaulle azonban véghezvitte, amit eltervezett. Az ideiglenes algériai kormánnyal folytatott tárgyalásokon megszületett az Eviani Egyezmény. Franciaország elismerte Algéria függetlenségét, s azt népszavazással szentesítették. A „fekete lábúak” azonban nem nyugodtak bele. Árulással vádolták az elnököt. Több merényletet szerveztek ellene. A sikerhez az előző év augusztusában jártak a legközelebb. Csak a gépkocsivezető lélekjelenlétén meg a különlegesen kialakított gépkocsin múltott, hogy épségben tudták elhagyni a helyszínt.

A merényletet szervező Jean Bastien-Thiry repülőezredes korábban az elnök egyik odaadó hívének számított. Algéria függetlenné válása miatt azonban szembefordult vele. A bíróság halálra ítélte, és kivégezték. Az OAS kommandónak, Marton Lajos, Varga László és Sári Gyula személyében, három magyar tagja is volt. Marton az 1956-os események idején a magyar honvédség tisztikarához tartozott. Szabadságharcosnak tartotta magát, s november 4-e után elhagyta az országot. Franciaországban telepedett le. Az OAS be-szervezte, s tagja lett a kivégzőosztagnak. A merénylet után egy ideig sikerült elrejtőznie, de 1963-ban elfogták, és szintén halálra ítélték. Az ítéletet húsz év fegyházra változtatták. (Frederick Forsyth angol író *A Sakál napja* című regényében dolgozta fel a témát. Abból készült 1973-ban a nagy sikerű film.)

A napot a szabadtéri rendezvény utáni, ünnepi fogadás zárta.

Találkozhattunk és kezet foghattunk Ben Bellával. A függetlenség elnyerése után ő lett a miniszterelnök. De csak rövid ideig maradhatott hivatalban. Az FLN felső vezetésében dülő hatalmi harcok következtében ellenfelei felfelé buktatták, s a protokolláris feladatokkal járó elnöki székbe ültették. Ez a delegáció érkezése előtti hetekben játszódtott le. Az elnök, akivel aznap este kezet fogtunk, csak rövid időt töltött hivatalában. Egykori harcostársa, Huari Bumedién ezredes vértelen puccsot hajtott végre ellene. Letartóztatták, és házi őrizetbe helyezték. Később engedéllyel Svájcba távozhatott. Hazatérése után nem vállalhatott politikai szerepet.

Feledhetetlen élményt jelentett a tengerpartról a dombra kúszó főváros látványa. A város fölé magasodik a 19. század végén, francia építész tervei alapján emelt Afrikai Notre Dame. A bizánci stílus jegyeit viselő bazilika főbejárata a tengerre néz. A lépcsőről páratlan kilátás nyílik az alant elterülő városra és az öbölre. Hasonmása a Marseille-ben található Notre Dame de la Garde. A félkör alakú, kis kupolával fedett apszisra talán a francia hódítók által leigázott őslakosság iránti engesztelésként került a jelmondat: „Afrikai Miasszonyunk, imádkozz érettünk és a moszlimokért.”

A tervben Marokkó is szerepelt, de az ottani zavargások miatt a látogatás elmaradt. Ezért Algír után Párizs következett. Azt a két-napos megállót az európai viszonyokhoz való akklimatizáció, és amiatt iktatták be az út tervezői, hogy legyen hol elkölteni a napi-díjat.

28. A Hivatal bosszúja

Nem sokkal hazaérkezésünk után Somogyi jelentkezett. Kérte, menjek be hozzá átnézni a Politikai Bizottságnak készített beszámolót. Amikor észrevételeimet átvezettük, szólt a titkárnőnek, tisztázzák le a szöveget, s adják be aláírásra. Amíg arra vártunk, Somogyi a személyes dolgaim után kezdett érdeklődni. Az afrikai út alatti, hajnali sétákon ilyesmi soha nem történt. Aztán amikor már úgy vélhette, hogy eleget tud a családi háttéréről, munkámról, Moszkváról, a Londonban eltöltött négy évről, meglepő ajánlattal állt elő.

– Szeretném, ha átjönne hozzám. A SZOT Nemzetközi Osztályának vezetését kellene átvennie. Feltéve, ha úgy gondolja, hogy az útközben keletkezett vitánk ellenére tudna velem dolgozni. A mostani vezető, aki velünk volt ezen az úton, régi párttag, megbízható elvtárs. Viszont nem beszél semmilyen idegen nyelvet, nincsenek nemzetközi tapasztalatai.

A közlés váratlanul ért. Azt feleltem, gondolkodom rajta. S ha úgy döntenék, hogy elfogadom, akkor az első lépést neki kellene megtennie. A Politikai Bizottság tagjaként kikérhet a Hivaltól.

– Ez is járható út – válaszolta Somogyi.

A beszélgetésnek a titkárnő megjelenése vetett véget. Hozta a több példányban készült, javított változatot. Somogyi egyet magához vett, egyet meg átadott nekem. Átolvastuk a kényes tartalmú jelentést. A javításokkal az anyag már rendben volt, s mindketten aláírtuk. Az ajánlatra visszatérve Somogyi azt kérte, hogy arról a Hivatal vezetőjén kívül ne beszéljek senkinek. Az osztályvezető még nem tudja, hogy le akarja cserélni. Egyébként ő sem járna rosszul. Pár év múlva amúgy is nyugdíjba menne. Direkt jól jönne neki egy követi poszt valamelyik baráti országban. (Az is lett, Észak-Koreában.)

A székházból kilépve egy pillanatra megálltam. Szemügyre vettem az éjszaka hullott első, tetemes mennyiségű hó alatt görnyedő városligeti fákat. Aztán elindultam a kisközpont felé.

Úgy gondoltam, vagy azzal, vagy a 4-es busszal közelítem meg a Hivalt. Aztán meggondoltam magam. Se földalatti, se busz. Egy darabig még gyalogolok, s közben végiggondolom, mit jelent a váratlanul jött ajánlat. Örültem is, meg nem is. Arra mindenesetre jó lett volna, hogy megszabadulok a mind terhesebbé váló Hivaltól. Szerettem ugyan a munkámat, de a körülmények miatt egyre kevesebb örööm telt benne.

Este, miután a gyerekeket lefektettük, beszámoltam Magdának Somogyi ajánlatáról, s megkérdeztem, mit szólna hozzá, ha elfogadnám. Azt válaszolta, hogy neki és a gyerekeknek biztosan jót tenne. Azt is tudja, hogy egy ideje már nem érzem jól magam a bőrömben. Ha a hivatal elengedi, el kell fogadni. Másnap a hivatali rendet követve, először a közvetlen főnökömet tájékoztattam a Somogyinál tett látogatásról és a tőle kapott ajánlatról. A beszélgetés ugyanabban a pincekocsmában zajlott le, ahol korábban, kényes dolgokról, H. Fehérrel tanácskoztunk. Az utcaseprők, piaci rakodómunkások, zöldségárusok és vidéki kofák kedvenc találkozóhelyén biztonságban éreztük magunkat. Új főnököm, Maróti János a KISZ KB-ból került a Hivatalba. Somogyi ajánlatát meghallgatva, a söréért nyúlt. Miután korsóját jól meghúzta, kis ideig kitarátóan nézett a szemembe. Aztán feltette a kérdést, mi a szándékom. Nem kerteltem. Megvallottam, hogy szívesen elfogadnám Somogyi ajánlatát. Egy új világ nyílna meg előttem. Megszabadulnék a Hivaltól végzett munka bizonyos kötelmeitől, amelyek Moszkva és London óta különösen nyomasztanak. Somogyi ajánlata lehetővé tenné a tisztas távozást.

– Azt te csak hiszed. Én sem repesek az örömtől, hallva, hogy meg kellene válni egyik munkatársamtól. Közel kerültünk egymáshoz. Olyan dolgokról is eszmét cserélünk, amikről másokkal nem beszélénk. Londonból visszakérülve, nem véletlenül lettél csoportvezető. Egyszerűen, nem szeretném, ha elmennél. De nem kerestezem az utadat. A döntő szó a főnöké. Ő elé csak úgy kerülhet az ügy, ha nekem írásban adod, amit most elmondtál, és kéred a Hivatal vezetőjét a hozzájárulását. Egyrészt kívánnám, hogy sikerüljön, másrészt a szakmai érdekek azt kívánják, hogy itt maradj.

Pár nap múlva a Hivatal vezetője kéretett. Belépve a titkárságra, Margit odasúgta:

– Az előbb a SZOT elnöke kereste K-vonalon. Elég sokáig beszéltek.

Miután befejezték, kiszólt, hogy ha a házban vagy, gyere fel hozzá. Talán elcsábítottál egy ébenfekete csajt Afrikában, s most utánad akar jönni? Azt mondják, azok nagyon tüzesek – évdődött, miközben két csészét és egy cukortartót helyezett a tálcára. – Na jó, nem faggatlak afrikai nőügyeidről, beszólok, hogy megjöttél.

A kagylót úgy tartotta, hogy én is halljam a vonal másik végén lévő hangját.

– Küldje be, aztán szóljon a gépkocsivezetőnek, legyen kész, be kell mennem a Pártközpontba.

Kopogás nélkül léptem be. A főnök valami aktában lapozgatott. Az íróasztal mögül előlépve kézfogásra nyújtotta kicsi, párnás kezét. Közben az ülőcsoport felé terelt. Miután helyet foglaltunk, ezüst cigarettatárcáját kinyitva, kivett egy szálat, s engem is megkínált. A sajátját rövid ujjai között morzsolva puhította, csak aztán gyújtott rá. Mire a mellre szívott első slukkot kifújta, a titkárnő megérkezett a kávéval. Kitöltötte, és távozott.

Megvárta, míg Margit becsukta maga után az ajtót, aztán megszólalt.

– Somogyi elvtárs hívott az előbb. Nagyon jó véleményekkel van rólad. Annyira, hogy szeretne átcsábítani a SZOT-ba. A nemzetközi osztály élére akar helyezni. Gondolom, erről tárgyaltatok, amikor nála jártál. Igent mondtál, mielőtt megbeszéltük volna?

Azzal kezdtem, hogy nem ezért mentem oda. Az afrikai útról készült jelentést kellett elolvasni és aláírni. Azok után, ami útközben köztünk történt, Somogyi megtisztelő ajánlata meglepett. A Politikai Bizottság tagja, módjában áll kikérni.

Mire a válasz:

– Kerek perec megmondom, nem engedünk el. Nem vagy egyedül azok közül, akit szeretnének elszípkázni. Érdekes módon csupa olyan embert, akit az ellenforradalmat követő időben, amikor még azt sem tudtuk, hogy megmarad-e a Hivatal, vagy megszüntetik, átengedtünk különböző minisztériumok hatáskörébe. Ideiglenesen, azért, hogy állásuk legyen, amíg a helyzet rendeződik. Az így kölcsönadott emberek, talán egy kivételével, megállták a helyüket. Téged még ki is tüntettek a Londonban végzett munkáért. Csodálkozom, hogy nem a külügy akar elszípkázni. Bár ott tartják magukat a velünk kötött egyezséghez. Somogyi elvtársnak

megmondtam, szándékát tiszteletben tartom. De csak abban az esetben engedhetünk el, ha a párt káderosztálya kikér.

Erre csak azt felelhettem, alávetem magam az ilyenkor szokásos eljárásnak.

A Hivatallal kapcsolatos rossz érzéseimmel nem voltam egyedül. Egy idő óta a pártbizalmi, Maróti, még egy középvezető és jómagam együtt jártunk ebédelni. Kezdetben csak jelentéktelen, belső problémákat beszéltünk meg. Aztán mind fajsúlyosabb témák kerültek terítékre. Szó esett az állomány felhígulásáról, elsősorban a Szabó-ügyről.

Szabó Lászlót a hírszerzés helyettes vezetője alighanem mintakádernek tartotta. 1945 óta volt párttag, egy évvel később ment a rendőrnagyiskola. Annak elvégzése után került az ÁVO-ból kinőtt ÁVH kötelékébe. 1952-ben ugyan – ismeretlen okok miatt – elbocsátották, de egy évvel később visszavették. 1956 októberében, sokadmagával, a BM-ben tartózkodott, majd a karhatalomnál szolgált. 1957 őszén egyéves kémelhárító tanfolyamra a Szovjetunióba küldték. Hazatérve a III/III as Csoportfőnökség szabotázselhárítással foglalkozó alosztályának lett a helyettes vezetője. Közben angolul tanult, főiskolát végzett. 1963-ban saját kérésére helyezték át a hírszerzés állományába, az angol-amerikai alosztályra.

Egy évvel később, mint a Külügyminisztérium munkatársát, a British Council ösztöndíjával, nyelvtudását tökéletesíteni Oxfordba küldték. Az ösztöndíjasok csoportjában ismerkedett meg Alice Toumi, finn származású amerikai állampolgárral. Ő az egyik amerikai katonai bázis iskolájában angol nyelvet és irodalmat tanított a gyerekeknek, s közben továbbképezte magát. A Szabóval együtt érkező, ugyancsak hírszerző N. Miklós szerint a kapcsolatot, a finn-magyar rokonságra hivatkozva Alice kezdeményezte. Meghívta őket kirándulásra, majd a lakására is. Szabó minden jel szerint beleszeretett a nőbe. S hogy a kapcsolatot hazatérése után is tartani tudja vele, beszervezésre alkalmas jelöltként jelentette főnökeinek, s dossziét is nyitott rá. Ez volt az előzménye annak, hogy Szabót Komornik Vilmos, a Hivatal akkori vezetője és helyettese, Szőke Béla, tartós kihelyezésre Angliába javasolta kiküldeni. A felterjesztést a Dodinak becézett Galambos József miniszterhelyettes és Benkei András miniszter is jóváhagyta.

Néhány hónapot a Külügyminisztérium angol referatúráján

töltve, feleségével és 15 éves lányukkal, 1965. szeptember 8-án érkeztek Londonba. Szabó gazdasági ügyekkel foglalkozó, II. titkári beosztást kapott a követségen. Az első hetek az ilyenkor szokásos beilleszkedéssel – lakás- és iskolakeresés, a munkakörrel való ismerkedés – teltek. Látszólag tehát minden a szokásos rendben zajlott. Csakhogy a háttérben egészen másféle dolgok voltak készülben.

Október 16-án délután Szabó azzal hagyta el a követséget és a családját, hogy a szolgálati kocsival gyakorolni akarja a bal oldali vezetést. A család eközben a velük egy házban lakó Szabó Károly nevű diplomatánál vendégeskedett. Este, otthonukba visszatérve, meglepődve tapasztalták, hogy a családfő még nincs otthon. Még jobban meglepődtek, amikor az is kiderült, hogy hiányzik a két bőröndjük, és Szabó minden személyes holmija.

Ami ezután történt, kalandregénybe illő. Először Szabó Károlynak szóltak, aki rögtön értesítette a követséget, ahol semmit sem tudtak az eltűnt munkatársról. Ekkor a rendőrséghez fordult, hogy tisztázza, nem szerepel-e az aznapi baleseti listán. A nemleges válasz után a magyar és az angol külügyminisztérium is hivatalos értesítést kapott a diplomata eltűnéséről. Két nap telt el, mire a Szabó által vezetett szolgálati kocsit megtalálták. Először arra gyanakodtak, hogy a diplomatát elrabolták. Ennek azonban semmi nyoma nem volt. Ellenben október 19-én a követség jegyzéket kapott a brit külügyminisztériumtól. Azt közölték, hogy Szabó menedékjogot kért a londoni amerikai követségtől, és már el is hagyta Angliát. A Londoni *Daily Mail* másnapi száma már azt is tudatta, hogy a magyar diplomatát a frankfurti amerikai katonai bázison őrzik és kihallgatják.

Ennél bővebb információval szolgált a brit külügyminisztérium. Egy újabb jegyzékben arról informálta a követséget, hogy Szabó október 18-án, a kora délutáni órákban jelentkezett az amerikai követségen. Menedékjogot kért, amit egy négyoldalas, saját kezű írásban is megindokolt. Az angolok meggyőződtek róla, hogy saját akaratából cselekszik, ezért hozzájárultak, hogy az amerikaiak védelmében elhagyhassa az országot. Ez aznap este, 19.45-kor meg is történt. Soha sem derült ki pontosan, mi történt október 16-a és 18-a délután között. A rendőrség által megtalált kocsi a kilométeróra szerint két nap alatt 210 mérföldet tett meg. Ez nagyjából

megfelelt a London és Alice Tourni, Oxfordtól kb. ötven mérföldre lévő lakása közötti oda-vissza megtett távolságnak. Minden bizonynyal a nőnél töltötte a két napot, és vele egyeztetve hajtotta végre a dezertálást.

Magyar részről még történtek próbálkozások annak tisztázására, hogy nem erőszak áldozata lett-e a magyar diplomata. Szabóval Radványi János washingtoni ügyvivő találkozott, a State Department épületében, amerikai tisztviselők jelenlétében. Szabó kijelentette, hogy saját akaratából távozott, szakítani akart az ott honi rendszerrel. Amikor feleségére és kislányára emlékeztették, azt felelte: nem érdekli a családja.

Mint a moszkvai iskolát is megjárt, egykori elhárító-, majd hírszerzőtiszt, meglehetősen széleskörű ismeretekkel rendelkezett. Londoni kihelyezésére készülve pedig konkrét ügyekkel is megismerkedett. Így például annak a két kapcsolatnak az anyagával, akit majd kiérkezése után neki kellett foglalkoztatni.

Ez utóbbi engem személy szerint is érintett. Az egyik még nem beszervezett, de ígéretes kapcsolatot Magyarországra beutaztatva személyesen adtam át neki. Egy napot töltöttünk hármasan, Egerben. Megnéztük a várat, a Dómot, söröztünk az Isten Lábában, úsztunk az egri strand medencéjében, s közben sok mindenről beszélgettünk. Arról is, kiérkezése után Szabó felveszi vele a kapcsolatot, emberünk pedig segíteni fogja a munkájában. A jelölt ezután egy hétvégét még Budapesten, néhány napot meg velem együtt a Balatonon töltött.

Szabó megismerkedett a másik, Dálnoki irattárát átadó kapcsolat írásos anyagával, addigi munkájával. A dossziében megtalálta a neki adományozott kormánykitüntetés is. Eligazítottam, milyen módszerrel veheti fel vele a kapcsolatot. Hol lesz az első találkozásuk, miről ismerik meg egymást. A továbbiakat majd a központ határozza meg.

Akkor még sem én nem sejtettem, sem a kritikusok csoportjának többi tagja, hogy mi lesz a folytatás. Szabó külföldi szolgálatra jelölésével azonban nem értettünk egyet. Alkalmatlannak tartottuk őt az élesben, külföldön végzendő munkára. Úgy ítéltük meg, hogy szorongásos, minden helyzetben megfelelni akaró alkat. Teátrális kézfogásai, egy fizető pincéréhez hasonló meghajlásai, finomkodása miatt puha gerincűnek, gyenge karakternek tartottuk.

Olyannak, aki nehéz helyzetekben nem találja fel magát, s bajt csinálhat. Észrevételünket a csoport egyik tagja közvetítette a kihelezési javaslatot aláíró helyettes vezetőnek. Az volt a véleménye, hogy rémeket látunk, észrevételeinket figyelmen kívül hagyták. Az eset nagy port vert fel. A *Népszabadság*, talán a Hivatal vezetésének sugallatára, „Az én apukám nem áruló” címmel, terjedelmes cikkben foglalkozott az ügyel.

A hírszerzés egyik alapszabálya, hogy a veszélybe kerülő segítőtársakat, szaknyelven az ügynököket, ilyen esetben ki kell menekíteni. Egyrészt a saját biztonsáruk, másrészt a hírszerzés érdekei miatt. Nem várhatják meg, hogy az árulás nyomán az ellenfél kezére kerüljön, s részletes beszámolóra kényszerítsék. Ezt a lehetőséget figyelembe véve javasoltam, hogy a jó munkájáért kormánykitüntetésben részesített kapcsolatot azonnal vonjuk ki a forgalomból. A rendelkezésre álló, kidolgozott menekülési tervet léptessük életbe.

Javaslatomat a vezetés figyelmen kívül hagyta, noha arra nem tudott észszerű magyarázatot adni. Ekkor az utolsó lehetséges lépéshez folyamodtam. Felkerestem a Hivatalban működő orosz tanácsadók főnökét. Munkatársak csak előzetes engedéllyel élhettek a lehetőséggel. Nekem azonban, csoportvezetőként, nem kellett engedélyt kérnem. Jeliszejev főtanácsadóval jól ismertük egymást. Négy szemközt, tolmács nélkül tártam elé a helyzetet. Azt neki ismernie kellett, hisz minden ügy átment a kezükön. Arra hivatkozva kértem a segítségét, hogy ők is így jártak el, amikor a Cambridge-i Ötök néven elhíresült hálózatuk az angol elhárítás látókörébe került. Akit csak lehetett, köztük például Kim Philbyt, mintaszerűen menekítették ki. Kérésemre Jeliszejev azt válaszolta, hogy ilyenkor az ügynök kivonása az egyetlen észszerű lépés. Ő azonban nem avatkozhat be, mert az operatív ügyekbe nincs beleszólása. Szobájából kilépve arra gondoltam, nem biztos, hogy jól jártam el. Jeliszejev nem teszi meg, amit kértem tőle. Ellenben beszélgetésünkről alighanem informálja a Hivatal vezetőjét.

A Szabó-ügy hullámai még jóformán el sem csillapodtak, jött a következő. Annak előzménye, hogy az angol-amerikai részleghez átvették a Budapesti Rendőr-főkapitányság nyomozó osztályának egyik fiatal munkatársát, Bernátsky Ernőt. Mint kiderült, már régebb óta kapcsolatban volt az angol-amerikai alosztály egyik

helyettes vezetőjével. Utalások történtek arra is, hogy a fiatalember szemrevaló, csinos és nem kevésbé kacér felesége, valamint a férj új főnöke között több van egyszerű baráti kapcsolatnál. A fiatal házaspárt viszonylag rövid idő után – 1965 augusztusában – Bernáth fedőnéven kihelyezték Washingtonba. Bernátsky aztán, Szabó példáját követve, 1967 áprilisában dezertált.

Őt követte Radványi János washingtoni ügyvivő. Ő politikai okokra hivatkozva kért menedékjogot.

Mindezek nyomán a Hivatal főnöke alighanem érzékelte a belső forrongást. Ki akarván fogni a szelet az elégedetlenkedők vitorlájából, egy nagy értekezletet szervezett. Arra meghívta a Hivatal felügyelő miniszterhelyettest, Dodit, alias Galambos Józsefet. Ő a pártapparátusból került a minisztériumba, s mindjárt helyettesként. A szakmai értekezlet fiaskónak bizonyult. A beszámoló, amint várható volt, mindent nagyszerűnek minősített. Aztán megnyitották a „vitát”. Egy-két hozzászóló dicshimnuszokat zengett a vezetésről. Az őt körülvevő kis csoportból senki sem akart megszólalni. Ez a gyávaság megdöbbsentett. Lesz, ami lesz, gondoltam, én kipakolok. Nincs veszítenivalóm, hiszen egy ideje már az önkéntes távozás gondolata foglalkoztatott. Felszólalásomat döbbsent csend követte. Ezután már csak egyetlen hozzászólás hangzott el. German János barátom vette a bátorságot, s néhány konkrét ténynyel kiegészítette az általam elmondottakat.

A Hivatal vezetője szünetet rendelt el. Dodival együtt visszavonultak, a munkatársak meg a folyosókon, kis csoportokba verődve tárgyalták a történeteket. Felszólalásomat mindazok helytelenítették, akikkel egymás között korábban gyakran beszélünk a bajokról. Az volt a véleményük, hogy esztelenség volt kiállni, annak ugyanis következményei lesznek. Ennek árnyékát vetítette előre a szünet utáni folytatás. Dodi emelkedett szólásra. Dicsérte a Hivatal és vezetőjének munkáját, a hibákat ostromozó két felszólalót defetistának minősítette, javaslatainkat egyszerűen lesöpörte az asztalról. A Hivatal vezetőjének zárszava után véget ért a gyászos hangulatú értekezlet.

A történetek után elmaradtak a „kritikusok” csoportjának közös ebédjei, kávézásai, Duna-parti beszélgetései. Körülöttünk megfagyott a levegő. Következett a távozási szándékomat bejelentő levél megírása. Azt a Hivatal vezetőjének címezve, de a közvetlen

főnökömnek, Marótinak kellett átadni továbbításra. Elolvastam azt ajánlotta, vegyem vissza, és aludjak rá egyet, aztán beszéljenek róla. Azért azt még megkérdezte, ha netán hozzájárulnának a távozásomhoz, mihez kezdenék.

- A legrosszabb esetben visszamegyek az eredeti szakmámba.
- Mi is volt az?
- Vasöntő.

- Ne marhászkodj! Ezt nem gondolhatod komolyan. Én esztergályos voltam, de ha most vissza kellene állnom az esztergapad mellé, a hideg vízre valót sem keresném meg. Te sem gyakoroltad sokáig a szakmádat, te sem járnál jobban. Gondolj a családotra.

Miután a dolgot otthon újra megbeszéltük, Magda azt mondta, hallgassak a lelkiismeretemre. Bárhogyné döntök, rá számíthatok. Marótival tehát közöltem, semmi se változott, ezért kérem, hogy továbbítsa leveletem a Hivatal vezetőjéhez. Még aznap kaptam egy telefonüzenetet, amely úgy szólt, hogy másnap, szombaton 12-kor jelenjek meg a Dodinak becézett miniszterhelyettesnél.

A minisztériumnak otthont adó Roosevelt téri épülethez érkezve nem szálltam be a liftbe, hanem az aulából induló, félkör alakban felvezető lépcsőt használva indultam felfelé. Kissé kifulladtam, mire a miniszterhelyettes szobájához értem. Benyitva egy szépen berendezett előszobában találtam magamat. Az íróasztal mögül egy hozzám hasonló korú fiatalember lépett elő. Barátságosan üdvözölt, s közölte, egy kicsit várni kell, mert a főnökénél van valaki.

A dohányzóasztal melletti egyik fotelbe telepedtem. A lapok közül az aznapi *Népszabadság*ot vettem kézbe. Az első oldal háromhasábos, öles betűkkel szedett címe arról tudósított, hogy a Dorogi Szénbánya vállalat dolgozói túlteljesítik éves tervüket. Lesz elég szén, senki sem marad téli tüzelő nélkül. Éppen tovább akartam lapozni, amikor nyílt az ajtó. Középkorú, peckes járású hölgy lépett ki rajta. Durcás arca arról árulkodott, hogy nem lehetett elégedett az audienciával. A titkárnak éppen csak odabíccentve vonult át az előszobán. Az viszont túlságosan is készségesnek mutatkozott. Helyéről felpattanva az ajtóig kísért, s közben közölte vele: a kocsiz az oldalbejáratnál várja az elvtársnőt.

- A miniszterhelyettes elvtárs felesége - tudatta az új vendéggel, miközben visszaült az asztalához. - Most már ön következik. Rögtön bejelentem, hogy megérkezett.

Már nyúlt is a telefon után, s a gombot lenyomva jelentette: megérkezett Kanyó elvtárs.

A teremnek beillő dolgozószoza padlóját hatalmas perzsaszőnyeg takarta. Az ajtótól egészen a koloniál íróasztalig nyújtózott. Az íróasztal mögött, valamilyen aktába mélyedve ült a miniszterhelyettes. Közelébe érve, ráköszöntem. Dodi, az előtte lévő iratcsomóból feltekintve, szemüvegét levéve hátradőlt. Vizenyős szemeivel az előtte állót mustrálta. Aztán feleszmélve, köszönésemet egy biccentéssel nyugtázta. Szemüvegét letéve, az íróasztala előtti székre mutatva jelezte, foglaljak helyet. Nem állt fel, nem nyújtott kezét. Az előtte lévő paksamétát félretolva, egy kézi-gránát robbanásaként reccsent a hangja.

- Szóval maga az, aki mindenáron meg akar válni a Hivataltól. Emlékszem, egyike volt azoknak, akik az éves értékelő tanácskozáson kritizálták a Hivatal munkamódszereit, ily módon a vezetést. Mielőtt idekérettem, elolvastam a jegyzőkönyvet. Abból az derül ki, hogy nemcsak kritizált, javaslatokat is tett. Azokat meg fogjuk vizsgálni. Azt mondják, maga használható ember, de heves vérmérsékletű.

Ekkor a telefon berregése félbeszakította az éppen csak elkezdődő tirádát.

- Egy kis türelmet kérek - mondta a kagylóba. Majd a vonal másik végén elhangzottakra válaszolva: - Nemsokára indulhatunk. Visszahívlak. - Azzal a kagylót a helyére téve, az előtte ülőhöz fordulva: - Hol is tartottunk? Ja, igen, maga mindenáron távozni akar, de távozási szándékát semmilyen elfogadható indokkal nem támasztotta alá. Ha csak az a baj, hogy nem érzi jól magát a mostani helyén, azon könnyen segíthetünk. Egyezünk meg. Áthelyezem magát a felügyeletem alá tartozó másik részleghez. Eggyel magasabb beosztásba, és természetesen az azzal járó magasabb fizetési osztályba.

Látszott rajta, hogy valóban szeretné gyorsan lezárni az ügyet, mert annál valami fontosabb dolog vár rá. Erre utalhatott a sürgető telefonhívás. Talán úgy gondolta, hogy az előtte ülőt könnyen leszerelheti egy ilyen jól hangzó ajánlattal.

Tévedett. A vele szemben ülő nyakas parasztivadék, nem az a fajta, aki hagyja magát lekenyerezni. Különösen, ha a tisztessége forog kockán. Az ajánlat felbőszített, de igyekeztem türtőztetni

magam. Azt válaszoltam, félreértik. Nem magasabb beosztást és magasabb fizetést szeretnék. Azzal ugyanis semmi sem változna.

Dodi dührohamot kapott. Kivörösödött arccal ordította:

– Mit képzelsz, ki maga?

A folytatásban azonban megakasztotta az abban a pillanatban kivágódó ajtó. Teleszkópos horgászbottal a kezében, berobbant Karasz nevű jobbkeze. A kémelhárítás vezetője. Oda akart engem áthelyezni a miniszterhelyettes.

– Mi lesz már, mi az istent csináltok? – kérdezte. – Lent vár a kocsi, indulni kellene.

Dodit láthatóan zavarba hozta, hogy egy kis senkiházi előtt valaki így beszél vele. Még akkor is, ha a barátjáról van szó, akivel a jelek szerint együtt szokott horgászni, meg talán ultizni. Nyugalmat erőltetve magára, csak annyit mondott a rájuk rontónak: ne türelmetlenkedjen. A Balaton nem megy el a helyéről, a halak is megvárják őket. Mindjárt befejezi, és indulhatnak.

Karasz még toporgott egy kicsit, morcos arca határozatlanságot tükrözött. Úgy állt ott a szoba közepén lecövekelve, mint aki nem tudja eldönteni, maradjon, vagy hagyja magára a főnökét az előtt ülő ismeretlennel. Aztán mégis sarkon fordult, és távozott. A jelenet közben eszembe jutott, alighanem ezért volt olyan morcos a percekkel korábban távozó feleség. A férje a Balatonra készül, hétvégi horgászatra. Őt meg magára hagyja.

– Na, hol is tartottunk – fordult hozzám Dodi, kissé lehiggadva, amikor a távozó Karasz mögött becsukódott az ajtó.

Nyugalmat erőltetve magamra, azzal kezdtem, nem gondoltam volna, hogy egy munkatárs távozása ilyen problémát jelent. Mégis szeretném, ha hozzájárulna, hiszen az én távozásommal nem dőlne össze a világ. Lesz, aki a helyemre lépjen.

Tovább nem folytathattam, mert a velem szemben ülő indulatosan az asztalra csapott. Magából kikelve ordítani kezdett. Azt vetette a szememre, hogy hálátlan vagyok. Nem becsülöm meg, hogy a Hivatal szárnyai alatt nőttem fel. Az tette lehetővé, hogy nyelveket tanuljak. Moszkvába küldtek tanulni, de félbeszakítottam, mert nem küldték ki velem együtt a családot is, nem voltam hajlandó visszamenni. Aztán mégis négy évet tölthettem Londonban, tökéletesítettem angoltudásomat, és most csapot s papot otthagya-

tározni akarok. Fejembe szállt a dicsőség, vagy talán elkápráztatt, amit Angliában láttam, esetleg megszedített Somogyi ajánlata.

– Nem, barátom. Amíg én ebben a székből ülök, maga nem megy sehova – lökte oda a döntést. Azzal többé rám se hederítve, elkezdte összepakolni az íróasztalán szanaszét heverő iratokat. Majd a kezében lévő paksamétát ledobva, a telefon után nyúlt. Utasította a titkárát, szóljon Karasznak, hogy indulhatnak. Ezzel jelezte, hogy a maga részéről a beszélgetést befejezte, s az ügyet lezárta.

Karasznak nem kellett szólni. El se ment. Teleszkópos horgászbottját a térde között szorongatva gubbasztott a titkárság egyik fo-teljében. Íróasztala mögött meg a főnökének a párnázott ajtón át is minden bizonnyal kihallatszó ordítóásától megszeppent titkár. Amikor átadtam neki a kilépőt, gyorsan ráfirkantotta a távozás időpontját, s fel se nézve valami vizionlátásfélét rebegett.

Az Akadémia utcán bandukolva azon töprengtem, lehet, hogy elrontottam a dolgot. Fejjel mentem a falnak. Ezek attól félnek, hogy ha szép szóval elengednek, precedens lesz belőle, s mások is követni fogják a példám. Nem kalkuláltak rosszul, ha így gondolkodtak. Legalább fél tucat olyan munkatársról tudtam, aki a magas fizetés csábításának engedve, az egyetem elvégzése után került a Hivatalhoz. De szerettek volna szabadulni. Ezek már nem az ősidőkben toborzott, fegyelmezett káderek voltak. Egyetemi tanulmányaik alatt szabad életet éltek. Abban a közösségben formálódtak, nyitottak a világra. A Hivatal kötöttsége, a bezártság zavarta őket.

Otthon, lakásunk bejáratí ajtaját kinyitva, Magda toppant elém. Nyilván hallotta a kulcszörgést. Elvette a Londonban vásárolt számszáras táskát, s azt a ruhafogas alá téve a nyakamba csimpaszkodott, és már mondta is az ismert rigmust.

– András napja ma vagy, ugrik a bak a fagyon. Ha nem ugrik a bak a fagyon, András nékem puszt adjon.

S már tartotta is pirospozsgás arcát.

– Hát az ünnepelt mit kap?

– Puszikat párostul, és van egy meglepetés.

– Mi lenne az?

– Szereztem két jegyet ma estére a *Fotó Háberre*.

– Hát az meg mi a szösz?

– Nem szösz, hanem a Ruttkai Éva és Latinovits Zoltán

főszereplésével készült film. Várkonyi rendezte, s persze játszik is benne. Rajta és a főszereplőkön kívül is csupa nagyszerű színész, mint Sulyok Mária, Páger Antal. Szóval biztosan jó lesz, és már olyan régen mozdultunk ki. Ma lesz a bemutatója az Urániában. Ez az András-napi meglepetés.

Beleegyezésem jeleként megkérdeztem, hányra megyünk mozi-ba, és mi lesz a gyerekekkel.

Magda kész volt válasszal. A film este nyolckor kezdődik, a gyerekekre meg majd Marica húga fog vigyázni. Vele már mindent megbeszélte. Azt is, hogy itt maradhat, elalszik a nappaliban a kanapén, mint máskor. De ma szombat van, és 4-órakor zár az óvoda, utána már csak ügyelet van. Úgyhogy vegyem vissza a kabátot, s ha örömet akarok szerezni Jancsinak, vigyem a szánkót. Ha egy kicsit lent maradunk, akkor legalább kifárad és lenyugszik. Amíg beszélt, leemelte a fogasról az imént odahelyezett kabátot. Aztán két kezét a még nyitott télikabát szárnyai alá fúrva, a szerelmes aszszony ölelésével bujt hozzám. Amikor fejét felemelte, lábujjhegyre állva, sosem festett, mégis piros ajkát csókra nyújtotta. Több mint tíz éve házasság vagyunk, s még mindig szerelmes, gondoltam, s jóleső melegség öntött el.

A Goli óvodája felé baktatva arra gondoltam, Magda esélyt sem adott, hogy elmondjam, ami aznap történt. De talán jobb is így. Ráér megtudni, hogy mégsem szabadulhatok, s egyelőre fogalmam sincs, hogyan tovább. Egy biztos. Semmi sem lesz úgy, mint ahogy addig volt. Félő, hogy Marótinak igaza lesz. Nem hagynak békén.

Annyira nem, hogy egy idő múlva a Hivatal tette meg a következő lépést. Elbocsátottak. De nem akárhogy. Rendkívüli taggyűlést hívtak össze. Annak egyetlen napirendi pontja: a Hivatal fegyelmi helyzete. Miután Tatár, a mindig mosolygós párttitkár sorolta a fegyelem lazulásának jeleit, néhány konkrét példát említve, engemet és János barátomat hozta szóba. Azt róta fel, hogy nyíltan bíráltuk a Hivatal vezetését, aláássuk a munkamorált. Ezért Jánost figyelmeztetésben részesítik, engem pedig azonnali hatállyal elbocsátanak. Szólni akartam, de a párttitkár közölte, a napirend le van zárva, hozzászólás nincs.

Másnap megkaptam a Hivatal vezetője által aláírt papírt, amely tudatta velem, hogy a munkavégzés alól azonnali hatállyal felmentenek, és „áthelyeznek a polgári életbe”. Ez persze csak formaság

volt, mert sehova sem helyeztek át. Az utcára kerültem, és munkanélküli lettem. A munkakerülőt meg büntette a törvény.

Nehéz időszak következett. A munkanélkülivé válás azt jelentette, hogy odalett a család létfenntartásának alapját képező magasabb fizetés. Sürgősen új munkahelyet kell keresni, bár tudtam, hogy az nem lesz könnyű. A Hivatal ugyanis kikötötte, hogy ha állást találok, elfogadása előtt hozzájárulást kell kérnem. Mindjárt az elsővel gond támadt. Az egyik jó nevű, nyugati légitársaság képviselő-vezetőt keresett Budapesten nyíló irodájába. Rögtön bejelentkeztem a hirdetésben megadott telefonszámon. Két személyes beszélgetés után felajánlották az állást. A korábbi fizetés duplájáért. A Hivatal azonban nemet mondott. A történetnek persze hamar híre ment. Egyszer csak telefonált a velem együtt dolgozó Hidasiné. Férje a Kohó- és Gépipari Minisztériumban a gépipart felügyelő miniszterhelyettes. Vali azzal adta meg a telefonszámát, hogy férje mindent tud, várja a hívásomat. Egy percre sem késlekedtem. A vonal másik végén a titkárnő, aztán egy határozott férfihang jelentkezett.

– Igen, igen, köszönöm, hogy hívott. Mindent tudok. Szeretném, ha bejönne hozzám. Vissza is adom a titkárnőnek, egyeztessenek egy időpontot.

Másnap reggel fél nyolcban állapodtunk meg. Hidas barátsággal fogadott, s néhány kérdés után – milyen szakképzettséggel rendelkezem, mi az iskolai végzettségem, beszélek-e valamilyen idegen nyelvet – a tárgyra tért. Mint mondta, a XI. kerületben működő szerszámgépgyárba nyelveket beszélő, a nemzetközi kapcsolatok kiépítésére alkalmas kereskedelmi igazgatót keresnek. Az üzem kitűnő termékeket gyárt, szeretne kilépni a nemzetközi piacra. Vasipari végzettségemmel, s hátam mögött lévő nemzetközi tapasztalattal, nyelvtudással, biztosan megállnám a helyemet. Azonnal beléphetek. Megköszöntem a jól hangzó ajánlatot, de nemet mondtam. A miniszterhelyettes sajnálkozott. Azt ajánlotta, hogy amíg állás nélkül vagyok, dolgozzam a fordítóirodájuknak. Azt elvállaltam. Kellott a pénz, s a házimunka és a gyerekekről való gondoskodás nem foglalta le az egész napomat.

Aztán egyszer csak jelentkezett Veres József, aki időközben a budapesti főpolgármesteri székből a Munkaügyi Minisztérium élére került. Korábbi kapcsolatunk megmaradt, de lazábbá vált. Tudott

a velem történekekről, s kérte, látogassam meg a minisztériumban. A Szabadság téri épületben a titkárnő azzal fogadott: miniszter elvtárs a Parlamentben van, de az előbb telefonált, hogy mindjárt itt lesz. Nem sokat kellett várni, betoppant Veres. Táskáját egy székre dobva hozzám lépett, és magához ölelt. Szólt a titkárnőnek, hogy még nem ebédelt, úgyhogy adjanak neki valami ennivalót. Aztán újra hozzám fordulva és vállamat átölelve, a szobája felé kalauzolt. Az ajtó még be sem csukódott utánunk, amikor megszólalt. Hallja, hogy nincs munkám, s őt fel sem hívom. Hát ez a barátság?

Alighogy elkezdtünk beszélgetni, megérkezett az ebéd. Veres elnézést kért, hogy átül az ebédlőasztallá változott íróasztalhoz, mert annál a kis macskaasztalnál nem lehet enni. Míg elfogyasztja azt a nagyszerű ebédet – mutatott a tányéron lévő tört krumplira, s a rajta lévő tükörtojásra –, elmondhatnám, mi történt velem. Azzal kezdtem, hogy önként akartam távozni a Hivatalból. Mire Dodi több fizetéssel járó, magasabb beosztást ígért, amit nem fogadtam el. Aztán kis idő után kirúgtak, s most éppen állás nélkül vagyok.

Veres az evést abbahagyva, s felfortyanva azzal kezdte:

– Seggbe rúgom ezt a Dodit. Az apja a Vasas Szakszervezet főtitkára, jó barátom. A szarházi fiát gyerekkora óta ismerem. Felvitte isten a dolgát, de érdemtelenül került a magas polcra – sorolta, s közben lenyomott egy gombot a telefonkészüléken. Szólt a titkárnőnek, hogy küldje be a személyzeti főosztály vezetőjét. – Bemutatom a barátom – kezdte, amikor az belépett. – Úgy tudom, hogy a nemzetközi főosztályvezető posztja még üres. Az igenlő válasz után: – Akkor vegyük fel oda az elvtársat. Főiskolát végzett, oroszul, angolul és németül beszél. Négy évet dolgozott a londoni követségen. Moszkvában is eltöltött valamennyi időt. Mennyi a főosztályvezető havi fizetése? – Az összeget hallva, rákérdezett: – Emelhetünk rajta egy kicsit?

– A nyelvvizsga-bizonyítványoknak megfelelő mértékben – hangzott a szabatos válasz.

– Köszönöm – mondta a miniszter, és azzal elbocsátotta. Veres minden bizonnal meg volt győződve, hogy ennél jobb ajánlatot senki sem tehetne nekem, úgyhogy logikusnak tűnt a kérdés: mikor állok munkába?

Azt mondtam, amit éreztem.

– Nagyon tetszene a munka. Ilyesmiről, ráadásul atyai jó barátom

közelében, még álmodni sem mertem volna. Az utóbbi tény egyben zavaró is lehet. A személyzeti főosztályvezetőnek úgy mutattál be, mint a barátodat. A titkárnőnek meg mindennél többet mondott az, ahogy megérkezésekor magadhoz öleltél. Az ilyesmi nagy előny, de ugyanolyan hátrány is lehet. Csak egy apró hibát kell elkövetnem, és rögtön megindul a pusmogás, persze, a miniszter barátja.

– Ez marhaság – csattant fel Veres. – Jogom van felvenni valakit, akit alkalmasnak tartok a posztra. 1956 óta a nemzetközi porondon minden kis eredményért meg kell küzdeni. Te már bizonyítottál Londonban. Ismerlek, ismerem a képességeidet, és bízom benned. Azt hiszem, ez indulásnak éppen elég. Megígérem, ha hibát követsz el, szigorúbb leszek veled, mint másokkal. Na, így már jó lesz? Este otthon beszéljétek meg Magdával, aztán hívjál fel.

Sajnáltam, s bár nehezemre esett, mégis nemet kellett mondanom. Azzal indokoltam, hogy ha a miniszter szavára Dodi engedne is, bármikor utánam nyúlhatna.

Hamarosan beigazolódott, hogy jogos volt az óvatosság. Egy nap Szilágyi külügyminiszter-helyettestől kaptam üzenetet. Szeretne beszélni velem, keressem fel. Amikor a megbeszélte időpontban benyitottam a titkárságára, ott találtam a kislányát. Anna arra várt, hogy bejuthasson az apjához. Minthogy Londonból jól ismertük egymást, beszélgetni kezdtünk, s így gyorsan telt az idő. Amikor aztán Szilágyi a nála lévő munkatársat kikísérte, Anna talpra szökött. Az apa hozzálépett, s magához ölelte.

– Látom, nem unatkoztatok. Gondolom, londoni emlékeket is felidéztetek. De nekem még van egy kis elintéznivalóm az elvtárssal. Szóval még egy kis türelmet kérek, aztán már tényleg te következél – nyugtatgatta kislányát.

Az ajtón belülre kerülve Szilágyi a lényeggel kezdte. Ismeri a velem történeket. A felügyelete alá tartozó egyik referatúra vezető nélkül van. Jól ismerjük egymást. Szívesen látna a minisztériumban. Ha hozzájárulásomat adom, akkor elindítja az ilyenkor szokásos folyamatot. Beszélt róla a miniszterrel, támogatja a javaslatot.

– Megkísérlem elrendezni a dolgot. Végül is maga egyszer már a minisztérium munkatársa volt. Kitüntetést is kapott. (Azt nem tettem hozzá, hogy az ő javaslatára.)

Igent mondtam. De semmit sem akartam a véletlenre bízni.

Felkerestem a Nótanács afrikai úton megismert elnökét. Erdei Lászlónéval azután többször is találkoztunk. Vacsorára is meghívtak bennünket hűvösvölgyi villájukba. Magda nem érezte jól magát. Ebben szerepe lehetett a filozófus férjnek, aki a saját témájáról szeretett volna beszélgetni. Ahhoz azonban nem voltunk jó partnerek. A feleség sem. Edit a Hazai Fésűsfonóban – ahonnan a szövőgép mellől kiemelték – nem filozófiával töltötte a nappali vagy az éjszakai műszakot. Így aztán a társalgás és az egész este kissé formálisra sikeredett. Kettőnk kapcsolata azonban megmaradt. A Nótanács az Andrássy út egyik kis palotájában székel. Többször jártam ott. Néha Edit hívott, máskor én jelentkeztem. Azért fordultam hozzá, mert szülőföldemet képviselte a Parlamentben. Ebben a minőségében ismerkedett meg az MSZMP akkori megyei titkárával, Benkei Andrással, aki aztán egyszer csak miniszter lett. Méghozzá Dodi főnöke. Hallván, hogy mi történt, azt mondta:

– Beszélni fogok a druszáddal, és megkérem, hagyjanak békén. Ne akadályozzák meg, hogy dolgozzál.

Ebben maradtunk. Mindez hiábavaló volt. Edit szabolcsi barátja ugyan megtette, amit kértek tőle, Dodi viszont, magasabb érdekekre hivatkozva, megvétózta a miniszter döntését. Ez derült ki a Szilágyival folytatott újabb beszélgetésből. Sajnálkozva közölte, hogy nem sikerült. Úgy látszik, erejét meghaladó feladatra vállalkozott.

A történetek ellenére sem bántam meg, hogy bár nem úgy, ahogy én szerettem volna, de megszabadultam a Hivataltól. Elhatározásom helyességét igazolták az egymást követő árulások. Ezek után mi keresnivalóm lett volna nekem abban a hivatalban, ahol ezek megtörténhettek? Anélkül, hogy bárkit felelősségre vontak volna. A magyar hírszerzést súlyos veszteségek érték. Lebukott sok, külföldön működő munkatársa, az Angliában és Amerikában kiépített hálózat. Mindent nulláról kellett kezdeni.

29. Új életpálya

A kör bezárult. Nyilvánvalóvá vált, Dodi megkerülhetetlen. Maradt a fordítói munka. Elég jól belejöttem, s a teljesítménnyel együtt nőtt a honorárium is. Pár hónappal elbocsátásom után, a kész fordítással éppen a KGM-be tartva, a Szabadság téren összefutottam a Televízió Aktuális Főosztályának vezetőjével. Randé Jenő velem egy időben, a Magyar Rádió tudósítójaként dolgozott Londonban. Feleségével, Icával együtt önzetlen barátoknak bizonyultak. Jancsi fiunk születésekor, három gyermekük mellé, néhány hétre még Lacit is magukhoz vették. Beszélgetés közben, megtudva, hogy munka nélkül vagyok, azt ajánlotta, jelentkezsem a TV-Híradónál. Ott most éppen munkatársat keresnek a külpolitikai rovatba.

A rovat felségterülete két szobából, pontosabban egy nagyobb méretűből és az abból üvegfallal elválasztott kuckóból állt. Ott székel a rovatvezető. Gyuri kérdései főként a nyelvtudásra és iskolai végzettségre korlátozódtak. Egyikkel sem volt baj. (Addigra ugyanis elvégeztem az Idegen Nyelvi Főiskola angol nyelv szakát. Szakdolgozatomat Cecil Rhodes-ról és a közreműködésével gyarmatosított Rhodéziáról írtam.) Gyuri kiszólt az Edit nevű munkatársnak. Adjon az új jelentkezőnek egy orosz, egy angol és egy német nyelvű filmszöveget. Nem voltak túlságosan nehezek, s elég hamar végeztem velük. A Mocónak becézett külső munkatárs szabadon álló íróasztalán lévő Erika írógépen lepötyögtem a magyar változatot. Edit bevitte a kuckóban ülő rovatvezetőnek. Beszélgetésükből semmit sem hallottam. A fordításokkal Gyuri elment a főszerkesztőhöz. Visszatérve csak annyit mondott: Rózsika kér, menjek be hozzá.

A főszerkesztő asszony rögtön a tárgyra tért. Intézzük el gyorsan, mondta, mert mindjárt kezdődik a szokásos délelőtti értekezlet. Aztán csak az iránt érdeklődött, hol tanultam a nyelveket. Hallván, hogy oroszul Moszkvában, angolul meg Londonban, ennyi elég is volt. Azt ajánlotta, menjek vissza a rovatba, ő meg leszól a személyzetinek, hogy intézzék el a formaságokat. Edit vállalkozott rá, hogy

odakísér, mert egyedül úgysem találnék rájuk. Útközben megkérdeztem, vajon a rovatvezető tényleg olyan jónak találta a fordításokat, hogy minden további nélkül ajánlotta a felvételét? Gyuri nem beszél nyelveket, válaszolta.

A személyzetin megtörtént az állományba vétel. A munka nem sok kreativitást igényelt. Az MTI külföldi témájú anyagaiból kellett a fontosabb külpolitikai híreket kiválasztani, ami majd az első és a második kiadásban szerepelhet. Azokhoz az Archívumba befutó filmes anyagokból kellett a témához kötődő filmes tudósítást keresni. Az idegen nyelvű szöveget lefordítani, az MTI hírrel összevetve megszerkeszteni, az egészet a vágólányok segítségével adáskészre összedolgozni. Ez utóbbi volt a munka igazán érdekes része. Egy idő után amolyan rovatvezető-helyettesféle lettem. Az nem járt több fizetéssel, csak több munkával. Például azzal, hogy a rovat vezetőjével felváltva ügyeltük a Híradó második kiadását. (Az elsőt a főszerkesztő két helyettese vigyázta.) Adás közben a vezénylőpultnál a rendező mellett kellett ülni. Ha valami zavar támadt, akkor egy inzertet kellett beadni, hogy a rendezőnek legyen ideje helyrehozni a hibát. Az inzertet a hírolvasó pódiuma alatt ülő munkatárs tartotta készenlétben. A 3-as kamera folyamatosan rajta állt, azt kellett beadni.

Egyszer én is szerepeltem a TV-ben

Egy alkalommal, amikor ügyelő voltam, erre is sor került. Az inzertet tartó asszisztens azonban elbambult. Hóna alatt az inzerttel és széttárt lábakkal jelent meg a képernyőn. Erre gyorsan a bemondóra váltottunk. Az áldott Varga Jóska nem jött zavarba. Ahogy megjelent a képernyőn, elnézést kért a bakiért, és olvasni kezdte a következő szöveges hírt. Ebből persze botrány lett. Másnap Rózsika kérdőre vont. A történekekről szóló beszámolót meghallgatva közölte, pár perce beszélt a sajtót felügyelő KB-titkárral. Pulai elvtárs jól lebaszta őt, s várja a hívását. A titkársági K-vonatról hívjam fel. A vonal másik végén megszólaló KB-titkár azzal kezdte: „Mi a k... Istent csinálnak maguk? Mit képzel, ki maga? A TV-Híradó nem játékszer.” Mikor megszólalhattam, vázoltam a történeteket, s közöltem, vállalom a felelősséget. Még szép, vágott közbe, s azzal fejezte be, gondoskodik róla, hogy ne ismételhessen meg, amit elkövettem.

A beszélgetés után Rózsika közölte, hogy Pulai megnyugtatóására én is és a rendező is kap egy írásbeli figyelmeztetést. Hadd lássák a Pártközpontban, hogy azért itt rend van. Egyébként, mielőtt elfejtené, beíratlak az Újságíró Iskolába. Azt minden munkatársnak el kell végeznie.

A Híradóból, a saját kérésemre, átkerültem a Korolovszky vezette, önálló külpolitikai rovatba. Ott saját műsorok készültek, ami kedvemre való volt, s Randé meg segített a helycserében.

Egyszer aztán elterjedt, hogy a napilapok választékát gyarapítva, a *Népszabadság*, a *Magyar Nemzet* és a *Népszava* mellett megjelenik egy új, országos napilap. A kormány lapja. Munkatársakat toborozva engem is hívtak, legyenek a külpolitikai rovat tagja. Egy idő óta már foglalkoztatott az írás gondolata. Örültem a lehetőségnek, és igent mondtam. Az alakulóban lévő szerkesztőség tagjai egyelőre semmittevésre voltak kárhóztatva. Nekem ez szokatlan volt. Szóvá is tettem a főszerkesztőnek. Darvasi, operatív ember lévén, azonnal felhívta a *Magyar Nemzet* főszerkesztőjét. El van intézve, Misu holnap délelőtt tíz órakor vár, közölte, miután letette a telefonkagylót.

Misu – azaz Mihályfi Ernő – tapasztalt újságíró-szerkesztő hírében állt. Találkozásunk idején már több mint tíz éve vezette a *Magyar Nemzet* szerkesztőségét. Kollégaként fogadott, s párperces beszélgetés után azzal bízott a külpolitikai rovat vezetőjére, hogy

vezessen be a hírszerkesztés gyakorlatába. Erre már csak azért is szükség volt, mert az újságíróiskolát még a TV munkatársaként, s nem lapszerkesztőként végeztem el. A több hétig tartó, gyakornoki munka után kissé megnyugodva kezdhettem a *Magyar Hírlap*nál. A szerkesztőségi rutinmunkát külföldi riportutak váltogatták. A terület felosztásakor, valamilyen oknál fogva, az arab térséget testálták rám.

Első közel-keleti utam Ammanba vezetett. Azért azt választottam, mert Jordánia adott otthont az arab-izraeli háborúk következtében szülőföldjükről elmenekült palesztinek százezreinek. A fővárostól nem messze sátoortáborokban éltek. Mellesleg ma is ott élnek. Róluk akartam írni. A Tájékoztatási Minisztérium munkatársa kísért el az egyetemre, ahol több, menekült családból származó hallgatóval ismertetett össze. Ők kalauzoltak el a menekültek sátoortáborába, aztán egy sivatagban élő, palesztin pásztorcsaládhoz. A sátor előtt, a kövekkel körül kerített tűz mellett ittam először igazi arab kávé. Ott tanultam meg, hogy a szívesen látott vendégnek többször töltenek a csészéjébe. A harmadik azonban a látogatás végét jelenti.

Ammanból Damaszkuszba vezetett az út. Egyetemi ismerőseim tanácsolták, hogy busszal utazzak. Elkísértek a KARNAK nevet viselő, távolsági buszjárat végállomásra. Segítettek jegyet váltani. Estefelé értünk Damaszkuszba. Taxiba vágtam magam, és a követségre mentem. A kaput nyitó ügyeletes tágra nyílt szemekkel bámult rám. Meglephette az utazástól kissé gyűrött, egyik kezében aktatáskát, a másikban bőröndöt tartó látogató. Miután bemutatkoztam, beljebb invitált. Csomagomat az előtér fala mellé állítva, a lármás fogadóba vezetett. Ott volt az egész követség családostul. Valakinek a születésnapját ünnepelték. Mányik Pál nagykövet kissé csodálkozva, de barátsággal fogadott. Megtudván, hogy még nincs foglalt szállodám, a követség vendégszobáját ajánlotta fel. Majd holnap keresünk egy megfelelő szállodát, hárította el a hálálkodást. Hallván, hogy Ammanból buszoztam Damaszkuszba, megjegyezte, akkor nemcsak fáradt, de éhes is lehetek. A közben hozzánk csatlakozó feleség, étellel-itallal kínált, s biztatott, üljek köztük.

Másnap az esti partin megismert Malév-képviselő vett kézbe. Horváth András évek óta dolgozott Damaszkuszban. Otthonosan

mozgott nemcsak a fővárosban, hanem, mint megtapasztaltam, egész Szíriában. Először is segített szobát szerezni a városközpontban lévő, s a jobbak közé tartozó Omajád Szállóban. Akkortájt, vendégeinek többsége katonatisztekéből állt. Nappal az 1967-es háborúban, Izrael által elfoglalt Golán-fennsíkon húzódó fronton szolgáltak. Este taxiba ültek, s bevonultak a szállodába. Tőlük volt hangos az étterem és az éjszakai bár.

A Kuneitra városánál húzódó front látogatására nem kaptam engedélyt. A háború azonban helybe jött. Éppen a szálló halljában beszélgettünk Alival, a TV-Híradó Szíriában forgató arab szakértőjével. Váratlanul bombarobbanások rázták meg az épületet. Ali hamar kiderítette, hogy a közelben lévő Hadügyminisztériumot érték találatok. Operatőrével azonnal odaindultak, én meg csatlakoztam hozzájuk. Az épületegyüttes egy része romokban hevert. A forgatás után vissza az Omajádba. Ali éppen egy whiskys üveg bontásával bíbelődött, amikor újabb robbanásokat hallottunk. A helyszínre érve kiderült, hogy a légitámadáskor ledobott időzített bombák robbantak. Nem csak az épületben keletkeztek újabb károk. A mentésen munkálkodók közül is többen életüket veszítették. Ha kicsivel tovább maradunk a helyszínen, nem biztos, hogy

Chrudinákkal a szíriai KP főtitkárát faggatjuk

élve megússzuk. Az operatőr sokkot kapott. Képtelen volt tovább dolgozni.

Nekem viszont sikerült interjút készíteni a libanoni tájékoztatói miniszterrel. A találkozó telefonon egyeztettük Sejk Shehab államtitkárral. Neki köszönhettem, hogy minisztere kötélnek állt. A letisztázott angol nyelvű szöveget egy máig őrzött, arab motívumokkal díszített ezüsttálcán kaptam kézhez. Bejrútba Horváth András vitt át. Az interjúval a zsebemben azonnal vissza akartam térni Damaszkuszba, hogy mielőbb leadhassam. Kísérőm azonban azt ajánlotta, ha már ott vagyunk, látogassunk el Baalbekbe. A városka Bejrúttól északra, alig egyórányi gépkocsiútra, a Bekaa folyó völgyében található. Megnézzük a nevezetességeket, megebédélünk, aztán nem Bejrúton keresztül, hanem északról közelítjük meg Damaszkuszt. Az interjú ugyan égette a zsebemet, szerettem volna, ha mielőbb Pestre ér. Az ajánlat azonban nagyon kecsegtető volt. Magda kulturális érdeklődésének és ösztönzésének köszönhetően egyik múzeumi látogatásunkkor alkalmam volt megcsodálni Csontváry Kosztka Tivadar *Magányos cédrus* című festményét. Emlékeztem rá, hogy a kép Baalbek környékén készült.

Ez a hely és építményei ígézték meg kora egyik legnagyobb magyar festőjét. Ezek adták az ihletet a *Naptemplom Baalbekben*, a *Zarándoklás a cédrusokhoz Libanonban*, s a talán leghíresebbé vált *Magányos cédrus* megfestéséhez. Bár ő az 1907-ben Párizsban is kiállított *Naptemplom*ot tartotta fő művének. Azon is látható egy cédrus. Az majd megjelenik egyedül, természetes környezetében, a hegyvonulat egyik magaslatán. Magányos, mint a patikusból lett mester. Művészetének nagyságát és értékét csak halála után fedezték fel.

Alighanem a jordániai, szíriai, majd az egyiptomi és az iraki útról készült riportok hívták fel rám a szakma figyelmét. Alig másfél éve dolgoztam a *Magyar Hírlap*nál, amikor – 1969 őszén – a *Népszabadság* külpolitikai rovata státuszt ajánlott. Megcsillantva azt a lehetőséget, hogy egy bizonyos idő eltelte után számíthatok a megüresedő tudósítói posztok egyikére. Az csak később derült ki, hogy akkor már el volt döntve, Kelet-Berlinbe fognak küldeni. Az ajánlat kecsegtető volt. Magdával megbeszélve úgy határoztunk, hogy elfogadjuk. Már csak azért is, mert kamaszkorú Laci fiunk nehéz periódust élt át. A Rákóczi Ferencről elnevezett gimnázium

tanulójaként a képességeinél gyengébb eredményeket produkált. Abban reménykedtünk, hogy a helyváltztatás jót fog tenni neki.

A *Magyar Hírlap* főszerkesztője, meghallván milyen ajánlatot kaptam, azt válaszolta, nem áll utamba, de van egy feltétele. A külkereskedelmi miniszter a kanadai-magyar gazdasági kapcsolatok előmozdítására Ottawába készül. Azt kérte, hogy a lap küldjön vele egy újságíró.

A költségeket a minisztérium fedezi. Szeretné, ha én lennék az újságíró. „Felment az ázsíód, pajtikám. Úgy látszik, a közel-keleti riportjaidra nem csak a lapnál figyelték fel.” Hízelt a főszerkesztő megjegyzése, de meg kellett mondanom, hogy Bíró Józsefet a londoni kereskedelmi kirendeltség vezetőjeként ismertem meg. Jó kapcsolat alakult ki közöttünk, ami hazatérésünk után is fennmaradt.

– Annál jobb – folytatta Darvasi. – A meghívás egyébként kapóra jött. A szerkesztőbizottsági ülésen szóba került, hogy valakit ki kellene küldeni az ENSZ-közyűlés őszi ülésszakára. Te leszel az a valaki. Tudósítasz az ENSZ-özyűlésről, és készítesz egy interjút Rogers amerikai külügyminiszterrel, persze írsz a kanadai útról is. A *Népszabadság*hoz való átigazolásra csak az amerikai-kanadai út után kerülhet sor. Pontosabban az után, ha már leadtad a megrendelt írásokat.

Ebben maradtunk.

Már az utazási előkészületek is érdekesen alakultak. A kanadai követség azonnal megadta a 15 napos tartózkodásra jogosító beutazási engedélyt. Nem így az amerikai. A konzulátus személyes megbeszélésre invitált. A konzul a kanadai út felől érdeklődött. Kíváncsiságát kielégítve közölte, hogy saját hatáskörben újságírónak nem adhat vízumot. A kérést fel kell terjeszteniük Washingtonba. Aztán szóvá tette, hogy a kérdőíven szerepel az a kérdés, tagja voltam-e az MDP-nek, s 56 után beléptem-e az MSZP-be. Mindkét kérdésre igennel feleltem. A konzul erre megjegyezte, négy szemközt vagyunk, tehát nyugodtan megmondhatom, ha kényszer hatására léptem be akár az egyik, akár a másik pártba. Tudjuk ugyanis, folytatta, hogy sokan ilyen okok miatt lettek párttagok. Különösen vonatkozik ez az 1956 utáni helyzetre. Ültek már mások is azon a széken, akik megvallották, hogy nem saját jószántukból léptek be a pártba. Esetleg azért, mert azzal bebiztosíthatták

az állásukat, vagy megalapozhatták az előmenetelüket. Erre azt válaszoltam, hogy önszántamból léptem be az MDP-be, majd 56 után az MSZMP-be.

A diplomata, látván, hogy az előtte ülő nem akar visszakozni, a beszélgetés közbeni telefonhívásra utalva azt kérdezte, lenne-e még egy kis időm. Ugyanis Francis Meehan tanácsos úr szeretne velem megismerkedni. Miután igent mondtam, a konzul személyesen kísért fel a harmadik emeletre. A folyosón is az amerikai haditengerészet egyenruháját viselő katona őrködött. Az ottani irodák-ból kialakított lakosztályban élt 1956 novembere óta Mindszenty József bíboros. Talán rá, vagy valami másra is vigyáztak.

A kölcsönös bemutatkozás után a tanácsos fesztelen beszélgetést kezdeményezett a magyar sajtóról. Aztán dicsérte Budapest színházi és zenei életét, a környező kirándulóhelyeket, majd szóba hozta a sportolást. Néha úszni jár, de számára az igazi felüdülést a tenisz jelenti. Erre azt feleltem, megértem, mert London óta, ahol rákaptam, én is szívesen űzöm ezt a szép sportot. Ezt nem kellett volna. Mr. Meehan ugyanis rögtön lecsapott. Ajánlotta, hogy egyszer-kétszer játszhatnánk, hogy kiderüljön, megfelelő partnerek lennénk-e egymásnak. Az volt az érzésem, hogy a tanácsosnak pontos információi vannak rólam. Alighanem arról is tud, hogy a Dózsa Sportegyesület margitszigeti klubjában teniszezek. Oda járnak a Politikai Bizottság és a kormány egyes tagjai is. A tanácsosnak tehát jól jönne, ha ő is ott teniszezhetne. A diplomata felajánlkozását azzal hátrítottam el, hogy heti két alkalommal játszom. Annál többet, családi kötelezettségeim és a munka miatt, már nem tudnék vállalni. A tanácsos ezután nem forszírozta a teniszpartit. A vízumkérelemre azt mondta, lehetséges, hogy az idő rövidege miatt már meg sem érkezik a válasz. Ezért azt fogják kérni, hogy telepítsék Ottawába. Érdeklődjek majd az ottani amerikai konzulátuson. Ezzel váltunk el.

A miniszter és kísérete első osztályon utazott. Az én jegyem viszont nem oda szólt. Ez kissé mellbe vágott, de nem bosszankodtam miatta. Az elutazás előtt összegyűjtött anyag tanulmányozására kevés idő állt rendelkezésre. Ezt most pótolhattam. Azért a tüske csak bennem maradt. Ottawába megérkezve, a szálláson tartott első megbeszélésen abban egyeztünk meg, hogy nem kell minden hivatalos programon jelen lennem. Az így nyert szabadidőt a

cikkekhez szükséges anyaggyűjtésre fordíthattam. Nem akartam viszont lemaradni a miniszterelnöknél teendő látogatásról.

Trudeau a dolgozószobájában fogadta a minisztert és kíséretét. Először csak az erősen felkopaszodó feje tűnt fel. Íróasztala mögül előlépve sorban kezét fogott a vendégekkel, akiket Bíró partnere, Jean-Luc Pépin gazdasági miniszter mutatott be. Mielőtt továbblépett volna, pár szót váltott a magyar miniszterrel. Dicsérte kitűnő angolsággal adott válaszáért. Amíg a magyar követtel is váltott pár szót, a sor végén állva volt időm szemlélődni. Feltűnt, hogy a miniszterelnök egyszerű, hétköznapi öltözkében – nadrág, pulóver, nyitott ing – fogadja vendégeit. Lábát cipő helyett egy strandpapucsba bújtatva közlekedik. A barátságos beszélgetés közben semmi említésre méltó nem hangzott el. Azt nem is Trudeau, hanem Jean-Luc Pépin irányította. A miniszterelnök csak ritkán szólalt meg.

Dolguk végeztével a miniszter és munkatársai hazautaztak. Az újságíró meg, az időközben megérkezett amerikai vízumot felvéve, áttelepült New Yorkba. Újdonság volt, hogy az Egyesült Államokba való beléptetés már egy másik országban megtörténik. A montreali repülőtéren barna bőrű, amerikai egyenruhát, s talán őrmesteri rangot viselő, tagbaszakadt férfiú végezte az ellenőrzést.

Bíró Józseffel

Határőr és vámos volt egy személyben. A sorba beállva, s hozzá mind közelebb érve, figyeltem a procedúrát. Láttam és hallottam, amint az útlevelet kérve és átvéve belelapoz. Aztán az utas kézi poggyászát mustrálva, ugyanazt a kérdést teszi fel: Whisky, chocolate, cigarette? A nemleges válasza egyszer az útlevelet visszaadva int tovább, máskor meg a kézicsomag kinyitását kéri. Elöttem a sorban egy tisztos korú, elegánsan öltözött, széles karimájú, színes kalapot viselő hölgy négy pincsit vezetett. Helyesebben hajtott, mintha paripák lettek volna. Egyik kezében a gyeplőként szolgáló pórázokat, a másikban a pávatollas legyezőt tartotta.

A hölgy a kutyusokkal, s a hozzá tartozó, két kalapos dobozt egyensúlyozó, afrikai ősoktól származó kísérelővel különös együttest alkotott. Az őrmester, az útlevelekbe tekintve, majd a kis csapattal vizslatva, halvány mosollyal tette fel az obligát kérdést.

– Whisky, chocolate, cigarette?

– No whisky, no chocolate, no cigarette – hangzott a madám határozott válasza.

Az őrmester a kérdést megismételte. Ugyanazt a választ kapta.

– Open the box – nyissa ki, mutatott a kísérő kezében lévő két kalapos dobozra.

Az idős hölgy tiltakozott, mire az őrmester megismételte: Open the box.

A kísérő nem tehetett mást, a karjait lehúzó dobozokat az őrmester előtt lévő padra emelte.

Az egyikből több üveg márkás whisky került elő.

– Come out, Jimmy – szólott az őrmester a háta mögött lévő, nyitott ajtóju helyiség felé fordulva.

Hívására szép szál, egyenruhás fiatalember lépett elő. Főnöke a nyitott dobozra mutatott. Jimmy a whiskys üvegeket egymás után kiemelve a falikúthoz lépett, az üveg nyakát lecsapta, s a drága whiskyt a falikútba csorgatta. Az idős hölgy egyre idegesebben toporgott. Rögtön érthetővé vált a nyugtalansága, amint kísérője kinyitotta a másik dobozt is. Az ugyanis tele volt csokoládéval. Jimmy sorba szedte ki őket, a földre szórta, megtaposta, majd az erre a célra odakészített gyűjtőládába szórta.

Míg ez a jelenet zajlott, a hátamon a hideg futkosott. Előző este a követ vacsoravendége voltam. Búcsúzáskor a feleség egy kis útra-
való-csomagot nyomott a kezembe. Hideg sült és kenyér, sütemény,

egy üveg whisky és egy karton cigaretta van benne – magyarázta. Megköszönve a kedvességüket, el akartam háritani, de vendéglátóim nem tágitottak. Azzal érveltek, hogy este érkezem New Yorkba. Az a kis harapnivaló megteszi vacsorának. Megadtam magam. Azért, hogy a kis szatyor ne okozzon gondot, a whiskys üveget és a karton cigarettát a számozás készitaskába tettem. A kenyérszeletek közé csomagolt finom sültet és a süteményt meg melléjük. Most aztán ott álltam a sorban, s mindjárt én következem. Egy pillanatig kacérkodtam a gondolattal, hogy az őrmester kérdésére nemmel válaszolok.

Sok idő nem maradt a töprengésre. Az idős hölgy, a pincsik alkotta quadrigával, és kísérője az immár könnyűvé lett kalapos dobozokkal, útleveleiket visszazapva, továbbálltak. Elöttem meg már ott magasodott az Államok hivatalos képviselője. Nyitott tenyerét felém nyújtva kérte az útlevelet. Láthatóan meglepte a Magyar Népköztársaság feliratú, barna fedelű, szolgálati útlevél. Megforgatta, aztán belelapozott. A mögötte állók mocorogtak.

Az Államok képviselője nem hagyta zavartatni magát. Végre ráta-
lált az ottawai amerikai követség által kiállított, díjmentes beutazási engedélyre. A hivatalos szöveget tartalmazó bélyegző alatt piros tollal számok, betűk és ismeretlen jelek sorakoztak. A lap alján kézzel írt bejegyzés. Arról tudósította az útlevél tulajdonosát, no és az amerikai bevándorlási hivatal képviselőjét, hogy az előtte álló két hetet tölthet New Yorkban és Washingtonban.

Miután a kézzel írott szövegben a „Correspondent Magyar Hírlap” bejegyzéshez ért, megkérdezte, mit jelent az a „Magyar Hírlap”? A választ nyugtázva, feltette a kérdést: Whisky, chocolate, cigarette?

Az igen válasz hallatán meglepett arcot vágott. Egy másodperc töredékéig habozni látszott.

– Open the suitcase – hangzott aztán a határozott felszólítás. Az őrmester tágra nyílt szemekkel mustrálta a táska tartalmát. Mintha csak azon morfondírozott volna: most mit csináljon ezzel a magyar utassal? A tiltás ellenére italt és cigarettát akar be-
csempészni az Államokba. Ha már, akkor legalább annyit, mint amennyit a Madám akart átvinni a vámon. Annak bezzeg volt bátorsága letagadni. Ez meg itt őszintén bevallja. Így tűnődhetett, kezében az útlevéllel. Aztán egy határozott mozdulattal, a vízum fölé

odanyomta, a U.S. Immigration PF. Montreal 13. feliratú bélyegzőt, és jó utat kívánt.

New York minden várakozást felülmúlt. Gyalogos sétáim közben ritkán láttam az eget. Hacsak nem felfelé néztem. Amitől egy idő után elmeredve a nyakam, és folyton beleütköztem a szembe áramló emberfolyamba. Akikbe belebotlottam, szó nélkül kikerültek. Mindegyre bocsánatot kértem, de figyelemre sem méltattak. Az ENSZ közelében lévő szállodai szoba berendezése egy ágy, éjjeliszekrény, egy rozoga szék, WC és tusoló. Azt lehetett kapni a szállásra engedélyezett összegből. S ha kinéztem az ablakon, amelyet nem lehetett kinyitni, ott is csak felhőkarcolókat láttam.

A Közgyűlés meg dögunalom. Az egyetlen hírértékű adat, hogy Magyarországot felvették az ENSZ Biztonsági Tanácsa nem állandó tagjai közé, amiből készült egy kis tudósítás a lap számára. Az MTI washingtoni tudósítója jóvoltából részt vehettem a külügyi szóvivő sajtókonferenciáján. Kiss Csaba mutatta be, hogy közölhessem vele, interjút szeretnék kérni Rogers külügyminisztertől. McCormac érdeklődéssel fogadta az ötletet. Ígérte, hogy megkísérli megszervezni az interjút. Hallván, hogy csak egy hétig maradok New Yorkban, kérte, közöljem, hol érhetnek el. A Magyar Hírlapos névjegyre felírtam a szálloda címét és telefonszámát. A sajtófőnök még aznap, a követségen keresztül üzent. Másnap tíz órára vár a State Departmentben. A jó hírt közlő sajtóattasé ezt megtoldotta azzal, hogy a követ szeretne velem találkozni, mielőtt a külügybe megyek. Őt mindenekelőtt az érdekelte, ki engedélyezte otthon az interjút. A kérdésre azt válaszoltam, Darvasi azzal bocsátott el, hogy az interjúügyet egyeztette a pártközponttal és a Külügyminisztériummal. A követ fel volt háborodva, hogy őt erről nem értesítették.

Másnap a sajtóattasé kíséretében jelentem meg McCormacnál. A találkozó mintegy fél óra hosszát tartott. Előjáróban a sajtófőnök jelezte, megemlítette az ügyet miniszterének, aki bár nagyon elfoglalt, de nem zárkózott el. Megkönnyítené a dolgot, ha megkaphatná a kérdéseket. Kapásból felsoroltam, ígérve, hogy azokat írásban eljuttatom hozzá. Mielőtt erre sor kerülhetett volna, a közgyűlés megnyitójára megérkezett a magyar külügyminiszter és kísérete. A követtel együtt vártuk az ENSZ-palota előterében. Úgy

gondoltam, hogy a közgyűlés megnyitásáról szóló aznapi tudósításban őt is megszólaltatom.

A követ bemutatta a miniszternek a vele lévő munkatársait és az újságírókat. A közgyűlési terem felé araszolva, szóba hozta a Rogers-interjút, megkérdejelezve annak időszerűségét. A miniszter azt felelte, az ügyet otthon egyeztették. A vele lévő helyettese azonban a követ álláspontjára helyezkedett. Ketten együtt aztán arról kezdték győzködni a minisztert, hogy a vietnami háborúban való amerikai részvétel miatt feszült a szovjet-amerikai viszony.

Szerintük sem Moszkva, sem Hanoi nem értené, miért nyilatkozik Rogers a magyar kormányhoz közel álló lapnak. Még arra a következtetésre juthatnának, hogy a magyar külpolitika egyik külön utas lépéséről van szó. Miközben így tanakodtak, Puja Frigyes hallgatott. A közgyűlési terem bejáratához érve a csapat megtorpant. Oda az újságíró nem mehetett be. Belépője csak a sajtó számára fenntartott helyre volt érvényes. Búcsúzkodás közben a miniszter csak annyit mondott: talán valóban jobb lesz, ha ez az interjú most nem jön létre. Otthon majd visszatérhetünk rá. Azzal kezdet nyújtva, kíséretével együtt, bevonult az ülésterembe.

Földbe gyökerezett lábakkal álltam ott, mint akit leforráztak.

– Gyávák vagytok – szakadtak ki belőlem a tehetetlen düh születe szavak.

Újságíró küldöttséggel Havannában

30. Tudósító Berlinben

Bár nem tehettem róla, mégis személyes kudarcként éltem meg a New Yorkban történeteket. A felejtést segítette a rám váró berlini tudósítói poszt. Először, akárcsak Londonba, oda is egyedül mentem ki, hogy előkészítsem a család áttelepülését. Ahhoz mindenképp előtte egy megfelelő lakást kellett szerezni. Olyat, amely nemcsak a négytagú családnak, hanem irodának is megfelel.

Kétheti hiábavaló próbálkozás után visszajöttem. Berlin meg egyre sürgette az új tudósító munkába állását. Annyira, hogy egyszer csak hivatalos látogatásra Budapestre érkezett a berlini pártlap, a *Neues Deutschland* főszerkesztője. Abban a megtiszteltetésben részesültem, hogy a két főszerkesztő találkozájára engem is meghívtak. Talán azért, hogy a vendégnek prezentálhassák az új tudósítót. Aki csupán azért nem képes elfoglalni állomáshelyét, mert a fogadó ország nem tud megfelelő lakásról gondoskodni. A vendég valódi vagy tettetett csodálkozással fogadta a hallottakat. Mindenesetre megígérte, hogy hazaérkezése után azonnal intézkedik. Hamarosan jött is az üzenet. Mehetek lakást választani.

Azért az nem volt olyan egyszerű. Több alkalmatlan ajánlat után végül kaptam egy négyszobást, a Rochstrassén. Tágas, amerikai konyhás nappali, az Alexander Platz felé néző ablakokkal. A közlekedőből két hálónak való, a folyosó végén egy dolgozónak alkalmas, mellette gardrób és a mellékhelyiségek.

A Windmühle – így becézték a helyiek a házat – két dologról volt híres. Az egyiket már a neve is jelzi. Az egyébként is huзatos Berlinben, a ház körül szinte mindig kavargott a szél. A másik: csak külföldiek, főként diplomaták laktak benne. Köztük két magyar. A sajtótanácsos és az ösztöndíjasokkal foglalkozó diplomata. A lakásnézést befejezve, közöltem a kísérvél, írhatják a bérleti szerződést. Az épületből kilépve, a velünk szembe jövő, mindkét kezében bevásárlókosarat cipelő asszonyban régi ismerősimet fedeztem fel. A férjével együtt dolgoztam a Hivatalban.

Elly is meglepődött, s rögtön azt kérdezte, hogy kerülök oda. Én

leszek a *Népszabadság* új berlini tudósítója. Éppen lakásnézőben jártam a házban – válaszoltam. Régi-új ismerősim meghívott egy kávéra. Az egyik kosarát kézbe véve, felmentünk a nyolcadik emeleti lakásukba. Már a kávékészítés közben mesélni kezdte, hogy második férjével élnek Berlinben. Van egy fiuk, aki mint kiderült, Jancsi korosztálya. Kérdés nélkül beszámolt a külsőre teljesen harmonikusnak tetsző első házasságáról. Elmondta, hogy pár hónapi ismeretség után kötöttek házasságot. Még aznap leutaztak Siófokra, ahol egy hetet töltöttek a Hivatal üdülőjében. Aztán tövőről hegyire mindent elmondott.

– A nászéjszakától egy kicsit féltem. Alig múltam húszéves. Nekem Jóska volt az első komolyabb férfikapcsolatom. Ő viszont úgy sohasem közeledett hozzám. Délután értünk Siófokra. Az elszállásolás után azonnal a strandra telepedtünk. Úsztunk, napoztunk, beszélgettünk, olvasgattunk. Először voltam egy ilyen üdülőben a Balatonon, s nagyon jól éreztem magam. A nap hátulévő része is kedvemre való volt. Vacsora után ugyanis zenés ismerkedési est következett. Táncoltunk, pezsgőt ittunk. Nem sokat. Éppen csak annyit, ami fokozta a jókedvünket. Aztán egyszer csak véget ért az ismerkedési est, a társaság lassan szétszéledt. Mi is a szobánkba mentünk. Akkor már egy kicsit nyugtalankodni kezdtem. Most már az következett, amire anyám csak egy homályos célzással utalt. Amit már vártam, de amitől tartottam is. Szűz voltam, s fogalmam se volt, hogy kell viselkednem.

Jóska fogat mosott, aztán átadta nekem a fürdőszobát. Azért, hogy megnyugodjak, meg aztán hogy a pezsgőzéstől és a táncától izadt testemet felfrissítsem, lezuhanyoztam. Egy kis kölnit szórtam a nyakamra, így vonultam be a szobába, ahol Jóska már az ágyban várt. Amikor mellébújtam, megsimogatott, megpuszított, és jó éjszakát kívánt.

Csalódott voltam. Ma sem tudom, mit vártam a nászéjszakától. Semmi esetre sem azt, ami történt. Ez így ment, nemcsak az egy hétig tartó nászút alatt, hanem utána évekig. Lehet, hogy hihetetlenül hangzik, de én még több évi házasság után is szűz maradtam. Aztán egyszer, az új munkahelyemen, megismerkedtem a mostani férjemmel. Miklós elvált ember volt. Ahhoz, hogy összekerülhessünk, nekem is el kellett válnom. S az nem volt egyszerű. Ügyvédünk előre figyelmeztetett, hogy a bíróságon nemcsak

eskü alatt kell vallanom, de bizonyítani is kell, hogy szűz vagyok. Ehhez orvosszakértőt fognak kirendelni. Vállaltam. Igaz, nagyon kellemetlen volt, amikor a lábam között kutakodott, de meglett a kívánt bizonyíték. A válópert megnyertem. Aztán összeházasodtunk Miklóssal. Kisfiunk a bizonyíték rá, működik a házasság. Csak azt sajnálom, hogy annyi évet vártam.

Elly tehát révbe ért. Én viszont berlini életünk indításának az elején tartottam. Igaz, a család számára fontos kérdés, a lakásügy megoldódott. A kitelepülés azzal kezdődött, hogy vásárolni kellett egy kocsit. Ugyanis a *Népszabadság* gazdasági ügyeiért is felelős főszerkesztő-helyettese nem adott pénzt céges kocsira. Viszont megelégedte a vételárat. Így jutottunk hozzá – 105 ezer forintos áron – egy bogárhátú Volkswagenhez. A kis gépkocsit alaposan megpakoltuk a háztartásban szükséges dolgokkal, meg a kinti munkához szükséges lexikonokkal, szótárakkal és a saját személyes dolgaimmal. Az ország elhagyására a rajkai határállomást választottam.

A vámós mindent kipakoltatott, s egyenként ellenőrizte a csomagok tartalmát. Amikor mindennel kész voltunk, elhangzott az obligát kérdés: van-e valutám? Persze hogy volt. Vittem az első havi ellátmányt NDK márkában, kevés nyugatnémet márkát, mivel Nyugat-Berlinbe is át kellett járni. Aztán ott volt még a kanadai úton megspórolt 100 dollár. Erről a vámós jegyzőkönyvet vett fel. Megállapította, hogy az utast valutacsempészesen tetten érték. Száz USA dollárt akart engedély nélkül kivinni az országból. Hiába tiltakoztam. Ott van a banki engedély, amellyel egyszer már kivittem, de nem költöttem el. A vámós figyelmeztetett, hogy a szabályosan kivitt és hazahozott valutát be kellett volna szolgáltatni. Már azzal szabálytalanságot követtem el, hogy ezt nem tettem meg. Mivel nincs érvényes kiviteli engedély, valutacsempészt akarom elkövetni. A természetlen vita után aláíratta a jegyzőkönyvet, és visszairányított.

Budapestre érve nem haza, hanem egyenesen a szerkesztőségbe mentem. Ott a főszerkesztőnek előadtam a történeteket. Gosztonyi jót nevetett, s azzal kommentálta: világjárt ember létedre kissé naiv vagy. Arra a kérdésre, hogy most mi legyen, azt felelte: Menj haza, és holnap reggel indulj újra. Ugyanott kell átlépned a határt, ahonnan visszaküldtek. S ha lehet, ne legyen még egy százdolláros a zsebedben. Másnap kora reggel rossz érzésekkel, kissé

nyugtalanul indultam útnak. A rajkai határállomáson a határőr az útlevelembet tekintve és a kiutazási engedélyt megpillantva besétált az irodába, majd pár perc múlva visszatérve csak annyit mondott, rendben. A vámós nem is foglalkozott velem. A száz dollár természetesen odaveszett. Még jó, hogy nem indítottak ellenem eljárást.

A hóval borított utak lassították a haladást. Prágában töltöttem az éjszakát. Örültem, amikor másnap az oda-vissza egysávos, kanyargós út végén feltűnt a zinnwaldi határállomás. Fél óras várakozás után kiskatona érkezett, farkaskutyával és valami tükrös szerkentyűvel. Körbejárta a kocsit. Az eb szimatolt, majd a kocsi-ban ülővel szemben, hátsó lábaira ereszkedve lecövekelt. A katona pedig most már egyedül, a tükrös szerkezetet a kocsi alá betolva, mindkét oldalról megvizsgálta a bogárhátú alsó felét. Miután befejezte, kutyájával együtt távozott. Aztán megjelent egy határőrtiszt, s elkérve az útlevelet, visszatért az irodába.

Következett a vámós, aki felszólított, szálljak ki a kocsiból, és adjam át a szállítmányt tartalmazó kísérőjegyzéket. Azt átfutva, kérte az 1-es számmal megjelölt csomagot. Naná, hogy az valahol alul volt elásva. Végre előkerült, s már kezdtem megnyugodni. A vámós azonban, a csikorgó hideg ellenére, minden dobozt kirámoltatott, és a tartalmát akkurátusan ellenőrizte. Már rég elmúlt dél, mire az utolsó dobozhoz értünk. Abba csomagoltam a könyveket, lexikonokat és szótárakat. Noha a jegyzéken pontosan fel volt sorolva minden egyes kötet, címmel, sőt oldalszámmal megjelölve, Magda precizitása semmit sem segített. A szótárak simán átjutottak az ellenőrzésen. Ezzel szemben fennakadt a rostán az Akadémiai Kiadó gondozásában, 1960-ban megjelent hatkötetes Új Magyar Lexikon és néhány szépirodalmi könyv. A vámós közölte, hogy a lexikonokat és a többi magyar nyelvű könyvet jegyzékbe veszi, és lefoglalja. Erről természetesen jegyzőkönyvet készít, és annak egy példányát megkaphatom. A lefoglalt tételeket átvehetem Berlinben, a központi vámhivatalban. Azokat ugyanis oda fogja felterjeszteni.

A döbbenettől szólni sem tudtam. Aztán megpróbáltam nyugalmat erőltetni magamra, és észérvekkel előhozakodni. Miközben vitatkoztunk, újra megjelent a főhadnagy, kezében az útlevelemmel. Az irodából alighanem figyelte az elhúzódó vámvizsgálatot és a heves gesztikulációkkal tarkított vitát. Hozzánk lépve kérdezte: mi történik itt? Nem hagytam, hogy a vámós szóljon először. Én

akartam előadni, min folyik a vita. Mondandómat azzal fejeztem be, nehezményezem, hogy így járnak el a magyar pártlap tudósítójával. A lexikonokat és a kézikönyveket lefoglalhatják. Azonban Berlinbe érve első dolgom lesz panaszt tenni a Külügyminisztérium sajtóosztályán. A tiszt, visszaadva az útlevelet, közölte, rakjam vissza a könyveket, és mehetek. A vámos felé fordulva hozzátette, vállalja a felelősséget.

Zinnwald után, a hegygerincen túljutva, az autópályát elérve örömmel tapasztaltam, hogy a helyenként 2x3 sávós pálya szinte száraz. Csak hogy a sebességet, tekintettel az út rossz állapotára, 100 km/óránál maximálták. Este lett, mire Berlinbe értem. A Windmühle már ismerős házmasterre éppen a szemeteskukákat rakta ki. Lehívta és kikapcsolta a két lift egyikét, segített átpakolni a kocsiból, fent meg kipakolni. Megkerestem az ágyneműs csomagot. Az egyik ágyat használhatóvá tettem, lezuhanyoztam és belezuhantam.

A következő napok a beilleszkedéssel teltek. Először is bemutatkoztam a követségen. A nagykövettel való első találkozót az ugyancsak a Windmühlében lakó, Vincze nevű sajtótanácsos segített létrehozni. Dr. Nagy Lajos barátsággal fogadott. A kávé melletti beszélgetést azzal fejezte be, hogy ha segítségre van szükségem, forduljak Vinczéhez, vagy egyenesen őhozzá. Aztán amikor Magda és a gyerekek is megérkeztek, meghívtak bennünket ebédre. A kapcsolat hamarosan baráti jelleget öltött. A gyerekek is egymásra találtak. Laci Edit lányukkal, Jancsi meg András fiukkal került kapcsolatba. Nyáridőben, hétvégeken együtt jártunk a Berlin-közi Zeuthen tóparti, diplomatak számára fenntartott strandjára. Oda nekünk is belépőt szerzett a nagykövet.

Az élet kezdett normálissá válni. Ahhoz hozzájárult két fontos dolog elrendezése.

Az egyik a fiúk beiskolázása, a másik munkát szerezni Magdának. Ő ugyanis azzal egyezett bele a berlini kiküldetésbe, ha nem száműzik a konyhába. Kívánsága hamar teljesült.

A Neues Deutschland Kiadójában, a könyvelésen kapott félnapos állást. Ott nem a német nyelvvel, hanem a számokkal kellett megküzdenie. Jancsi egyelőre nem jelentett problémát. Iskolája a szomszédban, s napok alatt fél tucat barátja és barátnője lett. Köztük a házmaster vele egykorú, Brigitta névre hallgató, hosszú

szőke hajat viselő kislánya. Sülve-főve együtt voltak. Ez is hozzájárult, hogy szépen haladt a német nyelv elsajátításában. Egy idő után echte berlini dialektusban kezdett beszélni.

Lacinak is hamar megtaláltuk a megfelelő középiskolát. Mivel ott-hon vízilabdázott, azt folytatni szeretne volna. Egyik új ismerősünk ajánlására jelentkezett a Gaswerk Lokomotiv Sportegyesület vízilabda-szakosztályánál. A felvétel egy nagyon egyszerű próbából állt. Az edző vízbe küldte egyik legjobb úszóját és az új fiút. Sípszóra indulva, a kezdőkörben lévő labdát kellett megszerezni, mint a meccsen. Laci lett a győztes. Felvették a csapatba. Nagyon boldog volt. Most már csak tanulni kellett. Az egy kicsit keményebb diónak bizonyult.

Egy alkalommal, a schönefeldi repülőtérre tartva, a Treptower parkban egy tenispálya mellett haladtam el. A Malév-járat érkezéséig még bőven volt idő, úgyhogy leparkolva besétáltam a pályára. Azonnal láttam, hogy nem egy profi csapat edzésére érkeztem. Velem egykorúak, sőt idősebbek is kergették a labdát. Pár percig ácsoroghattam, amikor a játszma véget ért. A páros csapat egyik tagja odalépett, bemutatkozott, s megkérdezte: te is teniszezel? Csak szeretnék, válaszoltam. Aztán hozzátettem, nemrég érkeztem Budapestről. Újságíró vagyok, s itt fogok dolgozni néhány évig. Még nem volt időm körülnézni, hol teniszezhetnék. Mire Rudolf Grüttner felajánlotta, csatlakozzam hozzájuk. Most nincs itt az elnök, de ha holnap négy után idejövök, ott találom, és ő is jelen lesz. Hozzak magammal felszerelést, hátha tudunk játszani. Így kezdődött, s négy éven át a Grün-Weiss Treptow csapatában játszhattam.

Kettőnk között aztán egy életre szóló barátság szövődött. Ebben alighanem az is szerepet játszott, hogy életpályánk kezdete sok tekintetben hasonlított egymáshoz. Ő is szegény családból származott. Abban az évben, s azon a napon, 1933. március 5-én született, amikor a Weimari Köztársaság lakóit az urnákhoz szólították. Egyik meghitt beszélgetésünk alkalmával, a kort felidézendő, könyvszekrénye aljából, előásott egy régi újságot. Az apja hagyatékából származó, Breslauban megjelent, *Schlesische Zeitung* megsárgult példányát. Kezembe adta és biztatott, olvassam el a vezércikket.

A lap így buzdította olvasóit az NSDAP – Nemzetiszocialista Német Munkáspárt – támogatására. „A nemzeti Németország menetel. Fáklyás felvonulás minden városban. Égő máglyák a

Riesengebirgen, a Trebnitzeren, a Glatzer, a Zobten és az Annaberg tetején. És végig a lengyel határ mentén lobognak a lángok. A máglyák körül zajló, felemelő eseményen, sok ezer résztvevő előtt, az SA egységei masíroznak...

Rudi mindössze hároméves volt, amikor a sors kegyetlen szeszélye folytán az ő anyját is elvitte a tbc. A kór könyörtelenül pusztított. Leginkább a szegények közül szedte áldozatait. (Ám Thomas Mann *Varázshegy* című regényből az is kiderül, hogy a kór nem válogatott. A tehetősebbeket sem kímélte.) Az anya halála után a Grüttner családban négy árva maradt az apára. Ő a schweidnitzi gépgyár öntödéjében dolgozott. Segítségként hozzájuk költözött anyjuk húga, aki alkalomadtán a kihűlt hitvesi ágyat is melengette. Ennek nemsokára szemmel látható nyoma lett. S ha már így esett, hát összeházasodtak. Éppen ideje volt, mert alig pár hónappal az esküvő után egy újszülöttel gyarapodott a család. Attól kezdve, akárcsak Penyigén, Schweidnitzben is hét éhes szájat kellett betömni. Rudi tízéves korában csatlakozott a Hitlerjugend nevű ifjúsági szervezethez. A tagságot egy 1939-ben kibocsátott birodalmi törvény – Reichsgesetz – írta elő. Rudi sem kerülhetett el. Nem is akarta. Vonzó volt egy csapathoz tartozni. Büszkén viselte a sárgásbarna inget a fekete nyakkendővel, az ugyancsak fekete rövidnadrággal. Az öltözködést kiegészítette egy öv és egy vállszíj, s a hozzácsatlakozó tokban a tör. Az egész fantasztikus volt. A Hitlerjugend jelszava is imponált: *Kitartó és fürge, mint az agár, kemény, mint a Krupp acél.*

A Hitlerjugendet és az azt létrehozó náci pártot meg az egész Hitlerajt elsöpörte a háború forgószele. Rudit meg végigkergette Szilézián. Meg sem állott az amerikai ellenőrzés alá került déli országrész, a bajor tartomány egyik kisvárosáig. Onnan aztán, a nagy vihar elmúltával, családegyesítés címén, mehetett visszafelé, egészen a szászországi Zwickauig. Merthogy az apa és a nagyobb gyerekek, a menekülőáradattal együtt, csak odáig jutottak. Átgázolt rajtuk a megállíthatatlanul Nyugat felé gördülő front. Az eredetileg a porosz Sziléziában gyökerező család a halott anyát sírjában hátrahagyva, a pusztító világégés robajának elcsendesülésével, a szovjet övezetbe tartozó Zwickau nincstelen lakója lett. Ott kellett a családnak valahogy megkapaszkodni, új életet kezdeni. Rudi számára ez azt jelentette, hogy el kellett sajátítani valamilyen szakmát, ami majd kenyérkeresethez juttatja. Ma már nem emlékszik

rá, de úgy véli, apja ösztökélésére, egy címfestőműhelybe került tanoncnak. A címfestés közben kiderült, jó rajzkészséggel rendelkezik. Ezt kamatoztatni akarta. Így került, a családból kiválva, a grafikusokat képző berlini főiskolára.

Az egykori cégtáblafestő-segéd nagy ívű pályát futott be. Amikor megismerkedtünk, már a Berlinben megjelenő *Freie Welt* című hetilap grafikai részlegét irányította. Aztán elismert grafikusként a Képzőművészeti Akadémia katedráján találta magát. Előbb tanár, majd az intézet professzora, végül a nyolcvanas években rektora lett. Nem csodálkozott rajta, hogy a két német állam egyesülése utáni, soron következő rektorválasztáskor nem ő kapta a legtöbb szavazatot. Nem esett kétségbe. Nemcsak tanár, rektor, de sikeres grafikus is volt. Az ő keze alól kerültek ki a legjobb színházi plakátok. Köztük a Drezdai Állami Színház Ádám-Éva ősbemutatójára készült egy kígyó és egy alma, szimbolikus jelentést hordozó átváltozását ábrázoló is.

Akkoriban az NDK fővárosa nem dicsekedhetett azzal, hogy jó a közellátása. Időnként, ha Magda megbízott a bevásárlással, nem a közeli markthalléba mentem. Néha még a krumplit, hagymát és zöldséget is Nyugat-Berlinben szereztem be. Az ellátási mizéria majdnem megsemmisítette Rudi ötletét. Ugyanis amit eltervezett, ahhoz hiányzott egy szép, egészséges alma. Kelet-Berlinben akkortájt, sok egyéb mellett, ez is hiánycikknek számított. Engem kért meg, hogy ha odaát járok, hozzak neki egyet. Megtörtént. A kép felső harmadában, a cím alatt már elkészült a kígyó rajza. Hozzáfogott hát az alma átváltozásának a megjelenítéséhez. A képsor feléig sem jutott, amikor úgy döntött, hogy aznapra eleget dolgozott. Az almát a hűtőbe helyezte, s a gyerekeket figyelmeztette, nehogy megegyék, mert az kell a munkájához. Ha sok minden nem is, de a hűtő jól működött. Túlágosan jól.

Úgyhogy amikor másnap folytatni akarta a munkát, a hűtőből kivett alma a meleg levegőn egykettőre megráncosodott. Újabb almát kellett szerezni. Azt is Nyugat-Berlinből. Ezúttal, a család örömére, egy kosárra valót vittem nekik. Így készült el a nagy sikert arató plakát.

Rudi ifjúkora óta baloldali volt, s ezt az egyesülés után sem rejtette véka alá. A rektorság elvesztése nem fájt neki. Annál inkább, hogy az új hatalom a diplomáját nem ismerte el. Ezért aztán nem is taníthatott tovább abban az intézményben, amelyben éveken

át segítette a tehetséges fiatal grafikusok kibontakozását. Alkotni vágyása átlendítette a rövid ideig tartó megtorpanáson. Egyik tehetséges tanítványával magáncéget alapított. Sabine hasznos munkatársnak bizonyult. A kétszemélyes vállalkozás jól működött. Sorra kapták a megrendeléseket, s a szorgalmas munka anyagi biztonságot teremtett. A közös munkából végül közös élet lett.

Évekkel az egyesülés után az NSZK Postaügyi Minisztériuma pályázatot írt ki. Emlékérmeket kellett tervezni a Daimler-Benz AG. születésének kerek évfordulójára. A pályázaton hét meghívott grafikus vett részt. Az egykori NDK-ból származók közül egyedül Rudolf Grüttner. A zsűri az ő munkáját nyilvánította győztesnek. Abból készült a német posta által forgalmazott bélyeg.

Az Ádám-Éva plakát tervezésekor Laci fiunk a középiskola utolsó osztályába lépett. Az osztályfőnökük által tartott szülői értekezleten kiderült, nem áll jól. Veszélyben a sikeres érettségi, vele együtt az egyetemi felvétel. Az egyik ok alighanem az lehetett, hogy kevés időt töltött a tanulással. Egyre többet osztálytársnőjével, Renátával, akit személyesen még nem ismertünk. Ezért meghívtuk a kislányt a németeknél szokásban lévő, vasárnap délutáni Kaffee und Kuchenre. A sudár, hosszú szőke haját viselő, magabiztos lány jó benyomást tett ránk. Beszámoltunk neki a Lacira és persze a szülőkre leselkedő veszélyről. Renátát láthatóan meglepte, amit hallott. Mint mondta, ő úgy tudta, hogy Lacinak nincsenek gondjai a tanulással. Ám ha ez a helyzet, azon könnyen lehet segíteni. A hét bizonyos napjain, az iskola után, ő nem haza megy, hanem Lacival együtt hozzájuk jön. Ezeken a napokon azokkal a tárgyakkal foglalkoznak, amelyekből Laci gyengén áll. Segítik az érettségire való felkészülést. Ígéri, hogy a hét közben együtt töltött időt, csakis a tanulásra használják. Javaslatát elfogadtuk.

Egy szombat délután, az iskolából hazatérve, Laci minden bevezetés nélkül közölte, hogy a hétvégét nem töltene otthon. A meglepetésében félrenyelt kávétól Magda köhécselni kezdett. Látva anyja megdöbbenését, igyekezett megnyugtatni. Jó társaságban lesz. Renátával együtt a család hétvégi házában, a dácásban töltik a hét végét. A fiú szó nélkül hallgatta végig anyja javaslatait arról, hogy milyen ajándékokat vigyen a szülőknek, s mit vigyen magával. Végül csak annyit mondott, jó, akkor én megyek, és veszek egy csokor virágot. Azzal vállára dobta a hátizsákot, s gyorsan távozott,

nehogy anyja újabb jótanácsokkal lássa el. Vasárnap estefelé, vidáman tért haza. Szokatlan volt, hogy anyja után engem is megölelt. Ilyesmi nem gyakran fordult elő. A pubertáskor óta egyre ritkábban.

- Milyen volt a családdal töltött hétvége? – kérdezte Magda.
- Nagyon kellemes – jött a hamiskás mosollyal kísért válasz.
- Mégis, milyen emberek Renáta szülei – forszírozta az anyja.
- Ők nem voltak ott – hangzott a lakonikus válasz, mire Magda felhorkant.

– Hogyhogy nem voltak ott? Csak nem akard azt mondani, hogy kettesben töltöttétek a hétvégét?

- De igen – nyögte ki a fiú.

Aztán elmondta, hogy Renáta és az anyja rendbe hozták a nyaralót. Friss ágyneműt húztak, feltöltötték a jégszekrényt, s még egy pezsgőről is gondoskodtak. A további részleteket mellőzve, a beszámolót befejezve, az anyja csak annyit mondott: bámulatos. Kettesben maradva megállapítottuk, Laci a felnőtté válás útjára lépett. S azon már Magda sem lepődött meg, hogy a nyári szabadságra készülődve a fiú megkérdezte, nem vihetnének-e magunkkal Renátát. Így esett, hogy a hovatovább családtagnak számító kislány két hetet töltött Magyarországon. Ebből is látszik, hogy a család lassan beágyazódott az őket körülvevő új világba.

A tudósítónak ez a fokozatosság nem adatott meg. Annak ellenére sem, hogy amikor elvállaltam a feladatot, kikötöttem, hat hónap türelmet kérek a betanulásra. Meg kell ismerkedni a számomra új feladatokkal, s az ugyancsak új világgal. Ezt meg is ígérték. Mégis egyik napról a másikra a mély vízbe kerültem. Alighogy berendezkedtünk, s a család élete úgy-ahogy sínre került, értesítést kaptam a berlini Külügyminisztérium sajtóosztályától. Arról tájékoztattak, hogy 1970. március 19-én, Erfurtban kerül sor Willi Stoph miniszterelnök és Willy Brandt nyugatnémet kancellár első találkozására. Azonnal értesítettem a szerkesztőséget. Még aznap érkezett a válasz: a főszerkesztő-helyettes is ott akar lenni. Így aztán kettesben utaztunk a találkozóra. Ott csatlakozott hozzánk Hajdú János, bonni tudósító.

Az Erfurti találkozó híre nagy port vert fel. A világ minden részéből 500 újságíró kérte akkreditálását. A nyugatnémet kormányküldöttség különvonaton érkezett, s a pályaudvarral szemben, az

alig ötvenlépésnyire lévő Erfurter Hof nevű szállodában telepedett le. Az lett a tárgyalások színhelye is. A pályaudvart és a századelőn épült szállodát elválasztó teret ellepte a kíváncsi tömeg. Az NDK biztonsági szolgálatával megerősített helyi rendőrség csak nagy nehezen tudta fenntartani a rendet. Nem sokáig. Az izgatott tömeg ugyanis átszakította a gyér rendőrsorfalat. A pályaudvar és a szálloda között addig szabadon maradt, nem túl nagy teret előzönlöttek az emberek. S egyszer csak elhangzott a „Willy az ablakhoz” felszólítás német változata. Egy másik hang rögtön pontosított: „Willy Brandt ans Fenster”! Így már egyértelmű volt, hogy nem az NDK Willi keresztnevű miniszterelnökét, hanem a kancellárt akarják látni. Megjelenését percekig tartó üdvözlőfogadás fogadta. Az ünnepeket, látható meghatottsággal, két kezével csitította, nyugalomra intette az embereket. Az izgatott tömeg lecsendesedett. Nem söpörte el a sorait újra rendező rendőrök gyenge sorfalát. A mögül éljeneztek a másik német állam kancellárját. (Az egyesülés után a szállodát rekonstruálták, s tetőzetén elhelyezték a találkozóra emlékeztető feliratot: WILLY BRANDT ANS FENSTER!)

A tárgyaláson egyetlen megállapodás született. Két hónap múlva, Kasselben folytatják.

Május 21-e hétköznapra esett. A város azonban úgy nézett ki, mintha egy hétvégi majálisra készülne. A Willi Stoph vezette küldöttség különvonata délelőtt futott be a pályaudvarra, ahol a kancellár és kísérete várta. A város lakói addigra már az utcákon tolongtak. Vendég és vendéglátó az NSZK és NDK zászlócskákkal díszített, rendőrmotorosok által felvezetett, Mercedes gépkocsin hajtattott a tanácskozásnak helyt adó Schloss Hotelhez. Az odavezető Wilhelmshöher Allee mindkét oldalát ellepte a tömeg. Amerre a kocsisor elhaladt, az emberek üdvözléssel fogadták. Ám, hogy nem mindenki örült az NDK-ból érkező vendégeknek, azt jelezték az ilyen tartalmú röpcédulák. Az egyik arra emlékeztetett, hogy a berlini fal felépítése óta több százan veszítették életüket azok közül, akik azon át akartak kijutni Nyugatra.

A két fél álláspontja ezen a második találkozón sem közeledett egymáshoz. Ezért úgy határoztak, hogy a tárgyalásokat, némi gondolkodási szünet után, folytatni fogják. Az a bizonyos gondolkodási idő sem volt eseménytelen. A kancellár, alig több mint két hónappal Kassel után, Moszkvába, majd Varsóba látogatott. Az egykori

gettó helyén emelt emlékműnél, a koszorúzás közben, a náciizmus áldozatait megkövetve, letérdepelt. A *Time* című amerikai hetilap az év emberének választotta, majd neki ítéltek a Nobel-békedíjat.

Kancellárságának egy NSZK-ba telepített keletnémet hírszerző, alias Guillaume lebukása vetett véget. A súlyos belpolitikai válságot okozó ügy azzal kezdődött, hogy 1956-ban, a keletnémet hírszerzés Nyugat-Németországba telepítette Günther Guillaume fedőnevű munkatársát és ugyancsak hírszerző feleségét. Konkrét feladata egyelőre csak annyi volt, telepedjen le az NSZK pénzügyi központjának számító, Majna melletti Frankfurtban. A rendelkezésre bocsátott tőkével kezdjen valamilyen üzleti vállalkozásba, s ha elérkezettnek látja az időt, lépjen be az SPD-be. A további feladatokat majd a körülmények alakulásától függően határozzák meg. Kiképzésük befejezése után, a valóságos kilétüket fedő papírok birtokában, keleti menekültként érkeztek Frankfurtba. Ez akkoriban nem számított ritka esetnek. Amíg ugyanis az NDK hermetikusan le nem zárta a határokat, Keletről százezerszámmra települtek át Nyugatra az emberek.

Alighanem erre a tömeges elvándorlásra épült a Guillaume számára kidolgozott terv. A hírszerző, a feleség nevét használva, a Majna-parti város egyik forgalmas terén kávéházat nyitott, s belevetette magát az ottani életbe. Pártbéli karrierje fokozatosan ívelt felfelé. A Frankfurtban történt letelepedésüket követő hetedik esztendőben már az SPD főállású munkatársának mondhatta magát. A párt egyik helyi szervezetének ügyvezetőjévé választották. A Markus Wolf vezette kelet-berlini hírszerzés elégedett lehetett. Emberük teljesítette az első feladatot, beépült az NSZK második legnagyobb parlamenti pártjába. Nem adtak neki pizslicsáre megbízásokat, amelyek teljesítése közben esetleg lebukhatott volna. Türelmesen vártak, hogy felküzdje magát egy olyan pozícióba, amelyben már fontos információkhoz is hozzáférhet. Ahogy mondani szokás, a türelem rózsát terem. Emberüket hamarosan a frankfurti parlament képviselőjévé, az SPD frakció vezetőjévé választották.

A soron következő országos választáson ő irányította az ottani körzetben induló Georg Leber (SPD) közlekedési miniszter kampányát. Teljes sikerrel. Ennek köszönhette, hogy a miniszter beajánlotta a kancellári hivatalba. Évekbe telt el ugyan, de szorgalmas

munkájával, jó szervezőképességével kiérdemelte, hogy a kancellár egyik titkára legyen. Ekkor kezdődött a játék igazán veszélyes része. Minden ország kémelhárítása igyekszik megakadályozni, hogy illetéktelenek hozzáférhessenek a szigorúan védett államtitkokhoz. A nyugatnémet biztonsági szolgálat különös figyelmet fordított azokra, akik a kancellári hivatalban dolgoztak. Ez alól Guillaume sem lehetett kivétel. Ellenőrzése közben több gyanús rádióüzenetre bukkantak. Az egyik, 1956. február 1-jei üzenet Georgnak, egy másik október 6-án „Chr”-nek szólt. Mint tudjuk, Guillaume keresztnéve Günther, a feleségéé pedig Christel volt. Aztán találtak egy 1957. április közepén elfogott üzenetet, amely így szólt: *Jókívánság a második férfihoz*. Kiderült, hogy akkortájt született a házaspár, Pierre névre hallgató fia. A vizsgálat még el-tartott egy darabig, de Guillaume-ot a helyén hagyták. Genschert – akkor belügyminiszter – és az Alkotmányvédő Hivatal vezetője arra kérték Brandtot, hogy a kancellári hivatal vezetőjén kívül senkit se avasson be az ügybe. Elképzelhető, milyen traumát okozott a kancellárnak, amikor megtudta, hogy egyik közvetlen munkatársa az NDK hírszerzője.

Amikor a házaspárt őrizetbe vették, Guillaume nem tanúsított ellenállást. Közölte, hogy az NDK Állambiztonsági Szolgálatának tisztje, és kéri, hogy ezt tartsák tiszteletben. Az ügy az ország belpolitikai életében és a hatalmon lévő SPD-ben súlyos válsághoz vezetett. Pártja frakcióülésén Brandt bejelentette lemondását. Helmut Schmidt lépett a helyébe.

Az NDK felső vezetése sajnálhatta a történeteket. Azt a nyugatnémet kancellárt sikerült megbuktatni, aki vette a bátorságot, és hozzálátott a két német állam közötti rideg, távolságtartó viszony rendezéséhez. Neki is köszönhatték az NDK nemzetközi kapcsolatainak fejlődését, az ország addiginál szélesebb körű elismerését. Ráadásul, a kancellár személyes ügyeinek referenseként Guillaume, legalábbis a bonni nyilatkozatok szerint, nem juthatott hozzá igazán értékelhető, titkos információkhoz. Őt 13. feleségét 8 évre ítélték, aki ezt le is töltötte. Férjét 1981-ben cserélték ki egy NDK-ban leleplezett nyugatnémet hírszerzővel. Hazájába visszatérve ezredesi, felesége alezredesi rangot kapott, s mindkettőjüket magas állami kitüntetésben részesítették.

31. Ismét Moszkvában

Berlin után valamivel több mint két évet töltöttem otthon a szerkesztőségben, aztán 1976-ban újra Moszkvában találtam magamat. Ráadásul nem valamiféle tanfolyamon, hanem a *Népszabadság* tudósítójaként. A Seremetyjevói repülőtéren a váltásra váró Serény Péter fogadott. A városba vezető úton azzal kezdte, jó, hogy megérkeztem. Most már kezd hiányozni, hogy hamarosan tényleg hazamehet.

– Otthon úgy állapodtunk meg – szóltam közbe –, hogy két hetet együtt töltünk. Jó lenne, ha bevezetnél a munkába, segítenél megismerni az itteni létfeltételekkel. Húsz évvel ezelőtt, egy tíz hónapos tanfolyamon jártam itt először. Az akkor szerzett ismeretekkel nem sokra mennék. A kapcsolatokkal sem. Ők, velem együtt, egy egészen más világban éltek.

Mire Péter:

– A te két heted már akkor érvényét veszítette, amikor én engedélyt kaptam, hogy mához egy hétre repülőjegyet rendeljek. Mint tapasztalni fogod, egyedül vagyok. Feleségem hazament, hogy rendbe tegye otthoni lakásunkat. Kívánságotokra, Jancsi fiad az Árttyekben üdül, lányunk társaságában. Ott kezd az orosz nyelvvel való ismerkedést. Két hét nem nagy idő, de valami biztosan ragad rá. A beilleszkedés ne nyugtalanítson. Az orosz könnyen barátkozó nép. Úgy tudom, a nyelvvel nem állsz hadilábon. Ami pedig azt illeti, az egy hét alatt reggeltől estig együtt leszünk. Részt veszel a napi rutinmunkában, megismertetlek a kollégákkal. Na de meg is érkezünk. Ez a Kutuzovszkij Prospekt. Nem rólunk híres, hanem arról, hogy nem messze innen, a 26-os számú, védett házban lakik Leonyid Brezsnyev. Erről majd még beszélhetünk, de most vedd elő az útleveledet. A kapun belül lévő bódéból mindjárt kilép az őr, és igazolnod kell magadat, ő pedig feljegyzi az adataidat. Ez ugyanis, mint látod, egy kőfallal körülkerített lakótelep. Itt csupa külföldi lakik. Tudtommal főként keletiek. Védene és ellenőriznek bennünket. A nyugatiaknak, a város másik részén, egy ehhez hasonló zárt telepük van.

Az egy hét hamar elszaladt. Amit a napi munka mellett sikerült elintézni, az a tudósítói igazolvány megszerzése és a lakásigénylés elindítása. Péter jártassága révén mindkettő simán ment. De nem a lakáskiutalás. A sürgetésekre rendszerint nyugtató ígéreteket kaptam, akár csak annak idején Berlinben. Egy telefonbeszélgetés közben szóltam főszerkesztőmnak a lakásügyről. Katona István azt ajánlotta, mondjam meg nekik, hogy a *Pravda* budapesti tudósítója egy budai villában lakik. K-vonala van, közvetlen kapcsolatba léphet párt- és állami vezetőkkel, úgyhogy ne gatyázzanak.

A tanácsot megfogadva, a kapott információt felhasználva sürgettem a lakáskiutalást. Huszonnégy óra sem telt bele, kaptam egy listát. Azon néhány belső kerületi két-háromszobás, meg egy távolabbi, ötszobás lakás szerepelt. Ellenőrizve az utóbbi címét, megdöbbenéssel tapasztaltam, hogy az a világ végén van. A Leninszkij Prospekt 148. olyan távolságra lehetett az irodától, mint mondjuk a *Népszabadság* szerkesztősége Soroksártól. Csak moszkvai lépéssel mérve. Az öt szoba azonban csábítóan hangzott, ezért nem mondtam nemet. Amikor aztán a lakást bemutató kíséreléssel a helyszínre érkeztünk, kiderült, hogy a térkép nem csalt. Ráadásul egy újonnan épülő, panelházakból álló lakótelepen találtam magam. A lakásról megkiderült, az öt szoba egy külön álló háromszobás és egy kétszobás egységből áll. Amikor ezt szóvá tettem, kíséreléssel azt felelte, semmi gond. A két lakás a folyosó végén, egymás mellett található. Az előttük lévő folyosórészt ajtóval lezárják, így egy közös előszoba keletkezik. Amint láthatom, parkosítanak, üzletek nyílnak, nincs messze a metró végállomása. Miután kiderült, hogy alig pár száz méterre, az út másik oldalán, egy hasonló telepen lakik a *Magyar Nemzet* és a TV tudósítója, továbbá a Malév képviselője is, az ajánlatot elfogadtam.

Magdával telefonon egyeztettem a berendezéshez szükséges bútorok listáját. Azt már másnap telefaxon továbbítottam a szerkesztőségnek és a kiadónak. Utóbbi feladata volt a beszerzés. Az elfogadást visszaigazoló telexüzenetben már azt is közölték, mikorra várható a bútorok megérkezése. A szállító természetesen a Hungarocamion. Felhívtam őket. Megnyugtattak, amint kézhez kapják a megrendelést, másnap indulhat a szállítmány. Még egy hónap sem telt el a kiérkezés óta, s az ötszobás lakás bebútorozva várta a családot.

A repülőtértől a lakásig vezető hosszú út, a panelépületek, a még rendezetlen környék látható aggodalommal töltötték el Magdát. Itt még se iskola, se üzlet, ahol bevásárolhatna. Te az irodában leszel, Jancsi az iskolában, én meg naphosszat egyedül, mondta elpityeredve. Aztán bent a lakásban kissé megnyugodott. Annak szemrevételezése után előkerült egy pezsgő. Megünnepeztük, hogy újra együtt lehetünk. Ezúttal, először, az immár 16 éves Jancsinak is töltöttem. Az első pohár után Magda jobb kedvre derülve, egyszer csak megkérdezte, és mit fogunk vacsorázni? Válasz helyett a konyhaasztalra varázsoltam az aznap vásárolt, téglá formájú barna kenyeret, téliszalámit, sonkát, vaját és egy konzerv csemege uborkát. Hát ezeket hol szerezted? – kérdezte. A választ, hogy a Moszkva belvárosában működő magyar ABC-ben, hitetlenkedve fogadta. Miközben megterítettünk és jóízűen falatoztunk, felmerült a kérdés, hogy alakul majd a család élete, mi lesz a napi program. Igyekeztem megnyugtatni, hogy minden elrendeződik. Amíg ismerkedik a körülményekkel, a bevásárlást együtt fogjuk intézni. Jancsinak keresünk egy megfelelő iskolát, neki meg valami munkát.

– De hát én nem tudok oroszul. Amit a kiutazásra készülve tanul-tam, az kevés.

– Szerzünk egy nyelvtanárt, és folytatod a tanulást. Aztán, akár csak Berlinben, itt is találunk valami értelmes elfoglaltságot.

Emlékeztettem rá, hogy amikor először voltam Moszkvában, nagyon vágyott rá, hogy egyszer ő is láthassa. Ez az álma most valóra vált. Még hozzá nemcsak pár napra, turistaként, hanem hosszabb időre érkezett. Moszkva érdekes város, pezsgő kulturális élettel. Nem fog unatkozni.

Az ügyek sokkal jobban alakultak, mint reméltem. Megtaláltuk az iskolát, ahová Jancsit beírástunk. Aztán Magdának is került egy kedvére való foglalatosság. Kiderült ugyanis, hogy a követségnek szükség lenne valakire, aki az alsó tagozatos tanulókkal foglalkozik. Aki ezt korábban ellátta, annak lejárt a szolgálati ideje, s hazautazott. Magyar irodalmat és történelmet kellene tanítani a gyerekeknek, heti két-három alkalommal. Társadalmi munkában, vagyis nem fizetett állásként. Magda boldogan vállalta.

Rendeztünk egy lakásavatót is, ahová meghívtuk a többi tudósítót és feleségeiket. Ez jó alkalomnak bizonyult arra, hogy Magda

ismeretségekre tegyen szert. Barátnőre talált Zsikében, a Rádió, és Inciben, a *Magyar Nemzet* tudósítójának feleségében. Utóbbival már csak azért is szorosabb kapcsolat alakult ki, mert pár percnyi sétára laktak tőlünk. Ez és a követségen vállalt munka eloszlatta a kezdeti idegenkedést.

Útban Tbiliszi felé

A mielőbbi beilleszkedés fontos volt, mert a tudósító, akárcsak Berlinben, itt is hamarosan mély vízbe került. Az SZKP soron következő XXV. kongresszusára Moszkvába érkezett Kádár János. A külföldi vendégek számára külön programokat szerveztek. Sevarnadze meghívására Kádár két napot töltött Tbilisziben. A hivatalos programban a főváros nevezetességeivel való ismerkedés és egy mozdonygyárbeli látogatás meg egy vidéki kirándulás szerepelt. Búcsúzóul nagy fogadást rendeztek a vendégnek. Egymást érték a pohárköszöntők. Amint az egyik befejezte, az asztalfőn ülő Tamadán már emelte is poharát.

Nem tarthattam lépést velük, mert teljesítenem kellett a napi

penzumot. Amikor elkészültem, kértem a központot, kapcsolják Budapestet. Ez azonban többszöri próbálkozás ellenére sem sikerült. Erre megkerestem a Kádár kíséretében lévő Katonát, aki azt tanácsolta, próbáljam meg újra. De ezúttal úgy mutakozzam be, mint Kádár János titkára. Szobámba visszatérve újra hívtam a központot. Kádár nevének hallatán a nő azt kérdezte: *Kto on takoj* – hát az meg kicsoda? Elmagyaráztam neki, s mindjárt lett vonal.

Még a beilleszkedés elején kerültem kapcsolatba Natasával, a *Népszabadság* egyik főszerkesztő-helyettesének kapcsolatával. Farmernadrágot küldött kislányának. Natasa lett Magda első orosz barátnője, aki sok mindenben segítségére volt. Cserébe az ABC Moszkvában létesített üzletében kávét, fűszereket, téliszalámit, tésztaféléket vásároltunk neki. Csak a tényleges ár töredékét fogadtuk el tőle. Büszkesége nem engedte, hogy ne fizessen értük. Pedig mérnök léte havi 110 rubel volt a fizetése, a tudósítóé meg 900.

Az üzletet a moszkvai magyar kolónia tagjai vehették igénybe. Ám ha Natasával vagy az orosz külügyminisztérium baráti munkatársával tértünk be, ők is vásárolhattak. Az üzlet vezetőjével a *Magyarország* című hetilap főszerkesztőjeként találkoztam ismét. A szerkesztőséghez közel, talán a Kőfaragó utcában működött a Fülemlé étterem. Noha mi a *Népszabadság* konyhájáról kaptuk az ebédet, egyszer-máskor betértünk oda. Az egyik alkalommal az elénk siető üzletvezetőben a moszkvai magyar ABC tulajdonosára ismertem. Akkor jöttem rá, hogy kerültek orosz képmásolatok az étterem falára.

Natasa segítségével jutottunk el először a Bolsoj Színházba. Ő szerzett jegyeket a *Hattyúk tava* előadására. A főszerepet a világhírű Maja Pliszeckaja alakította. Magda, egykori néptáncosként, csodálta és élvezte a művésznő varázslatos teljesítményét. Az előadás után barátnőnk meghívott bennünket teára. Teázás közben felidézte a művésznő előéletét. Apját hazaárulás vádjával letartóztatták és kivégezték. Anyját, a némafilmes korszak elismert színésznőjét, egy kazahsztáni munkatáborba zárták. A félárva kislányt a rokonok vették pártfogásukba. Szerencséjére nem állták útját, amikor elhatározta, hogy balerina lesz. Szorgalmának és kivételes tehetségének köszönhetette, hogy a Balsoj társulatának prímabalerinája

lett. A legnagyobb sikert a *Hattyúk tava* mellett a *Carmen* című balettben aratta.

A moszkvai színházi életben jártas barátnő beavatott bennünket a Carmen létrejöttének történetébe is. A szerint Pliszeckaja a fejébe vette, hogy Bizet operájának zenéjére szeretne egy balettet. Ötletével megkereste Dmitrij Sosztakovicsot és Aram Hacsaturjánt, de egyikük sem vállalta. Kifogásuk az volt, hogy Bizet operára írott zenéjét több helyen meg kellene változtatni. Az átírás azzal járna, hogy ki kellene hagyni belőle olyan részeket, mint a torreádor szólója, vagy a habanéra, a női főszereplő áriája. Egy ilyen átalakítás csalódást okozna az opera szerelmeseinek, s aligha bocsátanák meg annak, aki azt elkövette.

Látva, hogy Pliszeckaja nem adja fel, férje, az ugyancsak ismert zeneszerző, Rogyion Scsedrin vállalta a nem mindennapi feladatot. Azzal nyugtatta magát, hogy a zene világában nem ismeretlenek az átírások. Maga Bizet is ehhez a megoldáshoz folyamodott, amikor a Carmen zenéjét komponálta. Abban a hitben volt, hogy az általa megismert habanéra, a női főszereplő belépője, eredetileg egy népdal. Csak munka közben jött rá, hogy az egy spanyol zeneszerző művéből való.

A balett mozdulatok kidolgozására az éppen Moszkvában vendégszereplő kubai népi együttes koreográfusát, Alberto Alonsót kérték fel. Ő a kubai táncművészettől egyáltalán nem idegen, erotikus mozdulatokat is beépített a balettbe. A közönség idegenkedve fogadta, a hivatalos Moszkva meg egyenesen megtagadta. Furceva kultuszminiszter asszony az erotikus jelenetekre hivatkozva elnevezte a premier utáni folytatást. A vihar elmúltával a Carmen mégis elindult hódító útjára, és világsikert aratott. Pliszeckaja háromszor kapott Lenin-rendet.

A művésznőt csak a színpadon láthattuk. Személyesen nem találkozhattunk vele. Ebben a szerencsében – csak évtizedek múltán – második feleségemmel, Zsizsivel részesülhettünk. A Fesztiválzenekar koncertjeire állandó bérlettel rendelkezünk. Annak egyik, 2013. április eleji, az Olasz Intézetben rendezett előadásán, a karmester a pulpitusra lépve néhány szóval ismertette a Haydn-Mozart-Plusz koncertsorozat az esti programját. A Carmen-szvithez érve hatásszünetet tartott, majd üdvözölte a koncerten jelenlévő Maja Pliszeckaját és Scsedrint, aki a színpadra is felment,

hogy onnan köszönje meg a meleg fogadtatást. A művésznő bájos mosolyával és a korát meghazudtoló mozgással – akkor már 88 éves volt – hívta fel magára a figyelmet. A jelenlévők számára nemcsak a zene, de a két művész jelenléte miatt is felejthetetlen élménnyé vált az a koncert. (Alig másfél év telt el az emlékezetes este óta, amikor a halálhírért olvastuk. Münchenben halt meg, 89 évesen. Szívroham végzett vele.)

A moszkvai művészvilág másik reprezentánsával személyesen is megismerkedhettem. Natasa megint csomagot kapott Budapestről. Hozzá igyekeztem. A Moszkva folyó partján haladva már messziről láttam, hogy egy alak az út szélén állva integet. Stoppolni próbál. Erre jó oka lehetett, hiszen azon a szakaszon se villamos, se trolibusz nem közlekedett. Az eső meg szakadt, mintha dézsából öntötték volna. Lelassítva, s mellette elhaladva, már egészen közelről láttam az alacsony, agyonázott férfit. Hóna alatt valami gyanús csomagot szorongatott, a másikkal meg szaporán integetett. A fékezéstől a kocsí éppen csak elgurult mellette, így alaposan szemügyre vehettem. Megzavart a férfi arcán látható kifejezés, amely valami ilyesmit jelenthetett: hát te sem állsz meg. Nincs benned egy cseppnyi emberség sem. Továbbhajtasz, akár csak a többi, aki elszáguldott mellettem. Pedig láthatod, már bőrig áztam.

A Lada, farát kissé oldalra dobva, nagyot zökkenve került nyugalmi állapotba. A fordulással nem akartam bajlódni, egyszerűen visszatolattam. Melléérve, kinyitottam neki az ajtót. Az meg letocs csant az anyósülésre. Csapzott hajáról folyt a víz, s csorgott a hóna alatt lévő, újságpapírba burkolt csomagból is. A látvány annyira lefoglalt, hogy az üdvözlésre felém nyújtott csuromvizes kezét elfelejtettem elhárítani. Hová igyekszik, kérdeztem.

– A kórházból jövök, és hazafelé tartok, az eső meg elkapott – felelte. – De azért ma igazán jó napom van, boldog vagyok. Nem csak azért, mert végre megszánt valaki. Azért is. De legelőbb azért, mert nagyapa lettem. Képzeld, megszületett az első unokám. Fiú.

A monológot megszakítva arra kértem, mondja meg a címét, hogy tudjam, merre kell menni.

Viszonylag hamar célba értünk. A megadott házszám előtt megállva, el akartam köszönni tőle. Ám utasom vasmarokkal szorította a feléje nyújtott kezét, s közben kérlelt. Gyere, galambocskám, itt ez a finom füstölt hal, csapjunk egy jó lakomát. Legalább nem

egyedül kell megünnepelni az unokám születését és a találkozásunkat. Szabadkozni próbáltam, mondván, egy ismerőshöz igyekszem, nem akarom megvárakoztatni. Azt felelte, ha van telefonja, tőle felhívhatom, s megmondhatom neki, hogy egy kicsit kések. Most már nem lakomára, csak egy italra, végül könyörgő hangon egy teára invitált. Sértés lett volna visszautasítani.

A kocsiból kikászálódva utasom a még mindig szakadó eső elől a kapualjba húzódva várt. Az első emeletre felérve, a lépcsőházból nyíló két lakás egyikének ajtajához lépve, zsebéből egy kulcshoz hasonló valamit halászott elő. Azt, mint egy bicskát, kétfelé hajtotta. A kulcsot előbb a felső, majd az alatta lévő zárba illesztve, többször megforgatta. Hallani lehetett, amint a zárok fémes kattanással szabaddá tették a bejáratot. Az ajtót kitarva betessékelt. Még be sem léptem, már megcsapta orromat a nyers fa és enyv illata. Ez egy asztalos lehet, gondoltam. El nem tudtam képzelni, minek a biztonsági zár egy asztalos lakásának bejáratí ajtajára. Vendéglátóm a nappaliba vezetett. Foglalj helyet, galambocskám, vagy ha úgy tetszik, hát nézz körül. Én addig odateszem a teavizet, és veszek magamra valami szárazat.

Egyedül maradván körbenéztem. Az egyik fal mentén, egymás hegyén-hátán, ládák sorakoztak. A szemben lévőn meg festmények. Tájképek. Furcsállottam a gyűjteményt. Ennyi kép akkor is sokba kerülhetett, gondoltam, ha nem valamelyik híres tájképfestőtől származik. Közelebb lépve, egyiket-másikat alaposabban megnéztem. A festmények jobb alsó sarkában lévő kézjegyet próbáltam megfejteni. Annyira elmerültem a képek szemléletében, észre sem vettem, hogy vendéglátóm visszatért. Megfordulva, egymással szemben álltunk.

– Csak pár napja vagyok itthon, a ládák meg tegnap érkeztek – magyarázta. – A képek a velencei biennálén voltak kiállítva. Egyik boldogság a másik után. Előbb a képeimet hívják meg a biennáléra. Mire hazaérek, ott a másik jó hír, megszületett az első unokám. Repesek a boldogságotól.

Miközben beszélt, karjait széttárta, szemei gyanúsán csillogtak. Azokkal a széttárt karokkal talán azt akarta mondani, nem tehetek róla, ilyen vagyok. Ám mást is jelenthettek. Önkéntelenül egy lépést tettem feléje. Mire a másik is megmozdult, s testközelbe érve,

átölelt és magához szorított. Amikor szétváltunk, vendéglátóm könnyezett.

Az örömtől, mondtá, öklével a szemét törölgetve. Aztán a terített asztalra mutatva kért, foglaljak helyet. Észre sem vettem, hogy miközben nézelődtem, a házigazda mindent elrendezett. A terítőken nemcsak tea, hanem pár falat fekete kenyér, vaj, a Pravdában ázott füstölt hal és egy üveg vodka várt ránk. Nem volt mit tenni. Enni és inni kellett. Az első pohárka vodkát az unoka születésére, a másikat az anya és a csecsemő egészségére, a harmadikat kettőnk találkozására. Itt azonban meg kellett állni. Még hátravolt a Natasával való találkozó.

Falatozás után az asztaltól felállva búcsúzkodni kezdtem. Vendéglátóm karon fogott, s a falon sorakozó, egyszer már megmutrált képekhez kalauzolt. Arra kért, válasszak egyet. Vagy akár kettőt. Fogadjam el őket mint barátságunk jelképét. Megköszönve, megpróbáltam elhárítani az igazán gáláns, valójában meg sem érdemelt ajándékot. Igosev – mert az ismert tájképfestő volt a házigazda – nem tárgított. Végül leakasztottam egy kisméretű képet. Rosszallóan csóválta a fejét, de nem tiltakozott. Az asztalhoz lépve, tollát a kalamárisba mártva, szálkás orosz betűkkel ajánlást írt újdonsült barátjának a kép hátuljára. Végül aláakanyarította a saját nevét, Bl. Igosev, s a dátumot: 1976. július 23.

A Leninszkij Proszpektre való kiköltözéssel bizonyos előnyöket elvesztettünk, másokat meg nyert a család. Először is távol voltunk a város zajától. Másodszor a kis, nyírfaerdőkkel szabdalta környék nyáridőben jó kirándulóhelynek bizonyult. Amikor meg leesett a hó, a közelben lakó barátok példájára, síelni kezdtünk. Leghamarabb Jancsi tanult bele. Magda is rákapott. Viszont a kezdeti próbálkozások után le kellett mondania a hétfégi és néha az esti órákban gyakorolt síelésről. Nem tett jót a szívének.

Egyszer Natasa jelenlétében ez is szóba került. Ő rögtön ajánlotta, hogy beszél orvos barátnőjével, aki szívspecialista és a moszkvai pártkórházban dolgozik. Pár nap múlva jelezte, hogy Olga Primakova szívesen találkozna Magdával. Ezért aztán mindkettőjüket meghívtuk teára. A negyvenes éveiben járó, szimpatikus orvosnő Magdát kikérdezve azt javasolta, hogy vegyen részt egy alapos kivizsgáláson náluk, a pártkórházban. Vállalta. Az eredményt a főorvos összegezte. Közölte, hogy minden jel szerint

veleszületett, kóros elváltozásról van szó. Hibás az egyik szívbillentyű, károsodott a szívizom. Ezek együtt akadályozzák a szabályos véráramlást. A vérben oxigénhiány lép fel. Ezt mellkasi fájdalom, légszomj, esetleg fulladásos tünetek kísérhetik. Szükség lenne a szívbillentyű hibájának korrekciójára. Sietett megnyugtatóni, hogy a műtét veszélytelen. Jó lenne mielőbb elvégezni.

Magda úgy döntött, nem veti alá magát a javasolt műtétnek. Amúgy is közeleg a nyári szabadság ideje, s otthon a Kútvölgyi Kórházban kér még egy kivizsgálást. Ha ott is a műtétet javasolják, akkor azt otthon szeretné elvégeztetni. A nyári szabadságot az iskolai szünethez kellett igazítani. Amikor a tanévnek vége lett, fellelégeztünk. Jancsi egy tárgyból sem kényszerült ismétlésre. Ettől kissé megnyugodva tervezhették a továbbiakat, amibe Magda otthoni kivizsgálását be kellett kalkulálni. A tudósító egy hónapot tölthetett szabadságon, az iskolai szünet meg két hónap. Ezért úgy döntöttünk, hogy Magda és Jancsi előremennek, én pedig két hét múlva követem őket. Magda otthon jelentkezik a Kútvölgyiben, és elvégezteti a szükséges vizsgálatokat. Utána mindketten lemennek a balatonszéplaki újságíróüdülőbe.

Magda és Jancsi nélkül nagyon egyedül éreztem magam a napok óta üres lakásban. Ezért úgy döntöttem, hogy a hétvégét a Külügyminisztérium Moszkvától nem túl távoli, vízparti üdülőjében töltöm. Ehhez a minisztérium sajtóosztályának akkor már barátnak számító munkatársa segített hozzá. Szombaton délelőtt útnak indultam. Valahol félúton, a nyílegyenes pálya jobb oldalán, egy őrtorony magasodott. Közeledve láttam, hogy az őr kászálódik lefele, majd az útra lépve a padkára terel. Tudtam, hogy ha a zónahatáron túlra utazom, igazoltathatnak. Ezért induláskor kezem ügyébe helyeztem a szükséges okmányokat. Félreállva, már nyúltam is a papírokért. Az őr azonban, a mozdulatot megakasztva, nevemen szólítva rám köszönt.

– Dobrij gyeny, Továrís Kanyó. Vás nomer nye vidna, csisztitye pazsalszta! Azaz: Jó napot, Kanyó elvtárs. Nem látható a rendszáma, tisztítsa meg, kérem.

Szerencsére találtam valami rongyot, amivel a rendszámtáblát megszabadíthattam a ráakódott kosztól. Mire a rendőr, az eredményt nyugtázva, tisztelgett, és jó utat kívánt. Nemcsak a dokumentumokra nem volt kíváncsi, de azt sem kérdezte, hová tartok. Hát

persze, hiszen rendelkezésére álltak a szükséges adatok. Az üdülőre rátalálva, kis csalódással konstataáltam, hogy az egy szocreál építmény, és nem valami vízparti kastély. A konyha viszont kitűnőnek bizonyult, a menü bőséges. A tiszta vízű folyó nem volt erős sodrású. Jól lehetett úszni benne. Átúsztam a túlpartra, ahol egy pipacserdővel borított, szűz területen találtam magam. A két nap hamar eltelt. Hétfőn korán keltem, elfogyasztottam a bőséges, főtt virsliből és a Bykovóban megismert és megszeretett blincsikiből álló reggelit, aztán útra keltem.

Tíz óra felé értem Moszkvába, egyenesen az irodába tartottam. Útközben, egy piros lámpánál, egymás mellé kerültünk a párhuzamos sávon közlekedő Bokor Palival, az MTI tudósítójával. Csak annyit tudott mondani, a követség nála is keresett, hívjam fel őket. Az irodai telexgépen két üzenet várt. Az egyik a követségről, a másik a szerkesztőségtől érkezett. Mindkettő telefonhívást kért. Előbb a követséget hívtam. A titkárnő közölte, hogy a tanácsos várja a hívásomat, úgyhogy rögtön kapcsolja. Mint kiderült, azért kérte, hogy hívjam fel, mert vasárnap a szerkesztőség a követségi ügyeleten érdeklődött. Máskor hagyjam meg, hol lehet elérni, ha elutazom Moszkvából.

Ezt megbeszélve, a rovatvezető számát tárcsáztam. Amikor bejelentkeztem, a vonal másik végén, egy pillanatnyi csend után, csak valami hüppögést hallottam. Aztán a titkárnő Erzsike, elcsukló hangon, csak annyit mondott – kapcsolom a főnököt. Várnai Feri a tőle megszokott, nem mindig kellemes hangfekvésben üdvözlés helyett azt kérdezte:

– Hol a fenében csavarogtál? Nyilván elmentél Moszkvából, de sem a szerkesztőségnek, sem a követségnek nem jelentetted be, hol érhetünk el, ha szükség lenne rád. Tudod, hogy a lap hétfőn is megjelenik, vagyis nálunk a vasárnap is munkanap, tehát neked is az.

– Szükség lett volna valamire? – próbáltam megakasztani a szóáradatot.

– Annál nagyobb a baj. Meghalt Magda. Szombaton éjszaka, otthon, a lakásokban. A részleteket még nem ismerem. Úlj fel az első gépre!

Kezemben a kagylóval, az íróasztalra borulva, sírva fakadtam. Nem tudtam, mennyi idő telt el, amikor a rádiótudósító felesége lépett be.

– Hallottam, hogy megjöttél – köszönt rám Zsike. – Azért nyitottam be, mert tegnap nálunk kerestek. Elemér úton van, én meg nem tudtam semmit rólad. – Aztán a sírástól maszatos arcom látán kérdezte: – Valami baj történt?

Csak annyit tudtam mondani: Magda meghalt. Erre Zsike magához ölelve, velem együtt kezdett sírni. Magdával kölcsönösen kedvelték egymást. A halál oka iránti kérdésre csak annyit tudtam mondani, hogy pár perce beszéltem a szerkesztőséggel, de a részletek még nem ismertek. Most mennem kell. Jegyet akarok szerezni a következő budapesti járatra. Indulás előtt felhívtam a Malév-képviselő vezetőjét, aki baráti körünkhöz tartozott. Az irodában már vártak, s percek alatt kezemben volt a másnap délelőtti járatra szóló jegy.

Aztán vissza az irodába. Anyósomat kellett felhívni. A telefon hosszan csöngött. Már arra gondoltam, talán nincs is otthon, de aztán mégis megszólalt a jól ismert hang.

– Jaj istenem, te vagy az, Bandikám. Talán még nem is tudod, mi történt Magdával. Megszakad a szívem. Meghalt szegénykém. Két ilyen súlyos csapás, rövid időn belül. Először apa, és most ő. Pár napja beszélünk utoljára. Elmondta a kórházi kivizsgálás eredményét. Azt is, hogy nem fogadta el a soproni beutalót. Lemegy a Balatonra Jancsihoz, s oda várt téged is, ahogy megbeszéltétek. Mondd, mit vétettünk, hogy ilyen fiatalon vette el az Isten? Hát nem az az élet rendje, hogy a gyermek temeti az életét leélt, vagy valamilyen súlyos betegségben elhalt szülőjét? Az is fájdalom a hátramaradottnak, de százszorosan fáj, ha a szülőnek kell a gyermekét temetni. Ez nem igazságos.

Az anya fájdalomának hangot adó panaszáradat zokogásba fulladt. Nekem is folytak a könnyeim. Amikor a vonal végén abbamaradt a sírás, jeleztem, hogy másnapra kaptam repülőjegyet. Amint hazaérek, hívni fogom.

Lacit, aki még Berlinben volt, csak ügyyel-bajjal tudtam elérni. Néhány ügyetlen félmondat után ki kellett mondani: meghalt a Mama. Így szólították a fiúk. A hogy történt kérdésre neki is csak azt mondhattam, hogy nem ismerem a részleteket. Csak pár órával korábban kaptam a hírt. Az lenne a legjobb, ha mielőbb ő is hazajönne. Tudta, hogy anyja nincs jó állapotban. A tavaszi szünetben járt Moszkvában, szó esett róla, miközben kivittem a repülőtérre.

Értesítettem Natasát, Magda barátnőjét, és Incit, lemondtam a takarítónőt. Kikapcsoltam a jégszekrényt és a telexgépet. Bezártam az irodát, adtam egy kulcsot Zsikének, és hazamentem. Két bőröndbe belepakoltam minden nyári ruhadarabot. Aztán összeszedtem a tartós élelmiszereket, s levittem a házmester feleségének. Mindent elrendezve, egy kis ideig még ücsörögtem a TV előtt, aztán lefeküdtem. Az éjszaka nagy részét ébren töltöttem.

Nem is reggeliztem. Induláskor, a lépcsőházban összefutottam a kereskedelmi kirendeltség munkatársával. Kiderült, ő is a repülőtérre tart, szabadságáról érkezik vissza egyik munkatársuk. Ajánlotta, hogy menjek vele.

A repülőtéren, a csomagoktól megszabadulva körülnéztem, hol találnék egy csendesebb zugot, ahol olvasással tölthetném a beszállásig hátralévő időt. Ténfergés közben felfigyeltem valakire, aki nagyon hasonlított egyik otthoni ismerősünkre. Közelebb érve, a sírdogáló nőben a budapesti pártfőiskola egyik tanárának feleségét ismertem fel. Pintér Lászlóval az Idegen Nyelvi Főiskola utolsó éves hallgatójaként kerültem kapcsolatba. Nála vizsgáztam tudományos szocializmusból. (Ő a Leningrádi Egyetem hallgatójaként ismerkedett meg Irínával. Az ismeretségből barátság, abból meg házasság lett.) Így ismertem meg orosz származású feleségét, a szépséges Irinát, aki Irkutszkban élő szüleinél volt látogatóban. Hazafelé tartott, de csak Moszkváig jutott. Nem akarták kiengedni az országból. Irkutszkba érkezése után, a szabályokat betartva, jelelkezett az illetékes hatóságnál. Elutazásakor azonban elfelejtette lepecsételtetni a tartózkodási engedélyt. Most itt ül a bőröndjein, azt se tudja, mitévő legyen, mesélte a vele történeteket. Próbáltam megnyugtatót. Együtt megkerestük az ügyeletes határőrtisztet. Az alezredeknek először a saját útlevelemet és orosz nyelvű tudósítói igazolványomat adtam oda. Nem felejtettem el hozzátenni, hogy a *Népszabadság*, vagyis a *Pravda* magyarországi megfelelőjének a tudósítója vagyok. Elmondtam azt is, mi a baj. Az elvtársnő alighanem hibát követett el, de talán neki, mint a határőrség reptéri parancsnokának, módjában áll segíteni.

A tiszt türelmesen végighallgatott, aztán elkérte Irina útlevelet és a tartózkodási engedélyt. Pár nyugtató szót váltott vele, s az egyik kiléptetőablakhoz kalauzolt bennünket. Az útlevélezkezőnek átadta Irina papírjait, s kérte, hogy pecsételje be a kilépést. Az a

szabályokra hivatkozva tiltakozni próbált. Az alezredes azonban leintette, mondván, ő vállalja a felelősséget, úgyhogy tegye a dolgát. Aztán én következtem. A túloldalra jutva, Irina a nyakamba borult, s hálálkodott a segítségért. Azt már csak a gépen kérdezte meg, miért egyedül utazom. Nem akarván őt a szomorú hírrel traktálni, csak annyit mondtam, hogy a család már otthon van, s igyekeztem másra terelni a szót. Beszélgetni pedig volt miről. A már több mint egy évtizede Magyarországon élő Irina hozzászólt a magyarországi viszonyokhoz. Fájt neki, hogy szülőhazájában ilyen szigorú rendszabályok uralkodnak.

Szóba került az is, milyen a moszkvai tudósító élete. A több mint egy év tapasztalatairól volt elég mondanivaló. Úgy elszaladt az idő, hogy azon vettük észre magunkat, már meg is érkeztünk Ferihegyre. Irinát a férje várta. Meglepődött, amikor együtt látott bennünket. A kölcsönös üdvözlések után Irina ott helyben elmesélte a kálváriáját. Laci ámulva hallgatta a történetet. A segítséget megköszönve ajánlotta, menjek velük. Ő ugyanis kért egy kocsit a pártgarázsból. Azzal jött Irináért, s a Volgában kényelmesen elférünk. A Bajza utcai lakásukhoz érve megkérte a gépkocsivezetőt, vigye haza a barátját.

A Lajos utcai lakásunkhoz érve örültem, hogy senkivel sem találkoztam. A bejárati ajtón meglátszott, hogy felfeszítették, de valaki, talán a házmester, mindent helyreállított.

A záruk engedelmesskedtek a nálam lévő kulcsoknak. Először az előszobából nyíló hálóba léptem be. A redőnyök nem voltak leengedve. Az északnyugatra néző ablakokon betűzött a delelőn már túljutott nap. A szobában fülledt meleg volt. Az ágy úgy maradt, ahogy elképzelésem szerint, rosszullétekor Magda a takarót félrelökve, a légszomjtól szenvedve, az ablakhoz vánszorgott. Alighanem az erkélyajtót akarta kinyitni, hogy levegőhöz jusson. Elképzeltem, egyik kezével a kulcsra zárt ajtóval bajlódott, míg a másikkal a kétszárnyú ablak függönyébe kapaszkodott. Akkor zuhanhatott a földre, magával rántva a függöny egyik felét, amely kiszakadt a karnisból. A másik fele azonban a helyén maradt. A kép egy szárnyaszegett, élettelenül alázuhanó madárra hasonlított.

A látványtól elfordulva az ágyhoz mentem. Az éjjeliszekrényen egy kinyitott könyv s Magda olvasószemüvege hevert. Mellette a szívpanaszok kezelésére szolgáló gyógyszer, és egy levél

megkezdett nyugtató. A hálóból átmentem a nappaliba, onnan a hallba, majd az előszobán át a konyhába. A mosogató szárítóján egy kis tányér, teás csésze, vizespohár és egy kés. Egyedül vacsorázott, s gondosan elmosta az evőeszközöket. A jégszekrényben kis csomag vaj, pár szelet felvágott, egy darab sajt és paradicsom. Talán az lett volna a reggelije.

Utolsó telefonbeszélgetésünk alkalmával elmondta, hogy amint megbeszélték, hazaérkezésük után bejelentkezett a Kútvölgyi Kórházban tervezett kivizsgálásra. A Berlinben megismert Karcagi Sándor rádiótudósító feleségével beszélve tudta meg, hogy ők is Széplakra készülnek. Hallva, hogy órá vizsgálatok várnak, felajánlották, magukkal viszik Jancsit. A segítséget elfogadta.

A vizsgálatokat lezárva az orvos azt ajánlotta, hogy beutalja a szívbetegség kezelésére specializált, Soproni Állami Szanatóriumba. Az ajánlatot nem fogadta el. Döntésében szerepet játszhatott, hogy az ugyancsak szívpanaszokkal bajlódó apját is a soproni szanatóriumban kezelték. Nem sokkal utána meghalt. Ezt a Kútvölgyi Kórház orvosa nem tudhatta. Nem utazott tehát Sopronba, de Balatonszéplakra sem.

Laci és Janci a Vörös téren

A vizsgálat lezárását követő napon felhívta a baráti körünkhöz tartozó Kapitány házaspárt. Tőlük értesültem a továbbiakról. Miután elmondta nekik, mi zajlik körülötte, Klári azt javasolta, ha már Jancsi ügyis jó kezekben van, kapcsolódjon ki. Töltse velük a hétvégét a dömsödi, Duna-parti üdülőjükben. A meghívást elfogadta. Abban állapotok meg, hogy másnap reggel nyolc óra tájban jelentkezik náluk.

Kapitányék azonban hiába várták. Már jócskán túl voltak a megbeszélte időpontra, ezért többször is hívták telefonon. A sikertelen kísérletekkel már sokkal több idő telt el, mint amennyire Magdának szüksége lett volna ahhoz, hogy a Lajos utcából eljusson barátaik Délibáb utcai lakására. Felhívták Lányiéket. Gyuri átment a lakáshoz, többször csöngetett, eredménytelenül. Némi tanakodás után értesítették a mentőket és a rendőrséget. Utóbbiak jelenlétében felfeszítették az ajtót, s a lakásban körülnézve, a hálószobában, az ablak előtt, a földön fekve, a félig leszakadt függönybe kapaszkodva, holtan találták Magdát.

Egy hónappal később, kaptam egy levelet, a Budapesti Rendőrfőkapitányságtól. Abban tudatták velem, hogy a vizsgálatot lezárták. Azt is közölték – feltehetően az orvosi vizsgálat alapján –, hogy a halál, „nagy mennyiségű gyógyszer bevétele miatt kialakult, légzési és keringési elégtelenség következtében állott be”. Az, hogy lefekvés előtt Magda gyógyszert vett be, biztosra vehető. A nagy mennyiségnek ellent mondott az éjjeliszekrényen talált gyógyszer-maradvány. A légzési probléma huszonöt éves házasságunk alatt végigkísért bennünket. Azt rendszerint valamilyen izgalmi állapot vagy időjárási front váltotta ki. Magda nem a gyógyszerek miatt, azok ellenére halt meg. Nem voltam mellette, hogy segítsék neki.

A lakást lezártam, s lementem a Kolosy térre, felszálltam a 86-os buszra. Annak a végállomásánál, a Kosztolányi Dezső tér és a Bocskai út sarkán lakott anyósom. Nem volt egyedül. Ott találtam két sógornőmet, Maricát és Zsuzsát. Anya könnyes szemekkel ölelt magához. Mindnyájan sírtunk. Kis idő múlva anya kezdte a beszélgetést. Abban állapotunk meg, hogy másnap intézkedem a temetésről. Aztán lemegyek Jancsiért a Balatonra. Az előző éjszakai nem alvás, az utazás, a lakásban tett látogatás és az azt követő beszélgetés nagyon kimerített. Ezt anyósom is észrevette. Adott egy nyugtatót, s javasolta, hogy feküdjek le a háló egyik heverőjére.

Arra ébredtem, hogy már sötét van, sógorom meg a nappaliban az anyjával beszélget. Összeöleleztünk, s Gyszi azt ajánlotta, üljünk le a konyhában. Anyáéknak nem kell még egyszer végighallgatni mindent. Kért egy konyakot. Anya az üveget adta oda, mondván, biztos én is innék egyet. Poharat találunk a konyhában.

Gyszi nemcsak sógorom, hanem haláláig a legjobb barátom volt. Olyasmikről – politikáról, magánéleti dolgokról – is megosztottuk egymással gondolatainkat, amikről a család többi tagja előtt sem beszéltünk volna. Gyszi egyetlen kérdést tett fel: igaz lehet-e, hogy Magda öngyilkos lett, mint azt a két húga állítja. Erre csak azt felelhettem, hogy Magda nagyon szeretett engem, a fiúkat és az életet. Valami nagyon súlyos dolognak kellett volna történnie ahhoz, hogy erre szánja el magát. A Moszkvában végzett vizsgálatok óta azt is tudtuk, hogy előbb vagy utóbb alá kell vetnie magát a műtétnek. Elmondtam azt is, amit anyával és sógornőimmal nem akartam, nem is tudtam volna megbeszélni. Feltártam neki a gödi hétvégi kiránduláson történeteket. Azt sem hallgattam el, hogy ez a fulladásos jelenség máskor is előfordult, ha valamivel, akár az egymáshoz való testi közeledéssel felizgatta magát. Gyszi azzal próbált nyugtatni, hogy ismerve Magda betegségét, ami miatt már a Honvéd Táncegyüttest is ott kellett hagynia, ami történt, bármikor bekövetkezhett volna. A hosszúra nyúló beszélgetés után hazavitt. Egész éjszaka nem hunytam le a szememet.

Másnap felkerestem az intézetet, hogy az orvos jelenlétében elbúcsúzzam Magdától. Megrendítő volt a szeretett, immár halott lény mellett állni. Meg sem próbáltam visszatartani a könnyeim. Kis idő után az orvos hozzám lépve, vállamat átfogva elvezetett. Az irodában leültetett, s egy pohár vizet tett elé. Megvárta, míg összeszedem magam, aztán megkérdezte, hozzájárulok-e a boncoláshoz. A kérdésre összerementem. Nem, azt nem szeretném. Talán arra gondoltam, ne okozzanak neki fájdalmat. Mintha a halott érezné, hogy összevissza szabdalják a testét. Az orvos erre elém tette a boncolást elutasító határozatot. Aláíratta, aztán elbocsátott.

A következő napra kértem egy kocsit a szerkesztőségtől, és lementem Balatonszéplakra. Először is a Karcagi házaspárt kerestem meg. Az üdülő teraszán találtam rájuk. Kávéztak és újságot olvastak. Amikor megláttak, elém siettek, hogy ne a társaság előtt

kelljen részvétüket kifejezni. Ugyanis Magda haláláról a kezükben lévő *Népszabadság* aznapi számából értesültek. Amikor a halálhírt meglátták, Jancsit lányaik társaságában a vízre küldték. A partra kísétálva láttam a két lányt és Jancsit a vízibiciklivel. Kata tekert. Ő nem mehetett a vízbe. A másik kettő azonban láthatóan élvezte a játékot. Beugrottak, pár karcsapás után újra fel a vízi alkalmatosságra, aztán újra a vízbe. Berlinből engem is jól ismertek a lányok, de nem vettek észre. Jancsi sem. Lekötötte őket a játék. Visszaültem hát a házaspárhoz a teraszra, s megvártam, amíg a gyerekek előkerülnek. Jancsi egyenesen a nyakamba ugrott. Nem törődve vele, hogy vizes lesz, magamhoz szorítottam. Ajánlottam, hogy vegyen száraz ruhát, aztán együnk egy fagyit, vagy sétáljunk.

– Miért egyedül jöttél, miért nem a Mamával? – kérdezte, miközben a szállása felé bandukoltunk.

– A Mamával baj történt.

– Olyan baj, hogy emiatt nem jött le? Talán ott tartották a kórházban?

– Sajnos annál nagyobb a baj. A Mama meghalt.

Az azóta eltelt több évtized sem mosta el az akkori képet. A gyerekek megállt, rám nézett, és csak annyit kérdezett – baleset érte? Arkifejezése nem tükrözte az őt ért sokk hatását, nem árulta el, mit érez. Amennyire csak lehetett, igyekeztem kíméletesen tudtára adni, mi történhetett, mi okozta anyja halálát. Még szó esett a temetésről, amelynek az időpontját még nem tudhattam. Meg arról is, hogy nem megyünk vissza Moszkvába. Laci már végzett az egyetemen, ő is jön haza Berlinből, s ezután már csak hármasban leszünk. Amikor azt javasoltam, csomagoljon össze, hogy hazamehessünk, azt kérdezte, nem lenne-e jobb, ha a temetésig ott maradna. A kérdést mérlegelve, arra gondoltam, talán igaza van. Mit is csinálna otthon? Itt legalább jó társaságban van.

A következő napok történéseiből leginkább a Farkasréti temetőbeli szertartásra emlékszem. Annak szervezésében a szerkesztőség nagyvonalúan közreműködött. A ravatalt elborították a család, a rokonok és a barátok virágai. A szerkesztőség külön koszorút helyezett el a ravatalnál. A család és a közeli barátok mellett ott voltak Magda utolsó munkahelyének kollégái, a *Népszabadság* néhány munkatársa, élükön Katona István főszerkesztővel. Ő mondta a búcsúbeszédet.

32. Nehéz idők

Nehéz idők következtek. A Berlinből hazatérő Laci egyelőre csak kereste a helyét a számára már szinte idegen környezetben. Hét évet töltött az NDK-ban, diplomát szerzett a Humboldt Egyetemen. Azalatt összeszerelmesedtek az Ursulának keresztelt, Uschkanak becézett évfolyamtársával. Az utolsó időben már együtt is éltek a kis barátnő ügyesen megszerzett lakásában. Itthon aztán hiányzott a megszokott életritmus, különösen a kedves. Úgyhogy egy idő után kiutazott Berlinbe. Onnan visszatérve megkérdezett, mit szólnék hozzá, ha feleségül venné a berlini kislányt?

Erre azt feleltem, ha szereti, s feltéve, ha ő is akarja, költözzön hozzánk. Uschka nemsokára megérkezett, össze is házasodtak. A Lajos utcai lakás egyszerre szűknek bizonyult. Az özvegyen maradt apának, az ifjú házasoknak és a tizenhét éves Jancsinak kellett volna a magánszférát biztosítani. Nem volt egyszerű.

Gondot jelentett az is, hogy a Humboldt Egyetem diplomájával rendelkező fiatal házasok nehezen találtak munkát. Az NDK-ban eltöltött hét év után Laci szinte légüres térbe került. Kapcsolatai elszorvadtak. Uschka nem tudott magyarul. Végül azért mindketten megtalálták a helyüket. Nem úgy Jancsi. Nem elég, hogy elveszítette az anyját, újra kellett volna

Uschka és Laci

kezdenie a középiskolai tanulmányokat. Ahhoz volt a legkevésbé kedve. Kamionsofőr szeretett volna lenni. Én azonban erőltettem a tanulást. Így aztán a Vendéglátóipari Szakközépiskolában kötött ki. Nem repesett az örömtől, de látszólag belenyugodott. Én meg örültem, hogy a fiú, legalábbis a saját felfogásom szerint, sínre került. Egy gonddal kevesebb. Abból meg még így is maradt elég. Hiányzott Magda, huszonöt éven át hú társam, akivel megoszthatam volna.

A halálát követő nehéz időszakot segített áthidalni, hogy a szerkesztőség, talán a *Magyar Hírlap*-nál töltött időmre emlékezve, hol az egyik, hol a másik arab országba küldött riportútra. Izrael egyelőre kimaradt, mert a két ország között, a hatnapos háború következtében, Moszkva vonalához igazodva, megszakadtak a kapcsolatok. Kádár János találta meg a kikaput. Először 1976 decemberében küldött egy alacsony szintű pártdelegációt, az Izraeli Kommunista Párt kongresszusára, majd két év múlva megismételte. Ezúttal a delegáció vezetőjévé Rév Lajost, az Ipari Szövetkezetek Országos Tanácsának elnökét, a gazdasági élet egyik fontos szereplőjét jelölte. Ő ráadásul tagja volt az MSZMP Központi Bizottságának. S hogy személyének jelentőségét növelje, melléadta Nagy Gábort, a pártközpont külügyi osztályának helyettes vezetőjét. Az a poszt megfelelt a külügyminiszter-helyettesi rangnak.

A küldöttségben helyet kapott egy tolmács, és személyemben a *Népszabadság* munkatársa. S hogy legyen időnk tájékozódni, több mint egy hetet tölthettünk Izraelben. Részt vettem ugyan a pártkongresszuson is, de lényegében külön programot bonyolítottam le. Ismerkedni akartam a való élettel, anyagot gyűjteni a tervbe vett írásokhoz.

Ahhoz azonban egy jó helyi kalauz segítsége is kellett. Az angolul, héberül és magyarul jól beszélő Bindis Ilona a negyvenes évek végén, Budapestről érkezett Izraelbe. Ott végezte tanulmányait, ott ment férjhez. Őt kaptam kísérőül. Országjáró ajánlásának első helyén Haifa és az ottani egyetem szerepelt.

Másnap reggeli előtt újságot akartam vásárolni, hogy tájékozódjam. Az angol nyelvű *The Jeruzsálem Post* azonban már elfogyott. Az önkiszolgáló rendszerben működő büfénél meg hosszú sor kígyózott. A zsidó tömeget egy amerikai turistacsoport alkotta. Amikor tányéromat végre megrakhattam, a terem távoli sarkában

lévő, még egyetlen üres asztalhoz igyekeztem. Miközben elhelyezkedtem, odatelepedett még valaki. Asztaltársam jellegzetes amerikai hanghordozással, de ismerősnek tűnő akcentussal köszöntött. Majd azt kérdezte, vajon én is az amerikai csoporthoz tartozom-e? Ugyanis, noha már néhány napja együtt vannak, nem emlékszik, hogy találkoztunk volna. Igaz, nem valami jó az arcmemóriája. Siettem megnyugtatni, nem hagyta cserben a memóriája, nem vagyok tagja a csoportjuknak. Budapestről érkeztem, magyar újságíró vagyok, ismerkedem az országgal.

Asztaltársam látható meglepetéssel fogadta a közlést. A magyar és angol nyelvű névjegyet forgatva ő is bemutatkozott.

– Weisz Sámuel vagyok New Yorkból. Budapesten, a Kertész utcában születtem. Azon az őszön mentem a hatodik osztályba, amikor családukat gettóba zárták. Sok ezer társunkkal együtt a Rumbach Sebestyén utcai zsinagógába kerültünk. Ebből az időből leginkább a talpalatnyi helyért folyó küzdelemre, a tisztálkodási lehetőség hiányára, a bűzre és az éhezésre emlékszem. Ezek a dolgok azért is hatottak rám olyan nyomasztóan, mert addig mi jómódban éltünk. Atyám, Weisz Ármin banktisztviselő volt, anyám zenét tanult, s tanított is. Érdekelte a festészet és az építészet. Ilyesmikről beszélt,

Massadában

ha el akarta terelni a figyelmemet a bennünket körülvevő szörnyűségekről. Ő ismertetett meg a zsinagóga belső elrendezésével. Jaj istenem, én csak mesélek itt, s meg sem kérdezem, ismeri-e ön egyáltalán a Rumbach Zsinagógát. Nem? Hát a Dohány utcait? Azt igen, abban már járt is? No, akkor figyelmébe ajánlom, ha újra otthon lesz, nézze meg a Rumbachot. Tudom, hogy az egykor gyönyörű épület csupa rom, de állítólag még így is emlékeztet a fénykorára. Szüleim ugyan nem oda, hanem a Dohány utcaiba jártak imádkozni. Mert modern felfogású, ahogy mi mondjuk, neológ zsidók voltak. Isten nyugosztalja őket. Ja, a Rumbachot meg a konzervatívoknak, az ortodox zsidóknak építették. Pestről érkező ismerősök azt beszélnek, úgy áll ott a zsinagóga, ahogy a háborút átvészelte, félig romosan, de fenségesen. Amikor anyám mesélt róla, elmondta, hogy annak idején közadakozásból építették. Most meg a zsidó hitközségnek nincs pénze a rendbetételére, az állam meg nem áldoz rá. Szomorú. Na de túl sokat beszéltem. Lehet, hogy ezek a dolgok önt nem érdeklik. Igaz, eddig szóhoz sem engedtem jutni. Ajjaj, a csoportom meg már szedelődzködik, úgyhogy mennem kell. Keressük egymást. Szeretnék hallani Magyarországról – mondta, s átadott egy névjegyet. Egy újabb találkozás reményében váltunk el.

Nemcsak újdonsült amerikai–magyar ismerősömmek, nekem is mennem kellett. Megérkezett a kísérem. Azzal köszönt rám, hogy már most meleg van, s gyakran leszünk szomszások. Úgyhogy mielőtt elindulnánk, szerez néhány flakon behűtött vizet. A város kijáratát az utasokat igazoltató katonalányok őrizték. A betontömbök közötti szlalomozás után a nyílt pályára kijutva, az arabul is beszélő Mordechai egyenletes, százas tempóban, biztos kézzel vezette a Mercedest. Az utazást megszakítva kis pihenőt tartottunk. Daliat El Carmel volt az első arab falu, amelyet Izraelbe érkezésem óta közelebről szemügyre vehettem. Alig tettünk pár lépést, szembe találtuk magunkat egy fiatal házaspárral, akiket kísérem ismerősként üdvözölt.

Salman Matour, mutatkozott be a férfi. Azt már kísérem tette hozzá: költő és újságíró. Meglepetésemre az asszony is kezét nyújtott. Arab környezetben ez nem szokás. A közeli kávézó teraszára telepedtünk. A rövid illatos kávé az egy évtizeddel korábbi arab országokban tett útjaimra emlékeztetett. Most meg Izraelben ülünk egy arab kávézóban, s arab költővel beszélgetünk. Sok mindenről

szó esett. Például arról, hogy a városka és környékének lakossága főként a drúz törzshöz tartozókból áll. Ők is arabok, de keresztények. A muzulmán arabokkal szemben őket besorozzák a hadseregbe, ennek fejében élvezhetik azokat a jogokat, amelyek Izrael zsidó polgárait megilletik. Ez egyrészt jó dolog, másrészt szembeállítja őket a muzulmán vallású arabokkal. Erről, s az Izraelben élő arabok gondjairól még hosszán lehetett volna beszélgetni, de a váratlan találkozót be kellett fejezni. Közelgett az egyetemmel egyeztetett látogatás időpontja.

A Haifa fölötti dombra épült egyetemi negyed főépülete 34 emeletes. Bejáratánál ékes magyarsággal köszönt a fogadóbizottság egyik tagja. Szulamit Bindis, Ilona asszony lánygyermeké. Mellette Souad Nasszer, már majdnem diplomás mérnök és két másik diák fiú fogadja a látogatókat. Az egyik szó nélkül karon fog, és az épület hátsó traktusához csatlakozó teraszra kalauzol. Szemet gyönyörködtető panoráma fogad. Előttünk a tenger, s a hosszán elnyúló, enyhén emelkedő part egy ponton átvált a környéket uraló hegyvonulatra. A hallgatók létszáma iránti kérdésre Souad válaszol: Több mint 18 000. Újabb kérdésemmel azt firtatom, mennyi az arab hallgató. A válasz: 600 fő.

A diákokkal és tanárokkal folytatott eszmecsere, az egyetem bejárása kora este ért véget. Ilona asszony szeretett volna kis időre kettesben maradni a lányával. Én meg szívesen sétáltam volna egyet a város központjában. Ilona óvott a magányos sétától. Miután megígértem, hogy az üzleti negyedben maradok, s nem kóborolok a távolabbi, kivilágítatlan utcákon, megnyugodott. Mordechai bevitt a központba, s abban állapodtunk meg, hogy egy óra múlva ott várom őket, ahol kiszálltam.

Séta közben az egyik kirakatnál reggeli ismerősömben, Weisz úrba botlottam. Kettőnk közül utóbbi volt a meglepettebb. Köszönésemet sem viszonzozva, nekem szegezte a kérdést: maga követ engem? Se köpni, se nyelni nem tudtam. Próbáltam megmagyarázni, hogy az egész napot az egyetemen töltöttem. Most csupán kirakatokat akartam nézegetni, amíg kísérem valamit elintéz. Aztán megyünk vissza Tel-Avivba. Én vagyok a legjobban meglepődve, hogy itt találtam. A gyanakvó tekintet azonban arról árulkodott, hogy magyarázatom nem győzte meg. Jobbnak láttam elköszönni tőle. Kissé eltávolodva, az egyik kirakatnál megállva

visszapillantottam. Weisz úr még mindig ott állt, ahol elváltunk. Sajnáltam őt.

Kérésemre másnap egy kibucba látogattunk. Olvastam erről a mezőgazdasági formációról, amelyet olyannak képzeltem, mint az itthoni TSZ. A szíriai határ közelében lévő, Givat Oz nevű kibuc udvarára bekanyarodva összetalálkoztunk a vezetőség egyik tagjával. Palgi Lajos a háború utáni években vándorolt ki Izraelbe. Tőle kaptuk az első információkat. Az 1949-ben alakult kibuc hétszáz hektáron gazdálkodik, s főként gyapotot termelnek. A zöldség- és gyümölcstermesztésről egy idő után lemondtak. Munka- és vízigényes. A narancsültetvényt azonban megtartották, mert az jól bírja a sivatagos környezettel járó szárazságot. Van tehenészetük és baromfitelepük. A taglétszám 500 fő. Alsó tagozatos iskolát és ABC-üzletet működtetnek.

A lakótelep csinos házakból áll. Palgi invitál bennünket, látogat-suk meg őket. Az emeleti lakás előszobájából tágas étkezőkonyha nyílik, aztán fürdőszoba, WC, végül a nappali és a háló. Hellyel és itteni szokás szerint vízzel kínálja a vendégeket. A lakás nem tűnt nagynak. A méretekre vonatkozó kérdésre vendéglátónk közli, hogy az egész 50 négyzetméter. Nem nagy, de elegendő. Egész nap dolgoznak, a gyerekek meg nem laknak velük – magyarázza. Ebből arra gondoltam, hogy azok már nagyok, s kiröppentek a családi fészekből. Azonban hamarosan kiderül, egészen másról van szó. Újra a szabadban, a lakótelep szélén lévő, fákkal övezett medence, amelyben – munkanap lévén – csupán gyerekek lubickolnak. Két felnőtt vigyáz rájuk. Egy napbarnított, tíz év körüli kislány kapaszkodik ki belőle. Azon csuromvizesen ugrik az útközben hozzánk csatlakozó Lévai Tibor nyakába. A kislányom, mutatja be büszkén a köszöntést teátrális pukedlivel viszonzó lányt. Puszik, atyai simogatások, aztán vissza a medence hűsítő vizébe. A jelenet után Palgi elmagyarázza, hogy az iskola bentlakásos. A gyerekek nemcsak ott tanulnak, hanem ott is laknak.

– Mikor találkoznak a szülőkkel?

– Minden délután háromtól hatig – kapjuk a választ.

A gyereknevelésről váltás a termelésre. Egy Volkswagen busz-szal megyünk a gyapotföldre. Három gyapotszedő gép és egy bálázó dolgozik, s annyi ember, amennyi a gépeket kezeli. A bálákat teherautó szállítja a fedett tárolóba. A gyapotföldről a modern

tehenészetbe, végül a közösségi házba vezet az út. A csoport újabb tagokkal bővül. Előbb az Emódról 1949-ben kivándorolt, Gonen Zeev gazdasági vezető, aztán az Orosházáról kitelepülő Stern József csatlakozik hozzánk. Ebédelés közben a fő téma a gazdálkodás. Kiderül, hogy a kibuc működésében 60% a mezőgazdasági és 40% az ipari jellegű tevékenység. Utóbbi abban merül ki, hogy részvényesei egy bútorgyárnak, amely bér munkásként kibuctagokat is foglalkoztat.

A kibucban a tagok nem kapnak fizetést. A bérezés hiányát azal indokolják, hogy a napi szükségleteit mindenki beszerezheti a gazdaság ABC-boltjában. Kérésemre átvonulunk az üzletbe. Az egyetlen termet közepén egy polcsorral két részre választották. Az egyik oldalon található az olyan létfontosságú cikkek, mint a kenyér, tej, liszt, cukor, rizs, háztartási tisztítószeres és így tovább. Ezekért nem kell fizetni. A kisebbik tér polcain élvezeti cikkek. Ide sorolható a kávé, kakaó, csokoládé, a nem izraeli eredetű pipere-cikkek. Azokért fizetni kell.

– Mi történik, ha valaki elégedetlen, és ki akar válni?

– Azt alaposan meg kell fontolni – válaszolja Stern. – A kibuctag csak a személyes holmijával rendelkezik, de például a lakással és annak berendezésével nem. Az közös tulajdon. Igaz, a kilépő kap végkielégítést, de nem biztos, hogy abból új életet lehet kezdeni.

– Elfogadnák azt, aki mondjuk a szomszédos arab faluból felvé-telre jelentkezik?

– A kibuc cionista intézmény, arabokat nem veszünk fel. Kivéve, ha vegyes házasságról van szó. Harminc év alatt egy ilyen eset fordult elő. Az ifjú pár – arab fiú, zsidó lány – nem tudott beilleszkedni, úgyhogy kiléptek, és elköltöztek a környékről, adja meg a választ Palgi Lajos.

Búcsúzóul kapok tőle néhány brosrát. Útközben hazafe-lé azokban lapozgatok. A Zsidó Nemzeti Alap kiadványa szerint: „Semmilyen konkrét védelmi vonal sem érhet fel a falvak eleven láncolatával, amely egyidejűleg kész a munkára és a védelemre.” A Mapam Párt brosrája pedig azt hangsúlyozza, „...létezésük a legfontosabb tényező Izrael területi hegemoniájának megteremté-sében.”

Erre rímelt a tel-avivi városháza előtti téren aznap este rende-zett tüntetés. A héber nyelvű molinó jelszava: „Jobb a béke, mint a

nagy Izrael.” A jelmondat Menáhém Begin izraeli miniszterelnök és Anvar Szadat egyiptomi elnök Camp Davidben zajló tárgyalásaira célzott. A belváros fő útvonalai még éjjel táján is zsúfoltak voltak. A Ben Yehudán és a Dizengoffon – Tel-Aviv Rákóczi és Váci utcáján – az emberek élvezték a tenger felől áramló, kellemes hús levegőt. A rádiók és a TV-adók, műsoraikat megszakítva, időről időre helyszíni tudósítást adtak a tárgyalásokról. Az emberek annak kimenetelére voltak kíváncsiak.

Az egyetemen és a kibuchan tett látogatást követően egymás után jöttek létre a találkozók a politikai életben szerepet játszó pártok képviselőivel. Elsőként Meir Talmival, a Mapam párt főtitkárával, akivel a párt vezetőtestületéhez tartozó, Palgi Lajos hozott össze. Aztán egyik nap Juszuf Sarid, Munkáspárti képviselő hagyott üzenetet a szállodában. Arra kért, hívjam vissza, szeretne velem találkozni. A velük folytatott beszélgetés fő témája is Camp David volt, akárcsak a názáreti, egyébként kommunista polgármesterrel létrejött találkozóé. Érdekes, hogy a cionista Mapam főtitkára, a Munkáspárt képviselője és a názáreti polgármester egy dologban egyetértett. Álláspontjukat Meir Talmi fogalmazta meg: a palesztinok bevonása nélkül nincs tartós rendezés.

Két érdekes találkozóban volt még részem. Mindkettő érintette a magyar–izraeli kapcsolatokat. Egyik nap Naftali Kraus, a *Maariv* – magyarul *Az Est* – című lap munkatársa hagyott üzenetet. Amikor visszahívtam, invitált, látogassak el a szerkesztőségükbe. Örültem a meghívásnak. Nevét már korábban ismertem, ugyanis egy ideig a *Magyar Hírlap*ot is tudósította Izraelből. Mint kiderült, egy-vasúak vagyunk. A negyvenes évek végén hagyta el az országot. Találkozónkon a lapkészítésről viszonylag kevés szó esett. Amit láttam, az nem sokban különbözött attól, ahogy a *Magyar Hírlap* és a *Népszabadság* készült. Az együtt töltött idő nagyobb része a magyar–izraeli kapcsolatokról, annak is az egyik legneuralgikusabb pontjáról, a rokonok érintkezéséről, vagyis annak a hiányáról szólt. Eközben váratlanul belépett, vagy inkább berobbant a szobába egy hozzánk hasonló korú, robusztus alak. Kézításkáját az asztalra dobva, köszönés nélkül lehuppant a szabad székre, és rázendített.

– A parlament külügyi bizottságának üléséről jövök, ahol szóba kerültek a magyar–izraeli kapcsolatok – mondta bemutatkozás

helyett. (Tom Lapid úr lapunk főszerkesztője, parlamenti képviselő, súgta fülembe Naftali Kraus.) Aztán azzal folytatta, hogy a magyar kormány akadályozza az Izraelben élő negyedmilliónyi magyarnak az otthoniakkal való érintkezését.

Az egyik ide, a másik oda nem utazhat. Nem fukarkodott az elítélő, olykor nyomdafestéket nem tűrő kifejezésekkel. Egyiket-másikat ékes magyarsággal vágta a fejemhez. Az asztalt verve követelte, ne akadályozzák a kivándorolni szándékozókat abban, hogy Izraelbe távozzanak. Csak nem attól tart a magyar kormány, hogy az érintettek mind egy szálig elhagyják az országot? – tette fel a költői kérdést. Rögvest felelt is rá, mondván, ezt ő sem tartja valószínűnek. Izrael nem fenékgig tejfel, az itt élőknek keményen meg kell küzdeniük a mindennapiért és a biztonságukért.

A hangnemtől eltekintve, Lapid úr észrevételeit jogosnak tartottam. Mégsem akartam szó nélkül hagyni a történeteket. Azzal kezdtem, ha Kraus kolléga nem súgja a fülembe, nem tudnám, ki az, aki letámadott. Nem vagyok jártas azokban az ügyekben, amelyekről Lapid úr beszélt. Csak egy dolgot ígérhetek. Hazaérve feljegyzést készítek a Külügyminisztérium számára. Ahhoz viszont szükségem lenne konkrétumokra.

– Meg fogja kapni – vágta oda Lapid. Azzal felállt, és a békülés jeleként kezet nyújtva távozott.

A másik találkozó az előzőnél kellemesebb emlékeket hagyott bennem. Elutazásunk előtt meghívást kaptunk Simon Pereszhez, az Izraeli Munkapárt elnökéhez. Szokás szerint, reggeli után, indulás előtt kis időre mindenki visszavonult a szobájába. A sajátomba benyitva meglepve tapasztaltam, hogy az asztalkán egy vázában szép kis csokor díszelgett. A virágok között egy boríték, abban egy aláírás nélküli kártya, születésnapi jókívánságokkal. Mi tagadás, jólesett, a virág azonban némi fejtörést okozott. Az volt az utolsó napunk Izraelben. A csokrot mégsem hozhattam haza, otthagyni meg udvariatlanság lett volna. Gondoltam egyet, a virágot a vázából kivéve, leszaladtam vele a szálloda szomszédságában lévő virágüzletbe. A lányka egyáltalán nem lepődött meg, amikor arra kértem, toldja meg néhány szállal a csokrot, tegyen mellé zöldet, és csomagolja be. Ügyes kézzel, szalaggal átkötve, impozáns csokrot kreált belőle.

Az induláshoz gyülekezve, a többiek az iránt érdeklődtek, mi lesz

a sorsa annak a csokornak ebben a nagy melegben. Emlékeztettem őket, Izraelben még a hadseregben is vannak nők. Lehetetlen, hogy Peresz irodájában ne lennének. Majd csak akad egy, akinek átadhatom.

A pártelnök titkárságán egy középkorú, dekoratív hölgy fogadott bennünket. Az elnöki kabinet vezetőjeként mutatkozott be. Amikor hozzám ért, elővarázsoltam a hátam mögött tartott csokrot. A hölgy a virágot megköszönve s kézben tartva nyitotta az elnöki szoba ajtaját. Elsőnek lépett be, s az íróasztala mögül elénk siető elnöknek bemutatta a küldöttséget. Peresz arcán enyhe csodálkozás tükröződött. Alighanem azt gondolta, neki hozták a csokrot. Ezt a hölgy is észrevehette, mert sietett megjegyezni: ezt a szép csokrot én kaptam a küldöttségtől.

Az elnök arca mosolyra derült, s miközben kezét nyújtott Révnek, az üdvözlő szavakat azzal fejezte be: mindig tudtuk, hogy a magyarok lovagias emberek. Ezzel megadta a következő bő egyórás, kellemes beszélgetés alaphangját. Kis bevezető után rátért a magyar–izraeli kapcsolatokra. Mint mondta, reméli, hogy a nem túl távoli jövőben e látogatást újabb találkozók követik. Előbb-utóbb felvehető lesz a hivatalos tárgyalások fonala is. A kormány nevében nem beszélhet. Az izraeli politikai élet egyik résztvevőjeként pártja véleményét tolmácsolja. Az izraeli kormány részéről semmi akadálya a kapcsolatok rendezésének.

A tanulságos izraeli látogatásról szóló riportsorozat a főszerkesztő elé került. Miután elolvasta, szükségét látta, hogy annak tartalmát a szerzővel megbeszélje. A munkarend szerint a szerzőt és a rovat vezetőjét magához kérte. Utóbbi azonban nem volt kéznél, így a helyettessel járultunk a főszerkesztő elé, aki rögtön a tárgyra tért. Kerek perec kijelentette, hogy a sorozat második, kibuchan tett látogatásról szóló része úgy nem jelenhet meg. Azt át kell írni, vagy el kell hagyni. Azzal érvelt, hogy amit ott leírtam, az nem létezhet. A riport alapján a lap olvasói azt hihetnék, hogy Izraelben, de legalábbis a kibuchan, már megvalósult a szocializmus.

– Járt ön Izraelben? – tettem fel a kérdést a főszerkesztőnek.

– Nem, én még nem jártam ott.

– Én viszont tíz napot töltöttem abban az országban. Sokfelé megfordultam, fontos emberekkel találkoztam, érdekes tapasztalatokra tettem szert. Azok alapján készült a riportsorozat. A kibucról

szóló rész tehát vagy úgy marad, ahogy megírtam, vagy nem írom alá a négyrészes sorozatot. Jelenjen meg a nevem nélkül.

Miközben beszéltem, Péter, a rovatvezető-helyettes apró rúgásokkal figyelmeztetett, ne vitatkozzak. (Talán arra gondolhatott, hogy Nemes Dezső nemcsak főszerkesztő, hanem az MSZMP Politikai Bizottságának is tagja. Nem illik vitatkozni vele. A Somogyival való megismerkedés óta erről én egészen más véleményen voltam.)

– Micsoda? – horkant fel a főszerkesztő. S az asztal alatti rúgásokat észrevéve kérdezte: – Mi történik ott, kérem?

Mire én, a kérdés második felét figyelmen kívül hagyva, megjegyeztem, azt is el tudom képzelni, hogy törlik a riportsorozatot. Olybá veszik, hogy a már megjelent, egész oldalas „*Helyszíni jelentéssel*” elintézték a látogatás tapasztalatairól készült beszámolót. Ezt sajnálnám. Valahol itt fejeződött be a beszélgetés. Sohasem derült ki, mi történhetett még azután. A sorozat azonban úgy jelent meg, ahogy megírtam.

Nem sokkal később levelet kaptam Tel-Avivból. Írója kifogásolta a sorozatnak az Izraelben élő arabok helyzetéről, s a megszállt területekről szóló részét. Aztán azt kérte, tolmácsoljam jókívánságait apósomnak és családomnak. Félreérthetetlen utalás arra, hogy a levél írója tudja, apósom anyai ágon zsidónak született. De azt nem tudta, hogy már sem ő, sem Magda nem él. Két fiamnak meg azt üzenté, Izrael szívesen látja és befogadja őket. Pár évvel később Jenő sógorom valóban megjelent Izraelben, s befogadták. Magyar éttermet nyitva egzisztenciát teremtett, de nem tudott meggyökeresedni. Néhány év után visszatért Magyarországra.

33. Vége a magánynak

A tel-avivi levél érkezésekor már több mint egy év telt el Magda halála óta. A fiúk élete lassan kezdett rendeződni, a sajátommal meg nem volt időm törődni. Az egyhangúságban és a magányban azonban egyszer csak megjelent valaki. Nem a teljes ismeretlenség homályából lépett be az életembe. Még abból az időből ismertük egymást, amikor a *Magyar Hírlap*nál dolgoztam. Erzsébetnek keresztelték, de azt nagyon nem szerette. Zsókanak illet szólni. Eladósorban lévő, csinos, zárkózott lány volt. A szerkesztőség egyik legjobb leírója. Vagy talán a legjobb.

A zárkózottságból rögvest kilépett, ha irodalomról, filmről vagy zenéről esett szó. S akkor kiderült, hogy a felszín alatt a magyar irodalomban otthonosan mozgó, a világirodalomban is tájékozott személyiség rejtőzik. Gépe mellett, a kis asztalkán elfért az *Új Írás*, a *Nagyvilág* című folyóirat, meg az *Élet és Irodalom*. Azokban olvasgatott, ha éppen nem volt munkája. Időnként néhányan összeveszve, a lapkészítés után, a szomszédos Lucillus Sörözőben vacsoráztunk. Vagy csak egy pohár sörre ültünk be. Beszélgetés közben kiderült, hogy gyakori vendége egy kis pincészínháznak. Így becézték a Kapás utca egyik bérházának pincéjét az odajárók. Színinövendékek próbálgatták ott szárnyaikat, de olykor befutott szerzők, előadók is megjelentek. Játsoztak, verseltek, felolvastak, zenéltek. Hideg és bűdös volt, de jól érezték magukat. Ha erről esett szó, feloldódott és szívesen mesélt legfrissebb élményeiről. Néha elő is adott egyet és mást az ott hallottakból. Az egyik olyan fűlbemászó volt, hogy még ma is emlékszem rá. Így kezdődött:

*Vége van a nyárnak, hűvös szelek járnak,
Nagy bánata van a cinegemadárnak.*

Ismeretségünk megszakadt, amikor a *Magyar Hírlap*tól átigazoltam a *Népszabadság*hoz. Majd egy évtized múltán találkoztunk ismét. Éppen egy cikket diktáltam a *Magyar Hírlap*tól hozzánk

került új gépírónőnek, amikor váratlanul betoppant Zsóka. Éva a gép mellől felpattanva, sok boldogságot kívánva ölelte magához. Erzsébet-nap volt. Sajnálkozott, hogy nem tudják megünnepelni, mert ő hosszúnapos. De majd bepótolják. Az ünnepelt láthatóan meglepődött. Mint mondta, nem ezért jött. Csak már régen találkoztak. Gondolta, bekukkant. Hátha itt találja, s váltanak pár szót, mielőtt hazaindulna újpalotai magányába. Már megyek is, nem zavarok tovább, szabadkozott. Ám ahelyett, hogy indult volna, a jelenetet szótlánul figyelő, egykori kollégája felé fordult.

– Ezer éve nem láttam. Pontosabban azóta, hogy elment tőlünk – folytatta kissé zavartan, miközben kezet nyújtott.

– Elsodort az élet – válaszoltam székemről felállva. A felém nyújtott kezet elfogadva, szorosan a sajátomban tartottam. Emlékeztem a hosszú vékony ujjakra. Úgy cikáztak az írógép billentyűin, oda sem nézve, mintha zongora előtt ülne, s egy Mozart-etűdöt játszana. Ő volt az egyik kedvenc zeneszerzője. Puha keze lágyan simult az enyémbe. A neonfényben sápadtnak tűnő arcán, a zavartság jeleként, halvány pír. Szeme félénken rebben, már vonná is ki a kezét, de nem lazítok a fogáson. Ehelyett gyengéden magam felé húzom. Nem mozdul, teste érezhetően megfeszül. Az ellenállást valahogy le kell győzni. Érvet találok hozzá. – Most, hogy annyi év után ismét találkoztunk, ráadásul Erzsébet-nap van, ha megengedi, adnék egy puszit. Mással amúgy sem szolgálhatok.

Az addig feszes tartás lazul, s a köztünk lévő távolságot legyőzve hozzám lép. A közeledést biztatásnak véve, szabad kezemmel átkarolva magamhoz vonom. Miközben az ígért puszikat arcára lehelem, combom a combjához simul. A lány szeme csukva, teste megfeszül, de nem ellenkezik. Nekem meg nem sietős a szétválás. Majd rádöbbenve, hogy nem vagyunk egyedül, derekát elengedve, hátralépek.

– Nem muszáj elrohanni – buggyannak ki belőlem a zavaromat rejteni akaró, marasztalásnak szánt szavak. Rögtön meg is toldom azzal, hogy már csak néhány mondat hiányzik a befejezéshez. Azt lediktálom, aztán magukra hagyom őket. Éva erre visszaül a gépéhez. A másik meg, mintha már elfeledte volna, hogy az előbb még menni készült, „én addig elszívok egy cigarettát” felkiáltással kilibent a szobából.

A diktálást befejezve, elkészöntem a folyosón tébláboló lánytól,

s a szobámba visszavonulva nekiültem, hogy átolvassam, amit írtam. Kijelöltem a hozzá mellékelte fotó helyét, s odabiggyesztettem egy képaláírást. Rendet raktam az íróasztalon, és elindultam. A gépírószoba ajtajában, Évával trécselve, még mindig ott ácsorgott Zsóka. Engem meglátva szabadkozott.

– Látja, még mindig itt vagyok, de most már tényleg mennem kell. Sose érek haza. Meg aztán meg is éheztem.

– Akkor menjünk együtt, elkísérem a metróig.

Az ajánlatra azt felelte, hogy ő a 73-as busszal utazik. Annak éppen a székház előtt van a megállója. Addig együtt mehetünk.

Az épületből kilépve, régi-új ismerősöm el akart köszönni. Búcsúzásra nyújtott kezét a sajátomban tartva azt mondtam, még én sem vacsoráztam. Nem volt rá időm. Ha elfogadja, Erzsébet nap alkalmából meghívnom. Üljünk le valahol, vacsorázzunk együtt. Kis hezitálás után igent mondott, s a mindkettőnk által jól ismert Lucullust ajánlotta. Én viszont azt mondtam, minthogy ma Erzsébet nap van, stílszerűbb lenne a közelben lévő Erzsébet Étterem. A helyszínválasztásra jó okom volt. Nem szerettem volna az esetleg a Lucullusban időző Magyar Hírlapos kollégák társágába csöppenni. Hallgatni kellett volna az idéetlen élcelődéseiket. Meg aztán rég voltam női társaságban. Kettesben akartam lenni Zsókéval.

Hétköznapi lévén, az étterem meglehetősen szellősnek tűnt. Nem okozott gondot egy üres boksza telepedni. Egymással szemben foglaltunk helyet. Pezsgőt kérve felköszöntöttem. Talán a pezsgő, s a vacsorához rendelt pohár vörösbor oldotta meg Zsóka nyelvét. Arra volt kíváncsi, hol s merre jártam, amióta otthagytam a *Magyar Hírlapot*. Dióhéjban elmondtam, hogyan lettem berlini tudósító. Aztán ide-oda utazgattam, s egyszer csak Moszkvában találtam magamat. Azt sem hallgattam el, hogy ez a kiküldetés tragikus véget ért, mert meghalt a feleségem. Emiatt jöttünk haza az előző év júliusában. Most két fiammal és újdonsült német menyemmel élünk együtt.

Egy pillanatra csend telepedett közénk. Aztán, talán mert a részvétnyilvánításhoz nem talált megfelelő szavakat, Zsóka csak annyit mondott:

– Én meg az apámat veszítettem el, még egészen kiskoromban. Talán egyéves lehettem.

– Mi történt az apjával? – kérdeztem.

Az addig zárkózottnak ismert lány elkezdett beszélni. Mint amikor egy kis patak a hirtelen jött zivatar hatására megduzzad. Áradt belőle a súlyos emlékeket felidéző, alighanem sokáig magába fojtott mondanivaló. Feltárta egész gyermekkorát. Azzal kezdte, hogy apja 1944 nyarán kapta a SAS-behívót. Egy Szabadkán állomásozó huszárezredhez kellett bevonulnia. Ott vagonírozták be őket, s az állomáson búcsúzott el tőle az anyja. Akkor látta utoljára. Annyit lehetett megtudni róla, hogy orosz fogságba esett, s egy Csernikvi nevű helység közelében létesített fogolytáborban halt meg. Ezt egy onnan élve hazakerült bajtársa, név szerint Szebeni Benő, ceglédi lakos írta meg a családnak.

Apja tehát odaveszett, anyja meg özvegyen maradt, két gyerekkel. Merthogy apja bevonulásakor anyja már ismét terhes volt. Egy darabig a vidéki rokonoktól kapott élelmiszer- és egyéb támogatásból éltek. Aztán, amikor újra indultak a gyárak, előbb a lőrincci fonóban, majd a Kender- és Jutagyárban szövőgépen dolgozott. Reggel hatra járt. Emiatt nemcsak az anyjának, hanem neki is nagyon korán kellett kelnie. Télen-nyáron, hajnalok hajnalán cibálta ki az ágyból. Sebtében öltöztette, s rohant vele a gyárhoz tartozó óvodába. Este ugyanez ismétlődött, csak fordított sorrendben. Azokban az években soha sem reggeliztek otthon. Le is szokott róla. Anyjának aztán sikerült munkahelyet váltani. A lakásukhoz közelebb eső, autó- és traktoralkatrészeket gyártó, ATRA néven ismert, Soroksári úti üzembe került.

A helycsere azzal az előnnyel járt, hogy nem kellett reggelente, miután őt az óvodában leadta, Erzsébetről Lőrincre, onnan aztán este visszacaplátania. A másik előny, hogy új munkahelyén a rajztárat bízták rá. Ez könnyebb volt, mint a szövőszék mellett talpalni napi nyolc órát. Kicsivel több fizetést kapott. Meg aztán kávéfőzőt a munkatársaknak, s abból is csurrant-cseppent valami. Két kisgyerekekkel így is nehezen boldogult. Ezért aztán öccsét, mindjárt az elején, a Bugacon juhászokó apai nagyszülőkhöz adta. Ott, a pusztán nevelkedett évekig, annak minden előnyével és hátrányával.

A saját helyzete akkor javult valamelyest, amikor már iskoláskorú lett. Ekkortájt került haza Bugacról János öccse. Vele együtt Cili nagymama, hogy legyen, aki vigyáz a két gyerekre, míg az anyjuk

dolgozik. Pár nyugodt év következett. Derült égből jövő villámcsapásként érte, hogy egyszer csak „albérlőként” hozzájuk költözött az ugyancsak az ATRA-ban dolgozó Baráz Gábor. A fél lábára bicegő, képzettsége szerint szíjgyártó mester, a gyár TMK részlegét vezette. Gábor bácsinak kellett szólítani. Ez egy nagyon furcsa albérlet volt. Még ha többszobás lakásban éltek volna. Az övék azonban mindössze egy szobából, konyhából és kamrából állott. Se fürdőszoba, se WC. Utóbbi a folyosó végén, a gangon.

Kis szünet következett. Mintha azon gondolkodott volna, vajon folytassa-e a súlyos emlékeket idéző történetet. Szemét az asztalra szegezve, ujjával a boros pohár töltése közben kicsöppent borból furcsa ákombákomokat formálva, mégis belekezdett.

– Nemhogy külön szoba, külön ágy sem jutott az „albérlőnek”. Abban az egy kicsi szobában két egymás mellé állított ágy, s azok végében egy összecsucukható vaságy fért el. A két ágy egyikén feküdt János öcsém, mellette Cili mama, aztán az én anyám, ömellelte meg az „albérlő.” Kilencévesként örültem, hogy egyedül alhattam a vaságyon, amit nappalra összecsucukunk és a nagy ágyak alá csúszattunk. Furcsállottam, hogy az „albérlő” az anyám mellett alszik. Annak minden következményével. Ami persze előttem sem maradhatott észrevétlen. Mindezt le kellett nyelnem. Anyámmal erről soha nem beszéltünk. Mindenki tudta, amit tudnia kellett, s hallgattunk róla. Ez az ember aztán később, a kapcsolatot törvényesítő házassággal férjje lépett elő. Ezzel egy csapásra családfő és a két gyerek nevelőapja is lett. Attól kezdve apának kellett szólítani. Abból az időből nincsenek jó emlékei. Míg kisebb volt, többször előfordult, hogy Baráz fegyelmezni akarta, s néha tetteleg bántalmazta. Később, a nőiség jegyeinek megjelenésével, kezdett furcsán viselkedni, leskelődni.

Amikor odaköltözött hozzájuk, vitt magával egy zongorát. Csoda, hogy még az is befért abba a kis szobába. Néha játszott rajta. Úgy emlékszik, szépen zongorázott. Egyszer-máskor neki is megengedte, hogy odaülve pötyögessen a billentyűkön. Ezt nagyon kedvelte. Később zongoraórákat kezdett venni. Az énektanárnő foglalkozott vele. Neki köszönheti, hogy felébresztette benne a zene iránti érdeklődést. Szeretettel tanítgatta. Talán fantáziát látott benne. Hozzá hasonló korú gyerekeknek rendezett bemutatókra, verse nyekre kalauzolta. Tizennégy éves lehetett, amikor önállóan is

felléphetett a Magyar Optikai Művek kultúrházában rendezett gyári ünnepségen.

Anyját bizonyára zavarta, hogy tizenéves lányának egy szobában kell élnie az idegen férfival. Ebből a helyzetből csak úgy lehetett szabadulni, ha cserével egy nagyobb lakáshoz jutnak.

Találtak is egy kétszobást a Széchenyi utcában. A tulajdonos hajlandónak mutatkozott elcserélni az ő Akácfa utcai egyszobásukra, ha megfizetik a különbözetet. Ötezer forintot kért. Ennyi pénzük nem volt. Végül Baráz feláldozta a zongorát, annak árából bonyolították le a cserét. Most már külön szobában alhatott az anyja és a nevelőapja. A másikkban meg ő az öccsével és Cili mamával.

Így már valamivel jobb volt, de sajnálta, hogy a zongorától meg kellett válni. Azzal ugyanis szertefoszlottak a zongorázáshoz fűződő álmai. Az általános iskolát befejezve, a folytatást illetően több lehetőség is felmerült. Baráz azt javasolta, legyen traktoros. Azokra most nagy szükség van. Jobb híján, anyja közbenjárására, az ATRA-ban lett küldönc. Iratokat, aktákat vitt egyik üzemenrészről a másikba. Napi négy órát dolgozhatott, hiszen éppen hogy betöltötte a tizennégyet. Madarat lehetett volna fogatni vele, amikor megkapta első fizetését: 280 forint szerepelt a bércédulán. Ha éppen nem volt „munkája”, a titkárságon lebzsel, s ha tudott, segített a titkár-nőnek. Néha kávéfőzött, máskor meg csak figyelt. Elnézte, amint ujjai szélesebben cikáznak a billentyűkön.

Egyszer aztán odaültette a gép elé. Két kezét megfogva, négy-négy ujját ráhelyezte a billentyűzetre. Bal kéz – a s d f, jobb kéz – j k l é. Aztán eggyel továbbléptette. Most a bal kéz, az a s d f-hez hozzávette a g-t, a jobb kéz pedig a j k l é elé odabiggyesztette a h-t. S ez így ment tovább, amíg a tabulátoron lévő összes betűk és írásjelek sorrendjével meg nem ismerkedett. Az egész nagyon érdekesnek és szórakoztatónak találta. Kicsit hasonlított a zongorázáshoz. Már ami az ujjak játékát illeti. Néha hangokat képzelt hozzá. Anélkül, hogy gondolt volna rá, ezek a gyakorlatok a gyors- és gépipró tanfolyam felé terelték. Az pedig szinte a helyébe jött. Egy napon ugyanis levelet hozott neki a postás. Addigi életének első levelét. Abból kiderült, hogy az erzsébeti gyors- és gépipró iskola lányokat keres a tanfolyamára. A nevet és a címet az iskolától kapták. Barátnőjével, Zorger Magdival együtt jelentkeztek.

Az iskola elvégzése után, immár 16 évesen, nyolcórás munkát

kapott, s a korábbi 280 forint helyett egy csapásra 860 forintra emelkedett a fizetése. A következő munkahelye a Gépipari Kutatóintézet lett, ahová a gyár egyik mérnöke vitte magával. Aztán a *Magyar Hírlaphoz* került, ahol először találkoztunk.

Egyszer aztán, szerencsére, Baráz eltűnt az életükből. Közel tíz évig éltek egy fedél alatt, amikor anyja végre fellázadt a hatalmaskodó férfi ellen. Kiadta az útját. Ő azonban egy darabig ellenállt. Végül úgy adta be a derekát, ha visszakapja a zongorája árát. A rokonoktól kölcsönként pénzből fizették ki neki a váltságdíjat.

Amíg fél füllel Zsóka szavaira figyeltem, a saját gyerekkorom jutott eszembe. Nagyon elkalandozhattam. A közénk telepedő csöndre riadtam fel. Aki eddig az életéről vallott, szótlánul, üres tekintettel bámult maga elé, majd megszólalt.

– Nem is hallgatott rám.

– Minden szavadra emlékszem. Majd egyszer, ha ismét találkozunk, s ha akarod, én is mesélek – válaszoltam. Közben ujjaim Zsóka asztalon matató keze felé araszoltak, s elérve, nyugtatóan simogatni kezdtem.

– Ha nem vette volna észre, letegezett.

– Nem volt szándékos, de ha már így esett, és nincs ellenedre, igyuk meg a pertut.

Beleegyezett, ezért rendeltem két pohár pezsgőt, s azzal együtt kértem a számlát is. A pertu szentesítése közben megkérdeztem, mit szólna hozzá, ha máától kezdve nem Zsókanak, hanem Zsizsinek szólítanám.

– Az nekem is tetszene – felelte.

Az utcára érve, mintha csak a novemberi est hűvöse miatt teném, belekaroltam. Egy darabig szótlánul sétáltunk a Blaha felé. Az egyik épület bejáratához érve gyengéden a félhomályos kapualjba kormányoztam. Átölelve magamhoz vontam, s az ajkára tapadtam. Zsóka-Zsizsi inkább csak tűrte a kapott csókokat. Én meg közben arra gondoltam, lehetetlen, hogy ilyen tapasztalatlan legyen. Hiszen, ha más nem is történik, de a csókolózás technikájával egyszer minden fiatal fiú és lány megismerkedik. Ő meg már jóval túl van azon a koron. Vagy éppen azért jár ilyen lehetetlen ruhadarabokban – bő szárú kordbársony farmer, kissé lompos, zöld vihardzseki, kötött sapka –, hogy elfedje nőiességét? Nem akar

tetszeni? Az is lehet, hogy csalódás érte, ezért óvakodik újabb kapcsolatba bonyolódni.

Addig a dzsekin át öleltem. Most annak cipzárját lehúзва, s alányúlva, átkaroltam a derekát. Apró csókokat leheltem az arcára, a sál alól kiszabadított nyakára. Aztán ismét, az előbb még összezárt ajkát kerestem, amely most végre megnyílt. Immár nemcsak tűrte, hanem karjait a nyakam köré fonva, viszonzta is a csókokat. Csipkerózsika ébredezni kezdett. Ám fölösleges lett volna felajzani magam s a karjaim között pihegő lányt. A Lajos utcába nem vihettem. Ezért aztán az épphogy csak elkezdett játékot abba kellett hagyni. Haszna csak annyi volt, s az sem kevés, hogy meggyőződhettem róla, egy begubózni készülő, de életrevaló nőt tartottam néhány percig a karjaimban. Megköszöntem a kellemes estét, s elkísértem a Blahán lévő buszmegállóig. Pár perc múlva befutott a 173-as. A megállóból kihúzó busz hátsó peronján állva előbb csak búcsút intett. Majd mintha egy puszit is küldött volna. Azt akár a folytatás ígéretként is felfoghattam. Az azonban nem bizonyult egyszerűnek. Mindketten olyan munkahelyen dolgoztunk, ahol a munkaidőt nem nyolc órában mérték. Voltak ennél nehezebben legyőzhető akadályok. Például amit a fiaim jelentettek. Ha anyjuk elvesztése után a tündérkirálynővel jelenek meg előttük, azt is elenszenvvel fogadnák. Ebben biztos lehettem. Saját tapasztalatomból tudtam, mit jelent az anya elvesztése.

Az emlékezetes Erzsébet-este után újabb találkozók következtek. Hol egy munka utáni vacsora, hol egy hétvégi kirándulás. Arra Zsizsi szoktatott rá. Ő és szerkesztősegi barátnője, Ilona gyakorlott túrázóknak számítottak. Jól ismerték a főváros környéki turistautakat. Nekünk is egyik kedvenc kirándulóhelyünk lett a Börzsöny. Vonaton Zebegényig, onnan gyalog föl Kisnőcig. Ott megpihentünk, s rendszerint megebédeltünk. Ha rövidebb túrát akartunk, akkor a Ságvári-ligettől indulva – névadóját egy idő óta említeni sem illik – a budai hegyekben barangoltunk. A kirándulások kellemes időtöltésnek, a fölösleges energia levezetésére is alkalmasnak bizonyultak. Ennél azonban mindketten többre vágytunk. A kényszerű, mind nehezebben viselt állapotnak Zsizsi vetett véget. Egy vasárnapi, kiadós kirándulás végén arra kért, kísérjem haza. Legalább megismerkedhetek az ő kis családjával.

Róluk a néha elejtett szavakból már elég sokat tudtam. Kiderült,

hogy a testvérek társbérlete nem súrlódásmentes. Az újpalotai kétszobás panellakáshoz úgy jutottak, hogy az erzsébeti, Széchenyi utcai, komfort nélküli, töpörödött, földszintes házakat bontásra ítélték. Helyükre sokemeletes panelházakat terveztek. Akkor már csak öccsével és annak feleségével laktak a kétszobás lakásban. Anyjuk ugyanis időközben férjhez ment. Az erzsébeti Tanács csak egy szoba összkomfortos panellakást ajánlott nekik cserére. Ezen egy darabig elhuzakodtak, de a hivatal végül beadta a derekát. Így jutottak az újpalotai, kétszobás lakáshoz.

Most éppen oda tartottunk. A Hevesi Gyula utcai, nyolcadik emeleti lakáshoz érve Zsizi nyugtalanul kotorászott a táskájában. A lakáskulcsot kereste. Végre megtalálta, de nem ott, hanem a kabátja zsebében. Izgalmában elfelejtette, hogy még a liftben előkereste, és zsebre rakta. A lakásajtó nyitása még viszonylag egyszerűen ment. Működött a lépcsőházi világítás. Az előszobába belépve, s magunk mögött az ajtót becsukva, már teljes sötétség vett körül bennünket. Úgy kellett kitapogatni a szoba ajtaját, s rajta a zárat, óvatosan bedugni és elfordítani a kulcsot. Eközben moccanni sem mertem, nehogy zajt csapjak. A szobába bejutva, a kívülről beszűrődő fényben, csak kontúrokat lehetett érzékelni. Egy helyben álltam, amíg Zsizi az éjjeliszekrény kis lámpáját be nem kapcsolta. Akkor a cipőből kibújva körülnéztem. A bejárati ajtóval szemben kétszárnyú ablak, rajta tüllfüggöny. Az addig kétoldalt lógó sötétítőfüggönyöket Zsizi gyorsan összehúzta. Mintha a nyolcadik emeleti lakásba, amelynek ablakai, mint később megtapasztaltam, egy akácosra néztek, bárki beláthatott volna.

Miközben a lakályos kis odút mustráltam, Zsizi a ruhafogashoz lépett. Lehámozta magáról a sapkát, sálát, a felsőkabátot és a pulóvert. Háttal állva lefejtette magáról a nadrágot, kigombolta a blúzt, levette az alsó trikót és az utolsó darabot is. Aztán magára kapta a ruhafogason lógó fürdőköpenyt, s hozzám lépett.

– Isten hozta, uram. Nagyon lecövekelt az ajtónál. Kerüljön beljebb, helyezze magát kényelembe. Én most megyek zuhanyozni. Aztán ön következik. Addig foglalja el magát. A fotel előtti kis asztalon talál folyóiratokat.

Azzal kiosont a szobából.

Szót fogadva, elhelyezkedtem a kényelmes fotelben. Olvasni nem akartam. Kettőnk kapcsolata foglalkoztatott. Fél éve járunk

együtt, s először vagyunk kettesben. S milyen körülmények között. Lopakodva jutottunk be a lakásba. S ha meg akarok szólalni, párom, halk beszédre intve, az ajkára biggyeszi az ujját. Suttogunk, lábujjhegyen járunk. Ilyesmiken, s a lehetséges folytatáson morfondíroztam, amikor Zsizi jelent meg az ajtóban. Kibújt a fürdőköpenyből, s azt felém nyújtva jelezte, mehetek a fürdőszobába. Lelkemre kötötte, hogy az ajtót zárjam kulcsra, nehogy valaki rám nyisson.

Egész nap talpon voltunk. Jólesett a testemre záporozó víz. Fürdőhabot kentem magamra, letusoltam, s a meleg víz után egy kis langyos zuhany. Törölközés közben kissé megnyitottam a fürdőszoba ajtaját, hogy kimehessen a felgyülemlett pára. Helyükre raktam a dolgokat, kimostam a kádat. A fürdőköpenyt magamra véve, törölközővel a kézben, kiléptem a folyosóra. Zsizi szobájának ajtaja majdnem szemben volt a fürdőszobáéval. Nem lehetett eltéveszteni. Amint beléptem, egy hang azt súgta, zárjam kulcsra az ajtót. Hirtelen nem tudtam, honnan jön. Aztán a takaró alól ki nyújtott, csupasz kar mutatta az irányt.

A fürdőköpenyt a fogasra akasztva, a törölközőt egy székhöz terítve, bebújtam a takaró alá. A franciaágyat utánzó, egyedi gyártású heverő nem volt nagyon széles. Így a két meztelen test minden különösebb igyekezet nélkül összeért. Lábaimmel a másik lábát kerestem. Mintha egy jégcsapba ütköztem volna. A közeledésre Zsizi azzal reagált, hogy fázik a lába. Fürdés után? – akartam kérdezni, de lenyeltem. A férfikor delelőjén járva, s huszonöt évi házassággal a hátam mögött elég tapasztalatot szereztem a szerelemjátékban. A lábakat megmasszírozva, magamhoz öleltem, és apró csókokkal halmoztam el. Éreztem, hogy az eleinte még feszülő test lazul és hevül. Ekkor az ajkára tapadtam. Csókra csók volt a válasz, s azok mind hevesebbé váltak. Közben kedvesem némi fészkelődés árán elérte, hogy az addig összezárt combok fokozatosan eltávolodjanak egymástól. Mintha csak utat akarnának nyitni a bebocsátásra várónak. A mozdulatot bátorításnak véve, följe kerülve, óvatosan a Vénuszdombra ereszkedtem. Majd annak bársonyos, izgató bolyhán túljutva, a domb aljában rejtőző, forró ölének nyitját kerestem. Az azonban szorosnak bizonyult. Nem akarván fájdalmat okozni, újra és újra próbálkoztam. Kedvesem az aktusba belefeledkezve segítette a célba jutást.

Attól kezdve minden magától értetődően történt. Még akkor is, ha nem hasonlított a költő antik eklogájában megjelenített, fél füllel ott is a kintről beszűrődő zajra figyelve, lopott pásztoróra szerelemjátékára. Ez itt másban is különbözött a költő által versbe komponált élménytől. Miután elernyedve szétváltunk, kedvesem felpattanva, a köpenyét magára kapva, elrohant a fürdőszobába. Visszatérve gyorsan bebújt az immár meleg takaró alá, s hozzám simult. Ezúttal nyoma sem volt a kezdeti zavartságnak. A két test már mindent tudott egymásról. Harmonikus együttműködéssel, magától értetődően jutottunk el az újabb, tökéletes egybeolvadásig. A férfikéz simogatását viszonzó cirógatás, a közben fülembé sügött vallomás – egy új világot nyitottál meg előttem – mindenél beszédesebben fejezte ki kedvesem hangulatát. Éjfél tájban egy kimerült, de boldog és elégedett nőtől távoztam, akit attól kezdve asszonyomnak tekinthettem. Kapcsolatunkat többé nem akartam titokban tartani. Már csak azért sem, mert a fiúk néha csipkelődő megjegyzéseket tettek, ha késő este tértem haza. Ez természetes volt, hiszen tudták, hogy nem minden estémet köti le a szerkesztőségi munka.

– Legalább csinos a csaj? – kérdezte egyszer a nyitottabb Jancsi, aki már maga is udvarolt.

– Nekem tetszik – feleltem. Aztán hozzátettem: – Ha eljön az ideje, megismeritek.

A nyár azonban még így, bújócskázva telt el. A hideg fuvallatokkal beköszönő ős adta az ötletet. Magda Moszkvában vásárolt, szibériai bundája a szekrényben lógott. Szívesen felkínáltam volna Zsizsinek, de nem az ő természetére való volt. Viszont amint hallott róla, megemlítette Ilon nevű barátnőjének. Ő éppen meleg télikabátot készült venni. Érdekelte a bunda. Ezért aztán megbeszéltek, hogy együtt jönnek el a Lajos utcába. Úgy intéztem, hogy a fiúk otthon legyenek. Minden a terv szerint alakult. Ilon természetére passzolt a bunda, s a ruhásszekrény tükrében meggyőződhetett, hogy jól áll neki. Nyomban kifizette. Aztán még egy kávé mellett kicsit beszélgettünk. Amikor kikísérve őket visszatértem a lakásba, Jancsi megkérdezte:

– Ki az a másik?

– Mindkettőjüket ismerem, még Magyar Hírlapos koromból.

– Remélem, nem az, aki a bundát megvette, s nem miatta maradoztál el az utóbbi időben.

– S ha úgy lenne?

– Semmi kifogás. Csakhogy a másik jóképű és csinos. De nem lenne túl fiatal hozzád?

– Miért, én talán öreg vagyok?

– Azt nem mondanám, de azért látszik a korkülönbség.

– Majd hozzám öregszik. Egyébként sem tartunk még ott – zártam le a témát.

Pedig éppen hogy ott tartottunk. Legalábbis én. Egy idő óta már fontolgattam a dolgot.

A Hevesi Gyula utcai, kellemes emlékeket idéző este után egyszer csak mint lehetséges folytatást, szóba hoztam a házasságot. Ámulva hallottam a választ, ami kissé körülírva, de mégis arról szólt, nem akar férjhez menni. Öregnek tart, villant agyamba Jancsi megjegyzése.

Zsizi ezt így nem mondta ki. Ám abból, ahogy a nemet körülírta, akár ezt is kiolvashattam. Való igaz, tizenegy év a korkülönbség. Amikor az el sem hangzott kijelentésre azt feleltem, majd hozzám öregszel, felcsattant: – Vagy te fogsz hozzám fiatalodni.

Utólag megvallotta. A hozzám fiatalodsz kimondásával már közelebb jutott az igenhez. A döntéshez azonban végig kellett gondolnia addigi életét, s ami ezután várna rá. Arra a következtetésre jutott, hogy túl hosszú ideig élt magányosan. Szabad volt, mint a madár. Nem kellett alkalmazkodnia senkihez. Kivéve persze a társbérletben éléshez. Erre most ez a férfi, hosszú idő után az első, akinek az oldalán biztonságban és jól érzi magát, s akitől azt is megkapta, amit addig hiába keresett, azt kívánja tőle, adja fel az önállóságát. Ráadásul nem csak hozzá kellene alkalmazkodni. Ott van az egyébként jó fej kamasz fia. Amit eddigi, néhány találkozásuk alkalmával megismert belőle, arról árulkodik, nem könnyen kezelhető. Ha az első randevúja sikerül, akár lehetne egy ilyen korú fia. Csakhogy ő nehezen tudja magát elképzelni mint családanyát, pláne mostohaanyát. Aztán az ilyesmiről éppen elég és csupa rossz tapasztalata van. Ezt nem szeretné megismételni. Aztán ott van még a fiatal pár, Laci és Uschka. Az a szép nagy, két szoba hallos lakás éppen olyan, amilyenről néha álmodik. Csakhogy az már nélküle is elég zsúfolt. Mi lenne, ha ő is odaköltözne? Megpróbálta gondolatban

átrendezni. Nem sikerült olyan variációt találnia, amelyben mindkinek meglenne a privát szférája. Még annyira sem, mint a mostani társbérletében. Akkor meg minek cserélne?

Hezitálását tapasztalva sem visszakoztam. Ellenkezőleg. Úgy gondoltam, addig kell ütni a vasat, amíg meleg. A várva várt igen azonban nem akart elhangzani. Más oldalról közelítettem a célhoz. Azt ajánlottam, költözzön hozzánk egy időre a Lajos utcába.

– Mi lenne a jó nekem ebben a cserében? – tette fel a költői kérdést.

– Én – hangzott a válasz. Mindketten nevettünk rajta, de Zsizi nem hagyta annyiban.

– Téged így is, úgy is megkaphatlak. Ráadásul van egy másik megoldás. Költözz te hozzám.

– Ha csak ezen az áron kaphatnálak meg, s nem csak vasárnapra, elfogadnám. A két lehetőség közül szerintem ez a rosszabbik. A Lajos utcában, egyelőre, én vagyok az úr. A Hevesi utcában azonban megtűrt „albérlő” lennék. A legkisebb dolog is nézeteltéréshez vezethet, s akkor rajtad csattanna az ostor. Azt nehezen viselném. Úgy érzem, együvé tartozunk. Ha nem csak vasárnapi barát vagyok a számodra, akkor engedned kellene.

– És neked nem? – kérdezett vissza könnybe lábadó szemekkel.

– Én már engedtem is. Többször átgondoltam kettőnk kapcsolatát. Noha kényelmes, a semmi kötelezettséggel nem járó, heti egyszeri találkozó nekem kevés. Azt gondolom, ha te is hosszú távra tervezed a kapcsolatunkat, a házasság a megoldás. Igaz, az bizonyos köttőségekkel jár. Tudom, nehéz feladni az önállóságot. Ha hozzánk költöztől, Laciéknak szerzünk valamilyen lakást. Kezdenek önálló életet. Ha ez megtörtént, Jancsival együtt hárman maradunk a Lajos utcai két szoba hallos, cselédszobás lakásban. Azt hiszem, vele jól meglennétek. Nem kell mostohaanyát játszani. Az anyját úgysem tudod pótolni. Ezt én a saját bőrömmön tapasztaltam. Ha elfogadod a javaslatomat, rád bízom, meddig maradsz. Nem kell feladnod a Hevesi utcai lakrészt. Ott hagyhatod a berendezést, csak a személyes holmikat kell magaddal hoznod. S ha megbántad a cserét, s nem akarod véglegesíteni közös életünket, bármikor vissza költözhetsz.

A végszó után csak álltunk egymással szemben. Egy pillanatig arra gondoltam, elvetettem a sulykot. Időt kellett volna hagyni

neki. Hadd barátkozzon a közös élet gondolatával. Már éppen visszakozni akartam, amikor Zsizi, még mindig könnyező szemekkel, hozzám lépett. Karjait a nyakam köré fonva, fejét a vállamra hajtva azt súgta a fülembe: jó feleséged szeretnék lenni. Ezt akár válaszként is felfoghattam az addig még ki nem mondott saját valómásomra. Merthogy beleszerettem.

Alighogy Laciék elköltöztek, Zsizi meg beköltözött a Lajos utcai lakásba, a dolgok nagyot fordultak. Egyik nap, a szokásos értekezlet után, a rovatvezető arra kért, hogy maradjak pár percre. Miután a többiek távoztak, azzal kezdte, hogy a bonni tudósító hatodik éve van kint, váltani kellene. Tudom, te válogatós vagy, hiszen a felkínált kairói posztot sem fogadtad el. Igaz, az arab nyelv ismeretének hiányára hivatkoztál. Itt ez a probléma fel sem merülne. Előny lenne, hogy beszéled a nyelvet, s berlini tudósítóként a másik Németországról is szerezhettél tapasztalatokat. Azonban egyedülálló nem lehet állandó tudósító. Ez a döntés a berlini elődöddel történtek miatt született. Ha emlékszel még rá, Évát a *Der Spiegel* nyugat-berlini tudósítójával fennálló kapcsolata miatt fúrta meg a *Neues Deutschland* szerkesztősége.

Örültem az ajánlatnak, s megnyugtattam Várnait, hogy az akadály könnyen elhárítható. Igaz, több mint egy évig egyedül voltam, azonban most együtt élek valakivel. Nem vagyunk házasok, mert a barátnőm úgy véli, nem a papír számít. Ha viszont a szerkesztőségnek ez fontos, azon lehet segíteni. A rovatvezető erre azt felelte, hogy a váltás csak jövő nyáron esedékes. Van idő elrendezni a dolgot. Szóljak, ha törvényesítettük a kapcsolatot.

Úgy gondoltam, eggyel több ok, hogy nyélbe üssük a házasságot. Zsizit az ajánlatról tájékoztatva elmondtam, hogy a bonni kiküldetés lehetővé tenné az eredeti, még Magdával tervezett elgondolás megvalósítását. A Jablonka úti telekre házat építhetnénk. A két fiúra maradhatna a Lajos utcai lakás, ami jó alap lehetne a saját otthonuk megteremtéséhez.

– Miből akarsz építkezni?

– OTP-hitelből.

– S a hitelt miből fogod törleszteni?

– Eleinte a kettőnk fizetéséből. Aztán ha tényleg összejön a bonni kiküldetés, az ottani magasabb jövedelemből.

– Nagyon biztos vagy a dolgokban.

– Ha igent mondasz, megvalósítjuk.
 – És a házasság?
 – Csak rajtad múlik.
 – Ha elfelejtetted volna, arra már igent mondtam.
 – Emlékszem, mit súgtál a fülembe, amikor azt ajánlottam, költözz hozzánk, a Lajos utcába.
 – Igen, elfogadtam a javaslatodat, s feladtam az önállóságomat.
 – Megbántad?
 – Azt nem mondanám. De ha arra gondolok, hogy Magda behalt Moszkvába...
 – Te is tudod, hogy nem Moszkvába halt bele. Magyarországhoz képest az NSZK hatalmas ország. Tele történelmi, építészeti értékekkel, emlékekkel. Bonn kormányzati székhely, egyetemi város, mozgalmas kulturális élettel. Az ott eltölthető évek felérnek egy felsőfokú végzettséggel. Megismerkedünk egy országgal, nyelvet tanulhatsz. Szóval nem csinálnál rossz vásárt, ha a SZÁMALK nevű intézetet egy időre felcserélnéd Bonnnal.
 – És végre élhetném a magyar nők többségének életét, mi? Lennék háziasszony, aki főz, mos, takarít. Estére meg várja haza az urát, aki ráadásul nagyon elfoglalt ember. Mit mondjak, nem valami kecsegtető perspektíva.
 – Ha így fogod fel, akkor nem. A házimunkában kint ugyanúgy segítek majd, mint itthon. Másrészt, megengedheted magadnak, hogy nyelviskolába járjál. Kint erre egy kitűnő állami intézmény áll rendelkezésre, a Volkshochschule, magyarul népfőiskola. Azonkívül besegíthetsz nekem a tudósítói munkában. A te feladatod lesz az adminisztráció, a pénzügyek kezelése, a havi elszámolás a szerkesztőség felé. Rád vár a nagyobb lélegzetű riportok, cikkek leírása. Egyszóval, nem fogsz unatkozni. A szabadidőnkben meg járni fogjuk az országot.
 – Néha még meglepődöm, mennyire tudatosan készülsz valamire. Már mindennek utánajártál. Azt is tudod, hol fogok nyelvet tanulni. Engem meg sem kérdeztél.
 – Azzal, amit eddig elmondtam, a kérdést is feltettem. Választhatsz. De nem erőszak a disznótor. A döntés arról szól, hogy vagy kimegyünk Bonnba – feltéve, ha tényleg úgy dönt a szerkesztőség, hogy én leszek a következő tudósító –, s akkor közben felépítjük a házat, s lesz négy vagy öt kellemes évünk. Az alternatíva meg az lenne,

hogy itthon maradunk. Kettőnk nem túl magas fizetéséből építgetjük a házat. S mert kevés lesz a pénzünk, sokáig fog tartani. Aztán ott lesz a két fiú. Laci az ifjú házasság, a férfikor küszöbére érő Jancsi, mindkettőjük lakásproblémája, ami persze az enyém is.

– Mit mondjak, feladtad a leckét. Úgy látszik, nincs más választásom. Az utolsó lépést is meg kell tennem. Nem a bonni kiküldetésért. Arra nem igazán vágyom. Mi tagadás, egyenesen félek tőle. Nem is kicsit. Bonnért tehát nem mennék hozzád. Ugyanakkor azt is látom, hogy nincs jobb megoldás. Ezért hát rád bízom magam. Veled megyek, bárhová viszel.

Arra a kérdésemre, akkor hát jöhet-e az esküvő, Zsizi csak bólintott. A nyár derekán jártunk, mire az elhatározásból valóság lett. Az esküvőből nem akartunk nagy ügyet csinálni. Mindkét oldalról csak a szűkebb család tagjait, néhány jó barátot és a *Népszabadság* külpolitikai rovatát hívtuk meg, ahogy megígértem. Minthogy Zsizsinek ez volt az első, a formára azért adni akartunk. Neki szép menyasszonyi ruha készült, s a Kossuth téri, központi házasságkötő termet kötöttük le az esküvőre.

Esküvőnk Zsizsivel

Meleg júniusi nap volt. Délután, a Lajos utcai lakásunkról indultunk a házasságkötő terembe. Amíg a Kolosy téri taximegállóig értünk, már folyt a hátamon a víz. Zsizi is izzadt, a sokkal lengőbb menyasszonyi ruhájában. Még szerencse, hogy a házasságkötő teremben kellemes hűvös fogadott bennünket. No és a násznép, meg a tanúk. Köztük az első sorban ült új férjével a menyasszony édesanyja. Loboda bácsi jó kedvében volt, tréfálgozott.

Mintha éppen akkor érkeztünk volna, a bejáratnál indulva, Vivaldi *A négy évszak* című zenéjére vonultunk végig a termen, s járultunk az esketést végző tisztségviselő elé. A rögtönzött állófogadáson pezsgővel koccintottunk, s kis ideig iszogatva beszélgettünk. Valóban csak rövid ideig, mert az esketést végző hölgy diszkréten a fülembe súgta: negyedóra múlva érkezik a következő pár.

Immár házasokként, a rokonsággal és a szűkebb baráti körrel a Kossuth tér másik oldalán lévő Szófia Étteremben, ebéddel folytattuk. S ha valaki akkor megkérdezi tőlünk, hová vezet a nászút, arra csak azt felelhetjük volna, hogy sehova. Annál ugyanis sokkal fontosabb dolog vár ránk.

34. Épül a ház

A házépítés ötlete jóval korábban született. Berlinből hazatérve Magdával úgy okoskodtunk, hogy az ott megspórolt pénzt meg az eladott Moszkvics árát fölösleges lenne bankban tartani. A fiúk nőnek, s egyszer csak saját lakásra lesz szükségük. Vegyünk telket, és építsünk rá egy kis házat. A lakás meg maradjon a két fiúé. Az Ingatlan Közvetítő Vállalat (IKV) Budán illetékes részlege két telket tudott ajánlani. A Csatárka utcai üres telek nem tetszett. Az Óbudai, Jablonka út 25-ös szám alatti, vasrácsos kerítéssel körülvett ingatlant – saroktelek kis házzal – választottuk. A bejáratként szolgáló kertkapu mellett, csengőgomb helyett, egy ugyancsak kovácsoltvasból készült, máig meglévő kallantyú. Abból egy szál drót vezetett a kert mélyébe. Úgy okoskodtunk, annak a végén lehet a csengőt helyettesítő harangocska.

Kis tanakodás után többször meghúztuk, megrángattuk. Válaszul egy fehér szőrűnek született, bozontos, fajtájára nézve kuvasz vagy komondor rontott éktelen csaholással a kertkapuhoz. Némi várakozás után feltűnt a lejtős terepen ügyel-bajjal felfelé kapaszkodó, idős nő. Felérve még pár lépcsőt is le kellett küzdenie, hogy egy szintre kerüljön az utcán állókkal. A lépcsősor tetején botjára támaszkodva, levegő után kapkodott. Közben csitítgatta a szüntelenül csaholó házörzöt. Kérdésére, mi járatban vannak, magyarázat helyett, a zárt ajtó tetején átnyújtottuk neki az IKV által kiállított írást. Az felhatalmazott bennünket az ingatlan megtekintésére. Az ott lakó özvegy Keczéry Gézanét pedig felszólította, tegye lehetővé a bejutást. Nemcsak a kutya, de az idős nő is rosszkedvűnek látszott.

– Olyan idők járnak, hogy az egyedül élő, gyanútlan idős embereket otthonukban megtámadják és kifosztják.

– Nagyon szép ez a kis vasrácsos ajtó – akasztotta meg a panaszáradatot Magda közbevetése.

– Igen, ez még békebeli munka, kérem. A Hutter és Schrantz Osztrák Részvénytársaság magyarországi gyárában készült. Akkor,

amikor kegyed talán még meg sem született. Hisz olyan fiatal. Ha jól emlékszem, a század elején készült. Annak meg már több mint negyven éve. Megnézhetik az ajtókereten a gyár pecsétjét. A kerítés sem valami vacak drótból készült, mint a maiak. Az, kérem, időtálló acélsodrony. Manapság ilyesmit talán már nem is gyártanak.

Míg ezekről informált bennünket, kicsit mintha megenyhült volna. De még mindig nem nyitotta meg előttünk a bejáratot. Ellenállását tovább puhítandó, felajánlottuk, hogy a szomszédból vagy a szemben lévő házból hívunk egy tanút. Ez mintha megnyugtatta volna. A kutyát hátrébb parancsolva, a bejárat ajtót kinyitva, végre beengedett bennünket. Jobbról-balról gyümölcsfákkal övezett szőlőlugas. Aztán már csak a sűrű bozót, s a keskeny gyalogösvény. A lejtős telek aljában, mintha csak el akarna rejtőzni a világ elől, kicsi, zárt verandás, viharvert ház lapult. Az embermagasságú bozót és a fák teljesen takarták az utcai járókelők szeme elől. A kertkaputól induló dróthuzal végén, a bejárat ajtó fölött fedtük fel a kis bronzharangot. Magda el volt tőle ragadtatva. Egy szakértővel is megnéztük az épületet. Közölte, hogy az három, különböző időpontban épült részből áll. Le kell bontani, a telek azonban értékes. Nem sok jót hallottunk a házról és lakójáról, a leendő szomszédoktól sem. Az intelmekre nem hallgatva, 1974-ben mégis megvettük a telket a romos házzal és lakójával. A vételárat, a Magyar Nemzeti Bank engedélyével, a Csehszlovákiában élő tulajdonos, Bohunka Györgyi nevére kellett átutalni.

A házépítést ad acta tette Magda váratlan halála. Az ügy a Zsizsivel kötött házasság után került ismét napirendre. Erről beszélgetve, az ifiasszony vonakodását érzékelve, egyszer csak azt mondtam, most már ne halogassuk, hanem vágjunk bele. Hónapokig fog tartani, amíg elkészülnek a tervek, megszerezünk a szükséges engedélyeket, s addigra itt lesz a tél. Úgyhogy az építkezés maga aligha kezdődhet hamarabb, mint a következő év tavasza, s akkor már 1980-at írunk. Valamikor a nyár végén az időpontot még egyeztetni kell a lappal és a kint lévő kollégával, ki kell települni Bonnba.

Ez a „vágjunk bele” jól hangzott, replikázott az ifiasszony. Ha számba vesszük a tennivalókat, be kell vallanunk, nagy fába vágjuk a fejszét. Ebben igaza volt, de ha már elkezdjük, nem volt megállás. Első lépés tisztázni, mennyi kölcsönt ad az OTP. Írd és mondd, 180 000 forintot. Precíz kedvesem rögtön kiszámolta,

hogy huszonöt évre, kamattal együtt, havi 750 forintos részlettel, 210 000 forintot kell visszafizetnünk. A Vajai Tamás tervezte családi ház költségvetése meghaladta a hatszázezret. Ezért aztán mindketten vállalati kölcsönt kértünk. Zsizsi munkahelye, a SZÁMALK százezret, nekem a *Népszabadság* harmincezret adott.

Így már hozzá lehetett kezdeni az építkezéshez. A szerencse mellénk szegődött. Rátaláltam a szintén Penyigéről származó, Pestre költözött, Bihari Sándor kőművesre, aki az ugyancsak szabolcsi, kőműves unokatestvérével szívesen vállalta a munkát. A segédmunkára önként jelentkezett a Jablonka úton szivárgót építő, Máriapócsról való, vagyis szintén szabolcsi fiúkból álló brigád.

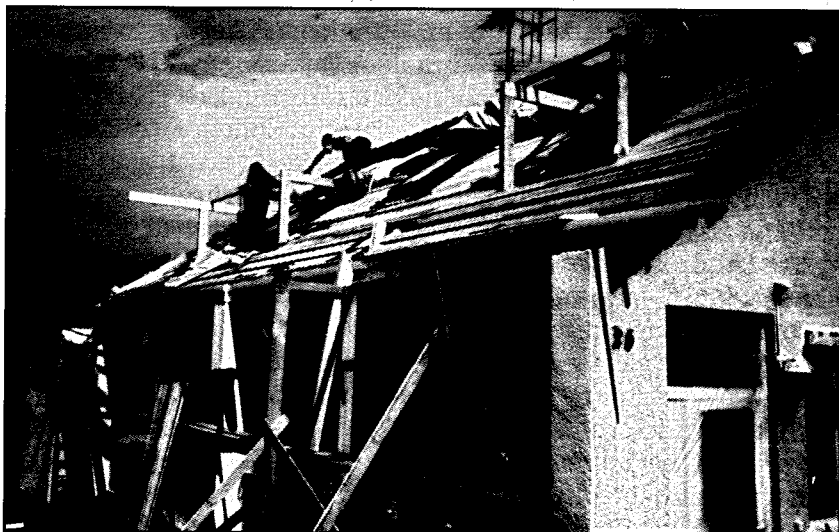
Csakhogy hátravolt még a Fővárosi Vízművek, a Csatornázási Művek és az Elektromos Művek engedélye. Ahogy eredetileg kalkuláltam, azok beszerzésére, rámentek az őszi-téli hónapok. Viszont mire kitavaszkodott, minden együtt volt. Az építkezés egy dologban eltért a tipikustól. A *Népszabadság* munkatársaként, a K-vonalat használva direkt kapcsolatba léphettem nemcsak az OTP illetékeseivel, hanem fontos építőipari cégek vezetőivel is. Segítségükkel jutottunk soron kívül a szükséges építőanyagokhoz, gépekhez. (Androsovszky, a Tégl- és Cserépipari Tröszt vezérigazgatója, Vince a sódert és a kész betont szállító és bedolgozó vállalat főmérnöke, Kiss Ervin, az ÉPFU vezetője.)

Az építés menetéről Zsizsi külön naplót vezetett, házi használatra. Néhány részlet.

...Vajai Tamás terve körültekintő, célszerű, takarékos és modern. Felmérés, talajmintavétel, 1500 Ft. Tervezés 10 000 Ft. Mire idáig jutunk, beköszönt a tél. A tájat s benne leendő házunk helyét szűz hó takarja. Téli szünet. Jól jön. Legalább erőt lehet gyűjteni a tavaszi kezdéshez. Akkor aztán a kedves beindítja a gépezetet.

Február 13. Délután felhív a munkahelyemen. Légy szíves, tegyél be három példányt a gépbe. Diktálok. Fűrészáru: fenyőléc, gerenda, zsaludeszka, különböző méreteekkel. Vasáru: százaz szög 5 kg, hatvanas 5 kg, dróthuzal 20 kg. Fólia 50 m². Már szédülök, de ő csak nyomja.

Újabb ukáz. Légy szíves, kérd el magad, és szerezz 50 ezer forintot. Futás, azaz buszozás haza az OTP-könyvért, aztán irány a bank. Simán megy. Pénz a zsebben, lehet költekezni. Az építkezést menedzselő hitves rögvést rá is ver. Fűrészáru 40 932,95 Ft. Ebből fuvar

Az épülő ház

2471,20 Ft. Fel- és lerakodás 1000 Ft. Gát Géza kidolgozta és átadta a statikus terveket, 4500 Ft.

Március 2. vasárnap. A családi brigád, barátokkal kiegészülve, kiszedi a diófát. A műveletet, a Penyigén tuskózási tapasztalatokat szerző hitvesem irányítja. Nem veszélytelen vállalkozás, de baj nélkül megússzák. Sokadik sajnálkozásomat hallva, hitvesem megígéri, lesz másik. (Lett is. Sajnos túl közel került az épülethez. Ha egy kis szél kerekedik, a dióval tele ágak a ház sarkát és a terasz fémkorlátját verik. Ültetésekor nem voltam elég körültekintő.)

Március 8. szombat. Este becsönget hozzánk a víz- és fűtésszelő. Elemér kéri a terveket, meg egy kis előleget. Az a „kis” előleg 20 000 Ft. Több mint kettőnk háromhavi fizetése. Nincs mit tenni. Magyar mester nem dolgozik előleg nélkül. Nincs pénze megvenni a szükséges anyagokat.

Március 20-án elkezd esni a hó, abba sem akarja hagyni. Van jó hír is, elkészült Bass Kati gépész terve 3000 Ft. És hála az ELMŰ szeplős Henriettjének, lehet szerelni a villanyórát, 2500 Ft. Statikus tervek fénymásolása 192 Ft.

Április 8. kedd. Az egész család már hajnalban talpon van. Ugyanis Vincze bácsi, a Mélyépítő mérnöke, fél hétre ígérte a betont.

Hét előtt öt perccel megjelenik a betonpumpás kocsis és az első mixer. Odafarol a pumpás kocsihoz. Annak tartályához igazítja a saját kocsija csatornáját, amivel kiengedi a betont. A pumpa kezelője a helyén, társa az alap dereka táján figyelőállásban. Az alap aljánál Laci és Jancsi készen áll, hogy figyelje, meddig ér az alapban a beton. Nem lehet az egészet egyszerre belezúdírtani, mert különben a tehetetlenségi erő Keczéry néni házáig viszi. Egyszer csak Jancsi kiabál letről. Apa, apa, folyik a beton. Vagyis kitört a házilagosan, rosszul elkészített zsaluzásból. Üggyel-bajjal, de sikerült megállítani a csorgást. Lehet folytatni.

Április 10. csütörtök. Kis finommunka következik. A beton locsolása, de csak óvatosan, figyelmeztet a párom, mert az erős sugár kivenné belőle a cementet. Ez már élvezet. Másnap, locsolóval a kezemben, ismét itatom s hizlalom a betont. Ez valami boldogító érzés.

Április 16. szerda. Gát Géza elvégezte az első szint földemjének a tervezését. De kiderült, hogy a betongerenda hiánycikk. Bandi nem ismer lehetetlent, s megint rögtönöz. Buszozzak ki Sasadra Gézához. Kérjem meg, számolja át a földémszerkezetet valami használható és kapható anyagra. Amit kérek, az szinte lehetetlen. Napokig nem ér rá. Azzal kitessékel a lakásból. Letörten kullogok a buszmegállóhoz, s az jár eszemben, mit szól majd ehhez Bandi?

Semmit. Bámulatos, ahogy az ő megbízásából vásárolt, rozszant garázsajtó kihozza a sodrából. Ha meg annál sokkal nagyobb gond szakad a nyakába, mint például a földémszerkezet, meg se rezzen. Keresi és megtalálja a megoldást. Az én sikertelen kísérletem után másnap felhívja Gézát a munkahelyén. Hosszas tanácskozás után megszületik a döntés. A pince és az egész épület földémszerkezete az olaszoktól átvett technológiával gyártott, nálunk még újdonságnak számító, Fert gerendával és a hozzá tartozó béléstestekkel készüljön. A tervben hatméteres fesztávú a legnagyobb helyiség. Egy ezt átívelő Fert gerendát két ember könnyen a helyére emel. Súlya 8kg/m. Bandi hívja Androsovszky bácsit, a Cserépipari Tröszt vezérigazgatóját. Kiderül, hogy a gerenda és a hozzá való béléstestek is kaphatók. Diktálja be a titkárnőnek az adatokat. Méretek, mennyiség stb. Másnap minden megérkezik.

Május 31. Bandi már hajnalban fölmege bitument melegíteni. Ezúttal házunk földszinti nappalijának már egy ideje kész, vasalt

betonját kell leszigetelni. A mesterek azonban még tízkor sem érkeztek meg. Legszívesebben maga csinálná, de mivel délután előadást tart a Néphadsereg Székesfehérvári parancsnokságán, ahová Gyuszi sógora invitálta, nem fog hozzá. Majd holnap. Helyette bejön hozzám, és Suzyéktól elkérjük az autót, azzal megy előadni.

Június 2. Szigetelők továbbra sincsenek. Ezért Bandi kátránypapírt szerez, s a tehertaxival felmegy a házhoz. Begyűjt a hordó kátrány alá, s míg az melegszik, leszabja és leteríti a kátránypapírt. Nem egyszerű ügy. Mire elkészül, a hordóban fortyog az anyag. Nekiáll teríteni. A felénél tart, amikor kis nyári zápor suhan át a Jablonkán. Menti a menthetőt. Mire kész a kármentéssel, kisüt a nap. Lehet folytatni. Estefelé holtfáradtan, de vidáman kerül haza. Örül, hogy sikerült a kátrányozás.

Június 5. Megérkezik a pótkocsis teherkocsi, ötezer ikersejttég-lával. Szerencsére Jancsi is. Laci viszont csak akkor tud jönni, ha eltávozást kap. Ő ugyanis közben bezupált. Határőr lett Csornán. Apjának egyik teniszpartnere segítségével, német és angol nyelvtudására hivatkozva, sikerült elintéznie, hogy a kiképzés után Pestre kerüljön. A Ferihegyi repülőtéren teljesít szolgálatot. Később a teniszpartner azt is elintézi, hogy a *Határőr* című lap Marx-téri szerkesztőségébe kerüljön, ami szabad mozgást jelent. Vagyis hazajárhat. Uschka és mindnyájunk öröme.

Július 9. Bandi – nem a legjobbkor – immár másodszor, néhány napra Bonnba utazik. Elő kell készíteni a váltást. Július 16-án este telefonál. Azzal örvendeztet meg, hogy átíratta a repülőjegyet, s holnap érkezik. Másnap reggel az OTP-nél szokás szerint rengetegen vannak, de végre megkapom az utolsó 51 ezer Ft-ot. Futás haza. Bevásárlás, mosás, majd lecsófőzés következik. Bandinak meglepetésként. Este 7-kor megérkezik. Nagyon örülünk egymásnak.

Július 19. A csapat már korán reggel a hegyen van. Kis tanakodás, aztán összeállnak a párok. A földémhez rendelt Fert gerendákat és a béléstesteket kell a helyükre illeszteni. Az első gerendát közvetlenül a hosszanti fal mellé állítják, tőle kis távolságra a következőt. Aztán mindkét végén egy-egy béléstest kerül közéjük. Attól kezdve gerenda, béléstest, gerenda, béléstest. Az egész olyan volt, mint egy Lego játék, mesélik este a vacsoránál.

Július 22. Mindnyájan fönt vagyunk a hegyen. A pumpás kocsi le-talpal az épület közepével szemben, szorosan a kerítés mellé. Mögé

farol az első mixer. Amikor minden és mindenki a helyén van, indul a gépezet. A tetőn lévő szakember dirigálja, milyen ütemben érkezzen a beton a tetőre. Időnként szünetet kér, hogy a fent dolgozók elsimíthassák. A magasságot egy itt-ott elhelyezett tömör téglá jelzi. A széleken meg ott a koszorúgerenda. Az utcán, akár-csak az első mixer-es-pumpás betonozásnál, tucatnyi ember ácsorog. Csodálkozva nézik, mi folyik a Jablonka út 25. számú telken.

Az egyedi építkezéseken leginkább a hagyományos módszerrel, vödörben húzzák fel a keverővel készített betont. A gépi munka nem olcsó. De Tamás és Bandi kiszámította, hogy a szükséges mennyiségű sóder és cement, az odaszállítás költsége és a munkadíj, közelíti a gépi munka árát. Az árkülönbség már csak azért is megéri, mert jó minőségi betont kapunk, és sok időt spórolunk vele. Márpedig az idő nagyon szorít.

Ettől kezdve a terep az ácsoké, akiknek Bandi kifizeti az előző napokban végzett munkáért járó bért, 4050 Ft készpénz és egy elektromos kézi fűrés, amit kérésükre Bonnból hozott, 300 DM-ért. Azt a mesterek 7500 Ft-tal számolták el. Mindenki jól járt.

Ilyen lett

Július 24. csütörtök. Délelőtt cementet vásárolok a Bécsi úti maszeknál. Kell majd a vakoláshoz. Fuvarral, rakodással 3300 Ft.

A napló itt megszakadt, 1980. augusztus elsejét jelzett a naptár. Indulni kellett Bonnba, a tudósítói poszt átvételére. A sárga tengeralattjárónak becézett, Fiat Mirafiorival gördültünk be a Jablonka út 25. elé. Az elődöm hozta haza a kocsit, azzal készültünk kiutazni.

Laci, Uschka és Jancsi a cserepeket adogatták a tetőfedő mesterek kezébe. A vakolatlan, ablak nélküli, csupasz falú ház kissé csúnyácska arcát mutatta. Mi azonban szépnek láttuk. A miénk volt. A kapuban állva integettünk, úgy köszöntünk el a tetőn dolgozóktól.

35. Földszintes főváros juhnyájjal

A nyugdíjkorú Fiat megérett a cserére. Ezt már az egymás között csak Colotka néven emlegetett elődöm is szerette volna. Ám a kiadó, takarékosági okokból, nem járult hozzá. Azzal érveltek, jobb, ha a cserét a váltótársra bízzák, hisz neki kell majd járni az új kocsival. Ezt igen jól tették. Augusztus eleje volt, s az évszaknak megfelelő meleg. A Fiat meg fűtött, s nem lehetett kikapcsolni. Nem értettük, hogy bírta az előd és felesége a Bonn–Budapest közötti, kétnapos utat fűtött kocsiban. A kellemetlenségtől aztán az első benzinkútnál megszabadított bennünket a szerelő. Bécset elkerülve, Salzburg után léptük át az osztrák–nyugatnémet határt. Estefelé értünk Nürnberg közelébe. Sziszi ötlete volt, hogy térjünk le az autópályáról, s a kisebb helységekben keressünk szállást.

Az első, ami utunkba esett – Grossgründlach –, már a neve miatt is megtetszett. A városias település takaros főutcáján araszolva tekintetünk megakadt a Rotes Ross nevű fogadón. Rögtön bekanyarodtunk az udvarra. A Bonnban eltöltött évek alatt az oda-vissza úton ez lett a megálló, éjszakázó helyünk. A bonni kiküldetés lejártakor, hazafelé tartva, utoljára szálltunk meg a Rotes Rossban. Legalábbis akkor úgy gondoltuk, de nem így történt.

A Teniszező Újságírók Nemzetközi Szövetsége minden évben, s mindig más országban, korosztályos versenyt rendezett. A német tagszövetség az 1999. évi verseny helyszínéül Bonnt választotta. A rendezés nagyvonalúságát jelezte, hogy a játékosokat és kísérőiket a Rajna fölé magasodó Petersbergen, a kormány vendégházában szállásolták el. Abban a 80 szobás, minden kényelemmel felszerelt kastélyban, amelyben a hivatalos látogatásra Bonnba érkező, külföldi állam- és kormányfők is laktak. Közülük kettőt, más-más okból ugyan, de érdemes kiemelni.

Az egyik, II. Erzsébet brit királynő. A bennfentesek szerint az udvari protokoll a szokásosnál is körültekintőbben készítette elő a látogatást. Biztosítani akarták őfelsége számára a Buckingham-palotában megszokott környezetet és a kellékeket is. Utóbbiak

közül nem feledkeztek meg, az otthon használt ezüst evőeszközökről, állítólag a teakészítéshez szükséges hazai vízről sem.

A másik Leonyid Brezsnyev. A orosz nyelvek szerint az ő lakosztályának WC-jét preparálták. A vizelet nem a szennyvízcsatornában, hanem egy erre a célra közbeépített tartályban kötött ki. Az így vett minta elemzéséből kiderült, hogy Brezsnyev súlyos beteg, s már nem sok ideje van hátra.

Napfényes augusztusi délutánon, a Rajnán átkelve érkeztünk az NSZK 12 falu együtteséből álló fővárosába. Zsizsit a hídon érte az első meglepetés. Nem a híd elnevezésén – Konrád Adenauer nevét viseli –, hanem a szeme elé kerülő birkanyáj látványán lepődött meg.

– Hová hoztál engem? – kérdezte megrökönyödve.

A birkák békésen legelészte, a Rajna-parttól a város széléig érő, Reinau nevet viselő park zöld gypén. A hídfőtől jobbra a parkot a doveri sziklafalra emlékeztető mészkőkerítés határolta. A mögötte lévő épületben székelt a brit nagykövetség. A Bonnban töltött évek alatt a Rheinau park csak hét közben volt birkalegelő. Hétvégén a pihenni vágyók vették birtokba. Ott rendezték a majálisokat. A juhnyáj olyankor valahol máshol „nyírta” a füvet. Mellesleg az a terület régen egy birkatartásból élő család tulajdonát képezte. A foglalkozás és vele az örökség apáról fiúra szállt. Amikor Bonn lett a főváros, a Polgármesteri Hivatal meg akarta szerezni a területet. A tulajdonos azzal engedte át, hogy ő élete végéig legeltethet rajta.

A hídról legurulva a főváros hosszan elnyúló, egymásba kapcsolódó Godesberger Allee, Friedrich-Ebert-Allee és Adenauer Allee nevű főutcájára értünk. Arról letérve percek múlva a tucatnyi falu egyike, Dottendorf Am Zinnbruch nevű zsákutcájának 8-as számú, egyemeletes, takaros épülete előtt állt meg a Mirafiori. Zsizsi örömmel nyugtázta, hogy egy nyugalmat árasztó környéken lesz a lakásunk. Főként földszintes, családi házak, kis kertekkel, s augusztus lévén tele virággal. Lelki nyugalma végleg visszanyerte, amikor először, csak a kézitáskákat magunkhoz véve, bevezettem az épület földszintjén lévő, kertre néző hámoszobás, berendezett lakásba. Miután mindent szemrevételezett, visszatérve a nappaliba, lehuppant az egyik fotelbe, s csak annyit mondott: Jó lesz.

Ahogy kipihentük az utazás fáradalmait, berendezkedtünk, és

elintéztük a hivatalos ügyeket, szerveztünk egy ismerkedőestet. Meghívtuk az addig megismert német kollégákat és feleségeiket, na és Mariont, a külföldi tudósítók egyesületének titkárnőjét. Zsizsi magyaros vacsorával várta őket. Dicsérték is a háziasszonyt, különösen a töltött káposztájáért. Egyesek, elégedettségük játékos kifejezéseként, a tényért is kinyalták. Az asszonyok elkérték a receptet.

Egyszer csak megkaptuk a kikerkezés után rögtön megrendelt új kocsit. A Fiatot Zsizsi nem akarta vezetni. Félt, hogy lerobban alatta. Az Opel Ascona volánja mögé már szívesen odaült. Szüksége is volt rá. Azzal járt bevásárolni, ügyeket intézni, esténként nyelvtanfolyamra a Volkshochschuléba. Szabadidőnkben ismerkedtünk a várossal és környékével. Bonn a Rajna két partján, észak–déli irányban hosszan elnyúló, tucatnyi saját központtal – Kirche, Kneipe, Rathaus – rendelkező település összenövésével jött létre. A maghoz szorosabban kapcsolódó részek: Bad Godesberg, Poppelsdorf, Kessenich, saját falunk, Dottendorf, aztán Plittersdorf és Beuel. Bonn egykor koronázóváros volt, ott tették a koronát, IV. Károly német-római császár fejére is. Zsizsi az első bejárás után megkedvelte, s otthonosan érezte magát.

A tudósítói munka megalapozása már otthon elkezdődött. Ebben segítségemre volt a *Német Szövetségi Köztársaság* című, nyolcszáz oldalas útikönyv társszerzőjeként vállalt közreműködés. Úttörő munkának számított. Megjelenését Kádár második, bonni látogatásához időzítették. A két ország között a második világháború óta szünetelő diplomáciai kapcsolat 1974-ben állt helyre. A következő évben, a Helsinkiben rendezett Európai Biztonsági Konferencián találkozott először egymással Kádár János és Helmut Schmidt. Utóbbi rögtön meghívta újdonsült ismerősét, látogasson el az NSZK-ba. Arra azonban csak két év múlva kerülhetett sor. Aztán következett Schmidt budapesti, majd Kádár újabb bonni látogatása. Utóbbi már személyesen is nyomon követhettem. A velejáró munkát támogatta a Bonnba érkező, németül anyanyelvi szinten beszélő főszerkesztő-helyettes. Róla azt is tudni lehetett, hogy ifjúkorának egy részét Németországban töltve, Hamburgban járt iskolába. Ugyanabba a reformtörekvéseiről ismert, Lichtwarkschule nevű gimnáziumba, amelynek Helmut Schmidt is a hallgatója volt. Nem azonos osztályba jártak, személyesen talán nem is ismerték egymást. A Kádárt kísérő munkacsoportnak tagja volt a lap egykori

munkatársa, első bonni tudósítója. Ő akkor már a Televízió *A Hét* című műsorának főszerkesztőjeként működött. Bonnban azonban nem ebben a minőségében, hanem a küldöttséghez tartozó szakértőként érkezett. Napra, sőt órára kész információval látta el a tudósítót és a főszerkesztő-helyettest. Akit ez a szituáció láthatóan feszélyezett. Hát még, amikor a kancellár és Kádár közös sajtókonferenciája előtt Hajdú János a magyar delegációnak azt a kérését tolmácsolta, hogy a *Népszabadság* részéről csak egy kérdés hangozzon el. Azt, a kancellárhoz intézve, a tudósító tegye fel. A kérdés az amerikai közép-hatósugarú rakéták telepítése legyen.

Schmidt már a kérdés elhangzása közben mosolygott a bajusza alatt. Sejtette, hogy nem a kérdezőnek, vendégének volt szüksége a kérdés és a válasz nyilvánosság előtti elhangzására. Amint mondandóját befejezte, tucatsnyi újságíró keze lendült magasba. Jelentkezett a főszerkesztő-helyettes is. Miután kvázi megtiltották neki, hogy a kancellárt kérdezze, a vendéghez fordult. Arról nem volt szó, hogy őt nem kérdezheti. Kádár a kancellár által mondottakhoz kapcsolódva utalt a fegyverkezési verseny súlyos következményeire. Hangsúlyozta, hogy a kelet-nyugati kapcsolatokat ennek ellenére, a személyes érintkezés révén is erősíteni kell. Végül is a főszerkesztő-helyettes engedetlensége hasznosnak bizonyult. Kádár a magyar és a nyugati sajtónak is elmondhatta a magáét.

Ez a második, egyben utolsó NSZK-beli látogatás, politikai és gazdasági szempontból is sikeresnek mondható. Az abban szerepet játszó Helmut Schmidt viszont fél év múlva megbukott. Október 1-jén, a CDU/CSU konstruktív bizalmatlansági indítványt terjesztett be a parlamentben. Helmut Kohl személyében megnevezte saját kancellárjelöltjét. A taktika bevált. A szavazáson Kohl többséget kapott. Véget ért az SPD/FDP kormányzás több mint egy évtizedes korszaka.

A szavazás másnapján, korán reggel mentem a Sajtóközpontba. Nem a mélygarázs számozott parkolóhelyén, a ház előtt parkoltam le. A mögém beálló Mercedesből a már nem külügyminiszter Hans-Dietrich Genscher kászálódott ki. Hozzám lépve, s kezét nyújtva közölte, az Antenne 2 francia televízió irodájába tart. Interjút készítenek vele a tegnapi kormányváltásról. A liftbe beszállva azzal folytatta, hogy most eleget tudna tenni magyar kollégája korábbi

Interjú Helmut Schmidttel

meghívásának. Tudtam erről a meghívásról. Arról is, hogy a miniszter, a koalíción belüli bomlás jelei miatt, halogatta az utat. Erre gondolván megkockáztattam egy megjegyzést.

– Az a meghívás a külügyminiszternek szólt; Ön pedig tegnap óta nem miniszter.

– Könnyen lehet, hogy holnaptól megint az leszek – riposztzott Genscher.

A liftből kilépve sok sikert kívántam az interjúhoz és jövőbeni politikai pályafutásához. Ami pedig a látogatással kapcsolatos megjegyzést illeti, arról most rögtön, telexüzenetben tájékoztatom a főszerkesztőmet. Ő pedig nyilván továbbítani fogja az információt a külügyminiszternek. Búcsúzkodás közben a már nem és még nem miniszter mosolyogva azt felelte: – Ezt biztosra vettem.

Az új kancellár, Helmut Kohl budapesti látogatásának terve már ismert volt, amikor a baden-württembergi tartományi választás alkalmából meghívást kaptam Stuttgartba. Ekkor ismerkedtem meg Ulrich Noeringgel, az ottani gazdasági minisztérium sajtófőnökével. A kétnaposra tervezett program fénypontját a város polgármesterénél rendezett sajtókonferencia jelentette. A polgármester

tartományi választásról szóló beszámolóját kérdések követték. A keleti kollégák főként a polgármester múltját firtatták. Rommel nem került meg a témát. Az apjára vonatkozókat sem. Ő az el-alameini csatában alulmaradva, a győzelembe vetett hitét is elvesztette. Kapcsolatba került a Stauffenberg ezredes által szervezett Hitler-ellenes puccsra készülőkkel. Ez lett a veszte. Hitler selyemzsinórt küldött neki.

A *Népszabadság* tudósítójának arra a kérdésére, a polgármester-választáskor nem jelentett-e hátrányt, hogy Rommel fia, azt felelte: ha így lett volna, aligha ülne a polgármesteri székben.

A találkozó után Ulrich vacsorára hívott a Stuttgart vonzáskörzetéhez tartozó schorndorfi otthonukba. Igyekezett megnyugtítani, hogy a meghívást megbeszélték a feleségével, úgyhogy nem éri meglepetés. S valóban, nem a háziasszony, a vendég vághatott meglepett arcot. Loretta ugyanis, kis akcentussal ugyan, de szabados magyarsággal üdvözölt. A virágcsokrot Ulrichra bízva, engemet karon fogva, körülvetetett a lakásban. A dolgozó falának minden szabad felületét magyaros szöttek és egy Budapestet ábrázoló poszter díszítették. A nappaliban magyar barackpálinka, báránsültből és a körítésként feltálalt salátákból álló vacsora következett. A sült mellé vörösbort dukált, természetesen magyar. Kellemes társalgással telt az este. Későre járt, amikor elbúcsúztam, s Ulrich ki-fuvarozott az állomásra.

Az első találkozót újabbak követték, s lassan kibontakozott Ulrich és Loretta egymásra találásának története. Az egyik Kelet-Poroszországból, a másik a lengyelországi Bialystokból indult el. Ulrich ifjúkor, egy kelet-poroszországi, Johannsburg nevű településhez kötődik. A háború alatt a Wehrmachtban találta magát. Sohasem említette, milyen rangban. Minden jel szerint a keleti fronton szolgált, s Karlsbadban érte az összeomlás.

Loretta apja osztrák származású egyetemi tanár, anyja francia volt. Lengyelországban éltek, amikor apja előnyös ajánlatot kapott az egyik bécsi egyetemtől, és visszaköltöztek. Nem sokkal azután Németország bekebelezte Ausztriát, ők meg továbbmentek Franciaországba. Szülei az ellenállókhoz csatlakoztak, őt pedig anyja Nizzában élő rokonaira bízták. Többet nem hallott róluk, s végleg nagynénje családjánál maradt. A nizzai strandon fogott először pingpongütőt a kezébe. A játék annyira megtetszett neki, hogy

attól kezdve minden szabadidejét azzal töltötte. Amikor a háború véget ért, s a szövetséges csapatok megszállták Franciaországot, jutott belőlük Nizzába is. A strandot, ahol barátaival együtt akkor már nagy csatákat vívtak, amerikai katonák is látogatták. Közülük az egyik gyakran időzött mellettük. Figyelte a játékot. Egyszer aztán elkérte az ütőt az egyik játékosától. Attól kezdve Loretta őt és a játékot megkedvelő társait is tanítani kezdte. Ez nemcsak érdekesnek, de hasznosnak is bizonyult. A katonák nagyvonalúan fizettek a leckéért.

Egyszer egy francia fiú csapódott hozzájuk a strandon. A lány játékát látva megkérdezte, melyik csapatban játszik. Kiderült, hogy ő csak úgy, szórakozásból úzi a sportot. Amoretti, így hívták a fiút, vállalta, hogy a trénere lesz. Loretta meg ráállt. Különben is jóképű fiú volt. Csakhogy ekkor ő már nem volt szabad. Hozzáment, a tengerparti pingpongozás közben körülötte legyeskedő, nála idősebb György Ferenchez. Ő is a németek elől menekülve kötött ki Nizzában. Amoretti sikeres edzőnek, Loretta meg jó tanítványnak bizonyult. S egyszer csak ott találta magát a párizsi nemzetközi versenyen részt vevő francia csapatban. Akkor figyelt fel rá Farkas Gizi, a magyar csapat egyik tagja. Ő hozta össze Sidó Ferencsel, aki felajánlotta, jöjjen velük Magyarországra. Nemcsak játéklehetőséget, hanem állást is kínált neki. A kecsegtető ajánlatot megfontolva, azzal a feltétellel mondott igent, ha György is vele tarthat. Sidó elintézte. Azt is, hogy Loretta a Statisztika csapatához kerülhessen, s a hivatal könyvtárának fizetett alkalmazottja legyen.

A csapat sikert sikerre halmozott. S nem csak itthon. A töretlen fejlődést elindítókról, a sikerek kovácsairól készült csoportképeken ott látható György Loretta is. A Statisztikai Hivatalnál nem csak pingpongoztak. Folyt ott valami civil munka is. Annak művelői szintén többre és jobbra törekedtek. A technikai feltételek azonban nem voltak valami jók. Ezen akart segíteni az a háromfős csoport, amely kapcsolatot talált a Wiesbadenben működő Statisztikai Hivatalhoz. Az adatok feldolgozásához szükséges rendszerrel, berendezésekkel szerettek volna megismerkedni, vásárlás révén hozzájutni. Tolmácsként Lorettát vitték magukkal.

A repülőtéren Ulrich Noering fogadta őket. A másnapi tárgyaláson az asztal két oldalán, egymással szemben ültek a német és magyar szakemberek. Az egyik végén a tolmács, a másikon kísérajuk,

Noering. Hamar kiderült, hogy a technika nyelvét beszélő két csapatnak nincs szüksége tolmácsra. Lorettának semmi teendője sem volt. Ulrich is unatkozott. Miért ül ott egyedül, jöjjön ide hozzám, szólt rá Loretta. Ez lehetett az egymás felé tett első lépés. A wiesbadeni találkozó után a magyarok meghívták német vendéglátóikat egy magyarországi látogatásra. Szakmai tapasztalatcserére és egy barátságos pingpongmérkőzésre.

Ulrich és a csinos Loretta között ekkor már történhetett valami. Abban közrejátszhatott mindkettőjük kifáradt házassága. Ráadásul Loretta sportbeli pályafutása is leszállóágba jutott. A hőskorszak nagyjainak nyomában ott toporogtak a fiatal tehetségek. Felkereste hát Hegyi Gyulát, a Sporthivatal akkori elnökét, és kérte,

Bonni sajtóból

segítse hozzá, hogy visszatérhessen Franciaországba, ahol rokonai élnek. Hegyi nem mondott nemet. Ígéretet sem tett, csak türelemre intette. A türelem pedig, a közmondás szerint, rózsát terem.

A Központi Statisztikai Hivatal szakemberei a németországi sikereken felbuzdulva az osztrák Statisztikai Hivatal illetékeseivel is kapcsolatot teremtettek. Meghívták magukat egy szakmai véleménycserére. Tolmácsként Bécsbe is Lorettát vitték magukkal. Ő pedig a látogatás végén ott maradt. Erre fel volt készülve. Időben értesítette Ulrichot, aki huszonnégy óra múlva ott termett. Amikor erről kérdeztem őket, mindketten másként emlékeztek arra, hogy került Bécsből Nyugat-Németországba az első házassága révén magyar állampolgárrá lett, magyar útlevéllel rendelkező Loretta. Ulrich szerint vízumot kértek neki a bécsi német követségen. Loretta szerint meg Mercedes kocsijának a csomagtartójában, Ulrich csempészte át a határon. Akárhogy is történt, mindkettőjük számára új élet kezdődött. Házasok voltak, s ha össze akarták kötni a sorsukat, szabaddá kellett tenni magukat.

Loretta ezt a veleszületett könnyedséggel oldotta meg. Írt egy levelet Ormai Lászlónak, a Statisztika pingpongcsapata edzőjének. A sporttörténelmet író Statisztika, nem messze a névadó hivataltól, immár saját, minden igényt kielégítő, a dr. Ormai László nevet viselő edzőközponntal rendelkezik. A névadó az erzsébeti kerületi futballcsapatban kezdte sportpályafutását. A Közgazdasági Egyetem elvégzése utáni első munkahelye a Statisztikai Hivatal lett. Ott meg beleszeretett az asztaliteniszbe. Előbb csak játszott, aztán edző lett.

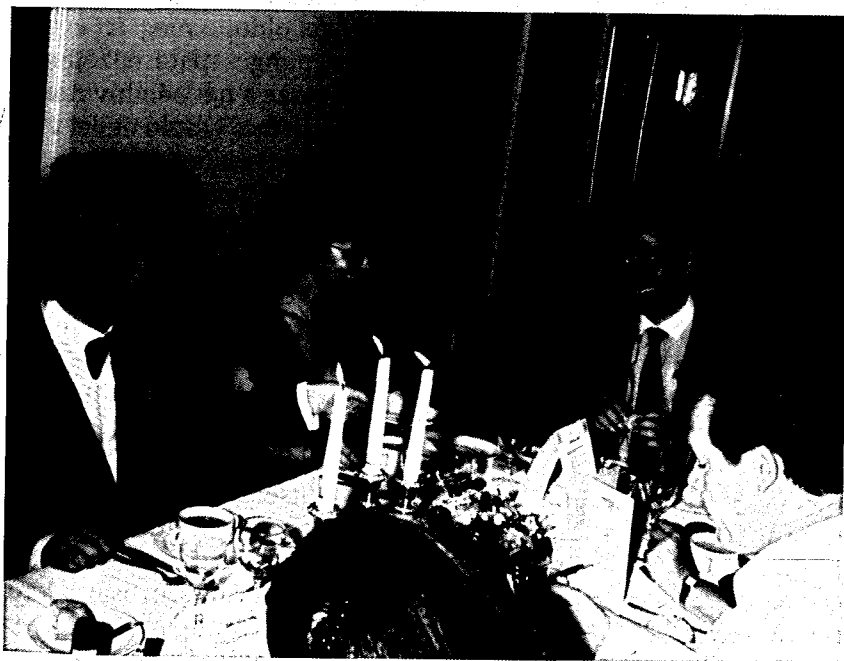
Ebben a lánycsapat egyik tagja, Komlódi Etelka is szerepet játszhatott. A csapat évről évre feljebb, s végül az NB I-be is bejutott. Ormai és Komlódi Etelka meg összeházasodott.

A nyerő csapat tagja volt György Loretta is, akkor már túl a harmincon. De miről is szólt az Ormainak címzett, Bécsből küldött, rövidre fogott levele? Mindenekelőtt azt közölte, nem tér vissza Magyarországra. Aztán arra kérte, segítsen elhagyott férjének, György Ferencnek, neki meg a válásban. Az új élet kezdésében alighanem Noering játszotta a fő szerepet. Fülíg szerelmes lehetett a csinos és érdekes Lorettába. Rajta keresztül került szorosabb kapcsolatba Magyarországgal és a magyarokkal. Stuttgarti székhellyel megalapította a Német-Magyar Baráti Társaságot, amelynek

elnöke lett. Saját maga írta és szerkesztette, finanszírozta és terjesztette az egyesületi életet ismertető értesítőt.

Először 1975-ben utaztak együtt Budapestre. Aztán többször is vendégei voltak a Budapesti Tavaszi Fesztiválnak, s a Beethoven emlékére rendezett martonvásári koncerteknek. Az ottani élmények és a zeneszerző magyar kapcsolatairól szerzett ismeretei ösztönözték Ulrichot a *Beethoven és Magyarország* című tanulmány megírására.

Noering érdeme az SW-3 (Südwestfunk) német televíziós csatorna Magyarországot bemutató, másfél órás műsora. Szerkesztője nem restellett Budapestre látogatni, hogy kiválogassa és felkérje a szereplőket. A csapatban helyet kapott a Rajkó-zenekar, egy népitáncegyüttes, Nemeskürty István, a 2. magyar hadsereg pusztulásáról szóló *Requiem egy hadseregért* című kötet szerzője, Falvy Zoltán zenetudós, két közgazdász, egy pedagógus. Meglepetésemre, a csapatba engem is meghívtak.

Búcsúvacsora

36. A gond nem jár egyedül

A bonni évek alatt szerzett tapasztalatok és élmények sem feledtették az otthoni gondokat. Abból meg több is akadt a kelleténél. Leginkább a házépítés és Jancsi fiam sorsa foglalkoztatott. A ház ugyan már tető alatt állott, amikor elutaztunk, de hátravoltak még az finommunkák, köztük a víz- és villanszerelés, na és a fűtés. Bonnban kezdtünk ismerkedni az itthon akkor még ritkaságszámba menő padlófűtéssel. A gyártó cégre a holland határ közelében lévő Ochtrupban találtunk rá. S ha már arra jártunk, előbb átruccantunk a határ túloldalán nem messze lévő Enschedébe. Ott telepedett le ugyanis Zsizi barátnője, Suzy és családja. A már ott élő szülőket mentek meglátogatni, aztán ők is ott ragadtak.

A barátokkal töltött kellemes órák után vissza Németországba, egészen pontosan az ochtrupi gyárba. Ott ismerkedhettünk meg a padlófűtéshez szükséges szerelvényekkel. A barátságos fogadtatást Rüdiger Schürmannnak, a gyártást felügyelő mérnöknek köszönhattuk. Ő mutatta be a rendszer szereléséről készült oktatófilmet. Miután megtudta, hogy Magyarországon még nem terjedt el a padlófűtés, felajánlotta, hogy elkészíti a terveket. Ahhoz azonban szüksége van az épület jellemző adataira. Nem volt mit tenni, otthonról ki kellett küldetni az épület tervrajzát, a műszaki leírást, a felhasznált anyagok megnevezésével. A dokumentumokat kézbe kapva, Herr Schürmann elkészítette a padlófűtés kivitelezéséhez szükséges, szobára lebontott terveket. Két hétvégén kellett őt meglátogatni az Ochtruptól nem messze lévő wettringeni otthonában, mire minden elkészült.

A terveket átadva megkérdezte, van-e a padlófűtés-szerelésben jártas, megbízható szakember ismerősünk, aki a munkát elvégzi. Hallván, hogy a kivitelezést magunkra vállaljuk, elcsodálkozott. Aztán azt javasolta, vegyek részt egy-két családi ház padlófűtésének szerelésén. Ehhez azonban Wettringenbe kell jönni, mert azt csak ott tudja megszervezni. Az ajánlatot elfogadtam. A fűtőhálózatnak az aljzatbetontól, továbbá az épület külső falától való

szigeteléstől, a styropor lemezek lerakásától a csőrendszer fektetésének technikájáig és a betonozásig minden fázist végigcsináltam. A tervezésért nem fogadott el pénzt. Nem azért vállalta, segíteni akart, hangzott a határozott válasz. Egyszer aztán kaptunk egy telefonhívást. Jelezték, hogy hétvégén el akarnak látogatni Bonnba. Lakik ott egy egyetemi évfolyamtársa, aki folyton invitálja őket. Itt volt az alkalom a viszonzásra. Felajánlottuk, lakjanak nálunk. Így több idejük lesz Bonnra és a barátaikra. A meghívást örömmel elfogadták, s nálunk szálltak meg egy hétvégére.

A Schürmann által összeállított listán szereplő anyagokat nagykereskedői áron kaptuk meg. A gyár a hazaszállítás szervezésében is segített. A fuvarozó cég kamionja a megadott időben, szinte órára pontosan érkezett a Jablonka út 25. alá. Csak a vámossal akadt egy kis gond. Az eredeti gyári csomagolású dobozokat egyenként akarta ellenőrizni. A Zsizi főzte kávé fogyasztása közben egy kis rásegítéssel sikerült megegyezni, hogy fajtánként csak egy dobozt kelljen kibontani. Megérte, mert a kamion állását is fizetni kellett, s így hamarabb végeztünk. A nyári szabadság alatt elvégeztük a szerelést. A padló csempézése a következő nyárra maradt. A padlófűtés sikeres kiépítésén felbuzdulva úgy döntöttünk, hogy a csempét és a szerszámokat is kintről hozzuk, a munkát meg magunk végezzük. A padlófűtés szerelése után az jó szórakozásnak ígérkezett, és csökkentette a kiadásokat.

Az engem Bonnba is elkísérő, folyton jelenlévő két gond közül a házépítés, ha akadozva is, de a végéhez közeledett. A másik, korántsem kisebb problémát Jancsi jelentette. Még mielőtt elfoglaltam a bonni tudósítói posztot, felmerült a kérdés: vigyem-e magammal? A mellette és ellene szóló érvek latolgatása után úgy döntöttem, mégsem. Amíg Laciék lakása elkészül, együtt lakhatnak a Lajos utcai két szoba hallos cselédszobás lakásban. Egy megfelelő összeggel biztosítom Jancsi megélhetését. Fejezze be az elkezdett középiskolai tanulmányait, érettségizzen le, aztán majd meglátjuk. A Jancsi-problémát jól érzékelteti az a néhány levél, amit nekem írt a bonni évek alatt. Az első az augusztusi kiutazásunkat követő december elején érkezett. Válaszul az enyémre, amelyben egyebek között a hogyléte és az iskolai tanulmányok felől érdeklődtem. A kérdésekre érdekes válaszokat adott. „Iskolába háromszor járok egy héten, és egyáltalán nem fáraszt. Tanulmányaimban egyelőre jó

az eredmény. Hogy Laciékkel hogyan jövök ki? Ez viszonylag nehéz kérdés, mert együtt élve velük, egészen más a helyzet.”

A levélhez mellékel, egy német újságkivágást. Két magnó látható rajta. A jobbikat, a kazettás sztereómagnót szeretné megkapni karácsonyi és születési ajándékként. Merthogy karácsonykor van a születésnapja. A hirdetésben az ár is olvasható: 548 márka. A tudósító havi fizetésének egyharmada. A levélből az is kiderül, hogy azért jár csak hetente háromszor iskolába, feltehetőleg este, mert közben dolgozik. Pincér. Azt írja: „Képzeld, nemsokára egész jattan leszek, ez jó dolog, mert több lesz a pénzem. Különböznél elég jól keresek, annak ellenére, hogy csak 1700 az alapom. 3500 és 4000 körül keresek.” (Apja otthoni havi fizetése a Népszabadságnál alig haladta meg az 5000 forintot.)

A következő levél egy évvel később, 1981 szeptemberében íródott. Ebben a hónapban születtem, úgyhogy a levél jókívánságokkal kezdődik. Aztán azzal folytatódik, hogy foglalkoztatja a továbbtanulás. Kérdés, hogy milyen szakra jelentkezzen, és hol folytassa a felsőfokú tanulmányokat. Oda lyukad ki, hogy „leginkább kint. Miért? A kislány miatt, akit a telefonban úgy megsíratam.”

A Beáta névre hallgató nyugatnémet kislányt a sikeres érettségi vizsga után, szülei fizették be a budapesti kirándulásra. Nem említi, de valószínű, hogy a munkahelyén, az étteremben ismerkedtek meg. Összemelegedtek, s néhány napig nagyon jól érezték magukat. Az ágyban is. Aztán a kislány hazautazott, ő meg ott maradt egyedül. Nagyon el lehetett keseredve. Erről tanúskodnak leveleinek következő sorai.

„Az a helyzet, hogy így még senki sem fogott meg. Miután elment, 3 napig csak sírtam, nem is sírtam, bőgtem! Ez még mind semmi, üres vagyok, nem érdekel semmi, csak ő. Hülyén hangzik, de szerelmes vagyok. No, itt vetődött fel a probléma, hogy ha tanulni kezdek, akkor itt kell maradni, ami most borzasztó lenne, mert akkor biztos, hogy elveszítem. Tehát megoldásnak csak az látszik egyelőre, hogy kimenjek dolgozni szerződéssel, vagy tanulni, de hát ez tőled függ, nem pedig tőlem. Nagy kár! Szóval segítségre lenne szükségem, komoly segítségre...

*Papa itt most csak te tudsz segíteni...
Hát ez a helyzet. Kérlek, válaszolj hamar.
Csókollak és üdvözlöm az Erzsit.*

Fiad, János."

A levelet többször is elolvastva, eszembe jutott Gizi, fiatalkori első szerelmem, akit elveszítettem. Arra emlékezve fogalmaztam a Jancsinak szóló válaszlevelet. Benne volt az ifjúkori szerelmek szépsége, meg az is, hogy nem mind tart a sírig. Felidéztem apám reagálását, amikor beszámoltam neki a történetekről. Azt válaszolta: sose szaladj olyan szekér után, amelyik nem akar felvenni. Majd jön másik.

Jancsi válaszára nem sokáig kellett várni. A mindenre elszánt hangú, apja segítségéért könyörgő levél, valamikor szeptemberben, még a friss szerelmi mámor hangulatában fogalmazódott. Az én válaszomra írottat olvasva az volt az érzésem, mintha a tűz ereje lohadni kezdene.

"Igazad van, tényleg nagy dolog, ha az ember olyat tanulhat, amihez kedve van, csak a baj az, hogy egyelőre sok mindenhez lenne kedvem, de majd kiderül, mi lesz a vége. Jól át akarom gondolni, hogy mi legyen, amit tanulni fogok. Reáltárgy semmi esetre sem. A kémia, matek, fizika szép ugyan, de nekem magas. Irodalom sokkal inkább közel áll hozzám, esetleg töri vagy nyelv."

A következő tétel természetesen Bea.

"Ő az első lány, akivel igazán boldog voltam és vagyok. Nem tudom, mi lesz a kettőnk kapcsolatából, majd az idő eldönti, és ha lesz belőle valami, csak jó. Már beszéltem Beával erről. Ha úgy adódik, akkor én azt akarom, hogy ide jöjjön, hiszen itt mindene meglesz, lakás, állás stb. No de várjuk ki a végét."

Pár sorral odébb.

"Ha lehet, kérnék egy-két dolgot karácsonyra. Szeretnék egy pár darab alsónadrágot kérni, lehetőleg kék és piros színben. Azonkívül vastag zoknikat, tudod, amiket hordok, olyan sí- vagy teniszzokni félét, de gyapjút. Azonkívül mosóport, Dasht és Coralt."

A levél záró sorai.

"Szeretnék két hétre kimenni megint, de most meghívóval, úgyhogy kérlek, küldj egy meghívólevelet, hogy elkezdhessem járni a bürokrácia útvesztőit. Szeretõ fiad, János."

Ez a „Szeretnék két hétre kimenni megint” arra utal, hogy egyszer csak Masson barátjával felkerekedtek, s meg sem álltak Amszterdamiig. Előtte és utána pár napot Bonnban töltöttek. A kért meghívót természetesen megkapta. Arra már nem emlékszem, hogy az újabb látogatás alkalmával mennyi időt töltött velünk. Arra azonban igen, hogy nagyon jól érezte magát. Kirándulások a környéken, s legnagyobb öröme vezethette a kocsit is. Lehet, hogy az akkor szerzett élmények születték az 1983. február 24-én keltezett, következő levelet.

Jó hírként közli, hogy nem kell bevonulnia, mert a sorozáson alkalmatlannak minősítették. Örül, hogy így történt, viszont vannak más dolgok, amelyek aggasztják.

"A jövőmmel kapcsolatban lakás- és egzisztenciális problémáim vannak. A lakásba bútor kell, azonkívül autó, televízió, hifitorony, ezek sajnos mind olyan dolgok, amelyek itthon nagyon nehezen érhetők el. Költségvetés. Bútor 60 000, hifitorony 60 000, kocsi 100 000, összesen 220 000 Ft. Átlagkereset 6000 Ft x 12 = 72 000 x 3 év = 210 000 Ft. Ez van, de lehet, hogy 5, esetleg 10 év. Tudom, felmerül benned a kérdés, mindezt miért írom le? Erre fogok most rátérni.

Szeretnélek megkérni, hogy segíts nekem. A kérésem a következő lenne, szeretnék 1 évig az NSZK-ban dolgozni, és nálad élni. Tudom, hogy ennek vannak nehézségei, melyeket nehéz megoldani, tudom, hogy ez függ tőled és főleg a Bözsitől. Ne hidd, hogy ezen nem gondolkoztam, elmondom, min gondolkoztam. Szívesen alkalmazkodnék hozzátok minden tekintetben... Tudom, hogy erre azt válaszolod, hogy majd az érettségi után, de a baj ott van, hogy az ember nem 40 évesen akar elérni dolgokat, hanem előbb, és szeretném és nagyon örülnék,

ha még ezt az egy lehetőséget megadnád nekem. Kérlek, segíts ebben az egy dologban még..."

Beát egy szóval sem említette. Csak utólag derült ki, hogy míg ő arról álmodozott, hogy Bea hozzáköltözik, és folytatódik, amit az alatt a röpke négy nap alatt megéltek, a lányka másként döntött. Elhatározását levélben közölte pesti barátjával.

A levelek zaklatottsága, a nem teljesen reális vágyak kergetése, azok elérését az apától remélő, esdeklő sorok egy meleg fészekből kipottyant, repülni még nem képes madárfióka vergődéséhez hasonlítottak. Pedig akkor már annyi idős volt – 22 éves –, mint én, amikor Laci fiam született. A helyzet kezdett aggasztóvá válni. Levelezéssel nem lehetett rendezni. Meg kellett próbálni személyes beszélgetésen rendet tenni Jancsi fejében. Ismét meghívtuk. Töltsen ott a szabadsága egy részét, vagy az egészet. Mindnyájan örültünk az újabb, személyes találkozásnak. A bonni fogadtatás, a leveleiben felvetett kérdésekről való higgadt beszélgetések jótékony hatást gyakoroltak rá. Ezt a benyomást erősítette a látogatás után írott levele. Abban elsősorban a ház építéséről és arról ír, hogy rövidesen be lehet költözni. Mármint Laciéknak a felső szintre, s neki is önálló lakása lesz. Időközben ugyanis elcserélték a Lajos utcait egy Szőlő utcai kétszobás panelre és készpénzre. Nem feledkezik meg az időközben megszületett unokáról, Viktorról sem. Aztán kér is.

„Vegyetek nekem egy jó trencskót, az Erzszi biztos emlékszik, hogy Kölnben milyen néztünk abban a sportbutikban. A lényeg, hogy jó laza legyen, és ne legyen olyan nagyon konzervatív, az Erzsire bízod ezt, fater, ő ehhez jobban ért, ja és ha lehet, legyen jó hosszú. A színe fehér, szürke, vagy fekete, barna semmi estre se. Vagy olyasmi zöld, mint a te dzsekid, az is jó szín. Ja és ha tudsz, küldj egy hifikatalógust, amiben hifitornyok vannak, árral ellátva. No, papa, zárom soraimat, mert el kell mennem. Bözsit üdvözlöm, csók, szerető fiad.”

(Feleségemet hol Bözsinek, Erzsinek, hol meg Zsizsinek nevezi.)

Egy ilyen levél egy kicsit megnyugtató, de azért néha támadt

egy kis lelkiismeret-furdalásom. Azon töprengtem, ha magammal viszem Bonnba, talán kiegyensúlyozottabb lenne. Mivel ezt nem próbáltuk ki, ebben nem lehettem biztos. Mindenesetre a levél arról árulkodott, hogy a helyzet valamelyest javult. Ezt a bonni látogatás mellett talán annak is köszönhettem, hogy végre sikerélményekben volt része. Ha nyögvenyelősen is, de befejezte az iskolát, leérettségizett. Aztán az egyik étterem üzletvezető-helyettese lett, azzal együtt magasabb fizetést kapott. S ami talán mindennél fontosabb, beleszeretett a nála fiatalabb, szép és csinos Szilvibe.

A váltás és a végleges hazautazás előtti rumliban egy kellemes meglepetésben volt részünk. A tudósítók klubja minden évben megrendezte az újságíróbált. Nagyszerű rendezvény, meghívott vendégekkel, képviselőkkel, néha egy-egy miniszterrel. Remek vacsora, zene és tánc, kivilágos virradatig. Éjfélkor tombola, értékes nyereményekkel. A számunkra utolsó sajtóbálon kellemes meglepetés ért bennünket.

A Genscher házaspár

Marion, a Tudósítók Egyesületének időközben jó barátta lett titkárnője gondoskodott róla, hogy annál az asztalnál kapjunk helyet, amelynél a fővendég, Genscher külügyminiszter és felesége is ült. Ő

emelte ki, kellő kavargatás után, a nyertes szelvényeket. Azok számát aztán Marion mondta mikrofonba. Már a vége felé járt a műsor, amikor az IBUSZ ajándékát sorsolták ki. A bejelentés szerint az egy hosszú hétvége két főre, Budapest egyik előkelő szállodájában. Teljes ellátással, hozzá egy sofőr vezette gépkocsi a városnézéshez. A szerencsés nyertesnek ingyenes belépő az Opera egyik előadására. Ja és nehogy elfelejtse, érkezéstől elutazásig tolmács segíti a város nevezetességeivel való ismerkedést. Ezután Marion bemondta a kezében lévő tombola számait. Jelentkezzen a nyertes, hangzott a felszólítás. Nagy csönd. Még egy felszólítás.

Zsizsi közben a retiküljében kotorászik, keresi a tombolajegyet. Mire a harmadik felszólítás is elhangzik, megtalálja. Csengő kacagása magára vonja a társaság figyelmét. Meg sem tud szólalni. Csak a tombola jegyet tartó kezével integet Marion felé. Aki veszi a jelzést és bejelenti: a nyeremény a *Népszabadság* tudósítóját és feleségét illeti. Éppen jókor jön nekik, teszi hozzá, ugyanis néhány nap múlva hazaköltöznek.

Még szerencse, hogy tolmácsot is kapnak, különben mit kezdenének abban az idegen városban – tette hozzá Genscher. Szavai nagy derűtséget keltettek, Zsizsi meg mehetett átvenni a nyertes szelvényt.

Másnap felhívtam az IBUSZ Frankfurtban működő kirendeltségének vezetőjét. Horváth Attila sem állta meg kaczagás nélkül, amikor elmondtam neki, miről van szó. Aztán előállt egy sor jobbnál jobb javaslattal. Az egyik egyhetes nyaralás teljes ellátással Korculán. Ezt választottuk.

Amiért meg Jancsi esedezett, majdnem beteljesült. Ugyan nem közöltem vele, de tettem lépéseket, hogy kikerülhessen Németországba. Jó ismerősünk, a Kereskedelmi és Vendéglátóipari Szakszervezet főtitkára, Frau Engelen-Kaefer megígérte, tanulmányi ösztöndíjat szerez a fiúnak egy szállodában. Ha jól teljesít, akár hosszabb időre is maradhat. A sikerről tudósító levél azonban, csak hazautazásunk után érkezett meg a Bonni címünkre. Az utód meg a következő évben továbbította Pestre.

Akkor már késő volt. Nagyon késő.

37. Jancsi és a dollárok

Az a korculai egy hét nagyon jól jött. Kipihentük a hazaköltözést, aztán nekiláthattunk az építkezés utáni rendcsinálásnak. A lejtős telek Laborcz árok felőli oldalán, meg az alsó szomszéd felé, új kerítést kellett húzni. Egy szombati napon Lacival és Jancsival hármasban fogtunk hozzá. Az egyik fiú keverte, a másik hordta, én meg bedolgoztam a kész betont. Délután aztán Laci hazament ebédelni, s vissza se jött. Jancsi velünk ebédelte. Szinte csak úgy mellesken közölte, hogy a barátaival lemennének a Balatonra. Kérte, hogy adjam oda a kintről hozott Volkswagen buszt. Abba ugyanis mindnyájan elférnének, s nem kellene két kocsival menni. Dühös voltam, hogy magamra hagy, ráadásul villogni akar a busszal. Nem adtam oda. Jancsi nagy dérrrel-dúrral távozott.

Napok teltek el azóta, hogy magamra hagyott. Egyszer csak telefonáltak a VIII. kerületi kapitányság bűnügyi osztályáról. Bemutatkozás után a nyomozó közölte, hogy Jancsit valutázás miatt, a Tolnai Lajos utcában tartják őrizetben. Azt kérte, hogy beszélhessen az apjával. A közlés annyira mellbe vágott, hogy pillanatokig meg se tudtam szólalni. Aztán összeszedve magam, megkérdeztem, mikor látogathatom meg. A rendőrtiszt azt válaszolta, hogy előzetes egyeztetés után bármikor. Ha akarom, akár azonnal odamehetek. A Tolnai és a szerkesztőség közötti távolság gyalog csupán néhány percet vett igénybe.

A portán le volt adva a név. Miután igazoltam magam, felkísértek az emeletre, egy üres szobába. Nemsokára, egy tiszt és egy őr kíséretében, megérkezett a fiam. Nem volt megbilincselve, de a találkozás nélkül is sokkolt. Magamhoz öleltem a síró fiút, miközben a főhadnagy tájékoztatott, hogy mindenről beszélhetünk, csak az ügyről nem. Így aztán nem sok beszélőnivaló maradt. Megkérdeztem, mire lenne szüksége. Mint kiderült, Laci már bevitte neki a legszükségesebbeket. Valami hazai ennivalót mégis kért. A találkozó után első dolgom volt büntető ügyekben jártas ügyvédet keresni. A szerkesztőség belpolitikai rovatának vezetőjét, a TV

Kék fény című sorozatának műsorvezetőjét kérdeztem, kit ajánlana. Akit megnevezett, azt még aznap felkerestem, és megbíztam a védelemmel. Otthon este beszámoltam Zsizsinek Jancsi őrizetbevételéről és a találkozóról. Abban a hitben voltam, hogy a baj azon a hétvégén történt, amikor a kerítés alapjának betonozása közben magamra hagyott, s elment barátaival a Balatonra. A valóság minden képzeletet felülmúlt.

Fiam a Vendéglátóipari Szakközépiskola befejezése után egy ideig a Körszállóban dolgozott mint londiner. Jól keresett, de szakmabeli nagybátyja rábeszélte, hogy váltson. Álljon be valamelyik étteremben pincérnek, sokkal jobban fog keresni. A Pozsonyi úton nyílt, hamar felkapott, majd megszűnt, francia konyhát művelő Etoile-ban kapott állást. Aztán a Béke Szállóval szemben lévő Nyugat Étterem helyettes vezetője lett. A szállodát egy osztrák cég éppen renoválta. Munkatársai hozzájuk jártak étkezni. Egyikükkel a könnyen barátkozó, németül jól beszélő Jancsi közelebbi kapcsolatba került. Josef Putz egy alkalommal megkérte, segítse ki pár ezer forinttal, ugyanis késik a fizetésük. Ahogy megkapja, rögtön visszaadja, mondta, aztán másnap eltűnt. Amikor előkerült, úgy üdvözölte, mintha tegnap váltak volna el.

A szemrehányásokat megelőzve, átadott neki tízezer forintot, mondván, abban benne van a kölcsönkért ötezer forint kamata is. Aztán előadta, hogy a szállodai munka befejezése után üzleti ügyekben jár majd Pestre. Szálloda helyett szívesebben lakna magánszálláson. Napi húsz dollárt fizetne. Jancsi bekapta a horgot. Az osztrák beköltözött a Szőlő utcai lakásába.

Ezzel beindult az üzlet. Mármint Putznak. Mindig hétvégére érkezett Pestre. Ha Jancsi szabad volt, együtt mulatták az időt a pesti éjszakában, hétvégén lementek a Balatonra is. Élvezte, hogy vezethette a bécsi rendszámú kocsit. A síófoki vízparton, két lengyel turistával egyezkedve, Putz nagyobb mennyiségű dollárt váltott be. A fővárosba visszatérve, bevetették magukat az éjszakai életbe. A Hyatt Szállóban az osztrák ismét váltani akart. A szálloda előtt léparkolva Jancsi és az aznap este velük tartó kollégája a kocsiban maradt. Putz sokáig volt oda, ezért utánament. A hallba belépve hallotta, amint a portás azt mondja a telefonba: van itt egy osztrák, aki dollárt akar beváltani. A pénz alighanem hamis. Aztán a

beszélgetést befejezve, kis türelmet kért a vendégtől, s kezében az útlevéllal az irodába indult.

Mielőtt a neki háttal álló Putz észrevehette volna, visszament a kocsihoz. A jelenetet barátjával megbeszélve, a kocsit lezárva a parkolóban hagyták, s hazamentek. A rendőrök nem késlekedtek. Az osztráktól kapott információk birtokában már másnap reggel megjelentek nála, és a Tolnai Lajos utcába vitték. Kihallgatták, az elhangzottakat jegyzőkönyvezték, aztán szabadon engedték. Két nap múlva újra a Tolnaiban találta magát. Ezúttal már bilincsbe verve vitték el, őrizetbe vették, és egy magánzárkába csukták. Egész nap hozzá se szóltak. Hagyták, hadd főjön a saját levében. Estefelé egy Pribil főhadnagyként bemutatkozó nyomozó elé került. Jobbnak látta, ha mindent bevall. Ezután engedélyezték, hogy felhívja a barátnőjét. Arra kérte Szilvit, szóljon Lacinak, és együtt kerítsenek egy jó ügyvédet. A lelkére kötötte, hogy apjának ne szóljanak. Egy hete ült már a fogdában, s védő még mindig nem jelentkezett. Ezért jobbnak látta, ha mégis értesíti az apját.

A hamis dollárokat egy bécsi pénzhamisító banda gyártotta, s a kelet-európai országokban, köztük Magyarországon forgalmazta. A fél év múlva elkészült vádiratban 32 vádlott szerepelt. Josef Putz nem volt köztük, őt ugyanis átadták az osztrák hatóságoknak. Ezzel Jancsi lépett a helyébe. Bünszervezet vezetőjeként, elsőrendű vádlottá minősítették. Az ítélet 3,5 év börtön.

A védő fellebbezett. Másodfokon az ítéletet 1,5 évre mérsékeltek, s 60 ezer forint perköltség megfizetésére kötelezték. Azt érték-tárgyai, köztük az annyira áhított hifitorony eladásából fedezte. Ellenben én álltam az ügyvéd honoráriumát. (A Népszabadság belpolitikai rovatvezetőjének javaslatára a büntetőügyekben jártas dr. Orosz Balázst fogadtam fel. Jancsinak arra már nem futotta.) Az ítélet után, egy hónap múlva, megkapta az értesítést, vonuljon be a Gyorskocsi utcai börtönbe. Szilvivel együtt én is elkísértem.

A börtönbeli viselkedésre Jenő nagybátyja oktatta ki. Maga is eltöltött ott egy kis időt, úgyhogy személyes tapasztalatokkal rendelkezett. A fontos tudnivalók közé tartozott, hogy minden zárkának van egy főnöke. Az újonnan bevonuló első feladata megnyerni a bizalmát. Le kell kenyerezni. Gondoskodjon a rabnyelven pótóvának nevezett, elajándékozható tárgyakról. Úgy mint golyóstoll,

levélpapír, boríték, postabélyeg, cigaretta. Vigyen magával hideg élelmet. Az elítéltek mindig éhesek.

A zárkában a fizikai erőn alapuló hierarchia működik. A főnöknek azonban mindenki engedelmeskedik. Ellenkező esetben a smasszerekkel gyúlik meg a baja. A főnököt követik a börtönnyelvben nehézbombázónak nevezett, súlyos fiúk. Súlyosak a bűncselekményük, az érte kapott büntetési tétel, na és a fizikai erejük miatt. A börtönben is gyúrnak. Torna, fekvőtámasz, súlyozás a vizes vödörrel. Velük a zárkafőnök is igyekszik jóban lenni.

Aztán következik a csicska, akit a nehéz fiúk háziszolgaként használnak. Velük takaríttatják a zárkát, bevettetik az ágyukat. Aki nem akar engedelmeskedni, azt megtörik. A rangsor legalján vannak a köcsögök, akiket zárkakurvának szemelnek ki, s nem tudják magukat megvédeni. Azért fontos tehát megnyerni a zárkafőnök bizalmát, nehogy a csicska vagy a köcsög szerepét osszák rá.

– Ki itt a zárkafőnök? – kérdezte köszönés helyett, miután az őr becsukta utána a cella vasajtáját. Ezzel is jelezni akarta, hogy bár új lakó, de nem teljesen tájékozatlan.

– Guszti vagyok – lépett hozzá egy izmos, vele hasonló korú, sötét bőrű fiú. Mindjárt az ajtó közelében lévő, saját ágyához terelte. Ül le, ismerkedjünk meg, biztatta. Első kérdése: miért kasztlították be, van-e már ítélet, és mennyit kapott. Megint csak a nagybácsi tanácsát követve, az intelligens bűnözőt mímelve válaszolt. Dollárhamisításért állították bíróság elé. Ő volt a csapat főnöke, s az elsőrendű vádlott. Egy zsák lóvéba került, de ügyvédje elérte, hogy az elsőre kiszabott magasabb ítéletet mérsékeljék.

– Ki maradt otthon, van feleséged, barátnőd? – hangzott a következő kérdés.

Erre, megint csak a felkészülés közben kapott instrukciók alapján azt felelte, hogy volt egy barátnője. De amikor az ügy kipattant, kirúgta őt, úgyhogy apján kívül nincs senkije. Nem hozott-e valami kaját, hangzott Guszti következő kérdése. Az új fiú csak erre várt. A sporttáskából előhalászott egy duplafedelű szendvicset. Két szelet vajás kenyér között téliszalámi és paprika. Miközben Guszti falatozott, két golyóstollat, egy fogkefét, fogkrémet és fűdőhabot varázsolt elő. A potava láttán a zárkafőnök szeme felcsillant. Az árut a háta mögé kotorva, tájékoztatni kezdte az új lakót. Mint látod, hat darab kétemeletes ágy van a zárkában. Vagyis 12

főre van berendezve. Az erős fiúk közül a gyilkossággal vádolt a menő. Neki még nincs ítélete, előzetesben van. Ha ráverik, hogy előre eltervezve, nyereségvágyból ölte meg a szomszédasszonyát, akár meg is himbálhatják.

– Az meg mit jelent?

– Ja, hát az az akasztás – válaszolta Guszti olyan hangon, mint ha valami tréfás dologról lenne szó. Aztán a himbálás várománya mellett ülő díjbirkózóra mutatva folytatta. – A srenkes a másik menő. Ne mondd má, hogy ezt sem tudod – csóválta a fejét. – A betörőt nevezzük srenkesnek. Fölötte az emeleten, az ősz hajú a professzor. Őt izgatásért ítélték el. Leveleket írkált a Szabad Európának. Nem tetszett neki a rendszer. Most aztán kapott egy másikat. Jobban járt volna, ha a hatóság helyett egy puncit izgat. Igaz is, neked mi a foglalkozásod?

– Pincér.

– Rendben, akkor a te neved Pincér lesz. Itt ugyanis mindenkinek más neve van, mint a civil életben.

A zárka lakóinak bemutatása után még adott néhány jótanácsot. A legfontosabb, akármilyen történik vele, ne menjen panaszra. Az elítéltek nem túriki maguk között a vamázt. Neki szóljon, ha valami gondja van, ő majd intézkedik. Ezt mindjárt be is mutatta.

– Szerzünk neked egy rendes fekhelyet – mondta, azzal felállt, körülnézett, aztán odament az egyik kétszintes ágyhoz. Az alsón heverőhöz fordulva, csak annyit mondott: – Költözz fel az emeletre.

A megszólított kissé kelletlenül ugyan, de engedelmeskedett.

Hátravolt még a nevelőtiszttel való ismerkedés. Arra azonban pár napot várnia kellett. Tőle tudta meg, hogy két személlyel tarthat levelező kapcsolatot. Nekik hetente egy-egy levelet írhat. Nevüket és címüket be kellett diktálni. Apját és Szilvit jelölte meg. Látogatás, hivatalos nyelven beszélő, havonta egyszer. Nem maradt titok, hogy a leveleket a nevelőtiszt elolvassa.

Ha olyasmit talál benne, amiről az elítél nem írhat – például belső dolgok –, akkor a levelet visszaadják a feladónak. Az eligazítást befejezve közölte, hogy képzettségének megfelelően a konyhára kerül szakácsnak. Megköszönte, de jelezte, igaz, hogy pincér és szakács képesítése van, de szakácsként egy percre sem dolgozott. Úgyhogy bármilyen más szívesen elvállalna. Szereti a könyveket, üzletvezetőként vezette az adminisztrációt. A nevelőtiszt levett egy

aktát a mögötte lévő polcról. Kis ideig abban lapozgatott. Becsukva azt mondta, a könyvtárt egy felsőfokú végzettséggel rendelkező elítélt vezeti, de hiányzik egy segítő. Igyekezzen megfelelni, mert különben marad a konyha. Azzal bocsátotta el, hogy másnap áthelyezteti a könyvtárhoz közeli egyik zárkába. Így került a hatodik emeleti, 613-as, kétszer kétágyas zárkába. Abban rajta kívül még ketten laktak. A szoba közepén asztal, négy stokival, öltözőszekrény, mosdó és egy függönnyel leválasztott WC.

Ezekről a dolgokról az első beszélőn számolt be. Szilvivel együtt mentünk be hozzá. Túláradó örömmel fogadta barátnőjét. Érzelmait azonban csak szavakkal fejezhette ki. A testi érintkezést, ölelést, de még az ártatlan kézfogást is tiltotta a szabályzat. Az idő múlásával, az apjának írott leveleiben arról számolt be, hogy ritkultak Szilvi látogatásai. Továbbá, hogy az eleinte gyakori levelek kezdtek elmaradozni. Nem csodálkozott. Tisztában volt vele, hogy csinos barátnőjének, ha akarja, minden ujja jut egy udvarló.

Szilvivel véletlenül ismerkedett meg, s beleszeretett. A lánynak meg alighanem imponált, hogy egy nála évekkal idősebb, nyelveket beszélő, jóképű fiú a barátja. Aki ráadásul jól keres, kocsija, saját kétszobás, berendezett lakása van.

A börtönből kikerülve a kapcsolat, látszólag, ott folytatódott, ahol abbamaradt. A féltékenység ördöge azonban nem aludt. Egyszer úgy ment fel hozzájuk a Házmán utcába, hogy előtte nem jelentkezett be. Ezt máskor is megtette. Szilvi nem volt otthon. Anyja azt mondta, minden percben megjöhet, üljön le, és várja meg. Köszönte, de inkább sétálna egyet. Kis idő után beült a kocsiba, mert ott felejtette a cigarettáját. Alighogy rágyújtott, a ház elé gördülő, márkás kocsiból Szilvi szállt ki. Jól látta, amint a volánnál ülő férfival összeölelkeznek. A házuk bejárata felé menve visszafordul, és csókot dob a kocsiban ülőnek. Eleget látott. Mire hazaért a Szőlő utcába, kissé lenyugodott. Felidézte, hogy mielőtt belépett a börtön kapuján, azt mondta neki, ne várjon rá. Ne zárkózzon be, éljen úgy, mintha ő nem is lenne. Akkor hát semmi oka szemrehányást tenni. Ezt végiggondolva felhívta. Azt javasolta, üljenek le valahol egy kávéra. A másnapi találkozón nem mondta el, amit látott. Azt is csak sejtetni engedte, tud róla, hogy míg bent volt, Karesz nevű közös barátjukkal Törökországban nyaraltak. Szilvi próbált magyarázkodni, ő azonban azt kérte, ne beszéljenek a részletekről.

Gyönyörű éveket köszönhet neki, de úgy látja, jobb, ha most elválnak. Barátnője nem tiltakozott. Pár nappal később elvitte a Szőlő utcában maradt dolgait. Ezzel a Szilvi-ügy Jancsi számára lezárult.

Én a csillaghegyi strandon ismertem meg a folytatást. Oda jártam kisebbik unokánkkal. Ott találkoztam először az akkor már férjezett Szilvivel, aki a Rebekával egyidős fiát vitte oda. Míg a gyerekek a kis medencében pancsoltak, sok minden szóba került. Tőle tudtam meg, hogy az anyja mindenáron egy jó partit szeretett volna szerezni neki. Azt végül egy fogtechnikusban vélte megtalálni. Megpróbált ellenállni, de végül beadta a derekát. Hamar kiderült, hogy a házasság nem fenéig tejfel. A férje legutóbb is megverte, amikor valamin összekülönböztek. Aztán elment könnyűfémfelnit vásárolni a kocsijára.

Zsizsivel együtt kedveltük az eleven, minden iránt érdeklődő és fogékony Rebekát. Amikor összeházasodtunk, abban állapodtunk meg, hogy nem lesz közös gyerek. Ez akkor észszerű döntésnek látszott. Nekem már volt kettő, s közel jártam az ötvenhez. Zsizi meg könnyen beleegyezett. Egy idő után azonban felébredtek benne az anyai ösztönök. A bonni kiküldetés ideális körülményeket biztosított volna a gyereknevelésre. Azonban akkor már túl volt a szülésre ideális koron. Meg egy lánykorában, a törvényes hercehurcát kerülendő, házilag elvégeztetett, nem komplikációmentes abortuszon.

Azért próbálkozott. Nem használt fogamzásgátlót. Ezt nem beszélte meg. Csak sejtettem, s akkor már úgy gondoltam, mégis csak kellene egy közös gyerek. A terhesség azonban sehogy sem akart összejönni. A hiábavaló próbálkozás közben Zsizi pár napra haza utazott. Nem árulta el, hogy konzultálni akar egy orvossal. Csak utólag mondta meg, hogy nem is akárcsinél, a nőgyógyászok akkori királyának Duna-parti magánrendelőjében járt. Őt az orvos szülésre alkalmasnak találta. Konklúziója szerint a férjben lehet a hiba. Én meg még nem voltam túl a nemzésre alkalmas kor határán. Arról nem beszélve, hogy két gyerek apja. Utólag már nagyon bánom, hogy nem vetettem alá magam az orvos által javasolt vizsgálatnak. Talán mégis összejött volna egy gyerek. Vagy ha nem, Zsizi megszabadult volna, attól a fájó gondolattól, hogy én nem akarom. A gyerek utáni, beteljesületlen vágyat pótolta Rebeka.

Őt sem a gölya hozta. Születéséhez Jancsi és Zsuzsa

együttműködésére volt szükség. Ideálisnak éppen nem mondható körülmények között ismerkedtek meg. Jancsi Viktor unokájukkal játszadozott, s közben megsérült az egyik lábujja. Nem tulajdonított neki jelentőséget. Egy idő után azt vette észre, nehezebbre esik a hosszabb séta. Zsibbad a lába, fájdalmat érez a vádlijában. A seb meg nem akart gyógyulni. Ellenkezőleg. Ekkor fordult orvoshoz, aki beutalta a Dél-Pesti Kórházba. Néhány napi bennfekvés következett, infúziókkal. Aztán újabb orvosok, újabb kórház. Diagnózis: Bürger-kór.

A betegségről a Budakeszin működő, Országos Rehabilitációs Intézet sebészorvosa tájékoztattott. Ő amputálta Jancsi egyik, már menthetetlen lábát, térd fölött. Felvilágosítása szerint a kór felfedezője egy Bürger nevű osztrák orvos volt. A ráutaló tünetek pontosan olyanok, mint amelyeket Jancsi is észlelt. Leggyakrabban a 20-40 év közötti férfiak esetében fordul elő. Kiváltója a genetikai hajlam és a dohányzás. Utóbbi ugyanis károsítja az érrendszert, különösen a végtagok, leggyakrabban a láb ereit. A betegség kezelésére nincsenek gyógyszerek. Kezdeti stádiumban segíthet az érsebészeti beavatkozás, de csak abban az esetben, ha a páciens abbahagyja a dohányzást.

– Mit lehet tenni, hogy a fiam ne veszítse el a másik lábát is? – kérdeztem.

– Sürgősen hagyja abba a dohányzást – válaszolta, s nagyot szívt a cigarettájából.

Megrázó élmény volt. Akárcsak az, amikor a műtét után, a narkózisból ébredező fiam ágya mellett ülve szembesültem a megmáshíthatatlan ténnyel. Az egyszemélyes őrzőben, az ágyára borulva sírtam. Jancsi meg a fejemet simogatva egyre csak azt hajtogatta: Nem lesz semmi baj, apa. Meglásd, nem lesz semmi baj.

Minden jóra fordul, felelt Jancsi biztatására visszhangként a szobába belépő ápolónő. Minden rendben lesz, ismételte a biztatást, miközben kezet nyújtva bemutatkozott: Zsuzsa vagyok. Legyen nyugodt, vigyázzunk rá. Aztán a pácienshez intézve szavait megkérdezte, vannak-e fájdalmai, kér-e valamit.

A nemleges válasza megigazította a párnáját, s megnézte a kötetést, nem vérzett-e át. Ha bármire szüksége van, csak csöngessen, biztatta, s azzal elköszönt. Jó volt hallani a beteg ágya körül sürgölődő ápolónő nyugtató szavait. Biztos voltam benne, hogy a

súlyos műtét után jó kezekben lesz a fiú. A hetekig tartó rehabilitáció alatt rendszeresen látogattam.

Aztán egyszer csak Jancsi azzal fogadott: mit szólnék hozzá, ha megnősülne? Az ámulattól alig tudtam szóhoz jutni.

– Ki lenne az a boldogtalan?

– Zsuzsa főnővér, akit már ismersz.

– És ő tud róla?

– Megbeszéltük – hangzott a magabiztos válasz.

Mintha a világ legtermészetesebb dolga lenne, hogy a csinos fiatal ápolónő beleszeret egyik, éppen lába vesztett betegébe. Azért erről többet szerettem volna tudni. Szerét ejtettem egy négyszemközi beszélgetésnek. Azzal indítottam: miért akar hozzámenni Jancsihoz?

Mire a kérdezett azt felelte: mert szeretem. Mindent tudok. A börtönt is. A határozott hang, s az ajka körül vibráló kis mosoly arról árulkodott, Jancsi mindent meggyónt. Az is kiderült, hogy Zsuzsa nem egyedül él. Előző kapcsolatából származó kislányát neveli. Szóval egyedül és mégsem. Ahogy tovább beszélgettünk, már kezdtem megbarátkozni a gondolattal. A sors különös ajándékának tekintettem, hogy hányatott évei után Jancsi révbe érhet.

A sikeres rehabilitációs program teljesítése után művétagot és két mankót kapott. Végre hazavihettem a Szőlő utcai lakásába. Ott rögtön kiderült, hogy a panellakások fürdőszobáját és WC-jét nem kifejezetten mozgássérültek számára tervezték. Az igazi gondot a WC használata okozta. Közös kimódoltuk, milyen átalakításra lenne szükség. István bácsi, Jablonka úti szomszédunk, foglalkozására nézve épületasztalos, az elgondolást megvalósította.

Mozgásképeségét visszanyerve, ismét beállt a börtön utáni első munkahelyére, a szitázóműhelybe dolgozni. Valamiből el kellett tartania magát. Nem kellett sokáig várni, hogy az orvos vészterhes jóslata beteljesüljön. Ez az után derült ki, hogy az ép lábon is jelentkeztek az orvos által jellemzett, félreérthetetlen tünetek. Az ember egyik jó vagy rossz tulajdonsága, hogy lehetetlen helyzetekben is reménykedik. A reményt a MÁV Kórház rendelőjének egyik orvosa táplálta. Oda járt Jancsi kezelésre, amíg tudott. Aztán én vittem. A szó szoros értelmében. A Podmaniczky útról nyíló főbejárathoz egy félemeletnyi lépcsősor vezet. A hátamon kellett felvinni. A „kezelés” hónapokig tartott, aztán elérkezett a pillanat, amikor nem

tehettünk mást, vissza kellett menni Budakeszire. A főorvos Jancsi lábára pillantva kijelentette, azt sürgősen amputálni kell. A műtét azonban nem vállalja. Menjenek oda, ahová addig jártak, s engedték, hogy egy kuruzsló idejuttassa. Könyörgésemre sem tágitott. Végül annyit azért megtett, hogy felhívta a MÁV Kórházat, s beszélt az ottani sebész főorvossal. Megállapodott vele, hogy befogadja a beteget. A Budakeszi intézet pedig átvállalja egyik rehabilitációra váró páciensüket.

A MÁV Kórház sebészetét Kamuti Jenő, kardvívó olimpikon vezette. Vele beszéltem meg a műtétet. Azt is, hogy utána Jancsi az osztály szállodaszerűen berendezett – kétágyas, fürdőszobás, WC-s – kórtermébe kerül. A műtét utáni, lábadozási idő lejártával a kórház saját rehabilitációs részlegében helyezték el. Jancsi még aznap telefonáltatott valakivel, kérte, látogassam meg. Este lett, mire oda-mehettem. Az épület nem volt valami szívderítő látvány. Belülre kerülve rossz érzésem csak fokozódott. Jancsit az egyik emeleti, hosszúkás terem legtávolabbi sarkában, az ablak mellett lévő ágyon fedeztem fel. A két ágy közötti keskeny közlekedőn csak oldalazva tudtam megközelíteni. Megölelve próbáltam megnyugtítani zokogó fiamat. Ő meg egyre csak azt hajtogatta: Vigyél haza, apa, nagyon kérlek, vigyél haza.

Mielőtt elmehettünk, kis purparlé kerekedett. Az ügyeletes ápoló kijelentette, hogy orvosi engedély nélkül nem távozhat. Némi „rásegítéssel” elértem, amit akartam. Már a kerekesszék összecsuksa, kocsiba helyezése is nehézségekbe ütközött, ugyanúgy a kivétel és a használatba helyezés. Nem ismertem a technikáját. A fogásokat Jancsi diktálta, de még így sem volt egyszerű. Végre bejutottunk a Szőlő utcai lakásba. Elhelyeztem a nappali szobában lévő kanapén, s körülnéztem. A szoba úgy volt, ahogy fiam ott hagyta, amikor másodszor is kórházba került. Előbb megágyaztam neki, hogy lefekhessen, aztán nekiálltam takarítani. Éjjel felé járt, mire végeztem.

Másnap reggel első dolgom volt bevásárolni. Jancsit ébren találtam. Feltöltöttem a jégszekrényt, reggelit készítettem, megterítettem a nappali szoba sarkában lévő étkezőasztalt, s együtt megreggeliztünk. Közben megbeszéltük a legfontosabb teendőket. Megállapodtunk, hogy az ebédről én gondoskodom. Szerencsére a Flórián téri piac mellett két kifőzde is működött, s működik ma is.

A Pléh korcsma és a mellette lévő Torkos büfé. Utóbbiban jó, házi-as ételekhez juthat a betérő. Onnan kapta Jancsi az ebédet, amíg önállóvá nem vált.

A második műtét miatt meglazult a kapcsolat Zsuzsával. Elfoglalta a munkája és a kislánya. Aztán ahogy Jancsi gyógyult, úgy lett egyre nyugtalanabb. Szeretett volna kimenni Budakeszire, találkozni Zsuzsával. Felhívta hát a munkahelyén, és megállapodtak, hogy a legközelebbi szabadnapján meglátogathatja. Amikor eljött az ideje, megkérte egyik barátját, vigye ki. Aztán úgy alakult, hogy ott maradt pár napra. Ezalatt hangzott el a lánykérés. Ami egyelőre csak arról szólt, hogy Zsuzsa költözzön hozzá a kislányával. Noéminek hamarosan iskolába kell mennie. A Szőlő utca mögött meg ott a Zápor utcai általános iskola.

Segítettem nekik az átköltözésben. Tél elején történt, már javában havazott. Útközben néha belenéztem a visszapillantó tükörbe. A hátsó ülésen a megszeppent Noémi kuporgott. A babáját magához szorítva, egész úton szinte mozdulatlanul ült. Az utat szegélyező erdő hóval borított fát figyelte. Ha szóltam hozzá, s kérdeztem tőle valamit, hogy oldjam a megszokott otthon elhagyása miatti feszültséget, csak egy igennel vagy nemmel válaszolt. Kiszakították a megszokott környezetéből, s egy idegen világ felé robogott vele a kocsí. Nem tudta, mi vár rá. Nyugtalanította, hogy attól kezdve nem ketten, hanem hárman lesznek. Vége az anyával évek alatt kialakult, meghitt kettesnek. Hátra kellett hagynia a Budakeszin maradó nagyszülőket.

Sok időt töltött velük, amikor anyja éjszakázott. Ilyen dolgok foglalkoztathatták. (Azóta sok idő telt el. Ma már ő is anya. Egy Zoé nevű szép kislányé.)

Zsuzsa életén nem sokat könnyített a Jancsihoz költözés. Igaz, egy kétszobás, berendezett otthonra lelt. Viszont attól kezdve naponta buszoznia kellett új otthona és Budakeszi között.

Ettől csak egy kocsi szabadíthatta meg. Hozzásegítettem egy jó állapotban lévő, automata sebváltós, VW Passat kombihoz. Jancsi legnagyobb öröme, azt ő is vezethette. Csak előbb le kellett tennie a mozgássérültek számára előírt vizsgát. Zsuzsának ugyan korábban nem volt kocsija, de jogosítvánnyal már rendelkezett. Szorgalomból szerezte meg, mert mint annyi mást, azt is meg akarta tanulni. Így kezdte az önálló életet. Lányanyaként egyedül

maradt a szerelemgyerek Noémivel. Az apa nem vállalta, s a saját szülei sem repeszték az örömtől. Sárszentlőrinc kis település. Mint vidéken általában, ott is lenézték a lányanyát. El kellett hagynia a falut. A Budakeszin lakó nagyszülei fogadták be. Vigyáztak a kicsire, amíg ő az ápolónői tanfolyamra járt. Önálló életet akart kezdeni. Szóval volt már jogosítványa, de kocsit csak a tanfolyam alatt vezetett. Úgyhogy első alkalommal kissé aggódva ült a Passat volánjához. Ahhoz képest hamar beleszokott. Kényelmesebb és rövidebb lett az út.

Ahogy teltek s múltak a hónapok, a döcögősen induló együttélésben összezsírozódtak. Napirendre került a kapcsolat törvényesítése a Gellért téri házasságkötő teremben. Aztán a násznép átvonult a Hollán Ernő utcába. Ott működött a Vendéglátóipari Szakközépiskola gyakorló konyhája és étterme. Igazgatója Borbély Gábor, a rendszerváltás előtt a *Népszabadság* főszerkesztője, jó barát. Ő ajánlotta fel a termet. A tanárok, a konyhán és az étteremben dolgozó végzős diákok kitétek magukért. Örültek, hogy egy lakodalmas vendégsereget szolgálhattak ki.

Az esküvő

A fotókat nézegetve mindig elérékenyülök, akárcsak a házasságkötő teremben, amikor fiamat és menyemet magamhoz öleltem. Barátom, Rédei Ferenc, azt a pillanatot is lekapta, amikor az ifjú házasságát ölelve – kerekesszékekben ülő fiamhoz le kellett hajolni – felnéztem. Arcom és a kamerába néző szemek azt sugallták: látjátok, ez az én fiam és a felesége. Boldog vagyok.

Első perctől kezdve kedveltem Zsuzsát. Megszerettem természetes viselkedéséért, az élet adottságaihoz való alkalmazkodóképességéért, na és azért, mert a fiam mellé állt. A házasság után Zsuzsa állandó nyomás alá került. Hiába a gépesített, összkomfortos lakás. Az ápolói állás, a Budakeszire járás, Jancsi csökkent munkaképessége és az immár iskolás Noémi egyszerre soknak bizonyult. Úgy döntött, feladja az ápolónői állását. S hogy akkor miből élnek? Varrni fog, felelte. Vásároltak is egy varrógépet. Az egyik szobához csatlakozó erkélyt lecsempéztük. Zsuzsa kívánságára beüvegeztettük, hogy rossz időben is használható legyen. Ott rendezték be a „varrodát.” Mint minden másban, Zsuzsa ebben is ügyesnek, kreatívnak bizonyult. Ám hamar kiderült, hogy egy gépen, a háziaszszonyi és anyai teendők mellett nem sokra megy. Megszületett a többszemélyes varroda terve. A Szőlő utcai szalagházban kibérelték az egyik, két helyiségből álló, mosdóval, WC-vel felszerelt üzlethelyiséget. Vettek két varrógépet, szereztek varrólányokat. Zsuzsa felderítette a női ruhák varrására alkalmas kelméket árusító üzleteket. Soha nem tanulta, mégis a saját tervei alapján mintadarabokat készített. Azokat bemutatta több, köztük egy cigány családnak, tulajdonát képező, jól menő üzlet tulajdonosának. Az Olga asszony lett a legjobb partner.

Egy idő után Zsuzsa a Józsefvárosi piacra vitt néhány mintadarabot. Ott is állandó átvévre talált. Hamarosan annyi megrendelést kapott, hogy a két varrógép kevésnek bizonyult. Újabbakat, összesen ötöt kellett beállítani, és új varrónőket alkalmazni. Szabályos kis üzem jött létre. Zsuzsa készítette a terveket, s vállalta a szabász feladatát. Jancsira hárultak az adminisztrációs feladatok, az áru-beszerzés és a készáru leszállítása. Abba néha én is besegítettem. A lányok-asszonyok pedig csak varrtak, csak varrtak. Néha kora reggeltől késő estig. A legjobban teljesített a két mongol asszony. Miután a család otthon maradt, s őket támogatni kellett, minden fillérre szükségük volt.

Az élet még mozgalmasabbá vált, amikor Jancsi és Zsuzsa egy napon azzal állt elő, hogy családi házat szeretnének építeni. A Szőlő utcainál tágasabb, saját otthonra vágytak. Szükség is volt rá. Nőttek a gyerekek. Pilisvörösváron akadtak rá egy elfogadható helyen lévő, autóbusszal is megközelíthető, közművel ellátott telekre. Hárommillió forintot kértek érte. Zsiszivel a dolgot megbeszélve úgy döntöttünk, hozzájárulunk a telekvásárláshoz.

Építésmérnök teniszpartneremmel terepszemlét tartottunk. Utána Jancsiékkel közösen megbeszéltük, milyen házat szeretnének építeni, és milyen elrendezésben. Utóbbi, a kerekesszékekkel közlekedő családfele miatt, különösen fontos volt. Azt is el kellett dönteni, mi legyen a varrodával. Megtartsák a Szőlő utcait, vagy helyezték el a családi házban. Voltak aggályaim, amit nem hallgathattam el. Úgy véltem, hogy a bejáratott, Szőlő utcai varroda megtartása fontos lenne. A kiköltözéssel alighanem elveszítik a legjobban teljesítő két mongol asszonyt. Nem beszélve az üzletmenetről. Az anyagbeszerzés, a megrendelőkkel való kapcsolattartás, a készáru leszállítása a korábbinál több időt vesz igénybe. Befolyásolhatja a teljesítményt. Csökken a jövedelem, a ház építésének költségei viszont növekednek, mert a varrodának is helyet kell biztosítani. Némi vajúdas után megszületett a döntés. A varroda Pilisvörösvárra költözik, a Szőlő utcaiban meg üzletet nyitnak, a saját termékek árusítására. Oda persze egy eladó is kell, annak bérét azonban kitermeli az üzlet. Így született meg a varrodával egybekötött családi ház terve.

Mielőtt hozzákezdhetek a megvalósításhoz, a telket is meg kellett tisztítani a fölösleges növényzettől. Azt a közelben lakó, nyugdíjas szomszéd, Lajos bácsi vállalta. Ő ajánlotta az építőmestert. Ha most akar vele beszélni, a sarkon lévő, Kandúr bárban megtalálja, adta meg az útbaigazítást. A csaposon kívül egyetlen vendég ült a tékánál. Az csakis az én emberem lehet, gondoltam, úgyhogy névén szólítva ráköszöntem. Kozek mester csodálkozó arcot vágott, de miután bemutatkoztam, és közöltem, hogy mi járatban vagyok, invitált, így vele egy pohár sört. Ahelyett azt javasoltam, nézzük meg együtt az utca túloldalán lévő telket. Hallott róla, hogy valaki megvette a Csiszárék telkét, és építkezni akarnak. Örül, hogy megismeri a tulajdonost, mondta, aztán felhőrpintve maradék sörét, elindultunk. A helyszínen tájékozódva, a kéznél lévő tervrajz

segítségével sok mindent megbeszéltünk. Abban maradtunk, kap egy példányt a tervből, és elkészíti az árajánlatot. Abban a kitűzésből az alapásáson át az épület felhúzásáig és a külső-belső vako-lásig minden benne lesz. De csak a munkadíj. És ki lesz a pallér, kérdezte a mester. Magabiztosan jött a válasz: Én. A mesterben alighanem megállt az ütő. Ezt biztosan nem nézte ki belőlem. Azért megállapodtunk, s azt egy kézfogással megpecsételtük.

Manapság azonban, ha valaki építkezésre szánja magát, jobb, ha mindent írásban rögzítenek. A Katolikus Egyház, már a 13. században, a templomépítéssel felvirágzásának idején írásba foglalta a megállapodásokat. Jó példa erre a spanyolországi Urgell püspöke és az építőmester között kötött, véletlenül kezembe került szerződés.

A püspök: Az örök megváltó, Jézus Krisztus nevében én, Arnoldus, Isten kegyelméből Urgell püspöke, az egyház valamennyi kanonokjának tanácsára és közös elhatározására, reád bízom Raymondus Lombardus, Szűz Mária Templomának műhelyét. Az urgelli püspökség minden ingó és ingatlan vagyonát, földdel, szőlőkkel, a bűnbánati adományokat, a papság pénzét. Egész életére kanonoki állást kap, hogy minden családság nélkül befejeze a templom építését, a csigalépcsőket, harangtornyokat, s azokat egy zsinórnyival valamennyi boltozat fölé emeli, a kupolát jól és il-lőképen megépíti.

Az építőmester: Én, Raymondus Lombardus ígérem az Úristennek, Szűzmáriának és a püspök úrnak, az urgelli egyház minden papjának, akár a mostaniaknak, akár a jövődöbelieknek, ha élek, jelen húsvétól hét éven belül, az építést minden családság nélkül befejezem. Négy lombarddal és magammal, nyáron és télen dolgozva. Hozzáteszi még, hogy ha ők nem lennének elegenden, újabb lombardokat – kőműveseket és kőfaragókat – fogad fel, hogy időben elkészüljenek.

Szó, ami szó, nem mindennapi feladatra vállalkoztam. Igaz, nem minden tapasztalat nélkül. Saját házunk építésekor sok mindent megtanultam. Nekem kellett gondoskodni az anyagbeszerzésről, azok helyszínre szállításáról. Nem beszélve a földem betonozásához szükséges kész betonról, a bedolgozáshoz elengedhetetlen gépekről. A munkának ezt a részét a saját házunk építésénél közreműködők végezték. S ez nagy előny volt. Kozek mester emberei

jól dolgoztak. Attól kezdve, hogy a talajszint fölé emelt betonlap megszilárdult, a ház falai jó tempóban emelkedtek. Gyorsabban, mintha téglából építkeztünk volna. Ugyanis az akkortájt forgalomba került szilikonos falazóelemet alkalmaztuk. A család a napi munka után gyakran megfordult Pilisvörösváron, hogy gyönyörködjenek épülő új otthonukban.

A házépítés végül jó ötletnek bizonyult. Egy takaros és kényelmes családi házhoz jutottak. Ráadásul úgy, hogy egy fillér banki hitelt sem kellett felvenniük. Mire kész lett a ház, az utolsó fillérig mindent kifizettek. Igaz, a teljes megtakarításukat és az építkezés alatti, nagy erőfeszítéssel kitermelt jövedelmük minden fillérét a házra költötték. A befektetés most kamatozik. A bankhitel nélküli építkezés tehát nagy szerencse volt. A terv másik része, a modernebb, nagyobb kapacitású varroda és az értékesítést segítő Szőlő utcai ruhabolt azonban nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket. Elérkezett a pillanat, amikor előbb a Szőlő utcai üzletet kellett feladni, majd a gyártás volumenét csökkenteni, végül megszüntetni.

Noémi és Rebeka

Zsuzsa nem esett kétségbe. Fengshui tanfolyamot végzett, kitanulta a lakberendezést. Az nem bizonyult menőnek. Ezért, lánynevét használva, egyszemélyes, szappanfőző manufaktúrát hozott létre. A Plézer-féle bioszappanok, krémek s egyéb testápolószerrek ma már nem ismeretlenek a piacon. S ha nem is fognak belőle meggazdagodni, a család létfenntartásának egyik fontos elemévé vált. Azt jól kiegészítette Jancsi fuvarszervező munkával szerzett jövedelme. Laptopja segítségével a dialízis órái közben is dolgozott, míg el nem veszítette a munkáját. Merthogy a sebész főorvos jóslata bevált. Miután Jancsi a két műtét után sem hagyta abba a dohányzást, felmondta a szolgálatot a veséje. Hetente háromszor dialízisre kényszerült. Pilisvörösvárról, a saját kocsiján jár be. Az OEP, írd és mondd, 16 forintot fizet neki kilométerenként. Az út oda-vissza 34 km, szorozva 16-tal = 544 Ft. Alig valamivel több, mint egy liter benzin ára.

S hogy el ne feledjem, Jancsi rendületlenül dohányzik.

38. Őrségváltás

Országjáró programja közben, 1987 tavaszán, Kádár két napot töltött Borsod megyében. A hivatalos programokat letudva, késő esti sétára hívta Grósz Károly megyei titkárt. A házuk körül keringve felidézte egy korábbi vitájukat. Mondandóját azzal fejezte be, sok mindenben igaza volt. Aztán azt kérdezte: mit csinál ilyenkor a felesége? A válasz valahogy úgy hangzott, hogy ugyan már elég késő van, de a felesége mindig meg szokta várni. Akkor menjünk fel hozzá, köszönjünk neki, ajánlotta Kádár. Így történt. Ez az aktus úgy is felfogható, hogy meg akart ismerkedni annak a feleségével, akivel akkor már tervei voltak. Erre vall, hogy ez után került vissza Grósz a fővárosba, a Budapesti Pártbizottság élére, s lett a Politikai Bizottság tagja. Rövid idő múlva Kádár rábeszélte, hogy váltsa fel Lázárt a miniszterelnöki székben. A következő évben sorra kerülő pártértekezlet előtt meg azzal állt elő, szeretné, ha ő lenne a főtítkárr. Grósz azt felelte, még alig melegedett meg alatta a szék. S noha szívesen lenne ismét pártmunkás, túl gyors lenne a cseré.

Ezekről a történetekről Grósz már a politikai életből visszavonulva, súlyos betegségével küzdve, gödöllői otthonában beszélt. Interjút készítettem vele, egy második világháború utáni miniszterelnökökről tervezett TV-sorozat számára. A beszélgetést Róna Péter operatőr vette filmre. A következő felvétel Németh Miklóssal készült volna, ő azonban nem vállalta. Az úgy nem azon bukkott el. A TV végül nem tartott rá igényt. A kazettát máig őrzöm.

A váltás mégis megtörtént. A fiatalítás a kor igényeként jelentkezett. Kádár volt az, aki az utódját is kiszemelte. Akkor viszont nem állja meg a helyét az a vélekedés, hogy Grósz puccsal lett Kádár utóda, s hogy még azután is ármánykodott ellene. Huszár Tibor, a kétkötetes *Kádár* című könyv szerzője azt igyekszik bizonyítani, hogy az új főtítkárr még a váltás után is mindent elkövetett, hogy eltávolítsa az útból a hatalmától megfosztott Kádárt. Ezt nehéz lett volna tényadatokkal alátámasztani. A pszichoanalitikus módszer viszont tévútra vezetett. A szerző által felvázolt kombináció fontos

szerepet szán a Kádárral készített utolsó interjú létrejöttének. Azt sejteti, hogy a kezdeményezés Grósztól indult ki. Az ő hozzájárulásával jelölt ki engem az interjú készítésére a *Népszabadság*. Aki tévúton indul el, téves következtetésekre jut. Ezt megelőzhetne volna professzor úr, ha megkérdez.

A történet ugyanis a következő. A Kádárt leváltó pártértekezlet másnapján, a *Népszabadság*ot kézbe véve, nem találtam a lapban sem az új főtítkárral, sem a távozóval készült legalább pár soros, rögtönzött interjút. Amit aztán követhetett volna egy nagyobb lélegzetű írás. Ezt, különösen a bonni tudósítóként szerzett tapasztalatok birtokában, furcsának találtam. Észrevételemmel szembesítettem Borbély Gábort, a lap főszerkesztőjét. Ő azt felelte, hogy bár a pártértekezleten a pártrovat és a belpolitikai rovat is több munkatárssal képviseltette magát, hozzá ilyen javaslat nem érkezett. Azt ajánlottam, mielőbb készüljön interjú a távozó és az új főtítkárral. Ezt diktálja a lap olvasóival szembeni kötelesség. Miután a válasz nemleges volt, közöltem, akkor én kezdeményezem és vállalom az interjút. Borbély erre azt felelte, hogy én külpolitikus vagyok, nem az én reszortom. Erre írásban tettem javaslatot az interjúkra, s azokat magamra vállaltam. A főszerkesztő a kérést továbbította a pártközpont illetékeseinek. Egyszer csak Grósz jelezte, hogy készen áll az interjúra. Erre a főszerkesztő mellém adta egyik helyettesét. Vagy engem őmellé. Így jött létre az egész oldalas interjú.

A Kádár-interjú ügye azonban nem akart kimozdulni a holtpontról. Ahogy telt-múlt az idő, egyre távolabb kerültünk az aktualitást adó pártértekezlettől. A késlekedésben szerepet játszhatott a pártelnök. Úgy véltem, nem akar kötélnek állni. Ma már tudom, hogy nem arról, vagyis nem csak arról volt szó. Miután vele nem tudtam beszélni, bejelentkeztem Grósz Károlyhoz. Arra kértem, beszéljen az Öreggel. Megígérte, hogy a következő találkozásukon szóba hozza, s kérni fogja, működjön együtt a *Népszabadsággal*.

Mire aztán a célegyenesbe fordulhattunk, engem kineveztek a *Magyarország* című hetilap főszerkesztőjévé. Még jóformán meg sem melegedett alattam a szék, amikor megszólalt a „K” telefon. Kádár titkárnője, Gacsall Lujza jelentkezett. Csak annyit közölt, az elnök kér, keressem fel a Központi Bizottság épületében lévő irodájában. Megkérdezte, mennyi időre van szükségem, hogy odaérjek.

Mondtam, talán húsz perc. Akkor már hosszú ideje, egészen pontosan február 17-e óta álltunk állandó készenlétben Rédei Ferenc kollégámmal, a Népszabadság fotósával. Azon a napon küldtem el ugyanis a többször átdolgozott kérdések újabb variációját. Az előző kettő túl hosszúnak bizonyult: összesen 24 kérdést tartalmazott. S az üzenet minden alkalommal így hangzott: tovább rövidíteni. Egyszer, már két találkozó között, még levelet is írt nekem. Azt akarta, hogy hagyjuk el a magnót. Adjam át neki a rövidített kérdéseket, és ő írásban válaszol. Ez már csak azért sem volt reális, mert jóformán nem is tudott írni. Ez kiderült a nekem írott, 1989. március 17-i levél aláírásából. Annak valódi okát csak később, a Kádárnéval folytatott beszélgetések során ismertem meg. Diktálni meg sohasem próbált. Egyébként a témák és a kérdések száma a rövidítések ellenére sem csökkent. Ellenkezőleg. Munka közben az ő válaszai újabb kérdéseket indukáltak.

Az interjú előkészítésében Major László, a Központi Bizottság Irodájának vezetője segített. (Ő korábban a *Magyar Hírlap* rovatvezető-helyettese, vagyis az újságírásban jártas kolléga volt.) Utunk először hozzá vezetett. Úgy gondoltuk, hogy az interjú készítése közben – a korábbi gyakorlatnak megfelelően – az elnök egy közeli munkatársa is jelen lesz. Alighogy megérkeztünk, Kádár kérte Major Lászlót, jelezve, hogy előbb vele kíván beszélni. Major még tizenkettőkor sem jött vissza, ezért lementünk a házi büfébe, és gyorsan megebédeltünk. Nem sokat ettem. Izgatott voltam. Az járt a fejemben, hogy Kádár magyar újságírónak hosszabb interjút csak egyszer adott. Gyurkó László beszélgetett vele. Abból született a *Magvető* kiadásában 1982-ben megjelent *Arcképvázlat, történelmi háttérrel* című kötet. Szerintem abból kimaradtak az igazán súlyos és fontos kérdések és válaszok. Én valami másra készültem.

Elmúlt dél, mire Major visszaérkezett, s jelezte, hogy az Öreg vár bennünket. Tartja magát az előzetes megállapodáshoz. Magnófelvétel és fotó készül a beszélgetésről. Amikor beléptünk a teremnek is beillő szobába, a szinte üres íróasztal mögött ült. Egy *Hírlapkiadónál* készült, gyatra kivitelű naptár – mi is ilyeneket kaptunk –, krómozott hamutartó, egy pohár víz, egy jegyzetömb és néhány ceruza. Egyszerű szürke öltöny volt rajta. Nyakkendőt nem viselt, nem tudta megkötni. Elénk jött. Rédeit, aki gyakran fotózta, ismerősként üdvözölte. Miközben hozzám lépett, s kezét

nyújtott, az arcomat fürkészte. Mi ugye ismerjük egymást, mondta, inkább állító, mint kérdő hangsúllyal, s közben helyet mutatott. Aztán megkérdezte, milyen legyen az ülésrend, hogy „a művész jó képeket csinálhasson”? Merthogy – az ő szavajárását idézem – min-dennek megvan a rendezőelve. Majd ismét hozzám fordulva: Én nem értem, miért akarja kompromittálni magát velem? Hangjából mintha aggodalom csendült volna ki, s talán egy kis bizalmatlan-ság is.

Az az újságírónak szólt, aki a számára szokatlan kérdéseket fogalmazta. Olyanokat, amilyeneket korábban senki sem tett fel neki. Láthatóan idegenkedett az egésztől. Így jött létre az első találkozó, s kezdődhetett a munka. Úgy, ahogy elképzeltem. Legyen benne a teljes életpálya, ne maradjon ki egyetlen fontos kérdés sem. A beszélgetéseket magnetofonra rögzítjük. Az elhangzottakat korabeli dokumentumokkal szembesítjük, így áll össze a végleges szöveg. Azt Kádár kézhez kapja, észrevételeit figyelembe vesszük.

Kérésemnek eleget téve, a Párttörténeti Intézet vezetője két munkatársát bízta meg a fontosabb események adatainak ellen-őrzésével, a Kádár által elmondottak összevetésével. Az interjút sorozatban közölte a Magyarország, s később Végakarát címmel kötetben is megjelent. Mind az ötvenezer példány elkelt. Az interjú készítése közben kialakult miliőt is érzékeltetik az itt következő kérdések és az azokra adott válaszok.

A Rajk-ügy hivatalosan az MDP Központi Vezetőségének 1949. június 11-i ülésén, Rákosi Mátyás referátumában került először napirendre. Az akkor még belügyminiszter Rajk Lászlót és társa-it mint idegen, imperialista hatalom ügynökeiként tevékenykedő, trockista bandát bélyegezték meg. Konkrét tényekről nem esett szó, hanem csak az ügy jellegéről, az állítólagos csoport szociális összetételéről és módszereiről. Konkrét tények nem is léteztek, csak egy koncepció, s mindent annak rendelték alá.

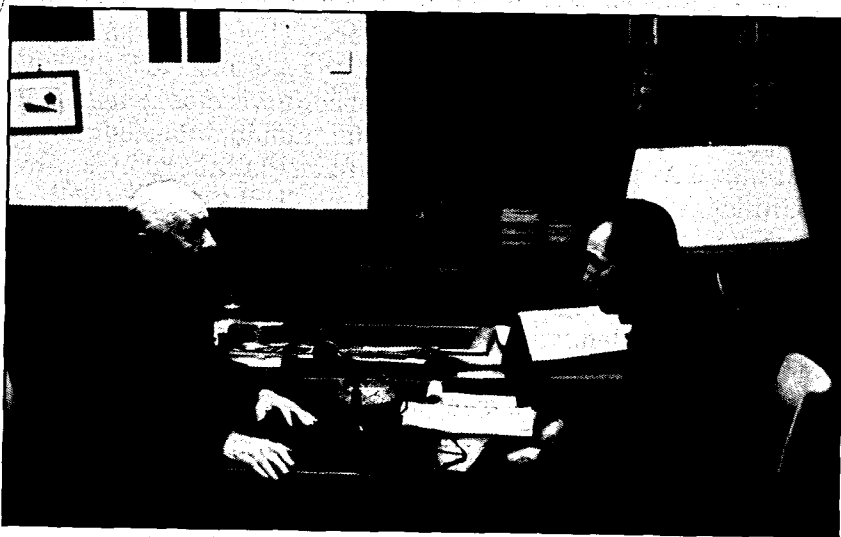
– Ön mikor és hogyan szerzett tudomást a Rajk elleni vádokról?

– Mint már említettem, éppen emiatt romlott meg a kapcsolatom Rákosival, s odalett a bizalom is. Egyszer egy testületi ülésen elmondták nekünk, mégpedig a katonai hírszerzésünk információjára hivatkozva, hogy a háború alatt Svájcban működött egy olyan segélyszervezet, az amerikai felderítés égisze alatt, amely

kommunistákat is támogatott. A szervezet állítólag Allen Dulles felügyelete alatt állt, aki akkor az amerikai hírszerzés európai megbízottja volt. Emiatt gyanúba is keveredett mindenki, aki ezzel a szervezettel kapcsolatba került. Az első, akit megneveztek, Szőnyi Tibor volt. (A történet idején a pártközpont káderosztályának vezetője.) Őt le is tartóztatták. A kihallgatás során állítólag azt vallotta: Svájcban az iránt érdeklődtek tőle, hogy hazatérése után kire támaszkodhat, s ő Rajk Lászlót nevezte meg.

– *Ez volt a Rajk elleni hajsza kiindulópontja?*

– Azt hiszem, ez volt a kezdete. Nem sokkal ezután zajlott le egy nyomott hangulatú beszélgetés Rákosi villájában. Egy nem hivatalos ülésen, amelyen Rákosin kívül Farkas Mihály, Gerő Ernő, Révai József és jómagam vettünk részt. Ők már együtt voltak, amikor én megérkeztem. Rákosi azt mondja: Rajk gátolja az Államvédelmi Hatóság munkáját. Tudtam, hogy ez a vád csak Péter Gábortól származhatott, mert én is hallottam Pétertől ilyen megjegyzéseket, de nem tulajdonítottam neki jelentőséget. Ebben a komor hangulatban Farkas Mihály kijelentette: mi, akik Moszkvában voltunk, tudjuk, hogy aki az állambiztonsági szervek munkáját gátolja, az

Kezdődhet

ellenség. Ez a kijelentés megdöbbenett, s Révai arcáról is ezt lehetett leolvasni.

– *Elhangzott konkrét vád is Rajk ellen?*

– Valami olyasmi, hogy Rajk többször, több órás előadást tartott a hatóság emberei előtt, s ezzel elvonta őket a munkától. Meg hogy mint belügyminiszter ellenőrizni akarja az államvédelmet. Én szót kértem, és azt mondtam, ismerem Rajk Lászlót, nem hiszem, hogy ellenség volna. Hozzászólt Révai is. Kizártnak tartotta, hogy Rajk ellenség lenne.

– *Mit mondtak a többiek?*

– Gerő nem szólt semmit. Arra már nem emlékszem, ki mondta, de elhangzott az is, hogy Rajk afféle világcsavargó entellektüel. A spanyol polgárháborúból is Hitler Németországán át tért haza, az átutazási engedélyt munkával váltotta meg, s ez módot adhatott a beszerzésére.

(A spanyol polgárháború után, Rajk hosszú időt töltött francia internálótáborban. 1941 nyarán, többedmagával, Németországon át indult haza. Egy Lipcse környéki benzinyár építkezésén vállalt munkát, azzal teremtette meg a hazatérés útiköltségét. Aztán Bécsen keresztül, illegálisan érkezett haza.)

– *Tehát már ott alakult a koncepció. Döntés is született a letartóztatásáról?*

– Nem, ott a letartóztatásról nem esett szó. Rákosi azzal zárta le a megbeszélést, hogy ha így áll a dolog, jobb lesz, ha Rajk átadja a Belügyminisztériumot valaki másnak, ő pedig átveszi a külügyi tárcát.

– *És arról beszéltek-e, hogy Rajk helyett ön legyen a belügyminiszter?*

– Nem, ez későbbi időpontban, a Politikai Bizottság ülésén történt. De én csak negyedórával előbb tudtam meg Rákositól, hogy mi a terv velem...

– *Beszélt-e ön valakivel arról, ami a Rákosi-villában lezajlott?*

– Nem, én erről senkivel sem beszéltem. S azt is el kell mondanom, hogy a Moszkvából hazatért csoport tagjai (Rákosi, Gerő, Farkas, Révai, Nagy Imre és Vas Zoltán) nekünk sohasem beszéltek arról, hogy ők ott mit csináltak, mit láttak, tapasztaltak. Pedig én Farkas Mihállyal jó viszonyban voltam, egészen a letartóztatásomig...

KÁDÁR JÁNOS

Készült: 2 pld-ban.

Kanyó András elvtársnak,
a "Magyarország" főszerkesztőjének

B u d a p e s t

Tisztelt Kanyó elvtárs!

Sajnálattal közlöm Önnek, hogy jelenlegi egészségi állapotom nem teszi lehetővé, hogy a kért interjú magnófelvételen készüljön. Ezért úgy döntöttem, hogy amennyiben rövidített kérdéseket megkapom, azokra írásban válaszolok.

Budapest, 1989. március 17.

Elvtársi üdvözléssel:

Kádár János
/Kádár János/
az MSZMP elnöke

Kádár levele

– Amikor átvette a Belügyminisztériumot Rajk Lászlótól, nem beszélgettek a kialakult helyzetről, vagy akkor még nem észlelte semmit a készülő tragédiából?

– A csere 1948-ban (augusztus 5-én) történt, s a folytatást akkor még egyikünk sem sejtette. Bár azt én már akkor észleltem, hogy megrendült a bizalom irántam.

– Ez miből derült ki?

– Például abból, hogy egy alkalommal, Péter Gáborral beszélgetve, azt találtam mondani: nagyon nehéz nekem vele dolgozni. Ez a megjegyzésem arra vonatkozott, hogy Péter Gábor Rajkot is azal vádolta, beleavatkozik a munkájába. Zavarja az államvédelem tevékenységét, s amikor én lettem a belügyminiszter, Péter velem szemben is ilyen magatartást tanúsított. Nem engedett betekintést abba, amit csináltak, közvetlenül Farkassal, de még inkább Rákosival tartotta a kapcsolatot. Amikor azt mondtam neki, hogy nekem nagyon nehéz vele dolgoznom, azt felelte, érdekes, hogy Rákosi tud vele dolgozni, vele csak az ellenség nem tud együtt dolgozni. Azt hiszem, ezt nehéz lett volna félremagyarázni.

– Egyes nyugati szerzők arra a következtetésre jutottak, hogy a Rajk-perben ön is fontos szerepet játszott. Mások egyenesen azt állítják, hogy ön beszélte rá Rajkot a vallomásra.

– Nem tudom, kik azok, akik ilyesmit állítanak, de ez nem igaz...

– A Mozgó Világ 1988. júniusi számában interjú jelent meg Farkas Vladimírral. Ott arról van szó, hogy Rákosi Mátyás vezetésével a Politikai Bizottság két tagja, Farkas Mihály és ön felügyeletet gyakorolt a Rajk-ügy vizsgálata fölött.

– Én akkor a Politikai Bizottság, a Titkárság tagja és belügyminiszter voltam. Ebbéli minőségemben az említett bizottságnak én is tagja lettem. Ami pedig a Központi Vezetőséget illeti, emlékeztem szerint két alkalommal tárgyalta az ügyet, és Rákosi Mátyás előterjesztésében határozatot hozott róla.

– Tudom, hogy történelmi múltunk egyes, önre nézve is súlyos következményekkel járó epizódjainak felidézése felzaklatja. Mégis folytatnom kell a Rajkkal kapcsolatos kérdéseket.

– Kérdezzen csak.

– Szó esett már az MDP Központi vezetőségének 1949. június 11-i üléséről. Tudna-e arról és az azt követő fejleményekről részletesebben is beszélni?

– Részletesen és pontosan nem, de talán nagy vonalakban igen. A dokumentumok segítségével a tévedések persze kiigazíthatók, ámbár azt mondják, nem maradt fenn minden (dokumentum) hiánytalanul. Az említett KV ülés délelőtt zajlott le. A forgatókönyv szerint nekem, mint főtitkárhelyettesnek és belügyminiszternek, ismertetnem kellett a helyzetet. Ezt a hálátlan szerepet Rákosiék osztották rám. A börtönben eszembe jutott, talán ez sem volt véletlen.

– *Igaz e, hogy Rajkot megkínózták, mégsem vallott?*

– Egy alkalommal, azt hiszem, Péter Gábor számolt be arról, hogy Rajkot megverték, de nem vallott. Akkor én azt mondtam, Rajkot ismerem. A horthysta rendőrség sem tudta megtörni. Veréssel most sem fognak vallomást kikényszeríteni belőle. Úgy tudom, ezt követően abba is hagyták a bántalmazást.

Ennél a pontnál elakadtunk. Ma már nem tudnám felidézni, mi volt az, ami arra késztetett, hogy ne forszírozzam tovább a Rajk-ügyben játszott szerepét. Igaz, más megfogalmazásban, kétszer is feltettem neki a kérdést, részt vett-e Rajk kihallgatásában. Az egyikre határozott nemmel válaszolt, a másikra elmondta, hogy mi volt az ő szerepe. Abban nem volt szó kihallgatásról. Egy nálam két évtizeddel idősebb, a sors által rámért, kemény csapásokat (Horthy és Rákosi börtöne, utóbbi három és fél éves magánzárkával) elszenvedő, beteg ember ült előttem. Szimpatizáltam vele.

Am hogy a kérdés ne maradjon válasz nélkül, utánajártam. Rajk László kihallgatásairól magnófelvételek készültek. Az egyik ilyen hangszalag, s annak leiratos változata került Hajdu Tibor történész kezébe. Méghozzá úgy, hogy 1956 novemberében, Kádár János és Tömpe István aláírásával kaptak írásos engedélyt, hogy a Központi Vezetőség épületében található bizalmas anyagokat szállítsák át a Párttörténeti Intézet archívumába, nehogy lábuk keljen.

A történész lehallgathatta a szalagot, olvashatta az arról másolt írott változatot. Annak alapján a *Népszabadságban* tette közzé, amit megtudott. Ezek szerint Farkas Mihály és Kádár János együtt kereste fel Rajk Lászlót abban a XII. kerületi villában, ahol fogva tartották. A beszélgetésből kiderül, hogy az megelőzte Rajk első kihallgatását. Farkas vitte a szót. Erőszakos és durva volt. Nem érvelt, csak ismételtette, vallja be, amivel vádolják, s ne próbálja

becsapni a pártot. Kádár baráti, rábeszélő hangot használt: nézd, Laci, gondold meg mindent, jól gondold meg, igyekezz pontosan elmondani az igazat, légy őszinte.

Mit kellett volna Rajknak bevallania? A beszélgetés során egyetlen vád hangzott el. Nevezetesen az, hogy két rendőrspiclit ajánlott be az illegalitásban működő pártba. Először egyetemista korában egy Stolte István nevűt, majd a franciaországi internálótáborból vele együtt hazatérő Gayer Imrét. Mindkettő rendőrspicli volt, vagy azzá lett.

Rajk elismerte, hogy a nevezetteket ő ajánlotta a pártba, s ez fatális tévedésnek bizonyult. Ilyen hibát azonban mások is elkövetettek. Tudja, hogy ez őt gyanússá teszi, de akkor sem mondhat mást. Szó sem volt trockizmusról, Jugoszláviáról.

Rajkot 1949. május 31-én vették őrizetbe, ez a beszélgetés pedig június 7-én zajlott le.

Farkas és Kádár távozása után megszólalt az ugyancsak jelenlévő, de addig hallgató Péter Gábor: „Ide figyelj, Rajk! Számodra az a szó, hogy elvtárs, megszűnt. Ki ne merd mondani többet, mert akkor meglátod, hogy mi lesz.” A szalagot leíró jegyzete: „Ezután nagy zaj, ütések, kiáltások.” Kezdetét vette a vallatás.

Nemsokára a Kádáré is. Hasonló előzményekkel, mint a Rajké, s talán csak véletlen, hogy nem ugyanúgy végződött. De kezdjük az elején. Idézzük fel az MDP Politikai Bizottságának 1951. április 21-i ülését. A jegyzőkönyv meglehetősen szűkszavú.

„A PB tudomásul veszi Rákosi elvtárs beszámolóját, jóváhagyja a hármas bizottság intézkedését Kádár János és Kállai Gyula őrizetbevételére vonatkozóan. A PB a pártvizsgálat lefolytatására 3 tagú bizottságot küld ki. Tagjai: Kiss Károly, Farkas Mihály és Kovács István.”

Ezzel beindult a gépezet. Egy hónappal később a Központi Vezetőség kibővített ülése már jóváhagyja a hármas bizottság jelentését. Egy lélegzettel Kádár János, Kállai Gyula, Donáth Ferenc és Losonczy Géza provokátorok kizárását a párt soraiból, Kádár János és Kállai Gyula letartóztatását.

Kádár esetében ez így zajlott le. Mindennap hazajárt ebédelni.

Egy alkalommal felhívta őt Kovács István, a Politikai Bizottság tagja, KB-titkár, s azt kérdezte, mit csinál ebéd után. Mire Kádár azt felelte, hogy megy vissza dolgozni. Aztán amikor kocsijuk kifordult a Cserje utcából, két másik kocsi állt keresztben az úton. Az egyikben Péter Gábor ült. Felszólította, szálljon be hozzá. Aztán közölte vele, hogy Rákosi utasítására le van tartóztatva.

- Az előző alkalommal az ön letartóztatásáról esett szó. Beszéltünk arról is, hogy Szakasits Árpád vallomása alapján rendőrspiclinek tartották. Mi volt a vád? Az, hogy rendőrkézzre juttatott másokat?

- Nem, ilyesmivel nem vádoltak. Már a kihallgatások során, majd a bírósági tárgyaláson is azt igyekeztek rám bizonyítani, hogy én 1943-ban, a horthysta rendőrséggel összejátszva, közreműködtem a Kommunisták Magyarországi Pártjának feloszlításában. Méghozzá egy olyan szakaszban, amikor a párt tevékenységére az antifasiszta erők összefogásában nagy szükség lett volna. Sajnos, a korábban letartóztatott Szakasits ilyen értelmű vallomást tett. Nem tudom, milyen kényszerítő módszereket alkalmaztak vele szemben, hogy rábírhatták erre a vallomásra. De én sohasem neheztem rá ezért.

- Nem merült fel önben az a gondolat, hogy a bírósági tárgyaláson visszavonja vallomását, és leleplezze Rákosi, Farkas Mihály és Péter Gábor tevékenységét, amelynek következtében Rajk László és a párt több más, ismert vezetője is az akasztófán végezte?

- Ez nem olyan egyszerű dolog. Először is, emlékezetem szerint, 1950 őszén, talán októberben, egy titkársági ülésen, Rákosi kezdeményezésére szóba került személyem és tevékenységem. Ott sok minden hangzott el. A részletekre már nem emlékszem, de arra igen, hogy én ott mint a horthysta rendőrök védő miniszter, rendőrspicli és az ÁVH ellen fellépő egyén kerültem terítékre. Gondoljon csak bele, ilyen előzmények után tartóztatnak le, tarták elém a vádak és a rám nézve terhelő vallomásokat. Aki felmenthetett volna a vádak alól, az maga Péter Gábor volt, de a vizsgálót éppen ő irányította.

- Még nem válaszolt arra a kérdésre, miért nem leplezte le a bíróságon a per koncepciók jellegét. Azt, hogy akárcsak a Rajk-ügyben, ezúttal is hamis vádak alapján akarják önt és társait elítélni.

- Természetesen megfordult a fejemben, hogy a bíróság előtt

feltárom az igazságot. Azt, hogy valótlan dolgokat íratott alá velem a kihallgatóm, Farkas Vladimir. A másik gondolatom meg az volt, hogy Rákosi már nyilván tájékoztatta a Központi Vezetőséget, az meg az én valótlan vallomásom alapján engemet mint ellenséget elítélt, a pártból is réges-rég kizártak.

- Milyen volt a tárgyalás, és hogy szólt az ítélet?

- A tárgyalásra nem érdemes sok szót vesztegetni. Annyit mondhatok, hogy sem a bíró, sem az ügyész nem állt a helyzet magaslatán. Az ügyész, dr. Alapi például ilyeneket mondott: „Kádár különösen álnok összeesküvő volt, aki sakkozással álcázta magát.” Ami pedig az ítéletet illeti, az köztudott, hogy engem életfogytiglanra ítélték.

- Ezt várta, és megkönnyebbült az ítélet hallatán?

- Egyáltalán nem. Úgy gondoltam, rám is Rajk elvtárs sorsa vár...

- Vannak, akik azt állítják, hogy a Conti utcai börtönben igen kényelmes szállása volt, és jó ellátásban, bánásmódban részesült ön, és Mindszenty is, aki akkortájt ugyancsak ott ült.

- Nem tudom, kik azok, akik ezt állítják. S lehet, hogy a hercegprímásnak jó szállása és ellátása volt. Én mindenesetre nem kívánnám azt az ellátást és kényelmes szállást, amiben nekem volt részem... Péter Gábor utasítására olyan szigorú, szinte állatias rezsimet vezettek be ellenem a börtönben, amelyet ember még nem tapasztalhatott.

- Miből állt az a szigorú rezsim?

- A teljes és szigorú izoláción kívül egyebek között azt is jelentette, hogy az ivóvizet egy bizonyos időre megvonták tőlem. Nem olvashattam és nem írhattam, éjjelente nem hagytak aludni, s azt is meg kell mondanom – mert csak így lehet teljes képet alkotni sanyarú sorsomról –, hogy napokon át nem engedtek kimenni a melékhelyiségre sem.

- Meddig tartott ez az állapot?

- Nem sokkal azután kezdődött, hogy 1951. december végén első kísérletet tettem a történetek feltárására, és írásom nyilván Péter Gáborék kezébe került, s tartott minimális enyhítésekkel, egészen szabadlábra helyezésemig, 1954 júliusáig. Meg kell említenem, hogy az első enyhítést csak úgy tudtam kicsikarni, hogy összetörtem a zárka berendezésének egy részét. Hát ez volt a finom bánásmód velem szemben, a Conti utcai börtönben.

– Mikor tudta meg a felesége, hogy ön él, és hogy reménykedhet a viszontlátásban?

– Talán két-három héttel a kiszabadulásom előtt, Gerő Ernő behívatta a feleségemet a pártközpontba. Közölte vele, hogy életben vagyok, ügyemben vizsgálat folyik, és annak eredményeként hamarosan szabad lehetek. Ez idő tájt történt az is, hogy az egyik kihallgatáson – ez már a rehabilitálási eljárás része volt – megkérdezték tőlem, nem akarok-e találkozni a feleségemmel. Kérdésemre, hogy ez hol történne, azt válaszolták, hogy a börtönben. Mire én kikeltem magamból, és azt találtam mondani, találkozzon Gerő a feleségével a börtönben. Igen ám, csak hogy a feleségem az egész beszélgetés alatt ott volt a szomszédos cellában.

– Akkor hát mégis létrejött a találkozó?

– Igen.

Újra átélve az interjúnak ezt a részét, azt kérdezem magamtól. Miből volt ez az ember, hogy annyi szenvedés és megaláztatás után nem állt bosszút, miután kiszabadult? Talán mert nem volt bosszúálló?

Az engem foglalkoztató másik kérdés: vajon hogy bírta elviselni a felesége, hogy három és fél évig nem tudta, él-e, hal-e a férje? Kádárnét nem volt könnyű megközelíteni. Két ember segített benne. Pontosabban egy asszony és egy férfi. Szipka József moszkvai nagykövet és felesége Kádárék szűk baráti köréhez tartozott. Fiuk a *Népszabadság* munkatársa volt. Amikor meghallotta, hogy szeretném

Kádárnéval férje temetése után
(Rédei Ferenc felvétele)

szóra bírni az akkor már özvegy Kádárnét is, de nem enged közel magához senkit, felajánlotta a segítségét. Összehozott anyjával, aki a Kádár-kötet szerzőjeként s fia kollégájaként, szívélyesen fogadott és segített. A férfi pedig Kádárné Ferenc nevű fiútestvére volt. Vele is egy közös ismerős hozott össze. Hamar szót értettünk, s abban az interjúkötet mellett az is segített, hogy valamikor közös gazdát szolgáltunk.

A Kádárnéval készült, tíz folytatásból álló interjú szintén a *Magyarország* című hetilapban jelent meg. Az első rész 1989 októberében, a lap 40. számában. Amikor először találkoztunk, s előadtam szerkesztőségünk kérését, adjon interjút lapunknak, hallani sem akart róla. Én nem kívánok szerepelni, hangzott az elutasító válasz. Aztán mégis kötélnak állt. A beszélgetések a Cserje utcai kis villában zajlottak le. Az első alkalommal körbevezetett a lakásban. Bemutatta a helyet, ahol harminc évet töltöttek. A villa egy nagy-nak nem mondható, talán négyszobás lakásból állt. Nappali, dolgozó, mennyezetig érő könyvespolcokkal, egy heverővel, amelyen néha Kádár ledőlt pihenni. Ott helyezték el Hruscsov ajándékát, egy 1974-es évjáratú Junoszty televíziót. Le volt takarva egy terítővel. Kádárné: mi nem néztünk televíziót, ha időnk volt, inkább olvastunk. Aztán volt még egy hálószooba, ebédlő és konyha. Az egész nem sokkal volt tágasabb és nagyobb, mint a mi Lajos utcai lakásunk. A berendezésről Kádárné büszkén sorolta, mit hol s mennyiért vásároltak. A bútorok többségét a Bizományi Áruházban, s mutatta a blokkokat. (Talán éppen az apósomtól, aki ott a bútorosztályt vezette.) A hálóberendezésének még a számláit is megmutatta. A konyha meg hasonlított a mi konyhánk berendezéséhez. Használt, zöld-fehér színűre festett darabokból állt. Asztal, két hokedli, egy tálalószekrény és falikút. Jó időben gyakran ültek a teraszon. Arról az egyik irányba a Gellért-hegyig, a másikba meg a Dunakanyarig is elláthattak.

Az első beszélgetés azzal kezdődött, hogy megkérdezte, kérek-e valamit. Például egy whiskyt. Azt válaszoltam, elfogadom, ha jeget is kaphatok hozzá. Asztalra helyezte az üveget és a poharakat, aztán ment a konyhába. Egy szódavizes palackkal és jeget tartalmazó tálkával tért vissza. Szolgáljam ki magam, mondta. Aztán magának kevés italt töltött a pohárba, és vízzel hígította. Kezdődhetett az interjú.

– Noha abban állapotunk meg, hogy időrendi sorrendben tárgyaljuk az eseményeket, bizonyos jelenségek arra kényszerítenek, hogy időszerű kérdéssel indítsuk a sorozatot.

– Hát csak rajta.

– Egyik hetilapunk több alkalommal is szenzációként tálalta a hírt, miszerint Czinege Lajos volt honvédelmi miniszter 1968-ban rálőtt Kádár Jánosra, s a golyó átfúrta a vállát. Ha valakinek, akkor önnek erről tudnia kellene.

– Ez éppoly szemenszedett hazugság és rágalom, mint megannyi más, ami az utóbbi időben az uramról s rólunk egyes magyar lapokban napvilágot látott.

– Megkérdezték önt a szóban forgó lap szerkesztői?

– Engem senki sem kérdezett.

– Az interjút felkonferáló szövegben azt ígértük olvasóinknak, hogy az aktuális kérdésekre adott válaszok után, az időben visszanyúlva, időrendi sorrendben tárgyaljuk az eseményeket. Kezdjük a családdal. Hányan voltak testvérek?

– Négy gyerek volt a családban, de csak hárman nőttünk fel. István, a bátyám, úgy emlékszem, vízvezeték-szerelőnek tanult, Ferenc meg fiatalkorában a rendőrséghez került.

– Édesapjának mi volt a szakmája?

– Apám nem rendelkezett szakképzettséggel, cukorgyári munkás volt. Hol itt, hol ott dolgozott. Nem panaszként, csak tényként említem, nem volt felhőtlen az ifjúságunk. Én is meg a fiúk is szakszervezeti iskolába jártunk, és ott sokat tanultunk. Jól éreztük ott magunkat.

– Mikor került kapcsolatba a párttal?

– 1937 óta vagyok párttag.

– Önnek mi volt a foglalkozása?

– Én négy polgárit végeztem, és kereskedősegéd lettem. Ebben a minőségben dolgoztam üzletekben, huzamosabb ideig egy illatszerboltban. (Ott ismerkedett meg az üzlettulajdonos fiával, Róna Ottóval, akivel később összeházasodtak.)

– Kádár Jánossal az illegalitás éveiben ismerkedett meg, vagy a kapcsolat később szövődött?

– Én 1933-ban találkoztam vele először. Nem romantikus történet, a mozgalomban ismerkedtünk meg. Aztán úgy alakultak a

dolgok, hogy 1944-ben, egy ideig Bródy Sándor utcai lakásunkban húzódott meg mint albérlő. Fedőnéven volt bejelentve.

– A felszabadulás után hol kezdett dolgozni, mivel foglalkozott?

– Azok mozgalmas idők voltak. Több helyen is dolgoztam pártmunkán. Aztán a Belügyminisztériumba irányítottak, onnan meg az Államvédelmi Hatósághoz. Onnan rúgtak ki, amikor az uramat letartóztatták.

– Mikor váltak el Róna Ottótól?

– A pontos dátumra már nem emlékszem, de az biztos, hogy 1946-ban történt. (Az ismerkedő beszélgetés közben az is elhangzott, hogy Kádár János és közte akkor szövődött a kapcsolat, amikor a nyilas időkben házuk pincéjében bújtatták. Oda hordta neki az ennivalót. Aztán megvallotta: „összeszerelmesedtünk”.)

– Akkor kötöttek házasságot Kádár Jánossal?

– Á, dehogy. Nem volt az nekem olyan sürgős. Nem kislány voltam már, akinek sürgős a férjhez menés. 1949-ben esküdtünk meg.

– Kik voltak a tanúk?

– Az enyém Péter Gábor, a férjemé meg Kovács István, aki akkor a Politikai Bizottság tagja volt és KB-titkár. Most lett volna a negyvenéves házassági évfordulónk, de azt már nem érhettem meg szegény.

– Szeretném, ha ugranánk egyet az időben, és beszéljünk az 1951-es letartóztatásról. Hogy emlékszik vissza arra az időre?

– Pontosan emlékszem mindenre. Azt nem lehet elfelejteni. Abban az évben, februárban pártkongresszus volt, a férjemet pedig április 21-én tartóztatták le. Fényes nappal, az utcán rabolták el Péter Gáborék.

– Ha jól tudom, önök már akkor is itt laktak.

– Igen, itt laktunk. Amikor ide beköltöztünk, ez egy elég elhagyott vidék volt. Még az utca sem volt lekövezve.

– Mi volt aznap az ebéd?

– Hát arra aztán igazán nem emlékszem. Mi mindig nagyon szegényen étkeztünk. Az uram kis evő volt, s nem sokat adott az étkezésre. Éppen az ebédnél ültünk, amikor csöngött a telefon. Én csak azt hallottam, amit ő mondott. „Igen, ebéd után megyek be. Hát hová mennék, a pártközpontba.” Aztán elment, és több mint három év múlva jött vissza.

– A telefonbeszélgetés után nem kérdezte, miről volt szó?

– Egy szót sem szólt. Elkészönt, és ment vissza a helyére. Vagyis a börtönbe.

– *Mi lett a folytatás?*

– Aznap este hiába vártam az uramat. Úgy tíz óra tájban megjelent Janikovszky ezredes, két egyenruhás kíséretében, s mutatta: házkutatási parancssal jött.

– *Akkor már sejtett valamit?*

– Hát, ha azt mondja nekem, hogy házkutatási parancsuk van...

– *Azt nem mondta, hogy a férjével mi történt?*

– Nem. De akkor már túl voltunk a Sólyom- és a Rajk-ügyön. Sejtteni lehetett, mi következik. Az is szeget ütött a fejembe, hogy akkor már vagy kilenc hónapja tartott valami pártvizsgálat. De az én uram nekem egy szót sem szólt.

– *A vele készült interjú közben nekem azt mondta, szégyellte, hogy őt mivel gyanúsítják.*

– Februárban már sejtett valamit. Amikor a kongresszusra indulunk, ahová engem is meghívtak, a tükör előtt állva, a nyakkendőjét kötve, azt mondta nekem: ne lepődjek meg, ha a kongresszus végén semmilyen bizottságba nem választják be. Ez volt az egész magyarázat.

– *Aztán mégis mindenhová bevásárolták, majd törölték a jegyzőkönyvből.*

– Nem tudom, hogy erről beszéltünk-e. Neki az volt az elve, hogy a családban nem politizálunk.

– *Mi történt a házkutatás után?*

– A házkutatás éjjel kettőig tartott.

– *Önt itt hagyták a lakásban, vagy őrizetbe vették?*

– Nem, akkor éjjel engem itt hagytak.

– *Aztán Janikovszky érte jött?*

– Igen. Azt hiszem, egy kicsit meg volt hökkenve. Azt hitte, el fogok ájulni.

– *És hová vitték?*

– Az öcsémekhez. Ferenc most is ott lakik a Fő utca egyik mellékutcájában.

– *Miért oda, miért nem a börtönbe?*

– Akkor voltak a kitelepítések. Janikovszky azt kérdezte, hol élnek rokonaim, hova mennék szívesen. Azt mondtam neki, hogy én

itt születtem, itt éltek a szüleim. Engem a sírok és az élők is ide kötnek. Önként nem megyek vidékre...

– *Így került az öccséhez?*

– Igen. A kísérem kiszállt a Batthyány-csarnok előtt, és visszazólt: a viszontlátásra. Én meg azt válaszoltam, hogy akkor lássam, amikor a hátam közepét.

Következő lépésként kirúgták az állásából, aztán kizárták a pártból. Az indoklás: „*Férje pártellenes cselekedet miatt ki lett zárva a pártból, jelenleg le van tartóztatva. Mint közvetlen hozzátartozójának, tudnia kellett a férje ügyéről. Mivel azt a pártnak nem jelentette, nem való a pártba. Elvtársi üdvözléssel: Biszku Béla X ker. PB titkár.*”

Azért ott zárták ki, mert akkor már a X. kerületi Fokos utca 13-ban lakott. Már nyolc hónapja volt munka nélkül. A lánynevére kért papírokkal sem tudott elhelyezkedni. Aztán egyszer az Államvédelmi Hatóság egyik embere elvitte a Vágóhíd utcába. Egy ház előtt megállva, a kísérője azt mondta: ez egy Játékáru Szövetkezet. Keresse az elnököt, ő már mindent tud.

– *Beszéltünk a babagyárról. Meddig dolgozott ott?*

– Addig, amíg az uram ki nem szabadult, sőt még utána is egy darabig.

– *Apropó, elvált a férjétől?*

– Nem!

– *Aztán 1954 júliusában hívatta Gerő Ernő. Hogy zajlott le a találkozó?*

– Gerő akkor a Parlamentben dolgozott, miniszterelnök-helyettes volt. Megtudták, hogy hol dolgozom. Egyik nap, úgy kilenc óra tájban, jött egy ávós, hozott egy levelet. Az állt benne, hogy 11 órára legyek a Parlamentben. Nem sok időt hagytak. Hazaszaladtam, átöltöztem, és öt perccel 11 előtt megjelentem a Parlamentben.

– *Mit mondott Gerő?*

– Arról informált, nem bizonyult igaznak, hogy a férjem jugoszláv kém, meg rendőrspicli lett volna, mire én azt válaszoltam, hogy ezt addig is tudtam. Nem sokkal ezután megint hozott egy levelet az ávós egyenruhás fiú. Azt meg a Szalma nevű őrnagy írta. Azzal hívott a Fő utcába, vagy a Kacsá utcába, hogy most találkozhatok

vele. Beültetett egy szobába, s kis idő múlva megjelent az uram, csontsoványan, köszönt, és kezét csókolt.

– Magukra hagyták önöket?

– Nem. Szalma őrnagy végig bent maradt. Az uram beszámolt róla, hogy folyik a per felülvizsgálata, s valószínű, hogy ekkor és ekkor szabadul.

A tízrészes sorozat hátralévő részében szó volt még Kádár rehabilitálásáról, az 1956 október-novemberi zűrzavaros időkről, amit férjével együtt a Parlamentben töltött. Aztán Kádár egyik napról a másikra eltűnt. Csak később tudta meg, hogy Münnich Ferencsel együtt Moszkvába mentek. Ott állapodtak meg az új kormány megalakulásáról, amit aztán hazatérve Szolnokról jelentettek be.

Szó esett külföldi utakról, a VI. Pál pápánál tett látogatásról, a Titóval és feleségével Brioni szigetén töltött pihenésről, a többszöri moszkvai látogatásról, és a Hruscsov házaspárral kialakult baráti kapcsolatról. Egyszer azonban az is véget ért. Hruscsovot leváltották. Kádár akkor éppen Varsóban tartózkodott. Hazatérve, s a Nyugati pályaudvaron szóba hozva éreztette, zavarja a módszer. Kádárné szerint ez érthető volt, hiszen a két politikus magánemberként is jól megértette egymást. Ha már az ügy szóba került, nem hagyhattam ki a ziccert.

– S a kosár alma története?

– Hruscsov leváltása után magyar pártküldöttség utazott Moszkvába, a november 7-i ünnepségre. Hruscsovék nagyon szerették a magyar almát, különösen a jonatánt. Ezért az uram vitt egy láda almát, és kérte a követséget, adják át az ő jókívánságaival Hruscsovnek és feleségének. Az ünneplés véget ért, a küldöttség már hazautazott, de az almát, amely már közben romlásnak indult, csak nem sikerült átadni.

– Alekszej Adzsubej nemrég a televízióban nyilatkozva említést tett a kosár almáról.

– Csakhogy ő úgy látszik, nem tudta, hogy apósáékhoz csak a második kosár alma jutott el. Az uram ugyanis szóba hozta a dolgot a szovjeteknek, akik azzal védekeztek, hogy nem tudják Hruscsov címét. Kádár dühbe gurult, és azt mondta nekik, talán kérdezzék meg az SZKP Központi Bizottságában, ott biztos meg tudják mondani.

Ezután indította útba a második kosár almát, ami aztán célba ért.

Az utolsó, tizedik részben Kádár leváltásáról, betegségéről, a visszavonulásról beszélgettünk. Kádár pekingi útjára is utalva tettem fel az első kérdést.

– Ön hogy látja, tudatosan készült erre az időszakra?

– Én nem tettem fel neki kérdéseket a pekingi útjával kapcsolatban.

– Ő sem beszélt róla?

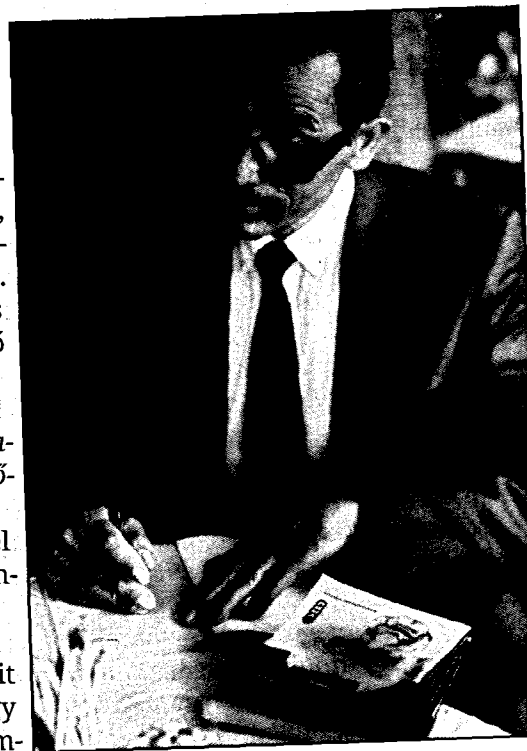
– Egyet tudok. Amit arról beszélnek, hogy ragaszkodott a hatalomhoz, az nem állja meg a helyét. Fegyelmezett volt, mindig azt csinálta, amivel megbízták. Tudok róla, hogy kikötötte, nem vesz részt a PB ülésein.

– Azért, nehogy kialakuljon egy Kádár-párti és egy másik, mondjuk, Grósz-párti csoport?

– Nem, az ilyen élesen nem vetődött fel, hogy Kádár-pártiak. Azért erre vigyázzunk.

– 1988 májusa előtt ő még korához képest viszonylag jó állapotban volt. Fizikailag és szellemileg is, noha már akkor is mutatkoztak a hanyatlás jelei. Ami életútját és korát tekintve nem is csoda. Azért azt kevesen gondolták, hogy a pártértekezlet után olyan gyorsan fog visszavonulni – ahogyan sokan fogalmaznak –, leépülni.

– Nézze, valószínűnek tartom, hogy a visszavonulást megfontolta,

A Végakarat dedikálása

s a jó ügy érdekében cselekedett így, nem akart szalmaszál, vagy is akadály lenni.

– *Úgy érti, hogy félreállításával a kibontakozást akarta segíteni?*

– Igen.

– *Van egy felvétel, amely a pártértekezletről távozóban készült Önökről. Az a magányosságról tanúskodik. A kép aláírása: Ugye itt már senki sem kísér minket? Ön tapasztalta nála ezt az érzést?*

– Nem volt panaszkodó típus. Olyan azért előfordult, hogy nem tudott beszélni Grósszal, mert nagyon el volt foglalva. Az egyik lapban olvastam egy összefoglalást a minap arról az időszakról. Abban többféle variáció szerepel, amire a pártértekezleten állítólag felkészültek. Így arra is, hogy kiknek kell kiesniük a Központi Bizottságból, s ha már oda nem választották be őket, akkor nem kerülhetnek be a Politikai Bizottságba sem.

– *És ön hogyan vélekedik ezekről a dolgokról?*

– Mint tudja, én nem foglalkoztam pártpolitikával. Nem hiszi el nekem, hogy én az utóbbi években egyszer sem fordultam meg a pártközpontban?

– *De, én elhiszem önnek. Az ezzel kapcsolatos korábbi megjegyzését közöltük is a lapban. Szóval ön hogyan ítéli meg az akkori eseményeket?*

– Hát, ha igaz, akkor Kádárnak azt a javaslatát is leszavazták, hogy a Központi Bizottságban csak a testület harminc százalékát válasszák újjá. Azután állítólag őt nem választották be abba a bizottságba, amely végül is a kongresszus menetrendjét befolyásolhatta, az új tisztségviselőkre javaslatot tehetett. Ezeknek a lépéseknek megvolt a jelentőségük.

– *Az interjú készítése közben próbáltam őt arról is kérdezni, hogyan ítélte meg a pártértekezlet kimenetelét, illetve azt követően a saját szerepét. Kitérő válaszokat adott. Emlékeztettem, hogy amióta velem találkozik és beszélget, sokat dohányzik. Ha ilyen rossz hatással van rá a beszélgetés, szüneteltessük. Mire így válaszolt: nem ez árt nekem, hanem a passzivitás. A tétlenség gyötörte őt. Erről mi a véleménye?*

– Ehhez nem tudok hozzászólni, de határozottan állíthatom, nem volt sértődött ember.

– *Szó esett a kézműtétről. Amikor én először ültem le vele beszélgetni, az 1989. március 10-én történt, hónapokkal a műtét után. Még*

mindig nem tudta használni a jobb kezét. Nem működött a hüvelyk- és a mutatóujj. Akkor hát sikeres volt az a műtét, vagy nem?

– Nézze, én laikus vagyok, ráadásul érintett.

– *Viszont ha ön nem mond semmit sem, az újabb mendemondákra, félreértésekre adhat okot. Ezt pedig el kellene kerülni. Azt javaslom, mondjon el annyit az olvasóknak, amennyit szükségesnek tart.*

– Ám legyen. Úgy látszik, az újságírói kíváncsiság legyőzhetetlen.

– *Az egészséges kíváncsiság fontos hajtóerő. Másrészt minket a dolgok megismerésében és közreadásában elsősorban az olvasóinkkal szemben vállalt kötelezettség vezérel.*

– Arról már beszéltünk, hogy a műtét előtt az uram jelentkezett, ahogy ő mondta, az egészségügyi főfelügyelőnél, vagyis a belgyógyász orvosánál. Elmondta neki, hogy egyre nehezebben tudja használni a jobb kezét, és ez akadályozza a munkában. Specialistát kellett keresni, s a dolog más okok miatt is egyre húzóódott.

– *Volt már korábban is baj a kezével?*

– Igen. Ha jól emlékszem, tizenhat évvel azelőtt is meg kellett műteni a jobb kezét.

– *Milyen jellegű volt? Hogy nevezték az orvosok a betegséget?*

– Úgy hívják, bonyezsugor. Tudja maga, hogy mi az? Én sem tudtam, de megtanultam. A bonye az a hártya, ami az izomköteget összefogja, s a betegség ennek a hártyának az összezsugorodása. Én legalábbis így tudom.

– *Mégis miért késlekedtek annyit a műtéttel?*

– A késedelmet az uram okozta azzal, hogy miután megtudta, hogy a műtét után egy ideig tétlenségre lesz kárhoztatva, bizonyos dolgokat még el akart intézni. Például jelen akart lenni a november 7-i szovjet fogadáson, mert ha ott nem jelenik meg, azt sokféleképpen lehet magyarázni. Ilyen okok miatt húzóódott a műtét, szeptember elejétől november közepéig. Aztán bevonult a kórházba, megcsinálták a műtétet. De azt hiszem, jobb lesz, ha kikapcsolja a magnetofont. Legalábbis én nem szeretném további részletekkel traktálni az olvasókat.

– *Jó, akkor folytassuk a beszélgetést azzal, hogy a lábadozás után Kádár János még jó ideig bejárta dolgozni, hiszen eközben készítettük mi is vele az interjút. Aztán egyszer csak nem jelentkezett többé a munkahelyén. Mi történt?*

– Emlékezetem szerint a munkából azután maradt ki, amikor

egyszer ismét felszólalt a Központi Bizottság ülésén. Az időpontra nem emlékszem.

– *Én viszont igen, mert április 10-én találkoztunk vele utoljára. Oda kérte Grósz Károlyt is. Az ő jelenlétében határozta el, hogy megjelenik és felszólal a KB két nappal későbbi (április 12-i) ülésén, ha nem tiltja meg neki a főtitkár.*

– Igen, és közben lemondatták az elnöki tisztségéről. Bár én ma sem értem, kinek és miért volt erre szüksége, miért kellett egy súlyos beteg embert megszégyeníteni? Volt, akiket megkérdeztem. Ki így, ki úgy indokolta. Egy harmadik úgy vélte, hogy a párt nem bírja ki, ha Nagy Imre újratemetésekor Kádár János az MSZMP elnöke.

A Kádárnéval készült interjú sorozat utolsó részében még szó volt arról, hogy a felmentés előtt Grósz meglátogatta őket otthonukban, s akkor tárgyalhattak a dologról. Ő nem hallotta, mit beszéltek, mert a férje kiküldte a szobából. Ezt nem rosszalta, hisz neki semmi köze sem volt ahhoz, miről tárgyal a párt elnöke és főtitkára, mondta nekem egy kérdésre válaszolva. Azután következett az a jelenet, amikor Kádár el akart távozni a villából, mondván, hogy az most már nem jár nekik. Szándékáról csak nehezen sikerült lebeszélni.

– *Nem volt tisztában vele, mi történik körülötte?*

– Én arról nem szeretnék beszélni, hogy mennyire volt tisztában az eseményekkel, mennyire nem, de talán jellemző egy kicsit az akkor hozzám intézett kérdése: mondd, ez még az a párt, amelyikbe én beléptem? Azt mondtam neki, hogy közben kicsit módosultak a dolgok.

39. Téves analízis

Annak az április 10-i, utolsó találkozáson a lezajlását pontosan rögzíti a *Végakarat* című kötet. Egyik mozzanatát érdemes felidézni, mert a *Kádár* című kétkötetes mű szerzője azt állítja: Grósz azért citálta oda a két nap múlva esedékes KB-ülésre Kádárt, mert végleg lehetetlenné akarta tenni.

A Kádár irodájában lezajlott beszélgetésen az ő kérésére jelen volt Grósz Károly, az MTI egyik vezérigazgató-helyettese, korábbi KB-osztályvezető-helyettes, Major László a KB-iroda vezetője, Bartháné állandó orosz tolmács (?), és én, az interjú készítője. A beszélgetést Kádár irányította. Saját egészségi állapotára utalva sajnálkozását fejezte ki, hogy nem tud úgy részt venni a munkában, ahogy szeretné. Jelezte azonban, hogy a két nap múlva esedékes központi bizottsági ülésen jelen akar lenni.

– Nem tiltja meg nekem, hogy ott legyek? – kérdezte az utódját. Olyan hangsúllyal, hogy abból nyilvánvaló volt, kéri, teljesítsék a kívánságát.

Grósz azt válaszolta, hogy meg nem tilthatja, de egészségi állapota miatt azt javasolná, ne vegyen részt a KB-ülésen. Majd a beszélgetésnek ez a része azzal zárult, hogy „...ha mindenáron ragaszkodik hozzá, javasolom, hogy jelenjen meg a tanácskozáson, mint a párt elnöke. Nyissa meg, mondjon néhány mondatot arról, amit saját helyzetéről nekünk is előadott. Ezután átadhatja a munkát a soros elnöknek, ő pedig nyugodtan eltávozhat, hiszen mindenki megérti nehéz helyzetét.” Ez nem arról tanúskodik, hogy Grósz az elődje megsemmisítésén munkálkodott volna.

Huszár Tibor, a kétkötetes mű szerzője, azt is feltételezi, Kádárra nyomasztóan hatott annak az interjú közbeni felidézése, hogy 1957-ben Róna Ottóék lakásán találkoztunk először, onnan emlékezhet rám. A szerző itt is sajátos kombinációjának áldozatává válik. Úgy véli, Kádárban félelmet keltett emlékezni arra a Rónára, aki a háború után egy időben a Budapesti Rendőrfőkapitányság politikai osztályán teljesített szolgálatot. Talán nem tudta, a keze

alá dolgozók nem néztek utána, hogy a főkapitány-helyettes meg éppen Kádár János volt. Az illegalitás éveiben kialakult kapcsolatuk okán talán éppen ő segíthette álláshoz Rónát? Ez már csak azért is érthetetlen, mert azt viszont tudnia kellett, hogy az illegalitásba vonult Kádárt egy időre Róna és felesége fogadták be, albérlőként, fedőnéven. A nyilasok hatalomátvétele után házuk pincéjében rejtegették. Oda hordta neki az élelmet Róna akkori felesége, Tamáska Mária. Ahogy Kádárné fogalmazott a vele készített interjúbán, „összeszerelmesedtek”, aztán a háború után össze is kötöztek, majd összeházasodtak.

Annak ellenére sem szakadt meg a kapcsolat. Az 1957-ben Rónáék lakásán létrejött találkozáson azt tapasztaltam, hogy a két férfi jó barátságban van. Ottó Jánoskámnak szólította vendégét, karofogva vezette a kártyaszobába. Kádárné és Róna öleléssel, puszival köszöntötték egymást, ugyanígy Mária és Róna felesége. Ha nem barátok voltak, miért mentek Rónáékhoz? Egy szendvicser, egy pohár borért, az utipartiért? Aligha. Inkább talán az illegalitás éveiben fogant, halálukig fennmaradt baráti kapcsolat játszott benne szerepet. Annak ellenére, hogy Kádár elcsábította Róna feleségét. Kádárné ezt szebben fogalmazta meg. Egy szó, mint száz, a Róna név említése nem kelthetett bizalmatlanságot Kádárban.

Talán éppen ellenkezőleg. Hiszen egyik barátjának a barátjával ült asztalhoz, hogy az utókorra hagyományozza életének és munkásságának legfontosabb mozzanatait. A kötelességét teljesítette.

Huszár professzor úr, *Kádár* című könyvének 2. kötetéből (309–312. oldal) idézném az interjú létrejöttére, annak céljára és a személyemre vonatkozó részeket.

„Kádár naptárában 1989. március 10-én szerepel először a bejegyzés: Kanyó András (interjú) 13–18 h. Vállalta a beszélgetéssorozatot, mert Rétsági György szavait idézve, azt mondták, az MSZMP-nek szüksége van arra, hogy a párt lapja dokumentuminterjút készítsen vele, és ő úgy döntött, hogy ezt a pártnak megteszi. Márciusban rettenettel beszélt a fekete dobozról. Állapota az interjú közben, Rétsági professzor megítélése szerint, minőségileg romlott: a végén már nem tiszta tudattal cselekedett.

Kérdés: miért, vagy kinek az ösztönzésére készült ez az „életinterjú”? Anélkül, hogy kétségbe vonnánk Kanyó András őszinte riporterri hevületét, bizonyosan állítható: Grósz Károly engedélye

nélkül a *Népszabadság* nem jelölte volna ki e feladatra az egyébként külpolitikai újságíróként ismert, ÁVH-s előélettel rendelkező Kanyó Andrást... Magas tét mellett folyt a játszma, amelyben Kádár személye csak eszköz volt. A feltételek azonban egyenlőtlenek voltak. Kádár tudata csak néha tisztult fel, szinte ösztönszerűen védekezett. Kanyó a nyomozóriporter következetességével igyekezett beszédre kényszeríteni Kádár Jánost azokról a kérdésekről, amelyekről korábban hallgatott.” (Senki sem kérdezte. K. A.)

Először is, Kádárt nem kellett „beszédre kényszeríteni”. Aki olvasta az interjút, akár a később megjelent kötetet, annak a számára világos kellett hogy legyen: Kádár folyamatosan és összefüggően válaszolt a kérdésekre. A rákérdezés nem kényszerítés, az újságírás eszköztárához tartozik.

Ebben a szövegrészben a professzor úr azt is felrója nekem, hogy az interjú fontos pontjait ellenőriztettem a Párttörténeti Intézettel. Ez egyenesen kötelességem volt. Nem adhattam közre úgy az interjút, hogy a szabad beszédben Kádár által elmondottakat ne vessem össze a korabeli dokumentumokkal. Nem azért, mert nem hittem neki. Hanem azért, mert a feltett kérdésekre minden segédeszköz nélkül, szabadon válaszolt. Az ember feje nem káptalan. Két évtized távlatából nem emlékezhetett pontosan, mi hangzott el például a Dubcekkal létrejött komárnói találkozáson. Amit arról és Csehszlovákia megszállásáról elmondott, egyezett a Párttörténeti Intézetben őrzött dokumentumokkal. Ezt tapasztaltam egyéb témák ellenőrzésekor is. Engedelmet kérek. Professzor úr nem ellenőriztette a saját kötetébe kerülő adatokat? Dehogynem. Kellott engedelmy a zárt anyagokba való betekintésre? Persze hogy kellett. A mi esetünkben sem volt ez másként. A Párttörténeti Intézet archívumának használatához a párt főtitkára adott engedélyt. Ő szólt Balogh Sándornak, az intézet vezetőjének. Ott találkoztam először Gosztonyi Péterrel. Mindketten az intézet igazgatójára vártunk. (Két munkatárs segített. Az egyik Standeisky Éva történész volt.) Érdekes, ő már tudott a még el sem kezdett interjúról. Szeretett volna részleteket hallani.

Ami az ÁVH-s múltat illeti. Nem önként jelentkeztem. Negyedmagammal, furcsa körülmények között, a Magnyitogorszki Kohászati Főiskola helyett az MDP káderosztálya küldött oda.

Lehet, hogy nemet kellett volna mondanom. Nemcsak én nem tettem, a többiek sem.

Másrészt professzor úrnak és csapatának tudnia kellett, hogy a hírszerzés, ahová kerültem, nem azonos a köztudatban lévő, joggal gyűlölt ÁVH-val. Engem mégis azzal azonosítottak. Ez enyhén szólva igazságtalan, s felér egy becsületsértéssel.

A professzor úr kötetében az is olvasható. „Az interjú és Kádár elhíresült április 12-i beszéde között feltételezésünk szerint közvetlen a kapcsolat, s nem csak Kádár mentális Én-jében.” Ezt nem lehet kizárni. Bár állítom, hogy az interjú készítése közben nem tapasztaltam, hogy Kádár agya kihagyott volna. Azt sem, hogy félrebeszél. Ha valamire nem emlékezett pontosan, azt rögtön megmondta, s arra is volt szava, hogy az ellenőrizhető a dokumentumokban.

A 311. oldalon azzal a gondolattal indít, hogy „...Grósz nem akarta vállalni annak az ódiumát, hogy egy testületi ülésen neki kelljen majd felsorolni Kádár „bűnlajstromát”. Az erőviszonyokat mérlegelve jutott arra az álláspontra, hogy szövegezze meg Kádár az őt terhelő állításokat, azzal az indokkal, hogy ez a párt érdekében történik, s az ő érdekeit is szolgálja. Felidézi az elnök és a főtitkár február 23-i találkozáját. Kizártnak tartja, hogy Kádár ne kérte volna ki a tanácsát, s az is, hogy Grósz ne látta volna: Kádár csak egészségi állapotának veszélyeztetésével válaszolhat. A feltételezett elgondolás szempontjából a befolyásolhatóság, a szöveg manipulatív alakíthatósága előny volt és nem hátrány.”

Erre csak azt mondhatom, hogy a pszichoanalízis téves következtetéshez vezetett.

Ezzel összefüggésben arra hivatkozik, hogy Kádár korábbi, nem mindig koherens szövegeit Óvári Miklós KB titkár hozta nyomdakész állapotba. „Miért ne lehetne a kihallgatásokban járatos, egykori állambiztonsági tiszt és jó tollú újságíró Kádár János új Óvári Miklósa?”

Tisztelt professzor úr, ez egy tördőfessel felérő bók. Nem jár érte köszönet. Csak a valóságot tudom vele szembeszegezni. Először is. Grósz már nem tud védekezni. Ezért szeretném ismét leszögezni. Az interjú ötlete tőlem származik, s úgy jött létre, ahogy azt fentebb már leírtam. Grósz sem volt hiba nélkül, de nyílt, egyenes embernek ismertem meg. Nem olyanak, aki fondorlatos kombinációkat szövöget a hatalom megszerzésére. Azt éppen Kádár segített

ráruházni. Talán azért, mert néha vele is vitába szállt, amit mások nem mertek megtenni. Többek közt ezért is kapta a Fejér megyei, majd a borsodi pártfunkciót. Keményebben fogalmazva, egy időre száműzték a hatalom központjából. Előnyére vált a két megyei titkárság. Kicsiben láthatta az országot, tisztább képét nyerhetett a valóságról, mint a Jászai Mari téri, ködös magasságból. Lehet, hogy Kádár ezt a tanulási folyamat részének tekintette? Amit professzor úr Grósznak tulajdonít, az szerintem egy minden alapot nélkülöző kombináció.

Ami az interjú Kádár egészségére tett romboló hatását, s Rétsági professzor erről szóló véleményét illeti. Grósz mondta, de nem tudom bizonyítani. Ő is feltette a kérdést Rétságinak. Az orvosprofesszor azt felelte: az interjúnak többféle hatása lehet. Az egyik, hogy felzaklatja, s árt az egészségének. A másik, hogy jótékony hatást gyakorol rá, ha kibeszélheti az évtizedek alatt magában hordott, s rá nézve is súlyos következményekkel járó történeteket.

Rétsági is azt ajánlotta neki, hogy járjon be a munkahelyére, dolgozzon. Csakhogy a leváltása előtt nem alakítottak ki számára egy olyan munkakört, amely ha nem is a korábban megszokott tempóban, de rendszeres, értelmes tevékenységre kényszerítette volna.

Azt tapasztaltam, hogy bár nehezen állt rá az interjúra, a beszélgetések közben felszabadultan viselkedett. Mintha jólesett volna neki, hogy kibeszélheti magát, s azzal érdemi munkát végezhet. Az, hogy Kádárnak le kellett tennie a főtitkári tisztséget, nem képezheti vita tárgyát.

A Horthy- és a Rákosi-korszakban elszenvedett súlyos megpróbáltatások, meg a túlhajtott munka kikezdték az egészségét. Kádár nem az interjútól lett beteg.

Nem hagyhatom válasz nélkül professzor úrnak azt a megfogalmazását sem, amelyben új Óvári Miklósként aposztrofál engem. Olyannak, aki befolyásolhatta az interjúalanyát, aztán a válaszokat kedve szerint manipulálhatta. Professzor úr felteszi a kérdést: „Miért ne lehetne a kihallgatásokban járatos egykori állambiztonsági tiszt és jó tollú újságíró Kádár János új Óvári Miklósa?”

Tisztelt professzor úr! Nem befolyásoltam az interjú alanyát. Nem adtam a szájába olyan válaszokat, amiket ő nem mondott. Talán elfeledkezett róla, hogy én a magyar újságíró-iskola mellett kijártam egyik-másik szocialista ország (Németország,

Szovjetunió) újságíró-iskoláját is. Nem beszélve a bonni tudósítóként szerzett tapasztalatokról. Ott azt tanultam, hogy az újságíró szabadon kérdezhet. Nem kell tekintettel lennie a kérdezett hivatalára vagy korára. S ha a válasz nem elégítette ki, joga volt rákérdezni. (Zusatzfrage.) Ez nem vallatás.

Ami pedig „az egykori állambiztonsági tiszt és jó tollú újságíró...” minősítést illeti. Köszönöm a bókot. Először is tudni illik, hogy a hírszerző munkakörébe nem tartozik bele a kihallgatás. (Hacsak nem Farkas Vladimírnak hívják az illetőt.) Tudomásom szerint azt a biztonsági szolgálaton belül, a Vizsgálati Osztály munkatársai végezték. Szóval egy egészen más minőségű munkakör. Másrészt egy percig sem éreztem magamat Óvári Miklósnak. Se réginek, se újnak. Ő KB-titkár volt, s ha úgy van, ahogy professzor úr írja, ő korrektúrázta Kádár nyomtatásba kerülő beszédeit. Az teljesen magától értetődő, és nem manipuláció. Az én nyomdába kerülő szövegeimet, és mindenki másét, elsőként a rovatvezető vagy helyettese, aztán a nyomdába adó szerkesztő, és még az adatokat ellenőrző csoport is „manipulálta”. Ez történt egyébként a Kádárral és a Kádárnéval készített interjú szövegével is. Pedig akkor én már uram bocsáss – főszerkesztő voltam.

Kádár egyébként két kérdésre nem adott pontos választ. Az egyik az ötvenhatos események alatti távozása Moszkvába. Erről csak nagy vonalakban, a részleteket többszöri rákérdezésre is mellőzve beszélt. Ami erről azóta kiderült, nyugodtan elmondhatta volna. Alighanem röstellte a módot, ahogy Münnich Ferencsel megszöktek, s kvázi fegyveres őr kíséretében Moszkvába repültek. Ott kellett alkudozni az új hatalmi berendezkedésről, s a kormányalakításról. Nyugodtan beszámolhatott volna róla. Utólag aztán kiderültek a részletek is. Ha úgy lett volna, ahogy professzor úr feltételezi, akkor megpróbálhattam volna kényszeríteni. Ugyan mivel? De nem tettem. Nem volt rá okom. A lényegről beszámolt.

A másik a Nagy Imre-per. Az utóbbi láthatóan nagyon nyomta a lelkiismeretét. Többször is elhangzott: „Miért nem írta alá az az ember?” Ezzel arra utalt, hogy felkérték Nagy Imrét, írja alá a nyilatkozatot, amelyben elismeri az 56 novemberében alakult új kormányt. Ha ez megtörténik, talán nem kerül sor perre, Nagy Imre és társai kivégzésére. Azt Kádár nagyon bánhatta.

Rainer M. János, az 1956-os Intézet főigazgatója vizsgálta a per

dokumentumait. Szerinte az MSZMP KB és a PB többször is tárgyalta az ügyről. Nem hangzott el a halálos ítélet. Kádár fogalmazta meg a határozatot: szabad folyást kell engedni a törvényes eljárásnak. Vida István bíró: semmilyen politikai utasítást nem kapott.

Egyébként az interjú iránti érdeklődésre jellemző, hogy a sorozat megjelenése idején a *Magyarország* példányszámát nem győztük emelni. Kádár halála után a sorozat kibővítve, *Végakarat* címmel könyv alakban is megjelent, ötvenezer példányban fogyott el. Számomra ez értékeli és igazolja az interjú készítésére tett kezdeményezésem jogosságát. S bár ezt nem tette szóvá, elárulhatom: egyetlen fillért sem kértem, s nem is kaptam érte. Nem azért tettem. Az újságírás becsületéért, Kádár egész életútjának, gyarlóságának, sikereinek és hanyatlásának feltárásáért vállaltam. S azért, mert hittem benne, hogy azt valakinek el kell végeznie. Nem viheti magával a sírba a vele és a velünk történeteket. S lám, alighogy elhantolták, egymás után jelentkeztek a Kádárról szóló jó és kevésbé jó kötetek. Az önét az előbbiekhöz sorolom, még ha egyes feltételezéseivel vitatkozom is.

40. Grósz tündöklése és bukása

Az említett kétkötetes Kádár-könyvből vitatom a Grósz Károllyal foglalkozó rész egyes megállapításait is. A most következőkben róla, a hatalom csúcsára jutás utáni szerepéről szeretnék néhány momentumot felidézni. Azzal kezdeném, hogy nem akarta vállalni, s csak Kádár rábeszélésére engedett, s jól kezdett mint miniszterelnök. Minisztertársai dolgozták ki, de az ő nevéhez fűződött az adóreform. Az új arcokat felvonultató kormány feszes, de ígéretes gazdasági programot dolgozott ki.

Jól indult a külpolitikai nyitás is. Az első, egynapos bécsi kiruccanást újabb, fontos találkozók követték. A tervben első helyen szerepelt Moszkva. Ott rövid idő alatt kétszer is megfordult, előbb miniszterelnökként, majd pártfőtitkárként. Az utóbbi alkalommal, a gépen hazafelé tartva, interjút kértem tőle. A kapcsolatokban érlelődő minőségi változásról szólva Grósz említette a sajátos magyar nemzeti érdekek érvényesítését. Amikor azt kértem, fejtsse ki, hogy mire gondol, ki kellett kapcsolni a magnetofont. A válaszában elhangzott, felvetette Gorbacsovna, időszerű lenne a Magyarországon több évtizede „ideiglenesen” állomásozó szovjet csapatok kivonása. Először, valamikor az ötvenes évek vége felé, Hruscsov hozta szóba. Kádár azonban akkor még nem tartotta időszerűnek. Talán mert túl közel volt az ötvenhatban átélt trauma. Nem érezte elég szilárdnak a szovjet fegyverek segítségével visszaszerzett hatalmat.

Grósz és Gorbacsov akkori találkozója idején már egész Európában új szelek fújdogáltak. Ez tette lehetővé, hogy hivatalosan is terítékre kerüljön a csapatkivonás. Gorbacsov nem ellenkezett. Azt válaszolta, hogy szerinte is elérkezett az idő. Kezddjenek el közösen dolgozni rajta, de ne verjék nagydobra. Egyrészt, mert napirenden van a közép-európai haderők csökkentése. A tárgyalásokon mindkét oldal jobb pozíciókat igyekszik kialakítani magának. Másrészt az ügyben Csehszlovákia és az NDK is érdekelt. Velük is egyeztetni kell.

Aztán az ENSZ-közgyűlés soron következő őszi ülésén Gorbacsov maga jelentette be a három országot érintő csapatcsökkentést. A folyamatot a magyar kezdeményezés indította el. Ezt egy jól időzített kiszivárogtatással a magyar és a nemzetközi közvélemény tudomására lehetett volna hozni. Ez azért is jól jött volna, mert Moszkva után Grósz az Egyesült Államokba utazott. Gazdag programmal várták. Találkozó Reagan elnökkel, Bush alelnökkel, Dukakis ellenzéki szenátorral, az amerikai gazdaság és pénzügyi képviselőivel. Az új stílust Washingtonban is érzékelték és üdvözölték. S ha sor kerül a magyar kormány önállóságáról tanúskodó kiszivárogtatásra, az nagymértékben emelte volna a vendég és hazája ázsióját. A látogatás azonban még e plusz nélkül is sikeresnek bizonyult.

A moszkvai és washingtoni tárgyalások értékét lerontotta a gyászos emlékű, Grósz-Ceausescu találkozó. A ravasz conductor 1988. augusztus 25-én magához kérte bukaresti nagykövetségünket. Ő azonban éppen Budapesten tartózkodott. Helyette Hodicska követtanácsos ment el a találkozóra. Vele üzenve hívta meg Grósz a két párt közötti tárgyalásokra. Helyszíneként Aradot, Nagyváradot és Bukarestet, időpontként augusztus 28-át ajánlotta. A külügyi osztály lázadozott. Három nap alatt nem lehet felkészülni. Későbbi időpontot kell ajánlani. Az ügyet megtárgyalva, a

Grósszal, Moszkvából hazafelé

Politikai Bizottság, figyelmen kívül hagyva az apparátus álláspontját, elfogadta az időpontot, s a találkozó helyszínéül Aradot választotta. Úgy vélték, az aradi vértanúk emlékművének koszorúzása emelni fogja a látogatás értékét.

Grósz Károlyon kívül a delegáció tagja volt: Szűrös Mátyás KB-titkár, Szokai Imre, a KB külügyi osztályának vezetője, Szűts Pál bukaresti nagykövet és Major László, a KB-iroda vezetője. A kísérethez tartozott egy tolmács és egy gyorsíró. A delegációt népes újságírócsoport kísérte. A *Népszabadság*ot Rédei Ferenc fotós kollegával együtt ketten képviseltük.

A találkozó előtti nap délutánján a delegáció leutazott Szegedre. Ott töltötték az éjszakát, hogy másnap reggel kipihenve érkezzenek Aradra. A határ magyar oldalán volt egy rövid megálló. A határőrség parancsnoka tájékoztatást adott a határforgalomról. Annak legérdekesebb pontja a Romániából átszivárgó magyarok ügye. A parancsnok szerint napirenden volt az illegális határátlépés. Jöttek családok gyalogosan, egyes emberek. Utóbbiak között olyanok is, akiket a román biztonsági szolgálat, a Securitate küldött. Előfordult az is, hogy valaki traktorral, egy másik meg kombájnnal lépte át a határt. A gépeket persze visszaadták.

Következett a határ másik oldalán a román fogadóbizottsággal való találkozó, s a csapdák sorozata. Az üdvözlés után a fogadóbizottság elnöke egy látszólag ártalmatlan kéréssel állt elő. Arra kérte Grósz Károlyt, tiszteljék meg a román munkásokat azzal, hogy átülnek az általuk gyártott Dacia kocsikba. A delegáció tagjai Mercedes kocsikkal utaztak. Kivéve a főtitkárt. Ő nem sokkal azelőtt Bajorországban járt. Strauss, a tartományi kormány elnöke, Kádár idejében, többször is járt Magyarországon vadászni. Azokra a látogatásokra emlékezve, Grósz jó házigazdaként fogadta. A látogatás végén arról is gondoskodott, hogy a BMW-gyár megajándékozza az új, 500-as széria egy példányával. Grósz azzal utazhatott volna Aradra. Nem így történt. Elfogadta a román ajánlatot. Ezért közbenső települések magyar lakosai hiába vártak a magyar zászlókkal díszített Mercedesekre. Helyettük lehallgató-készülékekkel felszerelt Daciák robogtak a vendégekkel Arad felé. *Egy-nulla a románok javára.*

Aradra érve, a románok nem az egyenes útvonalon, hanem némi kerülővel vitték a delegációt a megyeházára. Ezzel sikerült

kikerülniük a főútvonal csomópontjain várakozó, a küldöttség üdvözlésére felsorakozott magyar csoportokat. *Kettő-nulla a román fél javára.*

Aztán a tárgyalás. A vendég jogán elsőként Grósz szólhatott. Egy alig félórás, a két ország közötti kapcsolatokat értékelő bevezetőt tartott. Megemlítette, hogy az utóbbi időben kedvezőtlenül alakultak a kapcsolatok. Az okok között említette az állítólagos területi követelésünkkel kapcsolatos, igaztalan vádakat. Aggasztónak nevezte a magyar kisebbséget érintő sérelmeket, s a falurombolást, amelynek következtében 13 ezer faluból a találkozó idején már csak 6 ezer létezett. Azt kérte, hogy vizsgálják felül.

E kis bevezető után 10 pontban fogalmazta meg a kapcsolatok javítását szolgáló javaslatokat. Említette egy mielőbbi, felsőszintű tárgyalás előkészítését, a gazdasági és kulturális kapcsolatok fejlesztését. Az utóbbihoz kapcsolódva javasolta, nyíljon Magyar Kultúrház Bukarestben, Román Kultúrház Budapesten. A javaslatok között szerepelt még: a bezárt kolozsvári magyar és a debreceni román konzulátus újraindítása, magyar újságírócsoport látogatása, a magyar kisebbség helyzetének tanulmányozására, a menetrendszerű autóbuszjáratok újraindítása, s végül a falurombolás leállítás. Grósz a vitatott ügyek említésével együtt is az együttműködésre helyezte a hangsúlyt.

Ceausescu egy 2,5 órás beszédet tartott. Tagadta a falurombolást. Azt állította, hogy a területrendezés már húsz éve tart. A magyarok azonban csak most figyeltek fel rá. Falurombolásnak nevezik, és mérgezik vele a két ország kapcsolatát. Szerinte ez a belügyeikbe való beavatkozás. Szembe akarjuk fordítani a lakosságot a pártvezetéssel. Azzal folytatta, hogy a magyar sajtó dezinformálja a tömegeket. Kérte, vessenek véget a román politikát bíráló nyilatkozatoknak. Ezzel összefüggésben említette a június 27-i budapesti tüntetést, amelyet a magyar kormány nem akadályozott meg. Kijelentette, hogy nem akar kultúrházakat. Visszautasította a konzulátusok újraindítására tett javaslatot. Szerinte a kolozsvári konzulátust nem bezárni kellett volna, hanem bebörtönözni az ott dolgozókat.

Vádaskodásokkal tűzdelt előadása közben egyszer csak kiját szotta ellenünk a legsúlyosabb adut is. A román gazdaság fejlődését és teljesítőképességét azzal illusztrálta, hogy képes nukleáris

eszközök előállítására, s ha kell, atombombát is tud gyártani. E bejelentés után kis hatásszünetet tartott. Élvezni akarta a bejelentés vendégekre gyakorolt hatását. Kérdés persze, hogy igazat mondott-e. Az is lehet, hogy csak blöffölt. Azonban nem kétséges, hogy e fenyegető hangú kijelentést a vele szemben ülők s általában a magyarok megfélemlítésére szánta. *Három-nulla Románia javára.*

A tárgyalások első fordulója után ebédszünet következett. Amikor az véget ért, Ceaușescu négyszemközti beszélgetésre hívta vendégét. Még John Tettegah, a Ghánai Szakszervezeti Szövetség főtitkára is tudta, hogy egy ilyen beszélgetés akkor is négyszemközti, ha azon tolmácsok is jelen vannak. Grósznak ezt elfelejtették megszűni a vele lévő munkatársai. Egyedül ment a találkozóra, amelyen a román főtitkár természetesen tolmáccsal jelent meg. Ezért aztán azóta sem tudható pontosan, mi hangzott el azon találkozón. *Négy-nulla a románok javára.*

Következett a kommuniké egyeztetése. Két változat készült. Egy magyar és egy román. A szerkesztők nem tudták eldönteni, melyiket terjesszék a főtitkárok elé. Így aztán mindkettőt odavitték. Miután elolvasták, Grósz megkérdezte vendéglátóját, neki vajon melyik tetszik.

– A miénk, hangzott a válasz.

– Akkor legyen úgy, felelte Grósz. *Öt-nulla a román fél javára.*

A vereséget súlyosbította, hogy a conducator válogatás nélkül ránk szórt gyalázatos vádjait Grósz nem verte vissza. A kolozsvári konzulátus munkatársainak bebörtönzéséről elhangzott, a nemzetközi jogot is sértő, pimasz kijelentéseire nem reagált. A falurombolás ügyére visszatérve úgy fogalmazott, hogy az román belügy. Mondta ezt azok után, hogy első nyilatkozatában azt elítélte, és felülvizsgálatát követelte.

Máig érthetetlennek tartom, hogy a delegáció tagjai – élükön a főtitkár után következő Szűrös Mátyással – miért nem figyelmeztették Grószot már a Daciák felajánlásakor, hogy az egy csapda. Aztán ez a figyelmeletlenség folytatódott a tárgyalások közben létrejött négyszemközti találkozó esetében. Talán a régi beidegződések is szerepet játszottak abban, hogy nem léptek közbe, amikor kellett volna. Megbosszulta magát az is, hogy elhamarkodva jött létre a találkozó. Nem volt idő az alapos felkészülésre. Talán még azt sem vették figyelembe, hogy egy mindenre elszánt diktátorral

ülnek egy asztalhoz, aki semmitől sem riad vissza. Még az atomfegyverrel való fenyegetéstől sem. Nehéz szabadulni attól az érzéstől, hogy Grószot magára hagyták.

Grósz lépéshátrányba került a hazai politikai porondon is. Magyar miniszterelnökként elsőként vett részt az évente sorra kerülő davosi világgazdasági találkozón. Ott több európai ország vezetőjével, gazdasági és pénzügyi emberekkel találkozott. Még haza sem ért, amikor davosi szereplését háttérbe szorította egy nyilatkozat. Pozsgay Imre a PB tagjaként vezetője volt annak a történelmi albizottságnak, amely azt vizsgálta: forradalom vagy ellenforradalom volt 1956. A bizottság határozata: népfelkelés. Ezt, helyzeti előnyét kihasználva, Pozsgay azon nyomban be is jelentette a Kossuth Rádióknak adott nyilatkozatában. Hazafelé utazva, javaslatomra, még a repülőgépen megszületett a főtitkár állásfoglalása. Azt a *Népszabadság* és a *Magyar Hírlap* másnapi száma azonos szöveggel közölte. Lényege: a bizottság állásfoglalását az MSZMP arra illetékes testületének lett volna joga bejelenteni.

A romániai látogatás után a párt szóvivője, Major László tolmácsolta a főtitkár meghívását. Grósz azzal kezdte a beszélgetést, hogy munkatársai szerint a *Magyarország* című hetilap elmegy az országban zajló társadalmi és gazdasági változások mellett. Főként külpolitikával foglalkozik. Ezen változtatni kellene. Olyan javaslat érkezett hozzá, hogy adják a lapot új kezekbe, s engem ajánlottak főszerkesztőnek. A közlés meglepett. Az ajánlatot megtisztelőnek tartottam, de voltak ellenvetéseim.

Nem kell rögtön dönteni, előbb beszéljen a részletekről Andics Jenővel, az agitációs és propagandaosztály vezetőjével, válaszolta a főtitkár. Azzal fogta a telefont, feltárcsázta az illető számát. Csak annyit mondott: most fejeztük be. Húzódozik, de ahogy megbeszéltük, átmegy hozzád. Majd közölte, hogy mire jutottatok. A telefonkagylót a helyére téve felállt, és kezét nyújtott. Az osztályvezetőt csak hírből ismertem. Nemrég került a pártközpontba, előtte a pártfőiskolán tanárként dolgozott. Ott volt vele a helyettese, Csikós József, aki a sajtóból került az osztályra. Rövid bevezető után az osztályvezető azzal folytatta, hogy a főszerkesztő huszonöt éve áll a lap élén. Hamarosan betölti a hetvenet, s nyugdíjba vonul. A helyettese is hasonló korú. Ez tehát tiszta ügy. Aztán sorolni kezdte, hogy ki mindenkit kell elbocsátani a laptól. Első helyen

említette a kitűnő újságíró Gömöri Endrét, a külpolitikai rovat vezetőjét.

Amikor végre szóhoz jutottam, azzal kezdtem, hogy jól ismerem a lapot. Nemcsak olvasom, de időnként magam is írok bele. Ha elfogadnám a megtisztelő ajánlatot, első dolgom lenne változtatni a lapstruktúrán. Megtartva az igen jó külpolitikai rovatot, egy erős belpolitikai és gazdasági rovatot hoznék létre. Személyi ügyekben pedig teljes szabad kezet kérnék. Ekkor az addig csöndben hallgató helyettes ragadta magához a szót. Vehemens főnökét csitítva, azzal kezdte, hogy a főszerkesztő nyugdíjba vonulása tény, azt vele már megbeszélték.

A helyettese is jóval túl van a nyugdíjkorhatáron, s el akar menni. Ez tehát lezárt tétel. Egyetért vele, hogy személyi ügyekben a főszerkesztőnek szabad kezet kell kapnia. A lap még a mostani állapotában is jó színvonalú, de a kor követelményeihez kell igazítani. Egyetértenek abban, hogy a lapot meg kell újítani, s kialakult a váltás észszerű menetrendje. Kezet nyújtva, sok sikert kívánt. Azzal a kézfogással mégis főszerkesztő lettem. Ma sem tudom, miért esett rám a választás.

A hivatalos bemutatkozás, az átadás-átvétel szomorú hangulátúra sikerült. A főszerkesztőt és helyettesét a pártközpont osztályvezető-helyettese búcsúztatta. A távozó főszerkesztő keserű szavai – huszonöt gyönyörű év ért ma véget – érzékeltették, hogy bár tisztes körülmények között vonul nyugdíjba, mégis meg van bántva. Új főszerkesztőként pár szóval jeleztem, hogy minden munkatársra számítok, s hogy a következő napokban a rovatvezetőkkel megbeszéljük a folytatást. Vakrepülés következik, gondoltam, miközben a bemutatkozás után régi munkahelyem, a *Népszabadság* szerkesztősége felé bandukoltam. Felidéztem, milyen arcot vágtak a lap munkatársai. Lerítt róluk, bizalmatlanul fogadtak. Mit mondjak, nem voltam boldog.

Munkába állva, első teendőim egyikeként berendeztettem egy szobát rendes bútorokkal. Aztán meghívtam a hetvenedik évét éppen betöltő elődömet egy kávé melletti baráti megbeszélésre. Ugyanarra az időpontra, rendhagyó lapértekezletre kértem a lap munkatársait.

A főszerkesztő szobájába italt és szendvicseket kértem. Személyesen vásároltam egy akkortájt forgalomba került, több

darabból álló ezüst éremgyűjteményt. Amikor együtt voltunk, akkor közöltem, hogy az előd születésnapjára gyűltünk egybe. A pontosan érkező Pálffy, egykori szobájába belépve, visszahőkölt. Talán arra gondolt, rosszkor érkezett, hogy az egész szerkesztőség együtt van. A társaság felállva, a Happy birthday to you rigmussal köszöntötte. A meglepetés sikerült. Az ünnepelt láthatóan örült a fogadtatásnak és az ajándéknak. Az ünnepelés után megmutattam a neki berendezett szobát. Biztattam, hogy néha nézzen be a szerkesztőségbe. Örülnek, ha megosztaná velem a szerkesztéssel kapcsolatos észrevételeit, annak meg különösen, ha néha írna is. Egyszer kétszer igénybe is vette a szobát, aztán elmaradt.

A lapnál korábban csak egy főszerkesztő-helyettes működött, én azonban kettőt kértem. Azért, hogy több időm legyen a szervezésre, s az írást sem akartam abbahagyni. Voltak terveim, amelyekkel feldobhatnám a lapot. Egy külpolitikust és egy belpolitikust szerzem. Az előbbi posztra az IMO-n végzett, s egy időben moszkvai tudósítóként is dolgozó, több nyelvet beszélő, jó tollú Horváth Józsefet, az utóbbira meg a *Népszabadság* belpolitikai rovatának szerteágazó felső kapcsolatokkal rendelkező, BIG becenévre hallgató munkatársát kértem fel. Egy kis toborzómunka eredményeként hamarosan jöttek az új, fiatal munkatársak. Közéjük tartozott Bächer Iván, aki jó tollú újságíróvá, íróvá forrta ki magát. Örülök, hogy a barátomnak mondhattam. Vele és még néhány, ugyancsak tehetséges, problémaérzékeny új munkatárssal sikerült pótolni a távozások miatt megritkult csapatot. A nemrég még leszállóágban lévő lap példányszáma emelkedni kezdett. Az olvasókat foglalkoztató, társadalmi és gazdasági témákról megjelenő, hangvételükben is újszerű írások, aztán a Horthy István özvegyével, majd a Kádár Jánossal és Kádárnéval készített interjúk feldobták a lapot. Úgy látszott, minden a legnagyobb rendben van.

A pünkösdi királyságnak azonban egyszer csak hirtelen vége szakadt. A társadalomban megindult erjedés nem kerülte el az MSZMP-t sem. Jelzésértékűnek bizonyult a 89 májusában Szegeden rendezett reformkori találkozó. A reformkörök, főként pártbéli fiatalok kezdeményezésére, a pártvezetés néhány tagjának támogatásával jöttek létre.

A szegedi találkozón 110 ilyen szervezet 400 képviselője két napon át tanácskozott. A felső vezetést három PB-tag – Nyers Rezső,

Pozsgay Imre és Vastagh Pál – képviselte. Ők a zárónapi nagygyűlésen a reformkörök és az MSZMP megújítása mellett foglaltak állást.

A lapot velem együtt az egyik helyettesem és egy munkatárs képviselte. A tanácskozásról megjelent beszámoló tárgyszerűen ismertette a szegedi találkozón történeteket. A szerzőnek a pártvezetést sem kímélő, korábban megjelent, kritikus hangvételű cikkei már jelezték a pártszakadás felé vezető tendenciákat. Erre utalt a szegedi találkozó után megjelent *900 ezer Volt* című írás is, amiért Grósz kérdőre vont. A beszélgetésre az egyik moszkvai látogatásról hazatérőben, a gépen került sor. A főtítkárral és kíséretével a gép elejében lévő, függönnyel elválasztott kabinban, az újságírók meg a mögöttes utastérben utaztak. Valahol félúton Thürmer Gyula, a mindenes titkár jelent meg. Hozzám fordulva csak annyit mondott, a főnök beszélni szeretne velem.

A főtítkár a mellette lévő üres ülésre mutatva hellyel kínált, s mindjárt a tárgyra tért. A kezében lévő lapszámban megjelent cikkekre bökkve kifogásolta, hogy az kritizálja a pártvezetést, temeti a pártot. Hogy lehet egy ilyen cikket megjelentetni? – kérdezte.

Pechemre Bächer Iván cikkét nem olvastam, azt a helyettes, Horváth Jóska adta nyomdába. Benne és a szerzőben viszont

Szűrös Mátyással a Grósz-Ceausescu találkozó után

teljesen megbíztam. Együtt voltunk a szegedi reformkörü tanácskozáson, nyomon követtük az eseményeket. Azokról és a várható fejleményekről azonos véleményen voltunk. Ráadásul a reformkörök szegedi, első országos tanácskozása után készítettem egy feljegyzést, saját használatra, de főtítkárnak is megküldtem. Abban, a tanácskozás tárgyszerű elemzése után arra a következtetésre jutottam, hogy a pártot szakadás fenyegeti. Ezt tükrözték a határozatok is. Azok, egyebek közt, az éppen készülő gazdasági terv elutasítását, rendkívüli kongresszus összehívását, Nagy Imre rehabilitálását és újratemetését követelték.

A *Magyarország* pártlapnak számított, a főtítkárnak tehát joga volt észrevételezni. Csakhogy a kérdést – ki az a Bächer Iván, és milyen joggal kritizálja a pártvezetést – nem lehetett szó nélkül hagyni. A kérdőre vonást azzal hárítottam, hogy a szerző az egyik legjobb újságíró, ráadásul nem ellenfél. Amit leírt, az a napi valóság. A pártvezetés megosztott, s nem ura a helyzetnek.

– Halld ezt, Pali, szólj oda Grósz a vele lévő Iványi Pál KB-titkárnak.

Az újságíró, vele együtt a lapot és persze engem ért támadás ellenére szóba hoztam a lap jövőjét. Megemlítettem, hogy miután nemcsak az ellenzék, hanem a reformkörök is többpártrendszerben képzelik el a jövőt, a sajtó át fog alakulni. Azt szeretném, ha a *Magyarország* a szerkesztőség tulajdonába kerülne. Erre már van precedens. A folyamat elkezdődött, amikor Pozsgay hozzájárult, hogy a Hazafias Népfronthoz tartozó *Képes Újság* szerkesztőségi tulajdonná váljon. Ez a Pali hatásköre, otthon majd üljetek le, és beszéljétek meg – válaszolta a főtítkár.

Otthon aztán, némi halogatás után, sor került a megbeszélésre. A KB-titkár kérdésére, hogy képelem el a megoldást, azt feleltem, úgy, hogy a szerkesztőség munkatársai megvásárolják a lapot, s azal együtt a kiadói jogokat.

– Vannak erre vonatkozó számítások? – hangzott a következő kérdés.

– Ugyanannyit fizetnénk, amennyit a *Képes Újság* munkatársai. Egy, azaz 1 forintot.

– Meg akarjátok szerezni a lapot. Ez nem fog menni, barátocskám – fortyant fel a KB-titkár.

A *Magyarország* szerkesztősége megpróbálta függetleníteni a

lapot az MDF vezetésével alakult koalíciós kormánytól. Az útkeresés éppen csak elkezdődött, amikor a Lapkiadó Vállalat új vezetőjének egyik munkatársa szerkesztőségi értekezlet összehívását kérte. Az értekezlet azzal kezdődött, hogy a kiadó – Halbiológusnak becézett – Antall József baráti köréhez tartozó új vezetője úgy tüntette fel, mintha a lap példányszáma visszaesett volna, és nem rentábilis. Erre hivatkozva bejelentette, hogy a szerkesztőséget át kell szervezni. Első lépésként leváltják a főszerkesztőt, és rögtön bemutatta az utódot. A lap példányszáma nem csökkent, éppen hogy emelkedett. De az már nem osztott, nem szorított.

Nem tettek az utcára. Felkínálták a *Pest Megyei Hírlap* főmunkatársi, majd főszerkesztő-helyettesi állását. Nem fogadtam el. Az ügyet jogi útra tereltem. A védelmet a lap ifjú munkatársának barátja, dr. Csomós Tamás, mellesleg a KDNP egyik megyei szervezetében elnökségi tagként politizáló ügyvéd vállalta. A pert megnyertem.

Az ítélet kihirdetése után kollégáimmal együtt a közeli kocsmában leültünk egy italra. Amikor elváltunk, az utcán találkoztam a bírónővel. Köszöntem neki, s megkérdeztem, szabad-e megszállnom. Azt válaszolta, hogy a per lezárult, s egyenrangú állampolgárokként az utcán vagyunk. A beszélgetést azzal zárta, a pert megnyertem, de ne folytassam a hadakozást. A főszerkesztői székbe nem ülhetek vissza. Az ellenfél erősebb. Fogadjak el egy közös megegyezéssel történő elválást. A tanácsot megköszöntem, és megfogadtam. A sikeresen zárult munkajogi perrel véget ért negyedszázados újságírói pályafutásom.

Évekkel később kaptam egy érdekes levelet.

Tisztelt Kanyó Úr!

Az Országgyűlés Nemzetbiztonsági Bizottsága határozatának figyelembevételével, az Önre vonatkozó korábbi biztonsági ellenőrzéssel kapcsolatosan, személyes megbeszélést javasolunk. Kérjük, hogy a személyes megbeszélésen való részvételi szándékát a Nemzetbiztonsági Hivatal főigazgatójának titkárságán – a 131 25 16-os telefonszámon – előzetes időpont-egyeztetés érdekében jelezze. Tájékoztatjuk, hogy amennyiben a fent javasolt megbeszélésen nem kíván

részt venni, az értesítés kézhezvételétől számított 60 nap elteltével, a tájékoztatását megtörténtnek tekintjük, és a biztonsági ellenőrzésével kapcsolatos anyagokat megsemmisítjük.

Budapest, 1997. július 10.

Üdvözlettel: Vidus Tibor vezérőrnagy

A tábornok egy munkatársával együtt fogadott. Az ellenőrzéséről készült anyagokat nem, annak csak egy másfél oldalas összefoglalóját tették elém. Jegyzeteket nem készíthettem, a dokumentumokról másolatot nem kaphattam, azokat meg sem mutatták nekem.

Az Antall-kormány hatalomra jutása után a kiszemelteket, állam-biztonsági kockázatként kezelve, eljárás alá vonták. Állítólag több mint hétszáz főről volt szó. S ha az adat, amit kaptam, stimmel, akkor én voltam a 711. számú. Az ügyre csak a Horn-kormány alatt derült fény.

**MAGYAR KÖZTÁRSASÁG
NEMZETBIZTONSÁGI HIVATAL
FŐIGAZGATÓ**

161/0060/0084/1997.

4. sz. péld.

Kanyó András úr
Budapest, III.
Jablonka u. 25.

Tisztelt Kanyó Úr!

Az Országgyűlés Nemzetbiztonsági Bizottsága határozatának figyelembevételével, az Önre vonatkozó korábbi biztonsági ellenőrzéssel kapcsolatosan, személyes megbeszélést javasolunk.

Kérjük, hogy a személyes megbeszélésen való részvételi szándékát a Nemzetbiztonsági Hivatal főigazgatójának titkárságán – a 131-25-16-os telefonszámon – előzetes időpont-egyeztetés érdekében jelezze.

Tájékoztatjuk, hogy amennyiben a fent javasolt megbeszélésen nem kíván részt venni, az értesítés kézhezvételétől számított 60 nap elteltével a tájékoztatását megtörténtnek tekintjük, és a biztonsági ellenőrzésével kapcsolatos anyagokat megsemmisítjük.

Budapest, 1997. július 10.

Üdvözlettel:
Vidus Tibor
vezérőrnagy

A levél

41. Céget alapítok

A történetek ellenére megpróbáltam talpra állni. Azt ugyanis egy percre sem gondoltam, hogy a *Magyarország* főszerkesztői székéből kiebrudalva karkedvezményes nyugdíjasként életem világomat. A kérdés csak az volt, mihez kezdjek. Zavarban voltam. Bár az MSZMP megújulását időszerűnek és szükségesnek tartottam, megviselt a párt kettészakadása. Jelen voltam a kongresszuson. A változás igényével egyetértettem. Zavarba ejtett viszont, hogy az MSZMP balszárnya, ragaszkodva a régi struktúrához, megalakította a Munkáspártot. Mintha a megújulás nyomán létrejövő Magyar Szocialista Párt (MSZP) nem munkáspárt akart volna lenni. Párttagságom a régiben megszűnt, az újba meg nem léptem be azonnal. Az idő múlásával aztán ez a pártonkívüli állapot szinte észrevétlenül rögzült. Többé nem vonzott a politika. Maradtam, aki voltam. Baloldali, de az eseményeket kívülről szemlélő, immár csak a saját sorsával törődő valaki.

A rendszerváltás nem lepett meg. Azt már előre vetítették a ke-rekasztal-tárgyalások. Kialakult a többpártrendszer. A napvilágra kerülő új pártok közül a Magyar Demokrata Fórum (MDF) tett szert jelentős tömegtámogatásra. Nem volt meglepő, hogy a választásokon többséget szereztek, és koalíciós kormányt alakíthattak. A gazdasági életben jelentkező kapitalista megoldások viszont nekem nem tetszettek. Pedig azokat az Antall-kormányt felváltó MSZP-SZDSZ koalíció is folytatta. Annak következménye lett a magyar ipar egy részének lefejezése. Az sem tetszett. Azzal ugyanis nem csak iparágak tűntek el, vagy kerültek nyugati multik kezére. Egyszerre csak sok lett a munkanélküli. Igaz, egy részük a rendszerváltás előtt is inkább csak a dolgozói létszámot gyarapította.

A rendszerváltás következményeként, másokkal együtt, én is kerestem a helyemet. Bár a talpon maradó *Népszabadság* hívott, de nem akartam többé újságíró lenni. Egyik napról a másikra, a szocializmus puha ágyából én is a kapitalizmus rideg valóságába poty-tyantam. Rossz szemináriumra jártam, szoktam volt mondani, ha

a téma szóba került. A tudományos szocializmus tantárgyból jelesre vizsgáztam a főiskolán. Olyan tantárgyat azonban nem ok-tattak, mi a teendő, ha változik a rendszer. A tétova nyüglődés a magánvállalkozói igazolvány kiváltásához vezetett. Hamar rá kellett jönnöm, hogy azzal nem sokra megyek. Ezért azt feladva, feleségemmel és mozgássérült Jancsi fiammal családi vállalkozást alapítottunk. A cégnek, a Tóth-Kanyó nevetek összevonva, TóKa PR System Bt. nevet adtuk. Tevékenységi körébe felvettük a lap- és könyvkiadást, a rendezvény- és reklámszervezést, ahhoz párosítva a gyártást. Lett levélpapír és névjegy is. A sajátomon, a név alatt, mintha csak szégyen lenne, apró betűkkel, az „ügyvezető” titulus díszelgett.

Itt tartottunk, amikor kapcsolatba kerültem a hazai piacon akkortájt megjelent, nagy nyugati biztosítótársaság egyik vezetőjével. A *Magyarország* olvasójaként, emlékezett rám. Beszélgetés közben egyszer csak azt vettem észre, hogy már rég nem a biztosítási ügyről, hanem rólam folyik a diskurzus. Szóba került a cégünk is, meg hogy az mivel foglalkozik. Ebből született az első megbízás. Tárgyalópartnerem felkért, tervezzünk és gyártsunk nekik cégtáblát a Kuni Domokos utcai központ és az Aranykéz utcai irodájuk portáljára. A feladatot sikerrel teljesítettük, mire kis cégünk újabb megbízást kapott. Gyártsunk és szereljünk fel két nagyméretű reklámtáblát a hegyeshalmi határállomás területén. Az egyik németül, a másik magyarul hirdesse a céget. Egyik szemem sírt, a másik nevetett.

A megrendelésnek örültem, de halvány fogalmam sem volt, hogy fogjuk teljesíteni. A 12 négyzetméteres plakátok és a tetőtéri világító reklámok magyarországi megjelenése nem ért váratlanul. Londonban már az ötvenes években éppen eleget láttam belőlük. Nem is beszélve a Piccadilly Circus egyik épületén villódzó, hatalmas Coca-Cola-neonreklámról.

Londoni nyelvtanárom, Mrs. Simpson mesélte el az üdítőital keletkezésének történetét. Eszerint a Coca-Cola valamikor az Egyesült Államok Alapokmányának elfogadását követő időben került forgalomba. Egy Atlantában élő gyógyszerész indította hódító útjára. John Pemberton eredetileg gyógyszerként használható szirupokat készített. Üzlete fellendítésére azonban elkezdett bort is árusítani. Még hozzá francia eredetűt. Valamilyen izgatószerrel

kicsit megpancsolta, úgy hozta forgalomba. A vásárlók erről mit sem tudtak, de élvezték az új kiszerezésben megjelenő bor enyhén izgató hatását. Fellendült a forgalom. Csakhogy nem sokkal azután életbe lépett az alkoholtilalom. Erre Pemberton úr előállított egy újfajta, alkoholmentes italt. Annak egyik összetevőjéül a Dél-Amerikában honos kokacserje leveléből és a kóladióból sajtolta nedűt választotta. Az új terméket elnevezte Coca-Colának.

José Maria Arguedas, perui író *Mély folyók* című regényében érzékletes képet fest az Andok hegyvidékén élő kecsua indiánok és leszármazottaik életéről, szokásairól. Gyerekkorának jó részét abban a környezetben élte le, s amit könyvében leírt, azt személyesen megtapasztalta.

Egyebek között azt is, hogy az emberek a kokacserje levelét rágják. Az így termelt nyállal jut a szervezetükbe az éhségérzetet csillapító nedv. Annak bódító hatása alatt, ünnepi alkalmakkor, társas összejöveteleken, a férfiak vad tánca közben, felhangzik a középkori hódítók kegyetlenkedéseire utaló ének. Újságíróként Peruban járva, egy vidéki úton magam is hallottam, s egy töredékére máig emlékszem. Valahogy így hangzik:

*Puk tik dzsawar maru, dzsawar rumi dzsawar uru,
Dzsawar maru, dzsawar unu, puk tik dzsawar kocha.*

Az énekekben ismétlődő szavak: vérfolyó, véres víz, véres kő...

Az óriás plakátokkal meggyűlt a bajunk. A tartószerkezet rendszerben a helyére került, elkészültek a plakátok is. Menet közben derült ki, hogy a 12 m² felületű, több sávból álló plakát felragasztása és a sávok hézagmentes illesztése nem egyszerű feladat. Egy mégoly csekély légáramlat is megtekerhette a szelvényt. Erre számítva, azok dupla példányban készültek. Legyen mivel pótolni, ha valamelyik megsérül. Amikor minden a helyére került, újabb küzdelem kezdődött. A sima felület eléréséhez el kellett távolítani a felhordás közben keletkezett buborékokat. A ráncokat hajszerűtől és egy partvis puhaszűrű keféjével simogatva, a buborékokat tűvel szurkálva sikerült sima felületet produkálni. Mire a szerelők végeztek, vérző ujjakkal kászálódottak le a létráról.

Akkoriban egyre több tetőtéri reklám jelent meg a fővárosban. Úgy gondoltuk, azzal is megpróbálkozhatnánk. Multicégeknek és

Az egyik plakátunk ragasztása

bankoknak küldött ajánlatunkra a saját számlavezető bankunktól kaptuk az első megbízást. Telepítsünk éjjel világító neonreklámot a főváros valamelyik forgalmas csomópontjára. Nem kellett messze menni. Ott volt a Flórián térre, s azon túl az Árpád hídra néző, Szőlő utcai panelházsor. A híd tengelyére néző, 84-es épület teteje lett volna az ideális helyszín. Ám azon már ott feszített a Coca-Cola-reklám. Nem baj, gondoltam, ez a szomszédság jót fog tenni a mi megbízónk reklámjának. Miután mindent feltérképeztünk, s a napi utasforgalmat is bemértük, Jancsi fiunk elkészítette a 80 négyzetméteresre tervezett, színes, éjjel világító reklám számítógépes változatát.

A megbízó jóváhagyta, s megkaptuk a kerületi önkormányzat építési osztályának és több más hatóságnak (környezetvédelem, tűzoltóság) hozzájárulását. Kezdődhetett az igazi munka. A kivitelezést a Központi Fizikai Kutatóintézetben működő, de attól jogilag elkülönült Signteknika Műszaki Fejlesztő és Reklámkészítő Kft. vállalta. A reklám jól sikerült. A megbízó elfogadta, s fizette az öt évre szóló szerződésben megállapított, gyártási és üzemeltetési költséget.

Mindeközben nem ültünk ölbe tett kézzel. Ahogy az alapító

okiratban vállaltuk, rendezvényeket is szerveztünk. Az első, amivel felhívtuk magunkra a figyelmet, az „Egységes Európáért” akció. Cégünk felkarolta, továbbfejlesztette, és „Európa 92” névre keresztelte két székesfehérvári, vállalkozó szellemű fiatalember ötletét. László István és Újházi László felkeresi Európa valamennyi fővárosát. A polgármestereknek elviszik a budapesti főpolgármester és a megyei közgyűlések elnökeinek a felhívását: támogassák Magyarország csatlakozását az Egységes Európához.

Ezzel járták be Európát

A TóKa PR System elkészítette a 27 megyei jogú város, illetve Budapest főpolgármesterének felhívását tartalmazó mappát. Abba kerültek az európai fővárosok polgármestereihez címzett, az ország hivatalos nyelvén írott, támogatást kérő levelek.

Borítóját Budapest címere, a Lánchidat és a Parlamentet ábrázoló színes látkép díszítette, alatta az „Európa 92” felirat. Az Egységes Európa gondolatát támogatta a szponzori segítséggel létrehozott, nagy sikerű Fórum. A sikerhez szükség volt a külügyminisztérium, a rendőrség, a határőrség és az Autóklub támogatására. Az egyik tájékoztatta a követségeket, ők informálták az adott ország fővárosának polgármesterét, a rendőrség engedélyezte a HUNGARY rendszámablát, a határőrség biztosította az akadálytalan határátlépést, az Autóklub megküldött partnereit kérte, segítsék a futárok célba jutását.

A két székesfehérvári vállalkozót elsősorban az doppingolta, hogy a fővárosokat összekötő oda-vissza 20 ezer kilométert 23 nap alatt megtéve, Guinness-rekordot állíthatnak fel. A menetrendet ők dolgozták ki. A feladat teljesítését nehezítette, hogy minden érintett főváros polgármesterének át kellett adni a felhívást tartalmazó mappát, és ajánlósorokat kérni tőlük.

Ugyan nem született Guinness-rekord, ám az akció másik része sikerrel járt. Igaz, nem jutottak el minden célba vett fővárosba. Tervüket felborította, hogy a lengyel-szovjet határon túl sokat kellett volna várakozniuk, ezért Moszkvát kihagyták. Franciaországba nem léphettek be, mert a vámok nem fogadták el rendszámként a HUNGARY feliratot. Így aztán Brüsszelbe sem jutottak el, ahol pedig Magyarország uniós csatlakozásának egyik támogatója, Habsburg Ottó várta őket. Ki kellett hagyni Bukarestet is. A román hatóságok ugyanis kifogásolták, hogy nem a nevükre szólnak a gépkocsi iratai, ezért nem engedték őket belépni.

Az Európai Unióhoz való csatlakozással kapcsolatos felhívás így is eljutott az európai fővárosok többségének polgármesteréhez. A pozitív fogadtatást jelzi többek között a bécsi, a bonni, az oslói és a londoni polgármester saját kezűleg írott ajánlása.

Míg az autós túra zajlott, megrendeztük a Deutsche Telekom és a MOM Parkot tervező német cég bemutatását. Rendezvényeinknek híre ment. Ennek is köszönhattuk, hogy egyszer csak jelentkezett kecskeméti iskolatársam, akkor éppen a Nemzetközi Koncertiroda vezetője. Azt ajánlotta, összehozna a Budapesti Tavaszi Fesztivál frissen kinevezett igazgatójával.

Klenjánszky Tamás addig náluk, a Koncertiroda művészeti titkáraként dolgozott. A jó nevű zongoraművészként ismert Kletya – így becézték barátai – megbízható céget keresett. Olyat, amely partnereként és tisztességesen kezelné a gondjaira bízott, Budapesti Tavaszi Fesztivál reklám- és sajtóügyeit. A fesztivál ugyanis feszes büdzsével rendelkezik. Az addig megkeresett cégek meg azt hiszik, hogy az igazgató egy krózus, aki csak ül a pénzen.

A megbízás részleteit hallva (a város díszítésére szolgáló molinók, plakátok, a háromnyelvű műsorfüzet gyártása, vagyis a teljes reklám- és a sajtómunka, szponzorpénzek gyűjtése) megborzongtam. Otthon a megbízással járó nehézségeket sem feledve számoltam be Zsizsinek a találkozóról. Meglepetésemre, ő nem a munka

várható nehézségi fokára, hanem arra koncentrált, milyen kitűnő események résztvevői lehetnénk. Azzal bátorított, hogy addig is mindig valami olyasmit vállaltunk, amit korábban még nem csináltunk. Minden feladathoz új dolgokat kellett megtanulni, s még egyszer sem vallottunk szégyent. Jólesett, hogy egyszerre nyugtatott és biztatott. E beszélgetés után már nem láttam olyan sötétnek a jövőt, mint amikor kiléptem a Budapesti Tavaszi Fesztiválnak is otthont adó, Vörösmarty téri, azóta lebontott, szocreál épületből. Az idő sürgetett. Amikor megállapodtunk, a tér fáinak levelei már sárgulni kezdtek. A feladatokhoz képest hihetetlen közelinek tűnt, a következő év március 11-e. Akkor kezdődött az egy hónapig tartó fesztivál. A programok jó részét a fesztiváIROda munkatársai már lekötötték. Schanda Beáta vezényletével gőzerővel dolgoztak a többnyelvű színes programfüzet tervén, a sajtómunkát Csallóközi Éva irányította. Jó együttműködés alakult ki, jó volt velük dolgozni.

Az egyik legnehezebb feladatnak a szponzorszerzés ígért. Több magyar és multicég megkeresése után rájöttem, az lesz a legegyszerűbb, ha szponzortalálkozót szervezünk. A Mariott Szállóban rendezett fogadásra invitáltuk a lehetséges támogatókat. Védnökként meghívtuk a köztársasági elnököt, aki megígérte,

Göncz Árpáddal

jelen lesz a találkozón. Ezt is tudatták a kiküldött meghívók. Ennek köszönhetően zsúfolásig megtelt a fogadásra kijelölt terem. Egyik meghívott sem akarta kihagyni a lehetőséget, hogy találkozzon Göncz Árpáddal. A rendezvény idejére sikerült megszerezni az első szponzort. Emri Gussi, a Pannon GSM akkori vezetője három éves szerződést és évi 30 millió forintot ajánlott fel a fesztivál támogatására.

Szerencsésnek mondhattuk magunkat, hogy hozzájárulhattunk három egymást követő fesztivál sikeréhez. Mindegyik sok munkát, ám megannyi örömet is jelentett. Az 1996-os talán azért is nőtt annyira a szívünkhöz, mert az volt az utolsó, amelynek előkészítésében részt vehettünk. A számunkra emlékezetes rendezvény programja közben előkerítettem néhány példányt a fesztivált beharangozó plakátból. Az elérhető művészeket, együtteseket felkértük, szíveskedjenek dedikálni. Azokat a fesztivál sikeréhez hozzájárulónak adtam emlékebe. Egyet megtartottam. Dolgozószobánk falát díszíti. Néhányan a dedikálók közül:

Rolla János karmester, Liszt Ferenc Kamarazenekar,
Christoph von Dohnányi karmester, Clevelandi Filharmonikus Zenekar,
Erika Raum hegedűművész, Kanada,
Kocsis Zoltán zongoraművész, karmester,
Fischer Iván karmester, Budapesti Fesztiválzenekar,
Kobayashi Ken-Ichiro karmester, Magyar Állami Hangversenyzenekar,
Izaki Masahiro karmester, a Magyar Televízió karmesterversenyének győztese,
Krzystof Penderecki karmester – zeneszerző, Lengyelország,
A Martha Graham Táncgyűttes tagjai, New York.

Ám napfényben nemcsak virít, de árnyékot vet még a legszebb virág is. Az ember életében sincs ez másként. Nekem jutott a napfényből és az árnyékból is. A kezdeti útkeresés közben a TóKa PR System Bt. kinőtte magát. Mind jelentősebb megbízásokat vállalva, negyedszázadon át kiegyensúlyozottan, nyereséggel működött. Aztán leszállóágba került. Következett a végelszámolás.

42. Végelszámolás

A nagy munkák közötti szünetekben régóta dédelgetett tervek kezdtek beérni. A Horthy Istvánnéval készült, s a *Magyarország* című lapban megjelent sorozat adta az ötletet a *Horthy és a magyar tragédia* című kötet megírására. Azt több éves kutatómunka, s egy Horthy Istvánnéval való újabb találkozó előzte meg. Felkerestük Lisszabon közeli, Quinta de Janes nevű otthonában. A szép házhoz hatalmas kert tartozott. Olyan volt, mint egy tanya. A kötet 2008-ban jelent meg. Nagy sikert aratott, egyszersmind magamra vontam vele a jobboldali sajtó támadását. Ám még a támadó kritikák egy része is tartalmazott figyelemre méltó, szakszerű megjegyzéseket. A tartalmat illetően nyugodt voltam. A kötetet ugyanis a baloldalisággal nem gyanúsítható, Prof. dr. Szakály Sándor hadtörténész lektorálta.

Horthy Istvánné Zsizsivel

A Mindszenty-kötet bemutatóján

A reflexiók másik fele elismerően foglalt állást. Az éles és elismerő kritikák együtt eredményezhették, hogy a tízezer példány mind egy szálig elfogyott.

A siker láttán felmelegítettem az egy ideje már szintén dédelgetett ötletet. Megírom a Mindszenty József bíborosról szóló kötetet. Az aktualitást a boldoggá és szentté avatásával kapcsolatos kezdeményezés adta. Két évvel a Horthy-kötet után megjelenhetett az *Igazságtétel – Mindszenty másik arca* című kötet is. Az, ha lehet, még élesebb személyem elleni támadásokat váltott ki. Az sem hozott zavarba. Várható volt, hogy a kötet miatt támadások érnek. Megnyugtató, hogy nem az egyház részéről. Ott tisztában voltak nemcsak a bíboros erényeivel, de gyengéivel is. A kötet írására készülve, miközben a levéltárakban kutattam, együtt meglátogattuk szülőfaluját, Csehimindszentet. A falu szélén egy tábla hívta fel az odatartók figyelmét, hogy a bíboros szülőfalujába érkeztek. Akiket megszólítottunk, azoktól a bíboros családjáról csak jókat hallottunk. Magára a bíborosra csak kevesen emlékeztek. Fiatalon elkerült onnan. Megtapasztaltuk, milyen egy templom, ha lakat van az ajtaján. Jártunk első nyughelyén, Mariazellben, aztán az esztergomi bazilikában. Beszéltem az őt személyesen ismerő emberekkel, köztük Habsburg Ottóval, a bíboros ügyében egykor közreműködő

alezredessel, a bíboros elleni per semmissé nyilvánítását előkészítő dr. Nyíri Sándorral, a Legfőbb ügyész helyettesével. Érdekes, tanulmányos munka volt.

Úgy látszik, hogy a munka nemcsak örömet okozott, de az energiát is fokozott tempóban fogyasztotta. Ezt a váratlanul jelentkező, nyugtalanító tünetek adták tudtomra. Egyszer csak, az éjszaka kellős közepén, szabálytalan ritmusú, heves szívdobogás tört rám. A szív időnként megiramodott, vágatott, mint egy zabolátlan musztáng a pusztában. Néha megtorpanva, egy két ütemet kiagyott. Ilyenkor az általános gyengeség szédüléssel párosult. Az jutott eszembe, talán itt a vég. Apám éppen annyi idős volt, amikor meghalt, mint én most. A combnyaktörést követő műtét közben mondta fel a szíve a szolgálatot. Meglepett, milyen nyugodtan fogadtam a lehetőséget, hogy velem is valami hasonló történik. Ám nem állt szándékomban megadni magam. Óvatosan, nehogy Zsizsit felébresszem, kikászálódtam az ágyból.

A hálósobából kitámolyogva, a folyosó falának támaszkodva, nagy nehezen eljutottam a nappaliba. Pár percig pihentem, aztán a konyhaszekrény gyógyszeres fiókjából előkotortam a vérnyomáscsökkentő tablettát. Egyet bevettem, aztán vissza a nappaliba, s ledőltem a kanapéra, s elaludhattam. A gyötrelmes éjszaka után fáradtan ébredtem, de a szív tette a dolgát. Szinte már szabályosan működött. Reggelizés közben a részleteket mellőzve számoltam be Zsizsinek. Kérésére megígértem, hogy azonnal orvoshoz megyek. A helyszínen végzett EKG-kontroll a nyomát sem találta az éjszakai rohamnak. Az orvost azonban ez nem nyugtatta meg. Megírta a kórházi beutalót, és mentőt akart hívni. Nem kértem, bementem a saját lábamon, vagyis kocsi-val. A késő délutáni órában a kórház kardiológiáján már csak az ügyeletet találtam. Az egy pillantást vetve a beutalóra, kikérdezett az éjszakai rosszullétről, tisztázta, milyen gyógyszereket szedek. Következett az EKG-t is magába foglaló, állapotfelmérő vizsgálat. Azt befejezve, ellenkezésem dacára, befektetett az osztály szubintenzív felirattal ellátott kórtermébe. Kis tappancsokat rögzítettek a testemre, s összekapcsoltak a monitorral. Az ágy fogságába estem. Gyógyszeres kezelés és párnapos megfigyelés után távozhattam.

Következett egy viszonylagos nyugalmi időszak. Aztán 2011 decemberében, pár nappal karácsony előtt, ismét jelentkezett a

rosszullét. Ráadásul olyan időpontban, amikor orvosi segítséghez jutni nem könnyű. Egy magánklinikán dolgozó orvos ismerősünkhöz fordultam.

A vizsgálatot végző kardiológus megállapítása: Pitvari tachycardia, decompensatio ill. ischaemias eltérés nélkül.

Javaslat: T. Cordarone napi 2X200mg 2 hétig, pénteken és kedden EKG kontroll frekvencia és QT időtartam vonatkozásában.

T: Syncumar napi 2 mg, pénteken és kedden INR kontroll. INR 2 és 3 között legyen.

T: Valsartan napi 2X 40 mg

T: Bisoprolol napi 5mg.

A 2012. 01. 13-án végzett kontroll mindent rendben talált. Attól kezdve, a II. kerületi, Fillér utcai Pulzus Központ rendszeres ellenőrzés alatt tartott. A kardiológus főorvos asszony kezdeményezésére márciusban, az Irgalmasrendi Kórházban, sor került egy elektrofiziológiai vizsgálatra.

A páciens ambuláns betegként veszik fel, s egy éjszakát tölt a kórházban. Pihenten kerül a vizsgálóba, amely sokkal inkább hasonlít egy elektronikus készülékeket kiállító helyiségre, mint kórházi műtőre. Rajtam kívül, az előkészítést végző asszisztens távozása után, összesen ketten vannak jelen. Az egyik orvos a válaszfallal elkülönített részben sorakozó műszerek elé telepszik. Társa a páciens jobb combjának egy pontján, helyi érzéstelenítés után, a vénába helyezi a katétert, amit óvatosan felvezet a szív egyik kamrájába. Amikor minden a helyén van, elektrosokkal, a szív izomsejtjeinek ingerlésével, megkísérlik kiváltani a ritmuszavart. Az orvos az egyes mozzanatokat monitoron követheti.

A zárójelentés. Jobb véna femoralisból végzett 2 katéteres vizsgálat. AH HV normális, SNRT normális. Jump nem volt. Isuprel hatásban sem volt ritmuszavar indukálható. RV apexből és kiáramlási traktusból ingerelve 1 – 2 – 3 programozott extrastimulációval tartós kamrai tachycardia nem volt indukálható. Ritmuszavart tehát a katéteres ingerléssel sem sikerült kiváltani. Így arra sem derült fény, mi okozza az orvosi szakszóval tachycardiának becézett jelenséget. Erősödött a gyanú, hogy a váratlan időpontokban felépő szabálytalan szív működést egy valamilyen okból kialakuló,

stresszes állapot idézi elő. Kerülni kell a stresszes helyzeteket, szolt az orvosi ajánlás.

Orvos ismerősöm a szív ritmusát szabályozó pacemaker beültetését ajánlotta. Kíváncsi voltam, vajon hol tart az életmentő ketyere alkalmazásában a magyar egészségügy. A bárki által hozzáférhető, hivatalos adatok szerint az országban 35 ezren élnek pacemakerrel. Évente 5000-5500 új páciens csatlakozik hozzájuk. Többségük 65 éven felüli. Ki a másfél, ki a négy és fél milliós, saját komputerrel rendelkező – önmagát feltöltő – pacemakert kapja. Szerencse dolga, ki melyikhez jut hozzá? Vagy mint én, valamilyen oknál fogva, egyikhez sem.

A beültetés szükségességét és módszertanát két dokumentum ismerteti. Mindkettő hangsúlyozza, hogy készítői figyelembe vették az amerikai és brit intézetek ajánlásait. Az Egészségügyi Minisztérium részletes, több mint 20 oldalt kitevő dokumentuma nagy súlyt helyez a döntés előtti vizsgálatokra. Jelzi, hogy a beültetések 10-25%-a indokolatlanul történik. Lehetséges, hogy a kórházi zárójelentések alapján ebbe a kategóriába soroltak.

A korral járó romló egészségi állapot csak az egyik oka lett kis cégünk megszüntetésének.

A másik nyomós ok az egymást követő kormányok kisvállalkozásokat sem kímélő adópolitikája. Különös módon ránk is hatottak a multikra és az országban megtelepült külföldi bankokra kivetett extra adók. Saját partnerünk is emiatt nem újította meg a szerződést. Ez végkép lehetetlenné tette a talpon maradáást. A negyedszázon át jól működő céget, 2014-ben végelszámolással meg kellett szüntetni.

43. Győzött a rák

Nemcsak a saját egészségi állapotom, de Zsizié is nyugtalanított. Egyszer csak arra kezdett panaszkodni, hogy a saját kezűleg beépített, s addig mindig kedvelt padlófűtés miatt por van a levegőben. Erre mindennap felmostam az állandó tartózkodási helyül szolgáló, csempézett padlójú nappalit. Ennek ellenére, kis szünet után azt panaszolta, hogy száraz a levegő. Ekkor vásároltam egy párasító berendezést. Azt kívánságra bármikor bekapcsolhatta, s mintha ettől javult volna a helyzet. De csak ideig-óráig. Már nemcsak reggel és napközben, de éjjel is kínozza a száraz köhögés.

Megemlítettem, lehetséges, hogy a levegőhiányt és a köhögést a dohányzás okozza. Jó lenne abbahagyni. Nem hagyta abba, de hogy engem és talán saját magát is megnyugtassa, csökkentette a napi adagot. Aztán átállt egy ártalmatlannak hirdetett, hosszú vékony cigarettára. Ha engem kért meg, hogy a városban járva vegyek neki, mindig a lelkemre kötötte, csakis hosszú vékony Davidovot. Már azt is eredményként könyveltem el, hogy a napi adagot öt-hat szárra csökkentette. Aztán egy időre, kérés nélkül, is letette.

Itt tartottunk, amikor egy napfényes, márciusi vasárnap délelőtt, a várbeli Tóth Árpád sétányon, a korábbiaknál is nyugtalanítóbb jelzést kaptunk. Meglepetést keltett, hogy a parkolóból az Országos Levéltár felé baktatva, az enyhe emelkedőn, Zsizi nehezen szedte a levegőt. Néha meg is kellett állnia. Arra panaszkodott, hogy túl gyors tempót diktálok, emiatt fárad. A levegőhiány azonban az emelkedő nélküli sétányon sem szűnt meg. Ott mondtam neki először, hogy a jelenség arra utal, nincs rendben a szíve vagy a tüdeje.

Megbeszéltük, hogy az első fogadóóráján felkeressük háziorvosunkat. Erre mindjárt hétfőn sort kerítettünk. Észlelésünkről beszámolva, az orvos elvégezte a szokásos rutinvizsgálatot. Vérnyomást mért, megkopogtatta a hátát. Javasolta, keresse fel a kerületi tüdőgondozót. Hozzátette, hogy kicsit várni kell, mert most nem alkalmas. Nem mondta, miért kell várni. Csak utólag hallottuk, hogy talán filmhiány miatt, szüneteltetni kellett a röntgenfelvételeket.

Amikor aztán mégis odajutottunk, a felvételt készítő röntgenorvos arra kérte Zsizsit, fáradjon fel az emeletre. A szakorvos szeretne vele beszélni.

A doktornő nem kért. Kezében a röntgenfelvétellel közölte, gyanús folt látható a tüdön. Annak okát mielőbb tisztázni kellene. A jelenlétünkben hívta fel a Margit Kórházat. Kért egy sürgős CT-vizsgálatot, s megírta a beutalót. Szinte hihetetlennek tűnt, hogy mindössze három napot kellett várnunk. Az orvos gyanúja beigazolódott. A CT daganatot jelzett.

Mielőtt április elején bevonult volna a kórházba, az ismerős magánklinikán csináltattunk egy komplett kardiológiai vizsgálatot. Az eredmény megnyugtató volt. A szív nem károsodott. A kórházban elvégzett vizsgálatok viszont megerősítették a CT jelzését. A citológia rosszindulatú daganatot diagnosztizált. Kezdetét vette a kemoterápiás kezelés. Három nap bent fekvés, két hét szabadság. Az előírás szerint nemcsak a kórházban, hanem otthon is oxigénpótlásról kellett gondoskodni. Napi 14 órában. Annyi időt nem lehetett a gázpalackon lógni. Hogy pontosan mennyit, azt nem ellenőriztük. A szerint használta, ahogy szükségét érezte. Mindenesetre a 20 literes gázpalackot hetente kellett cserélni. Néha éjszaka is szükség lett volna oxigénre. Azt a palackot azonban, a súlya miatt, nem bírtam egyik szobából a másikba cipelni. A kisebb, 10 literes palack szállítását az egyik szolgáltató nem vállalta, a másik meg 60 ezer forintot kért. Arra hivatkozott, hogy a kisebb palackot nem téríti a TB.

Így aztán, ha Zsizsit éjjel felébresztette a mind súlyosabbá váló, száraz köhögés, kitelepültünk a nappaliban elhelyezett palackhoz.

A kemoterápiát a kórház kiegészítette tápanyagokkal és gyógyszerekkel. A hat hónapig tartó kezelés alatt összesen 21-féle gyógyszer írtak fel. Mindjárt az elején kihullott a haja. Étvágytalan lett, nem kívánt enni. Az orvos étvágygerjesztőt rendelt. Én úgy próbáltam segíteni, hogy amikor Zsizi otthon tartózkodott, bármit elkészítettem, amihez kedve támadt. A benn fekvés alatt pedig mindig megbeszéltük, mi legyen a másnapi ebéd és vacsora. Minden kívánságát teljesítettem. Ha történetesen rákot kívánt sült krumplival, koktélszósszal, azt a Nordsee nevű étteremből frissen szállítottam. Amíg lehetett, nem a kórteremben, hanem a folyosón, egy kis asztalkán megterítve étkeztünk.

A kemoterápia és a tápláló menü ellenére, kezelőorvosának kifejezésével élve, a betegség haladt a maga útján. Ezt követni lehetett a kontrollvizsgálatok adatain és a röntgenfelvételeken. Zsizsinek nem számoltam be az egyre nyugtalanítóbb fejleményről. Mindig biztattam, hogy ha tartja magát az előírásokhoz, eszik rendesen, hogy megerősödjön, az segíteni fogja a gyógyulást. Nem láttam rajta, hogy hinne benne. Őt pusztította a kór. A saját testén tapasztalta – állandóan fogyott –, hogy a dolgok nem akarnak jobbra fordulni. De egy szóval sem panaszkodott.

Az első kemoterápiás kúra nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket. Ezért az orvosok az úgynevezett másodvonalbeli, ECO kezelés mellett döntöttek. Kérdésemre, hogy az miből áll, a kezelőorvos azt a választ adta, hogy egy más összetételű gyógyszeradagot állítanak össze. Azt is megkérdeztem tőle, nem lehetne-e sebészeti beavatkozással megállítani a daganat terjedését. Erre azt felelte, hogy ezt a kérdést a sebésznek is feltették. Az ő válasza: műtéti beavatkozás nem jöhet szóba. A sugárkezelést meg sem pendítettem. Ugyanis amikor Zsizi egyszer azt kérdezte: mi lesz ennek a vége, válaszul megemlítettem ezt a lehetőséget. Azt felelte, hogy azt nem szeretné. Egyik betegtársától rosszakat hallott róla. Félt tőle. Az említett betegtárs az a szintén óbudai asszony lehetett, akit rendszeresen kezelésre vittek a Kékgyólyó utcai onkológiára. Alighanem ő beszélt Zsizsinek a sugárkezelésről. Aztán egy kora reggel, a fürdőbe menet látta, hogy ismerősét lepedőben viszik ki a szobából.

Az egyik otthon töltött szabadság után, 2015. október 1-jén, a két benn fekvés közötti, szokásos kontrollra kellett jelentkezni. Akkor már szinte járóképtelen volt. Nem tudtam saját kocsikon bevinni. Mentőt kellett hívni. Magánmentőt. Az állami csak egy napos előrejelzésre vállalta volna a szállítást. Mindent összekészítettem, amire szüksége lehetett, ha hosszabb időre benntartanak. A kontrollvizsgálat eredményeit látva, a kezelőorvos valóban a tartós bennfekvés mellett döntött. Attól kezdve mindennap mellette voltam. A szó szoros értelmében ápoltam. Fürdettem, s ha kellett, WC-re kísértem, amíg még fel tudott kelni. Ereje fogytán már segítséggel sem sikerült. Következett a szoba-WC, éjszakára meg a pelenka. Ekkor már csak az ágyban tudtam mosdatni. Előbb az arcát, a kezeit, felsőtestét elől, az intim részeket, s a lábakat. Látva, hogy

miközben mosdatom, hangtalanul sír, engem is a sírás fojtogatott. Szégyenkezett, hogy magatehetetlen, s túrníe kell mindent, ami vele történik. Hasra fordítva fedeztem fel a fenekén keletkezett felfekvést. A mosdatást befejezve, a felfekvés kezelésére kenőcsöt vásároltam a házi patikában, s elláttam a sérülést.

Ekkor már nem lehetett levinni az alagsorba röntgenre. Azt egy mozgó röntgengéppel kellett megoldani. Kezelője laktanyát idéző, harsány köszöntéssel tolat be vele a háromágyas, igencsak szűk kórterembe. Az ajtó mellett egyeske, középen Zsizi a ketteske, az ablakhoz szorítva meg hármaska ágya. A hosszúkás szoba tele van a három ággyal, mozogni is alig lehet benne. S akkor jön egy önjáró daruhoz hasonló gép, meg a harsány kezelője.

– Na, ketteske, csinálunk egy röntgenfelvételt. Emelkedjen fel, hogy a lemezt a háta alá tehessem.

– Nem tud felemelkedni – mondtam neki.

– Maga csak ne avatkozzon bele. Különben is ki maga? Hagyja el a kórtermet.

– A férje vagyok, segíteni akarok.

– Nem kell. Gyere mán, Józsi, segíts – kiált a folyosón ácsorgó betegmozgatónak.

– Mindjárt, csak lenyelem a falatot, ugyanis még nem reggeliztem.

Elkészül a röntgen, s a kis darunak beillő szerkezet és arrogáns kezelője el. Jön a takarítónő, hogy felnyalja a gép nyomait. Ő is hangoskodik. Kérlelem, ez egy kórterem, súlyos betegekkel, kicsit halakban.

Ha lehet, az addiginál is hangosabban szól vissza. Megy, és megmondja a főnővérnek, hogy nem hagyják dolgozni. Ápoló érkezik, igyekszik mindenkit megnyugtatni. Kis idő múlva Zsizi elalszik. Pár perc alvás után felriasztja az ablak melletti ágyszomszédja felől feltörő köhögőroham. Nem tehet róla. Az azt követő csöndben Zsizi újra elszenderülne. De alig csukja le a szemét, megérkezik a kezelésről egyeske.

– Megkaptad az injekciót? Milyen volt? – kérdezi hármaska, a köhögőroham tulajdonosa.

– Semmi különös – hangzik a kurta válasz. Olvasnivalót vesz magához, s tapintatosan elhagyja a szobát. A köztük lévő, pihenni

vágyó betegen át nem akar diskurálni. A másíknak azonban beszélhetnékje van.

– Nem tetszik tudni, hányadika van? – kérdezi tőlem.

Némán fejet rázok. Tényleg nem tudom. Az utóbbi napok összefolytak. Zsizi rászól: Nem unod még? A szavak azonban olyan erőtlének, hogy talán el sem jutnak a másíkhöz. Vagy ha igen, az nem zavartatja magát. Őt nem lehet kihozni a sodrából. Ha nincs beszélgetőpartner, akkor előveszi a mobilt, s telefonál. Járóképes, kimehetne a folyosóra. Nem teszi. Hiába kérleli, hogy legalább ebéd után tartson egy kis szünetet, hogy társai aludni tudjanak.

– Már meg se lehet szólalni – hangzik a durcás válasz, s megy minden tovább.

Akárkivel beszél, ismerőssel, rokonnnal, sokadszorra mondja el, hogy asztmával hozták be, itt meg tüdőembóliája lett. CT készült, s kapott injekciót meg gyógyszereket. A vonal másík végén elhangzó kérdésre felelve: Nem kér semmit, csak egy kis banánt hozzon. Jön is a rokon, többedmagával. A finomságokat az ágyára terített asztalkendőre pakolják. Biztatják, egyen. Ő nem akar, a vendégek annál inkább. Állva eszegetnek. Egyikük Zsizi ágyára akar telepedni. Rászólok, hogy azt mégsem kellene. Felkínálom neki a stokit, amin addig ültem.

Október 14-én zúzapörköltet, hozzá krumplipürét és kompótot vittem vacsorára. Már napok óta nem terített asztalnál, az ágyban étkezett. Ahhoz fel kellett ültetni, s a hátát kitámasztani.

Egyedül nem tudta megtartani magát. Csak néhány falatot evett, azt is nehezen tudta lenyelni. A kemoterápia roncsolta a nyálkahártyát. Minden falat lenyelése nagy erőfeszítésébe került. Inni is csak ügyyel-bajjal tudott. Kínlódását látva, nagy önuralomra volt szükségem, hogy ne sírjam el magam. Szenvedtem, mintha mindaz, ami előttem lejátszódik, velem történne.

A vacsorát befejezve, rendet csináltam körülötte, s kényelembe helyeztem. Már amennyire lehetett. Elkészülve, mint minden este, ágya mellé telepedtem. Kértem, hogy szorítsa meg a kezemet. Nem volt benne erő. Mindig vittem magammal néhány fotót azokból, amelyeket világjárásunk közben készítettünk. Sokat utaztunk, s nem csak a környező országokba. A programba belefért Németország, Spanyolország, a hozzá tartozó Tenerife,

Anglia, Skócia, Írország, sőt még Kuba is. Az utazások felidézésével elviselhetőbbé akartam tenni számára az elviselhetetlent. Megmutattam az újszülött, Zoé névre keresztelt dédunokánk fotóját is. Azt nézegetve, halvány mosoly vibrált szemében és az ajkán. Egy szemvillanásnyi időre az élet jele költözött a körtembe. S egyszer csak azt mondta: szeretném, ha velem maradnál. Javasolta, költözzek be hozzá a kórházba. Míg beszélgettünk, többször elszenderedett. Vártam, amíg meggyőződhettem, hogy immár nemcsak szendereg, hanem alszik. A csengő zsinórját megállapodásunk szerint a párnája alá helyeztem, hogy elérje, ha szüksége lenne rá. Nyolc óra tájban hagytam magára. Mielőtt távoztam, kértem az éjszakás nővért, nézzen rá néha. Kocsiba ülve, sokáig nem tudtam elindulni.

Másnap korán reggel az ügyeletes orvos telefonált. A halálhírt közölte.

A középső ágyon lepedőbe takarva feküdt Zsizi. Az ajtó melletti ágyszomszéd részvétét fejezte ki, s hozzátette, hogy éjszaka nem vett észre semmit. Az ablak melletti beteg némán figyelte, amint magamba roskadva állok az ágy mellett. Közelebb lépve, kitakartam. Arca békés, szája nyitva, mintha csak aludna. Haláltusának semmi jele. Homlokát s mindkét arcát megcsókolva, visszatakartam. A stokira telepedve, s az ágyra borulva, szabad folyást engedtem a könnyeimnek. Nem tudom, meddig ülhettem ott. Arra eszméltem, hogy orvos áll mellettem. Vállamat megérintve részvétét fejezte ki, s kérdezte, nincs-e szükségem valamire. Például egy nyugtatóra. Nem kértem. Egy idő után megjelent a mindig segítőkész Györgyi főnővér. Magához ölelve kondoleált. Átadta az ügyintézés menetrendjét tartalmazó feljegyzést, meg a Zsizi dolgairól készített leltárt.

Az öt nappal később kiállított halotti bizonyítvány légzési elégtelenségben jelölte meg a halál okát. Kórbonctani vizsgálatot, egyáltalán a boncolást, nem tartotta szükségesnek. Erről engem meg sem kérdeztek. Mindezt megélve láthattam hozzá, hogy méltó búcsúztatásról gondoskodjak elhunyt kedvesemnek. Minden a halotti anyakönyvi kivonat kiváltásával kezdődik. A temetés is csak annak birtokában intézhető. A szórómegoldást választottam. A temetkezési vállalat készséges volt. Mindent magára vállalt volna.

Ajánlották, hogy ha megadom az általam szükségesnek vélt információkat, megíratják a búcsúztatót. Ha egyházi szertartás lesz, akkor papot kérnek, de a gyászbeszéd megtartására van alkalmas, nem egyházi kapcsolatuk is.

Egyiket sem kértem. Nem akartam valami sablonos búcsúztatót. Életem során többet is hallottam. Egymásra találásunkról, s a majd négy évtizedig tartó közös életünkről, az olykor nehéz, máskor vidám napokról csak én adhattam hitelesen számot. A búcsúztató megírását magamra vállaltam. Elkészítve rádöbbsentem, képtelen lennék elmondani. Írása közben is folyton a könnyeimmel küszködtem. Másra viszont nem bízhattam az intim részleteket sem nélkülöző szöveg elmondását. Ezért a búcsúztatót egy négyszereplős, harmincperces hangjátékká alakítottam. Azzal csak az volt a baj, hogy a temetkezési vállalat 15 percben határozta meg a gyászszertartás idejét. Istenem! Tizenöt perc alatt kellene számot adni egy életről. Kicsit több időt kértem. Az igazgató asszony nagyvonalúnak bizonyult.

Miután kiderítette, hogy aznap az lesz az utolsó szertartás, beleegyezett a hosszabbításba. Csak a munkatársak túlórája! Vállaltam.

Időpontul november 19-ét, Erzsébet napját választottam. Akkor is az volt, amikor megismerkedtünk.

Vivaldi *Négy évszak* című műve szólt az esküvőnkön. Háttérzeneként azt lehetett hallani a búcsúztató szövege alatt is. A négyszereplős hangjátékban én is megszólaltam. Zsizi szövegét egyik jó barátnőnk, az egykori kollégák üzenetét meg volt munkatársa – és barátnője – vállalta. Az egészet egy narrátor fogta össze.

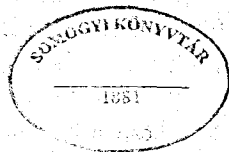
A hangjáték utolsó, befejező része.

Zsizsikém! Szomorúan búcsúznak tőled szűkebb és tágabb családod tagjai, rokonaid s a barátok. S ha tudnák, mi történt, szomorúak lennének a Te kívánságodra ültetett diófán kergetőző, gazdag termésnek örvendő mókusok. Akárcsak a meggyfán szorgoskodó cinegepár. Köszönik, hogy a zord téli hónapokban gondoskodtál róluk. A tavasz beköszöntével aztán a teraszon, a meggyfával szemben ülve, a cinkékkal gyakran folytattál párbeszédet. Mintha csak értettétek volna egymás nyelvét. Most bizonyára szomorúan cincogják kedvenc versikédet.

*Vége van a nyárnak, hűvös szelek járnak,
Nagy bánata van a cinegemadárnak...*

Az utolsó szó jogán én is búcsúzom. Bár szavam kevés és gyámoltalan ahhoz, hogy az elvesztésed okozta fájdalom kifejezésére megfelelő fogalmat találjon. Elveszítettelek, de elfelejteni nem foglak. Egy német bölcselő és filozófus szavait idézem: Aki elevenen él szerettei emlékezetében, az nem halott, hanem csak távol van.

Az idők, az én időm végezetéig emlékezni fogok rád. Akkor pedig Te nem lehetsz halott. Csak távol vagy tőlem. Az áthidalhatatlan távolság ellenére veled vagyok. Úgy, ahogy Goethe írja az imádott Jozenfinhez szóló levelében: Ahol én vagyok, ott vagy Te velem. Magammal és Veled beszélek... Milyen élet!!! Nélküled...

Tartalomjegyzék

1. Bevezető	5
2. Atyai pofon búcsúzól	9
3. Sikertelen lánykérés	20
4. Három árva	27
5. Felemás család	40
6. Frontvonalban.	47
7. Öntő Ipariskola	55
8. Újra Penyigén	62
9. Szerelemsziget.	69
10. Érettségi Kecskeméten	76
11. Kolostorba zárva	86
12. Válságos évek.	94
13. Esküvő virslivel	109
14. Moszkva először.	120
15. Bykovo.	128
16. Történelemóra	135
17. Ismerkedés	140
18. Pesten zajlik az élet	145
19. A tanárnő is nő.	152
20. Újra itthon	162
21. Moszkva után London	175
22. Garden party.	188
23. Az élet nem áll meg	201
24. Korda nem utazik Pestre	206
25. Londoni Magyar Kultúrkör	218

26. Vámos Imre beszerzése	225
27. Afrika, Afrika...	230
28. A Hivatal bossúja.	244
29. Új életpálya	261
30. Tudósító Berlinben	274
31. Ismét Moszkvában	287
32. Nehéz idők	305
33. Vége a magánynak	316
34. Épül a ház.	333
35. Földszintes főváros juhnyájjal.	341
36. A gond nem jár egyedül	351
37. Jancsi és a dollárok	359
38. Őrségváltás	376
39. Téves analízis	399
40. Grósz tündöklése és bukása	406
41. Céget alapítok	418
42. Végelszámolás	426
43. Győzött a rák.	431

Kanyó András a rendszerváltás hajnalán a már felfelé buktatott Kádár Jánossal készített interjúval vonta magára a figyelmet, az utóbbi évtizedben viszont sokan támadták a Horthy Miklósról és Mindszenty Józsefről készített kötetei, illetve ÁVH-s múltja miatt. Az egykori hírszerző és újságíró most először tárja fel élete történetét, amelyben a többszöri életpályaváltás, szerelmek és magánéleti tragédiák mellett nyíltan és részletesen beszél arról, hogy

- milyen módszerekkel toborozta és képezte ki a hírszerzőket az Államvédelmi Hatóság a Rákosi-korszakban;
- hogyan élte meg a személyi kultusz éveit és mit csinált 1956-ban;
- milyen kényes feladatokat kellett elvégeznie hírszerzőként Londonban, majd itthon;
- mik voltak azok a szakmai ellentétek, amelyek miatt szakított a „Hivatallal”;
- hogy talált új életpályát az irányított sajtó világában, és miként tudósította a Népszabadságot Berlinből, Moszkvából, majd Bonnól;
- miért kezdeményezte a Kádár-interjút és hogyan érte el, hogy nyilatkozzon is neki az „Öreg”;
- hogy került Grósz Károly közelébe és miként élte meg a megalázó aradi találkozót Ceaușescuval.

3490 Ft

ISBN 978-615-5110-96-2

9 786155 110962 >

SZEMÉLYES TÖRTÉNELEM